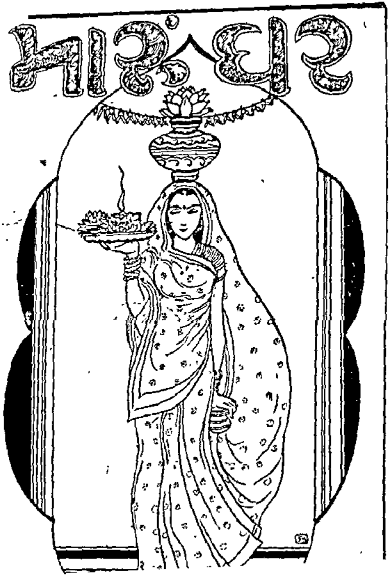

દરેક મહારાણીઓએ જેને અપનાવ્યું છે તે
ગૌરવ લેતું ગૃહ ઉપયોગી અનેરૂં પ્રકાશન

પૃષ્ઠ ૪૫૦
કિં. રૂ. ૬-૦
ટ. ખ.
આઠ આના.

મારૂંઘર

[ભા. ૧-૨-૩-૪-૫ સાથે]

કનુ દેસાઇનું
રંગીન ત્રીરંગી
કવર ચિત્ર
સાથે.

વિષય પ્રવાહ.

ભા. ૧ લો. સાહિત્ય, સંગીત, નૃત્ય, પ્રાચીન અર્વાચીન અલંકારો, સ્ત્રી સૌંદર્ય આદર્શો, ભરત-ગુંથણ વગેરે.

ભા. ૨ જો. સ્ત્રી સૌંદર્યનું પ્રતિક છે. નારીભાવના, લગ્નનો આદર્શ, અર્વાચીન લગ્નના પ્રકાર, લગ્નની પતિજ્ઞાઓ, આદર્શ નારી આનંદી, ગૃહલક્ષ્મીની ફરજો, ઘરની રાણી વિવિધ વાનીઓ વગેરે.

ભા. ૩ જો. આરોગ્ય, વિટામીન A. B. C. D. E. K. સ્ત્રીના ગુહ્ય અવયવો, નવ માસ પછી સુવાવડ, બાળઉછેર, સંતતી નિયમન વગેરે.

ભા. ૪ થો. નારી સમાજ, નારીનું વર્ગીકરણ, ગૃહ સંસાર કેમ ઉજવળ બને અને વ્રતો, તહેવારો રાસ-ગરબા વગેરે.

ભા. ૫ મો. માવજત કલા, સૌંદર્યવર્ધક પ્રયોગ, પ્રકીર્ણ વગેરે.

આવા ૫૦૦ વિષયોનું અપૂર્વ પુસ્તક આજેજ વસાવો.

કંસારા
દરજી
સોલ્જર-ખલાસી

ગમે તેને પુછો..... ....

દરજી સીવે છે તેને પુછશો તો તે કહેશે કે સારામાં સારો 'શિવાજી' છાપ દોરો હિંદુસ્તાનમાં બનેલો ઉત્તમ છે. મશીનમાં કે હાથથી સીવવામાં આ ઉત્તમ દોરો 'શિવાજી' છાપ વાપરવામાં અનુકૂળ આવે છે. માટે તમો આ વિશ્વાસપાત્ર દોરા દરેકને વાપરવા આગ્રહ કરો.

સ્ટોક રાખવા ઇચ્છા ધરાવતા સ્ટોકીસ્ટોએ નીચેના સરનામે અરજી કરવી.

હિંદમાં બનાવનાર :

એકમિ થ્રેડ કું. લિમિટેડ,

બેંક ઑફ બરોડા બીલ્ડીગ,

એપોલો સ્ટ્રીટ,

મુંબઈ.

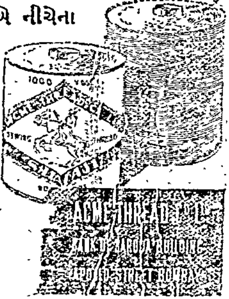

ડોંગરેનું બાલામૃત

છોકરાઓ માટે પુષ્ટીકારક દવા છે, તે નબળા અને સુકાઈ ગયેલાં છોકરાંઓને સાજાં કરે છે. આ બાલામૃતમાં છોકરાંઓના હાડકાં મજબુત કરવાની ચીજો સમાયેલી છે. મધુર છે.

સ્ત્રીબોધ

વર્ષ ૮૮ : સને ૧૯૪૪ : અંક ૧ લો

છૂટક ૭ આના

અનુક્રમણીકા

૧. પૂર્ણિમા પાછી ઉગીરે, શ્રી ન્હાનાલાલ કવી ૧
૨. દગો શ્રી. કલાપી ૨
૩. કન્યા ઇન્દીરા શ્રી. ધૂમકેતુ ૩
૪. સમાજ પરત્વે સ્ત્રીઓની પ્રગતિ
શ્રી. કૃષ્ણલાલ મો. ઝવેરી ૫
૫. તંદુરસ્તી શ્રી. હિમતલાલ અંજારીઆ ૬
૬. 'નારી મહત્તા' કવી શામળ ભટ્ટ ૬
૭. આપણે ખાવું શું ? શ્રી. કેશવપ્રસાદ દેસાઈ ૭
૮. અંગાર શ્રી. હસમુતી દેસાઇ ૧૩
૯. શ્રી. વિમાબેન શ્રી. રંગીલદાસ કાપડીઆ ૨૦
૧૦. રાણી રૂંક યાને સતી મારુ
શ્રી. મોહનલાલદેસાઇ ૨૫
૧૧. આપણું આજનું કર્તવ્ય શ્રી. શાન્તાબેન
પૂજારા ૩૦
૧૨. ડી લેસેપ્સ શ્રી. ગફુર ૩૨
૧૩. સ્ત્રી સમાચાર ૩૩

બાળક

૧. વખત મરી જાય તો ? કવી ટાગોર ૧
૨. મારા નાના ભાઇબંધો શ્રી. દેસાઇ ૧
૩. ગરીબનું રતન શ્રી. બાલકૃષ્ણ ભટ્ટ ૨
૪. ગોરબાપા શ્રી. હેમુભાઇ :૫
૫. સુશીલા શ્રી. મોહનલાલ પાઠક ૬

આવતા અંકમાં વાંચીશું

૧. શ્રી. લીલાવતી મુનશીની [નવલીકા]
૨. શ્રી. હસુમની પી. દેસાઈની [નાટીકા]
૩. શ્રી. ન્હાનાલાલ કવીનું [કાવ્ય]
૪. શ્રી. રંગીલદાસ કાપડીઆની [નવલીકા]
૫. શ્રી. જેઠાલાલ નારાયણ ત્રીવેદી [ભેટ પુસ્તકમાંનું એક પ્રકરણ.]

સાહિત્ય, દોહન, સ્ત્રી સમાચાર, વગેરે આપવામાં આવશે

૧૯૪૪ નું

ભેટ પુસ્તક

બંગાળાની સુપ્રસિધ્ધ લેખીકા શ્રી. નીરૂપમાદેવીની સમાજના અવનવા પ્રશ્નો ચર્ચતી નવલકથા આપવામાં આવશે.

તેનું એક પ્રકરણ આવતા અંકમાં જુઓ. —મંત્રી

યુરોપના વિશ્વયુધ્ધના મોરચાના ત્રણ પ્રકાશનો

(૧) હીટલર-સ્વતંત્ર જર્મની

ચિત્રો, નકશાઓ સાથે કી. રૂ. અઢી

ટ. ખ. આઠ આના

(૨) રશીઆનો તારણહાર લેનીન, સ્ટેલીન વગેરેની તવારીખ આપતું

રશીયા ભાગ ૧—૨ જો

ચિત્રો, નકશાઓ વગેરે કિં. રૂ. ત્રણ

ટ. ખ આઠ આના

"સ્ત્રીબોધ" કાર્યાલય

પીરમશા રોડ, અમદાવાદ

બાબુલીન

બાળકોને તંદુરસ્ત, તાકાત-
વાન અને રૂષ્ટપુષ્ટ બનાવે છે.

બીએ. એન્ડ બ્રધર્સ (દવાવાળા)

પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ–૨.

કવિ કલાપીને તમે જાણો છો ?
તમારે તેમના જીવનની માહિતી મેળવવી ?
કલાપીનું જીવન કવન પ્રત્યક્ષ બતાવતું

કિં. રૂ. ૪–૦–૦ ટ. ખ. બાર આ

લખો:—જીવનલાલ અમરશી મહેતા
પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

ફક્ત અનાવિલ બહેનો માટે

સસ્તા લવાજમે

૮૮ વર્ષથી ચાલતું સ્ત્રી ઉપયોગી
બહેનોનું માનિતું માસિક પત્ર

અનાવિલ બહેનોને

સને ૧૯૪૪ માટે ફક્ત
દેશ માટે રૂ. બે.
પરદેશ માટે રૂ. ત્રણ.

આજેજ તમારું લવાજમ મોકલી ગ્રાહક બનો

"સ્ત્રીબોધ"

નામ ______________________

ઠે. ______________________

સ્થ. ______________________

ઉંમર __________ અભ્યાસ __________

સહી ______________________

"સ્ત્રીબોધ" કાર્યાલય

પીરમશા રોડ, મેટ્રીક સામે,
અમદાવાદ.

ગૃહે ગૃહે હોંશથી બહેનો-બાળકોમાં વંચાતુ જુનામાંજુનુ માસિકપત્ર

વર્ષ ૮૮ મું
અંક ૧ લો
જાન્યુઆરી
૧૯૪૪
સળંગ અંક : ૧૦૪૪

★

તંત્રીઓ :
જરબાનુ કાબરાજી
કેશવપ્રસાદ સી. દેસાઈ
B. A. LL. B

મંત્રી :
ચંદ્રકાન્ત છ. મહેતા
પીરમશારોડ, અમદાવાદ

★

વાર્ષિક લવાજમ
દેશના રૂ. ૫-૦-૦
પરદેશના રૂ. ૬-૮-૦

[ભેટપુસ્તકના રજીસ્ટર્ડ ખર્ચના ત્રણ આના વધુ ગ્રાહકોએ મોકલવા]

પૂર્ણિમા પાછી ઉગીરે

રા. રા. ન્હાનાલાલ દલપતરામ કવિ.

નાં'વ્યા એ નણદલના વીરા,
કે પૂર્ણિમા પાછી ઉગી રે. ધ્રુવ.
સોળ-સોળ પાંખડીનાં કમલ મંગાવ્યાં;
નિત્ય-નિત્ય લખી લખી થાકી :
કે પૂર્ણિમા પાછી ઉગી રે.
રોજ રોજ રજની તો તારલે ભરેલી;
જોઇ જોઇ એક હું તો થાકી :
કે પૂર્ણિમા પાછી ઉગી રે.
સાંઝ ને સવાર બોલે બોલ રેવલંટા;
વાંચી વાંચી ભાગ્ય એમાં થાકી :
કે પૂર્ણિમા પાછી ઉગી રે.
ઘડી ઘડી પિયુને પુકારે ઓ ! પપૈયા;
સુણી સુણી શબ્દ એક થાકી :
કે પૂર્ણિમા પાછી ઉગી રે.

નાહાતી હું અખંડ એની હાસ્ય ચન્દનીમાં;
ચન્દની આ ઓઢી ઓઢી થાકી :
કે પૂર્ણિમા પાછી ઉગી રે.

ચંદ ! તારા સમું એનું વદન સુધાભર્યું;
એના વિના તને ન્યાળી થાકી :
કે પૂર્ણિમા પાછી ઉગી રે.

નાં'વ્યા એ નણદલના વીરા,
ને પૂર્ણિમા પાછી ઉગી રે.

કન્યા ઈંદિરા

રજુ કરનાર: શા. રા. ધુમકેતુ

પ્રોફેસર કૃષ્ણકાંત જ્યારે રંગની ભાષા સમજાવતા ત્યારે કેટલાક વિદ્યાર્થીઓ આંખમાં આંસુ સહિત પાછા ફરતા. ભુરો અને વિશાળ નીલાકાશમાં, ક્યારેક એક નાની વાદળી અંદ્ભુત લાવણ્ય દર્શાવે છે, અને સાથે સાથે જ હૃદયંગમ નાનું ચિત્ર બનાવે છે, તેમ રંગના જુદા જુદા અનેક મિશ્રણમાં, લાગણીનો પ્રવાહ કેવો રંગરૂપે વહે છે, તે કૃષ્ણકાંત બહુ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં દર્શાવતા. ક્યારેક એ કહેતા: કાવ્ય, લાગણી, ધર્મ, એ શું છે? રંગની ભાષા. રમ્ય મુગ્ધાના સ્વચ્છ કપાલમાં નાની શી ટીલડી થાય એ રંગની જ બનાવટ છે. એ રંગના આવી રીતના મિલનમાં લાગણી ગુપ્ત રહી છે, છાનું કાવ્ય રહ્યું છે. અને એને જરાક કુદરત અને પરમાત્મા સાથે જોડો એટલે ચિત્રકલાનો રંગની ભાષાનો ધર્મ ખડો થશે.

રંગની ભાષા બીજા સમજ્યા હશે; પણ એક વિદ્યાર્થી રંગમાં આબાદ હૃદયના ભાવ દેખવા લાગ્યો. અનેકમાંથી એને એકને રંગની ઘેલછા લાગી! તે આખો દિવસ બસ એ જ ધમાલમાં પડ્યો. અનેક રંગમાંથી એક અખંડ કાવ્ય બનાવવું ને એક અખંડ કાવ્યને અનેક રંગમાં વહેંચવું. બસ એને આ જ ઘેલછા લાગી. એણે એક વખત તો દરીઆના ભુરા વિશાળ પાણીમાં એક એકલી હોડી તરતી મુકી; ઉપર ભુરું આકાશ પણ એવું જ એકાંત ને વિશાળ હતું: ને તે હોડીમાં કોઈ એકલ ડોકલ વૃદ્ધ મુસાફર ભીની આંખે ઘડીમાં વિશાળ દરીઆ તરફ જોતો, ને ઘડીમાં એથી વધારે વિશાળ આકાશ તરફ જોતો ઉભો છે. એના નેનમાં; એક રંગની એવી ટીપકી મુકી કે જાણે એકલ અનાથના, વિશાળ ને અનંત આકાશ નીચે મુક્ત કંઠે રોઈ રહી છે. રોઈ રહી છે છતાં હસી રહી છે.

" પ્રેમળ જ્યોતિ ત્હારો દાખવી
 મ્હારો જીવન પંથ ઉજાળ."

લલિતમોહન ઉપર પ્રોફેસર કૃષ્ણકાંત ખુશ ખુશ થઈ ગયા. એણે એક એનો સંદેશો ઝીલ્યો હતો. પછી કૃષ્ણકાંત લલિતમોહનને ક્યારેક ઘેર એકલો બોલાવી–ચિત્રકલાનો આદર્શ સમજાવતા.

આ બધો વખત એક શિષ્યા સાંભળ્યા કરતી. તે પ્રોફેસરની પુત્રી ઈંદિરા, એનું વય ચૌદથી પંદરનું હશે. પણ રસિક વિષયમાં તે તલ્લીન બની હતી.

લલિતમોહનની ઓરડી પ્રોફેસરના ઘર પાસે સામે જ હતી ઈંદિરા હંમેશાં–બારીમાંથી ઉભી, લલિતમોહનની ઘેલછા જોતી. ગાંડો વિદ્યાર્થી ચિત્રમાં એવો તલ્લીન બનતો કે ક્યારેક તો જમવાનો ઘંટ થાય ત્યારે ઉતાવળો દાતણ લઈ દોડતો જતો હોય!

લલિતમોહનની કળા વધતી ગઈ. તેમ તેમ ઈંદિરાનાં રસિકતા ને નિરીક્ષણ વધતાં ચાલ્યાં. એક વખત લલિતમોહન પોતાની ઓરડીને તાળું દઈ હમેશની–માફક ગયો. તેના ગયા પછી તરત જ ઈંદિરા એની ઓરડીમાં આવવા નીકળી.

ઓરડીને તાળું હતું. ઈંદિરાએ કુંચીનો ઝુડો કાઢી એક પછી એક કુંચી અજમાવવા માંડી. થોડીક

વાર પછી ઇંદિરાએ અંદર પ્રવેશ કર્યો. લલિતમોહન એક ચિત્ર અપૂર્ણ મુકી ચાલ્યો ગયો હતો. નાના ઝરા પાસે હરીયાળી ભોમાં એક સ્રી આડી પડી હતી, ને તેની પાસે એક યુવાન જરાક નમીને બેઠો હતો. લલિતમોહને ચિત્રમાં સ્રી ચીતરી હતી પણ યુવાન ચીતરીને પડતો મુક્યો હતો. તેમ જ લીટીના વેગમાં બધે બળ ભર્યું હતું; પણ આંખની કીકીમાં ભીનો રસિક ભાવ બાકી રહ્યો હતો. ઈંદિરાએ ચોરની પેઠે પીંછી લીધી ને–લલિતમોહનના ચિત્ર પર સુધારા શરુ કર્યા, તેણે યુવાનમાં રસિક ભાવ મુક્યો ને વેગ–ભર્યા. યૌવનમાં થોડીક દિવ્ય ઘેલછા ઉમેરી ચિત્ર પુરું કરી, ઈંદિરા ઝડપથી બહાર નીકળી ગઈ.

લલિતમોહન બહારથી આવ્યો. પોતાની ધુન પ્રમાણે તરત જ પીંછી લીધી; પણ તે ચિત્ર પાસે જ થંભી ગયો. પોતાનો ચહેરો ચિત્રમાં દોરેલો હતો ને દોરનારની પીંછી કેમ અજાણી રહે! તે મનમાં બોલ્યો:

પ્રોફેસર કૃષ્ણકાંત પોતે! "આ ચિત્ર આ જ એણે સુધાર્યું છે!"

બીજે દિવસેથી લાંબી રજાના દિવસો શરુ થતા હતા: લલિતમોહન ઘેર ગયો ને ત્યાં પણ એની ધુન જામતી જ રહી. છેવટે એની પીંછી કૃષ્ણકાંત કરતાં ભાગ્યે જ ઉતરે તેવી બની રહી. રજાના દિવસો પુરા થયા ને કૃષ્ણકાંત તથા લલિતમોહન પાછા કૉલેજમાં આવ્યા.

પણ આ વખતે લલિતમોહને જોયું કે કૃષ્ણકાંતના મનમાં કંઇક ઉંડી ઉદાસી છે: તે બોલતા નહીં પણ એના હાસ્યમાં અનેક અર્થ છુપાઈ રહેતા હતા. લલિતમોહન પણ બારણા પાછળના બે કાળી કીકીઓ દેખતો નહીં, એ નહીં જોવાથી, એનો જુસ્સો પણ નરમ પડી જતો હતો.

લલિતમોહન એક દિવસ એ જ ચિત્ર ઉપર ચિત્ર દોરતો હતો: આજે એને લાગ્યું કે પોતે જે સ્રીનો ચહેરો ચીતર્યો છે તે ઈંદિરાનો છે! આ જ [illegible]સ સુધી જે ખબર ન પડી તેની આમ અચાનક જાણ થઈ. એ તરત ઉભો થઈ ગયો. આજે હવે એને દીવા જેવું સમજાઇ ગયું કે પ્રોફેસર કૃષ્ણકાંતે આ ચિત્ર સુધાર્યું ત્યારે ઈંદિરાને જોઇ હશે: ને તેથી એના વર્તનમાં આવી ઉંડી દીલગીરી છવાઈ રહી છે! અને એટલા જ માટે ઈંદિરા બારણા પાછળ બેસી રહેતી નથી! ચિત્રકારનો ચહેરો ઉતરી ગયો. પોતાની કલાની કીંમત ઘટી લાગી. તેણે કૃષ્ણકાંત પાસે જઇ ક્ષમા યાચના કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. તે એકદમ ઊઠ્યો તે કૃષ્ણકાંત પાસે જવા ટોપી લેવા હાથ લાંબો કર્યો. એટલામાં કોઈના વસ્રના ઘસારાના અવાજથી તે ચમકી ઊઠ્યો. તેણે પાછું ફરી જોયું. ત્યાં ઈંદિરા ઉભી હોય તેમ લાગ્યું. તેની ઘડીઆળમાં નવના ટકોરા થયા. દીવાનો પ્રકાશ જરાક લાંબો પડ્યો. લલિતમોહને ફરી ચમકીને જોયું: ઈંદિરા, પોતાના હમેશના નિર્દોષ ભાવમાં તેની તરફ સ્નેહ ભરિન નજરે જોઇ રહી હતી

ચીતારાએ ઉતાવળે કહ્યું: ઈંદિરા અત્યારે કેં" લલિતમોહન બીજું કંઈ બોલે તે પહેલાં ઈંદિરા પાછી હઠી ગઈ હતી: લલિતમોહને આ ઓરડામાં ઈંદિરા કરતાં ઈંદિરાનો ભાવ છવાઈ ગયો હોય તેવું લાગ્યું: એને શું કરવું તે સુઝયું નહીં-ઈંદિરા તરફ તે ફર્યો:

"પ્રોફેસર જાગે છે?"

લલિતમોહનના શબ્દોનો જવાબ મળ્યો નહીં. ઈંદિરા ત્યાં હતી નહીં.

લલિતમોહન પોતાના પ્રિય ગુરુની પુત્રીને બહેન માનતો. દીલનું સમાધાન કરવા તરત ઉભો થઈ ને ચાલ્યો: હવે તો ઈંદિરા પોતાની સદ્ભાવમાં છે એવું પણ એને લાગ્યું જો કે ઈંદિરા કંઇક બોલી હત, તો વધારે વાત થાત, છતાં જેમ છે, તેમ પણ ગુરુના મનમાં કોઈ રીતે સમાધાન કરવું એમ ધારી લલિતમોહન કૃષ્ણકાંતને ત્યાં ગયો.

કૃષ્ણકાંત એક દીવા પાસે બેસી બે ચાર છબી નીહાળી રહ્યો હતો-લલિતમોહનને જોઈ તે સફાળો બેઠો થયો. લલિતમોહનને કંઇક અપૂર્વ લાગ્યું છતાં પાસેની ખુરશી પર બેઠો. લલિતમોહન ઘડીભર શાંત બેઠો. એટલામાં કૃષ્ણકાંત બોલ્યો.

સમાજ પરત્વે સ્ત્રીઓની પ્રગતિ

લેખક : દિવાન બહાદુર શ્રી. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી.

આજથી અડ્યાસી વરસ પહેલાં "સ્ત્રીબોધ" સર્જાયું. અને આટલો બધો લાંબો વખત ટક્યું. એ લાંબા સમયનું સરવાયું કાઢતાં સ્ત્રીઓએ પ્રગતિ કરી છે; એટલું તો બેશક કહી શકાય: જો કે તે પ્રગતિ જોઈએ તેટલા પ્રમાણમાં નથી. કારણ, કેટલેક અંશે પ્રગતિ થઈ જ નથી: (૧) દાખલા તરીકે ગામડાંઓમાં તેમજ નિરક્ષર વર્ગમાં. ત્યાં તો તેમને નસીબે જૂની જફા ભોગવવાની માથે લખેલી જ છે: એજ મારકૂટ, એ જ ગાળગલોચ, એ જ ઘરમાંથી કાઢી મૂકી રખડાવવાની પ્રથા, કેટલે અંશે થઈ છે, પણ તે અધકચરી. દાખલા તરીકે (૨) શિક્ષિત અને કેળવાએલા વર્ગમાં કે જ્યાં બહારનો ડોળડમાક હોય છે, પરંતુ અંદરખાનેથી તો એ જ જૂના પુરા રીતરિવાજો ચાલુ હોય છે: સ્ત્રીને સમાન સ્થાન મળતું નથી. કેટલેક અંશે થઈ છે, તે ઘણી સારી અને પ્રશંસા યુક્ત થઈ છે, અને તે સાચી છે, ખરી છે. દાખલા તરીકે (૩) ઘરમાં ગૃહિણી તરીકે તેમજ સખા અને સોબતી તરીકે, સ્ત્રીની પુરુષ સાથેની સમાનતા સ્વીકારવામાં આવે છે. કેટલેક અંશે પ્રગતિ થઈ છે, તેમાં (૪) વધારે પડતાપણું, અતિરેક, નહિ ઇચ્છવા જોગ અંશો જોવામાં આવે છે. ભણેલી, શિક્ષણ પામેલી તરીકે ઓળખાતી બાળાઓ, પરણેલા પુરુષો જોડે પ્રેમમાં પડી, તેમની આગલી સ્ત્રી તથા તેનાં સંતાન હયાત હોવા છતાં, તેની જોડે ઘર માંડે છે. આવા દાખલા જો કે જુજ બને છે છતાં એ રસ્તો ખોટો પડે છે. અને પ્રગતિ સર્વાંગે ઇચ્છીત છે, એ સિદ્ધાંતને કેટલેક અંશે ખોટો પાડે છે. છતાં વખત જતાં એ બદી સમૂળગી નાશ પામશે એવી આશા રાખી શકીએ. બાકી એવી એવી પીછેહઠ તરફ દુર્લક્ષ કરતાં એકંદર સમાજમાં સ્ત્રીની સ્થિતિ સુધરી છે એમ માનવાને કારણ મળે છે.

..."લલિત ! આ એક અદ્ભુત પીંછી તો જો !" લલિતમોહને ચિત્ર હાથમાં લીધું, તેણે તે જોયું એની આંખ ફાટી ગઈ. આ શું ! પોતે જે ચિત્ર કર્યું હતું તેની આબેહુબ નકલ કોઈકે ઉતારી હતી ! અને આવી પીંછી કૃષ્ણકાંત વિના બીજા કોની હોય ? તેને લાગ્યું કે ગુરુ પોતાને આ ચિત્રથી ઠપકો આપી રહ્યા છે. અને વળી પોતે આવ્યો ત્યારે ગુરુ સફાળા ઊઠ્યા તે પણ સાંભર્યું. ગુરુ હમણાં કંઈક ઢીલા પણ છે. લલિતમોહન પોતાનું બધું બળ એકત્ર કરી બોલ્યો.

"ગુરુદેવ ? આ પીંછી આપની છે !"

"હા લલિત લાગે છે એવી પણ ને...ગુરુ ધ્રુજ્યા. એનો સ્વર બેસી ગયો.

"પણ તે મારી પુત્રી ઇંદિરાની છે !"

"હેં !" લલિતમોહનથી બોલાઈ ગયું.

"હા લલિત ! પ્રોફેસર કૃષ્ણકાંતની આંખ ભીની થવા લાગી : "આ લાંબી રજા દરમ્યાન ઇંદિરા મૃત્યુ પામી. એ મેં તને નથી કહ્યું ? લલિતમોહન સફાળો બેઠો થઈ ગયો. તે જોસમાં કૃષ્ણકાંત તરફ ફર્યો : એક હાથ ઉંચો કરી તે બોલ્યો.

"જો મારે માટે તમે ઇંદિરાનો ત્યાગ કરતા હો–તમને એમ લાગતું હોય કે ઇંદિરામાં મારા માટે સ્નેહાંકુર રોપાયું છે ને તેથી એને મુએલી માનતા હો–તો હું તમને–પ્રસન્ન કરવા ભીષણ પણ લઉં છું કે ઇંદિરા મારી ગુરુ પુત્રી–ને તેથી બહેન છે !"

કૃષ્ણકાંત કંઈ સમજ્યાં નહીં.

તે બોલ્યા : "લલિત ? આ વળી શું ?"

"તમને ઇંદિરાને મરેલી માનવામાં આનંદ આવ્યો છે ?"

"મારી પુત્રીના મૃત્યુમાં કોઈને આનંદ થાય ખરો ?"

"ખોટું ? ખોટું ? ઇંદિરાને મારી જ ઓરડીમાં ઘડી પહેલાં મેં દીઠી."

પ્રોફેસર કૃષ્ણકાંત સફાળા બેઠા થઈ ગયા : અને સાદ ફાટી ગયો ! "હેં ? સાચું ?"

"તદ્દન સાચું !"

(વધુ માટે જુઓ પૃષ્ઠ ૯ મું)

તંદુરસ્તી

[અમૃતવચન]

શ્રી. હિમ્મતલાલ ગ. અંજારિઆ. એમ. એ.

દેશના કાયદાના ભંગ કરનારને કેદખાનાની સજા કરવામાં આવે છે ત્યારે તે માણસ લોકોની નજરમાં નામોશીને પાત્ર ગણાય છે; પણ કુદરતના–પ્રભુના–કાયદાનો ભંગ કરનાર જ્યારે મંદવાડ રૂપી કેદખાનાની સજામાં આવી પડે છે ત્યારે લોકો તેને નામોશીને પાત્ર ગણતા નથી, પણ ઉલટા તેની દયા ખાય છે. માંદો માણસ પોતાને દુઃખી માને છે અને જે કોઈ સાંભળે તેને પોતાના દુઃખની વાત કહ્યા કરે છે.

આ સ્થિતિ બતાવે છે કે તન્દુરસ્તી એ કુદરતી સ્થિતિ જ છે એવું લોકો સમજતા નથી.

પ્રાણી માત્રને માટે તન્દુરસ્તી એ જ કુદરતી સ્થિતી છે. કુદરત તન્દુરસ્તી માટે હમેશાં આગ્રહ ાખે છે–ચિંતા રાખે ,, અને એ ગય ાય તો પાછળ આ-ણવામાં મદદરૂપ બને છે. કુદરતનું વલણ પ્રાણીને તન્દુરસ્ત રાખવા તરફ છે.

માણસ તન્દુરસ્ત, સુખી, અને ઉપયોગી રહેવા માટે સરજાયેલો છે. માણસ સુખી હોય, તો સંભવ એવો છે કે તે તન્દુરસ્ત પણ રહેશે જ; અને તન્દુરસ્ત રહેવા માટે તેણે બીજાને ઉપયોગી–અને તેવા થવા માટે હમેશાં ઉદ્યોગી–રહેવું જ જોઈએ.

આજારી દવાદારૂથી જ સાજો થાય છે એમ હવેના ડોકટરો આગ્રહ રાખતા નથી; પણ સમજુ અને હોશિયાર ડોકટરો કુદરતી સ્થિતિમાં જે ત્રુટ પડી હોય તે સાંધી દેવાના જ પ્રયાસ કરે છે.

આપણે માંદા પડિયે છીએ તેનું કારણ એવું નથી કે આપણે કુદરતના કાનુનો જાણતા નથી. તે જાણતાં છતાં એવું અભિમાન રાખવામાં આવે છે કે તે કાનુનો આપણે વગર હરકતે ઉલ્લંઘી શકીશું. થોડો વખત તો કુદરત નિભાવી લે છે; અને તેથી તુર્તમાં કાનુનોના ભંગની સજા મળતી નથી; એટલે માણસો તે ભંગની દરકાર ઓછી કરે છે. પરંતુ આખરે તો સજાને તાબે થવું જ પડે છે.

માટે તે કાનુનનો ભંગ ન કરવા માટેનું મનોબળ મેળવવું એ દરેક માણસને માટે આવશ્યક છે.

તેવું મનોબળ મેળવાશે તો ખાતરી થશે કે તન્દુરસ્તી એ એક ટેવ જ છે અને ને બીજી બધી ટેવની માફક મેળવી શકાય છે. નિશ્ચય કરો કે તન્દુરસ્ત રહેવું છે, દૃઢ રહો કે કુદરતના કાનુનો પાળવા છે; તન્દુરસ્તીના જ વિચાર કર્યા કરો પરિણામ અવશ્ય લાભકારક થશે જ.

નારીની મહત્તા

•

સ્ત્રી ખાણ રત્નાકર તણી, સ્ત્રી બળવંત એતીશે ઘણી;
સૃષ્ટિનું મંડાણ ઓથી હોય, તેમાં સંદેહ રાખો ન કોય.
નારી મોટી નરથી ઘણું, સર્વે તેજ તે નારી તણું;
સ્ત્રી અંબે આરાસુર તણી, તે શું પ્રીત કીજે અતિ ઘણી.
તે આગળ રહીએ કરજોડ, જુગમાં સ્ત્રી કેરી નહિ જોડ;
તેથી જશ જગમાં પામિયે, વેદના દુઃખ સર્વ વામિયે.

× × ×

રામા રત્નની ખાણ, જણ એ રંભા રૂડી,
ધરે શોભા શણગાર, હાર કંઠે કર ચૂડી;
શોભે જળહળ ગેહ, દેહ કોમળ શુભ સાજી,
શોભા કેરું સદન, વદન હસી રાખે રાજી;
ભડ ભોજ કરણ વિક્રમ અને હરિશ્ચન્દ્રના હારના,
પંડિત ચતુર પુર પાટવી, નૃપતિ નેટ પણ નારના.

[કવિ શામળ ભટ્ટ]

આજના અનાજની પ્રશ્નોની છણાવટ કરતી નવલીકા

આપણે ખાવું શું ?

[બે પાડોશણની વાર્તા]

લેખક : કેશવપ્રસાદ દેસાઈ, બી. એ. એલ એલ. બી.

આજે સરલા બેન પરવારીને જરા હીંચકે બેઠાં બેઠાં ચાલુ મોંઘવારી તથા લડાઈને લીધે અનાજની માપબંધી વગેરેનો વિચાર કરતાં હતાં. તેમની બાજુમાં સવારનું વર્તમાનપત્ર, અમદાવાદનું અઠવાડીક છાપુ "પ્રજાબંધુ" તથા માસિક "શ્રીબોધ" તથા "આરોગ્ય અને ખોરાક" નામે સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલું પુસ્તક વગેરે પડેલાં હતાં. એમનાં મુખ ઉપરથી લાગતું હતું કે તે ઊંડા વિચારમાં પડી ગયાં હતાં અને તેમનો પગ ધીમો પડવાથી હીંચકો પણ લગભગ અટકી ગયો હતો. આજુબાજુનાં પાડોશીઓનાં પ્રમાણમાં તેમની આર્થિક સ્થિતિ કાંઈક ઠીક હતી અને તેઓ સ્ત્રી વિદ્યાપીઠનાં જી. એ. થયેલાં હતાં. વાંચનનો તેમને શોખ હતો અને એક કન્યાને ભણાવી માસિક પચીસરૂપિયા કમાતાં હતાં તેથી તેમને પરચુરણ ખર્ચની તાણ પડતી ન હોતી તેઓ ત્રણ ઓરડાના ઘરમાં રહેતાં હતાં અને પોતે ભણેલાં હતાં છતાંયે તે પાડોશમાં સારી રીતે ભેળાતાં.

એમની પાડોશમાં એક બ્લૉક રૂમમાં મણીબેન રહેતાં હતાં. તેમના પતિ એક કાપડની દુકાનમાંજ નોકર હતા, ત્યાં તેમને દરમાસે પોણુસોનો પગાર હતો અને દરવર્ષે બે પગાર પાઘડીમાં મળતા હતા મણીબેનની ઉમર તો સત્યાવીસ વર્ષની હતી પણ તેમને ચાર બાળકો હતાં. સ્વભાવે તે બહુ નરમ હતાં અને સરલાબેન ઉપર બહુ ભાવ રાખતાં. એ બિચારાં થોડું ગુજરાતી ભણેલાં હતાં અને વાંચવા કરવાનો તેમને વખત મળતો નહોતો. સરલાબેનની ઉમર એમના જેટલીજ હતી એટલે બેને માથા પ[...] સારી બંધાઇ હતી. ઘર કામમાં મણીબેન ઘણાં[...] પાવરધાં હતાં. અને એમની રસોઈ તો ખાસ [...] વખણાતી હતી.

અર્ધખુલ્લું બારણું ધકેલી મણીબેન આવ[...] તો પણ સરલાબેનનું ધ્યાન ખેંચાયું નહિ. એટ[...] હસતાં હસતાં એ બોલ્યાં:

"કેમ સરલાબેન! આજે કયો ગઢ લેવાને વિચાર કરો છો!"

"આવો આવો મણીબેન, [...] પણ કેવી બેધ્યાન છું, આવો હિં[...]ચકા ઉપર." મણીબેન ત્યાં જઈ બે[...] અને વળી પૂછયું:

"સરલાબેન! તમારે તે વળ[...] આટલા વિચાર શાં! એક જ બાબે છે અને તેને પણ તમે ચાર વરસની ઉમરમાં તો નિશાળે મોકલી દીધો મારા ભાઈ ખાસ્સુ રળે અને પાછ તમે પણ કમાવ છો."

"મણીબેન, આ છાપાં વાંચું છું ને મન ચગડોળે ચડે છે. અનાજની માપબંધી થઈ. તેનાં ભાવ પણ વધી ગયા. શાક પણ અતિશય મોંઘાં થયાં. ગ્યાસતેલ, કોલસા એ પણ મોંઘાં અને વળી મળે નહિ તેમાં વળી હમણાં આ પુસ્તક આવ્યું છે તે વાંચ્યું તેમાં ગુજરાતી કુટુંબોના ખોરાકની ઉણપો જણાવી છે તે જાણીને હું વિચારમાં પડી ગઈ. સારા વખતમાં પણ ગુજરાતીઓનો ખોરાક બરોબર નહોતો ત્યારે આવા વખતમાં આપણું શું થશે!"

"સરલાબેન, તમે પણ પારકે દુઃખે દુઃખી છો

પણ તમે જે વાત કહી તેનો પણ વિચાર થયો છે. જો બ્રહ્મચર્ય પાળી શકાય નહિ જ તો પછી તેનો પણ ઉપાય વિલાયત તરફ શોધાયો છે. કેટલાએ કૃત્રિમ સાધનો અને ઉપાયોથી ગર્ભ રહેતો અટકી શકે છે."

"અરે રામ, તમે આવી આવી વાતો આજે કેમ કરો છો ? આપણાથી તે એવું થાય ? તમારા ભાઈ જાણે તો મને લઢે."

"તમારે ગભરાવાનું કાંઈ જ કારણ નથી, દલપતભાઈએ આ બાબતોનો વિચાર જ નહિ કર્યો હોય. એમને બીચારાને તે માટે વખત જ ક્યાં છે ? પણ તમે ચાર છોકરાંની મા છો. હવે કાંઈ નાનાં બાળક નથી કુરસદે તમારે આ બાબતની ચર્ચા એમની સાથે કરવી જોઈયે. જો તમારા ભાઈ સાથે આ સંબંધી વાતચીત દલપતભાઈ કરે તો એ પણ એમને બધી માહિતી આપે હવે આ બાબતો કાંઈ નવી નથી. આપણા મુંબાઈમાં સંતતીનિયમન માટે સલાહ અને મદદ આપવા માટે દવાખાનાં છે. આવું એક દવાખાનું "ભગિની સમાજ" જેવી સ્ત્રીઓની સંસ્થા પણ ચલાવે છે. એટલે આ વાતથી ગભરાઈ જવાની કાંઈ જરૂર નથી."

"ઠીક, તમે આ બધું કહો છો ત્યારે હું જરૂર તેનો વિચાર કરીશ. પણ આપણે ખોરાકની વાત ઉપરથી આડા ઉતરી ગયાં."

"હા, એ તો હું ભુલી જ ગઈ. આપણે આહાર શાસ્ત્ર એટલે કેરો અને કેટલો ખોરાક જોઈયે, તેની વાત કરતાં હતાં. જુવો આ પુસ્તક મેં હમણાં જ વાંચ્યું. તેનું નામ છે "આરોગ્ય અને ખોરાક" કેટલાં એક ગુજરાતી કુટુંબોના આરોગ્ય અને તેઓના ખોરાકની તપાસ કર્યા પછી તે અનુભવ અને પરિણામે કરેલી સૂચનાઓ આ પુસ્તકમાં છે. હું તમને તેનો સાર કહીશ. આ તપાસ મુંબાઈમાં વસતાં કુટુંબોની જ હતી. તપાસને પરિણામે આ પુસ્તકમાં ઘણી બાબતો કહી છે. પણ આપણે તો આહાર વિશે જ વાત કરીશું. આપણા શરીરને અમુક પદાર્થોની જરૂર અમુક જથ્થામાં છે. એ પદાર્થો જે ખોરાકમાં હોય તે આપણને મળવો જોઈયે. આ પદાર્થોમાં મુખ્ય આ પ્રમાણે છે: (૧) પ્રોટીન. એ ઘઉં, કઠોળ, સોયાબીન, મગફળી, વગેરેમાં મળે છે. આ પ્રોટીન વનસ્પતિમાંથી મળે તે ઉપરાંત પ્રાણિઓમાંથી પણ મળે. જે લોકો માંસાહારી છે તેમને તે માંસ ઇંડાં વગેરેમાંથી મળે છે. માંસાહારી ના હોય તેમને તો દૂધ, ઘી અને પનીરમાંથી તે મળે."

"પણ જો ઘઉં, કઠોળ, વગેરેમાંથી તે મળે તો પ્રાણિયોમાંથી તે શા માટે મેળવવું જોઈયે ?" મણીબેને પૂછ્યું.

"વનસ્પતિ પ્રોટીન અને પ્રાણિઓમાંનું પ્રોટીન બન્નેનાં ગુણમાં સહેજ તફાવત છે. માણસને કુલ પ્રોટીન જે જોઈયે તેમાંનો અમુક ભાગ પ્રાણિઓમાંનું પ્રોટીન જરૂરી છે. તેથી જ દૂધ પીવાની જરૂર છે. પારસીઓ દહિંમાંથી પનીર બનાવે છે. તેમાં પ્રોટીન સારા પ્રમાણમાં હોય છે. આપણે પણ પનીર ખાવાની ટેવ પાડવી જોઈયે."

"દૂધનાં તો સાંસાં, તેમાં વળી પનીર ક્યાંથી કરીયે ?"

"એ વાત તો સાચી. અમુક ઓછામાં ઓછી આવક તો જોઈયે જ. ઘર ભાડું તો આપવું જ પડે. અમુક વસ્ત્રો તો જોઈયે જ. એટલે બધીયે કસર ખોરાક ઉપર આવે. દૂધ માટે એક સૂચના એવી છે કે દૂધનો ભુક્કો વિલાયતી આવે છે, તે અત્યારે તો લઢાઈને લીધે પરદેશથી નહિ આવતો હોય પણ તે જો મળે તો તેમાં પાણી ઉમેરીને દૂધ બનાવી શકાય. તેમાંથી દૂધના ગુણ જતા નથી રહેતા. ગરીબ, વસ્તારી કુટુંબો માટે તેનો ઉપયોગ કરવો સારો છે."

"એ વાત વિચારવા જેવી છે. બાકી દેશમાં તો દૂધ મેળવાય."

"હા, પણ હવે તો દેશમાંયે ઢોર ક્યાં છે ? એક તત્ત્વ પ્રોટીન આપણે કહ્યું. પછી ચીકાશ કે ચરબી જોઈયે. તે પણ દૂધ, ઘી, તેલ, મગફળી, વગેરેમાં હોય છે. ત્યાર બાદ કાર્બોહાઈડ્રેટ નામે

પદાર્થ જોઈયે. તે ખાસ કરીને ખાંડ, ગોળ, અને અનાજમાં હોય છે. ત્યાર બાદ શાકભાજીની જરૂર છે જેમાં વીટામીન અથવા જીવન તત્ત્વો હોય છે."

મણીબેન કાંઈ ગભરાઈ ને બોલ્યાં: "એ તો બધું મારાથી કાંઇ સમજાય નહિ. પણ તમે જો એટલું કહો કે રોજ શું ખાવું અને કેટલું ખાવું તો સમજણ પડે. કારણોમાં મારાં જેવાં શું સમજે ?"

"તમારી વાત પણ સાચી છે. આ પુસ્તકમાં તે પણ આવ્યું છે. ગરીબ મધ્યમ વર્ગનાં કુટુંબો માટે અઠવાડીયાના સાતે વાર માટે શી રસોઈ કરવી તે આપી છે. એ જાતની રસોઇ થાય તો યોગ્ય ખોરાક મળે. ઓછામાં ઓછા ખર્ચમાં જોઈતા તત્ત્વો મેળવાય તે પ્રમાણે આ રસોઈ ગોઠવી છે.

"ત્યારે મને એ જ કહોને" મણીબેન બોલ્યાં.

"ઠીક જુવો ત્યારે મેં એ પુસ્તક ઉપરથી એક કોઠો કર્યો છે. તે જ તમને બતાવું, તમે તો રસોઈમાં એવાં પાવરધાં છો કે તે ઉપરથી ઘણીયે વાનીઓ બનાવી શકશો."

રાંધેલા અનાજ સામે જે વજન લખ્યું છે તે રાંધતા પહેલાં કાચા ધાનનું છે.

સવારે	બપોરે	સાંજે	રાત્રે
અધોળ દૂધ—૬	અધોળ ઘઉંનીરોટલી ૩ તુવેરનીદાળ૧॥ ભાત ૨ શાક, કચુંબર ૬ ચટણી ૦॥ દહીં ૪	ઔંસ ચા સાથે દૂધ ૨ મગફળીની ચીકી ૨ ચેવડો ૧	ઘઉંના ભાખરી ૪ રસાવાળા મગ ૨ શાક ૪ પનીર ૧

આખા દિવસમાં ઘી ૦॥ ઔંસ. તેલ ૧ ઔંસ. સાકર ૧ ઔંસ. ગોળ ૨ ઔંસ. બપોરના ખાવામાં

સ્ત્રીઓના પ્રદર, લોહીવા, ઋતુદોષ, ગર્ભાશયના રોગો, વંધ્યત્વ વગેરે માટે

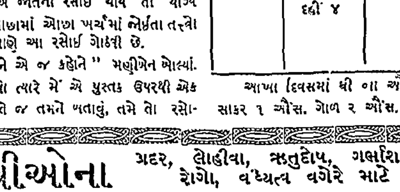

અકસીર છે. કિંમત—બાટલી એકનો રૂપિયો એક

ત્રણ બાટલી સાથે લેનારને રૂ. ૨–૧૦–૦

દવાના વેપારીઓ વેચે છે. ન મળે તો લખો:—

ઊંઝા ફાર્મસી ગાંધીરોડ, અમદાવાદ; ઊંઝા. (ઉ. ગુ.) કાલબાદેવીરોડ. મુંબઇ; લક્ષ્મીરોડ, પુના

અંગાર

(એકાંકિ નાટિકા)

શ્રી. હસુમતિ ધીરજલાલ દેસાઇ

સ્ત્રી પાત્રો

વિદ્યુત : શિક્ષીત સમાજને સંસારથી અજ્ઞાત, ભોળી કુમારિકા.

ઉષા : વિદ્યુતની સહાધ્યાયીની સખી.

પુરુષ પાત્રો

જયંત : કળી કળી ચુંથતો, બે પરવા નરભ્રમર.

ઘનશ્યામ : રૂઢીચુસ્ત સમાજથી જકડાયલો વિદ્યુતને ચ્હાતો કાયર યુવાન.

રામો : જયંતનો નોકર.

પ્રવેશ પહેલો.

સ્થળ : એક એકાંત ઉદ્યાન.

[પાત્રો : ઘનશ્યામ. પછીથી ઉષા અને વિદ્યુત આવે છે.]

[એક બાંકડા પર બેસી ઘનશ્યામ સ્વાગતઃ ઉદ્દગાર કાઢતો હોય]

ઘનશ્યામ : [સ્વાગતઃ કોલેજ છોડી, જિંદગીનાં વહેણ કમાવું, ખાવું, ફરવું, હસવું, બધુંજ છતાં એ ન ભુલી શકયો. જાણે એના વિનાનું જીવન ! એટલે નિરસઃ દુઃખદ અસહ્ય પળો વિતાવતાં આયુષ ખુટાડવું. કોણ જાણે-કેમ, હિંમત ન થઇ. એકવાર એને મારું આ દર્દ જિગર બતાવી આશા નિરાશા વચ્ચે ઝોલાં ખાતું જીવન પલટાવી શકયો. ના હવે શું ? પ...ણ કદાચ. હજી એ અવિવાહિત, હું પણ તેવોજ તો મારાથી એને મેળવી શકાય. તો આનંદ આનંદ. પછી મારું સુખતો દેવતાઓને ઇર્ષા કરાવે પ...ણ એટલી બધી હિં...મ્મ...ત (હાથ ચોળે છે. તેવામાં ઉષા ને વિદ્યુતનો પ્રવેશ)

ઉષા : ઓહો ! આજે તો અહિં કોઇજ નથી.

વિદ્યુત : કેમ...દેખાતું નથી...ચશ્મા લે ચશ્મા.

ઉષા : (જોતાંજ) આતો તારી જ્ઞાતિના પેલા કોલેજમાં હતા ને. આપણે જતાં ત્યારે તેજ...

વિદ્યુત : હા. તેજ.

ઉષા : મને તો અહિં આવું કે ખૂબ ઉત્સાહ વધે, જાણે નવું ચેતન રોમ રોમ ઉભરાય. ખરેખર આપણેજ સ્વતંત્રપણે આ મઝા લુંટીયે છીયે, બાકી-

વિદ્યુત : બાકી આપણી ગુજરાતણો-અરે ! હીંદી બ્હેનોનાં જીવન તો ઘરની ચાર દીવાલોમાં સમાઇ ગુલામી કરવાજ સર્જાયલાં છે. [ઘનશ્યામ વાર્તાલાપ તરફ લક્ષ દોરે છે.]

ઉષા : બ્હેનોનાં જીવન જકડી ગુંગળાવનાર ભાઇઓ પણ કયાં છૂટા છે ? તેમને ભારતીની બંધન-મુક્ત દશા એટલે જંઝરની પરાકાષ્ટા.

વિદ્યુત : સાચું છે. પણ ઘોર તિમીરમાંથી પણ પુનઃ તેજપુંજ ભર્યા રવિરાજ પ્રકાશ પાથરે, હંમેશાં અંધારાં ન રહે. કુદરતનો ક્રમ છે. તો ભારત માતા કાજે આમ અંધકાર કાં સર્જાયો હશે ?

ઉષા : તમે ભૂલો છો, ભારતી કાજે વિરલાઓ જીવન સમર્પી મુક્તિપંથે ઝુઝી રહ્યા છે, અને મુક્તિ તો કયારનીએ સાધી હોત પ...ણ

વિદ્યુત : પણ શું ! કોઈ વિરલાને હરાવનાર છે !

ઉષા : તમે કોલેજે ગયાં. કંઇ ન સમજ્યાં, ભણ્યા પણ ગણ્યા નહિં. વેદિયું ઢોરની ઉપમા તેમાંજ મળતી હશે.

વિદ્યુત : કેમ આમ બોલો છો ?

ઉષા : સ્ત્રીઓને ગુલામીમાં સડતી રાખી પતનનો માર્ગ મોકળો કરનાર હીંદીઓ કાજે સ્વાતંત્ર્ય ક્યાંથી ?

વિદ્યુત : હવે હું સમજી, પણ આપણે એ ચર્ચાની શી જરૂર.

ઉષા : તમે એ કરતાં સરસ કંઇ ગાઓ.

ઉષા : ગાઉં તો ખરી...પણ પેલા બેઠા છે તેનું કેમ ?

[તેવામાં જયંત આવી ધનશ્યામના પાસે બાંકડા પર બેસતાં બેસતાં.]

જયંત : કેમ અલ્યા. ક્યારનો બેઠો છે ?

ઘનશ્યામ : થયો હશે કદાચ પા કલાક.

જયંત : [હસે છે.] પા કલાક કહા...ચ તપશ્ચર્યામાં સમયનો ખ્યાલ ન રહે. મુર્તિનું ધ્યાન કરવા મંદિરને બદલે જ્યાં જાય ત્યાં મુર્તિ આવી મળે કે...મ.

ઘનશ્યામ : ના, ના, તારા જેવો તપસ્વી હું નથી. આપણે એ ધંધા ના પાલવે.

ઉષા : જો, એકના બે થયા હવે તો, ચાલ જરા દૂર દૂર–

વિદ્યુત : (આગળ જતાં જતાં) હવે ગાને, સાંભળશે તો–

ઉષા : જો સાંભળ ત્યારે.

મેઘ સ્યામ વાદળીમાં ઝબકી સૌદામિની,
પળમાં તિમીર હરનાર.
નયણુંમાં જ્યોતી ચમકાર. ૧

વિદ્યુત : અલી આતો નવો રાસ લાગે છે. ક્યાંથી શીખી ?

ઉષા : તારાં નયણાંની જ્યોતીએ શીખવ્યું. બસ હવે.

વિદ્યુત : ના. ના. જુઠું બોલે છે. ચાલ આગળ ચલાવ.

ઉષા : (આકાશે મીટ માંડતાં) અરે ! આતો મેઘસ્યામ બની ગઈ. ચાલ, ચાલ, કદાચ ...રાજ પધારશે તો ફારસ થશે. છત્રી પણ નથી લીધી.

વિદ્યુત : એક વાર ગા. પછી જતા રહીશું.

ઉષા :

ગાજ્યા ઘનરાજ ઘોર છાયા અંધારથી,
ભૂલી ! ક્યાં ! પંથ સુઝનાર;
નયણુંમાં જ્યોતી ચમકાર. ૨

[જયંત ને ધનશ્યામ સાંભળવા નજીક લટાર મારતા આવે છે.]

જયંત : કેમ, આ કોલેજીયનો સાથે પરિચય છે કે નહિ ?

ઘનશ્યામ : ના, ભાઈ કુમારિકાઓ સાથે પરિચય સાધવો આપણે ના પાલવે, એટલી બધી હિંમત નથી.

જયંત : વાહ ? કોલેજીયન, શું કહું ? શરમાળ –કાયર કે ડરપોક.

[પછી ઉષા–વિદ્યુત તરફ ફરીને જયંત કહે છે.]

કેમ. કોલેજીયનો. સાહેબજી. ઓળખતાં નહિ હશો, પણ મૈત્રી આમ જ થાય.

કપડા ધોવા માટે ઉત્તમ

પતંગ છાપ

સાબુ વાપરો.

- કપડાં સહેલાઇથી સાફ થાય છે.
- કપડાં લાંબો વખત ટકે છે.

એક વખત વાપરી ખાત્રી કરો.

—: સોલ એજન્ટસ :—

પરીખ એન્ડ કુંપની

પાડાપોળ નાકા, રીચીરોડ,
અમદાવાદ.

ઉષા : સાહેબજી. આપ પણ કૉલેજીયન હશો?

જયંત : હા, હું કૉલેજીયન હતો. આ ભાઇ પણ હતા. હું ધારું છું કે આપ પણ ભુતકાળનાં જ કૉલેજીયનો, ધારણા સાચી છે ને?

વિદ્યુત : હા. સાચું કહ્યું. તમે જ્યોતિષી હશો, નહિં?

જયંત : જ્યોતિષી નથી, છતાં જોષ જોઇ શકું ખરો.

ઘનશ્યામ : ચાલ, હું તો હવે જઇશ. આવે છે ને?

જયંત : આવું છું જરા થોભ.

ઉષા : થોભે શું? વાદળી ઘેરાઇ છે, હમણાં ક્યાંક તરબોળ કરી નાંખશે.

જયંત : મારું જ્યોતિષ કહે છે કે વર્ષાદ ઘર પહોંચ્યા પછી થશે.

વિદ્યુત : તમારી શક્તિનો પરિચય થશે.

ઉષા : ચાલો, પરિચય કરતાં પલળવું મને તો ભારી લાગે છે.

વિદ્યુત : (આકર્ષાતી હમે) ઠીક. હમે જઇશું. આપની પાસે જોષ તો કોણ જાણે ક્યારે જોવરાવી શકીએ.

જયંત : અરે, આવજો. જ્યારે કહો ત્યારે જોઇશું. બધાં ઘરે જ જવાનાં, વાતોમાં માર્ગ ઠીક કપાશે ચાલો.

ઉષા : અમારે ઉત્તર ને તમારે દક્ષીણમાં જવાનુ ક્યાંથી વાતો કરવી ફાવશે!

ઘનશ્યામ : જયંત ચાલ. આ બ્હેન ઠીક કહે છે.

વિદ્યુત : આપ એડ્રેસ (સરનામું) આપો તો હું તો આપના મકાને પણ જોષ જોવરાવી જાઉં. હરકત ન હોય તો.

જયંત : મને શી હરકત, વેલકમ (ભલે પધારો)

ખરજવા.
માટેનો સચોટ ઉપાય

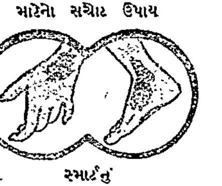

સ્માર્ટનું
'ઝીમેક્સ'
શુદ્ધ વનસ્પતીમાંથી બનાવેલ ઔષધ
જેઓ ઇલેક્ટ્રીક-એક્સ-રે અને ઇન્જેકશનો લઈ થાકયા હોય તેવા દરદીઓ માટે છેવટનો ઉપાય.
ખરજવા (સુકા તેમજ લીલા) તથા બીજા ચામડીના દરદો માટેનો એકમાત્ર ઇલાજ.

"થાયમોસીન"
• દાંતનો દુ:ખાવો
દાંત પરની છારી
• હાલતાં દાંત
પેઢાના અવાળા
• પાયોરીયા
• દાંતમાંથી નીકળતું લોહી
વીગેરે દાંતનાં તેમજ મોઢાનાં દરેક દરદો માટેનો ચોક્કસ ઇલાજ

નોંધ:-ટુથ પાવડર કે પેસ્ટને બદલે બ્રશ, દાતણ કે આંગળીના ટેરવા પર થાયમોસીન લઇને વાપરી શકાય છે.

—: સોલ એજન્ટસ :—
ટી. એમ. ઠાકોર એન્ડ કું. : ૪૩, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ—મુંબઈ.

જરૂર. કાલે સાંજે ચાર વાગે હું આપને મળીશ. હું ઘણો ખુશી થઇશ. જોષ તો ઠીક ઠીક જોઈ શકું પણ મૈત્રી ગાઢી થશે.

ઉષા : [વિદ્યુત એના તરફ સંમતિસુચક નજર નાખવાથી પ્રાયુત્તરમાં] મને તો ના ફાવે. તારે વાંધો ન હોય તો જજે.

વિદ્યુત : મારે શી હરકત, મારા ફાધર (બાપ) ઘણા સુધારક છે. અને આ મૈત્રીથી તો તેઓ જરૂર ખુશી થશે. ઠીક તો હું આવીશ.

જયંત ; મારું નિવાસસ્થાન, અરે? તમે જોયું છે. તમારી સાથે પેલી રંજન હતી, તેની બાજુમાં બંગલો છે તે જ.

વિદ્યુત : એતો જાણીતી જગા. તો તો જરૂર કાલે મળીશું. સાહેબજી.

જયંત : સાહેબજી. બન્નેને. [બધાં છુટાં પડે છે. પડદો પડે છે.]

પ્રવેશ બીજો.

સ્થળ : જયંતનું નિવાસ સ્થાન.

પાત્રો : જયંત. પછીથી વિદ્યુત અને રામો.

[જયંત ટાપટીપથી શણગારેલા ઓરડામાં વાળનાં ઝુલ્ફાં પર હાથ ફેરવતો ફરે છે.]

જયંત : (સ્વાગતઃ) એમાં સૌંદર્ય જોતાં તો એનું જ પલ્લું નમે, વળી એનાં નયનોની જ્યોત. ભલભલાનાં ભાન ભૂલવે. પણ ભોળી છે. તેથી કદાચ ફાવી જવાય. બાકી જયંત રખે ભુલતો એ રૂપરાણી હાથ કરવી સ્હેલ નથી, વળી જે શંકા ઉદ્દભવી તે સાચી જ. અને ઘનશ્યામની એના તરફ ખાટી મીઠી તો ખરી પણ એનામાં હિમ્મત નથીને– એટલે એને ઝંખશે ને સ્વપ્નામાં વરશે ને ઝુરશે. કરે પણ શું કાયર. [એવામાં વિદ્યુત આવે છે. જયંત સ્વાગતમાં–]

જયંત : બોલેલું પાળો છો ખરાં વેલકમ. ...સ આપનું નામ જણાવશોજી.

વિદ્યુત : (હસીને) મૈત્રી થાય, પણ પીને ઘર ના જેવું. આપનું નામ તો મી. જયંત ખરુને ?

જયંત : હા આપનું કહેશો ને ?

વિદ્યુત : જ્યોતીષી લોકો નામ તો જાણી શકે ને ? પુછવું ના પડે.

જયંત : ઠી...ક તમે આકરી કસોટીએ ચઢાવશો કેમ, કે પછી પરીક્ષા લેશો ?

વિદ્યુત : હું પરીક્ષા ના લઈ શકું, મને તો જ્યોતીષશાસ્ત્રનો કક્કોએ ખબર નથી.

જયંત : ઠીક, તો કહો જોઉં, પહેલાં ચહા લેશો કે ભવિષ્ય જાણ્યા બાદ.

વિદ્યુત : ચહા લેવામાં તો હરકત નથી, ગમે ત્યારે ચાલશે, ભવિષ્ય જાણવાની જરા તાલાવેલી તો ખરી, એટલે એ પહેલું.

જયંત : પણ જાણીને કંઈક ન કરે નારાયણ ને વિપરિત ભાવિ હોય તો પસ્તાવું, રોવું, કે ચહા પીવી ? [હસે છે]

વિદ્યુત : ત્યારે પહેલાં પીશું, પણ તમે પીધી હોય તો ધાંધલ કરશોજ ના.

બ્હેનો ?
કપડા સફાઇદાર ધોવા માટેની
તમારી કાયમી ફરીયાદ દુર કરવા
કમળ છાપ
સાબુ વાપરવા આગ્રહ રાખો.
દરેક ઉચ્ચ કુટુંબોમાં વપરાય છે.
—: બનાવનાર :—
યુનીવર્સલ સોપ ફેક્ટરી
ઢાલગરવાડ : : અમદાવાદ.

જયંત : મેં પીધી નથી, પીવો છે ને પાવો છે. રામા ઓ રામા બૂમ પાડે છે.

[રામો આવે છે]

રામો : જી સાહેબ.

જયંત : બે કપ ચહા, બીસ્કીટની ડીશ (રકાબી) જલ્દી લાવ.

રામો : જી. આ લાવ્યો. [જાય છે.]

જયંત : [વિદ્યુત ચોપાસ નજર ફેરવે છે તેથી તેને ઉદ્દેશીને] મારા ઘરને શું જુવો છો, એને શણગારનાર નથી એટલે.

[ચહા, બીસ્કીટ વગેરેની ટ્રે રામો મૂકી જાય છે.]

જયંત : લ્યો ચહા આવી, આવ્યો, ચહા, કેમ કયો શબ્દ સાચો?

વિદ્યુત : ઘણા ચા, ચહા, ચાહ જુદું જુદું બોલે છે, ચા પીધો, પણ કહેવાય છે ને પીધી પણ, શી ખબર એક યા નરને નારી જાતિમાં રૂપાંતર થઈ શકે છે.

જયંત : જાતિ તો ઠીક, પણ એ ચહા પીધાથી તાજગી. મીઠાસ, મળે છે, તો ચાહ–પ્રેમ પીધાથી શું થાય ખબર છે?

વિદ્યુત : શી ખબર–મેઘદૂત, ને શાકુંતલનો અભ્યાસ ને શેકસપીયરના સાહિત્યમાં એવું બતાવે છે કે પ્રેમ આંધળો છે, અને પ્રેમનાં દર્દી અંધ, જેવાં ભાન સાન વિહોણાં બને છે. એ પણ એક પ્રકારનો રોગજ ને?

જયંત : એ રોગ, ભોગ જે હોય તે, અનુભવી જાણે આપણને શી ખબર, લ્યો ચહા, ઠંડી થશે, બીસ્કીટ પણ લ્યો એકાદ.

વિદ્યુત : ના, ના, ચહા બસ થશે, મારું ચિત્ત ભવિષ્યવાણી માટે આતુર એટલે ભાવે જ નહિં.

જયંત : ઠીક. ચહા કેમ લાગી?

વિદ્યુત : મઝાની મારા ટેસ્ટની જ છે.

જયંત : ચહા તો ટેસ્ટની છે. કદાચ હું ટેસ્ટ બહારનો હોઈશ.

વિદ્યુત : ના, ના, આપ ટેસ્ટના તોજ ચહા સુધી મૈત્રી આવી, અંતરના ભાવ વિના આકર્ષણ ન હોય સમજ્યા? [હસે છે]

જયંત : ચાલો, લાવો ને જમણો બન્ને હાથ વારા ફરતી બતાવો, જોઉં.

વિદ્યુત : [હાથ લંબાવે છે] સાચે સાચું જ કહે જો હાં?

જયંત : સાચે સાચું જ જોઈશ. આ રેખાનું સૂચન છે કે પુરો આવરદા, ને આ રેખા વિદ્યાભ્યાસની પ્રતિતી, અને હવે આ રેખા ધન વૈભવની નિશાની, ને.

વિદ્યુત : પણ આતો રેખા છે, તે કયારે શું થશે તે બતાવોને?

જયંત : ધીરજ ધરો, હવે તમારા ચાહની રેખા, તમારે લાયક એક નવજ્વાન તે પણ તમારા ટેસ્ટનો જ મળશે. ને પ્રભુતામાં પગલાં માંડશો, પણ તે પહેલાં લવ. ચાહ દૃઢ થાય તેવા ગાઢ સહચારને સાધી શકશો.

વિદ્યુત : હમણાં હો'ને એ બંધન જોઈએ, સ્વાતંત્ર્ય કેટલો સમય હજુ રહેશે તેજ જાણવું છે.

જયંત : વાહરે, બંધન કે મોજ: તમે તો ચાહના પાઠ કોલેજે પઢયાં તો'ય તો બંધનથી ડરો છો: એ તો મનગમતી જંજીર.

વિદ્યુત : બંધન કરતાં એ પરાયાં પોતિકાં કરવાં રહેલ નથી, વળી કોલેજ્યનો પ્રણયમાં ચિત્ત પરોવે તો ડીગ્રી મેળવવી ભારે પડે.

જયંત : એવું તો નથી ઠી...ક, હવે આગળ સાંભળો, ચમકી ના જશો.

વિદ્યુત : કહો? ચમકીશ તો ખરી, ચમકારા, ઝબકારા એ મારા નામની સાર્થકતા.

જયંત : ઠી...ક. નામ કહેવું ભૂલ્યો તેથી તમે યાદ કરાવ્યું. જુઓ નામ જેમ આકાશે મેઘરાજની સ્વારી કાજે પળમાં એ જગતે પ્રકાશ પાથરે તે સૌદામિની, તેવી પ્રદ્યોત ભર્યાં નયણાં તે વિદ્યુત મને. લાગે એક કટાક્ષ હોય તો હૈયું આરપાર...

વિદ્યુત : હા, મારું નામ વિદ્યુત, ઠીક પરીક્ષા કરી, બીજું લેકચર તો ન સમજાયું. હવે આગળ ચલાવો.

જયંત : જુઓ જીવન સાથી વહેલામાં વહેલી

પળે પ્રાપ્ત થશે, મનમાનતો, ને જીવન સાગરની લ્હેર ઉડાવશો આનંદમાં.

વિદ્યુત : હજુ જડયો નથી, શોધ્યો નથી, ને એકદમ મળી પણ કયાં જાય.

જયંત : અરે, આ કોમળ કર કાજે તો ઘણાય ઝંખતા હશે.

વિદ્યુત : પણ મારે તો એક જ જોઇએ ને! [હસે છે.]

જયંત : નયણાંની જ્યોત ઝીલી શકે તેને પસંદગી કે કોમળ કર સંભાળે તેને?

વિદ્યુત : હજુ વિચારવું બાકી છે.

જયંત : લાવો જોઉં બીજો હાથ, ઓહો? બધું બરાબર જ નીકળ્યું. તમારા હાથનો ઉમેદવાર મકર રાશી વૃષભ, મેળ સારો રહે.

વિદ્યુત : [કચવાતાં] રાશી કાઢી, કદાચ બીજુંએ નીકળે.

જયંત : નીકળે તો જ્યોતિષ જોવાનું પાણી મુકું. ખરો ભાગ્યવાન આ કર પ્રાપ્ત કરશે. [હાથ ઉપર અનિમિષ નયને જુએ છે ને.] કેવો કોમળ ગુલાબની પાંદડી જેવો સુંદર સુકુમાર. આહ [નિશ્વાસ.]

વિદ્યુત : મારું ભાગ્ય સારું તો મને આનંદ, તમે શીદ અફસોસમાં પડયા?

જયંત : આવાં સુકુમાર ગૃહરાણી વિના આ ભૂંડું જીવન. અરે રે. એ સદ્દભાગ્ય મારું કયાંથી. કો'ને ખબર શું સર્જ્યું હશે, રે...ભાવિ [તે પોતાના કપાળે હાથ મુકે છે.]

વિદ્યુત : અરે, આમ નિરાશ શીદ થાઓ છો. તમારું ભવિષ્ય જોઇ નાંખો ને કે અફસોસ ન રહે.

જયંત : જોયું નથી, તમારા આગ્રહે જોઉં ભાવિના ભીતરના રંગ કોણે જોયા છે. [પોતાનો હાથ જુએ છે.]

વિદ્યુત : કાં વિચારમાં ડુબ્યા. શું છે જોઇએ કહોને?

જયંત : મારે આનંદ માનવો ફાવે નહિ, જે વ તે કહું? ના, ના, મારાથી એ નહિ બતા- ι. સમજાવી શકાય.

વિદ્યુત : એવું શું છે વારું? મૈત્રી સાધી તો બતાવી નહિ શકો?

જયંત : હા, આપણે મૈત્રી ગાઢી કરવી છે. કહું, મારાથી કહી શકાતું નથી, કારણ તમે ધારશો જોષ જોવામાં મને છેતરી.

વિદ્યુત : ના, ના, ભાવિ કંઈ મિથ્યા થાય છે. છેતરો શા માટે. તમને જે દેખાય તે કહેવાનું કહો? કહો, તમને દુભવવા-હું કયાં મીત્ર બની.

જયંત : [જાણ્યું કે ભોળી ભરમાઇ ચુકી.] જુઓ વિદ્યુત. મારા ભાગ્યમાં વૃષભરાશિની સુંદર વિદ્યુત નયન જ્યોતવાળી કોમળ સુકુમાર કુમારીકા. ઘણા ટુંક સમયમાં, અરે પળોમાં તેને પ્રાપ્ત કરી શકાય. થોડીક હિમ્મત, થોડું સાહસ ને સુખદ સહચારનો સુમેળ, એ જોતાં આનંદ અને સુખની પરિ સીમા.

વિદ્યુત : અરે! ત્યારે મુંઝવણ શેની છે? મળી જશે ગૃહરાણીતો.

લાભ લેશો કે?

હીસ્ટીઆ, ગાંડપણ, વળગાડ,
ચીત્તભ્રમ, મગજની નબળાઈ,
સંધીવા કે પ્રવાહ વિગેરે
વા તથા વાયુના રોગો
માટે ખાસ અકસીર
ઉપાય માટે

લખો:—

શ્રી અમર ફાર્મસી

સાણંદ. (અમદાવાદ)

જયંત : અરે, પણ કેવું વિચિત્ર કે વૃષભ રાશી ને મકર રાશી તો આપણી બન્નેની છે.

વિદ્યુત : જ્ઞાતિ બંધન તો એક છે. હોય રાશી તો'ય શી હરકત વારુ કદાચ પસંદગીમાં વાંધો આવે.

જયંત : મારી પસંદગી ! વિદ્યુત. ભુલશો ના કે તમને ના પસંદ કરનાર તો મુર્ખો હશે, મારા જેવાને તો નાપાસ થવું સંભવિત છે.

વિદ્યુત : ના, ના, પ્રથમ દર્શને આકર્ષાઇ વશ થાય કેવી મોહકતા તમારામાં છે. વળી તમારા વર્તને તો સૌ કોઇ વશ થાય, તો પાસ કાં ન કરે? મારા જેવી તો પહેલી પસંદગી આપે સમજ્યા !

જયંત : તમારી અમૃતવાણીના અવર્ણનીય આનંદે તો મુગ્ધ ને મૂઢ બન્યો, સાચું કહો ! વિદ્યુત તમે મને પસંદ કરશો ? [આશાભારી મીટ]

વિદ્યુત : [સ્વગતઃ] [પણ મારા ફાધર તો ના નહિં કહે ! એમને શા માટે.] [ના કહેવી પડે. મારા જીવનનો સાથી હું જ શોધી લઉં.] જયંત, હું તમારી છું. મારા જીવન સાથી.

જયંત : [હર્ષાવેશમાં.] [વિદ્યુતને હાથમાં લેતાં] વિદ્યુત દેવી મને સાર્થક કર્યો, મારા જીવનની જ્યોત, તમારાં નેહલ નયણાંની જ્યોત ઝીલવા સહ-ભોગી બનાવો, તો હું તમને મારા સહચારે સુખી બનાવી પ્રતિતી કરાવીશ કે જીવનભર આપણે કેવું સુરસુખ માણીશું. [તે વાસનાનો ગુલામ કોમળ કળી કચરનાર આડંબરી પ્રેમી બોલ્યો]

વિદ્યુત : [આતુરસ્વરે] તો જયંત, આપણે જલ્દી લગ્નગ્રંથીથી ગુંથાઇ, આ તમારા સુના આવાસને ગજાવીશું, હું જાઉં પિતાજીની રજા લઈ લઉં. હાં તમે નક્કીજ લગ્ન કરશો ને ?

જયંત : લગ્ન કેમ ન કરું ? મને તમારા સૌંદર્યની ને નયન જ્યોતની ઘેલછા તો કયારની'ય લાગી હતી, ભાવિએ સર્જ્યું જરૂર અને સૌથી પહેલાં તમને કેવો સ્નેહલ ને સુખદ સહચાર પ્રાપ્ત થશે તેની પ્રતિતી કરી આપવા આતુર છું, મારી રાણી. હવે આપણે જુદાઈ શાની ?

વિદ્યુત : જયંત આજે તમે મને સુખાબ્ધિમાં ડુબાડી દેવા ધારી છે. સંસારની યાત્રામાં ઊર્મિઓ શોધતી હતી, પંખી માયા, હું સાચે જ પ્રેમના માર્ગથી અજ્ઞાત છું. તમને ચ્હાઈશ પવિત્ર લાગણીથી હૃદયના ભાવથી, ને સર્વસ્વ સમાવીશ તમારા ચરણે, જયંત ? આખું જીવન આ રીતે મને ચહાશો ખરા ?

જયંત : અરે ! વિદ્યુત, અવિશ્વાસ–શંકા. તને મારા આ ઉજળી રહેલા અંતરની મારા પ્રેમની પૂરેપુરી ખાત્રી હમણાં જ કરાવું. દેવી તું ખાત્રી રાખજે કે જયંત તારી સૌંદર્ય જ્યોત ઘેલો પતંગ છે. એ જીવન જલાવી તને સુખી કરશે. ચાલ. દેવી ચાલ, આપણું શયનગૃહ બતાવું. ભાવિ સુખનું સ્વપ્ન સમજાવું ચાલ.

[ઉભય કરી ઝીલી પતનના માર્ગે ધકેલાયાં.]

[વધુ રસિક કિસ્સો આવતા અંકે જુઓ]

★

સ્ત્રીબોધ 'બાળક' વિભાગ સાથે

ગુજરાતી ગૃહસ્થ કુટુંબોમાં–શાળા, પુસ્તકાલયોમાં દેશ પરદેશમાં બહોળો ફેલાવો પામેલું અઠ્યાસી વરસ થયાં ચાલતું લોકપ્રિય માસિકપત્ર

જાહેર ખબરના માટેના ભાવ

મુદત	આખું પાનું	અર્ધું પાનું	પા પાનું
૧૨ માસ	રૂા. ૧૨૦	રૂા. ૬૦	રૂા. ૩૬
૬ માસ	રૂા. ૬૦	રૂા. ૩૬	રૂા. ૨૪
૩ માસ	રૂા. ૩૬	રૂા. ૨૧	રૂા. ૧૨
૧ માસ	રૂા. ૧૫	રૂા. ૯	રૂા. ૬

૧ જાહેર ખબરનું બીલ દરેક મહીને વસુલ લેવામાં આવે છે.
૨ રીડીંગ મેટરમાં જા. ખ. લેવાનો ભાવ ઉપરના ભાવથી દોઢો છે.
૩ ટાઇટલ પેજ ૨–૩ઉપરનો ભાવ ઉપરનાથી ડબ્બલ છે.
૪ ટાઇટલ પેજ ચોથા ઉપર બે કલરમાં જાહેર ખબર છાપવા માટે પત્રથી ખુલાસો કરવો.

'સ્ત્રીબોધ' કાર્યાલય, પીરમશા રોડ, અમદાવાદ | ચંદ્રકાન્ત જીવનલાલ મહેતા મંત્રી, સ્ત્રીબોધ.

શ્રી. વિદ્યાબ્હેન.

ગુર્જરી ગૌરવમૂર્તિ

લેખક : રંગીલદાસ કાપડીઆ.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદના વડોદરા અધિવેશનના અધ્યક્ષસ્થાને લેડી વિદ્યાગૌરી નિલકંઠને ચુંટવામાં આવ્યાં છે. સાહિત્ય પરિષદના ઇતિહાસમાં પ્રથમવાર એના અધ્યક્ષસ્થાને એક મહિલાને ચુંટવામાં આવ્યાં છે; અને એ વરણીદ્વારા સાહિત્ય પરિષદે પોતાના ગૌરવમાં વૃદ્ધિ કરી અને મહાન ગુજરાતી નારીની સાહિત્ય સેવાનો સ્વીકાર કર્યો છે. શ્રી વિદ્યાબ્હેનને ન ઓળખનારા એટલે નિદાન એમના નામથી પરિચિત નહિ અથવા ભાગ્યે જ કોઈ ગુજરાતી સ્ત્રી–પુરુષ હશે. ગુજરાતની ગણીગાંઠી સંસ્કાર મૂર્તિ–ગૌરવમૂર્તિ એવાં સ્ત્રી-પુરુષોમાંના વિદ્યાબ્હેન એક સંસ્કાર અને સાહિત્ય વિપુલતા એમનેવારસામાં મળેલા. સરદાર ભોળાભાઈ સારાભાઇના એ દોહિત્રી, સાક્ષરશ્રી નરસિંહરાવ ભાઇની એ ભાણજી થાય. વિદ્યાપ્રેમી શ્રી ગોપીલાલ ધ્રુ જેવા પિતાને ત્યાં જન્મ થતાં એમને ઉચ્ચ શિક્ષણનો લાભ મળ્યો અને સ્વ૦ રમણભાઇ જેવા સાહિત્યકારનાં પત્ની થવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત કર્યું. આ વારસો ઓછો ગૌરવવંતો નહોતો. માતામહ શ્રી ભોળાનાથભાઇ પંડિત ઇશ્વરચંદ્ર વિદ્યાસાગરના પ્રસંશક અને સહયોગી. એમણે હોંસથી પોતાની દોહિત્રીને વિદ્યાસાગરના નામ પાછળ વિદ્યાગૌરી નામાભિધાન દેતી વેળા કદાચ કલ્પના ન કરી હોય કે એ એનું નામ આટલી સુંદર રીતે શોભાવશે. લેડી વિદ્યાગૌરી નિલકંઠ કરતાં શ્રી વિદ્યાબ્હેન તરીકે સાચા એ ગુજરાતને વધુ પરિચિત છે. આજના ગુજરાતમાં એક પ્રખર કેળવણીકાર, સાહિત્યકાર, સમાજ સુધારક એટલે સંસ્કાર સિંચનનું કાર્ય કરનાર–ગુજરાતી મહિલાઓના સ્ત્રીત્વ અને ગૌરવ જાગૃત કરનાર એક ગુજરાતી વિભૂતિ તરીકે આવતી કાલનું [illegible]રાત એમનું નામ સગર્વ યાદ કરશે. એમને પ્રાતઃ[illegible]ય લેખશે.

શ્રી. વિદ્યાબહેન ર. નીલકંઠ

શ્રી. વિદ્યાબ્હેનનો જન્મ અમદાવાદમાં ઇ. સ. ૧૮૭૬માં થયો. માતામહનું કુળ નામાંકિત, બુદ્ધિશાળી, પ્રગતિપ્રિય; એજ પ્રમાણે એમના પિતાશ્રી ગોપીલાલ મણીલાલ ધ્રુ અને માતુશ્રી બાલાબ્હેન ઉભય સાદાં, સત્વશીળ, ધાર્મિક અને શિક્ષણપ્રેમી હતાં. એમના પર પ્રાર્થના સમાજની છાપ સચોટ પડી હતી. એ સંસ્કાર એમણે પોતાનાં બાળકોને દીધાં. ગોપીલાલે તત્કાલીન રૂઢિની સામે બંડ કરીને પોતાની ઉભય બાળાઓને બાળકના જેવુંજ શિક્ષણ આપવાનું શરૂ કર્યું. આ ૧૮૮૬ ની વાત! ઇ. સ. ૧૮૮૬ અને ૧૯૪૩ વચ્ચે જમીન આસમાનનો ફરક પડયો છે.

પાઠશાળાઓ કે વિદ્યાલયોમાં વિદ્યાર્થીઓ સાથે છૂટથી સહશિક્ષણ લેતી કન્યાઓની કલ્પના માત્ર એ કાળે અસંભવિત ગણાતી. કન્યાઓ કેળવણી લે એ ધર્મભ્રષ્ટતાની અવધિ! પરંતુ ગોપીલાલજી અડગ હતા એટલે વિદ્યાબ્હેન અને શારદાબ્હેને ધૈર્યથી લોકનિંદા સહન કરી પોતાનો અભ્યાસક્રમ ચાલુજ

રાખ્યો. ઈ. સ. ૧૮૯૧માં વિદ્યાબ્હેનનો વિવાહ રમણભાઈ મહીપતરામ સાથે થયો. સુસંસ્કૃત અને સુધારક અગ્રણી સ્થળે વિદ્યાબ્હેન જતાં "સોનામાં સુગંધ મળ્યા જેવું થયું. રમણભાઈ પોતે સાદા, સરળ વૃત્તના, પ્રેમાળ, સુધારક, સ્ત્રી–જાતિ પ્રત્યે આદર ધરાવનારા, શિક્ષણપ્રેમી હતા. એટલે વિદ્યાભ્યાસમાં વિદ્યાબ્હેનને રમણભાઈનું પ્રોત્સાહન મળ્યું. એમણે લગ્ન બાદ તો શું પણ માતા થયા પછી પણ એમનો અભ્યાસ ચાલુ રાખ્યો, અને ૧૮૯૧ માં મેટ્રીક પાસ થઇ એમણે ગુજરાત કૉલેજમાં પ્રવેશ કર્યો. કૉલેજમાં જનાર એ બે બ્હેનો–વિદ્યાબ્હેન અને શારદાબ્હેન–પ્રથમ ગુજરાતી મહિલાઓ. એ ઘણા ઓછાને ખબર હશે કે મુંબઈના પ્રખર ધારાશાસ્ત્રી શ્રી. ભુલાભાઈ દેસાઇ એ વેળા કૉલેજમાં વિદ્યાબ્હેનના અધ્યાપક હતા. કૉલેજનો અભ્યાસ પૂર્ણ કરતાં એમને કેટલી મુશ્કેલીઓ પડી હશે એની કલ્પના ચિંતા-રહિત, જવાબદારી વિહોણી આજની આપણી કૉલેજ કન્યાઓને ભાગ્યેજ આવશે. માતુશ્રી સ્વ. બાળાબ્હેન બાળકોની સંભાળ લેવામાં મદદ કરતાં છતાં. ત્રણ ન્હાના બાળકોનું એમની માતાને શું ન કરવું પડ્યું હોય! એમનું કુટુંબ બ્હોળું હતું, રમણભાઇ પ્રકૃતિએ નાજુક અને એ સર્વ છતાં પોતાના ગહિણી પદને દિપાવીને એમણે અભ્યાસ ચાલુ રાખ્યો એ ખંત સર્વ કોઈની પ્રશંસાપાત્ર બને છે. ઈ. સ. ૧૯૦૧માં ઉભય બ્હેનો બી. એ.ની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયાં. ગ્રેજ્યુએટ થનાર એ પ્રથમ ગુજરાતી બ્હેનો. ગુજરાતી કન્યાઓ માટે ઉચ્ચ કેળવણીના એમણે ખોલેલા દ્વારના પરીણામે આ વિદ્યાબ્હેનને પોતાની ત્રણ પેઢીઓને ગ્રેજ્યુએટ થયેલી જોવાનું સદ્ભાગ્ય મળ્યું છે, પોતાની ચાર પુત્રીઓજ ગ્રેજ્યુએટ થઇ છે એટલુંજ નહિ પણ આજે એમની પુત્રીની પુત્રી પણ ગ્રેજ્યુએટ થઇ છે.

એતાલીસ વર્ષના એ કાળપર આજે વિદ્યાબ્હેન લગભગ આઠ દાયકાની અવસ્થાએ ઉભાં સગર્વ દૃષ્ટિપાત કરતાં હશે–એમને આખો યુગ પલટાયલોજ દેખાશે, એ વેળા ગણીગાંઠી દક્ષીણી બ્હેનો કે પારસી

સાચા હીરાને પારખતા ગુજરાતના ઝવેરીઓ

સાચા હીરાને પારખતા ઝવેરીઓની માફક ગુજરાતમાં સાહિત્યપ્રિય સંસ્કારી કુટુંબોએ ૧૯૪૩ નાં અમારા નીચેનાં ગ્રન્થરત્નોનો જે સત્કાર કર્યો છે. અને હોંશથી ખરા દિલથી તેનો જે પ્રચાર કર્યો છે તે બદલ અમો આભાર વ્યક્ત કરીએ છીએ :

આ રહ્યા એ ગ્રન્થ રત્નો.

ઘરની રાણી	રૂ. ૬॥।	વી. પી. ૧૨ આના
સંસ્કારલક્ષ્મી	રૂ. ૬॥।	વી. પી. ૧૨ આના
જીવનસખી	રૂ. ૪I	વી. પી. ૧૦ આના
ગાંધીજીને જગવંદના	રૂ. ૨॥।	વી. પી. ૬ આના
આમ્રપાલી	રૂ. ૬)	વી. પી ૧૨ આના
ભવિષ્યવાણી	રૂ. ૬॥।	વી. પી. ૧૨ આના
લગ્નનો આનંદ	રૂ. ૩॥।	વી. પી. ૮ આના
વાત્સ્યાયન કામસૂત્ર	રૂ. ૬॥।	વી. પી. ૧૨ આના
શ્રી લક્ષ્મીમહોર	રૂ. ૧)	વી. પી. ૫ આના

ન મંગાવ્યાં હોય તો મંગાવી લ્યો.

એન. એમ. ઠક્કરની કાં.

બુકસેલર્સ પબ્લીશર્સ
૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઇ–૨

લક્ષનાઓએ કૉલેજ પ્રવેશનું ઘોર પાપ કરવાની ધૃષ્ટતા કરી હોય એ જુદી વાત; પરન્તુ રૂઢિચૂસ્ત ગુજરાતને માટે તો એ નવો—અનુભવ-જુની આંખે નવા તમાશા! છતાં ગ્રેજ્યુએટ થતાં એ ગાર્ગી—મૈત્રેયી સમા ભગિની યુગને-વિદુષીદ્વંદ્વનું મુંબઇ અને અમદાવાદ શહેરોએ ભારે સન્માન કર્યું; પરંતુ એમને ખાનગી ટીકા—નિંદાની ઝડીઓ ઓછી સહન કરવી ન્હોતી પડી. એ વાત નિહાળી. લોકોની જીભ થાકતાં એ નિંદાખોરી આપોઆપ સમી, તેમાંયે એ વધી ગયેલી કેળવણી લેવા છતાં સાદાં, સંસ્કારી, નિરાભિમાન, સેવામય જીવનને ટુંક સમયમાં જનજીઅને વિશ્રામ આપ્યો; એટલુંજ નહિ પરન્તુ હળવે હળવે એમની મુક્ત કંઠે પ્રશંસા થવા લાગી, લોકોને કેળવણીમાં શ્રદ્ધા બેસવા લાગી, ગુજરાતી બાળાઓ માટે માધ્યમિક અને ઉચ્ચ શિક્ષણની છૂટ થઈ ગઇ.

અહિં આપણે એ યાદ રાખવાનું કે કેળવણી એ સાધન માત્ર છે સાધ્ય નથી. જો બ્હેનોએ કેળવણી પામીને એમની રહેણી કરણી અને વિચાર પાશ્ચાત્ય વલણ પ્રતિ ઢાળ્યા હત, એ સ્વાર્થી અને વિલાસી બન્યા હત તો એનો પ્રત્યાઘાત અવળો જ થાત સંયમી અને ચારિત્ર્ય શીલ થવું એ ગૃહસંસ્કારનું કામ છે. કેળવણી સંસ્કાર આપે છે એ માન્યતા ભૂલ ભરેલી છે. અશિક્ષિત સ્ત્રીઓમાં સંસ્કાર હોય છે તો એ ઓછી વંદનીય નથી બનતી. જ્યારે એવી સ્વચ્છંદી સ્ત્રીઓ જોઈ ને આપણે કેળવણીને વગોવીએ છીએ કે એ ગ્રેજ્યુએટ ન થઈ હત તો સારું. જીવનમાં સરળતા ન હોય, સત્ય જેવી ચીજ જોવા ન મળે, વફાદારી કે હૃદયનો છાંટોયે ન દેખાય એવી શિક્ષિત સ્ત્રીઓને જોઇને કેળવણીને વગોવી ન શકીએ. કેળવણી સ્વચ્છંદતાને પોષતી નથી, એ ગૃહમાં મળેલા સંસ્કારને પોષે છે—માત્ર ઓપ આપવાનું કાર્ય કરી શકે છે. વિદ્યાબ્હેનને સંસ્કારનો વારસો મળ્યો હતો એટલે એમની કેળવણી દિપી નિકળી. જો વિદ્યા વિભૂષિત બની વિદ્યાબ્હેન વૈભવશાળી સંસાર ચલાવવામાં ગરકાવ થયા હતા તો આજનું વિભૂતિમત્વ એમનું ન હત. એમણે પોતાની પુત્રીઓને ઉચ્ચ શિક્ષણ આપી-એને વિલાયત સુધી મોકલી-સંતોષ માન્યો નથી. પોતાના ઘર બ્હાર, સમાજ પર, આખા પ્રાંતમાં નજર ફેંકી લોક સુધારણાના અનેક પ્રશ્નો હાથ ધર્યા; આજન્મ સેવામય વૃત્તિ સ્વીકારી અનેક સંસ્થાઓનું સંચાલન કાર્ય કર્યું. આજે સમાજ સુધારણા, શહેર સુધારણા, અંત્યજોદ્ધાર, સાહિત્ય, લલિતકળા ઇત્યાદિ લોક કલ્યાણના પ્રત્યેક કાર્યમાં રસ લેતાં શ્રી વિદ્યાબ્હેનનું નામ અમદાવાદ અગર ગુજરાતની જ નહિ પરંતુ હિંદ ભરની અનેક સંસ્થાઓ સાથે સંકળાયલું છે.

ઇ. સ. ૧૯૧૬માં એમણે અમદાવાદમાં વૉર રિલીફ ફંડ માટે અવિશ્રાંત શ્રમ ઊઠાવ્યો. એ એમના જાહેર જીવનના ગણેશ! મુસ્કેલીઓ સાથે આથડીને કાર્ય સિદ્ધિ કરવાની ચિવટાઈ. અને નિષ્કામ સેવા પ્રેમ એ શ્રી. વિદ્યાબ્હેનના ખાસ ગુણો. ઈ સ. ૧૯૧૯માં આ યુદ્ધ સેવા બદલ એમને એમ. બી. ઈ. નો ઇલ્કાબ અને ઇ. સ. ૧૯૨૬માં કૈસરે-હિંદનો પદક આપવામાં આવ્યા. એ વેળાથી વિદ્યાબ્હેન રમણભાઈના અનેક સમાજ કાર્યમાં સહકાર આપવો શરૂ કર્યો. ઇ. સ. ૧૯૨૮ માં રમણભાઈના અવસાન બાદ પણ વિદ્યાબ્હેને એ સર્વ કાર્યમાં સજીવ રસ લેવો ચાલુ રાખ્યો છે. એ એમનો આધુનિક પત્ની વ્રતનો આદર્શ ગણીએ તો ચાલે. અમદાવાદની નાંખી દેતાં પચ્ચીસેક સંસ્થાઓ સાથે કોઇના પ્રમુખ તો કોઇના ઉપપ્રમુખ, કોઈના કાર્યવાહક તો કોઈના સામાન્ય સભાસદ તરીકે આજે એ સંબંધ ધરાવે છે, અમદાવાદ સુધરાઈના પ્રથમ સરકાર નિયુક્ત અને પાછળથી લોક નિયુક્ત સભાસદ તરીકે અનેક વર્ષથી એ કામ કરે છે; એ સુધરાઈના સ્કુલ બૉર્ડના વર્ષો સુધી એ ઉપપ્રમુખ હતા. ગુજરાતી સ્ત્રી કેળવણી મંડળની ઈ. સ. ૧૯૨૨માં સ્થાપના થઈ ત્યારથી અદ્યાપ પર્યંત એ સંસ્થા સાથે વિદ્યાબ્હેનનો નિકટ સંબંધ ચાલુ રહ્યો છે; મંત્રી, ઉપપ્રમુખ અને પ્રમુખના નાતાએ એમણે એ સંસ્થા માટે અપરંપાર ઝહેમત ઊઠાવી છે. ગુજરાત મહિલા પાઠશાળામાં ગુજરાતીના,

અંગ્રેજીના, માનસશાસ્ત્રના અને ગૃહવિજ્ઞાનના અધ્યાપક તરીકે કામ કરે છે. ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના રમણભાઈ આત્મા અગર જનક જે કહીએ તે ચાલે. વિદ્યાબ્હેને એના ઉપપ્રમુખ તરીકે એ સંસ્થા દ્વારા જે અમૂલ્ય સાહિત્ય સેવા બજાવી છે એ સ્તુત્ય છે એટલું જ નહિ પરંતુ સાહિત્ય પરિષદે આપેલા અદ્વિતીય માન માટે એમને અધિકારી બનાવ્યા છે. એમનો રસ એક દેશીય નથી. ઈ. સ. ૧૯૨૫માં મળેલી મુંબઈ ઇલાકાની મજૂર પરિષદના એ અધ્યક્ષ હતા. શ્રી. વિદ્યાબ્હેનને "એરીસ્ટ્રોક્રેટ" માનનારાઓને એ વરણી ઉત્તર રૂપ હતી. આમજનતા સાથે એ એટલો જ સંપર્ક સેવે છે. ઈ. સ. ૧૯૩૨માં લાહોરમાં જ્યારે અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદ મળી ત્યારે વિદ્યાબ્હેનને એ પરિષદના અધ્યક્ષ ચુંટવામાં આવ્યા હતા. કેવળ ગુજરાતમાં જ નહિ પરંતુ હિંદ ભરમાં એ અગ્રસ્થાન ધરાવે છે એનો એ અચૂક સાખ છે.

સામાજિક કાર્ય માટે રાત દિવસ એક કરનાર વિદ્યાબ્હેન કોઇ રીતે ઉતરતી પંક્તિના સાહિત્ય સેવક નથી. રમણભાઈ પ્રથમ પંક્તિના લેખક અને વિદ્વાન પતિની તાલીમ પામેલા એ વિદુષીએ પણ સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં ખરેખર સંચાર કર્યો છે. શારદા બ્હેનના સહકારથી સ્વ. રમેશચંદ્ર કૃત નવલકથાનું ભાષાંતર, પોતાના પતિ સાથેની સહકૃતિ હાસ્યમંદિર ઉપરાંત 'બુદ્ધિપ્રકાશ' 'જ્ઞાનસુધા' અને 'જ્યોતિર્ધરમાં' અનેક સરસ લેખો લખ્યા છે. સાદી, શુદ્ધ રસાળ ભાષાશૈલી અને તર્કશુદ્ધ વિચારસરણી એ શ્રી. વિદ્યાબ્હેનના લેખોનું વિશેષાત્મક લક્ષણ; એ એમના લખાણોને આકર્ષક બનાવે છે. ઈ. સ. ૧૯૧૨માં વડોદરાના રાજમાતા ચીમનાબાઈ કૃત "હિંદુસ્થાનમાં સ્ત્રીઓનું સામાજિક સ્થાન" પણ આ ઉભય બ્હેનોએ અનુવાદ કર્યો છે. ગ્રંથો અનુવાદ છતાં એટલા જ લાગે છે એનું કારણ એમની પ્રવાહી, ચમકદાર ભાષા.

એમનું અંગત જીવન આદર્શ ગણાય. વિદ્યાબ્હેન જેવાં આદર્શ ગૃહિણી અને વત્સલ માતા ઓછાં મળે. એ પોતાના બાળકોની જ માતા નથી, એમના સંબંધમાં આવનાર સર્વને એ માતૃભાવનો અનુભવ એઓશ્રી કરાવે છે એ રીતે આજ પર્યંત હજારો નિરાશ્રીતોના અશ્રુ એમણે લુછ્યા હશે, સેંકડો નિરાધારોને આધાર આપ્યો હશે; કંઈક વિધવાઓને સંસારમાં આણી જીવાડી હશે. કોમળ કુમારિકાઓને તેમના માત પિતાની ધન લાલસાનો ભોગ થતી બચાવી હશે, પરિત્યક્તાઓને આશ્રય આપ્યો હશે.

આવા એ પુણ્યમયી, ધીર ગંભીર વિભૂતિનું ગુજરાતે ૧૯૩૬માં એમની ૬૦ મી જયંતી પ્રસંગે મણિ મહોત્સવ ગ્રંથ પ્રગટ કરી સન્માન કર્યું. ૨૫૦ પાનાનાં એ ગ્રંથમાં ગુજરાતના ચાલીસ જેટલી મહાનુભાવોએ એમને અંજલિ આપી છે. "ગુર્જરી ગૌરવ મૂર્તિ", 'ગુજરાતની એક અદ્વિતીય સ્ત્રીશક્તિ", ઈત્યાદી વિશેષણોવડે–સ્તુતિસૂત્રોવડે એમનું ગૌરવ કર્યું હતું અને "વિદ્યાબ્હેન સ્ત્રીજાતિનું ભૂષણ છે" એવા મહાત્માજીના ઉદ્દગારે એ ગૌરવ ઉપર કળશ ચઢાવ્યો કહીએ તો ખોટું નથી.

શ્રી વિદ્યાબ્હેન ઓછાં બોલાં અને ગંભીર દેખાય છે, આમજનતાના કાર્યમાં ઓછાં ભળાય છે, છતાં પરિચયમાં આવનારને લાગે છે કે એટલાંજ મળતાવડાં, સરળ સ્વભાવના અને હેતાળ છે. એમણે પોતે પહોંચી વળે એવું જીવનકાર્ય નીમીંણુ કરી લીધું છે અને તે પર પુરતું લક્ષ આપવાનું પોતાનું કર્તવ્ય માને છે. અમદાવાદના મહીપતરામ રૂપરામ અનાથાશ્રમનું સંચાલન ઓછું લક્ષ નથી માગતું. ગુજરાતની એ એક અતિ ઉપયોગી સંસ્થા છે.

આવાં વયોવૃદ્ધ, જ્ઞાનવૃદ્ધ, અને તપોવૃદ્ધ સમાજ સેવીકાના પક્ષમાં પરીષદના અધ્યક્ષસ્થાન માટે સુચવાયલાં અન્ય નામો સ્વેચ્છાથી ખેંચી લઇ એ ગૌરવપદ શ્રી. વિદ્યાબ્હેનને આપવામાં ગુજરાતના સાહિત્યકારોએ પોતાનું ગૌરવ વધાર્યું છે વિદ્યાબ્હેન સાહિત્યનું ગૌરવ એવીજ રીતે વધારે એ આપણી પ્રાર્થના. એ બ્હેન પક્ષ રહીત છે એટલે સાહિત્ય રણક્ષેત્રપરના ધમસાણો અદૃષ્ય થઇ ગુજરાતી સાહિત્ય પરીષદ એમના માર્ગદર્શન હેઠળ પ્રગતીને પંથે પળશે એવી આપણે આશા રાખીશું.

તમે વેપારી છોને?

પછી ધંધો ગમે તે કરતા હો!

રૂ, સોનું, ચાંદી, કાપડ, કરીયાણું કે અનાજ

શેર બજારમાં ભાવની ઉથલપાથલ!
સોના-ચાંદીની તેજીમંદીની સચોટ આગાહી!

નફો – નુકસાનનો અગાઉથી અંદાજ!
ચઢતી-પડતીના ચમત્કારની સંપૂર્ણ સમજ!

વાયદાના વેપારની આબાદ ગણતરી!
કીસ્મતના સીતારાની સફળ ચાવી!

તમારૂં ભવિષ્ય
તમારા મનની મુરાદ
એ તમામનો સચોટ જવાબ આપનારૂં
સાચો રાહ બતાવનાર ભોમીઆની ગરજ સારનારૂં

આ અત્યુત્તમ ને અજોડ પુસ્તક

વ્યાપારી ભવિષ્ય

અને

ભાગ્યોદય

મૂલ્ય: પાંચ રૂપીઆ (પોસ્ટેજ દસ આના જુદું)

તમારી પાસે હોવું જ જોઇએ.

—: આજેજ લખો :—

શ્રી. હરીહર પુસ્તકાલય-બુકસેલર

"સ્ત્રીબોધ" કાર્યાલય
પીરમશાહ રોડ-અમદાવાદ

ટાવર રોડ—સુરત.

રાણી ટુંક યાને સતી માર

રા. રા. મોહનલાલ અમુલખરાય દેસાઈ, બી. એ.

અરવલ્લીના ડુંગરોમાં સુરખકરી નામે એક ટેકરી છે ને તે ટેકરીના પશ્ચિમ છેડે એક રાણીટુંક નામે શિખર છે. આ શિખર પાલનપૂર તાબેના દાંતીવાડા ગામથી દોઢેક માઈલ દુર છે. એ શિખરની તળેટીમાં ધારાપુર શહેર અને ધારાસર તળાવ આવેલાં છે. આ તળાવ તથા શિખરને માટે નીચેની વાત લોકોમાં ચાલે છે.

નગર પારકરનો સરદાર ચાંડાણ સોઢા એક દિવસે રણને એક છેડે આવેલા ગામડામાં શીકારે ગયો અને ગામડાની સીમમાં એક જંગલી ભૂંડ જોયું. તરત જ સોઢો તેની પુઠે નીકળ્યો. આગળ ભૂંડને પાછળ સોઢા એમ દોડતાં દોડતાં રાત પડી ગઈ. પણ પૂર્ણિમાનો દિવસ હોવાથી ચાંડાણ હઠયો નહીં ને પાછળને પાછળ ગયો. ચાંડાણનો ઘોડો પણ ઘણો હુશીયાર હતો. આખરે તેઓ દોડતો દોડતો રણ ચીરીને રણની બીજી બાજુએ વાગર આવી પહોંચ્યા. ચાંડાણ સોઢાએ હજુ પણ પુંઠ છોડી નહીં, અને પ્હો ફાટવાનો વખત થયો એટલામાં તેણે ભૂંડને પકડી પાડયું ને તેના ભાલાવતી મારી નાંખ્યું. આ બનાવ કેરાકોટની સીમમાં બન્યો. અહીંયા લાખા ફુલાણી નામે મહાન્ રાજા રાજ્ય કરતો હતો.

દુહો.

લાખા પુત સમુદ્રકા ફુલ ઘરે અવતાર,
પારેવા મોતી ચગે લાખારે દરબાર. ૧
પલાણો હીરે જડી સુરત પંચાણી,
પશ્ચિમ હિંદો પાદશા લાખો ફુલાણી. ૨

લાખાનું વર્ણન કરતાં લખવામાં આવ્યું છે કે સમુદ્રના પુત્ર લાખાએ ફુલવંશમાં અવતાર લીધો છે. એ લાખા! તારા દરબારમાં કબુતરો મોતીનો ચારો ચરે છે. ઓ બુદ્ધિશાળી પુરુષ તારા ઘોડાના પલાણ ઉપર હીરા જડેલા છે. લાખા ફુલાણી તું તો પશ્ચિમનો હિંદુ પાદશાહ છે.

ચાંડાણ સોઢાએ આ રાજાના રાજ્યની હદમાં શીકાર કર્યો. શીકારની વાત એક ગામડીયાએ લાખાને જણાવી. પોતાના રાજ્યમાં વગર રજાએ શીકાર કરેલો જાણી લાખો ગુસ્સે થયો, ને ઘોડે ચઢી, સ્વારો સાથે લઈ ચાંડાણ સોઢાની પાસે આવ્યો. ચાંડાણ સોઢાએ આમ ધસી આવવાનું કારણ પુછ્યું. લાખાએ ભૂંડને મારવા બદલ તેને ઠપકો આપ્યો. ચાંડાણ સોઢાએ કહ્યું, "આ ભૂંડ તમારું ન હોય. એ તો રણની પેલીમેરના મારા ખેતરોમાંનું છે ને તેની પુંઠે જ હું આવ્યો છું. પણ છેટું બહુજ હોવાથી આ વાત માની નહીં ને લાખાએ ચાંડાણને મારી નાંખવાની ધમકી આપી. ત્યારે ચાંડાણે કહ્યું કે જો વાત ના માનતા હો તો આપણે આ ભૂંડનું પેટ ચીરીએ, "જો તેમાંથી બાજરીના કણસલાં તથા તડબુચાનાં બીયાં મળી આવે તો તે મારા રાજ્યમાંથી આવેલું હોવું જોઈએ અને જો તેમાંથી શેરડી કે કઠોળ નીકળે તો તે તમારા રાજ્યનું હોવું જોઈએ." લાખાએ કહ્યું "પણ જો તે ભૂંડ મારું નીકળે તો પછી શું?" ચાંડાણે જવાબ આપ્યો. "પણ જો મારું નીકળે તો શું?" પછી એમ શરત કરવામાં આવી કે જો તે ભૂંડ લાખાનું નીકળે તો ચાંડાણ સોઢાએ લાખાની મરજીમાં આવે ત્યાં સુધી કેદખાનામાં રહેવું ને તેની મરજી પ્રમાણે દંડ આપી છુટકારો મેળવવો. પણ જો ચાંડાણનું નીકળે તો લાખા ફુલાણીએ પોતાની કુંવરી ફુલમતીને ચાંડાણ સાથે પરણાવવી. આ શરતો બન્નેએ કબુલ કરીને ભૂંડનું પેટ ચીરવામાં આવ્યું ને તેમાંથી બાજરી તથા તડબુચાંના બીયાં નીકળ્યાં તેથી સાબીત થયું કે તે ભૂંડ ચાંડાણ સોઢાના રાજ્યનું હતું. ને ચાંડાણે લાખાને વચન પાળવા જણાવ્યું. લાખાએ દરબાર ભરી ચાંડાણ સોઢા સાથે પોતાની કુંવરી ફુલમતીનો વિવાહ કર્યો ને ચાંડાણ સોઢાને સંદેશો મળે લગ્ન કરવા આવવાનું જણાવી વિદાય કર્યો. સોઢાના ગયા પછી રાણી તથા દરબારીઓએ

આ લગ્નને વાંધો લીધો. કેમકે લાખાની સાથેજ સરખાવતાં ચાંડાણુંનું રાજ્ય ઘણુંજ નાનું હતું. અને તેથી આવા નાના રાજ્યના ઠાકોર સાથે લાખા જેવા મહાન રાજાની કુંવરીના લગ્ન થાય તો લાખાના કુળને લાંછન લાગે તેથી રાણી તથા દરબારીઓએ તે લગ્ન ન કરવા લાખાને સમજાવ્યું પણ લાખો એકવચની હતો તે લગારે ડગ્યો નહીં. તેનો આખરે એક ડાહ્યા સરદારે રસ્તો શોધી કાઢ્યો, કે જેથી તેના વચનનો ભંગ પણ ના થાય અને કુલમતીનો ચાંડાણુ સોઢા સાથે પરણાવાય પણ નહીં. તે એવો રસ્તો હતો કે લગ્નનો દિવસ નક્કી કરવો ને ચાંડાણુને એવી રીતે કંકોતરી મોકલવી કે લગ્નને આગલેજ દિવસે તે પહોંચે કે જેથી ચાંડાણુ સોઢાનો મુલક ચોવીસ કલાકમાં આવી શકાય એટલે દૂર ના હોવાથી લાખો પણ તેના વચનના બંધનથી છૂટશે.

આ પ્રમાણે મુકરર કરવામાં આવીને લગ્ન વૈશાખ સુદ ૧૩ સંવત ૧૧૧૬ ના રોજ નક્કી કર્યા અને બ્રાહ્મણને કંકોતરી બારસેજ આપે એમ કહી મોકલ્યો. તેજ પ્રમાણે વૈશાખ સુદ બારસે જઈને ચાંડાણુને કંકોતરી આપી. ચાંડાણુ સોઢા આ લુચ્ચાઈ જાણી ગયો ને મનમાં ઘણોજ દિલગીર થયો. આખા નગર પારકર રાજ્યમાં ચોવીસ કલાકમાં કેરાકોટ પહોંચાડે એવા ઘોડા કે ઉંટની તપાસ કરાવી પણ કંઈ મળ્યું નહીં. આખરે ચાંડાણુ ત્યાં જવાની આશા છોડવાની તૈયારીમાં હતો એટલામાં ધારા નામે સુથારે આવી તેને કહ્યું, "મારી પાસે બે સુંદર નીલધાઇ બળદો છે. તેઓ એક દિવસમાં નવ્વુસો ગાઉના કાપે છે ને તે હું તમને આપીશ. ચાંડાણે સુથારનો ઉપકાર માન્યો ને તે બળદોને જોડવાનો હુકમ કર્યો. સુથારે બળદો જોડ્યા ને ચાંડાણે માથે લગ્ન મુગટ (મોડ) મુક્યો ને સુથારે ગાડી ચલાવી ને પ્હો ફાટતાંજ તેઓ કેરાકોટ આવી પહોંચ્યા. ને લાખા ફુલાણીને સંદેશો મોકલ્યો કે ચાંડાણુ સોઢા પરણવા આવી પહોંચ્યો છે. ચાંડાણુ વખતસર આવેલો હોવાથી લાખાએ પોતાની પુત્રી પરણાવવાનો ઠરાવ કર્યો ને લગ્નની તૈયારીઓ થવા માંડી ને પૂર ભપકાથી ચાંડાણુ સોઢા અને ફુલમતીનાં લગ્ન થયાં. સોઢા તથા નવી સોઢારાણીને માટે એક સરસ સુંદર મહેલ આપવામાં આવ્યો. લાખાએ સુથારને પણ સારો ઉતારો આપ્યો હતો અને તેના નીલધાઈ બળદોને સારો અને સુંદર તબેલો કાઢી આપ્યો.

થોડા દિવસ લાખાના રાજ્યમાં રહ્યા. એક દિવસે લાખો ચાંડાણુને મળવા સોઢાને ઉતારે આવ્યો. ને વાતમાંને વાતમાં પૂછી જોયું કે આટલે બધે દુરથી તે ચોવીસ કલાકમાં શી રીતે આવ્યો. ચાંડાણે સુથારના નીલધાઇ બળદોની વાત કહી. લાખા ફુલાણીએ ગમે તે રસ્તે આ નીલધાઇ બળદો મેળવવાનો મનમાં વિચાર કર્યો, સુથારે તો તે વેચવાની ના પાડી હવે એમ બન્યું કે લાખાની ઓરમાન મા રાણી જલકુના મહેલની નીચે સુથારનો ઉતારો હતો. રાણી જલકુ લાખાના પિતા જાડેજા ફુલાની સાથે તેના મરણ પહેલાં થોડા વર્ષો પરજ પરણી હતી. તેથી તે હજુ યુવાન તથા ઘણીજ ખુબસુરત હતી અને તેથી લાખાએ આ સુથારપર રાણી જલકુ સાથે આડો વહેવાર છે એમ તહોમત મુક્યું ને સુથારને કેદ કર્યો. લાખાએ એક બે મહિના પછી એ નીલધાઈ બળદો કબજે કરવાનો ઠરાવ કર્યો. કેમકે ત્યારે સોઢા વગેરે બધા ભૂલી પણ જશે કે તે બળદો કોના છે? રાણી જલકુના પર આવું ખોટું આળ મુકવાથી તે ઘણીજ નારાજ થઇ અને વિચાર કર્યો કે જો કે આ આળ ખોટું છે તોપણ લોકો તો તે માનશે અને હમેશને માટે તેને કાળાટીલી ચોંટશે. માટે તે ખોટું આળ દૂર કરવાને સુથારની સાથેજ નાશી જવાનો નિશ્ચય કર્યો. રાણી પાસે મુળી નામે એક ગુલામડી હતી, તેને રાણીએ ધારા સુથાર કને મોકલી કહેવડાવ્યું. "મને લઇ ચાલ, હું તારી સાથે આવવા તૈયાર છું. હું મારી સાથે પુષ્કળ પઇસા ટકા લેતી આવીશ તેથી તમને લગાર પણ ફીકર રહેશે નહીં" ધારા સુથારે કહેવડાવ્યું કે "હું તો કેદમાં છું ને ત્યાંથી શી રીતે તમને લઇ જાઉં." રાણીએ જવાબ મોકલ્યો કે "જો તું મને કેરાકોટથી લઇ જવા બંધાતો હોય તો તને કેદખાનામાંથી છૂટો કર-

વાને યુક્તિ કરું. ધારાએ કબુલ કર્યું. રાણી જલકુએ સુથારને છોડવાને પહેરેગીરોને લાંચ આપી. રાણીએ પોતે એક સરસ બખ્તર પહેર્યું અને પોતાની ત્રણ વર્ષની કુંવરી મારુ તથા મુળી ગુક્ષામડીને લઇ ધારા સુથારની રાહ જોતી શહેરના બહાર ઉભી રહી. ધારા સુથારે છૂટીને પોતાના નીલધાઈ બળદો જોડયા ને ગામ બહાર આવી રાણીને મળ્યો. રાણીએ મુળીને રજા આપી ને તે મારૂને લઈ ગાડીમાં બેઠી ને ધારાએ બળદો હંકારી મુકયા. તેઓએ સંધ્યાકાળે કેયાકોટ છોડયું પણ નીલધાઈઓ એટલી ઝડપથી ચાલ્યા કે તેઓ સવારમાં ધાનેરા પરગણાના સોળંકી રાજના શીઆગામ આવી પહોંચ્યા. તેઓએ ઝાડ નીચે ગામ બહાર કુવા અગાડી મુકામ કર્યો. ત્યાં કેટલાક છોકરા રમતા રમતા આવી પહોંચ્યા. આમાંથી બે છોકરાને પોતાની સાથે આવવા તેઓએ લલચાવ્યા. એકનું નામ વીરામજી હતું જે જેઠમલજી સોલંકીનો પુત્ર હતો. અને બીજો દેવરાજ રબારીનો પુત્ર હતો. શીઆગામ છોડતી વખતે આ બન્ને છોકરાઓને પોતાની સાથે લીધા અને પછી તેઓએ જાલોર અથવા જયરાજની ટેકરી પાસે મુકામ કર્યો અને ત્યાં ધારા સુથારે એક ગામ વસાવ્યું, તથા તળાવ ખોદાવ્યું. ગામનું નામ ધારાપુર ને તળાવનું નામ ધારાસર પાડયું. રાણી જલકુને પૈસે મોટા મોટા મકાનો બંધાવ્યા ને સારા ખેડુતો પણ ધારાપુર આવીને વસ્યા. અહીં દશ વર્ષ સુધી તેઓ સુખે રહ્યા. ને ગામ પણ આબાદ થવા લાગ્યું. હવે રાજકન્યા મારુ ઉમ્મર લાયક થઇ અને તે ઘણીજ ખુબસુરત હતી. વીરામજી સોલંકી તથા દેવરાજ રબારી બન્ને જણા તેનાથી મોહિત થયા હતા, પણ મારુ વીરામને ચાહતી હતી.

તેથી રાણીએ મારુને વીરામજી સોલંકી સાથે પરણાવી. આથી દેવરાજ રબારીને ઘણું લાગી આવ્યું કારણ કે તે પણ મારુને ચાહતો હતો. તેથી જે દિવસે વીરામજીના લગન મારુ સાથે થયાં તેજ દિવસે ગુસ્સામાંને ગુસ્સામાં ધારાપુર છોડયું અને ઠેઠ અમરકોટ કે જ્યાં સોઢા સુમરા રાજ્ય કરતો હતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો. જ્યારે સોઢાએ દરબાર ભર્યો ત્યારે દેવરાજે આવી સલામ ભરીને બોલ્યો. "હે સુમરા રાજા! તમારે લાયકજ ઘણી ખુબસુરત સુંદરી છે ને તે સુંદરીનાં વખાણ કરતાં નીચેનો દુહો બોલ્યો.

દુહો.

જણ સંચે મારુ ઘડી કોઈ ઘડયો નહીં સંસાર;
કે ઓ સંચો ગળ ગયો કે ભુલ્યો કરતાર. ૧

"જે બીબે મારુને ઘડી તે બીબે બીજા કોઈને ઘડવામાં આવી નથી. આ બીબું ભાગી ગયું છે કે કરતાર એવું બીજું બીબું બનાવવાનું તે ભૂલીજ ગયો છે."

આ પ્રમાણે વીરામજી સોલંકીના તરફ અદેખાઈને લીધે દેવરાજે કહ્યું. મારુના આવા વખાણ સાંભળી રાજા સુમરાએ તે રબારીને કહ્યુંઃ "જા મારા રાજ્યમાં ફરને મારુ સાથે સરખાવી શકાય એવી કોઈ પણ સુંદરી શોધી કાઢ. ઘણી શોધ પછી તે રબારીએ એક સ્વરૂપવાન લુહારણ શોધી કાઢી. દેવરાજે સુમારાની પાસે આવી કહ્યું.

"સોઢા તારા શહેરમે લંજે દીલ લુહાર,
ઢીલે કંકણ ઢળકતી ઓ મારુ અણીહાર. ૧

"હે સોઢા! તારા શહેરમાં આ ખુબસુરત લુહારણ છે તેના હાથે કંકણ ઢળકી રહે છે. અર્થાત તેના શરીરનો ઘાટ (cut) ઘણો જ સરસ છે પણ એ સ્હેજ મારુ જેવી છે. સોઢાએ તરત જ તે લુહારણને બોલાવી અને તેના સ્વરૂપથી એટલો બધો મોહિત થયો કે તરત જ તેને પરણ્યો. તો પણ દેવરાજના બોલવાથી તેણે લાગ્યું કે મારુ તો આથી પણ વધારે સ્વરૂપવાન છે તેથી તેના ભાઇ હમીર સોઢાને ૫૦૦ ઘોડેસ્વારો લઈને ધારાપુરથી મારુને લઈ આવવા મોકલ્યો ને દેવરાજને પણ તેની સાથે મોકલ્યો. તેઓએ ધારાપુર આવી ધારાસર તળાવની ઝાડીમાં સંતાયા. દેવરાજે હમીરને કહ્યું કે "મારુ અહીં દરરોજ કુવે પાણી ભરવા આવે છે ને તેથી તે અહીં આવશે કે તરત જ આપણે તેને ઉપાડી લઇ જઇશું. પણ તે રાત્રે વરસાદ પુષ્કળ પડયો તેથી લોકોએ પાણીના વાસણો ભરી લીધા તેથી કોઈ પણ પાણી ભરવા આવ્યું નહીં. મારુ પણ આવી નહીં. ત્યારે હમીર બોલ્યો.

મે હા તેં મોમું કરી એ હડી મતી કરી,
સરવર નાવી મારૂઇ ગઈ છીલરે ભરી. ૧

"હે મેહુલા ! જેમ તું મારી સાથે વર્ત્યો છે તેમ બીજા સાથે ના વર્તતો. મારુ આજે સરોવરે પાણી ભરવા ના આવી ને ઘોધે પાણી ભર્યાં."

હુંમીરે દેવરાજને પુછ્યું "હવે શું કરવું ?" દેવરાજે કહ્યું "રાણી જલકુ અને મારુ તેમના ચોકમાં છાસ વલોવે છે ને ત્યાં આગાડી પણ ચાકર બાકર નથી. માટે ચાલો." એમ કહી તે બન્ને બે ઘોડા તથા એક ઊંટ લઈ ત્યાં ગયા ત્યારે તો મા દીકરી છાસ વલોવતાં હતાં. મારુનું ઓઢણું મારુના ખભા પર એવી રોતે પડ્યું હતું કે મારુનું સુંદર મુખ દેખાતું નહોતું. તો પણ મારુએ વલોવવાનું જારી રાખ્યું ને પગની લચક વતી ઓઢણું ઠીક કર્યું. આ ચતુરાઈ જોઈ દેવરાજ બોલ્યો—

દુહો

ઊભી વલોણે નેત્રા ઝાલી મારુર્ય;
તાણી તેહે મેલી લક ઝગો લોવડી. ૧

અર્થાત્–મારુએ હાથમાં વલોવવાનું દોરડું ઝાલ્યું છે. તેણે તેના પગની ચાલાકીથી પોતાનું લુગડું ઠીક કર્યું છે.

હમીરે તેનો ચહેરો જોયો તથા તેની ચાલાકી જોઈને દેવરાજના દુહાથી સમજ્યો કે એ જ મારુ હોવી જોઈએ. તરત જ મારુને પકડી હમીર ઘોડે ચડ્યો આગળ જઈ ઉંટ પર સ્વારી કરીને તેને લઈ અમરકોટ આવી પહોંચ્યા. અહીં મારુને એક સુંદર મહેલમાં ઉતારો આપ્યો. ને બીજે દિવસે સુમરા સોઢાએ મળવા જવાનું કહેણ મોકલ્યું. ત્યારે મારુએ જવાબ મોકલ્યો કે "મ્હેંતો ઉંટીયું વ્રત લીધું છે તેથી ૭ મહિના સુધી તો મહેલમાં જ રહીશને કોઈ પણ પુરુષથી મળાશે નહીં. ૭ મહિના પુરા થયા બાદ એક સરસ ઉંટ પર સ્વારી કરવી પડશે ત્યારે તે વ્રત પુરું થશે ને ત્યાર પછી સુમરા સોઢાને મળી શકાશે." આ ૭ મહિનામાંથી એક મહિનો તો વીતી ગયો છે." સુમરા સોઢાએ તેની

૧૯૪૩ ના અસાધારણ બનાવો

(૧) મુસોલોનીનું અકલ્પ્ય પતન.
(૨) પરસ્પર વિરોધી માનસવાળા ચર્ચીલ અને સ્ટેલીનની તહેરાનમાં મુલાકાત ચર્ચીલે સ્ટેલીનને કરેલી તલ્વારની નવાજેશ.
(૩) જાપાન યુદ્ધને હિંદની સરહદ સુધી ખેંચી લાવ્યું અને પુસ્તક પ્રકાશનમાં વપરાતા કાગળો તથા બીજી સામગ્રી ખૂબ મોંઘી બની.
(૪) કાગળની આ મોંઘવારીમાં નવા પુસ્તકોનું પ્રકાશન મુશ્કેલ બન્યું. અસહ્ય મોંઘવારી છતાં ગુજરાતને જે જે અમૂલ્ય ગ્રન્થરત્નો પ્રાપ્ત થયાં તે તે સમુદ્રમાં મંથનને અંતે દેવોએ મેળવેલાં અમીરસ સમાન જનતાને માટે નીવડ્યાં.
(૫) આ યુદ્ધ દરમીયાન કરેલા સાહિત્યમંથન દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલા ગ્રન્થરત્નોનાં યશસ્વી નામો આ રહ્યાં.

ઘરની રાણી	**આમ્રપાલી** ભા. ૧–૨	**ભવિષ્યવાણી**
રૂા. ૬॥ વી. પી. ૦॥	રૂા. ૬) વી. પી. ૦॥	રૂા. ૬॥ વી. પી. ૦॥
સંસ્કાર લક્ષ્મી	**ગાંધીજીને જગવંદના**	**લગ્નનો આનંદ**
રૂા. ૬॥ વી. પી. ૦॥	રૂા. ૩ વી. પી. ૦।≈	રૂા. ૩॥ વી. પી. ૦॥
જીવન સખી	**શ્રી લક્ષ્મીમહોર**	**વાત્સ્યાયન કામસૂત્ર**
રૂા ૪॥ વી. પી. ૦॥≈	રૂા. ૧) વી. પી. ૦।–	રૂા. ૬॥ વી. પી. ૦॥

આ અમૂલ્ય ગ્રન્થો અને લક્ષ્મીમહોર
મેસર્સ એન. એમ. ઠક્કરની કું.
બુકસેલર્સ. પબ્લીશર્સ : ૧૪૦ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ–૨ માં મળી શકશે.

માગણી કબુલ કરીને ત્યાં સુધી મુલાકાત ન કરવા બંધાયો, રાણી મારુએ વીરામજી સોલંકીને એક પત્ર ખાનગી રીતે ધારાપુર મોકલ્યો તેમાં લખ્યું કે "પાંચ માસ સુધી મારા વ્રતને લીધે મારું રક્ષણ થશે. એક સુંદર ઉંટ લઈને જલદી આવી અમરકોટ આવી રહો. હું તમને મળવાની યુક્તિ કરીશ. ને પછી આપણે નાશી છૂટીશું. જો વખતસર નહીં આવો તો હું પ્રાણ ત્યાગ કરીશ પણ કદી પણ રાજાને મારા પતિ તરીકે સ્વીકારીશ નહીં. આ કાગળ મળતાં વીરામજીએ ખેભાતના જતી ભેમડા પાસેથી રૂ. ૨૦૦ નું એક સરસ ઉંટ ખરીદ્યું.

દુહો.

માથો ટામંક જેહો બાહુડંડ પ્રચંડ;
દીઓ ના દાવોત ભેમડે ધર કરવત ધરમંડ. ૧

પાણીના ઘડા જેવા માથાવાળું, ડંડ જેવા પગવાળું, દુનિયાના કરવતરૂપ, ને (વીરામજી જેવાનું) ઘર મંડાવનારું ઉંટ ભેમડાએ આપ્યું.

વીરામજી ઉંટ લઈ અમરકોટ આવી રહ્યો. છાની રીતે મારુ સાથે સંદેશા ચલાવવા માંડ્યા. એક દિવસે સુમરા સોઢાની એક રાણી કે જેનું નામ સોહેની રાણી હતું તે મારુને મળવા આવી ને કહ્યું. "ચાલો, મારુ, આપણે મઝા ઉડાવીએ; શરાબ પી આનંદ કરીએ. મારુએ જવાબ આપ્યો." મારા પતિ ધારાપુર છે ને તે એકલા છે તેથી હું શી રીતે દારૂ પી શકું? ત્યારે સોહની રાણી બોલી.

"ધારાપરથી ચલ્ આઈ આવી રાએ ઘેર;
ધાબરીઆરા કંથરો મારુ શોક કરો કરે. ૧

"ધારાપરથી આવીને તમે તો રાજમહેલમાં આવ્યા છો. ઓ મારુ તમે ધાબળી ઓઢનારા તમારા કંથ માટે હવે શાને શોક કરો છો."

મારુએ જવાબ આપ્યોઃ—

"પટોળું પાંચે મળે લોઢી લાખ વકાએ,
તો મન સોઢો સુમરો મો મન વીરમ રાએ. ૧

"પટોળું પાંચ રૂપીએ મળી શકે છે. પણ લોઢી (શાલ) એક લાખ રૂપીઆની કીંમતની પણ હોઈ શકે છે. તારું મન સોઢા સુમરામાં છે પણ મારું મન વીરામ રાયમાં છે."

અને તેથી મારુએ દારૂ પીવાની ના પાડી.

આખરે તેના વ્રતના ૭ મહિના પુરા થયા. મારુએ સોમરાને કહાવ્યું "હવે વ્રત પુરું થયું છે માટે સારામાં સારું ઉંટ મંગાવો ને વ્રતની પૂર્ણાહુતિ કરો કે પછી મળી શકાય." રાજાએ શહેરનાં બધાં ઉંટો એકઠા કર્યાને મારુએ વીરામજીનું ઉંટ પસંદ કર્યું ને બીજા બધાને રજા આપી. હવે મારુએ વીરામજી સાથે ઉંટ પર સ્વારી કરી. આ વખત બીજી રાણીઓ તથા વીરામજી સીવાય કોઇ નહોતું. મારુએ મોઢે બુરખો નાંખ્યો. ફક્ત શહેરના કોટમાં જ ફરવાનું કહી ઉંટ ચલાવવા હુકમ કર્યો. આમ કહી જેવા તેઓ રાણીઓથી જોવાય નહીં એવી જગ્યાએ આવ્યા કે તરત જ વીરામજીએ ધારાપુરનો રસ્તો લીધો. રસ્તામાં એક ચારણ મળ્યો. ચારણે દક્ષિણા માગી. તેઓની પાસે કાંઈ પણ પૈસા નહોતા તેથી મારુએ પોતાનો સોનાનો હાર ચારણને આપ્યો ને કહ્યું. "સુમરા સોઢાને ત્યાં જજો ને મારા ઉંટના વખાણ કવિતામાં કરજો." મારુના ગુમ થયાની ખબર સોઢે સાંભળી લશ્કર લઈ તેની પુંઠે નીકળ્યો. રસ્તામાં તેઓને પેલો ચારણ મળ્યો. ચારણે જાણ્યું કે આજ સુમરા સોઢા છે તેથી મારુનો સંદેશો કહ્યો.

"કરહે કે થળ લાંઘીઆ દોરા ધાટ દરંત, . .
આવી સુમરને કહીઓ તૂં કયું મારે તરંગ. ૧

"અરે સુમરા ઉંટ તો અઘરા ઘાટો ઓળંગી ક્યાંએ ચાલી ગયું છે। તેથી શા માટે તું તારા ઘોડાને થકવે છે."

સુમરા સોઢાએ જાણ્યું કે ઉંટ તો પકડી શકાય એમ નથી. તેથી તે પાછો અમરકોટ આવ્યો અને લશ્કર લઇ ધારાપુર પર ચઢાઈ કરી. લશ્કરને આવતું જોઇ ધારાસુથાર વીરામજી સોલંકી, બે રાણીઓ જલુકુ તથા મારુ સરબકરીના ડુંગરોઓમાં ગયા ત્યાં એક મોટું યુદ્ધ થયું તેમાં ધારો તથા વીરામજી ને તેમના માણસો મરાયા. હવે જલકુ અને મારુ એ પણ દુશ્મન હાથે લાજ લુંટાવવા કરતાં મોત પસંદ કર્યું ને તેથી સુરબકરીના ડુંગરોની એક છેડાની ટુંક પરથી તેઓએ કુદકો માર્યો અને શરીરના ચૂરેચૂરા ઉડી ગયા. આ ભોગની યાદમાં આ શિખર, રાણીટુંકમે ઓળખાય છે.

આપણું આજનું કર્તવ્ય

શ્રી. શાન્તાબ્હેન પૂજારા.

દુનિયાના ઇતિહાસમાં કદી નહી વાંચેલું એવું ભયાનક યુદ્ધ જગતની પ્રજાઓને આજે ગુંગળાવી રહ્યું છે, ત્યારે આપણી દષ્ટિ પણ જરૂર એનાથી ખેંચાયા સીવાય નજ રહે. હિન્દુસ્તાનથી એ યુદ્ધ હજુ થોડે છેટે છે, એમ કહી શકાય તો પણ તેના પરિણામો અને તેની અસર બીજા દેશોના જેટલીજ આપણે આજે અનુભવી રહ્યા છીએ. આપણું સમગ્ર જીવન એની અસર તળેજ આવી ગયું છે, એમ કહીએ તો પણ ચાલે. એટલા માટે એ સ્વાભાવિક છે કે આપણી ગુજરાતની સ્ત્રી પણ એ દષ્ટિબિંદુથીજ વિચાર કરે તો તે હિતાવહ છે.

આપણે પરદેશમાં ચાલતા યુદ્ધના સમાચારો જ્યારે વાંચીએ છીએ ત્યારે આપણને ખબર પડે છે કે લડાઈમાં ઉતરેલી ઈંગ્લંડ અને જાપાનની સંખ્યા બળમાં નાની પ્રજાઓ આજ ચાર વર્ષ થયાં લડાઇનો ભાર અને ખુવારી વહન કરી રહી છે, છતાં તેમના ઉત્પાદન ખાતાઓ અવિરત કામ કરી રહ્યા છે અને તેમના સૈનિકો માટે જોઇતી સર્વ સામગ્રીની તૈયારીમાં કંઈ ખોટ આવતી જણાતી નથી. આ સર્વ ત્યારેજ શક્ય બને જ્યારે તેમનો સ્ત્રી વર્ગ રણક્ષેત્ર ઉપરના લડાઈ સીવાયના સર્વ કાર્યોમાં સહકાર આપી રહ્યો હોય, અને છે પણ તેમજ સૈનિકો માટે જોઇતો ખોરાક, પોષાક અને યુદ્ધ સામગ્રી તૈયાર કરવામાં તથા વાહનવ્યહવાર, અને અન્ય અસંખ્ય કાર્યક્ષેત્રમાં ત્યાંની સ્ત્રીઓ પુરુષ સાથે ખભેખભા મીલાવીને જોડાઈ ગઈ છે.

જાપાનની સ્ત્રીઓ તો આપણે સાંભળીએ છીએ તેમ હવામાં ઉડીને લગભગ સૈનિકનું કામ પણ કરવાને બહાર નીકળી પડી છે. આમ સ્ત્રીઓ પાસેથી, તેમને માટે કદાચ અયોગ્ય એવું પુરુષો સામેની લડાઈમાં કપાઈ મરવા મોકલવાનું કાર્ય કદાચ તે દેશ માટે અનિવાર્ય હશે, પરંતુ એક પરદેશની સ્ત્રી કઇ કોટીનું કામ સંભાળવાને તત્પર થઈ શકે છે તેનું આ દષ્ટાંત છે.

આ ચિત્ર સામે આપણે આપણા દેશની અને ખાસ કરીને ગુજરાતની સ્ત્રીનું ચિત્ર ગોઠવીએ. જો આપણે આપણી આસપાસ નજર નાંખીશું તો આપણને દેખાયા સીવાય નહિ રહે કે આપણે સહુ હજુ જુના જમાનાની માફક ઘરકામ સંભાળીનેજ બેસી રહ્યા છીએ. મ્હારો કહેવાનો આશય એ નથી કે આપણામાંથી કોઈએ પણ ઘરકામમાંથી બહાર પડી બહારના કાર્યક્ષેત્રમાં ઝુકાવ્યું નહોય. કારણકે ઘણુંજ થોડાજ ટકામાં પણ આપણે પુરુષના કાર્ય-ક્ષેત્રોમાં આપણો સાથ આપવો શરૂ કર્યો છે, વળી એમ પણ અશક્ય નથી કે અત્યારની ચાલતી લડાઈમાં જે કાર્યો પરદેશની સ્ત્રીઓએ ઉપાડી લીધા છે. તે કાર્યો આપણને કરવાની તક મળે તોજ આપણે બહાર પડ્યા ગણાઇએ. આ લખવાનો હેતુ માત્ર એટલોજ છે કે આપણે સ્ત્રીઓએ આપણા જીવન વિષે વિચાર કરવાનો સમય જરૂર આવી ચૂક્યો છે, અને જો આપણે તેના તરફ આંખમીચામણા કરીશું તો જે કાળે આપણા દેશને સ્વતંત્રતા મળશે તે કાળે તે જીરવવામાં અને આપણા પુરુષ વર્ગને જોઇતો સહકાર આપવામાં આપણે પછાત પડયા ગણાઈશું.

કોઈ પ્રશ્ન પૂછશે કે આપણે કંઇ કરવું જોઇએ તો તે શું કરવું જોઈએ? જેમ કોઈ દર્દનો ઉપચાર કરવા પહેલાં તેનું નિદાન થવું આવશ્યક છે તેમ આમાં પણ આપણે પ્રથમ આપણો રોગ કયો છે તે પારખવું ઘટે. આપણા સમાજ અને પ્રત્યેક કુટુમ્બ તરફ દષ્ટિ નાંખતા આપણી સ્ત્રીઓને જકડીને બેઠેલી વિવિધ સામાજિક બેડીઓ આપણી નજરે ચડયા સીવાય રહેશે નહિ. આપણા અતિ સામાન્ય જન-સમાજમાં હજી આ સદીમાં પણ અસંખ્ય વહેમોથી સ્ત્રી સમાજ પીડાયેલો પડયો છે, તે સહુ કોઈ કબુલ

ફરજીઆત. સ્ત્રી કેળવણીમાં આપણા માબાપોને તેમને મહાન લાગતી મુશ્કેલીઓ, આપણા લગ્નો ગોઠવવામાં તેમને દોરતાં જૂના રિવાજો આપણા સંસારજીવનમાં સંતાન ઉત્પત્તિ માટે સ્ત્રીઓને દોરતાં અસંખ્ય વહેમો અને પતિ પત્ની વચ્ચે દેખાતાં કુમેળ તથા વૃદ્ધ ઉંમરમાં અધૂરી કેળવણી પામેલા બાળકોથી ઉપજતાં અનિવાર્ય દુઃખો—આ બધું ગુજરાતની સ્ત્રી આ નવા જમાનામાં પણ નથી અનુભવી રહી એમ કોણ કહી શકશે ? જો ઉપરની એકે એક બાબત આપણે મન એક દુઃખદ વિષય સમાન હોય તો આપણા સમગ્ર જીવનમાં ફેરફાર આણવા અને જગતની હરોળમાં ઉભા રહેવા આપણે તે દરેક બાબત ઉપર ગંભીર વિચાર કરવો જોઇએ, અને પ્રત્યેક સ્ત્રીએ પોતાનામાં અને પોતાની આસપાસ જ્યાં આવા દૂષણો પ્રચલિત હોય ત્યાં પોતાની કાર્યશક્તિને તેમને સમૂળ ઉચ્છેદી નાખવામાં યોજી દેવી જોઇએ.

શરૂઆતમાં વિદેશની સ્ત્રીઓનું મ્હેં ઉદાહરણ આપ્યું તેનો અર્થ એવો નથી કે આપણે તેનું અંધ અનુકરણ કરવું જોઇએ. તેમની સામાજિક રીતિઓ તેમનો ખોરાક, પોષાક વગેરે તે તે દેશને ખાસ અનુરૂપ હોય. આપણે તેવું બધું અપનાવી લેવાની ફરજીઆત જરૂર નથી. આપણા દેશની વિશિષ્ટતાઓ જાળવવાનો આપણો ધર્મ છે. જે તેમનામાં છે, અને જે આપણામાં આણવાનું હું કહું છું તે માત્ર એક ખરી સ્વતંત્ર સ્ત્રીનો જુસ્સો અને ઉત્સાહ છે.

જો એ જુસ્સો અને ઉત્સાહ આપણે આપણામાં પ્રગટાવી શકીએ તો આપણી આસપાસ એવા અનેક કાર્યપ્રદેશો આપણને ઉઘડતા જણાશે કે જ્યાં સ્વબુદ્ધિથી આપણે આપણી કાર્યશક્તિને યોજી આપણા પુરુષ વર્ગને સહકાર આપી કલ્યાણનો અને ઉન્નતિનો માર્ગ સાધી શકીએ.

૧૯૪૨ના રીપોર્ટની ધ્યાન ખેંચનારી હકીકતો.

દરખાસ્ત કરાયલું કામકાજ . .	રૂ. ૨,૦૭,૬૯,૫૦૦
ભરપાઇ થયેલું કામકાજ . . .	રૂ. ૧,૭૨,૫૯,૫૦૦
ચાલુ કામકાજ	રૂ. ૧૪,૦૦૦૦,૦૦૦ થી વધુ.
લાઇફ ફંડ	રૂ. ૨,૯૫૦૦,૦૦૦ થી વધુ.
અસ્ક્યામતો	રૂ. ૩,૧૬,૦૦,૦૦૦ થી વધુ
પ્રીમીઅમની આવક	રૂ. ૬૬,૦૦,૦૦૦ થી વધુ.
ઓવર ઓલ ખર્ચનું પ્રમાણ . .	૨૨.૨૯
રીન્યુઅલ ખર્ચનું પ્રમાણ . . .	૧૩·૫૧

ધી બૉમ્બે મ્યુચ્યુઅલ લાઇફ ઍશ્યુરન્સ સોસાયટી લિમિટેડ.

હોર્નબી રોડ ... ... કોટ, મુંબઇ.

: : રીપોર્ટની નકલ અને પ્રોસ્પેક્ટસ માટે લખો : :

ચીફ એજન્ટો :

મોહન સન્સ એન્ડ કું. ૧૨૫, મહાત્મા ગાંધીરોડ, મુંબઇ.

એમ. સી. શાહ એન્ડ કું. ૫૪, ગાંધીરોડ, અમદાવાદ.

એસ. આનંદ એન્ડ કું. ૧૬૫, સુલતાન્ બજાર, હૈદ્રાબાદ (દક્ષીણ)

એ. જે. ફેરનાન્ડીઝ એન્ડ સન્સ. કામ્પટી રોડ નાગપુર.

ડી. જે ગાડેકર એન્ડ કું. આકોલા.

ફરડીનાન્ડ ડીલૅસેપ્સની રસીક જિંદગીમાં ડોકયું !

લખનાર : "ઝફર" યાને મેજર એસ. એ. પેમાસ્તર.)

ફરડીનાન્ડડીલેસેપ્સની જિંદગીનો ભાસ આપતી પેલી મહાનનેહેર-સ્વેઝ કનાલ. આજેબી એ મોટા ખડોનું જોગાણુ કરતી ઉભી છે.

તેની મહાન અંતરદ્રશતી, તેની જબરી નૈતિક હીંમત અને તેની દ્દઢ શ્રદ્ધાએ આજે પશ્ચીમની નજદીક દૂરના પૂર્વને અને ગ્રેટબ્રીટન કે જે તેને એ યોજના સામે મુખ્ય લડત ચલાવી હતી તેની ઓહોળી શાહનશક્તિ જોડનાર મુખ્ય માર્ગને સરળ બનાવી નજદીક લાવી આપ્યા છે. અગર મહાન નરોની જિંદગી કાંઇ હંમેશાંજ ફત્તેહની ભરેલી નથી ! ફત્તેહ અને નીરાશાના મીશ્રણથીજ તે મહાન બને છે. આવી કીર્તીને મોહોટાઇના બાબતમાં એક જાણવાજોગ બીના છે કે પયગમ્બરો—સાધુ—સંતો—કીર્તીવંત યોદ્ધાઓ વિદ્વાનો—પંડિતો—ઉલમાઓ કાંઇ હંમેશા પોતાની જીવતી—જાગતી જિંદગીમાંજ માન—પાન—વખાણુ—જશ—કીર્તિ મેળવતા નથી ! એ ઇઝત તો તેઓના જગતમાંથી વિદાય થયા બાદ વર્ષો દાયકાઓ સદીઓ પછી ભવીષ્યની ઓલાદો તેઓને અર્પણ કરે છે. જેઓ તેઓનાં મહાન કાર્યોના લાભ—મીઠાશ—સ્વાદ—આશીશ ભોગવે છે.

ડી લેસેપ્સ સ્વેઝ કનાલ ફત્તેહ સાથ બાંધી આપી ગયા. પોતાની કીર્તીનો પાયો ચણી ગયો, પણ પનામા કનાલ બાંધવાનો તેનો બીજો મોટો સાહસ પાર પડયો નહીં; તે તેને માટે આગલી કીર્તી પર પાણી અપજશ ને અપકીર્તી ખેંચી લાવ્યો. ઇજનેરી કળાના આ બે મહાન શહસો વચ્ચેજ તેની જિંદગીની લીલી—સુકડી—ચઢતી પડતી ધૂપ—છાંવનો ખેલ ભજવાઇ ગયો છે. મારા ગૂરૂરાજ "દીલજાન" ગાઇ ગયા છે કે "નાટક—સકળ સંસાર છે, મનુષ્ય નાટક પાત્ર.

ખેલ રમે છે ખલક સૌ, છેભવ નાટક માત્ર !

"તેઓ જીવતો—જાગતો જિંદગીનો નાટક પૂરવાર કરે છે !"

૧૯મી સદીનો એક રસીક કીસ્સો તે લેસેપ્સની જિંદગી છે ! અથવા મુશ્કેલીઓની સામે બહાદુરીથી લડનારાને ફત્તેહ પામનારા તેમના જેવા વીરલા બહુ થોડાજ જડશે. તેમ વળી આટલી મોટી ફત્તેહ છતાં આવી મૂફલેશી—અપજશ—નાલેશી વચ્ચે મરનારા બી ધરતીમાં થોડાજ જડશે !

ધીમે પણ સાબૂત કદમે જિંદગીની સઘડી કસોટીમાંથી મહાભારત લડત કરતો તે કીર્તિદેવીને ભેટયો. આ કીર્તી બધાયે માનભરી આ કારણથી બને છે કે તેને માણસ જાતને ઘણી ઉપેગી અને કીંમતી ભેટ કરી છે. આપણા હીંદુસ્તાનને તો હવા ખેંચવાનું અને શ્વાસ લેવાનું એક ફેફસું બીનશેશ કર્યું છે અને આવી બેમુલ શોધક પણ બીચારો ખરાબીને ખડકે લાધ્યો છે !

સ્વેઝ કનાલની શોધ કરી, તે મકાન ઇજનેરી કળાનો નમુનો સંપૂર્ણ બનાવી, દુન્યાને એક ઉપયોગી નઝરાણું સંપૂર્ણદ કરી ગયો છે. એક સ્વપ્ના જેવી યોજનાને ખરી બનાવી આપી મેડીટરેનીયનસી ભુમધ્ય સમુદ્ર અને રાતા સમુદ્રને જોડી પૂર્વ તરફની સફરનો ટીપો તેણે હઝારો માઇલ કાપી નાંખી ટૂંકો બનાવ્યો છે.. આવીજ લખશેશ દુન્યાના બીજા ભાગમાં પનામા કનાલથી આપવા જતાં તે નાલેશીની આગ અને અપજશની હોળીમાં વિષમ થઈ ગયો છે !

૧૮૦૫ના નવેમ્બર માસની ૧૯ મી તારીખે ફરડીનાન્ડ ડી લેસેપ્સનો જન્મ વરસેઇ ખાતે થયો હતો. તેનું કુટુંબ ફ્રાન્સની સરકારની ખીદમત બજાવવા માટે જાણીતું હતું અને ડીલેસેપ્સેબી એજ કુટુંબી તવારીખ જારી રાખી હતી. ૧૮૨૫માં લીઝબનના

વાઈસ કોનસલ તરીકે તે પોતાના દેશની રાજદ્વારી નોકરીમાં દાખલ થયો હતો. એવોજ એક ઓપધો એલેકઝાનડ્રીયા ખાતે લેવા જતા માર્ગમાં જ આ યોજના પર તેનું ધ્યાન ખેંચાયું હતું. માર્ગમાં બંદરની બહાર તેનાં વહાણને "કવોરંટીન"માં રોકવામાં આવ્યું તેટલાં તેનાં ખાતાંએ તેના અભ્યાસ માટે મોકલેલા થોડાક ચોપડાઓ પર તેની નજર ગઈ. આમાંના એકમાં ૧૭૯૭માં લાપૅરનામના એક કહેવાતા ધસેલા ઇજનેરે સ્વેઝનો એક ભાગ કોતરી કાઢી મેડીટરેનીયન સાથે રેડસીને જોડી નાંખી તે વેળાનો એકલો આડકત્રો લાંબો માર્ગ જે કેપઑવ ગુડહોપને રસ્તે જતો હતો અને જે હમણા સુધી આ લડાઈમાં વાપરવામાં આવે છે તે રાહને સમુળગો રદ કરવાની અમે પૂર્વ તરફ પૂગવાના હજારો માઈલો, વખત અને પૈસાનો બચાવ કરવાની એક હવાઈ યોજના લખાયલી હતી. આ યોજના તેના મગજમાં તરતંજ પેશી ગઈ! બસ ડી લેસેપ્સને એજ ધખારો પેશી ગયો કે આ કામ ફત્તેહથી પાર પાડવા તે ખુદાને ઘરથીજ જાણે સરજાઇ આવ્યો હતો!

હવે કુદરતી તેને એક કીંમતી મદદગાર મળી ગયો. મીસરના હાકેમ મહમદઅલી સુલતાનના બેટા મહમદસઈદ સાથે તેને દોસતી બાઝી. આ પછી વીસ વરસોનો આરસો પસાર થઇ ગયો જેમાં તેની યોજના માત્ર તેના ખ્યાલોમાંજ લટકી રહી. તે પોતાની નોકરીમાં આગળ વધતો ગયો અને બહુજ માનીતો થઇ પડયો.

૧૮૩૩–૩૭ની સાલમાં કેરોના વસવાટ દરમ્યાન ત્યાં કાળી મરકી ફાટી નીકળી, જ્યારે ડી લેસેપ્સે જાનનાખી જોખમે દુઃખી દરદીઓની માદગાર સેવાઓ બજાવી અને તે બહુજ માનીતો થઈ પડયો. વળી બારસીલોનામાં એક ભયાનક બળવો ફાટી નીકળ્યો તેમાં તેણે બન્ને બાજુએ અમૂલ્ય મદદ કરી સંખ્યાબંધ જાનો ઉગાર્યાં. ત્યારપછી રોમ રાજ્યના ખાનગી કામ સર જતાં ફ્રાન્સમાં સરકાર બદલાઈ ગઈ ને ડી લેસેપ્સને પાણીચું મળ્યું.

૧૮૫૪ના ઓગસ્ટમાં લાશેનાઇ ખાતેના પોતાનાં મકાનમાં કાંઈ કામ ચાલતું હતું તે પર દેખરેખ રાખતો ઊભો હતો તેવામાં એક વર્તમાન પત્ર તેના પગ આગળ ઉડી આવ્યું. આ પત્ર પર એક ઉડતી નજર નાંખતાં તેણે વાંચ્યું કે તેનો મીત્ર મહમદ સઇદ મીસરનો ખેડીવ બન્યો હતો. તેની માનીતી બધી ગઈ ગૂજરી તેની આંખો આગળથી પસાર થઈ ગઈ. તે રાજ્યવંશી તે ફ્રેન્ચ ઇજનેરને ભૂલ્યો ન હતો. તેણે એક તારથી તેને પોતાની પાસે તેડી મંગાવ્યો. ૧૮૫૪ના નવેમબર માસની ૭ મી તારીખે તે આવી લાગ્યો. પાશાનો તેની પરથી ઓવરાઇ–પોવરાઇ ગયો! તેનું ભારે સ્વાગત કર્યું ને માનથી રાખ્યો. તે શોકામણા ફ્રેન્ચ ઇજનેરે તક સાધી ફરી પોતાની માનીતી આગલી યોજના તે મીત્ર સુલતાન આગળ રજુ કરી.

તે યોજના પાશાને પસંદ પડી. પોતાના દેશને તે ઘણી લાભકારક માલમ પડી, આ યોજનાનો સર્વેથી મોટો દુશ્મન હવે બ્રિટન બન્યું! આમ તેને પોતાની અખંડતાનો ભય ઉત્પન થયો અને ફ્રાન્સની રાજદ્વારી ચાલબાજી માલમ પડી. વીલાયતની કેબીનેટ અને વડા વઝીર પામરસ્ટન તો ખૂબ ચક્રે ચઢયા! તેઓએ બીચારા ડી લેસેપ્સને ખૂલ્લું પરખાવી દીધું કે આતો ફ્રાન્સની ઉશ્કેરણી હતી અને તેઓનું દરીયાઈ સર્વોપરીપણું તોડવાની ખુલ્લી બાજી હતી. આજકી ઝીકર સબકુ હય. કલકી ખબર કીસકું હય? આજ વીલાયતના વડા વઝીર ડીઝરાયલીને બ્રિટીશ શાહનશાહતનાજ લાભ માટે પાછળથી આ સાહસ એવો ભાવ્યો કે તેના બાંધકામ માટેજ વીલાયતથી બધી મદદ મોકલી એટલુંજ નહીં, પણ તેના કારોબારમાંથી ટરકીપાસ "શેર" ખરીદી લઇ પોતે માથું માર્યું–મગર એ બધું તમામ પાછળથી બન્યું. પામરસ્ટનના અમલમાં તો ધરાધરી ચાલી! લોક લાગણી તો ડી લેસેપ્સની તરફેણમાં જ હતી, પણ વીલાયતે ઇજીપ્તના વડા માલીક ટરકીના સુલતાનની રજા લાવવાનું ફરજીઆત કીધું. ટરકી ખાતેના પોતાના એલચી લોર્ડ સ્ટ્રેટફર્ડ ડરે-

ડકલોકને આજ્ઞા આપવામાં આવી કે ખલીફા પર પોતાનો ભારે લાગવગ લગાડી સંમતી આપવાનું મુલતવી રાખવા ફરમાવ્યું.

લેસેપ્સનો ધર્યો ધરાયો નહી! તેણે મહામુશ્કેલીથી રજાચીઠીઓ મેળવી, સઘળા હકો મેળવ્યા, પારીસમાં એક મોટી કંપની ઉભી કીધી. બે બાહોશ ફ્રેન્ચ ઇજનેરોને કામ ચાલુ કરવા મોકલ્યા. બધા કામનો પહેલો કોઠો ૨૫ મી એપ્રીલ ૧૮૫૯ ને દીને શરૂ થયો. ઈજનેરી મુશ્કેલીઓ સાથ વીલાયતની આડખીલીઓ લાગતી જ રહી! ડી લેસેપ્સનો દીલસોઝ મીત્ર સઈદપાશા ૧૮૬૩ માં ગુજરી ગયો ને નવા સુલતાન ઈશમાઈલે ડી લેસેપ્સને તોબા પોકરાવી! હવે વીલાયતની ધમકીથી મજૂરો ધમકી ગયા ને ઘોડે ચડ્યા! શરૂઆતમાં તો શેજીદાં ૮૦૦૦) માણસોથી કામ ચાલશે એવો અડસટો કાઢવામાં આવ્યો હતો, જલદીથી જ આ સંખ્યા ૨૦,૦૦૦) ના આંકડા પર આવી ચઢી, ૨૦ થી થયા ૪૦ હજાર ને તેના બન્યા ૮૦,૦૦૦)! ખાસ કીસ્સાઓ સીવાય મોટો ભાગ ઈજીપશીયન ફલાકીનો યાને કીશાનો–ખેડૂતોનો હતો. પગાર–મજૂરી–સારી વર્તણુંક બધુ ઠીક હતું. પણ મજૂરી નામને ખાતર ફરજીયાત ગણાતી હતી!

વીલાયતનું છગર આ ગુલામી રૂઢી સામે માણુસાઈપણા ને દયાના આદર્શોથી બીજા ગુલામો તરફની દીલસોજીથી બળીજળી ગયું! અરે રે બીચારા! ખરી વાત તો એ કે એઓનો નેહેર સામેનો મોટો રાજદરબારી ડોળો, વળી અમેરીકન અંદર અંદરની લડાઇને લીધે વીલાયતમાં રૂઆબ તો અટકી ગયેલો, લેંકેશીયરના હાંજા ગગડી ગયેલાં, રૂનો દુકાળ, બધો આધાર હીંદુસ્તાન અને ઇજીપ્તની પર જ રહેલો ને ત્યાં બી ભાવની હોળી સળગેલી! આ તકનો લાભ લઈ ઈંગ્લાંન્ડે મજૂરોને ચમકાવી મેલ્યા ને તે લોકોને પાછા કપાસનાં ખેતરો પર મોકલવા ચીચીયારીઓ પાડવા માંડી! ગોરી મજૂરી લાવવાને કંપનીને પરવડે નહીં, એટલે બીચારા ડીલેસેપ્સનું ગાડું બે વર્ષ અટકી બેઠું! ડી લેસેપ્સ બદી હીંમત હાર્યો નહીં. તેણે તે વેળા પૂર્વમાં પહેલી વાર જ હાથની મજૂરીને બદલે સાંચા કામ યંત્રો ગોઠવવાની હામ બીડી! મારફૂટે તરેહવાર હરકતો પછી ૧૮૬૯ માં અંતે માંડ માંડ બાંધકામ તૈયાર થયું! સ્વેઝ કનાલ પૂર્વ અને પશ્ચીમને જોડવા–કામકાજ માટે ટીણખાર ઉભી થઈ! ખુલ્લી મેલવાની ધામધૂમને ધણૂંખરો શરૂ થઈ ડી લેસેપ્સે તકીયા પર મગરૂબી ને રાહતથી હવે માથું મેલ્યું કે આમા–જાયાએ દુનિયામાં એક મહાભારત સાહાસ પાર પાડ્યો હતો!

એ ક્રીયામાં ભાગ લેવા ઓસ્ટ્રીયાનો મગરૂર શાહનશાહ, પ્રસીયાનો ક્રાઉન પ્રીન્સ, યુજીની શાહનશાહબાનુ, નેપોલ્યન ૩ જાની રાણી હાજર હતાં. ૧૮૬૯ ના નવેમ્બરની ૧૬ મી તારીખે ખેદીવ ઇશમાઈલે ભવ્ય ક્રીયાઓ પછી નેહેરને ખુલ્લી મેલી જાહેર કીધી. બીજે દીવસે બાદશાહી આગબોટ ઍગ્લની સરદારી હેઠળ ૬૦ પ્રજાઓનાં વહાણોનો ગંજાવર કાફ્લો દમામથી નેહેરમાં દાખલ થઈને પસાર કરી ગયો! ડી લેસેપ્સે કીર્તિદેવીના લાડકવાયા તરીકે પોતાની જગા લીધી.

ડી લેસેપ્સના આ માતબર સાહસથી લંડનથી મુંબાઈના ટપ્પામાં ખાસા પાંચ હજાર માઈલ કપાઇ ગયા હતા!

હવે જો ડી લેસેપ્સ પોતાના માન–ચાંદ–ઇઝત નામના, માલો–ખજાનામાં ભર્યોપૂર્યો શાંતી ને સબુરીથી ઘરે બેઠો હતે તો તે દુનિયાની મોહબત અને કીર્તીની નોંક પર સદાનેકાળ કોતરાઈ રહે તે!–પણુ જેમ પૈસાના લોભને થોભ નથી તેમ કીર્તીના મોહનેબી થોભ જ નથી! તેની સરજન તેને હવે શરમીંદગી ગેરઈનશાફ–બદનસીબી તરફ ખેંચી ગઈ!

૧૮૭૯ માં સ્વેઝ કનાલના દાખલાથી ભારે સંતોષ પામી જ્યોગ્રાફીકલ સોસાયટી ઑવ પારીસે ડી લેસેપ્સને પનામા કેનાલ સ્થાપવા બાંધવા મોકલ્યો. ડી લેસેપ્સની શામીલગીરી એટલે. પૂછવું જ શું? બોલ બોલતામાં નાના નાના થાપણદારોએ બી મળી લાખ્ખો પાઉન્ડની થાપણ ઝટકામાં ઉભી કરી આપી!

બે વરસમાં કામ હાથમાં લીધું ને આઠ વરસ ધમધોકાર ચાલ્યું! મગર ફત્તેહ ને આબાદી માણસને બેદરકાર-નબરવશ ને બેદાદ બનાવે છે! જેમ આપણા રાજ કર્તાઓ પાંચ હજાર માઈલ દૂરથી મહેતા-મુનશી મારફતે આપણી પર સાહેબી કરે છે, તેમ ડી લેસેપ્સે જુગાર-શરાબ-ઓરતની રંગીલી પારીશની જિંદગીની જાળમાં લપટાઈ પત્ર-વહેવાર ટેલીફોનથી કારભાર ચલાવવા માંડયો બીલાડી દૂર એટલે ઉંદરો ગેલમાં ઉતરે! લૂંટાય તેમ લૂંટો, કોણના બાપની દીવાળી!

આ મુંબઈના ડેવેલપમેન્ટ ખાતાની નાલેશીને નરીમાન-હારવે કેસની તો યાદ છેજ! તેથી દસ ઘણો લપલૂંટ મામલો-ઘરઘર લૂંટની દીવાળી અહીંર કનાલમે અંધેરા! લૂટારા-ધુતારા સાથે રોગ-દરદો-મેલેરીયાને યલોફીવરના દૂનો પૈધા પડયા! સર રોનાલ્ડ રોસે અડસટો કાઢેલો કે પચાસ હજાર માણસો તો માત્ર આ દરદોનાજ ભોગ થઈ પડેલા!

પનામા કનેલ તો રોગ-મરકી-બદી-લાંચરૂશવતથી એ ગંધાતી ગટર થઈ પડી! ડી લેસેપ્સ તો આટલી હદે પોતાની બેદરકારીથી મામલો ચશકી ગયલો જોઈ ફાટી જ ગયો! તેની શુધ-બુધ ગુમ થઈ ગઈ, જીગર તૂટી ગયું. હિંમત હારી ગયો. પોતાની કળામાં બી ચુકયો. મોટામોટા "લોકસ" નાં બાંધકામ ઉભાં કરવાની તેના મદદનીશ ઈજનેરોની સલાહ તેણે તુચ્છકારી કાઢી ને અંજામમાં કુલેબ્રા પર્વત અને શાગ્ર નદીએ નેહેરને બહુજ ખૂચ પડાવીને બાંધકામ નબળું બનાવી દીધું. આ હીયાં બાંધે ને ત્યાં લપશવા માંડે! ૧૮૮૯ માં તો કંપની બેસી ગઈ. નાદાર બની! ૮૦,૦૦૦,૦૦૦) પાઉન્ડનું દીવાળું! તપાસમાં એવી નાલેશી બહાર પડી કે એમાંની ⅓ ભાગ રકમ ખુદ નેહેર ગરપ કરી ગયલી, ⅓ ભાગ સાવ ગેબ બનેલી-હીસાબ જ નહીં અને બાકીના ⅓ ભાગની લૂંટ ચાલેલી!

ફ્રાન્સે હજારો નાશ પામેલાને લુંટાયલા થાપણદારોએ દીલના ધા રૂઝાવા જાહેર તપાસ ચલાવી ડી લેસેપ્સ, તેના છોકરા અને મદદનીશો સામે ફોજદારી કામ ચલાવ્યું. આગલો કીર્તિદેવીનો માનીતો લોકમતની ચાવડીએ બદનામી પામ્યો!

બીચારા ડી લેસેપ્સને પાંચ વરસની કેદખાનાની સજા ઉપરાંત બેદરકારી ને લાસયું કામ કરવા હઝારો પાઉન્ડનો દંડ થયો. દંડ વસુલ કીધો, પણ બીચારા બુઢાને કેદખાનાની સજામાંથી તો ઉગારી લીધો! ૧૮૯૪ ના ડીસેમ્બર માસની ૭ મીએ જમાનેનો એક આલા ઈજનેર એક શાહનશાહત બાંધનારો ને જોડનારો મોતેબર ફ્રેન્ચમેન, ગઈ કાલનો કીર્તિદેવીનો તુરેમંદ પડછાયો આ ફાની નેહાન છોડી ગયો!

જુંઠી જગમાયા-પાનને માન, સમજ ઈનશાન નાદાન! મરહૂમ ગુરૂરાજ કેખુશરો કાબરાજી ગાઈ ગયા છે તેમ-જોઈ જગત-જોઈ દુન્યા જોયો સર્વે કારોબાર રે. પૈસા તમામ જગમાં વીપત્તીનું મૂખ-રે!

સાંધ તો ગયા. સાંઈની શરમબી ગઈ. પણ જેનું જેનાં નસીબમાં હોય તે ખાય! વરસો પછી ખુદ અમેરીકનોએ એ કામ હાથ ધર્યું ને તેઓ જશ ખાટી ગયાં, પણ તેઓની ફત્તેહનો મૂળ પાયો તો ડી લેસેપ્સે જ રચ્યો હતો! એ સાધના પાયા પર જાતી મહેનત અને દેખરેખ સાથે અમેરીકનોએ પોતાની અખંડ ઈમારત ઉભી કરી છે, જે આજે પનામા કનાલ હેઠળ દુન્યાની અજાયબી તરીકે મહાભારત કાર્ય બજાવી રહી છે! બીચારા ડી લેસેપ્સના નસીબમાં જ કાણું તે તે બધુ કામ રચી ગોજી ઉલટો હાડમાર ને પરેશાન થયો. નામ પર કાળી ટીલી ટીજી ચોંટાડી ગયો ને નસીબવંત અમેરીકનો પોતાના કપાળે ફત્તેહનો ચાંદલો કરાવી ગયા!

ડી લેસેપ્સના નસીબમાં અપજશ-ગેરઈનશાફને હાંડેશાની નાવ પડેલી જ તે વળી તે વેળા બ્રીટન બી ઘોડે ચઢયું ને છાણમાં તલવારો ભોંકવા માંડી. બીચારા ડી લેસેપ્સને હાડમાર કીધો ને માર્ગમાં નડતરો નાંખીને પછી ખરી આંખ ઉઘડીને ફાયદો માલમ પડયો તે ડીઝરાયલીએ ખુદ પોતે બેઠીવના ફાળાના સ્વેઝ કનાલ કુંપનીના ૧૭૭,૦૦૦ શેરો વેચાતા લઈ લીધાને તેના કારોબારમાં બ્રીટને સર્વોપરી સત્તા મેળવી.

ઈંગ્લેનો સેતારો હમેશાં બુલંદ રહે છે અને ઘણા ભાગ્યશાળી છે. ઘટતે વખતે આઈના પર કોયટું મારનારા-તેઓના જેવા ઉસતાદો મળવા મુશકીલ છે.

★

શ્રી મૃદુલા બહેનનો બિનશરતી છુટકારો થયા પછી મુંબઈમાં એપેન્ડીસાઈટીસનું ઓપરેશ કરાવ્યું છે.

×

સરકારી નિવેદન છે કે શ્રી. કસ્તુરબા ગાંધીને બે વખત હૃદય પર હુમલા થયા હતા. તેમને અઠવાડિયે બે વખત પૌત્ર–પૌત્રીઓને મળવાની છુટ અપાઈ છે.

×

બગસરાના ૫૧ વર્ષના શ્રી. સૌભાગ્યચંદ્રના ૧૪ વર્ષની એક બાળા સાથે લગ્ન થઈ ગયા છે. આથી જૈન સમાજમાં ભારે ખળભળાટ મચ્યો છે.

×

ડભોઈની દશાલાડ જ્ઞાતીની બે યુવતીઓ સ્ટવ સળગાવવા જતાં સખ્ત રીતે દાઝી ગઈ હતી. પાછળથી બન્ને યુવતીઓનું કરુણ અવસાન થયું હતું.

×

ગુજરાતના પાટનગર અમદાવાદમાં ઉજળીયાત ગણાતી ને સંસ્કારી કહેવાતી બેનોમાં સીગારેટ પીવાનો શોખ લાગ્યો છે. એ શોખ તેઓ જાહેરમાં સુધરાઈના બાગના બાંકડાઓ પર કેળવે છે.

×

અંકલેશ્વરમાં એક સત્તર અઢાર વર્ષની દશાલાડ વાણિકબાળા કુ. ભગવતીએ પોતાના પચાસેક વર્ષની ઉંમરના કુઆ મોહનલાલ છગનલાલ શાહ સાથે તેમની એક પત્ની સોમીબેન હયાત હોવા છતાં લગ્ન કર્યાં છે.

×

સુરતના શ્રી. ચંપકલાલ શાહનાં લગ્ન ઉમરેઠના વતની બેન કમલા શુકલ સાથે મુંબઈમાં મોરાર બાગમાં સીવીલ મેરેજ એક્ટ હેઠળ થયાં હતાં. આ પ્રસંગે શ્રી. લીલાવતી મુનશી, રા. રામનારાયણ પાઠક વગેરેએ હાજરી આપી હતી.

×

મુંબઈના જાણીતા શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલ શાહનાં લગ્ન કુસુમ ઝવેરી સાથે થયાં છે. શેઠ માણેકલાલે આ લગ્ન હયાત પત્ની હોવા છતાં કર્યું છે અને તેને પ્રથમ પત્નીનાં સંતાનો પણ છે.

×

રાજકોટના એક વાઘરીએ પોતાની ૧૧ વર્ષની દિકરીને ઉમરા નામની ચામડી વેશ્યાને રૂ. ૧૬૦ માં ગીરવે મૂકી. ચોક્કસ મુદ્દતમાં તેને પોતે નહિ છોડાવી શકે તો એ છોકરી પાસે અનીતીનો ધંધો એ વેશ્યા કરાવી શકે, એવો લેખ દલાલ લાલુએ લખી આપ્યો. આ પછી એક મહિનો વીત્યા છતાં તેનો પિતા એને નહિ છોડાવી શક્યો, આથી દસ્તાવેજ મુજબ એ બાળકી પાસે ધંધો શરૂ કરાવ્યો. અનેક પાશવી અત્યાચારો એ બાળા પર ગુજરી ગયા. માણસ કંપી ઉઠે તેવું તેના પર વીત્યું.

એ ઘટનાના ખબર રાજકોટના યુવાન કાર્યકર શ્રી. જદુભાઈ મહેતાને કાને આવ્યા. એમણે બાળાને છોડાવવાનો નિશ્ચય કર્યો. તરત જ લાલુ દલાલ, બાળકી, વાઘરી, ચામડીની ધરપકડ થઈને પોલિસ કેસ બન્યો, શ્રી. જદુભાઇ મહેતા અને બીજાઓએ સાક્ષીઓ આપી. પરિણામે સેશન્સ અદાલતમાં દલાલ, વાઘરી, અને વેશ્યાને સખત સજાઓ થઇ અને બાળકીનો છુટકારો થયો.

×

શ્રીમંત મહારાણી સાહેબાએ તા. ૨૫ મીએ સાહિત્ય પરિષદની ઉદ્ઘાટન ક્રિયા કરી હતી.

×

તિલકનગરમાં અખિલ હિંદ હિંદુ મહિલા પરિષદ મળી હતી. શ્રીમતી જાનકીદેવી જોશીએ પ્રમુખપદેથી ભાષણ કરતાં હિંદુ સ્ત્રી સભાઓ હિંદભરમાં સ્થાપવાની સૂચના કરી હતી. સ્વાગત પ્રમુખ શ્રીમતી કમલાદેવી મિત્રે કોંગ્રેસની લીગને મનાવવાની નીતીની ટીકા કરી જણાવ્યું હતું કે એને પરિણામે લીગે અવ્યવહારૂ અને મુર્ખાઈ ભરેલી યોજના રજુ કરી છે.

×

વર્ષ ૨૫ મું : જાન્યુઆરી ૧૯૪૪ : અંક ૧ લો

વખત મરી જાય તો !

(મૂળ લેખક—કવિ રવિન્દ્રનાથ ટાગોર.)

બા ! ઓ બા !
જો વખત જ મરી જાય,
ને ઘડીયાળના ભુક્કા થઈ જાય;
કલાકો અને મીનીટે નાશી જાય,
તો પછી કેવી મઝા થાય !
ઘડીયાળમાં દસ વાગે નહિ,
એટલે નિશાળ ચાલે નહિ;
અને હું નિશાળે જાઉં નહિ,
તોયે મને કોઇ લઢે નહિ.
સુવા તો કદી હું જાઉં નહિ,
તોયે તારાથી વઢાય નહિ;
કેમકે ઘડીયાળ તો વાગે નહિ,
ને સુવાનો વખત થાયે નહિ.
વાતો મઝેની તું કહ્યા જ કરે,
તોયે કદી મોડું થાય નહિ;
જો વખત મરી જાય તો
તારી વાતો કદી પુરી થાય નહિ !

મારા નાના ભાઈબંધો,

તમે કવિ રવિન્દ્રનાથ ટાગોરનું નામ સાંભળ્યું હશે. આ કવિ બહુ જ કવિતાઓ બંગાળી ભાષામાં લખતા હતા. અંગ્રેજીમાં તેનાં ભાષાંતર પોતે જ કર્યાં છે. તેમની કવિતાઓ આખી દુનિયામાં વખણાય છે. તેમણે મોટાંઓ સમજે તેવી કવિતાઓ લખી છે, અને તે સાથે બાળકોના મનમાં પેશીને, બાળકોને માટે પણ બહુ સારી રીતે કવિતાઓ લખી છે. આવી બાળ–કવિતાઓની એક ચોપડી અંગ્રેજીમાં છપાઈ છે. તેનું નામ "બીજનો ચંદ્ર" પાડ્યું છે. કારણ કે બાળકો તો બીજના ચંદ્ર જેવાં છે. બહુ નાનાં હોય તેમાંથી મોટાં થાય. દિવસે દિવસે તેમની બુદ્ધિ –તેજ વધે. તમને અંગ્રેજી અથવા બંગાળી આવડે ત્યારે એ ચોપડી જરૂર વાંચજો.

એંગલોરથી, એક વરસથી (Treasure chest) "ખજાનાની પેટી" એ નામે બાળકો માટે અંગ્રેજીમાં એક માસિક, મીસ રૂથ રોબીનસન કાઢે છે. તેના માર્ચના અંકમાં આ કવિની એક બાળકવિતા મી. એંડ્રુસે છપાવી છે. હકીકત એમ બની કે મીસ રોબીનસને કવિ પાસેથી કાંઈક લખાવવા એંડ્રુસને કહેલું, પણ કવિ તો બહુ કામમાં હતા. એક વાર કવિની એક ચોપડીમાંથી એક કાગળમાં એક કવિતા લખેલી જડી આવી. તે અગાઉ છપાઈ નહોતી, કવિ ભૂલી જ ગયા હતા. એંડ્રુસે, તે મીસ રોબીનસનને મોકલી આપી. તેનો ગુજરાતી તરજુમો આ અંકમાં પહેલે પાને આપ્યો છે, તે ઉપરથી કવિ બાળકો માટે કેવી કવિતાઓ લખે છે, તેની કાંઈક ખબર તમને પડશે. આ કવિતાનું નામ "વખત મરી જાય તો" એવું પાડેલું છે.

લી. તમારો ભાઈબંધ
કેશવપ્રસાદ દેસાઈ

સાહસ અને પરાક્રમથી ભરપૂર શૌર્ય કથા

ગરીબનું રતન

લેખક : રા. બાળકૃષ્ણ છ. ભટ્ટ.

[૧]

સવાર થયું. સૂરજદેવ ઉગ્યા. પક્ષીઓ કિલકિલાટ કરવા લાગ્યાં. ખેડૂતો હળ લઇ ખેતર તરફ ચાલ્યા. દુકાનદારો દુકાન ઉઘાડવા લાગ્યા. આ રીતે ગામના લોકો પોતપોતાને કામે લાગ્યાં.

લખો ભરવાડ તો ક્યારનો ય ગામ બહાર નીકળી પડયો હતો.

સવારમાં પાંચ વાગે એટલે લખો ઝટપટ બેઠો થઇ જાય. બીજા એકાદ કલાકમાં તો નાહી ધોઈને પરવારી જાય! સાત વાગે ત્યાં તો આખા ગામમાં ફરી વળે. પછી ગામની ગાયો અને ભેંસોને લઇને સીમમાં!

લખો આખો દિવસ જંગલમાં ઢોર ચારે અને સાંજે થાકયો પાકયો ઘેર આવે. થાકને લીધે એ આખી રાત ઘસઘસાટ ઉંઘી જાય.

લખાને એકનો એક દિકરો હતો એનુ નામ જીવો. જીવો નાનપણથી જ બહાદુર હતો.

બપોરે બાર વાગે એટલે જીવો ઘેરથી ભાથુ લઇને સીમમાં જાય. લીમડાને ઠંડે છાંયડે બેસીને લખો ખાવાનુ ખાઈ લે. જીવો એને પવન નાંખે.

બપોર પછી જીવો એના બાપની જોડે રહે જંગલમાં આમતેમ ઘૂમી આવે ને પાછો સાંજે એના બાપની જોડે ઘેર આવે.

દહાડે દહાડે જીવો વધારે હોંશિયાર બન્યો. જંગલનાં હિંસક પ્રાણીઓ સામે એ લડાઇમાં ઉતરતો. નાનાં વાઘ અને સિંહનાં બચ્ચાંને તો એ ઘડીકમાં નસાડી મૂકતો. હવે તો જીવો તદ્દન નિડર બની ગયો હતો.

કોઈ વાર એના બાપનું શરીર સારું ન હોય તો જીવો એમને બદલે ગાયો ચારી આવતો. જીવાની હિંમત જોઈ સૌ કોઇ નવાઈ પામતું.

એક જોશીએ તો કહ્યું હતું કે જીવો રાજગાદી મેળવશે.

પણ લખો ભરવાડ આ સાચું માનતો નહિ

એક દિવસની વાત છે. આજે જીવો એકલો ઢોર લઈને સીમમાં ગયો હતો. હમણાં હમણાં લખા ભરવાડનું શરીર સારૂં રહેતું નહોતું. વળી તેમને ઘડપણ આવ્યું હતું. એટલે ઘરનું ને બહારનું બધું જ કામકાજ જીવો કરતો.

રાત પડી. સૂરજ દેવ આથમી ગયા. ખેડુતો હળ લઈ ઘેર પાછા ફર્યા. પંખીઓ પાછાં ફરીને માળામાં છૂપાયાં. દુકાનદારો દુકાનને તાળાં લગાવી ઘેર પાછા ફર્યા.

છતાં હજુ જીવો ઘેર આવ્યો નહોતો. એનો ઘરડો બાપ અને ઘરડી મા એની રાહ જોઇ રહ્યાં હતાં. લોકોની ગાયો અને ભેંસો રોજના રસ્તે પાછી ચાલી આવી; અને પોત પોતાને ઘેર ગઈ.

લખો ભરવાડ લાકડીને ટેકે ટેકે઼ઘર બહાર

નીકળ્યો. ગામમાં તપાસ કરી, જતા આવતા મુસાફરોને પૂછયું. પણ કયાંયથી જીવાનો પત્તો લાગ્યો નહિ. ડોસામાં વધુ ફરવાની શક્તિ નહોતી. એ તો લાકડી ઠોકતો ઠોકતો ઘેર આવ્યો ધબ દઇને આંગણામાં ઢળી પડયો. જીવાની ઘરડી મા પણ આ જોઇ રડી પડી. લખાની આંખોમાંથી આંસુ ઉભરાવા લાગ્યાં.

ખબર પડી એટલે ગામના મોટા પટેલ લખો ભરવાડ પાસે આવ્યા.

પટેલ બોલ્યા : "લખાભાઈ રડશો નહિ "

"શું કરું બાપલા! જીવો તો અમારી આંખોનું રતન!" કહી લખો રડી પડયો.

"લખાભાઇ તમારો જીવો કંઈ કાચો માયા નથી. એ તો હજારને પૂરો પડે તેવો છે. તેની તમારે જરાય ફિકર ન કરવી. ભગવાન ભલો છે!"

ડોસા ડોસીને શાંત કરી પટેલ ચાલ્યા ગયા. આખો દિવસ ગયો પણ ડોસા, ડોસીએ અનાજનો દાણો સરખો મોઢામાં નાંખ્યો નહિ આખી રાત એમને એમ પસાર થઈ.

[૨]

જીવો જ્યારે ખેતરમાં જતો ત્યારે એની તલવારને તીર કામઠાને ભૂલતો નહિ. તીર કામઠાથી એ ધારેલાં નિશાન તાકી શકતો. તલવારના પટા ખેલવામાં તો એ એક્કો હતો જંગલમાં જુદે-જુદે ઠેકાણે રખડવામાં એને ઓર આનંદ થતો

આજે સવારે એ ઢોર લઇને જંગલમાં ગયો. બપોર સુધી એણે ગાયો ચારી. પરંતુ નમતા પહોરે અચાનક એક વાઘનું બચ્ચું એના જોવામાં આવ્યું. એ તો તીરકામઠું લઇને એની પાછળ પડયો. વાઘનું બચ્ચું બહુ જ દૂર નીકળી ગયું. જીવાએ તો એની પાછળ દોડયા જ કર્યું. છેવટે એક તીર લગાવી એણે વાઘના બચ્ચાને નીચે ગબડાવ્યું. બચ્ચાએ એક બે ચીસ પાડી અને એનો જીવ ઉડી ગયો.

સાંજ તો કયારની પડી ગઇ હતી. જીવો તો કેટલે બધે દૂર નીકળી ગયો હતો. પાછા જવાનો રસ્તો પણ એ તો ભૂલી ગયો. હવે જવું શી રીતે? વળી અંધારું થઇ ગયું હતું! આખી રાત કયાં ગુજારવી? એમ વિચાર કરતો એ આંબાના ઝાડ પર ચઢી ગયો. આખી રાત એણે ઝાડ પર પસાર કરી.

સવાર થયું એટલે એ પોતાની તલવાર ને તીરકામઠું લઇ નીચે ઉતર્યો. સામે જ વાઘના બચ્ચા પાસે વાઘણ ગર્જના કરતી ઉભી હતી. જીવાને જોઈ એણે તરાપ મારી. જીવાએ દાવ ચૂકાવી દીધો.

વધારે વિચાર કરવાનો વખત નહોતો. જીવાએ તલવાર હાથમાં લીધી. પણ શું કરે? વાઘણ કદાચ ફરી છલંગ મારશે એમ લાગ્યું. જીવાએ એકદમ તીરકામઠું તૈયાર કર્યું. સનનન કરતું એક તીર વાઘણના પેટમાં જઇને વાગ્યું. વાઘણે આભ ચીરી નાંખે તેવી મોટી ચીસ પાડી. હવે વાઘણ વીફરી. જીવે બીજું તીર ફેંકયું. પણ એ તો તેના માથા પાસેથી સરકી ગયું. હવે શું થાય? વાઘણ હવે ખૂબ જ છંછેડાઇ ગઇ.

છેલ્લો દાવ અજમાવતી હોય તેમ તે જીવા પર તૂટી પડી. હવે જીવાનું તીરકામઠું નકામું થઇ ગયું. જીવાએ તલવાર ખેંચી એ જ્યાં તલવાર મારવા જાય છે ત્યાં તો તલવાર હાથમાંથી નીચે પડી ગઇ!

અફસોસ! હવે શું થાય! જો એ નીચે નમી તલવાર લેવા જાય તો વાઘણ એના પર સહેલાઇથી હુમલો કરે, બન્ને વચ્ચે થોડી ઝપાઝપી થઇ, જીવાને શરીરે ઉઝરડા પડયા. તેમાંથી લોહી વહેવા લાગ્યું. તેનાં કપડાં પણ લોહીથી ખરડાઇ ગયાં.

વાઘણ જ્યાં નવો દાવ લેવા પાછી હઠે છે ત્યાં જીવાએ પોતાનું ફાળિયું તેની સામે નાંખ્યું. વાઘણે જાણ્યું કે માણસનું માથું આવ્યું, વાઘણ જ્યાં ફાળિયું ચીરવા લાગી કે જીવો તલવાર લઇ તેની પર કૂદી પડયો. ઘડીકમાં એણે વાઘણનું ડોકું ઉડાવી દીધું, નજીકમાં વાઘ હશે તો આવશે એમ ધારી તે આગળ ચાલ્યો.

કયાંક નદી હોય તો સારું એમ ધારી એણે ઉંચી ડોકે નજર કરી. દૂર દૂર પાણી દેખાયું. શરીરની બધી શક્તિ ભેગી કરી એ દોડયો. એનું શરીર પરસેવાથી રેબઝેબ થઇ ગયું હતું.

જીવો નદી પાસે આવી પહોંચ્યો. એણે શરીર ધોઇ નાંખ્યું, પણ એ કપડાં કયાંથી ધુએ? પહેરવાનાં બીજાં કપડાં કયાં હતાં?

નાહીને એ એક ઝાડના છાંયડે આરામ લેવા આડો પડયો. ત્યાં તો એની નજર એકાએક નદી તરફ ગઇ. નદી કાંઠે એક નાની હોડી ઉભી હતી. હોડી પાસે કોઇ માણસ નહોતું.

જીવાને હોડીની સહેલ કરવાને વિચાર થયો. એણે તો હોડીમાં બેસી હલેસાં હાથમાં લીધાં. નદીમાં હોડી પૂરપાટ ચાલવા લાગી. આ બધા વખત સુધી એ ઘરને તો સાવ ભૂલી જ ગયો હતો. એને પોતાનું નાનકડું ઘર યાદ આવ્યું. પોતાની વહાલસોઇ મા યાદ આવી. એનો બાપ, ઘરડો લખો ભરવાડ તો એને ખુબ જ યાદ આવવા લાગ્યો.

કોઇ વાર જીવો મોડો ઘેર આવતો, કોઇ વાર જીવો જરા આઘો પાછો થતો તો એના બાપનો જીવ ઉડી જતો! એની ઘરડી મા પણ આડોશી પાડોશીને પૂછ પરછ કરતી! અરે મારી ભેંસ અને ગાયોનું શું થતું હશે? એ બધી ઘેર પહોંચી હશે! અરે મને આ શું સુજયું.

પણ હવે શું થાય? ઘેર જવાનો રસ્તો પણ એ સાવ ભુલી ગયો હતો! એનું ગામ કઇ દિશામાં હતું તે પણ તેને યાદ નહોતું.

બધા વિચારો પડતા મૂકી એણે પોતાની નાની નાવ હંકારી. પવનના સપાટે હોડી ઝટ ઝટ પાણી કાપવા લાગી. (અપૂર્ણ)

(પાન પાંચમાનું ચાલુ)

સોની રસોઇ પોતે સંભાળતા. ગામનો કે નાતનો વરો હોય તો પણ ગોરબાપાને પહેલા બોલાવે. તેમનો અંદાજ એવો કે કોઇ દિવસ ઘટે નહિ તેમ બહુ વધી ન પડે. બીલકુલ બગાડ ન થવા દે તેમ વધારે ખર્ચ ન આવે છતાં સારું થાય. સૌ હોંશે ને વખાણીને ખાય તેવું બનાવે.

ગોરબાપા દરબારોના કુળગુરુ હતા એટલે દરબારોમાં હોમ હવન યજ્ઞયાગ વગેરેમાં ગોરબાપાનો પહેલો પાટલો રહેતો. તેમને પૂછીનેજ બધું થતું. તેઓ કહે તેને બહારગામથી તેડાવતા ને પછી મોટા યજ્ઞો થતા; પણ કર્તાકારવતા ગોરબાપા. ગોરબાપા ગામ આખાનું પૂછવા ઠેકાણું હતા, વૈદ હતા, સલાહકાર હતા, ને મદદગાર હતા. તેઓ જતા ગામ આખાને ન પૂરી શકાય તેવી જબરી ખોટ પડી છે. આવા લોકો ગામડાની શોભા છે, ને ગામડાની મોટી ઓથ રૂપે હોય છે. ગામડાના સારા સારા બે ચાર માણસો જતાં ગામડું નિસ્તેજ ને આધાર વિનાનું બની જાય છે. કાળે કરીને વળી પાછા સારા માણસો થાય છે.

ગોરબાપા

ગોરબાપાને ગામ આખાના માણુસો ને છોકરાંએ ઓળખતાં. ગોરબાપાનું કેટલીયેવાર કામ પડે. ખેડવાનું મુહૂર્ત જોવું હોય, દીકરાનું નામ પાડવું હોય, ચોમાસા પછી નવાં છાણાં ગોઠવવાં હોય, દીકરીને ચુંદડી ઓઢાડવી હોય, વેશવાળ કે વિવાહ હોય એટલે ગોરબાપાનું પહેલું કામ પડે.

ગોરનું નામ હતું ગૌરીશંકર પણ નામ કરતાં ગોરબાપા તરીકેજ સૌ તેને વધારે ઓળખતા. કોઈ અજાણ્યાને વધારે ઓળખાણ આપવી હોય તો કહેવું પડે કે "ગૌરીબાપુ ગોર છે ને એ." ગોરબાપા ને બે ભાઈઓ હતા એક તેમનાથી મોટા ને બીજા તેમનાથી નાના. નાનાભાઇ ગુજરી ગએલા પણ તેમનું કુટુંબ હતું. ગોરબાપાને એવો નિયમ કે રોજ સવારે એકવાર તો બન્ને ભાઈઓને ઘેર જઈ આવે. સૌના ખબર અંતર પૂછે ને કામકાજ હોય તો કરી આપે. નાનાભાઇની દીકરીનું નામ ગોદાવરી હતું. ખોંખારો મારીને ડેલીમાંથી આવે એટલે ભાઇ ભત્રીજાની વહુઓ લાજ કાઢે ને ગોદાવરીબેન બાપાને જે કહેવાનું હોય તે કહે.

"કાં ગોદીબા, શું ખબર છે? કાંઇ નવીન છે? સૌ સાજાં નરવાં છે ને?" ગોદાવરીબેન બધા ખબર આપે. કોઇનો કાગળ પત્ર હોય તો વંચાવે. કાંઇ પૂછવું હોય તો પૂછે. કોઈ સાજું માંદુ હોય તો નાડ બતાવે ને ગોરબાપા ઉકાળો લખી આપે. ગોરબાપા વૈદ ન હતા પણ અનુભવી હતા ને અભ્યાસથી તેઓ નાડી પારખી ઉકાળો કે દવા લખી આપતા.

ગોરબાપાને જમીન છે. ઘરનાં વાડી ખેતર છે. ઘેર ગાયો ને બળદ હતા. ગાયો સારી સારી જે બાર પંદર ને અઢાર શેર સુધી દૂધ કરતી. ગાયોનાં નામ હતાં ગંગા, જમના ને ચટકુડી. ચટકુડી ગાય અઢારશેર ટંકે દૂધ કરતી. ગોરબાપાને એક જ દીકરો હતો. અમદાવાદમાં નોકરી કરતો. પ્લેગમાં ગુજરી ગયા એટલે ગોરબાપા દુઃખી થઇ ગયા. પોતાની બે દીકરીઓ પણ બે પાંચ વરસને અંતરે ગુજરી ગઈ. પોતાના બે ભાઈઓના બાળબચ્ચાં એજ તેનું કુટુંબ હતું.

ગોરબાપા વેપાર પણ કરતા. ઘર આગળ રાખીને વેચતા. ઘી ગોળ, ખાંડ, ખજુર, શીંગ, તેલ, કાપડ, દીવાસળી એવી અમુક ચીજો રાખતા. જુવાનીમાં તો તેમણે કપાસનો હજારોનો વેપાર કર્યો હતો.

ગોરબાપા સ્વભાવે શાંત ને દયાળુ હતા. ગામના સૌ કોઈ માણુસો તેમની સલાહ લેતા. સૌને ખાત્રી કે ગોરબાપા કંઈક સારો રસ્તો સુઝાડશે, કંઇક માર્ગ કાઢી આપશે. પોતે ધીરધારનો ધંધો ન કરતા પણ કોઇ મુંઝવણમાં હોય તો પાંચ દસ રૂપિયા ઉછીના આપતા. મકાન ચણનાર એક ઓડ ગોરબાપાના લેણાના રૂપિયા દીધા વિના ચાલ્યો ગયો. ગામના કહે 'ફરિયાદ કરો ને પકડાવો.' ગોરબાપા કહે 'બિચારા ગરીબના લબાચા શું ચુંથાવવા! જેલમાં મોકલાવું તો તેના બાઇડી છોકરાં દુઃખી થાય." એનું લેણું હશે તો લઈ છૂટ્યો ને મારૂં લેણું હશે તો આપ્યા વિના છૂટકો નહિ થાય."

ગોરબાપા નશીબને માનવાવાળા હતા. તેઓ કહેતા કે 'નશીબમાં હોય તો ક્યાંઇ જતું નથી ને ન હોય તો મહેનત કરવા છતાંએ મળતું નથી. નશીબમાં હોય તો અર્ધી રાતે ઉઠાડીને માણુસ આપી જાય.'

ગોરબાપાને સામટી રસોઈનું કામ પણ આવડતું. શિયાળામાં પાક કરવો હોય, મગજ અડદિયો કે પેંડા કરવા હોય, તો કરી આપે. કુટુંબમાં લગ્ન હોય કે જમણવાર હોય તો ચારસો પાંચસો માણુ-

(અનુસંધાન પાન ૪)

સુશીલા

બાળકો માટે જોડાઅક્ષર વિનાની વાત

(લેખક : ડૉ. મોહનલાલ જે. પાઠક. વલસાડ)

વસંતરાય–ધનવંતરાય, શું કરો છો ?

ધનવંતરાય–સુશીલાદેવીને દાખલા સમજાવું છું.

સુશીલા–વસંતરાય આવો, બેસો. આ ખુરશીપર બેસો.

વસંતરાય–આ ઓરડો તો બિલકુલ સાફ માલમ પડે છે; ને વળી ખાસ ટેબલ, ખુરશી, આરામખુરશી; કબાટ વગેરે મનોહર ચીજોથી શણગારેલો છે. ખાસ વાંચવા લખવા ને ભણવા સારૂ જ આ રૂમ રાખેલો હોય એવો લાગે છે. તમારી ગોઠવણ ને સફાઈ વખાણવા લાયક છે.

સુશીલા–શું વસંતરાય, તમોએ આવો ઓરડો આજ પહેલોજ જોયો છે કે ?

વસંતરાય–બીજા કેટલાક ઓળખીતાઓને ઘેર હું જાઉં છું; પણ આટલી સફાઈ, સગવડ ને ગોઠવણી માલમ પડતાં નથી. જેઓ સુઘડ જોઈએ તેટલાં નથી, સહેજ ગંદાં છે, તેમને તમારા ઓરડાનો દાખલો મારે આપવો પડશે.

સુશીલા–મારા ઓરડાનો દાખલો ! તે વળી કેવો ? શું મારા રૂમના દાખલાનો સરવાળો, બાદબાકી, ભાગાકાર, કે ગુણાકાર તેઓ કરશે ? આવી વાત તો આજ જ મેં સાંભળી. મારા રૂમનો દાખલો શું કામ કરી નાંખવાના ? તેઓ એનો શો હિસાબ કરશે ? એ દાખલાનો કઈ રીતે હિસાબ કરી શો જવાબ આપશે તમે મને કહેશો ? હેં, વસંતરાય, મારૂં મૂછમાં કેમ હસો છો ?

વસંતરાય–સુશીલાદેવી, તમે નાદાન છો, પણ આટલું બધું સાફસુફ રાખો છો તેથી મારે તમને ઇનામ આપવું પડશે.

સુશીલા–પણ મારા રૂમનો તમે દાખલો કરી નાખવાના છો તેનું શું ? જવાબ કેમ આપતા નથી ? વાત સાને ઉડાવો છો ?

વસંતરાય–પણ સુશીલાદેવી, દાખલાના કેટલા માયના થાય તે તમો સમજો છો ?

સુશીલા–હા જી, સારી રીતે સમજું છું.

વસંતરાય–દાખલો એટલે શું ? કહો જોઉં વારૂ.

સુશીલા–દાખલો એટલે બેને બે ચાર, ને જો પાંચ કહેવાઇ જાય તો ધનુભાઈ એક ને એક બે ટપલા માથા પર મારે તે, વળી બીજું શું ?

વસંતરાય–પણ આ દાખલો તો બીજી જ જાતનો છે. તમને હમણાં સમજણ નહિ પડે.

સુશીલા–તો શું ? એ દાખલાનો હિસાબ બેમાંથી બાદ બે એટલે ઝીરો–ગોળ મીંડું–એવો થતો હશે વારૂ ? એમાં બાદબાકી કરવાની કે સરવાળો, તે કહોની, એટલે ઝટ જવાબ આપું.

વસંતરાય–હું પાછો મળવા આવીશ તે વખતે તમને એ દાખલો સમજાવીશ, હાલ તમારી સફાઇ, સુઘડતા ને સાદાઈ સારૂ આ મારી પાસે ભારત–નીતિ–સેવા સમજાવનારી સુંદર ગરબાવળી છે તે આપું છું, હું ખુશીથી આપું છું માટે લેવી પડશે.

સુશીલાદેવી શરમાતી શરમાતી સહેજ હસતે વદને તે ભેટ લે છે અને કહે છેઃ-

'વસંતરાય, તમે આજ અહીંજ રહો તો સારૂં, બહુ જ આનંદ થશે, મારી મા આ ભેટ જોઇ બહુ જ ખુશી થશે.'

વસંતરાય-આજે મારાથી ન રહેવાય. મારી મા ફીકર કરે. તે હવે ઘરડાં થયાં છે, એટલે મારાથી રાતના બહાર ન રહેવાય.

સુશીલા-તો મા હમણાં આવશે, તેને મળીને જજો. હમણાં જ થોડીક વારમાં આવશે.

વસંતરાય-ચાલો, તમારી મરજી; પણ બહુ મોડું થાય ને તમારી માને આવતાં ઘણી વાર લાગે તો મારાથી તેટલી વાર બેસાશે નહિ

એટલામાં સુશીલાદેવીનાં માતાજી દયાળુ દેવી આવી પહોંચે છે.

દયાળુદેવી-વસંતરાય, તમને જોઇને ઘણો જ આનંદ થયો, તમને જોઇને મારી આ સુશીલા ગાંડી ગાંડી થઇ જાય છે, કેટલા વખતથી અહીં બેઠા છો?

વસંતરાય-ઘણો વખત થયો, હું જવાની તૈયારીમાં જ હતો, એટલામાં તમને જોયાં.

દયાળુદેવી-બેઠા તો સારૂં થયું. આ સફરજન લેશો? જમરૂખ, કમરખ, કેળાં, લીલી દરાખ, દાડમ, બોર, જાંબુ, વિલાયતી આમલી, રાયણા, શેતુર, રામફળ, સીતાફળ, ચીકુ, પપૈયું, કેરી, નારંગી, મોસંબી, અખરોટ, આલુ, બદામ, ખારેક વગેરે બધી જાતનો સુકો ને લીલો મેવો લાવી છું, જુવો, તમે બધાં વહેંચીને ખાવ. આ સાથેની ટોપલીમાં સુરતી ઘારી બરફી, પેંડા ને કોપરાપાક પણ છે. જાતજાતના હલવા પણ છે. જે ખાવું હોય તે મઝેથી ખાવ એટલામાં હું ચાહ બનાવી લાવું છું.

વસંતરાય-પણ દેવીજી, હું તો વિલાયતી ખાંડ બીલકુલ ખાતો જ નથી. મેં ભારત સારૂ જેલને મહેલ માની મરનાર "મહારાજ તીલક" છ વરસની જેલમાં માંડલે ગયા તે દિવસથી તજી, તે હજી ખાધી જ નથી, ને આખી જિંદગી વિલાયતી ખાંડ ખાવી જ નહિ એવું મારૂં પણ છે.

દયાળુદેવી-વસંતરાય, તમારૂં કહેવું સાંભળી મારા આનંદનો પાર નથી, ભારતમાતાની કુખે એવાંજ બાળકો અવતરો એવી મારી રઘુવંશી રામજી પાસે માગણી છે, પણ એ મિઠાઇ તો દેશી ખાંડની છે, જુઓની તે સહેજ રાતી માલમ પડે છે.

વસંતરાય-સુરતમાં દેશી ખાંડ શી રીતે આવી?

દયાળુદેવી-હમણાં મથુરાજીથી એક મિઠાઈવાળા ભૈયાજી સુરતમાં આવેલા છે; તે ગોળમાંથી ખાંડ જાતે જ બનાવી આવી મઝાની મિઠાઇ બનાવે છે, એક સુરત જનાર સાથે મેં મંગાવી હતી, તે આજંજ આવી છે, ભલા માણસ ભલે સમયે આવે, તમારૂં 'પણ' પણ રહેશે ને મઝેથી બધાં સાથે આનંદે ખવાશે.

વસંતરાય-તો તમે બધાં પણ શું પરદેશી ખાંડ નથી ખાતાં?

દયાળુદેવી-ના હમોએ પણ છોડી દીધી છે.

વસંતરાય-તમે ચાહ મૂકવાનું કેમ કહો છો? નાનાં, મોટાં, જુવાન, ઘરડાં કે બાલક, રાજા કે ગરીબ; મજૂર કે શેઠ, જે ચાહ પીએ તેને બધાંને તે નડે છે, તેમાં અફીણ જેવી એક ઝેરી ચીજ આવે છે, તેથી હોજરી બગડે છે, ને ખાધેલું પચતું નથી એવી ચહા તમે કેમ પીઓ છો?

દયાળુદેવી—અમે ચાહ, કોફી કે કોકો પીતાં જ નથી. તાજું ગાયનું દૂધ સવારમાં જ પીએ છીએ. પાછલે પહોર આવા લીલા ને સુકા મેવાનું 'ટીફીન' કરીએ છીએ, આજ તો તમારે સારૂ જ ખાસ ચાહ મૂકવાની વાત કરતી હતી.

વસંતરાય—ના, ના. મેં પણ એ બધી ચીજો તજી દીધેલી છે, ચાલો, બહુ સારૂં થયું કે આપણે બધાં એક જ સરખા વિચારનાં છીએ. દેશનું ભલું તેમાં જ આપણું ભલું; ને આપણું સારૂં તેમાં જ દેશનું સારૂં. ઠીક થયું. આજ તો બહુ જ આનંદ થયો. હવે તમારો, આ તમારાં છોકરાંનો, રે! તમારા આખા ઘરનો ને તમારી રહેણી કરણીનો વગેરે બધી જ વાતનો દાખલો મારે બીજાને આપવો પડશે.

સુશીલા—તો તો એ દાખલાનો સરવાળો અજબ કે ગજબ થઇ જશે. બાદબાકી તો આવી મોટી થશે જ કેમ? એનો ગુણાકાર ને ભાગાકાર તો જરૂર કે "વોઈસરાય સાહેબ" ને પણ ન આવડે. તમે તો આજે અજબ ગજબ કરો છો! (પોતાની બા તરફ જોઈને) બા, આ જોની, વસંતરાયે મને કેવી મંઝાની ભેટ આપી છે!

દયાળુદેવી—વસંતરાય તારા પર ઘણો જ ચાહ રાખે છે. એ ભેટને સાચવી રાખજે, ને બધા ગરબા મોઢે કરજે.

સુશીલા—બા. એના ઢાળ ને રાગ મને કોણ શીખવશે?

ધનવંતરાય—હું રોજ સંગીત-કળા-મહા-મંદિરમાં ગાયન શિખવા જાઉં છું, તેની નજીક હમણાં જ એક સંગીત-કળા-નિપૂણ દેવી રહેવા આવેલાં છે, તે ફી લઇ શિખવવા જાય છે, તારે માટે તેને આપણે રોજ બોલાવીશું.

વસંતરાય—ચાલો, એ પણ ઠીક થશે; છોકરીઓને ગાતાં, વગાડતાં, શીવતાં, ભરતાં ગુંથતાં, રાંધતાં વગેરે બધી જાતનું ઘરકામ શીખવવું જોઇએ એ બધું આવડે તો જ તે છોકરી સુખી થાય અને બીજાંને સુખ આપી શકે. બાકી કળાની કેળવણી વગર તો પરણીને સંસાર માંડે તે સમયે લડાલડી ને ઝપાઝપી થાય, બીજું શું? ચાલો, વાતમાં ને વાતમાં બહુ મોડું થયું, હવે હું જઇશ.

દયાળુદેવી—પણ આમ ખાધા વગર જવાય કે? ભાઇ, એમ ન ચાલે.

પછી તુરતજ લીલા તથા સુકા મેવા અને દેશી ખાંડની મિઠાઇને બધાંએ મળી આનંદથી મોઢા વાટે પેટમાં સંતાડી દીધાં.

"જય હો ભારતભૂમિની" એમ કહી વસંતરાય ઘેર ગયા.

બાળકો માટે વાંચવાના ઉત્તમ પુસ્તકો

ઇન્દીરાને પત્રો	[જવાહર નહેરૂ]	૦-૮
વાત બહેનો	[ટુંકી વાતો]	૦-૮
ભોળી જમના	[,,]	૦-૮
બાળ બહુક	[સાહસ કથા]	૦-૬
ખંજન	[પંખી કથા]	૦-૪
અલીબાબા અને ચાલીસ ચોર		૦-૬

સ્ત્રીબોધ કાર્યાલય

પીરમશા રોડ, અમદાવાદ

યંગ ઈન્ડિયા રેકર્ડઝ

ઉપર

બહાર પડી ચૂકી છે.

લક્ષ્મી પ્રોડક્શન્સ ચિત્ર

શરાફત

ના ગાયનોની રેકર્ડઝ

એમ. પી. ૬૪૯ — ધનવાન કે ઘર દિવાળી હૈ / ન પકડો હાથ મનમોહન

એમ. પી. ૬૫૦ — ચાહો ન ચાહો તુમ્હારી મરજી / આઈ, આઈરે

એમ. પી. ૬૫૧ — મનકી બાતેં બોલ / રાત સુહાની

૩ રેકર્ડઝનો સેટ

યંગ ઇન્ડિયા રેકર્ડઝ

પર

બહાર પડી ચૂકેલ છે.

★

YOUNG INDIA

શ્રી આર્યનૈતિક નાટક સમાજના

સામાજિક સર્જન

સવા રૂપિયો

ના સુમધુર ગાયનોની રેકર્ડઝ

ડી. એ. ૧૧૨૬૬ — હે નંદલાલ / આઝમ રાતનાં મીઠાં સોણલાં

ડી. એ. ૧૧૨૬૭ — દુનિયા, દુનિયા, દુનિયા ભાગ ૧–૨

બે રેકર્ડઝ

બહાર પડી ચૂકી છે.

★

ઓર્ડર તુરત નોંધાવો:—

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ મેન્યુફેક્ચરીંગ કં. લી.

૧૧૦ મેડોઝ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. ૧

ધી ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એન્ડ પ્રુડેન્શીઅલ એસ્યોરન્સ કંપની લીમીટેડ.

ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એસ્યોરન્સ બીલ્ડીંગ, ચર્ચગેટ સ્ટેશન સ્હામે,

કોટ, મુંબાઈ.

સ્થાપના : ૧૯૧૩

પ્રમુખઃ—**સર ચીમનલાલ સેતલવાડ,** કે. સી. આઈ. ઈ.

૧૯૪૨ ની આખરે પૂરૂં થએલું નવું કામ રૂ. ૯૮,૮૬,૦૦૦

૧૯૪૨ ની આખરે વીમાનું ફંડ રૂ. ૧,૭૮,૭૫,૦૦૦

વીમાની આકર્ષક અને વીવીધ યોજનાઓ :—

ખાસ વિશિષ્ટતાઓ :—

લડાઇના જોખમ સ્હામે વધારાનું પ્રીમીઅમ લીધા સિવાય રક્ષણ

કાયમી અપંગતા સાબીત થતાં ભવિષ્યનાં પ્રીમીઅમ માફ

દાવાની સત્વર પતાવટ

વાર્ષિક પ્રીમીઅમ પર ૨॥ ટકા વટાવ

વધુ વિગત માટે લખોઃ—

કેશવપ્રસાદ છો. દેસાઈ, જનરલ મેનેજર.

The Industrial & Prudential Assurance Company Ltd.

પ્રકાશકઃ—ચંદ્રકાન્ત જીવનલાલ મહેતા, 'શ્રીબોધ' કાર્યાલય, પીરમશા રોડ—અમદાવાદ

મુદ્રક :—મણિલાલ છગનલાલ શાહ, નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, ઘીકાંટા રોડ—અમદાવાદ

સ્ત્રીબોધ અને 'બાળક' સાથે

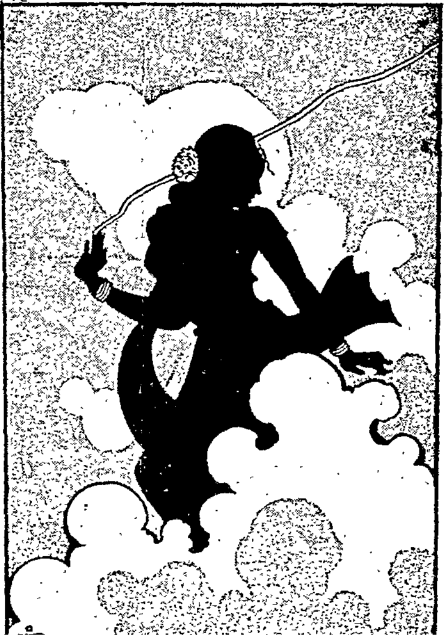

દરેક મહારાણીઓએ જેને અપનાવ્યું છે તે
ગૌરવ લેતું ગૃહ ઉપયોગી અનેરૂં પ્રકાશન

પૃષ્ઠ ૪૫૦
કિ. રૂ. ૬–૦
ટ. ખ.
આઠ આના.

માંડઘર

[ભા. ૧–૨–૩–૪–૫ સાથે]

કનુ દેસાઇનું
રંગીન થ્રીકલર
કવર ચિત્ર
સાથે.

વિષય પ્રવાહ.

ભા. ૧ લો. સાહિત્ય, સંગીત, નૃત્ય, પ્રાચીન અર્વાચીન અલંકારો, સ્ત્રી સૌંદર્ય ચાલ્સો, ભરત–ગુંથણ વગેરે.

ભા. ૨ જો. સ્ત્રી સૌંદર્યનું પ્રતિક છે. નારીભાવના, લગ્નનો આદર્શ, અર્વાચીન લગનના પ્રકાર, લગ્નની પ્રતિજ્ઞાઓ, આદર્શ નારી આનંદી, ગૃહલક્ષ્મીની ફરજો, ઘરની રાણી વિવિધ વાનીઓ વગેરે.

ભા. ૩ જો. આરોગ્ય, વિટામીન A. B. C. D. E. K. સ્ત્રીના ગુહ્ય અવયવો, નવ માસ પછી સુવાવડ, બાળઉછેર, સંતતી નિયમન વગેરે.

ભા. ૪ થો. નારી સમાજ, નારીનું વર્ગીકરણ, ગૃહ સંસાર કેમ ઉજ્વળ બને અને વ્રતો, તહેવારો રાસ–ગરબા વગેરે.

ભા. ૫ મો. માવજત કલા, સૌંદર્યવર્ધક પ્રયોગ, પ્રકીર્ણ–વગેરે.

આવા ૫૦૦ વિષયોનું અપૂર્વ પુસ્તક આજેજ વસાવો.

જીવનલાલ અમરશી મહેતા

પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.
ધી પોપ્યુલર બુક સ્ટોર, ટાવર રોડ, સુરત.

જ્યારે
તમે
સતરના સીવવાના દોરા
ખરીદો ત્યારે

ધ્યાન રાખજો આ સારા ઉત્તમ દોરાનું નામ છે "શિવાજી" જ્યારે ભવિષ્યમાં તમારે કોઈ દોરાની જરૂર પડે ત્યારે આ ઉત્તમ દોરો "શિવાજી" છાપ હિન્દુસ્તાનમાં બનેલો ગમે ત્યાં માંગણી કરો, અને તમારો વહેપારી તે જ તમને આપશે.

સ્ટોક રાખવા ઇચ્છા ધરાવતા સ્ટોકીસ્ટોએ નીચેના સરનામે અરજી કરવી.

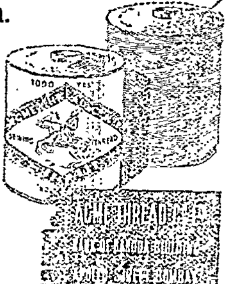

હિંદમાં બનાવનાર :

એકમિ થ્રેડ કુાં. લિમિટેડ,

બેંક ઓફ બરોડા બીલ્ડીંગ,

એપોલો સ્ટ્રીટ,

મુંબઇ.

સ્તકાલયો અને કન્યાશાળાઓ
લાયબ્રેરીઓ વગેરે માટે

"સ્ત્રીબોધ" મફત

નીચેનો સેટ ખરીદનારને 'સ્ત્રીબોધ'
માસિક પત્ર ભેટ તરીકે મોકલાશે.

ઘર (સ્ત્રી ઉપયોગી)	૬-૦-૦
ચિત્રો (મુનશી)	૨-૮-૦
ચંદ્ર (બાળવાનું છાયા ચિત્ર)	૩-૦-૦
પી આલ્બમ (સ્વ. કલાપીનું જીવન આલ્બમ)	૪-૦-૦
લા (શરદશૈલીની નવલકથા)	૩-૮-૦
નાડંબ (સામાજિક નવલકથા)	૨-૮-૦
શ (ગ્રામ્ય નવલકથા)	૩-૦-૦
કુલક્ષ્મી (નવલકથા)	૨-૦-૦
ળાઓની આત્મકથા	૨-૮-૦
	૩૦-૦-૦

આ સેટ લેનારને માસિક પત્ર ભેટ
ગે છે.

લખો :

જીવનલાલ અમરશી મહેતા

રમશાહ રોડ, અમદાવાદ

"જ્ઞાનવર્ધક" પુસ્તકમાળા
૧૯૪૪ના તૈયાર થતાં પુસ્તકોની જાહેરખ
વતા અંકમાં જુઓ.
વર્ષનું પહેલું પુસ્તક
શ્રી નીરૂપમાદેવીની નવલકથા
"ભાઈ" બહાર પડશે.
ગ્રાહક થવા કાર્યાલયમાં લખો

સ્ત્રીબોધ

વર્ષ ૮૮ : સને ૧૯૪૪ : અંક ૨ જો
છૂટક આઠ આના

અનુક્રમણીકા

૧ અમદાવાદમાં વિદ્યાપીઠ
શ્રી. કેશવપ્રસાદ દેસાઈ ૩૭
૨ અફીણી ચીનની અફીણી સ્ત્રીઓનું
પરિવર્તન, શ્રી. રંગીલદાસ કાપડીઆ ૪૦
૩ પ્રતીક્ષા કુ. શીલા પટેલ ૪૨
૪ કૃષ્ણ વિના ગં. સ્વ. કનકકુંવરબા ૪૩
૫ મરણ પથારીએથી શ્રી. પ્રહલાદ શુકલ ૪૫
૬ વીલ્યમ વીલબર ફોર્સ શ્રી. ઝફર ૪૮
૭ અંગાર શ્રી હસુમતી દેસાઈ ૫૩
૮ ભાઈ શ્રી. જેઠાલાલ ત્રિવેદી ૬૧
૯ ચિંતા અને બીમારી, શ્રી. કાન્તિલાલ શાહ ૬૫
૧૦ દોહન,
(૧) ગર્ભવતી સ્ત્રીઓનાં બેનીમીઆથી મરણો ૬૯
(૨) વડોદરા નરેશનાં બીજાં લગ્ન ૭૦
૧૧ ચાલુ બનાવોની માહિતી
શ્રી. કેશવપ્રસાદ દેસાઈ ૭૩

૧૯૪૪ નું

ભેટ પુસ્તક

બંગાળાની સુપ્રસિધ લેખીકા શ્રી.નીરૂપમાદેવીની સમાજના અવનવા પ્રશ્નો ચર્ચતી નવલકથા આપવામાં આવશે. તેનું એક પ્રકરણ આ અંકમાં આપવામાં આવેલ છે તે વાંચો. —મંત્રી

અમદાવાદમાં વિદ્યાપીઠ

શ્રી. કેશવપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈ, બી. એ. એલએલ. બી.

ગુજરાત માટે જુદી યુનિવર્સિટી–વિદ્યાપીઠ–જોઈએ, એ વાત તો વર્ષો પહેલાં પ્રજાસમક્ષ મુકાઈ હતી. ગુજરાતને પોતાની સંસ્કૃતિ છે, ગુજરાતી પ્રજાઓની ખાસ વિશેષતાઓ છે, આ સંસ્કૃતિ અને આ વિશેષતાઓની ખીલવણી માટે ગુજરાત પ્રાંતમાં જ એક વિદ્યાકેંદ્ર જોઈએ. આ કેંદ્રનું સ્થાન ગુજરાત યુનિવર્સિટી યા ગુજરાતી વિદ્યાપીઠ લઈ શકે. થોડા સમય ઉપર પ્રો. સી. એન. વકીલે ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના વાર્ષિક સમારંભ પ્રસંગે વ્યાખ્યાન આપ્યું હતું તેમાં ગુજરાત યુનિવર્સિટીની ચર્ચા ફરી ઉભી કરી હતી. ત્યારબાદ વડોદરામાં મળેલી ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંમેલનના પ્રમુખસ્થાનેથી લેડી વિદ્યાબેન નીલકંઠે પોતાના વ્યાખ્યાનમાં ગુજરાત વિદ્યાપીઠ સ્થાપવાની જરૂર ઉપર ખાસ ભાર મુકયો હતો. સાહિત્ય સંમેલન પછી તરતજ અમદાવાદમાં યુનિવર્સિટી સ્થાપવા બાબત એક નાની સભા મળી હતી. અને ત્યાં આ યુનિવર્સિટી કેવા પ્રકારની હોવી જોઈયે તે બાબત ચર્ચા થઈ હતી. આ સભામાં એક ખાસ વાત એ તરી આવતી હતી કે અમદાવાદના બે શેઠિયાઓએ સભાને ખાત્રી આપી હતી કે નાણાં અંગે મુશ્કેલી નડશે નહિ. આ વાતની નોંધ સંતોષ સાથે લઈ શકાશે.

અમદાવાદની સભાનો પૂરો હેવાલ પ્રસિદ્ધ થયો નથી, પણ જે થોડો ઘણો હેવાલ મળ્યો છે, તથા તે સંબંધી વર્તમાનપત્રોમાં વિવેચન થયાં છે તે ઉપરથી આપણને કેટલીએક માહિતી મળે છે. યુનિવર્સિટીનું નામ "ગુજરાત યુનિવર્સિટી" રાખવું કે "અમદાવાદ યુનિવર્સિટી" રાખવું એ વાત પણ ચર્ચાઈ હતી. દલીલ એમ થઈ લાગે છે કે ગુજરાત યુનિવર્સિટી નામમાં સંકુચિત પ્રાંતિક ભાવનાનો ધ્વનિ છે; અમદાવાદ યુનિવર્સિટી તો અમદાવાદમાં હોવાથી તે નામ સ્થળ પરત્વે રહેશે અને તેમાંથી સંકુચિત ભાવના દૂર રહેશે. આ દલીલ ગળે ઉતરે તેવી નથી. પ્રાંતિક ભાવના એટલે સંકુચિત ભાવના માની લેવી તેજ અયોગ્ય છે. વળી જો "અમદાવાદ" નામ સ્થળ નિર્દેશ કરે તો "ગુજરાત" નામ પ્રાંત નિર્દેશ કરે. આમાં સંકુચિતતા કયાં આવી? ભાવના તો મનનો વિષય છે. સંકુચિતતા જેમના મનમાં છે તેઓ મુંબાઈ યુનિવર્સિટી કે બનારસ યુનિવર્સિટી, કે ઇંડીયન વીમેન્સ યુનિવર્સિટીમાં સંકુચિતતા આણશે કે સંકુચિત વૃત્તિવાળા વર્તુલો ઉભા કરશે. એટલે આ દૃષ્ટિએજ "ગુજરાત" યુનિવર્સિટી નામનો ત્યાગ કરવો વ્યાજબી નથી. "ગુજરાત" નામ સ્વાભાવિક છે. દમણગંગાથી માંડીને અંબાજી સુધી અને દ્વારકાથી દાહોદ સુધીના

મોટા પ્રદેશને જ નહિ પણ બૃહદ ગુજરાતના થાણાંઓને પણ "ગુજરાત" નામ આકર્ષણ કર્તા થઈ પડશે. વળી ભાષાવાર પ્રાંતો અને ભાષાવાર યુનિવર્સિટીની સામાન્ય માંગણી છે. એટલે ગુજરાતી ભાષા બોલનારી પ્રજાની યુનિવર્સિટીને "ગુજરાત" યુનિવર્સિટી જ નામ શોભે.

કદાચ એમ દલીલ કરવામાં આવે કે આપણે તો યુનિવર્સિટીને સ્થાનિક અને શિક્ષણ આપતી યુનિવર્સિટી કરવી છે અને બોંબે યુનિવર્સિટી માફક તેને પરીક્ષા લેતી યુનિવર્સિટી કરવી નથી. એટલે તેનો કાર્યપ્રદેશ અમદાવાદમાં જ સમાશે. અને તે કારણથી "અમદાવાદ" યુનિવર્સિટી નામ જ યોગ્ય છે. આ યુનિવર્સિટીને શિક્ષણ આપતી જ કરવાનો આદર્શ હોઈ શકે. પણ તે ફળીભૂત થવાનો સંભવ ઓછો છે.

શિક્ષણ આપતી યુનિવર્સિટી માટે બધી જ કૉલેજો તેની પોતાની હોવી જોઈએ. તે કૉલેજો ચલાવવા માટે તેની પાસે સાધન હોવા જોઇએ. અને આ યુનિવર્સિટી માટે સ્થળ પણ એવું હોવું જોઈએ કે જેથી બધી શિક્ષણ સંસ્થાઓ બનતા સુધી નજદીક રહે અને આખું વાતાવરણ શિક્ષણમય થાય. આ બધું અત્યારે તો અસંભવ છે. એટલે આ યુનિવર્સિટી દ્વિધા રહેશે શિક્ષણ અને પરીક્ષણ બન્ને કાર્ય તે કરશે. એ રીતે આખા ગુજરાત સાથે તેનો સંબંધ રહેશે. એ કારણથી પણ "ગુજરાત" યુનિવર્સિટી નામ શોભશે.

"અમદાવાદ" યુનિવર્સિટી કે "ગુજરાત" યુનિવર્સિટીમાં શિક્ષણનું વાહન તો ગુજરાતી ભાષાજ રહેશે. દુર્ભાગ્યે હજીપણ આપણામાં એવા મનુષ્યો છે કે જેઓ આ સંબંધમાં સીધી કે આડકત્રો સંદેહ ઉભા કરે છે. હવે ગુજરાતી દ્વારા ઉચ્ચ શિક્ષણ આપવા સામે સીધો વિરોધ તો કરી શકાતો નથી. પણ કોઈ કોઇ સ્થળેથી સંદેહ ઉભા થાય છે. આમાં પાઠ્યપુસ્તકો નથી એ એક ધ્યાન આપવા યોગ્ય બાબત છે. આ સંબંધમાં ગુજરાતી કેળવણીકાર સ્વર્ગસ્થ આચાર્ય આનંદશંકર ધ્રુવના મંતવ્યો ધ્યાનમાં રાખવા જેવા છે.

"પાઠ્યપુસ્તકો દ્વારા શિક્ષણ એ દરેક કેળવણીકારના મત પ્રમાણે ખોટી પદ્ધતિ છે. સાહિત્ય સિવાયના બધાયે વિષયો વિષયનિર્દેશ દ્વારા જ ઉત્તમ રીતે શીખવાય છે. વ્યાખ્યાનો જ પાઠ્યપુસ્તકો બનવાં જોઇયે, પાઠ્યપુસ્તકોનાં વ્યાખ્યાનો નહિ. લાંબા કાળથી ચાલી આવેલી પાઠ્યપુસ્તકોની પદ્ધતિ જ હાલની કલ્પનાશક્તિના અભાવ માટે જવાબદાર છે." "દિગ્દર્શન" પાનું ૧૫૪.

એ પ્રમાણે પાઠ્યપુસ્તકોની ખામી હોય તે માટે શિક્ષણનું વાહન ગુજરાતી હોય તેમાં અડચણ આવે નહિ. એક બીજે સ્થળે તેમણે જણાવ્યું છે કેઃ

"પાઠ્યપુસ્તકો અંગ્રેજી રહેવા જોઈએ, અને વિદ્યાર્થીઓના ઉપયોગ માટેની લાયબ્રેરીઓ વિવિધ વિષયો ઉપર અંગ્રેજી પુસ્તકોથી ભરપૂર રહેવી જોઈએ, પરંતુ પ્રોફેસરોનાં ભાષણો દેશી ભાષામાં થવાં જોઇએ." દિગ્દર્શન પાનું ૧૮૯.

વિજ્ઞાન વગેરે વિષયોમાં પારંગત થવા માટે જર્મન પણ શીખવું પડે છે એમ કહેવામાં આવે છે એ વાત તદ્દન સાચી છે. પરંતુ જર્મન કાંઈ શિક્ષણનું વાહન નથી. તેજ પ્રમાણે અંગ્રેજી જ્ઞાનની જરૂર હોય પણ અંગ્રેજી ઉચ્ચ શિક્ષણક્રમમાં પણ શિક્ષણનું વાહન હોવાની જરૂર નથી.

શિક્ષણનું વાહન અંગ્રેજી હોય તો, અંગ્રેજી ભાષા ઉપર પ્રભુત્વ સારું રહે, એ મત એક વખતે અતિ આગ્રહથી આગળ કરવામાં આવતો હતો અને હજીપણ કેટલેક અંશે પ્રવર્તે છે. પરંતુ અંગ્રેજી ભાષા ઉપર પ્રભુત્વ મેળવવું એ કાંઇ આપણી કેળવણીની ભાવના નથી. ભાષા માત્ર સાધન છે. વિષયોનું જ્ઞાન એ સાધ્ય છે. જેઓને અંગ્રેજી સાહિત્યના સ્વામી થવું હોય તેઓ માટે અંગ્રેજી ભાષા ઐચ્છિક તરીકે રહે તેજ યોગ્ય છે. અંગ્રેજી ભાષાનું જ્ઞાન ઉપયોગી છે—આવશ્યક પણ છે. અંગ્રેજી ભાષા તો વિશ્વભાષા છે અને તે દ્વારા વિશ્વ સાથે આપણે સંપર્ક રાખી શકીએ, અને જગતમાં થતી જ્ઞાન-પ્રગતિનો

લાભ મેળવી શકીએ. તે માટે માધ્યમિક શિક્ષણ ક્રમમાં અંગ્રેજી ભાષા ફરજીયાત હોવી જોઈએ અને તેના શિક્ષણ પ્રત્યે ઉંડું લક્ષ આપવું જોઈએ. શ્રી. વિદ્યાબેન પોતાના વ્યાખ્યાનમાં જણાવે છે કે યુનિવર્સિટીના ક્રમમાં અંગ્રેજી ભાષાનો વિષય ફરજીયાત રહેવો જોઈએ. આ મત અન્ય ઘણા વિદ્વાનો ધરાવે છે. પરંતુ આ બાબતનો વધુ વિચાર થવાની જરૂર છે. આ સંબંધમાં પણ સ્વ. આચાર્ય આનંદશંકરના વિચારો હું એમની ભાષામાં જ ઉતારીશ:

> " એ સમય હવે વીતી ગયો છે કે જ્યારે અંગ્રેજી ભાષા ઉપર પ્રભુતા વિના કેળવાએલી જનતામાં અને જાહેર હીલચાલોમાં કોઈને સ્થાન હોય જ નહિ. તેથી મારી સૂચના તો એવી કે–સાત વર્ષ ફરજીયાત વિષય તરીકે અંગ્રેજી શીખવાય. એટલો સમય સામાન્ય રૂપનું અંગ્રેજી શીખવા માટે થોડો છે ? એટલો સમય શીખ્યા પછી મેટ્રિક પાસ કરીને વિદ્યાર્થી કોલેજમાં દાખલ થાય ત્યારે એને ઐચ્છિક વિષય તરીકે અંગ્રેજી વધારે કેળવવું હોય તો ખુશીથી કેળવે, એના સાહિત્યનું પાન કરવું હોય તેટલું કરે, પણ બીજા વિદ્યાર્થીને અંગ્રેજીનું જ્ઞાન સાધારણ રાખી, સાયન્સ વગેરે બીજા વિષયો ખીલવવા હોય તો તેમ કરવાની છુટ હોવી જોઇએ........
>
> " હું મેટ્રિક પછી અંગ્રેજીને ઐચ્છિક વિષય તરીકે જ રાખવાનું સૂચવું છું. મેટ્રિક સુધી જેઓ અંગ્રેજીમાં મજબૂત થઈ શક્યા નથી, તેમનું અંગ્રેજી કોલેજમાં લંબાવવાથી તસુ ભાર પણ સુધરતું નથી. અને માત્ર નોટ્સ ગોખી ગોખીને તેઓ, જેમ તેમ કરીને અંગ્રેજી પરીક્ષાઓ બી. એ. સુધી પાસ કરી નાંખે છે."

દિગ્દર્શન પાનું ૧૬૧.

આ વિચારો મનન કરવા યોગ્ય છે. અનેક સંજોગોને લીધે આપણે અત્યાર સુધી અંગ્રેજી ભાષાના જ્ઞાન સંબંધી અમુક જાતના વિચારો ધરાવતા આવ્યા છીએ. એ બધા વિચારો ફરી તપાસવાની જરૂર છે.

યુનિવર્સિટીનું નામ શું હોવું જોઇએ. અને તેમાં ફરજીયાત અને મરજીયાત વિષયો ક્યા હોવા જોઈએ એ બાબત તો વિગતની છે. આ વિગતોની ચર્ચા કરવામાં મુળ વાતને ભૂલવી જોઈએ નહિ. મૂળ વાત તો યુનિવર્સિટીની સ્થાપવાની છે, વિગતો તો સમય પ્રમાણે બદલાયા કરશે. નામ વગેરેમાં ખોટા કર ઉભા કરીને તેની ચર્ચામાં સમય ગાળવો યોગ્ય નથી. યુનિવર્સિટીનું સ્થાન અમદાવાદ સીવાય બીજે હોય નહિ તે તો હવે નક્કી થઇ ગયું છે. જુદા જુદા પ્રાંતની યુનિવર્સિટીઓને પોતપોતાની વિશેષતાઓ રહેશે અને આ વિશેષતાઓ ખીલશે પણ ખરી. અમદાવાદમાં કોમર્સ, ટેકનોલોજી તથા એંજીનીયરીંગ વિશેષ ખોલવાનો સંભવ છે. બીજે સ્થળે બીજા વિષયો વિશેષ ખીલે. આ બધું ભવિષ્ય ઉપર રાખી, અત્યારની પરિસ્થિતિનો લાભ લઈ ગુજરાત યુનિવર્સિટીની સ્થાપના માટે સત્વર પગલાં ભરાય તે માટે દરેક ગુજરાતીએ આગ્રહ કરવો જોઇએ.

લાભ લેશો કે?

હીસ્ટીરીઆ, ગાંડપણ, વળગાડ, ચીત્તભ્રમ, મગજની નબળાઈ, સંધીવા કે પ્રવાહ વિગેરે વા તથા વાયુના રોગો માટે ખાસ અકસીર ઉપાય માટે

લખો :—

શ્રી અમર ફાર્મસી

સાણંદ. (અમદાવાદ)

અફીણી ચીનની અફીણી સ્ત્રીઓનું પરિવર્તન

(લેખક : શ્રી. રંગીલદાસ કાપડીઆ)

[મેડમ ચીઆંગ-કૈ-શેકના મોડર્ન રીવ્યુમાં આવેલા એક લેખના અનુવાદ દ્વારા 'સ્ત્રીબોધ'ના વાંચકોને ચીનની મહિલાઓના પ્રગતિ-આંદોલનની ઝાંખી કરાવવામાં આવી હતી. એ એક કેવળ વિહંગાવલોકન હતું. આ લેખમાં આપણે ચીનની એ મહિલાઓ સંબંધે સહેજ વધુ નિકટ માહિતી મેળવવા પ્રયત્ન કરીશું.]

સામ્યવાદના જનક અને પ્રખર સમાજવાદી અર્થશાસ્ત્રી કાર્લ માર્ક્સે એક સ્થળે કહ્યું છે કે "ધર્મ એ અફીણની ગોળી સમાન છે," પરંતુ ચીન દેશમાં તો અફીણની ગોળી એ ધર્મ બન્યો છે. ચીન દેશના વતનીઓ સંબંધી આ પ્રકારના ઉદ્ગાર ઘણા પુરુષોને મ્હોંએ વારંવાર સાંભળ્યા હશે અને એક કાળ એવો હતો કે એમના સંબંધમાં એ ઉદ્ગારો સાવ સાચા પણ હતા. અફીણપ્રિય ચીન્જે અફીણી સ્વેચ્છાએ બન્યો નહોતો; એને અફીણી રાખવામાં કંઈ કેટલી શાહી સત્તાઓનો સ્વાર્થ હતો અને એ અફીણી રહે એ માટે એની સામે વિગ્રહો કરાવ્યા છે. એ કાળા ઈતિહાસના પાનાં ઉકેલવામાં બહુ સાર નથી. આજે ચીનની પ્રજાએ પોતાની સામેના એ ડાઘને ધોઈ નાખવા જે યત્નો કર્યા છે એ ઉલ્ટી સર્વ કોઈની ભારે પ્રસંશા માંગે છે. આજે તો દુબળી પરિસ્થિતિમાં પણ ચીની જનતાએ કેવળ ઐક્યનો કોટ ખડો કરીને જાપાન આધુનિક શસ્ત્ર-સુસજ્જ બળાઢ્ય રાષ્ટ્ર સામે સાત સાત વર્ષ સુધી પરાક્રમ વડે ટક્કર ઝીલી છે. આ યુગમાં આટલું ઝડપી પદાર્પણ કરનાર ચીન માટે સર્વ કોઈને સહજ કુતુહલ થાય.

આધુનિક રાષ્ટ્રોની હરોળમાં આવી બેસનાર એ ચીનના જનક ડૉ. સન યાટ્-સેન છે. આજે આપણે ચીઆંગ-કૈ-શેકનું નામ બહુ સાંભળીએ છીએ, પરંતુ ડૉ. સન યાટ્ સેનની હયાતી દરમ્યાન આજે હિંદી જનતાના હૃદયમાં ગાંધીજીનું જે સ્થાન છે તે સ્થાન ચીનની જનતાના હૃદયમાં એનું હતું. ચીઆંગ વાસ્તવિક રીતે ડૉ. સેનનો શિષ્ય. ત્રીસ વર્ષ ઉપરની વાત, એટલે કે ઈ. સ. ૧૯૧૧ પહેલાં એ દેશમાં ભારે ફાટફુટ હતી. સરદારો માંહોમાંહે લડતા અને જનતાને પીસતા. આવા ભાંગ્યાતુટા, દારિદ્રી ચીનને એકત્રિત કરી સુન યાટ સેને લોકશાહી ચીન બનાવ્યું. ઈ. સ. ૧૯૧૧માં એણે ચીની પ્રજા સત્તાકની સ્થાપના કરી; એ એની વિશિષ્ટતા હતી. અલબત્ત એ સાથ ઉચ્ચ વર્ગની મહિલાઓનો હતો અને ઓગણીસો અગ્યારમાં એમને મળેલા નાગરિત્વના' અધિકારો ઉચ્ચ વર્ગની મહિલાઓ પુરતા જ મર્યાદિત રહ્યા હતા.

કર્તવ્ય પરાયણ ચીની મહિલાઓમાં આજે આપણી નજરે ચીનના સુત્રધાર ચીઆંગ-કૈ-શેકના પત્ની અગ્ર છે; તેમાંયે આજે પરદેશોમાં એમણે હિંદની જે જોસદાર વકીલાત કરવા માંડી છે, તે વડે એમણે હિંદીઓના હૃદયમાં હંમેશનું સ્થાન મેળવ્યું છે. પારકા દેશ માટે એવી લાગણી ધરાવનાર એ મહિલાએ પોતાના દેશ માટે તો શું ન કર્યું હોય? હાલના ચીનના ઘડતરમાં એમનો ફાળો મોટો છે. પચાસેક જેટલી કાર્યદક્ષ સ્ત્રીઓનો સાથ મેળવી શરૂઆત કરનાર એ નારીએ આજે ચીનભર પર સ્ત્રી-સંસ્થાઓની જે મનોહર જાળ પાથરી છે, તે દ્વારા જીવનના પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં જે સુંદર કાર્ય કર્યું છે એ ઇતિહાસમાં એમને અમરત્વ અપાવે એવું તો છે જ. એણે ચીનની સ્ત્રી-શક્તિને પુર્જન્મ આપ્યો છે.

મેડમ સન-યાટ્-સેન એ મેડમ ચીઆંગ-કૈ-શેકની બ્હેન અને આધુનિક ચીનના જનક ડૉ. સન

-યાંટ્-સેનના પત્ની: એ સારાયે ચીનની જનતાની માતા છે. ડૉ. સેનના પત્ની હોવાને કારણે એમને એ ગૌરાંગિની પદ પ્રાપ્ત નથી થયું, પરંતુ એમણે પોતાના પરિશ્રમે એ મેળવ્યું છે. મેડમ ચીઆંગનું નામ પરદેશમાં બહુ ગવાયું છે પણ ચીનમાં તો આજે પણ મેડમ સેનનો પડયો શબ્દ શિક્ષિત વર્ગથી માંડીને મજૂર અને કૃષિકાર ઝીલી લે છે. આપણી રાષ્ટ્રિય મહાસભા જેવી ચીનમાં "કોમિટાંગ" નામની પ્રબળ સંસ્થા છે. એની કારોબારી કમિટિના મેડમ સેન સભ્ય છે, ચાઈના ડીફેન્સ લીગના એ અગ્ર કાર્યકારિણી છે. એ લીગે અત્યાર પર્યંત દેશના રક્ષણાર્થે મોટું ફંડ એકઠું કર્યું છે; એનો ઘણો યશ મેડમ સેનને આપવો ઘટે. હિંદ પ્રતિ મેડમ સેન ભારે સહાનુભૂતિ ધરાવે છે.

ચીનનું રાષ્ટ્રીય ઐક્ય થયું એ પૂર્વે ઉત્તર ચીનમાં "મજૂર અને ખેડુતોના" રાજ્યની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. ગ્રામ પંચાયતોમાં અને ન્યાયાધીશ પદ પર એ ભાગમાં સ્ત્રીઓની નિમણૂક થઈ હતી. સોવીએટ ચીનના લાલ લશ્કરે જ્યારે ઐક્યભૂત ચીનને હસ્તક કરવામાં આવ્યું ત્યારે એને "આઠમું રૂટ આર્મી" એવું નામ આપવામાં આવ્યું. પોતાના અતુલ પરાક્રમ અને ત્યાગ વડે આજે એ જગત્‌ની પ્રસંશાનું પાત્ર બન્યું છે. એ પ્રસંશામાં સ્ત્રીઓ ભાગીદાર છે. કિંવા એ પ્રદેશની સ્ત્રીઓનો યુદ્ધમાં ભારે હિસ્સો હોવાને લીધે જ એ લશ્કરને એવડી સર્વમાન્યતા-પ્રસંશા મળી છે.

આ આઠમા રૂટ આર્મીના સર સેનાપતિ ચૂ-તેહની પત્નીના શરીર પર જાપાનીઓએ કરેલા જખ્મોનું ઝુમખું જોવામાં આવે છે. જાપાનીઝ-સીપાઈઓ સાથે કમમાં કમ સોએક વખત એમણે ટક્કર લીધી હશે; અનેક વેળા મોખરેના સૈનિકોના ટોળાંની એ સરદાર બની હશે. કોઈને પણ લાગે કે એ સ્ત્રી મોટા ઉચ્ચ કુળની હશે અને ઉચ્ચ શિક્ષણના સંસ્કાર એના પર પડ્યા હશે. પરંતુ પરમદિ સુધી એ શબ્દશ: નિરક્ષર હતી, હવેજ તેણે શીખણેશ માંડવાની શરૂઆત કરી છે એમ કહીએ તો ચાલે. હાં, જીવનમાં સર્વથી મોટી પરીક્ષા-સ્વાતંત્ર્ય પ્રેમની પરીક્ષા-એણે ઉત્તીર્ણ કરી છે. એથી વિકટ પરીક્ષા બીજી કયી હોઈ શકે!

ચીનના સામ્યવાદી પક્ષના મહામંત્રી માવ-ત્સે-તુંગે આજના ચીનના ચીરકાળ-ઐક્યને શક્ય બનાવ્યું છે. એમની પત્ની પણ એક અવિશ્રાંત કાર્યકર્ત્રી છે. માવ-ત્સે-તુંગનો જન્મ ખેડુત કુળમાં થયો હતો, એટલે એ સ્વાભાવિક જ ખેડુ-વૃત્તિનો છે. ખેડુ-વૃત્તિ એટલે ભોળીઓ સ્વભાવ, અનિયમિત જીવન, કામ પ્રત્યે વિલક્ષણ રાગ એના જીવનમાં નિયમિત પણું આણવાનું, એના સ્વાસ્થ્યની દેખરેખ રાખવાનું કામ રાષ્ટ્ર-કાર્ય ગણીને સામ્યવાદી પક્ષે એમના પત્નીને સોંપેલ છે. પરંતુ એટલું કરીને એ સ્વસ્થ બેસતી નથી. ચીનમાં કેટલીયે નાટક મંડળીઓ સ્થપાઈ છે, નાટક દ્વારા જાપાન વિરુદ્ધ પ્રચાર કરવો એ એમનું કાર્ય. એ પોતે અભિનય કળામાં કુશળ છે; કારણ એણે પોતે એક વેળા સીનેમામાં કામ કર્યું હતું. આયુષ્યની પ્રત્યેક ક્ષણ ફેસીસ્ટ જાપાનનો પરાજય કરવામાં ખર્ચવી જોઈએ એ આજે, પ્રત્યેક ચીની સ્ત્રી-પુરુષની પ્રતિજ્ઞા છે. કહે છે કે આ મીસીસ માવ-ત્સે-તુંગ યુદ્ધની વચ્ચે પોતાના પતિને પીરસતાં પીરસતાં વચ્ચે બચતા સમયનો ઉપયોગ સૈનિકો માટે મોજાં ઈત્યાદિ ગૂંથવામાં ગાળે છે. રાજકીય ચર્ચામાં એ સાવ પુરુષ જેવો ભાગ લેવાની શક્તિ ધરાવે છે. જાપાન સાથેનું યુદ્ધ ફાટી નિકળતાં એ સીનેમા-નટી યેનાન યુનીવર્સિટીમાં શિક્ષણ લેવા દાખલ થઈ અને ત્યાં જ એને આ રણપ્રેમની જ્યોત મળી.

આ થઈ અંગુલિનિર્દેશ થાય એવી એ અગ્ર સ્ત્રીઓની કહાણી. પરંતુ અપ્રસિદ્ધ વીર બાળાઓ આજનું ચીન સેંકડોની સંખ્યામાં પેદા કરે છે. લડાઈ જોશથી ચાલતી હોય ત્યારે આગગાડીની મુસાફરી ચીનમાં અશક્ય બને છે. હવાઈ જહાજોનું એ સતત્ નિશાન હોય છે, એ વેળા પગ માર્ગે જતી લશ્કરી ટુકડીઓ માટે માર્ગ દર્શકનું કામ સ્ત્રીઓ કરે છે. સર્વને મોખરે એની મોટર હોય, એ લશ્કરી પોશા-

કર્મા સજ્જ હોય. એ સહજ સરળતા વડે પોતાના હુકમો આપે જાય છે; ક્યારે બધાએ નીચે ઉતરવું, સો સો વારને અંતરે ઉભા રહેવાની વિગેરે સર્વ સુચનાઓ એ હુશીઆરીથી આપે જાય એ દશ્ય આલ્હાદક તો જરૂર હોય જ. પરંતુ જોનારને દશ વર્ષ પરની એ ચીની નારી હોઈ શકે કે કેમ એ શંકા જરૂર નિપજાવે.

લશ્કરના કોઈ કોઈ વિભાગમાં સૈનિકોને રાજકીય શિક્ષણ દેવાનું કાર્ય—એ શિક્ષણ દેનાર મંડળીના પ્રમુખ સુદ્ધાં—સ્ત્રીઓનું હોય. લશ્કરમાં સર્વ કોઈએ મુખીને "કમાંગ" અને "બ્હેન" કહીને બોલાવે છે, પોતાના વિભાગના પ્રત્યેક સૈનિકને એ વ્યક્તિગત નામથી ઓળખવા જેટલી ખબરદાર હોય છે.

આ પરિવર્તન ક્યા જાદુ વડે શક્ય બનાવી શકાયું એનો ઉત્તર એક જ—દેશના શત્રુ સામે એમનો રોષ! જાપાન વિરૂદ્ધ શિક્ષણ આપવા ચીનમાં વિશ્વવિદ્યાલયો સ્થપાયાં છે. જાપાને જ્યારે સમુદ્ર કિનારાને લાગી આવેલા ભાગમાં આવેલ શાળા કોલેજો બોમ્બમારાથી તારાજ કરી, ત્યારે વિદ્યાર્થી—વિદ્યાર્થીનીઓ ખાંધે બેસી લઈ જઈ શકાય એટલો સામાન સાથે લઈ પશ્ચિમ ચીનના યેનાન ભાગમાં પગે ચાલી પહોંચી ગયા અને ત્યાં એમણે પોતાનું વિદ્યાલય ઉઘાડ્યું. આ વિદ્યાલયનો સ્વાભાવિક રીતે સુશોભિત ઈમારત કે ફર્નીચર કંઈ જ ન હોય! પણ જીવનમાં ચેતન આણનાર શિક્ષણની શરૂઆત એ યેનાન વિદ્યાલયમાં જ થઈ. ન્હાના મ્હોટા સર્વ એ વિદ્યાલયમાં શિક્ષણ માટે એકઠા થવા લાગ્યા. પોતાનું સર્વસ્વ નાશ પામતાં ઉચ્ચ કુળની નારીઓ—બાળાઓ પણ ખાંધે ઝોળી બાંધી ત્યાં જતી જોવામાં આવી. જાપાનનું આક્રમણ ન થયું હત તો ૨૫—૩૦ અને ૪૦ વર્ષની મહિલાઓને શિક્ષણ લેવા જવાનો વિચાર સરખોયે આવ્યો હત ખરો?

આ આક્રમણ બાદ અસંખ્ય તરૂણ—તરૂણીઓએ અભ્યાસક્રમને રજા આપી સ્વાતંત્ર્ય સંદેશ ઝુંપડે પહોંચાડવાનું કાર્ય હાથ ધર્યું છે. ખેતરોમાં કામ કરતા ખેડુતોના સંગઠનનું કાર્ય પણ આ તરૂણોએ

પ્રતીક્ષા

ઊભી તારાં દર્શન કાજે,
હૈયે આશા અન્ય ન રાજે,
અંતર મારું એક અવાજે
રે! પુકારે તરું નામ.
હૈયા કેરું દ્વાર ઉઘાડી,
એક અમુલખ ગાન જગાડી,
બેઠી મારગ આંખડી માંડી
ના હું લગીરે હારીશ હામ.
શ્રદ્ધા મારે અંતર સારે:
જીવી રહી જે સ્નેહ સહારે
તે જ તને યે ક્યારે કે રે!
નિશ્ચે વાળી દેશે આમ.
ભરતી મધ્યે જીવનારી યે
ઓટ મહીં શેં જીવી શકાયે!
ઘૂઘવતે તું પૂર આવીને
ભરી જા મારો જીવન જામ.

કુ. શીલા પટેલ

હાથ ધર્યું, અનેક ઉપચારોથી એમને જાગૃત કર્યા; તુરતા તુરત સશક્ત તરૂણ બાળાઓ લશ્કરી પોષાક ચઢાવી સાદા સૈન્યમાં દાખલ થઈ જતી, આજે સ્ત્રી—સૈનિકોની સંખ્યા ૫૦૦૦ની છે.

તરૂણ સૈનિક બની મોખરે જાય એટલે પાછળના કામનો મોટો ભાગ સ્ત્રીઓએ પોતાના અંગ પર લેવો પડે. એમના સહકાર સિવાય તો યુદ્ધ લડવું શક્ય જ શી રીતે હોય? એટલે એ યુદ્ધતંત્રમાં સ્ત્રીઓને કાબેલ કરવા માટે જ એક વિશ્વવિદ્યાલય ખોલવામાં આવ્યું છે. એનું નામ "યુનિવર્સિટી ઑવ એમેઝોન્સ" અને રણચંડીઓનું વિશ્વવિદ્યાલય એનો અભ્યાસ ક્રમ પણ એજ હેતુને બંધ બેસતો યોજાયો છે અને એમનામાં આત્મવિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરવાના હેતુથી એ વિદ્યાલયની સર્વ વ્યવસ્થા એમને હસ્તક સોંપાઈ છે. એ વિશ્વવિદ્યાલયના દરવાજે

" કૃષ્ણ વિના "

લેખીકા : ગં. સ્વ. કનકકુંવર
[રાણી સાહેબ ઓફ માલીઆ.]

સારંગ.

મને નથી ગમતું એક કૃષ્ણ વિના.
પર્વત સુનો જેમ ઝાડ વિના.
ઝાડ સુનાં ફળ-ફુલ વિના. ૧
પુરૂષ સુનો જેમ સ્ત્રી વિના.
સ્ત્રી સુની સાગર વિના. ૨
નદી સુની સાગર વિના
સાગર સુનો જેમ મોતી વિના. ૩
કનક સુની પ્રભુ ભક્ત વિના.
ભક્ત સુના ભગવાન વિના. ૪

ખાંધે બંદૂકો ચઢાવી, લશ્કરી પોષાકમાં સજ્જ, કમ્મરે કારતુસો ભેરવીને એ બાળાઓ સદા પહેરો ભરતી હોય છે. એ બાળાઓને ખડતલ બનાવવાના પ્રયાસો થાય છે. એમને દિવસમાં ચાર પાંચ વાર ટેકરીઓ ચઢવાનો મ્હાવરો થાય એટલા માટે એ શાળા ટેકરીના પગ આગળ બાંધવામાં આવી છે, એમને ટેકરી ઉપરથી ગેરીલા-યુદ્ધ લડવાનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે.

શાળાના ચોગાનમાં ખેતી કરવામાં આવે છે. શાળાને જોઈતું ધાન્ય, શાકભાજી ત્યાં પકવાય છે. એની ખેડ, લાવણી-કાપણીનું કામ સ્ત્રીઓએ જ કરવાનું. તરૂણ લશ્કરમાં જાય એટલે જમીન ખેડ વીણાની રાખી મુકવી કેમ પાલવે! એટલા માટે સ્ત્રીઓને આ રીતે ખેતીનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે. ઉત્પાદન કાર્યમાં ખાડો ન પડે એટલા માટે ખેતી સિવાય અનેક ધંધાનું શિક્ષણ પણ એમને આપવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, દાખલા તરીકે સિપાઈઓના કપડાં સીવવાનું, ચામડાંના બુટ બનાવવાનું શીખવવાનું, વિગેરે એ ઉપરાંત સીવીલ એડમીનીસ્ટ્રેશન-ગ્રામ પંચાયતનું તંત્ર, સહકારી પેઢીઓનું કાર્ય પણ એ બાળાઓને શીખવવામાં આવે છે. પદવીધર થતાં એમને છુટાં મૂકવામાં આવતાં નથી પણ જુદા જુદા વિભાગોમાં પ્રચારકાર્ય માટે મોકલવામાં આવે છે. ત્યાં ધીમે ધીમે સ્ત્રીઓની દોસ્તી પાડી આ બાળાઓ એમને જાગૃત કરે છે. એટલું નહિ પણ ઘણી વેળા એવા પ્રસંગો બને છે કે એમના પતિરાજ જ જાગૃત નથી હોતા એમને ચીનતીને લશ્કરમાં મોકલવાનું કાર્ય એમને કરવું પડે છે.

યુદ્ધ દરમ્યાન લશ્કરી અત્યાચારોનું સામ્રાજ્ય સર્વત્ર વ્યાપે છે. એ અત્યાચારોની કહાણી હૃદયને કંપાવે એવી હોય છે. જાપાન એવા અત્યાચાર માટે ગુન્હેગાર હશે એની ના ન કહેવાય. કોઈ વધારે પ્રમાણમાં તો કોઈ ઓછા પ્રમાણમાં એ આપણી આધુનિક સંસ્કૃતિની-લશ્કરવાદની સભ્ય જગતને ભેટ છે. યુદ્ધ નિકંદન-લશ્કર પ્રથાના વિનાશ સાથે જ એ અત્યાચારો પણ જવાના. ચીની મહિલાઓને આવા ભયંકર અત્યાચારો સહેવા પડ્યા છે એ ખરું પણ ચીનની મહિલાઓનું શૌર્ય તો એમણે એ અત્યાચારોનો જે રીતે સામનો કર્યો એમાં રહેલું છે.

જનતા અને લશ્કર વચ્ચે પરસ્પર ઐક્ય ખુબજ હોય છે. સૈનિકો પોતાના જીવના જોખમે પોતાને માટે કષ્ટો સહન કરે છે એવું જનતાને ભાન હોય છે એટલે જ્યાં જ્યાં સૈનિકો જાય છે ત્યાં એમને સર્વ પ્રકારની સહાય મળી રહે છે. ક્યારેક જખમી સૈનિકોના ઔષધોપચાર માટે તુટપુંજી વૈદકીય સહાય હોય તો પણ આસપાસના વૃદ્ધ-સ્ત્રીપુરુષો તાબડતોડ જમા થઈ જઈ સ્વયંસેવક સેવિકાનું કાર્ય કરવા મંડી પડે છે. કોઈ કાંજી બનાવે તો કોઈ તેમને પ્રેમથી એ પાય. આમ સ્ત્રીઓને એ એના પોતાના છોકરાઓ જ ન હોય એમ લાગે છે. જાપાની સૈનિકોનો શિકાર થએલા કોઈ રડ્યા ખડ્યા ચીની સૈનિકને ખેડુતના ઘરમાં ઘુસી જવું પડે તો બ્હીને ખેડુત સ્ત્રી એનો કબજો નહિ સોંપવાની. એના,

લશ્કરી પોષાકને સંતાડી એ જરૂર "એ મારો છોકરો છે" એમ કહી એને બચાવી લે છે. રાત્રે કોઈ ટુકડીને જો ગામવાસો કરવાનો પ્રસંગ આવે તો મુખી ગામલોકને દાંડી પીટાવી પ્રત્યેક ઘેર એક એક સૈનિકને સુવાડવા સુચના કરે. આ દાંડી સાંભળતાં જ ગ્રામ્યજનતા એનો સહર્ષ અમલ કરે. કેટલીક વખત ઘરના તમામ પુરુષો લશ્કરમાં ગયા હોય એવુંએ બને; પણ એ ઘરમાં પણ સૈનિકને આવકાર મળવાનો જ. લાલ સૈનિકની વર્તણુંક એટલી નેકીવાળી અને નીતિશીળ હોય છે કે પુરુષ વિહોણાં ઘરોમાં એમને વાસો આપતાં સ્ત્રીઓ ખંચકાતી નથી.

તરુણીથી માંડીને વૃદ્ધા પર્યંત રાષ્ટ્રોદ્ધાર માટે પ્રત્યેક નારી કોઈ નહિ ને કોઈ ક્ષેત્રમાં દેહ ઝુકાવે છે તે ઠેકાણે તેને સ્વાતંત્ર્ય દેનાર કોણ અને સ્વતંત્ર કરનાર કોણ? દેવાલેવાની એ વાતજ ત્યાં કરવાની ન હોય! એ સ્ત્રીઓ પોતાની મેળે જ સ્વતંત્ર બને છે. એને આજ પર્યંત હીન લેખનારી કલ્પના આપમેળે હવા ભેગી થાય છે; એને દાસત્વમાં રાખનાર વ્યક્તિ નિઃશસ્ત્ર બને છે. ચીનની તરુણી સામે આજે પુરુષ બેજાર બન્યો છે, એ ઘરમાં પોતાની સ્ત્રી ઉપર પણ અત્યાચાર કરી શકતો નથી. એવા કોઇ જુલ્મની બાતમી સ્ત્રી પુરુષોની બનેની પંચાયતના કાને પહોંચતાં વેંતજ એ "જૂલ્મી"ને પંચાયત સમક્ષ ખેંચી મંગાવી ખડો કરવામાં આવે અને એને ગુન્હાની શિક્ષા પણ મળે. બિચારો પુરુષ! હવે સ્ત્રીઓ એમની બરોબરીએ લઢે, કામો કરે, મેજીસ્ટ્રેટ બને, પંચાયત પરથી ન્યાય ચૂકવે પછી એવી સ્ત્રીને માર ઝુડ તો કેમ જ થાય?

ચીની જીવનમાં આ ક્રાંતિ કેવળ પુસ્તકી શિક્ષણ વડે થઈ, એ વાત આપણે લક્ષમાં રાખવી જોઈએ. એમણે રાષ્ટ્ર રક્ષણ, રાષ્ટ્ર ઉત્પાદન અને રાષ્ટ્રઘડતરના કાર્યમાં ઝંપલાવ્યું એ કારણે એમને હીન ઠરાવનારી સર્વ જુની કલ્પનાઓ જમીનદોસ્ત થઇ છે. આ ચીનનો જ ચમત્કાર છે એમ નહિ આપત્તિમાંથી આ પ્રકારની જાગૃતિ, એ પ્રકારનું ઐક્ય જન્મે છે. ચીનમાં શું કે હિંદમાં જ્યાં જનતા પર બાહ્ય આક્રમણ આવે છે ત્યાં ઓછાવત્તા પ્રમાણમાં આ જાગૃતિનું મોજું આવવાનું જ. પરંતુ એટલું નિર્વિવાદ કે સ્ત્રીઓના સંપૂર્ણ સાથથી જેટલા પ્રમાણમાં એ રાષ્ટ્રઘડતર અધૂરું-અપૂર્ણ રહેવાનું. ચીને આજે જે ચમત્કાર દેખાડ્યો છે એ એની સ્ત્રી શક્તિના પ્રભાવે અને જો આપણે એની પાસે કંઇ પાઠ શીખવાનો હોય તો તે ઐક્યનો. વર્ષોથી લાલ લશ્કર સામે મોરચા માંડી બેઠેલા ચીઆંગ-કૈ-શેક પુકારીને એજ પાઠ શિખવી રહ્યો છે કે અંતર-કલહો મટાવી ઐક્ય સાંધ્યા વિના સામાન્ય શત્રુ સામે સફળતા પૂર્વક રણખેલી ન શકાય. આજે એણે લાલ સૈન્ય સાથે હાથ મિલાવ્યા છે. એના પરિણામે જાપાનને એ વીરતાપૂર્વક હંફાવી રહ્યો છે.

કપડા ધોવા માટે ઉત્તમ
પતંગ છાપ
સાબુ વાપરો.
• કપડાં સહેલાઇથી સાફ થાય છે.
• કપડાં લાંબો વખત ટકે છે.
એક વખત વાપરી ખાત્રી કરો.
—: સોલ એજન્ટસ :—
પરીખ એન્ડ કુંપની
પાડાપોળ નાકા, રીચીરોડ,
અમદાવાદ.

જેની બીજી સતાબ્દી ઉજવાઈ રહી છે,
તે મહાન નરરત્ન, સવંતના સૃષ્ટા
સમ્રાટ વિક્રમ
કીં. રૂ. ત્રણ.
ટ. ખ. આઠ આના

સત્ય ઘટનાને આધારે

મરણપથારીએથી.........

(જુલ્મી સ્વામિત્વનો ભોગ થઇ પડેલી એક બાળાનો પત્ર)

લેખક : પ્રહલાદ શુક્લ

પતિરાજ,

"તમે અને તમારા સમાજે મારા મોં પર વાસેલાં તાળાં આજે મરણપથારીએ પડી પડી આ પત્ર લખી તોડું છું. મારા આત્માના દ્વાર આજે પહેલી અને છેલ્લી વખત ખુલ્લાં મૂકી દઈ મારા જેવી અનેક અભાગિયણ બાળકીઓનો આર્ત્તનાદ તમારા કાને નાખવા માગું છું. તેમાં તમે મારી કકળતી આંતરડીની હાય જોશો. તેમાંથી તમને ને તમારા સમાજને ઘણું જાણવાનું-શિખવાનું મળશે, જાણવા-શિખવાની ઇચ્છા હશે તો ! મારા જેવી કેટલીયે કુમળી વયની રાંકડી બાળાઓના બલીદાન તમારો સમાજ તેની કુળવાનશાહીના મોહથી લેતો હશે ? કેટલાય નિષ્ઠુર અને ક્રુર હૃદયના પતિદેવો પોતાની ગૃહદેવીઓ (!) તરીકે વસાવેલી નિર્દોષ બાળાઓના આત્મભોગ લેતા હશે ! મારા પંદર વર્ષના લગ્નજીવનમાં મેં બહુ બહુ સહન કર્યું છે, કોણે સહન કરાવ્યું તે તો વિભુ જાણે ? પણ એક વખત તો શરમ છોડી, ડોસા-ડોસીની મર્યાદા મૂકી મારા અનુભવ, મારી વિતક તમારે કાને નાખી મારા હૃદયના ઉભરા શાંત કરવા દો. એથી જો તમે સમજશો અને મારી અન્ય બ્હેનોની એવી દુર્દશા થતી અટકાવશો તો હું મારી જાતને કૃતકૃત્ય માની મારી દાદ સંભળાઈ તે બદલ સ્વર્ગે બેઠી બેઠી આત્મસંતોષ અનુભવીશ."

"મારો જન્મ સારા ગણાતા એક ગામમાં થયો હતો. મારા માબાપ સાધારણ સારી સ્થિતિનાં હોવાથી અને તેમને હું એકની એક હોવાથી, હું સુખચેનમાં ઉછરી હતી. મને શિક્ષણ સારું મળ્યું હતું. આપણા સમાજમાં હંમેશ બને છે તેમ મારા માબાપે પણ પૈસા ખરચી દેવું વેઠી, મારું લગ્ન તમારા કહેવાતા "કુળવાન ઘર"માં કરી કુળવાનશાહીની વેદી પર મારો અર્ઘ્ય અર્પ્યો હતો. તેમને બિચારાને ક્યાં ખબર હતી કે આ તેમનો કુળ-મોહ મારી જીવન-જ્યોતને પ્રાણઘાતક નીવડશે ! તેમને બિચારાંને એ ખબર પણ ન હતી કે આ બહારથી દેખાતું "રમણીય ઘર" તેમના એકના એક લાડકડાના પુષ્પને ચીમળી નાખશે; અને તેય આટલી ટુંક મુદતમાં દાન અને બલીદાનના ભેદથી તેઓ અજાણ હતા."

"કુંવારી અવસ્થામાં મેં કંઈ કંઇ આદર્શો રચ્યા હતા, કંઈ કંઈ સ્વપ્નાં સેવ્યાં હતાં, કંઈ કંઈ મનોરથો ઘડયા હતા પણ બધા નિર્દય રીતે ધુળધાણી જશે, રગદોળાઈ જશે અને તે પણ તમારે પતિરાજને જ સ્વહસ્તે, તેની લેશ માત્ર ખબર કોને હતી ? ધાર્યું હતું કે પરણી સાસરે જઈશું ત્યારે કોમળ, નાજુક બદનને અવનવાં વસ્ત્રાલંકારોથી દીપાવી માણીશું, નણંદલડી સાથે વિવિધ પ્રકારના હાસ્ય-વિનોદ કરશું, દીયર સાથે સંતાકુકડી રમીશું, માબાપ સમ વડીલ સાસુ-સસરાને મધુરાં ગીત ગાઇ રીઝવીશું અને રમણીના કંથની સોડમાં લપાઇ આર્દ્ર સ્નેહ, અગાધ પ્રેમ અને દામ્પત્ય સુખની અનેરી રસલ્હાણ લુંટશું. મને બિચારીને ક્યાં ખબર હતી કે હિન્દુ સમાજમાં આવા કોઇ મનમાંજ રહે છે ! માબાપની નિર્દોષ લાડકીને ઘરમાં પ્રવેશતાંજ, સાસુજીની ડગલે ને પગલે ચાલતી જોહુકમી, નણંદની ચાડી ચુગલી અને માવડીયા ભરથારની અણધારેલ અજુકતા ઠપકા સહન કરવા પડશે તે કોણે કલ્પ્યું હતું ? જે કંઈ ન આવડે તે નમ્રતાથી અને સ્નેહથી શીખવવાની વડીલ સાસુની શું ફરજ નહોતી ? સમોવડી નણંદની

કામમાં સહભાગિની થવાની–અરે ! ફક્ત મદદ જ કરવાની શું ફરજ નહોતી ? અને તે ગુજરેલા અન્યાય બદલ માથું ઉંચકવાનો તો નહિ, પણ આશ્વાસન સરખુંય આપવાનો તમારો શું ધર્મ નહોતો ? "

"વહુ, આખો દિવસ ઘરનું કામકાજ કરે, ગદ્ધાવૈતરું કૂટે, પણ તેને થાક ન લાગે અને વ્હાલસોઈ દીકરી તેથી ચોથા ભાગનું કામ ન કરે તોય થાકી જાય ? વહુનું કરેલું કામ તે વેઠ અને "બેનબા"નું કામ તો નરી કાર્યદક્ષતા, ચપળતા ને કુશળતા ! વહુના નમ્ર બોલ પણ ચીબાવલા અને વધારે પડતા અને "કુંવરીબા"ના કર્કશ બોલ પણ વાક્ચાતુર્યની અવધિ લેખાય ! કામમાં મદદ કરવાની વહુની વિનંતિ "હુકમ" ગણાય અને "બાસાહેબ"નો હુકમ ફરજ અદા કરવાની ફક્ત યાદજ મનાય ! શો અન્યાય ? કેટલો ભેદભાવ ?! બન્ને સરખી વયની બાળકીઓ ! ફેર માત્ર એટલોજ કે એક મોંઘા મહીયરમાં છે, જ્યારે બીજી કપરાં સાસરીયામાં છે. તમારે અને તમારાં બાએ સ્હેજ તો ન્યાય દૃષ્ટિએ નિહાળવું હતું ? સ્હેજ તો મારા તરફ અમીદૃષ્ટિ રાખવી'તી ?"

"આટલેથી પતતું હોત તો તેટલું ખમતાં તો હું ધીમે ધીમે શીખી હતી–ટેવાઇ હતી. પણ વિધિએ મારે માટે આટલુંજ નિર્માણ નહોતું કર્યું, હજુ તો "પાશેરામાં પહેલી પૂણી" હતી. હવે મારા વૃદ્ધ, ગરીબડાં માતપિતાનો વારો આવ્યો. કંઇક વાંધો પડે, એટલે "તું આવા ઘરની, તારી મા આવી, તારો બાપ આવો" વગેરે ભલભલાની સહનશક્તિ ખૂટાડે તેવા માનભંગ કરતાં વાક્બાણના અસહ્ય પ્રહાર મારા પર થવા માંડે. તમારી માફક મને મારાં માબાપ પ્રત્યે પૂજ્યભાવ તથા માનની લાગણી શું નહીં હોય ? વહુ નામનું પ્રાણી શું હૃદયશૂન્ય હશે ? મારે અસ્થાને તમે હો અને તમને મારી મા એવી રીતે સંબોધે તો......? પણ મુજ ગરીબડીનું શું ચાલે ? તે પણ મુંગે મોઢે સહન કર્યું કરવું પડયું–કર્યેજ છુટકો હતો."

"દિવસ આખોય મહેનત કરી, પળે પળે ગાળો ખાઈ, વધે ઘટયે ધાને પેટ ભરી, જીવન પર અસંતોષાયેલી થાકી પાકી રાત્રે તમારી પાસે કંઇક દિલાસો અને કંઈક રસિકતા અનુભવવા આશાભરી આવું, તો ત્યાં પણ શું ? મા—બેનના કાન ભંભેરણથી તમે પણ બળતામાં ઘી હોમવા—દાઝેલાને ડામવા તૈયારજ હો ! સ્નેહના પ્રેમાળ શબ્દો તો બાજુએ રહ્યા પણ કઠોર શબ્દનો મારો ખમવો ન પડે તો મારા અહોભાગ્ય ! સાધારણ વસ્તુ જોઇએ તો પણ એકદમ હાજર કરી દેવી. ક્ષણ પણ વિલંબ થાય તો ધાંટા સાંભળવાઃ તમારા તંદુરસ્ત, સુદૃઢ શરીરને મારા કોમળ, નિર્બળ દુઃખતા હાથથી ચાંપવુંઃ તમને ગરમી થતી હોય તો ઉંઘમાં ઘેરાયેલી હોવા છતાં, ઉંડો પવન નાખવો; ઈત્યાદિ સેવા બજાવતાંય તમો સ્વામિનાથ રીઝશો કે રૂઠશો તેનો વિશ્વાસ નહિ, કોઈક વખત અત્યંત થાકથી દુઃખતા, કળતા, શરીરને આરામ આપવાનું મન થાય, ત્યાં તાડુકોજ સાંભળવાનો હોય ! "એટલામાં ઉંઘ શાની આવે છે ? બેસ ! માગ પગ દાબવા." વગેરે સખત બોલ, અણઘટતી ધમકી અને કવચિત્ ચૌદમું રતન પણ ચાખવું પડે ! તમને કોઈ દિવસ એમ પણ થયું છે કે જ્યારે તમારા મજબુત પગ દુઃખે છે ત્યારે આ રાંકડી, નાનકડી બાળા શી રીતે સહન કરતી હશે ? શાનું થાય ? બૈરી તો વૈતરો ! હું તો તમારી વેઠ કરવા બંધાયેલી. સર્વ હક્ક તમારે સ્વાધીન. મારાથી બીજું શું થાય ? બહુ તો આંસુ સારું. તેમ કરવામાં પણ ઢોંગીલી ગણાઉં. અને થોડોક વધારે મેથીપાક મળે. તમે મારા ઉપર, જુલમી–આપખુદ ને બેદરકાર સ્વામિત્વ ગુજાર્યું છે. મારી પાસે અનહદ સહન કરાવ્યું છે એનું કોઈ પ્રાયશ્ચિત તમારી પાસે છે ?"

"એકાદ વખત તો આ પીડામાંથી થોડીક નિવૃત્તિ મેળવવા, વ્હાલસોઈ માવડીના દર્શન કરવા પેટની વરાળ સહિયરો આગળ શાંત કરવા પિયર જવા રજા માગી, ત્યારે બેસીતમ ધમકી સાંભળવી પડી. મને આ ઉંમરે માતૃભૂમિ સાંભરે તે પણ ગુન્હો ! અરેરે !!......! જે વાત યાદ કરું છું ત્યારે હૃદય ભરાઇ આવે છે. છેવટે મને પિયર જવાની

રજા મળી પણ પાછી આવી ત્યારે પરિણામ શું? "તેં તારી માને આમ ભરાવ્યું ને તેમ ભરાવ્યું, આ ન લાવી ને તે ન લાવી." કહી મને સાસુજીએ ઉધડીજ લીધી, ગાળો ભાંડી. અને તમે પાષાણ હૃદયના હૃદયેશ્વરે તો......એક જંગલી પણ શરમાય તેવી કરપીણ રીતે ઢોરનો મેં માર્યો, એ દિવસ હજુ મને યાદ છે. આખી રાત મેં આંસુ સારી વિતાડી. એ દિવસથી જ જીવને પલટો ખાધો. જીવન અકારૂં થઇ પડ્યું. આપઘાત તો ન થઇ શક્યો પણ અસહ્ય ચિંતામાં ને ચિંતામાં ભયંકર ક્ષયના પંજામાં સપડાઈ. એ પ્રિય ક્ષય આજે મને આ દુઃખદ સ્થિતિમાંથી મુક્ત કરે છે.

"તમે મારે માટે રહેજ પણ સ્નેહ, રહેજ પણ લાગણી જતાવી હોત તો હું તમારે માટે શું શું ન કરત! સમાજે તો તમને આ દેહના માલીક બનાવ્યા હતા, પણ હું તો તમને મારા હૃદયસિંહાસને બેસાડી આ ભૂમિ ઉપર દુર્લભ એવું સ્વર્ગસુખ ચખાડત. તમારા સુખને અર્થે મારા પ્રાણ પાથરત. પણ......તમારે હૃદયજ ક્યાં હતું."

"કોઈ દિવસ તમે સ્વાર્થ સિવાય બીજી વાત કરી છે? કોઈ વખત પણ પત્નીની તબીયતની તપાસ કરી છે? તમારા ખાધા પછી ધાન વધે છે કે ઢેફાં તેની ખબર કાઢી છે? કોઇ દિવસ વાર્તા વિનોદ કે આનંદ માણવાનો વિચાર સરખોય કર્યો છે? શાનો કરો? હશે!! હવે તમે તમારે રસ્તે ને હું મારે રસ્તે. એક વખત તો દુષ્ટ વિધિએ તમારી સાથે પાનું પાડ્યું પણ હવે બીજા ભવમાં તો તમારો પડછાયો પણ ન પડજો."

અસલની સતીઓ "ભવો ભવ એ પતિ" માગતી હું તો નથી માગતી. પણ પતિરાજ! હવે તમારી બીજી પત્ની એ સુખને માગે એવા તમે થાઓ એટલું ઇચ્છી જ્યાં આવા પાશવ બંધનો નથી એવા પ્રદેશમાં જાઉં છું. લી.

આ ભવમાં તમારે પાને પડેલી

દઃખીયારી......—ના

સાચા હીરાને પારખતા ગુજરાતના ઝવેરીઓ

સાચા હીરાને પારખતા ઝવેરીઓની માફક ગુજરાતમાં સાહિત્યપ્રિય સંસ્કારી કુટુંબોએ ૧૯૪૩ નાં અમારા નીચેનાં ગ્રન્થરત્નોનો જે સત્કાર કર્યો છે. અને હોંશભેર ખરા દિલથી તેનો જે પ્રચાર કર્યો છે તે બદલ અમો આભાર વ્યક્ત કરીએ છીએ:

આ રહ્યા એ ગ્રન્થ રત્નો.

ઘરની રાણી	રૂ. ૬ાા વી. પી. ૧૨ આના
સંસ્કારલક્ષ્મી	રૂ. ૬ાા વી. પી. ૧૨ આના
જીવનસખી	રૂ. ૪) વી. પી. ૧૦ આના
ગાંધીજીને જગવંદના	રૂ. ૨ાા વી. પી. ૬ આના
આમ્રપાલી	રૂ. ૬) વી. પી. ૧૨ આના
ભવિષ્યવાણી	રૂ. ૬ાા વી. પી. ૧૨ આના
લગ્નનો આનંદ	રૂ. ૩ાા વી. પી. ૮ આના
વાત્સ્યાયન કામસૂત્ર	રૂ. ૬ાા વી. પી. ૧૨ આના
શ્રી લક્ષ્મીમહોર	રૂ. ૧) વી. પી. ૫ આના

ન મંગાવ્યાં હોય તો મંગાવી લ્યો.

એન. એમ. ઠક્કરની કાં.

બુકસેલર્સ પબ્લીશર્સ

૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ-૨

દુનિયાને ગુલામીમાંથી છોડવાના

વીલ્યમ વીલબર ફૉર્સ

ની

જિંદગીમાં એક ડોકીયું

લખનાર : " ઝેફર " મેજર પેમાસ્તર

દુનિયામાં નામદારી બતાવવાનાં અને કીર્તિ મેળવવાના અનેક ક્ષેત્રો પડયાં છે. મનુષ્ય જાતનું કલ્યાણ કરવામાં સ્વાર્થરહીત સેવા બજાવવી, દામ વિનાનું કામ કરવું ને તે બાએનો લાભ વિનાનો લોભ રાખવો એ ખરી નામદારી છે. એમાં જગતનાં પાછળથી આશીશને સાચ્ચા સ્વર્ગનાં સુખ મળે છે.

આજે દુનિયા કાયદેસર અને નીતિજનક ગણાતી ગુલામીમાંથી ખુલ્લી રીતે છૂટી થઇ છે. તોબી વિનયી પ્રજાઓની ફચડી નાંખનારી જંઝીરમાં જકડાયલી–નબળી પ્રજાઓની વિપત્તી તો આજેબી જેવીને તેવીજ ઉભી છે ! જગમાંથી ગુલામગીરીને છેવટની દૂર કરનારા માયાળુ કાયદાને વિલાયતની રાજપોથી દૂર થયે ૬૭ તો સદી એઠજ પસાર થઇ છે. આ જુલ્માટ સામે જેહાદ ઊડાવનારી હીલચાલનો લડવઇ યો, શુરો–રૂડો સરદાર, ગુલામોનો બળતો–જળતો દયાળુ જીગરનો પીતા–તે વીલ્યમ વીલબર ફૉર્સ થઇ ગયો છે.

હવે તેનું જીવનચિત્ર જુવો ને આજનો મામલો પણ નીહાળો !

૧૭૮૦ ની તે સાલ છે ! ઍટલાનટીકમાંથી માણુસાઈ કાપ, આંસુથી ભરપૂર લાધેલું એક સઢસાથનું વહાણુ તુફાની મહાસાગરમાંથી રસ્તો કાપતું સફર કરી રહ્યું છે. સલામતીને જોખમમાં મેલે તેટલું ભરેલું, ખૂણેખૂણામાં ઉભરાઇ જતું, રકાપીત – કલાપીત કરતું કાળી ચામડી પણ ધોળાં જિગરોથી ખીંચોખીંચ તે બારકસ આખું ને આખું તેના તમામ માણુસાઈ અશલાલ સાથ કોઈ કાળાં બંદરમાં વેચવા મેલવામાં આવનાર છે ! હેવાનોને બાંધે અને જકડે તેમ ભારી લોખંડની સાંકળોથી બાંધેલા મરદ અને ઓરત બચ્ચાંને ભૂલકાંથી આભ સુધી સબડતી પશીનાથી ગગળતી કમનસીબીમાં કકળતી બદબુથી વાસ મારતી દુઃખદરદોથી રીબતી છાતી ફોડતી આંસુનો દરીયાવ રડતી–માનવ મેદની છે ! ગઈ કાલે તો તે છુટાપણું ભોગવતાં કાળા આફ્રીકાના વિસ્તરમાં વસતાં સ્ત્રી–પુરુષો હતાં ! ખવીશ–ખૂની ગુલામો ખરીદનારાઓ તે વતનમાં પહોંચ્યા પડયા, ચૂંટીચૂંટી, જોર–જુલમ, દમદાટી, પૈસાની લાલચ ને બંદૂકની ગોળીથી પોતાના શિકારો પસંદ કરી લીધાં, ને તેઓને કીનારે ખેંચી લાગ્યા. બજારોમાં તેઓનું લીલામ થયું ને વધુ મોટા સયતાનોને ત્યાં તેઓ વેચાયાં. તેઓ હવે પોતાની કમબખ્ત સરજતને શરણુ જઇ વૅસ્ટ ઇનડીઝ અને દક્ષીણુ અમેરીકા તરફ ઢોર મજુરી કરવા પોતાની નવી જહાનમની હેવાન્યત હસતીએ હીણાવા–રીબવા જીવતાં–જીવત મરવા–પીલાવા બદબખ્તો હંકેરાઇ જતાં હતાં ! આ દુખભર્યા સફર પર દીલસોઝોના એક બે આંસુ પાડો !

હવે ૧૭૮૦ ની જ સાલ છે ! વિલાયતની એક ધરખમ કલબની જુગારની ભરચક મેજો પર ગોઠવાયલાં બડેખાં–શોખીન, રંગીલાં આળસું માતબરોના મેળામાં તે શખ્સ પર જરા નજર ટાંકો ! ત્યાં તમોને વીલાયતની સેતરંજ પર રમત રમનારા અનેક પ્યાદાંઓ જેવા કે ફૉક્ષ–શેરીડન વગેરે સાથ આશરે ૨૧ વરસનો કેમ્બ્રીજથી હમણાં જ છુટેલો ને નીશાળ પાઠશાળા પછી જિંદગીની બીજી જોખમભરી જવાબદાર પાઠશાળા એટલે બ્રીટીશ પારલામેન્ટ યાને

પણ એ ધંધાને નાનાજ વીસતારમાં સંકુચી રાખી પાછળથી તેને બંધ પાડવાની નેમ હતી.

વીલબર ફોર્સ તેનો તે વેળાનો બહેળો ફેલાવો અટકાવવા માગતો હતો. તેણે હવે ભારી જોશ-ભેરથી પાર્લામેન્ટમાં ધૂજારા કરવા શરૂ કીધા. પીટ તેમાં તેને ઘણી મદદ કીધી. પ્રીવીકાઉન્સીલની એક ખાસ અગત્યની કમીટી આગળ આફ્રીકન ગુલામો બજાર વીશે સબળી જબાની રજુ કરવાની વીલબર ફોર્સને સગવડના કરી આપી.

પારીસમાં ૧૭૮૭ માં સમજુતીની શરતો રજુ થનાર હતી તેમાં ગુલામી વીરૂધની ઘણીક શરતો વીલબર ફોર્સ સામે જ કરાવવા માંગતો હતો. તેવામાં ૧૭૮૮ માં વીલબર ફોર્સ સખત માંદગીમાં ઓચીંતો પટકાઈ પડયો. તેની જિંદગીની ડૉકટરોએ માત્ર પંદર દીવસની જ હદ આપી. મગર ઇશ્વરે તેને માટે ઘણી સગનવંતી યશસ્વી ઝકરી કારકીર્દી નીરમાણુ કરી હતી તે તેને મરવા કેમ દે! હવે તેની પર અફીણ અજમાવવામાં આવ્યું, તે અફીણી બન્યો ખરો, પણ જિંદગીથી બચી ગયો! પીટ પોતાના મિત્રને ભુલ્યો નહિ! પોતાના બિછાને પડેલા મિત્રના કાર્યને તેને એક ફર્જ માની ઉપાડી લીધું અને પારલામેન્ટમાં ગુલામી વેપાર સામે પગલાં લેનારો ઠરાવ રજુ કીધો. ૧૭૮૯ માં વીલબર ફોર્સે ૧૭ લાંબા ઠરાવોથી પાર્લામેંટમાં જાતે ધૂજારો કીધો. એકવાર તો લાગલાગટ તે ૩II કલાક તે પર બોલ્યો. પીટ બર્કને ફોર્સે તેને શુભાષિત ટેકો આપ્યો ને તે બધા સત્તરે સતર ઠરાવો પસાર થયા, પણ જેઓ આ ગુલામોનો મુખ્ય ઘાતકી ઉપયોગ કરતા હતા તેઓ તેની સખત વિરૂદ્ધ પડયા, તે ખોટા પૂરવાર કરવા "હાઉસ" આગળ જબાની રજુ કરવા તૈયાર થયા. પરીણામમાં તે ઠરાવો અમલમાં મેલવાનું બીજી બેઠક પર મુલતવી રહ્યું.

વીલબર ફોર્સે આખુ વરસ રોજના નવ નવ કલાક વર્તતરૂ કરી પોતાને જરૂરની જબાની એકઠી કરવા માંડી. ૧૭૯૧ ના દાતર ડૉ. જોન વૅસ-લીએ પોતાની મરણની પથારી ઉપરથી વીલબર ફોર્સ પર છેલ્લી પ્રાર્થના મોકલી કે મોત સુધી તેણે આ દયાહીણ પેશાને તોડી નાખવા ભારે કોષેશ કરવી. વીલબર ફોર્સે ગંભીર કસમ ખાધા કે જ્યાં સુધી તે આ માતબર કાર્યમાં ફત્તેહ મેળવે નહિ ત્યાં સુધી તે તકીઆ પર શાંતીથી માથુ મેલી ઊંઘશે નહિ!

૧૮૯૧ માં આ યોદ્ધાએ ગુલામી ધંધો શાહન-શાહતમાં બંધ કરવા માટે એક ખરડો રજુ કરવા "હાઉસ" પાસે પરવાનગી માગી.

બરી બામદાદે ૩-૩૦ વાગા સુધી તે ખરડા ઉપર "કોમન્સ"માં જબરી જુબેશ જામી, મત લેતાં તે જમાનાના વિચારોનો અજબ પડઘો પડયો! આ બીચારા સુધારકોના માત્ર ૮૮ મતો સામને સંગદીલ વિરૂધીઓનાં ૧૬૩ મત પડયા ને ખરડો ઉડી ગયો.

વીલબર ફોર્સ બહુ દીલગીર થયો, પણ નાહિમત બન્યો નહિ! પોતાના દેશ વતનીઓનાં સોનાના જીગરમાં તેને આસ્થા હતી. સારા દેશભર ફરીને પ્રજા મતને વીનંતી કરવાનો ઠરાવ કીધો, હવે વળી તેની સામે એક જબર મુશ્કેલી ઉભી થઈ.

સેન્ટ ડુમીંગો ખાતેનો ટાળો ઓચીંતો બીસકી ગયો, રાજાનું મત પણ તેની તરફેણમાં હતું તે બી હવે બદલાઈ ગયું. રાજમત એવું પ્રદર્શીત થયું કે ગુલામી સામેની આ લડત દેખાદેખીની, નબળી ને નકલી હતી અને દેશનો બી ટેકો તેને મળ્યો નહિ..

પીટ હજીબી પોતાના ગોઠમાને તજ્યો નહિ. ૧૭૯૨ ના એપ્રીલની ૨ જી તારીખે પીટ પોતે ફરી એકવાર એક સુધારેલો ખરડો "હાઉસ" આગળ લાવ્યો. જેમાં તેણે એક સામટાં તરતજ ગુલામી બંધ પાડવાને બદલે રફતે રફતે બંધ કર-વાનું જણાવવાની કુનેહ વાપરી હતી. આ ફેરફારનો પહેલો તબક્કો કે રફતો ૧ લી જાનેવારી ૧૭૯૬માં શરૂ થવાનો હતો. તે ખરડો પસાર થયો ને હેમાય-તીઓનાં જીગરમાં ફરી આશા આવી.

વીલબર ફોર્સ આખરજ સંતોષ લઈ બેઠો

નહિ. ૧૭૯૩ માં આ દયાળુ કાયદાના અમલની ઝડપ વધારવા તે "હાઉસ ઑફ લૉર્ડઝ" પાસે ઉભો થયો, પણ ત્યાં તેને ૫૮ વિરૂદ્ધ ૬૧ મતોથી ફરી હાર મળી. વીલબર ફૉર્સ હવે ફરી ઠરાવ લાવ્યો કે પારકી રીયાસતોને વિલાયતે ગુલામ પૂરા પાડવાનું તુરતજ બંધ કરવું. ત્રીજી અને છેલ્લી વારના વાસણુમાં ૨૯ વિરૂદ્ધ ૩૧ મતે એક વરસ તે ઉડાડી દેવામાં આવ્યું ને બીજે વરસે જેમ તેમ પાછું પસાર થયું, પણ આગળ ચાલતાં વળી લૉર્ડોએ ઉડાડી નાંખ્યું.

૧૭૯૫-૧૭૯૬ માં તેના ખરડાઓ એવાજ ફેંજ પામ્યા. મહાન કાર્યકારો ધીરજના દરીયા ધરાવે છે! ૧૭૯૯ સુધી દર વરસે તેની મહેનત ઓરંભે પડતી રહી. ફ્રાન્સ સાથે હવે વિલાયતને સળગો? વીલબર ફૉર્સ સુલેહનો હેમાયતી હતો. તેણે લાગ્યું કે પીટ તેની સુલેહની કોષેશ પર ઠંડુ પાણી નાંખતો હતો એટલે તેઓ બેઉ હવે આ બાબતસર લડી પડયા, પીટનો જીવ બહુ રંજીદા થયો કે તેનો મિત્ર તેને જુદો પૂરવાર થયો હતો. ૧૭૯૭ માં અંતે મિત્રો વચ્ચે પડયા ને બન્ને આગલા જાની મિત્રો વચ્ચે દોસ્તી કરાવી આપી!

"એ જમાનાના કહેવાતા ખ્રીસ્તીઓ અને એક ખરો ખ્રીસ્તી કેવો હોવો જોઈએ!" નામની તેની યાદગાર કીતાબ હવે બહાર પડી. એમાં વીલબર ફૉર્સ પાછો "ધરમી" તરીકે ખીલી નીકળ્યો હતો. આ કીતાબ બહુજ લોકપ્રીય થઈ પડી. જુએક જુદી જુદી ભાષામાં તેના તરજુમા થયા.

પોતાને માટે એક શાંત સુખી ઘરસંસાર ઉભો કરવા રહીશ્હીને ૧૭૯૭ માં તે બારબરા સ્પુનરને પરણ્યો. લંડનના એક લત્તામાં જઈને વસ્યો, ત્યાં તે એક મહાન અન્નદાતા, ધાર્મિક પંડિત, અને પરમાર્થી મહાશય તરીકે મશહુર બન્યો. અનેક માતબર સામાજિક ખાતાંઓને કાર્યકારોને મદદ કરવા તેણે દુસ્સાં જીગરે પોતાની પાકીટ ખોલી દીધી.

૧૭૯૮ માં કાનાક મોર નામની સાધવી ઓને તેણે પોતાની રવીવારની ધાર્મિક નીશાળોની હીલચાલોમાં સહાય થવા કાજે દર વરસે ૪૦૦ પાઉન્ડની મદદ કરી આપી. તેજ વર્ષમાં તેણે ત્તણીતી પરગણુ "ધાર્મીક મંડળી" ચર્ચ મીશનરી સોસાયટી (C. M. S.) સ્થાપી અને ધર્માધ્યક્ષ જૉન વૅસલીના શિક્ષણ ને પોતે સાચ્ચો પૂરવાર થયો. ૧૭૯૬ માં ગરીબોની હાલત સુધારવા મંડળી સ્થાપી તેને ધરમ ફંડથી પગભર કરી આપી ૧૮૦૪ માં જગપ્રસિદ્ધ બાઈબલ સોસાયટીની શરૂઆત કીધી, જે સંસ્થાએ ખ્રીસ્તી ધારમીક સાહિત્ય અને પવિત્ર બાઈબલનો અનેક ભાષાઓમાં તરજુમા બહાર પાડી, સસ્તી ને મફત કીતાબો વહેંચી સારી દુન્યા ભરમાં આ પૂરાણા ધર્મની મહાભારત સેવા બજાવી છે ને તેના ફેલાવામાં જબરી મદદ કરી છે. આ બધાં ખાતાઓમાં તેણે પોતાની બધી આવક વાપરી નાંખી એટલું જ નહિ, પણ ઉલટા વરસો સુધી ૩૦૦૦ પાઉન્ડ ઉછીના કઢાવી આ મંડળીઓને પગભર રાખી મેલી.

બહેનો?
કપડા સફાઈદાર ધોવા માટેની
તમારી કાયમી ફરીયાદ દુર કરવા
કમળછાપ
સાબુ વાપરવા આગ્રહ રાખો.
દરેક ઉચ્ચ કુટુંબોમાં વપરાય છે.
—: બનાવનાર :—
યુનીવર્સલ સોપ ફેકટરી
દાલગરવાડ : : અમદાવાદ.

૧૮૦૪ થી ગુલામીબાઝાર સામે ફરી તેણે ફોકટની જુમબેશને ચાલુ કીધી. ત્રણ વરસ તેણે આમ સમાજના દરવાજા ઠોક્યા. ને વરસ ત્રણ આમ સમાજે તેની પર ઠંડુ પાણી નાંખ્યું મગર તે કાંઇ પોચ્યો સરાડીનો હતો નહિ.

પોતાની ખિટીશ ખાસીયત પ્રમાણે વગર બીહીકે ૧૮૦૭ સુધી તેણે દેશની "પાર્લામેન્ટ"ના ફરી દરવાજા ઠોક્યા કીધા. અંતે ૧૮૦૭માં "હાઉસ ઑાવ લૅાર્ડઝે" તે પસાર કીધું! ૧૦ મી ફેબરવારીએ તો "કૅામન્સ" પર તેમના નીવેડા માટે ઉપરથી ભલામણ સાથ આવી લાગ્યું! ફેરવાયલાં પ્રજામતની અસર કાંઈ ઑાર રહે છે!

"કૅામન્સે" તે ધ્યાનથી હવે સમજવા માંડયું. ૨૪ મી ફેબ્રુવારીએ તવારીખમાં નોંધાઈ રહેલો યાદગાર વાદવીવાદ શરૂ થયો. વીલબર ફ્રોર્સે પોતાનુ અમર ભાષણ કલાકો સુધી કરી અસરકારક રીતે પોતાનો મુકદમો પૂરવાર કરી આપ્યો. "હાઉસ" કે જેણે વરસો સુધી તેને ઉથલાવી નાંખ્યો હતો. હંફાવ્યો હતો. મ્હાત કર્યો હતો. તે જ તેની પર ફીદા થયું. કાં'નના બહેર ફાડી નાંખે તેવા ખુશાલીના પોકારો વચ્ચે ૨૮૩ વીરૂદ્ધ ૧૬ મતે તે પસાર કીધો.

૧૮૦૭ ની માર્ચની ૨૫ મી તારીખે વીલાયતની કાયદાપોથી પર તે ચઢયો. રાજાની પસંદગીની મોહર મારી બોટાન્યાની સરકારે સારી બ્રોટીશ શાહનશાહતમાંથી ગુલામી બંધ પાડી અને વીલબર ફ્રોર્સે તે સાંજે તકીયા પર શાંતીથી માથું મેલ્યું. તેની વરસોની ફત્તેહમદ લડતને જશ મળ્યો અને શાહનશાહતમાંથી ગુલામગીરીના દીનો વહી ગયા.

હવે વીલબર ફ્રોર્સ તો મોટા પ્રજાકીય વીરલો–યોદ્ધો–નેતા થઇ પડયો. હવે પોતાની જિંદગીના "મીશન" માં જશ પામી તે બીજાં કાર્યોમાં ઉમંગથી પડયો.

૧૮૧૩ માં જ્યારે ઇસ્ટ ઇન્ડીયા કંપનીનો પટો બ્રીટીશ સરકારે પાછો બદલી આપવાનો સવાલ ઉભો ...ો, ત્યારે તે વખતમાં વીલબર ફ્રોર્સે એક ઓર શરત ઉમેરાવી કે ખ્રીસ્તી ધર્મનો ખાસ ફેલાવો કરવાની "જોન કંપનીની" પોતાની ગંભીર કાયદેસર ફરજ હતી. તેણે કલકત્તા મધ્યે પહેલવહેલી "બીશાપ્રી" સ્થાપી અને તે ગાદી પર બીશપ ટોમસ ફેનશો મીડલટનને મોકલાવ્યો.

આ કામમાંથી ફારેગ થઇ વળી ગુલામી ધંધા તરફ તે હિંમતથી પાછો ફર્યો. તેણે ગુલામી ધંધો બંધ પાડયો હતો, પણ બીચારા ગુલામો થઇ ચૂકેલા કમનસીબોની મૂકતી માટે તો તેણે હજુ લડત ચલાવવાની હતી,

૧૯૨૩ માં ગુલામો નીરક્ષક મંડળી તે હસતીમાં લાવ્યો ને પોતાની ફર્જ ફત્તેહમંદી સાથ બજાવી.

પોતાને માટે નીરમાણ થયલી–માથે હોરી લીધેલી –હાથેજાતે ઉપાડેલી સઘળી ફરજો પર ફત્તેહ સાથ અદા કરી હવે તે મહાન કીર્તીદેવીનો સપૂત ફત્તેહ અને નામનાની ટોચે મરવા સનો? જિંદગીની ભઠ્ઠી નેમો બર લાવવા તેણે પોતે ગરીબી હોરી લીધી હતી. પોતાની દોલતની પાઇએ પાઇ ખરચી તે જિંદગીની સાંજે નીરધન બની ગયો! જીગરની અમીરી સાથ–ગજવે નીરધનતા લઇ તે મૂફલીશ બન્યો. જુલાઈ મહીનામાં તેની લાંબી–માતબર લડત પર છેવટની ફત્તેહનું તેના દેશે ઢાંકણું વાળ્યું! એ માસમાં ગુલામોને છુટાપણું લખનારો કાયદો વડી ધારાસભામાં દાખલ થયો ને જ્યારે ઑાગસ્ટમાં શાહી પસંદગીની મોહર મારી તે દેશની કાયદાપોથી પર ચઢયો ત્યારે તેનો પીતા–સ્થાપક–તારક–વીરલો–યોદ્ધો લડવઇયો તો સ્વર્ગની શાંતીમાં ખુબ ઉંઘ કાઢતો હતો!

પોતાની મોટામાં મોટી ફત્તેહમાં ૨૯મી જુલાઈએ તેણે સ્વર્ગવાશ શોધ્યો!

શાંતીમાં પોઢજે વીરલા, શૂરા, રૂડા–પનોતા વીલબર ફ્રોર્સ! તારી મહાન લડતે દુનિયાને મોટામાં મોટી આફત–જબૂનમાં જબૂન પાપ–અસહ્ય જુલમાટમાંથી બચાવી–ઉગારી–પાવન કીધી છે! એક આભારી દુન્યાનું ઝફરી ચરણ–સેજે "ઝફર" નું નમન!

અંગાર

(એકાંકિ નાટિકા)

શ્રી. હસુમતિ ધીરજલાલ દેસાઇ

ગયા અંકથી ચાલુ

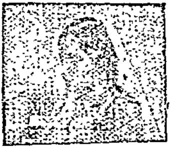

પ્રવેશ ત્રીજો.

સ્થળઃ—ઉદ્યાન. પાત્રોઃ—ઘનશ્યામ. પાછળથી ઉષા ઉંવટ જયંત.

ઘનશ્યામઃ—[સ્વગતઃ] આ કેવું વિચિત્ર-વિદ્યુત. તને ઝંખતો-ઝુરતો, હું જીવી રહ્યો છું. તું આજે સમાજથી હીણાયલી-દુઃખી-પતનના ગારમાં સડી રહી છે. શું કરું ? કંઈ ઉપાય નથી, તારી સૌંદર્ય જ્યોતે તારું પતન કર્યું, હું તારા આત્માનો પુજારી-પણ દૂર દૂર પડી રહીશ રે ! ! ! સમાજ જેને ધીક્કારે તેને હું શી રીતે ગૃહરાણી કરું, જ્યારે કંઈ ન્હોતું, ત્યારે મેં મારો પ્રેમ વ્યક્ત કર્યો હોત, હાય ! અ-ભાગિની—ને હું પણ અભાગી. કે આમ પસ્તાવું ને રોવું રહ્યું. હવે સાહસ—હિંમત હોય તો ગૃહરાણી કરી જીવનવાડી ઉજડી જતી પલટાવી સુખદ સંસાર માણી શકાય, પણ એ...હિંમત—[ગાય છે.]

ઉભરાય નેહ ઉરે વળી, વિંધે નયન કટારથી;
વિખરાય શ્યામલવાદળી, વિદ્યુત્ તણા ચમકારથી.

(ઉષા આવે છે. ઘનશ્યામને જોઈ તે તરફ વળતાં.)

ઉષાઃ—[સ્વગતઃ] અરે ! આ યુવાન. એનામાં હિંમત નથી, ચ્હાએ છતાં તેને કાજે કશુંય કરવાની શક્તિ નથી. કાયર. જોઉં કદાચ. વિદ્યુતનું જીવન પલટે ને એ પલટે, ચ્હાતો મનુષ્ય લોકનિંદા ન ફગાવી શકે ! [જાય છે ઘનશ્યામની નજીક.]

ઉષા—કેમ ભુલી ગયા કે ? અઢી માસ ઉપર યાદ છે. મેઘછાયલી તે સંધ્યા ઘનશ્યામભાઈ.

ઘનશ્યામઃ—હા, યાદ છે. તમે, તમારી સખી જયંત ને હું બધાં અહિંજ મળ્યાં હતાં.

ઉષાઃ—એ સંધ્યા પછી વિદ્યુતના જીવનને ઉષાનાં સ્વપ્ને ઘેરી સંધ્યાથી ભુલાવી ગાઢ અંધારી રાત્રીના તિમીરમાં આશાઓ વિલિન થઇ—હોમાઈ ગઈ. ભોળી ફસાઇ ગઈ એક સૌન્દર્ય જ્યોત ઘેલા પાશવી યુવાનના છળકપટે.

ઘનશ્યામઃ—મેં વાત સાંભળી, દુઃખીત થયો. ઘણો ભોળો સ્વભાવ. જ્યાં સાચો પ્રેમ હોય, ત્યાં બાહ્ય આડંબર ન હોય. એ શું જાણે. સંસારને-મૃગજળે તૃષા ક્યાં છીપે. " દગાખોર દોરા નમે "એ સુત્ર સાચું ઠર્યું !

ઉષાઃ—પણ મારી ધારણા સાચી હોય તો તમે એને ચ્હાઓ છો કેમ ?

ઘનશ્યામઃ—ઉષાબેન, હવે એ વાતોથી શો ફાયદો !

ઉષાઃ—કાં ફાયદો કેમ નથી ? ધારો તો અંધારામાં પુનઃ પ્રકાશ ફેલાવી શકો.

ઘનશ્યામઃ—" મુંદસે બિગડી હોજસે ન આવે." હવે તો સમાજ શ્રૃંખલા ફગાવી દેવાની હિંમત જોઇએ અને—

ઉષાઃ—અને શું ? સાચા પ્રેમી શું ન કરે ! [ગાય છે.]

પ્રેમી પ્રણયી કાજ પલકમાં નૂતન્ જગ સર્જાવે;
પ્રેમ પંથ કો' દિવ્યજીવનમાં અમૃત રસ વરસાવે.

સમજ્યા ? ને સમાજ, સમાજ જો ન્યાયી હોય તો એકલી અબળા શા માટે હીણાયલી રહે ?

ઘનશ્યામઃ—પણ પતન થાયજ અબળાનું ને ?

ઉષાઃ—(ક્રોધિત સ્વરે) તમને પુરુષોને એમજ

લાગે ને ? શું અબળાનું પતન, થવામાં ભાગીદાર પુરુષ નથી હોતો ? વળી અબળાને જ કુદરતે શા સારું માતૃપદની અધિકારી, બનાવી ?

ઘનશ્યામઃ—પણ ભુલ તે ભુલ. હંમેશાં ભુલનો ભોગ થાય તેને સ્હેવાનુંજ ને ?

ઉષાઃ—તમે આવું આવું ના બોલશો, ભૂલ-ભૂલ ભોળી અબળાને ભમાવી લગનના ખોટા કો'લ આપી ફસાવી ખસી જવું એ શું ભૂલ છે? અરે ! સાચી કપટજાળ સૌન્દર્યના મોહમાં ફસી જવાબદારી ન સ્વીકારવા પ્રેમના નામે અધઃપતનની ખાઈમાં જીવન ભર ધકેલી દેનાર નર ભમરો. જે કળી કળી ચુંથી વિકસ્યા પહેલાં કચડી, અહિં તહિં ગુંજતા ભમીશકે, નફ્ફરા. પાચવી વાસનાના ગુલામ.

ઘનશ્યામ—પ્રેમ હાઃ પ્રેમ છે તે બિછાવવા શક્તિજ નથી ને મોહજાળા પ્રેમના દંભમાં નાશને નોતરે છે. રે ! વિદ્યુતનું જીવન ધૂળ થયું, સાથે મારું હૃદય પણ બાળી ખાખ થયું (એ અશ્રુબિંદુ-)

ઉષાઃ—ભાઈ, તમે પુરુષ છતાં આંસુ ? અરે ? કાયરતા તમને શોભે ? પુરુષે જીવન ધૂળ કર્યું પુરુષ જાત તરફથી તમે એ ધુળ થએલા જીવનને પાછું પ્રેમાળ દામ્પત્યથી સુખદ્ બનાવી જગતને બતાવો કે એકજ ભુલ-અરે, કપટજાળથી, અધઃપતના ગારે ડૂબેલી અબળાઓને ધીક્કારવા કરતાં અપનાવી લેવી યોગ્ય છે.

ઘનશ્યામઃ—આખું જીવન સમાજના-સ્વજનોના ધીક્કારમાં દૂર રહી જીવી અપનાવી લેવાની હિંમત જોઈએ ને ?

ઉષાઃ—તો ઢાળો આંસુ, નહિ તો પુરુષ એ, ચાર દહાડે ભુલી જઈ કો'ક ગૃહરાણી શોધી નાંખજો. ભલે વિદ્યુત જીવનભર સડતી.

ઘનશ્યામઃ—શા માટે જયંત એને ન પરણે? જેણે એનો દેહ ભ્રષ્ટ કર્યો, જેના લગનના કો'લના વિશ્વાસે પતન થયું તેજ વિશ્વાસઘાત કે સજા ભોગવવી ઉચિત છે. બીજા માટે એ હિંમત, બહુ મોટું સાહસ ન ફાવે.

ઉષાઃ—ભાઈ, જયંત લગન કરવાનોજ હોત તો આ પ્રસંગ શા માટે ઉપસ્થિત થયો હોત. તમે તો ભ્રષ્ટ દેહની વાતો ના બોલો, સ્ત્રીઓને એવું કહીને અપમાન કરનાર પુરુષજાત પોતાનો દેહ કેટલીય વાર ભ્રષ્ટ કરે. છતાં પવિત્રતાનો ડોળ [ગુસ્સામાં] અને સ્ત્રીઓને સજા. સળગી જાય એ સમાજને ભસ્મ થાય. પુરુષોની પવિત્રતા જેને વચનની કિંમત નથી તેના સ્પર્શે સ્ત્રીની પવિત્રતાનો નાશ ન થાય, થાય જ. બાકી સ્ત્રી એ પવિત્ર છે ને એ દૈવી શક્તિ નારી કાજે કોઈ કંઈ કહેવાને અધિકારી નથી.

ઘનશ્યામઃ—સ્ત્રીઓમાં વિરલ જ પવિત્ર હશે, આજના સમાજમાં ને પુરુષને પણ—

ઉષાઃ—તમે બોલશો ના. સ્ત્રીને પવિત્ર અપવિત્ર કહેનાર એ પવિત્રતાના દંભથી ઉભરાતા પુરુષો માટે જરાએ દલીલ કરશો નહિં. સમાજનાં સમાન અંગ સ્ત્રી-પુરુષ. સરખોજ દંડ થવો જોઇએ. તેને

સ્ત્રીબોધ 'બાળક' વિભાગ સાથે

ગુજરાતી ગૃહસ્થ કુટુંબોમાં-શાળા, પુસ્તકાલયોમાં દેશ પરદેશમાં બહોળો ફેલાવો પામેલું અઠ્યાસી વરસ થયાં ચાલતું લોકપ્રિય **માસિકપત્ર**

જાહેર ખબરના માટેના ભાવ

મુદ્દત	આખું પાનું	અર્ધું પાનું	પા પાનું
૧૨ માસ	રૂા. ૧૨૦	રૂા. ૬૦	રૂા. ૩૬
૬ માસ	રૂા. ૬૦	રૂા. ૩૬	રૂા. ૨૪
૩ માસ	રૂા. ૩૬	રૂા. ૨૧	રૂા. ૧૨
૧ માસ	રૂા. ૧૫	રૂા. ૯	રૂા. ૬

૧ જાહેર ખબરનું બીલ દરેક મહીને વસુલ લેવામાં આવે છે.

૨ રીડીંગ મેટરમાં જા. ખ. લેવાનો ભાવ ઉપરના ભાવથી દોઢો છે.

૩ ટાઇટલ પેજ ૨-૩ઉપરનો ભાવ ઉપરનાથી ડબ્બલ છે.

૪ ટાઇટલ પેજ ચોથા ઉપર બે કલરમાં જાહેર ખબર છાપવા માટે પત્રથી ખુલાસો કરવો.

'સ્ત્રીબોધ' કાર્યાલય, પીરમશા રોડ, અમદાવાદ | ચંદ્રકાન્ત જીવનલાલ મહેતા મંત્રી, સ્ત્રીબોધ.

બદલે એકને સજા, જીવનભર સડવાની—બીજાને જીવનની મોજ માણવાની. બીજી અનેકનાં જીવનનું પતન કરવાની—ખરો વિનાશ.

(જયંતનું આગમન—ઘડીક સ્થંભી ઘનશ્યામ તરફ જોઈ.)

જયંતઃ—વાહ ! ઘનશ્યામ, કાં મઝામાં છોને ?

ઘનશ્યામ—આપણે હવે મિત્ર નથી. મારીજ સંભાળ લેવાની કશી જરૂર નથી.

જયંતઃ—કેમ, કેમ દોસ્ત, કંઇ "લવસીન" માં વિક્ષેપ પડયો કે એકદમ મૈત્રી તોડી. (ગાય છે.)

બંધાય પ્રેમી ગાંઠ તે, છૂટે નહિં પળવારમાં;
સંધાય સ્નેહલ ઉર તે, તૂટે નહિં સંસારમાં.

ઘનશ્યામઃ—ઓમકે. તો તારી પ્રેમગાંઠ કેમ તૂટી વારૂ અને "લવશીન" તો તારે હશે, કે તેમાં વિક્ષેપ પડે. અમે તો ચર્ચા કરી રહ્યાં'તાં.

જયંતઃ—ચર્ચા શેની ? "સીવીલ મેરેજ" થાય તો સમાજ શું કરે, એની ?

ઉષાઃ—[વચ્ચે] મારે નાઇલાજે વચ્ચે બોલવું. પડે છે કે લગ્નવિષયક વાતોમાં જયંત તમે કશુંજ બોલશો ના. તમને એ વાતોનો અધિકાર નથી.

જયંતઃ—કેમ ! હજુ તો હું કુંવારો છું. કદાચ તમે નાપસંદ કર્યો હશે. પણ બીજાં તો હોય—ને ત્યાં લગ્નવિષયક બોલું પણ ખરો.

ઉષાઃ—[ગુસ્સે થતાં] અરે ! કુંવારાના દંભી. તમારા ચારિત્ર્ય પર ઢાંક પિછોડો કરી કેટલીને ફસીવી જીવનભર પતનના ગારમાં સડાવી નિશ્વાસ ને ઉન્હાં આંસુડાંથી ન્હાવું છે ?

જયંતઃ—[ટહોરમાં—] અરે વાહરે ! કોઇ દિવસ તો છંછેડ્યાં નથી. તોંય આ ગુસ્સો. ઠીક થયું કે કુદરતે સૌંદર્યથી દૂર દૂર રાખ્યાં. નહિતર કદાચ એ ભુલ થઇ જાત.

ઉષાઃ—મોં સંભાળો—જયંત. તમે વિદ્યુતના સૌંદર્યની જ્વાળામાં તેને જલાવીઃ શા કાજે લગ્નના

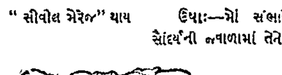

કેટલું સુંદર બાળક! કેવી સરસ નીંદ્રા લે છે?

કારણ કે

"મીરા ટીથીંગ નેકલેસ" એના ગળામાં છે.

આ ચિંતામાં રહેવા માંડે છે; કારણ કે એના પ્રિય બાળકને દાંત આવવા માંડયા છે—એ દાંત આવવાના સમયે બાળકને કેટલાયે ગંભીર દર્દો થઈ જવાનો સંભવ હોય છે—"મીરા ટીથીંગ નેકલેસ" બાળકને પહેરાવવાની દરેક માતા ભલામણ કરે છે—કારણ કે "મીરા ટીથીંગ નેકલેસ" સીવાય કોઈ પણ દવા કે વસ્તુ અસરકારક નથી. ટુંક સમયમાં એ સારીયે દુનીયામાં લોકપ્રીયતા પામી છે.

બાળક માટે ચમત્કારીક **મીરા ટીથીંગ નેકલેસ**

તમામ દુકાનદારો પાસે મળશે.

સોલ એજન્ટસઃ—**ટી. એમ. ઠાકોરની કું.** ૪૩, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, ફોર્ટ, મુંબઇ.

વચને બાંધી જોષ જોવાની ઠગ વિદ્યામાં ભોળીને ભમાવી કૌમાર જીવનને ભ્રષ્ટ કરી આજ ત્રણ ત્રણ માસથી આંસુ સારતી–હીણાયલી–દુઃખી જીવનથી સડતી દશામાં રીબાવી રહ્યા છો.

જયંતઃ—સૌંદર્યવતીને છંછેડી–તેને મારા પર આકર્ષણ ઉદ્‌ભવ્યું. પળભર તેણે સહચારમાં આનંદ માન્યો, તેથી લગ્નની જંજીરમાં હું શા કાજે જકડાઉં ?

ઉષાઃ—શરમ છે–ધીક્કાર છે. તમને હૃદય છે કે પાષાણ ! પુરુષ હૃદય પાષાણની ઉપમા લાયક છે. અને તે સાચું જ નહિતર આ રીતે અબળા જીવન સળગાવી ન શકાય.

જયંત—કાં. ધનશ્યામભાઈ પરણી લ્યો ને. રોજ વિદ્યુતને દુરથી નિહાળી આનંદ–સંતોષ માનતાને ચ્હાતા ને કદાચ સ્વપ્નામાં સહચાર સાધતા હશો તો સાચું થશે.

ઘનશ્યામઃ—ટકોર કરે છે, ભ્રષ્ટ કરીને ! તું જ સહચારનો સ્વાદ ચાખ્યા પછી કાં તરછોડી બીજાને ભલામણ કરે છે. પરણીને વચન પોળ–અને પુરુષોનું કલંક ધોઈ નાંખ ને–પણ હિંમત કયાં છે ?

ઉષાઃ—બેમાંથી એકકે સાચા પુરુષત્વને શોભાવે તેમ નથી. કાયરો ફરી તમારાં શ્યામવદન મને ના બતાવશો,

[જાય છે. બધાં.]

પ્રવેશ ચોથો.

સ્થળઃ—વિદ્યુતનું ઘર.

પાત્રોઃ—વિદ્યુત પાછળથી ઉષા.

વિદ્યુતઃ—[સ્વગતઃ] અરે રે. પ્રભુ મારા હૃદયને ભોળું કાં બનાવ્યું. કંઈજ ન સુઝયું. વચનોના વિશ્વાસે પ્રેમાળતાના પ્રભાવે બસ ઘસડાઈ ગઈ. હવે શું ? જીવનભર દુઃખી રે...સર્વનાશ નોતરી લીધો. . ' પરિવર્તન. હું શું જાણું–સુંવાળી મખમલી ·· ''માં સંતાયલો કાળ સર્પ ડંશ દેશે ! હવે. હૃદયમાં અગ્નિની જ્વાળા પ્રજળે છે. પળમાં જાણે ભસ્મિભૂત બની જાઉં–પણ. [ગાય છે]

ઓ આશ એક જંજાળ તું કરું
દેવ દીલેલનો નાશ કાંઃ
ચોપાસ પાવક જ્વાળ
હું જલતી રહું જીવંત હાઃ

[ઉષા પ્રવેશે છે—]

ઉષાઃ—વિદ્યુત કેમ છે તબીયત.

વિદ્યુતઃ—મને શું થવાનું હતું ? તું એમ ના માનીશ કે હું આત્મહત્યા કાજે પ્રયત્નો કરું.

ઉષાઃ—શા સારુ આત્મહત્યા ? તેં એવું કયું પાપ કર્યું છે ? ભલે સમાજ ગુન્હો લેખે, એક ભૂલ –ભોળપણનો દુરુપયોગ. એથી વિશેષ કશું જ નહિ.

વિદ્યુતઃ—પણ એ મહાન ગુન્હાએ જીવન તો સળગાવી દીધું ને ? મને ભાન હોત કવચન–ને કોલ આપનાર સ્વાર્થી, વાસનાનો ગુલામ, સૌંદર્ય પિપાસુ પાશવી યુવાન છે, તો કદીય હું એને મારો દેહ–આત્મા–સમર્પી બેઠી ન હોત. પણ હું જ ભોળી ને–મને વિશ્વાસઘાતની કલ્પના પણ ન આવી. ને સ્ત્રી-જીવન પર ભાવિ પ્રજાની જવાબદારીનો ભાર છે, એ ભાન પણ ના આવ્યું.

ઉષાઃ—બેન. આપણા સમાજના લગ્નબંધનથી લાભ પુરુષોને જ છે. સ્ત્રીઓને તો પરવશ–ગુલામ બનવું. પતિને સદા વફાદાર રહી. પવિત્ર પતિવ્રત ધર્મ પાળવો ને–

વિદ્યુતઃ—ને તેથી ઉલ્ટું પુરુષો તો પત્નીઓના દેવતાના રૂપે સદા પવિત્ર રહી શાસન કરે છે.

ઉષાઃ—એ પુરુષોને શીરે પણ ભાવિ સંતાનની જવાબદારીનો પિતા તરીકે એટલો જ ભાર હોય છે. પણ આપણને ભ્રષ્ટ કરે એટલાં આપણે નિર્બળ છીયે, એ જવાબદારી ફગાવી દે, સ્ત્રીને ભ્રષ્ટ કરીને તજી દે, છતાં એ પુરુષને મળે છે પાછી વિધવા–તજાયલી કે કુમારીકા–ને ઉવટ પતિતા–આપણી સ્ત્રી જાત આપણી બ્હેનો જ. એ અસહ્ય છે.

વિદ્યુતઃ—એનું કારણ–સ્વતંત્રતા–કે નિર્ધનતા–કે દુઃખાગારથી–છુટવા એ તરફ પગ લંબાવનાર, વળી પ્રેમના દંભમાં ફસાનાર પણ હોય.

ઉષાઃ—બિચારી બાળ વિધવા-કે ત્યક્તા-જેને સંસારનું ભાન નથી. કુદરતનો ક્રમ અતૂટ રહે છે. તેને યૌવન સતાવે-જીવનસાથીની ઉણપ પળપળે ભાન ભૂલાવે-ને એ—

વિદ્યુતઃ—કો'ક વાસના વિલાસીની દૃષ્ટિ પડતાં યૌવનના મદે ભાન ભૂલીને જીવનસ્વપ્ન બતાવી જીવનભર સડાવે-રડાવે. કારણ-અબળા. સ્ત્રી-પવિત્ર ને સંયમી જીવનની તો પ્રભુને ત્યાંથી પ્રતિજ્ઞા લઈ અવતાર ધરે. તેને જીવનભર એ પાળવા ફરજ ન પાળે તો સજા—

ઉષા;—અનેક કંટકભર્યા જીવનપથ પર ભટકતાં એને કંટક વાગે અને પછી તો એના પતન પર ધિક્કાર ને શિક્ષા કેદ-નજરકેદની. વળી વેશ્યા એ પણ એક સ્ત્રીઓની અધમદશા એ સ્ત્રી પતિતા, અધમ -છતાં સબળા કે પુરુષને ધક્કા મારી દ્વાર બહાર કાઢી શકે. સ્વતંત્ર, બાકી અધમમાં અધમ નર્કાગારમાં તે જીવતાં સડે છે. અને તેથી આ એકે દશા જીવન જીવવા યોગ્ય નથી.

વિદ્યુત—એ પતિતાના ચરણચૂમતા પુરુષો શું અધમ નથી? અરે! "સુરાને સુંદરી" કાજે જીવન ફના કરે. નખરાં પર પાણી જેમ પૈસા વાપરે અને પળે પળે નવનવા ને જીવન સમર્પતી સુંદરી પાછળ એ પવિત્ર પુરુષ જીવન ધૂળ કરે; એ સુંદરીનો સહચાર સાધતાં સમાજ ન નડે.

ઉષાઃ—અરે! એ હજારોથી ભ્રષ્ટ થએલ દેહ ત્યારે એ પવિત્રાત્માને પવિત્ર લાગે, પણ ભૂલનો ભોગ થનાર પોતાની સ્ત્રીને તે અપનાવી ન શકે. તેવી સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરે ને છેવટમાં જો ભુલનો ભોગ થનાર પોતાની ભગિની હોય કે જે વિધવા કે ત્યક્તા હોઈ તેને યૌવન ને જીવનની આહુતિજ સદા આપવાની હોય, તેને પણ ધીક્કારી હીણે એ પુરુષ જાતનો ન્યાય-પવિત્રતા.

સ્ત્રીઓના પ્રદર, લોહીવા, ઋતુદોષ, ગર્ભાશયના રોગો, વંધ્યત્વ વગેરે માટે
સુંદરી સંજીવની
રજીસ્ટર્ડ હાથીછાપ
અકસીર છે. કિંમત—બાટલી એકનો રૂ. ૧-૪-૦
દવાના વેપારીઓ વેચે છે. ન મળે તો લખોઃ—
ઊંઝા આયુર્વેદિક ફાર્મસી; ઊંઝા (ઉ. ગુજરાત)
સોલ એજન્ટઃ—મેસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું. ગાંધીરોડ; અમદાવાદ

વિદ્યુત—ખરું છે. સમાજ કહેશે. સમાજના બે સમાન અંગો સ્ત્રી ને પુરુષ. શા કાજે સ્ત્રીઓ પુરુષોને દોષિત ઠરાવે છે ? તો શું આ ગુન્હા ક્ષમ્ય છે ? કે પુરુષ નિર્દોષ ને પવિત્ર ગણાય.

ઉષાઃ—હવે તો પતનનાગારમાં સડતી અબળાના નયનોની જ્યોતમાંથી અંગાર ઝરશે, ને તે સમાજને સમાજની રૂઢી અને અન્યાયોને બાળી ભસ્મ કરશે.

વિદ્યુત—ખરેખર મને એમજ થાય છે કે હું રડું શા સારુ ? મારે આંસુ કેવા ? મારા જીવનને સળગાવનાર કાજે સળગેલા હૈયાના અંગાર નયનેથી ઝરશે જરૂર ઝરશે—

ઉષાઃ—મને તો ભાવિ કલ્પના ક્યારની સુઝી હતી. જો–

અંગાર : રાગ મિશ્રકાફી તાલ દાદરા

[લય કાળી કાળી વાદળીમાં વિજળી ઝબુકે]

મેઘ શ્યામ વાદળીમાં ઝબકી સૌદામિની,
પળમાં તિમિર હરનાર નયણાંમાં જ્યોતિ ચમકાર.
ગાજ્યા ઘનરાજ ઘોર છાયા અંધારથી,
ભૂલી ! ક્યાં પંથ સુઝનાર, નયણાંમાં જ્યોતિ ચમકાર.
ભોમિયે ભમાવી ' ભોળી ભાળ્યો સંસાર નથી, '
લૂટ્યું પવિત્ર કૌમાર, નયણાંમાં જ્યોતિ ચમકાર.
ભોળી ભુલી ભોમિયાની મીઠાસથી,
સ્યામવદને જીવન સડનાર, નયણાંમાં જ્યોતિ ચમકાર
સડતી પતન ન્યાળે મોહાંધ દૂરથી,
રૂઢી દૂપ કાયર પડનાર, નયણાંમાં જ્યોતિ ચમકાર.
પ્રજળે પાશવતાને સળગ્યા સમાજથી,
ઉડતા ચોપાસ અંગાર, નયણાંમાં જ્યોતિ ચમકાર.
ઉડી ચિનકારી કો'ક પ્રજળેલાં ઉરથી,
ભસ્મિભૂત શ્રાપિત સંસાર નયણાંમાં જલતા અંગાર.

વિદ્યુત—સાચે જ સંસાર ભસ્મ થશે. ત્યારે જ તેનો નાશ થશે. હું હવે કોઈપણ પુરુષની પત્ની—અસહાય અબળા બની જીવન જીવવા નથી ચ્હાતી. મારું જીવન હોમીશ સમાજના પુરુષ શાસનકર્તાની દાંભિક પવિત્રતાનો નાશ કરવા.

ઉષાઃ—સાથે એ પણ કહેને કે હવે જીવનને ભોળી અબળાઓના માર્ગદર્શન કાજે ફના કરીશ.

વિદ્યુતઃ—હા, અને આખા કુમારી જગતને એક જ સંદેશ સુણાવીશ કે " કદી કોઈ લગ્નના વચને ભુલી પ્હેલાં પ્રણય પાઠ શિખવા સહચાર સાધી પુરુષોનો વિશ્વાસ કરશો ના. અને લગ્ન પછી એ હકદાર પતિ ભલે દેહનો સ્વામી બને. આત્માના ઐક્ય ન પણ સધાય. કદાચ એ સાચો પ્રેમી ન પણ બને. છતાં તેનો સહચાર સાધજો પણ ભુલે ચૂકે કોઈ કૌમાર્યાવસ્થામાં એ નર ભ્રમરોની જાળમાં ફસાસો ના. "

ઉષાઃ—વળી જેને એ લગ્નજીવનનું રહસ્ય સમજાય. જેનો જીવન સાથી સાચો પ્રેમી પ્રાપ્ત થાય. તેનું સદ્‌ભાગ્ય પણ જેના દુર્ભાગ્યે પતિરૂપ પાશ્રી યુવાન ન પાલવે બંધાય, તેણે રહેવું. કાં તો એ જીવન ઠોકરે મારી સ્વાશ્રયી પવિત્ર જીવન ગાળવું. પણ એ નહિં તો બીજા પુરુષનો વિશ્વાસ કરી સહચાર શોધી પવિત્ર ને આદર્શ આર્યોનાં ઓતને લાંછન લગાડી સમાજની ઠોકરે ચઢાવવું નહિ જ.

વિદ્યુત—હા. અને આપણી કુમારિકાઓ પણ પરિણીત કો'ક યુવાનના સંસર્ગમાં આવતાં પસંદગી કરી પોતે જ એક સ્ત્રીના જીવનને ઝેર કરવા કારણ ભુત ! અરે ! તેનો સંસાર સળગાવનાર અંગારરૂપ બીજ. અબળાજ અને પોતે તેની પરિણીતા બનીને એકને છેદ દઈ ત્યક્તા સ્વરૂપે જગતમાં રઝળાવે. એ શું ? ક્ષણીક મોહ વાસના.

ઉષાઃ—ના, ના, એ સ્ત્રીઓની કફોડી ને અસહાય સ્થિતિનું પરિણામ છે. અજ્ઞાન સ્ત્રીઓ ને શિક્ષિત સ્ત્રીયો. બધાય આજ માર્ગે જુએ છે. એ પંથે વળે છેજ કારણ એમના માનસને સંસ્કારી ઘડતર બાલ્યાવસ્થામાં મળતું નથી. પિતા સ્વચ્છંદી ને સ્વતંત્ર ધંધામાં રચ્યોપચ્યો રહેનાર કે નાદાન

કે પછી સંસ્કારની પર્વા વિહોણો હોય અને માતા બિચારી આજ વાતાવરણમાં અબળા તરીકેજ જીવતી સ્ત્રી હોય. એના તરફથી શી આશા, શા સંસ્કાર ને.

વિદ્યુત—તેથી જ આટલું પતન આપણું થઈ રહ્યું છે. પુરુષ સ્ત્રી નાદાન વયે તેમના બાલ્યકાળમાં તેમનું જ માનસ ને ઘડતર સંસ્કાર મળ્યા ન હોય. તેમને જો વચનની કિંમત સમજાવી હોય. તેમનાં હૃદય હૃદય ઘડાયાં હોય. માનવજીવનની કિંમત તે આંકી શકતાં હોય. સંયમી જીવન જીવવા ચ્હાતાં હોય તો તે આ પાશ્ચત્લીલા ક્ષણ પણ સમાજમાં ન ટકે. આતો ધર્મથી આદિકાળમાં તો પવિત્રતા, વચન સંયમ ને પ્રેમ તથા જીવનની કિંમત હતી. કારણ ધર્મશાસ્ત્રે પાપનો ડર ને "પર સ્ત્રી કે પર પુરુષને કાજે માતા કે ભાઈ"નાં વચનો સમાવી તેની કિંમત આંકી હતી. હાલ ધર્મને તો તિલાંજલી મળી પણ હાલની આધુનિક કેળવણીથી કે ગૃહશિક્ષણ દ્વારા બાલ્યકાળમાં જે ઘડતર સંસ્કારી ઘડાવું જોઈએ તે કાજે–

ઉપા:—હવે તો પ્રભુ સંયમી માનસ ઘડનાર માતાપિતાને પ્રેરે ને આ ભારતનાં સળગી જતાં દામ્પત્યને સુધાર. બેન વિદ્યુત, તું તો સંસ્કાર ને સંયમના પાઠ સમાજમાં પઢાવવા જીવન સમર્પી આ માનવદેહ સાર્થક કર. (જાય છે.)

દરેક રજવાડામાં જેને આવકાર મળ્યો છે. તે સ્ત્રી ઉપયોગી અનેરું પુસ્તક આજેજ મંગાવો

મારું ઘર

(ભા. ૧ થી ૫ સાથે)

કી. રૂ. પાંચ ટ. ખ. આઠ આના

"સ્ત્રીબોધ" કાર્યાલય—પીરમશાહ રોડ, અમદાવાદ

૧૯૪૩ ના અસાધારણ બનાવો

(૧) મુસોલોનીનું અકલ્પ્ય પતન.
(૨) પરસ્પર વિરોધી માનસવાળા ચર્ચીલ અને સ્ટેલીનની તહેરાનમાં મુલાકાત ચર્ચીલે સ્ટેલીનને કરેલી તલ્વારની નવાજેશ.
(૩) જાપાન યુદ્ધને હિંદની સરહદ સુધી ખેંચી લાવ્યું અને પુસ્તક પ્રકાશનમાં વપરાતા કાગળો તથા બીજી સામગ્રી ખૂબ મોંઘી બની.
(૪) કાગળની આ મોંઘવારીમાં નવા પુસ્તકોનું પ્રકાશન મુશ્કેલ બન્યું. અસહ્ય મોંઘવારી છતાં ગુજરાતને જે જે અમૂલ્ય ગ્રન્થરત્નો પ્રાપ્ત થયાં તે તે સમુદ્રમાં મંથનને અંતે દેવોએ મેળવેલાં અમીરસ સમાન જનતાને માટે નીવડ્યાં.
(૫) આ યુદ્ધ દરમીયાન કરેલા સાહિત્યમંથન દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલા ગ્રન્થરત્નોનાં યશસ્વી નામો આ રહ્યાં.

ઘરની રાણી	**આમ્રપાલી ભા. ૧–૨**	**ભવિષ્યવાણી**
રૂા. ૬॥ વી પી. ૦॥	રૂા. ૬) વી. પી. ૦॥	રૂા. ૬॥ વી. પી. ૦॥
સંસ્કાર લક્ષ્મી	**ગાંધીજીને જગવંદના**	**લગ્નનો આનંદ**
રૂા. ૬॥ વી. પી. ૦॥	રૂા. ૩ વી. પી. ૦।≈	રૂા. ૩॥ વી. પી. ૦॥
જીવન સખી	**શ્રી લક્ષ્મીમહોર**	**વાત્સ્યાયન કામસૂત્ર**
રૂા ૪। વી. પી. ૦।≈	રૂા. ૧) વી. પી. ૦।–	રૂા. ૬॥ વી. પી. ૦॥

આ અમૂલ્ય ગ્રન્થો અને લક્ષ્મીમહોર

મેસર્સ એન. એમ. ઠક્કરની કું.

બુકસેલર્સ. પબ્લીશર્સ : ૧૪૦ પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ. મુંબઈ–૨ માં મળી શકશે.

ડોંગરેનું બાલામૃત

છોકરાઓ માટે પુષ્ટીકારક દવા છે, તે નબળા અને સુકાઈ ગયેલાં છોકરાંઓને સાજાં કરે છે. આ બાલામૃતમાં છોકરાંઓના હાડકાં મજબુત કરવાની ચીજો સમાયેલી છે. મધુર છે.

ભાઇ

લેખીકા : નીરૂપમાદેવી
અનુ : જેઠાલાલ ત્રિવેદી
[B. A.]

પ્રકરણ ૧ લું.

કાલીસાગરને કાંઠે

તે ગામમાં કાલીસાગર સરોવર પોતાના નામને સાર્થક કરતું હીલોળા લઇ રહ્યું હતું. તેનો રમણીય કિનારો, તથા સ્વચ્છ સુનીલ જલરાશિ એવાં અતુલ હતાં કે ઘોર અનાવૃષ્ટિ વખતે પણ તે તળાવનું પાણી જરાય ઓછું થાય નહિ, એમ ગામલોકો ચોક્કસ માનતા હતા. ગ્રામ્યદેવી કાલીકાની વેદીપીઠ અને અધિષ્ઠાનવાળા વૃક્ષની પાસે હોવાથી જ કદાચ તેનું નામ કાલીસાગર પડયું હતું.

આવા સરોવરના કાંઠે તપોવન હોવાની વાત તો દૂર રહી તેને બદલે પ્રાણીસંહારક જીવોએ ત્યાં પોતાનો અડ્ડો જમાવ્યો હતો. તેના જળમાં તથા કિનારે મત્સ્યરાગી બગલા, હંસ વગેરેની દોડધામ થઇ રહેતી. કિનારા ઉપર તેવીજ રીતે મત્સ્યલોભી બાળકો અને જુવાનોનાં ટોળેટોળાં હંમેશાં પડયાં પાથર્યાં રહેતાં. ગ્રીષ્મનો તાપ ચારે તરફ ધગધગી રહ્યો હતો. પરંતુ કાલીસાગરને કાંઠે ઝાડની છાયામાં બેસીને બે યુવાનો પાણીમાં દોરી તથા ફાંસલો નાંખી આશાભરી આંખે બગલાની પેઠે અસાધારણ ધિરજ દાખવી રહ્યા હતા. આ દ્રશ્ય કંઇ વિરલ ન હતું. તળાવની પાળ પાસે જેમનાં ઘર હતાં તે બધા ગૃહસ્થોની વહુ દીકરીઓ પોતાનું તમામ ઘરકામ કાલીસાગરને ખોળે જ સમાપ્ત કરતી. તેઓનું ઘસવું, માંજવું, ધોવું, જળભરવું વગેરેથી થતા ટન્ ટન્ ઘસ્ ઘસ્ ચલ્ ચલ્ છલ્ છલ વગેરે મૃદુ શબ્દોથી તેનો કાંઠો સર્વદા ગાજી રહેતો.

તે દિવસે પણ બધું દરરોજની પેઠે ચાલતું હતું. વહુઓ તે દિવસનું ઘસવા માંજવાનું કાર્ય સમાપ્ત કરી પાણી ભરી ઘર તરફ ચાલી જતી હતી. ગૃહિણીઓ નાહી ધોઇને ઘેર જઈ રહી હતી. તેઓની વાર્તાલાપની છટાથી વિરક્ત થઇને અગર તો મત્સ્યલેખા પૂરો થવાથી માછલાં પકડનાર યુવકોનાં ટોળાં પણ ચાલ્યાં ગયાં હતાં. માત્ર એક બે હઠીલા સ્વભાવના છોકરાઓ હજી થોડીવાર બેસવાથી મત્સ્યલોભ થશે એ આશાએ બેસી રહ્યા હતા. બપોર વીતીને લગભગ સંધ્યાકાળ થવા આવ્યો હતો. છેવટ કંટાળીને એક યુવક ઉભો થયો અને બૂમ મારીને બોલ્યો—

"અરે, રમેન, હવે ક્યાં સુધી બેસી રહેવું છે? ચાલ હવે ઘેર જઈએ."

થોડે દૂર એક ટેકરી પાસે રમેન પાણીમાં ફાંસલો લટકાવી આકાશ સામે તાકીને ચૂપચૂપ બેસી રહ્યો હતો. સોબતીના આહ્વાનથી ચમકી ઉઠીને ફાંસલને સમાલતો રમેન બોલી ઉઠયો : "હા, હવે જરા થોડીવાર જોઉં, પછી જઇએ."

"અરે, હજીય થોડીવાર બેસવું છે? જોઉં કેટલી પકડી છે તારું?"

સોબતીને નજીક આવેલો જોતાં જ સલજ્જ ભાવે રમેને છીપ જળમાંથી ખેંચી લીધી અને ટાપ ચઢાવતાં ચઢાવતાં તે કહેવા લાગ્યો : "તદ્દન નકામો વખત ગયો. માછલીઓ બહુ ચાલાક બની ગઈ હોય એમ લાગે છે દોસ્ત!"

"અરે, આ શું કરે છે તું? એક પણ માછલી નથી પકડાઇ? મારે તો ઠીક ઠીક એકઠી થઈ ગઈ છે. આજ તો વળી બે મોટી માછલીઓ પણ મળી ગઈ છે—અરે, પણ હજી તું ફરી ફાંસલો પાણીમાં નાંખે છે?"

"તો તદ્દન ખાલી હાથે ઘેર જાઉં એમ?"

"સંધ્યાના ઉજાસમાં ઠીક ફાવશે એમ? મને

હવે અંધારે નહિ ફાવે ભાઈ! ઠીક ત્યારે હું તો હવે ઘેર જાઉં છું."

સોબતીના ચાલ્યા ગયા પછી રમેન ફાંસલો છોડી દઈ સામેના એક ઘાટ તરફ જોઇ રહ્યો. તેણે જોયું કે ઘરકામ માટે વારંવાર આવતી નારીમંડળીમાંથી કોઈ ત્યાં જણાતું નહતું. ઘાટ શૂન્ય જણાતો હતો. રમેન જ્યારે આકાશ સામે તાકી તાકીને પોતાના મનના પ્રશ્નની ઉંડી મીમાંસામાં વ્યસ્ત બની ગયો હતો ત્યારે તે પોતાનું કાર્ય પતાવીને ક્યારે ચાલી ગઈ તેની તેને કંઈજ ખબર પડી નહિ.

ધીમે ધીમે દોરી, ફાંસલો ટોપ વગેરે એકઠું કરી લઈને રમેન ઉભો થયો. અન્ય મનસ્કભાવે કાંઠે કાંઠે ચાલતો રમેન ક્યારે પેલા ઘાટ ઉપર આવી પહોંચ્યો તેની તેને પોતાને પણ ખબર પડી નહિ. પરંતુ પાણી તરફ નજર જતાં કંઈક ચક્ ચક્ કરતું દેખાયું અને તુરત તે ચમકીને ઉભો રહ્યો. તેણે ધાર્યું કે કોઈ માણસ કાંઇક ચીજ નાંખી ગયું છે. દોરી તથા ટોપ એક હાથમાં પકડી બીજા હાથે પેલી ચીજ ઉપાડી લઇને પાછળ જોતાં જ તેનું મુખ અકલ્પ્ય આનંદની આભાથી ઉજ્વળ બની ગયું. જે ચીજ તે શોધવા આવ્યો હતો તેને જોઈને તે અચકાઇને ઉભો રહ્યો.

તે કંઈજ વાત કરતી નથી એ જોઇને રમેને ઘડો પૂર્વવત જળની ધાર પર મૂકી દીધો અને પછી તે મૃદુ સ્વરે બોલ્યો: "ફેંકીને ચાલી ગઈ હતી ખરું ?"

તે પણ જવાબ મલ્યો નહિ માત્ર ચૂપચૂપ શીર ઝૂકાવી તેણે ઘડો ઉપાડી લીધો. રમેન તે સંધ્યાના આછા પ્રકાશમાં તીક્ષ્ણ દ્રષ્ટિએ તેના મુખ તરફ તાકીને જોવા લાગ્યો અને પછી એકદમ વિરક્ત બની ગયો.

તે ચૂપચૂપ ચાલવા લાગી. રમેનના ગળામાંથી આપોઆપ અવાજ નીકળી પડયો–

"અમલા ?"

"શું છે ?"

"તને આજે શું થયું છે વારું ?"

"કશું થયું નથી વળી."

"ના, જરૂર કંઇક થયું છે. આમ શૂનમૂન બનીને કેમ ફરે છે ત્યારે ? કોઈની સાથે બોલતી ચાલતી નથી, હસતી નથી કે એકવાર નજર સરખી પણ કરતી નથી એનું શું કારણ છે ? તને શું થયું છે અમલા ? કોઈ એ તને કાંઈ કહ્યું છે વારું ?"

"ના" અમલાએ સંક્ષેપમાં જવાબ આપ્યો.

"તો પછી આમ કેમ? તને શું થયું છે તે મને કહે."

હવે બાલિકા વધુ વખત આત્મસંયમ રાખી શકી નહિ. આ જગતમાં પોતાના માટે આટલો બધો સ્નેહ અને આટલી બધી લાગણી તે બીજે ક્યાંય પણ મેળવી શકે તેમ ન હતી. રમેનનો અવાજ સાંભળતાં સાંભળતાં તેની આંખમાંથી આંસુ ટપકવા–લાગ્યાં, છતાં પણ હજી ને ઉત્તર આપી શકતી નહિ. તેની આજની વાત તે બીજાને શી રીતે કહી શકે ? તે વાત ખરેખર જ મર્મવેધી અને વિચિત્ર હતી.

યુવકે ફરી અમલાને પૂછ્યું: "કાકા કાકી કાંઇક બોલ્યાં હશે ?"

"ના."

"તો પછી ?"

૧૯૪૪ની ભેટ

શ્રી. નીરૂપમાદેવી કૃત

ભાઇ

આ એક પ્રકરણ જાણ પુરતું આપવામાં આવ્યું છે. વધુ માટે ભેટ પુસ્તક વાંચો ટુંક વખતમાં બહાર પડશે. –મંત્રી

"કાકીના મો જાત્રા કરી પાછાં આવ્યાં છે. તે ખબર છે ને?"

"હા, પણ તેનું શું છે? તે તને કાંઈ બોલ્યાં છે?"

"હા." ક્રોધથી હોઠ દાંતમાં દબાવતો રોષાકુળ યુવક બોલ્યો: "શું બોલી એ ડોસલી તને?"

"તમારી બા પાસેથી જ એ વાત સાંભળજો." એટલું કહીને અમલા ફરી ચાલવા લાગી. રમેન વ્યગ્ર બનીને તેની આગળ ઉભો રહીને કહેવા લાગ્યો.

"બોલ, જતાં પહેલાં તારે એ વાત મને કહેવી જ પડશે."

બાલિકા અણગમો બતાવતી બોલી ઊઠી: "અરે, આ શું? કોઇ જોઈ જશે તો નિંદા કરશે. માર્ગ છોડો. મને જવા દો!"

રમેન તેથી ડર્યા વગર હસીને બોલ્યો: "બસ થઈ રહ્યું? પેલા દિવસે માછલાં પકડવા માટે તું મારી સાથે કેટકેટલી વાતો કરતી હતી? તારી પૂજા તથા વ્રતને માટે કેટકેટલાં ફુલ, ફળ હું તને પાડી આપતો હતો? એ વાત બધી જુની થઈ ગઈ ખરું? આવતો અગ્રહાયન× માસ આવે તે પહેલાં તારી મારી વચ્ચેની એ બધી વાતો બસ બંધ થઈ જવાની છે!"

આ વખતે બાલિકાએ માથુ ઉંચકી રમેન તરફ નજર કરી. સંધ્યાનો અંધકાર ઊતરી ચૂકયો હતો છતાં રમેન બાલિકાનાં સુંદર છતાં ડરડાયેલાં નેત્રોમાં એક નવી વસ્તુ દેખીને ચમકી ઊઠયો. તે બમણી વ્યગ્રતાથી બોલી ઊઠયો: "તને પગે પડુ છું અમી! તને મારા સોગન છે, જલદી કહી દે કે શી વાત બની છે?"

"મારી હાંસી મશ્કરીની જે વાતો આજ સુધી કરી તેવી હવેથી બીલકુલ મારી સામે કરવી નહિ."

× અગ્રહાયન એટલે માગશર માસ

"કંઈ વાતો? અગ્રહાયન માસની? કેમ વારું અમા? તો તો પછી...તો શું તારા કાકા કાકીએ માને બધી વાત કરી નકકી કરી નાંખ્યું છે અને હવે......

રમેનનું ગળું જાણે રૂંધાઇ જવા લાગ્યું. માથુ નીચે નમાવી બાલિકા ધીરા અવાજે બોલી: "તેમનો દોષ નથી. પણ હવે તે વાત બની શકે તેમ નથી."

"કેમ?" રમેનની વધુ પૂછવાની શક્તિ જ જાણે હણાઇ ગઈ.

"કાશીમાં મારા બાપુજીની જે પિસિ રહે છે તેમની પાસેથી કાકીજી આ ખબર લાવ્યાં છે કે નાનપણમાં મારો...મારો..."

"શું તારો...અમલા? તે કેવી વાત કરે છે? મારી સાથે તારો વિવાહ નહિ થઈ શકે? તો શું તારો વિવાહ બીજા કોઈની સાથે..."

"નાનપણમાંથી જ થઈ ગયો છે. હું ત્યારે ચાર પાંચ વરસની હતી."

વિસ્મિત રમેનને એકલો છોડી અમલા ચાલી ગઈ. પણ તેની ગતિ બહુ ધીમી હતી. માર્ગ ભૂલી ન જવાય તે માટે તે વારંવાર ઊભી રહીને જોતી હતી.

પરંતુ પોતે ઉભો હતો ત્યાંથી ખસવાની શક્તિ રમેનમાં ન રહી. જોતજોતામાં અંધકારના શ્યામ પડદામાં કાલીસાગરનું જળ અને સ્થળ બધું એક થઈ ગયું. પથ્થરની ઘડેલી પ્રતિમા હોય તેમ સ્થળ, કાળ અને સ્થિતિનું ભાન ભુલીને રમેન કયાંય સુધી ત્યાંજ ઉભો રહ્યો. થોડીવારે તેણે ઉંડો નિશ્વાસ મૂકયો અને શુન્ય દ્રષ્ટિએ આકાશ તરફ તાકી રહ્યો.

અમલાએ કહેલી વાર્તા રમેનને ગળે ઉતરતી ન હતી. શું અમલા તેની પોતાની ન હતી? તે બીજાની થઈ ચૂકેલી હતી? અશક્ય તેમ હોયજ નહિ. આમ તર્ક વિતર્કમાં ડુબેલો રમેન અંધકારમાંજ, લમણે હાથ દઈને એક પથ્થરની શીલા ઉપર બેસી ગયો.

આ તો આપણા ઘરની જ વાતો છે!!

બંગાળી સાહિત્યના ભવ્ય કથાશિલ્પી સ્વ. નારાયણ ભટ્ટાચાર્યે આપણા ઘરઘરની વાતોને અક્ષરદેહ આપી સુંદર સમાજ ચિત્રોની સમજાવટ કરી છે.

૧—મિલન

આજે ઘેર ઘેર બે વાસણો ભેગાં થતાં ખખડી ઉઠે છે. પરંતુ એ ખખડતાં વાસણો-ભાઈ ભાઈ વચ્ચેના કજિયાનાં મૂળ કારણો કયાં છે, એ મૂળને પાણી પાનારાઓ કેવા હોય છે, અને તેઓ અન્યના સુખી સંસારમાં આગની ચિનગારીઓ ચાંપી દે છે અને અંતે એ કુટુંબોની કેવી તારાજી થાય છે તેનું સુંદર અને મનોરમ ચિત્રણ રજુ કરવામાં લેખકે એક સુંદર કથા કશિલ્પી તરીકેની કલા દાખવી છે. જાણે આપણા ઘરમાં બનતી વાતો!! આજે જ મંગાવો

રૂપિયા ત્રણ

૨-વારસદાર

આપણા શ્રીમંત સમાજમાં અપુત્ર રહેનારને પોતાની સંપત્તિનાં વારસદાર માટે ખૂબ જ ચિંતા રહ્યા કરે છે. અને પોતાની પાછળ મિલકતના વારસદાર તરીકે પોતાની સંપત્તિ કોને સુપ્રત કરવી. એની વિમાસણ સદાકાળ રહ્યા કરે છે.

એવા એક જમીનદારની આ ચિંતા અને વિમાસણનો અંત કેમ આવ્યો, ગરીબ પ્રત્યે પણ સમભાવ દાખવનાર અને પોતે પરણાવવા ધારેલી કન્યાનું પાણિગ્રહણ ન કરનાર ભત્રીજાને એ શ્રીમાને પોતાની સંપત્તિ કેમ સમર્પી તેનો હુબહુ ચિતાર.

મૂલ્ય રૂ. ૩-૦-૦

૩-પતિ મંદિર

એ જ કથાશિલ્પી સર્જેલી કથા પતિથી તરછોડાયેલી એક તરુણી પોતાની પતિપરાયણતા, અનેક વિકટ સંજોગોમાં પણ કેવી ટકાવી રાખે છે. ભાઈને પરણાવી પોતે કેવી આપત્તિઓ વહોરી લે છે અને અંતે પતિને કેવી રીતે પામે છે તેનું સુરેખ સર્જન જાણે આપણી આંખ સામે હાજર હોય એવી શૈલીએ રજુ કર્યું છે.

આર્ય સ્ત્રીઓના ઉચ્ચ આદર્શ જોવા માટે આ પુસ્તક તમારે વસાવવું જ પડશે.

મૂલ્ય ૧-૧૨-૦

૪ શરદ્વાણિ

બંગ નવલસમ્રાટ સ્વ. શરદ્બાબુનાં સર્જનોમાંથી પોતાની ડાયરીમાં હંમેશ માટે કામ આવે તેવાં નોંધી લેવા જેવાં વાક્યરત્નોનો આ ભંડાર સાચે જ શરદરત્ન ભંડાર જ છે

શરદ્બાબુના હાર્દને પિછાનવા, તેમની સમભાવના આપણામાં સતત જાગ્રત રાખવા આ પુસ્તક આપણા માર્ગદર્શક ભોમિયારૂપ છે.

આવા મોરનાં ઈંડાંને ચિતરામણ હોય જ નહિ.

મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦

આ પુસ્તકો તથા બીજા તમામ જાતના પુસ્તકો મંગાવવા આજે જ લખોઃ—

શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય બુકસેલર્સ પબ્લિશર્સ ટાવર રોડ **સૂરત**

મીઠા પિશાબના દરદમાં અને હ્રદયના રોગોમાં લાગણીજન્ય તત્ત્વ કેટલું છે એની તપાસ ન્યુયોર્કની એક ઇસ્પીતાલમાં કરવામાં આવી હતી. આ બંને રોગો Organic છે. બંને વર્ગમાં લગભગ પચાસ ટકાથી ઉપરાંત બિમારી માનસિક હતી. દરદીને કંઇ માનસિક આઘાત થાય અગર લાગણી ઉશ્કેરાય ત્યારે હ્રદયનાં તથા મીઠી પિશાબનાં ચિન્હો તીવ્રતર બનતાં.

એવું સાબીત થયું છે કે માણસની લાગણીના પ્રવાહને જો માર્ગ ન મળે અને અંદર ને અંદર ધુંધવાય તો એ ચિંતા (અગર ભય) રોગ રૂપે વ્યક્ત થાય છે. લોહીના દબાણના ઘણા ખરા કેસો આવા હોય છે. જ્યારે દબાણનું કારણ Orgonic હોય છે ત્યારે પણ જો દરદીનું માનસિક સ્વાસ્થ્ય સુધરે છે તો દબાણમાં ઘટાડો માલુમ પડે છે. ડૉ. એરવીન મૂમ આવો એક દાખલો ટાંકે છે. એક દરદીને બ્લડપ્રેશર હતું. ફેફસાંનો પણ બગાડ હતો ને પિશાબમાં ઍલ્બ્યુમીન જતું હતું. આરામથી તથા દવાથી એને કંઇ જ ફાયદો ન જણાયો. એક દિવસ વાત વાતમાં એ બોલી ગયો કે પોતાની સ્ત્રીને (બંને એ છૂટા છેડા લીધા હતા) પોતે બહુ અન્યાય કર્યો હતો. તરત જ ડાક્તરે પતિપત્નીનો મેળાપ કરાવ્યો. અને બંનેએ ખુલ્લા દિલથી ચર્ચા કરી. પરિણામ એ આવ્યું કે બ્લડપ્રેશર ઘટી ગયું, ફેફસાંમાં સુધારો થયો અને પિશાબમાંથી ઍલ્બ્યુમીન અદ્રશ્ય થયું.

બૉસ્ટનની એક મોટી ઇસ્પીતાળમાં દમ, સંધિવા અને આંતરડાનો રોગ—એવા ત્રણ જુદી જુદી જાતના રોગોનો અભ્યાસ કરવામાં આવ્યો હતો. આ ત્રણે રોગના ઘણા દરદીઓમાં માનસિક અસંતોષ તથા લાગણીઓનું વૈષમ્ય જણાયાં હતાં. લગભગ ૯૬ ટકાને કોઇને કોઇની સામે (શેઠ, શિક્ષક કે માબાપ) રોષ હતો, ૭૫ ટકા ઉદાસ તથા નાસીપાસ થયેલા હતા ને ૬૮ ટકા પોતાને કોઇને કોઇ રીતે દોષિત માનતા હતા.

શિકાગોની માનસવિશ્લેષણ સંસ્થાએ બહુ વિસ્તાર પૂર્વક અને વિગતવાર કરેલી તપાસમાં

આપ સમ્રાટ વિક્રમની બેહજારમી જયંતિ રસ લ્યો છો કે નહિ?

ભારતીય રાજવંશોના ચક્રચૂડામણી

'સમ્રાટ વિક્રમ'

ની દ્વિતીય સહસ્ત્રાબ્દી ભારતના પ્રાંતે પ્રાંત ઉજવાઈ રહી છે. આજથી બે હજાર વર્ષ ... અવંતિના રાજસિંહાને ચક્રવર્તિ મહારાજા વિક્ર... દિત્ય બિરાજતા હતા એ વાત હવે ઇતિહાસિ... થઈ ચૂકી છે.

એ પ્રતાપી સમ્રાટ વિક્રમનાં મ... પરાક્રમો તમે જાણો છો? મહારાજાએ વ... કરેલો વીરવેતાળ કેવાં અદ્ભૂત પરાક્રમો કરં... તે તમે જાણો છો? મહારાજા વિક્રમે મેળવે... અદ્ભૂત સુવર્ણસિદ્ધિ તથા શકપરાજય... રોમાંચક કથા તો તમારે જાણવી જ જોઇએ... અદ્ભૂત રમણીરત્ન પદ્માવતી અને ગંગ... ધાંચણની અદ્ભૂત કલાઓ પણ તમ... જાણવી જોઇએ.

આ બધું જાણવા માટે થોડા સમય ઉ... રજ બહાર પડેલી શ્રી. જેઠાલાલ ત્રિવે... રચિત રોમાંચક નવલકથા "સમ્રાટ વિક્રમ... જરૂર વાંચજો. એ અદ્ભૂત ઐતિહાસિક નવ... કથાના વાંચન વગર તમે મહારાજા વિક્રમને ખ... સ્વરૂપે નહિ જાણી શકો. "સમ્રાટ વિક્રમ"... થોડીજ નકલો હવે શીલક છે. વિલંબ કરશે તો તમારી નકલ બીજાઓ ઝડપી લેશે.

કિં. રૂા. ૩ છે. ટ. ખ. આઠ આના જુદ...

— દરેક વહેપારીને ત્યાંથી મળે છે. —

આજેજ લખો:—

જીવનલાલ અમરશી મહેતા—અમદાવા...

જણાયું છે કે દમના રોગીઓમાં પણ દમનું આલાકારણ હોવા છતાં માનસિક આઘાત પ્રત્યાઘાત ઘણો ભાગ ભજવે છે. એક સ્ત્રી ઘણી કુશળ કાર્યકર્તા હોવાથી એને એના ખાતામાં મદદનીશની જગાએથી ઉપાડી મુખ્ય જગાએ બેસાડવામાં આવી; ત્રણ મહિનામાં એને દમ લાગુ પડયો. જ્યારે એણે પોતાની નવી જગાનું રાજીનામું આપ્યું ને મુખ્ય પદવી પરથી મદદનીશ બની કે તરત દમનું જોર ઘટી ગયું.

ચિંતાની આ જાતની શારીરિક અસર છેક પુરાતન કાળથી માનવ ઇતિહાસમાં જણાય છે. આત્મરક્ષણની Instinct (કુદરતી પ્રેરણા) સાથે એને નિકટનો સંબંધ છે. પોતાનું રક્ષણ કેવી રીતે કરવું એ આદિ માનવનો મુખ્ય પ્રશ્ન હતો. એને રોજ ને રોજ કાંતો યુદ્ધ કરવું પડતું કે પલાયન કરવું પડતું. આ યુદ્ધ અને પલાયનની આવશ્યકતાથી ક્રમે ક્રમે એના શરીરનું એવું બંધારણ થયું કે અણીને પ્રસંગે એ શરીર સ્વયમેવ જે જરૂરનું હોય તે કાર્ય (યુદ્ધ કે પલાયન) કરે.

પ્રબળ ક્રોધ પેદા થાય ત્યારે કે ભયને પ્રસંગે આપણા શરીરમાં ઘણા મહત્ત્વના ફેરફાર થાય છે. હૃદય વેગથી ધડકે છે, પેટના અવયવોમાંનું લોહી હૃદય, મગજ તથા હાથપગના બળવાન સ્નાયુઓ તરફ દોડે છે–અને કાર્યસાધક યુદ્ધ કે પલાયન માટે આવશ્યક સર્વ તૈયારી થઈ જાય છે. આ બધા ફેરફારો મુખ્યત્વે શરીરના રસોમાં થાય છે–કેમિકલ ફેરફાર થાય છે. બાહ્ય જગતના જે જે પ્રત્યાઘાતથી વ્યક્તિની સલામતી જોખમાય છે કે એનામાં ભય અગર રોષની લાગણી ઉત્પન્ન થાય છે, તે બધા પ્રત્યાઘાતો આ કેમીકલ યંત્ર રચનાને ચલાયમાન કરે છે.

આદિમાનવ સામે કોઈ હિંસક પશુ ખડું થતાં એને જે ભય લાગતો એવો જ ભય આજના માન-

શીયાળાની સર્વોત્તમ શકિતની દવા.

સ્ત્રીઓ માટે બીનહરીફ ❀ તાકાત અને ઉત્સાહ લાવનારું ઉત્કૃષ્ટ ઔષધ

નીક્ષોલ

આજથી જ વાપરવી

ચાલુ કરો

સ્ત્રીઓના દરેક દરદો માટે અકસીર પુરવાર થયેલી છે. સ્ત્રીઓ માટે સોનાના વરખમાં બનાવવામાં આવે છે. કીં. મોટી બાટલી રૂા. ૮–૦–૦ નાની રૂા. ૩–૪–૦

પુરુષો માટે રૂપેરી વરખની ગોળીઓ છે. કમતાકાત શરીરની શીથીલતા નાબુદ કરી જવલંત તાકાત આપે છે. દરેક સીઝનમાં વાપરી શકાય છે.

હિંદુસ્તાનના કોઈપણ વેપારી પાસેથી ખરીદો અગર લખો.

સોલડીસ્ટ્રીબ્યુટર્સ: અથવા

નેશ એન્ડ એલીસ

પ્રોસ્પેકટ ચેમ્બસ એનેક્ષી હો–બી. રોડકોટ; મુંબઈ

નીક્ષોલ ડીપો, પો. બો. નં. ૩૦૬૫—મુંબાઇ : ૩

અમદાવાદના એજન્ટ મેસર્સ એસ. એન. નાતલવાળા. ત્રણ દરવાજા

તેમજ દરેક દવાવાળા વેચે છે.

વીને કોઈ એન્કની ઉથલ પાથલમાં પોતાની મિલ્કત ગુમાવતાં લાગે છે. પરંતુ ફરક એટલો છે કે પેલો માનવી લડતો કે નાસતો તો પણ એને વેગવંત લોહી ફરવાની અને પ્રબળ હ્રદયધબકારાની જરૂર પડતી. પરંતુ આજના લુંટાયલા મુડીદારને આ વસ્તુઓ બીન જરૂરી છે. એના શરીરમાં પેલા કેમીકલ ફેરફારો તો થાય છે. પરંતુ એને નથી લડવું પડતું કે નથી ભાગવું પડતું. પરિણામે, જેની જરૂર નથી એવા અનેક રસો એના લોહીમાં ભળે છે અને એના શરીરના આંતર બંધારણમાં ગભરાટ મચાવે છે. દરદીને આનું ભાન નથી હોતું પરંતુ એથી એમ ન કહેવાય કે આ વસ્તુઓ નિર્દોષ છે. આવી જે ઉથલપાથલ શરીરમાં થાય તે કોઈને થોડી નડે, કોઈને બહુ નડે, કોઈને અસર કરે, કોઈને ન કરે. એનો આધાર એ મનુષ્યના શારિરિક તેમજ માનસિક બંધારણ પર રહેશે.

ધારો કે બે બાળક છે. એકને પોતાનો ગુસ્સો વ્યક્ત કરવાની જરૂર છે ને સગવડ છે; બીજાને નથી. મોટપણે, ગુસ્સાનો પ્રસંગ આવતાં પહેલાં પોતાની લાગણીને માર્ગ આપશે ત્યારે બીજાવે કદાચ માથાનો દુઃખાવો ઉપડશે? જે બાળકને નાનપણમાં અતૂ લાડમાં તથા સાચવી સાચવીને ઉછેર્યું હોય તેને આ જગતનાં કલહ અને સ્પર્ધા ભાગો નાખશે; જે સ્વત્રતા તથા આત્મવિશ્વાસ જોઈશે તે એ નહિ બતાવી શકશે. પરિણામે એના અંતરમાં વિસંવાદ થશે અને આ વિસંવાદ કોઇપણ બિમારી રૂપે પ્રકટ થશે. આ માનસિક વિસંવાદ અને ઘર્ષણ કોઈ વેપારીમાં પેટનું ચાંદુ પેદા કરે છે તો કોઇના લોહીનું દબાણ વધારી મૂકે છે.

સમજુ દાકતર બધા જ સંજોગોની તુલના કરે છે. દવા, દારુ, વાઢકાપ ઉપદેશ, ઠાકો—જે કંઈ દરદીની ચિંતા ઘટાડે અને મૂળમાંથી રોગને કાઢે તે દાકતર અજમાવશે. એ માત્ર દરદની દવા નથી કરતો પરંતુ દરદીની દવા કરે છે. દરદી એક મનુષ્ય છે, સ્ત્રી અગર પુરુષ બે એ વાત પર વિશેષ લક્ષ આપે છે.

☆

બાબુલીન
બાળકોને તંદુરસ્ત, તાકાતવાન
અને રૂષ્ટપુષ્ટ બનાવે છે.
બી. એ. એન્ડ બ્રધર્સ (દવાવાળા)
પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨

બહેનો
બીજી બધી દવાઓથી કંટાળ્યા હો તો
પ્રદર અને લોહીવા
ને ફક્ત છજ દીવસમાં નબુદ કરનાર
હ્યુમેગો (ટબ્સ) વાપરો
કિંમતઃ-૫૦ ટીકડીના પુરા કોર્સના રૂા. ૨)
જેને પ્રખ્યાત ડોકટરોએ સરટીફાય કરી છે.
દરેક સ્થળે એજન્સીઓ આપવાની છે.
લખોઃ—મનુ એન્ડ હરીશ (ઇન્ડીયા)
માંડવી........................વડોદરા

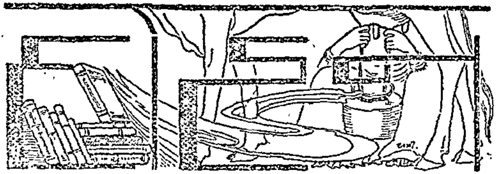

ગર્ભવતી સ્ત્રીઓનાં એનીમીઆથી મરણો

અમદાવાદની ગાયનેકોલોજીકલ અને ઓબ્સ્ટીટ્રીક્સ સોસાયટી તરફથી પ્રાર્થના સમાજ હોલમાં અમદાવાદના અગ્રગણ્ય તબીબોની એક સભા થોડા દિવસ પહેલાં બોલાવવામાં આવી હતી. તે સભામાં એનીમીઆ (લોહીનું પાણી) ને લીધે ગર્ભવતી સ્ત્રીઓના મરણપ્રમાણમાં હાલમાં જે ચમકાવનારો વધારો થયો છે તેનાં કારણો અને ઉપાયો વિષે ઉંડી ચર્ચા થઈ હતી.

આ મુદ્દાઓ જનતા સમક્ષ મૂકવા જરૂરી છે, જેથી વખતસર ઈલાજ થઈ શકે અને વધતું મરણપ્રમાણ અટકાવી શકાય. છેલ્લાં ચાર વર્ષ દરમીઆન શહેરનાં બે સુપ્રસિદ્ધ પ્રસૂતિગૃહમાં થએલા મરણોના આંકડા નીચે આપ્યા છેઃ

બાબત તો એ છે કે આ વધારો એનીમીઆને જવાબદાર છે. અમારા ધારવા પ્રમાણે નીચેની બાબતો આ વધારા માટે જવાબદાર છેઃ—

(૧) મેલેરીઆ કાબુમાં લાવનાર ક્વીનાઈની અછત.

(૨) ખોરાકની વધતી જતી મોંઘવારીને લીધે પોષક ખોરાકનો અભાવ.

(૩) ગર્ભવતી સ્ત્રીઓની ડૉકટરી તપાસ નિયમિત થવી જોઈએ અને જો એનીમીઆ માલમ પડે તો નિષ્ણાતો પાસે તપાસડાવી યોગ્ય ઈલાજ તરત લેવડાવવા. આ પ્રત્યેની બેદરકારી ત્રીજું કારણ છે.

આ સારૂ નીચે પ્રમાણેના ઉપાયો લેવડાવવા જોઈએઃ—

	કુલ સુવાવડ		મરણના આંકડા		એનીમીઆથી મરણ		
વર્ષ	વી. જ્યુ.	ચી.	વી. જ્યુ.	ચી.	વી. જ્યુ.	ચી.	ટકા
૧૯૪૦	૧૫૪૦	૯૦૩	૪૩	૩૨	૨૧	૮	૩૮.૫
૧૯૪૧	૧૩૩૩	૬૩૨	૫૨	૩૫	૨૮	૧૬	૪૩
૧૯૪૨	૧૨૮૫	૧૦૧૦	૪૭	૫૫	૨૩	૧૮	૪૦.૫
૧૯૪૩ નવે.	૧૩૫૭	૬૧૬	૬૭	૫૨	૪૮	૩૨	૨૭
(નવેંબર સુધી)							(૧૧ માસનું)

આ સિવાય બીજા કેટલાક દરદીઓને ગંભીર હાલતમાં ઘેર ખસેડવામાં આવે છે, જ્યાં તેઓ મરણ પામે છે ને તેની ગણતરી ઉપરના કોષ્ટકમાં થતી નથી. આ ઉપરથી સહેજે ખ્યાલ આવશે કે છેલ્લાં થોડાં વર્ષમાં જો કે સુવાવડના પ્રમાણમાં કાંઈ ખાસ ફેર પડયો નથી, છતાં માતાઓના મરણ પ્રમાણમાં વધારો થયો છે; અને ધ્યાન ખેંચે એવી

(૧) સરકારે વધુ પ્રમાણમાં અને સસ્તા ભાવે ક્વીનાઈન લોકોને તથા ડૉકટરોને આપવું જોઇએ. જેથી મેલેરીઆ સામે 'લડત' થઈ શકે.

(૨) સાધારણ સ્થિતિવાળા (એટલે નીચેના મધ્યમવર્ગ) માટે સસ્તા અનાજની દુકાનો ખોલાવવી જોઈએ. માપબંધીથી ભૂખમરો કે ખોરાકની ખામીઓ દૂર નહિ થઈ શકે. મધ્યમવર્ગમાં ગણાતા

શિક્ષકો, કારકુનો, ગુમાસ્તા તથા બીજાઓની સ્થિતિ બહુ જ કફોડી છે. તેઓને રાહત સમિતિઓ અથવા સરકાર અથવા મ્યુનીસીપાલીટી તરફથી તાત્કાલિક મદદ મળવી જોઈએ. અહીંના તબીબોએ ખોરાક સંબંધે એક કમીટી સ્થાપી છે અને આ કમીટી કેવી જાતનો અને કેટલા પ્રમાણમાં ખોરાક આપવો એ નક્કી કરી યોગ્ય સલાહ આપશે અને જરૂરી અધિકારીઓને મળશે. ખોરાકની અછત એ ભૂખમરાનું પહેલું પગથિયું છે અને ગર્ભવંતી સ્ત્રીઓ માટે ખોરાકની અછતમાં વધારો અને મેલેરીઆ એ બન્ને આ રોગનું કારણ છે.

(૩) માતાની પ્રસૂતિની પહેલાંની સારવાર વિષે ખાસ કાળજી લેવાની જરૂર છે. તેને પૂરતો આરામ તથા પૂરતી શારીરિક તપાસ મળવી જોઇએ.

જ્યાં સુધી ઉપલી ત્રણ મુશ્કેલીઓ દૂર ન થાય ત્યાંસુધી આ કમનસીબ માતાઓને બચાવવાનો એક રસ્તો છે અને તે એ કે બીજા માણસનું લોહી આપવું. Blood Transfusion–લોહી આપવા માટે એક સંસ્થા પાકા પાયા ઉપર શરૂ કરવાના પ્રયત્નો ચાલુ છે પણ જ્યાંસુધી તે ન બને ત્યાં સુધી દરેક નાગરિકને નમ્ર વિનંતિ છે કે જ્યારે જ્યારે સગાંસંબંધીઓને લોહી આપવાની જરૂર પડે ત્યારે આગળ આવજો અને ખુશીથી થોડું લોહી બક્ષિસ આપજો. લોહી આપનાર વ્યક્તિ નીરોગી ને યુવાન જોઈએ, તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે. લોહી આપનાર વ્યક્તિને કાંઈ પણ નુકસાન થતું નથી અને પોતાનું હરરોજનું કામકાજ નિયમિત કરી શકે છે.

(પ્રજાબંધુમાંથી)

વડોદરા નરેશનાં બીજાં લગ્ન

વડોદરા નરેશ શ્રીમંત મહારાજા પ્રતાપસીંહ ગાયકવાડના પીથાપુરમના કુંવરી શ્રી. સીતાદેવી સાથેના ત્રીજા લગ્ન માત્ર શ્રીમંત મહારાજા સાહેબની અંગત બાબત હોત, કે રાજકુટુંબની અંગત બાબત હોત તો આ વિષયમાં હું મૌન સેવત પણ આની અસર ઘણાં રાજકીય અને સામાજિક પ્રશ્નો ઉપર થાય એવું એવું મહત્વ છે. એટલું જ નહિ પણ રાજ્ય બહારની પ્રજાના સામાજિક અને નૈતિક રાજકીય અને ધાર્મિક આદર્શો, માન્યતાઓ અને મંતવ્યો ઉપર પણ એની વ્યાપક અસર થાય છે. એટલે હું વિચારકો અને નેતાઓ સમક્ષ પુખ્ત વિચાર માટે થોડા મુદ્દા રજુ કરું છું.

*

રાજકુટુંબની પ્રણાલિકા

(૧) શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારના કુટુંબમાં લગ્ન વારસો અને દત્તક વગેરે સંસ્કાર વિધિ હિન્દુધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે કરવામાં આવ્યા છે, અને આવે છે.

(૨) શ્રી. સીતાદેવીનું લગ્ન હિન્દુ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રમાણે થયું છે. એમના પહેલા પતિ હયાત છે. સીતાદેવીએ થોડા સમય માટે ઇસ્લામ ધર્મ સ્વીકાર્યો અને ફરી પાછા હિંદુ ધર્મમાં શુદ્ધ થયાં. અને ત્યારપછી હાલનું લગ્ન મુંબઇમાં કરવામાં આવ્યું છે.

*

એથી લગ્ન રોક થતું નથી

(૩) ધર્માંતરથી કે જાત ત્યજી દેવાથી હિન્દુ લગ્ન સંબંધ નષ્ટ થતો નથી. સ્ત્રીએ ધણીનો ત્યાગ કર્યો હોય તેથી પણ લગ્ન રદ થતું નથી, એવો હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રનો આ સિદ્ધાંત નામદાર ન્યાયમુર્તિ મુલ્લાંએ પણ પોતાના કાયદાના ગ્રંથમાં માન્ય રાખ્યો. છે. જેમને મુસલમાની સરેહ લાગુ નથી, તેવાં શખ્સોના મુસલમાની સરેહ સિવાય બીજી કોઇ રીતે લગ્ન કરવામાં આવ્યા હોય તો, બ્રિટિશ હિન્દમાં લગ્ન અને છુટાછેડાનો નિર્ણય જે વીધી પ્રમાણે લગ્ન થયાં હોય તેના કાયદા અનુસાર થાય છે. સ્ત્રી કે પુરુષ બન્નેમાંથી એક મુસલમાની ધર્મ લગ્ન અંગીકાર કર્યો હોય તેથી તેમાં ફેર પડતો નથી.

(તૈયબજી મહોમેડન લૉ)

એ સ્ત્રીથી બીજું લગ્ન ન થાય.

આ પ્રમાણે તો જો બે હિન્દુઓ લગ્ન કરે અને લગ્ન પછી ગમે તે એક જણ ઇસ્લામ સ્વીકારે તો પણ લગ્ન અને છુટાછેડા માટે તેમને હિન્દુ ધર્મ-

શાસ્ત્ર જ લાગુ પડે છે. ધર્માંતર થવાથી ફારગતી માટે કંઈ કાયદો બદલાતો નથી, મુસ્લાના હિન્દુ કાયદામાં સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે કે સ્ત્રી મુસલમાન થવાથી કંઈ લગ્ન અપોઆપ રદ થતું નથી, અને તેથી તેના ધણીની હયાતીમાં તેણી કાયદેસરનું બીજું લગ્ન કરી શકતી નથી.

હાઈકોર્ટના ચુકાદા

(૪) આ લગ્ન બાબતમાં હકીકત એવી જણાય છે કે સીતાદેવીએ નવેમ્બર માસમાં મુંબાઈમાં કાઝીને બોલાવી મુસલમાન ધર્મ સ્વીકાર્યો અને પછી તેમના ધણીને મુસલમાન થવા કહેવરાવ્યું. તે પછી મદ્રાસ હાઈ કોર્ટમાં ધણી મુસલમાન થતા નથી તે કારણે ફારગતી મેળવા અરજ કરી અને નામદાર જસ્ટીસ શાહબુદીને એમને ફારગતી આપવાનો હુકમ કર્યો. તે પછી તેઓ શુદ્ધ થયાં અને હિંદુ ધર્મમાં પાછાં આવ્યાં અને ડીસેંબર આખરે લગ્ન કર્યું.

હિંદુ પતિ કે પત્ની મુસલમાન અને બીજા પક્ષને મુસલમાન થવા તેમની પાસે માગણી કરાવે અને તે ના કહે તો કાઝી ફારગતી આપી શકે એવો નિયમ સરેહ પ્રમાણે ચાલતાં મુસ્લીમ સ્ટેટ હોય ત્યાં અમલમાં હોઈ શકે, પણ બ્રિટીશ હિંદમાં તેવો નિયમ નથી. કારણ કે અંગ્રેજ સરકાર સર્વ ધર્મને સરખું મહત્વ આપે છે. આવો ઠરાવ મદ્રાસ હાઈ કોર્ટે ૧૯૧૪ માં કરેલો હતો તે ૨૬ મદ્રાસ લૉ જનરલમાં છપાએલ છે.

એ સમજાતું નથી

કલકત્તા હાઈ કોર્ટે સને ૧૯૪૧ માં બ્રિટીશ હિંદમાં આવા કારણે આવી રીતે ફારગતી મળી શકે નહિ એમ ઠરાવ્યું છે આવો કાયદો નષ્ટ થયેલો (ઓબસોલેટ) અને રાજનીતી વિરૂદ્ધનો છે એમ પણ જણાવ્યું છે. બીજી કોઇ હાઇકોર્ટે પણ આ સંજોગોમાં ફારગતી આપી શકાય એમ ઠરાવેલું જણાતું નથી. સને ૧૯૪૪ માં મદ્રાસ હાઈકોર્ટે જુના ઠરાવો બાજુ ઉપર મુકી કયા ધોરણે સીતાદેવીના કામે ઠરાવ કર્યો તે સમજમાં આવતું નથી.

(૫) વડોદરા રાજ્યના હિન્દુ નિબંધની કલમ તો એવી છે કે પતિ અથવા પત્ની પ્રથમનું લગ્ન કાયમ છતાં ફરીવાર લગ્ન કરે તો તે ફરીવારનું લગ્ન નીરર્થક નીવડે છે, વડોદરા હિન્દુ નિબંધ પ્રમાણે પતિ અથવા પત્ની ગમે તે પતિત થાય, એટલે કે મુસલમાન અથવા ખ્રિસ્તી ધર્મ સ્વીકારીને પરધર્મી બની જાય, તો કોર્ટ મારફત લગ્ન વિચ્છેદ થઈ શકે.

પરંતુ જ્યાં સુધી કોર્ટમાં જઈને પ્રાથમીક હુકમનામું મેળવી ૭ માસ પછી લગ્ન વિચ્છેદનું આખરનું હુકમનામું મેળવાય નહિ ત્યાં સુધી પ્રથમ લગ્ન નષ્ટ થતું નથી અને લગ્ન વિચ્છેદ પણ કાયદેસર ગણાતો નથી. વળી કાયદાનો આશ્રય પણ જેણે ધર્માંતર કર્યું ન હોય તેજ લઈ શકે. ધર્માંતર કરનારને તો તેવો હક્ક પણ હોતો નથી.

વડોદરાનો પ્રજામત

(૬) વડોદરા રાજ્યની ન્યાયાધીશીઓએ એક સ્ત્રી હયાત છતાં બીજું લગ્ન કરનારને ગુન્હેગાર ઠરાવી સખ્ત કેદ અને દંડની સજાઓ કરી છે, અને રાજ્યના છેલ્લા વહીવટી અહેવાલમાં એક પત્ની ફરજીઆત કરતો કાયદો પ્રજાએ આવકાર્યો છે, અને પ્રજામત તેની તરફેણમાં છે, એવી કબુલાત પણ કરવામાં આવી છે.

(૭) ધર્મ એ કંઈ મશ્કરી કરવા જેવી વસ્તુ છે કે માણસ એક દિવસ મુસલમાન થાય વળી પાછા હિન્દુ થાય અને હિન્દુ ધર્મશાસ્ત્રો એ મુકેલા બધા પ્રતિબંધોને પણ વટાવી જાય?

અગત્યનો પ્રશ્ન

(૮) (અ) વડોદરા રાજ્યના હિન્દુ નિબંધ પ્રમાણે આ લગ્ન કાયદેસર છે?

(બ) શ્રી સીતાદેવીને વડોદરાના શ્રીમંત મહારાજાની રાણીનું પદ પ્રાપ્ત થઈ શકે?

(ક) વડોદરા રાજ્યનો કારોબાર આ લગ્નને કાયદેસર માને છે?

(ડ) પ્રજાએ આ લગ્નને કાયદેસર લગ્ન માનવા?

(૯) વડોદરા રાજ્યના પ્રજાનાઃ વડોદરા રાજ્યના કારોબારે (એડમીનીસ્ટ્રેશને) આ લગ્ન વિષે પોતાનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવો જોઈએ.

એક પત્નીનો ધારો

મુંબઈ ઇલાકામાં પોતાની સ્વછંદના પોસવા પ્રેમને નામે કેળવાયલા અને શ્રીમંત ગૃહસ્થોએ અનેક વખત સુધારાનાં બણગા ફુંકીને, પોતાની પ્રથમ પત્ની હયાત હોવા છતાં જ્યારે ફરી લગ્નો કરવા માંડયા ત્યારે વડોદરા રાજ્યમાં એવું ન બને એટલા માટે; એક પત્ની હયાતીમાં હોય ત્યારે બીજી પત્ની થઈ શકે નહિ, એવો ફરજીયાત પ્રતીબંધ મુકતો કાયદો ધારાસભાએ મંજુર કર્યો અને તેને શ્રીમંત મહારાજા સાહેબે બહાલી આપીને કાયદાનું સ્વરૂપ પણ આપ્યું છે.

લગ્નની માઠી અસરો

અત્યાર સુધી જે હકીકતો આ લગ્નના સંબંધમાં બહાર આવી છે. તે ઉપરથી લાગે છે કે વર્ષોના પ્રયત્નો અને મહેનતને અંતે સંસાર સુધારાની અને સામાજિક પુનર્ઘટનાની જે ઇમારત ચણાતી આવે છે તેને ભારે ફટકો પડયો છે. સુધારાનું અને પ્રગતનું કાર્ય બધી દિશાઓમાં પાછું ધકેલાઈ ગયું છે. અને જાહેર જનતાને ઘણો આઘાત પહોંચ્યો છે. [પ્રવાસી, મુંબઈ]

દરેક રજવાડામાં જેને આવકાર મળ્યો છે. તે સ્રી ઉપયોગી અનેરૂં પુસ્તક આજેજ મંગાવો

મારૂં ઘર
(ભા. ૧ થી ૫ સાથે)
કી. રૂ. પાંચ ટ. ખ. આઠ આના

"સ્રીબોધ" કાર્યાલય—પીરમશાહ રોડ, અમદાવાદ

સ્રીઓની સર્વોત્તમ શક્તિની દવા

★ લોધ્રા ★

પ્રદર, લોહીવા, અનીયમીત અટકાવ, કમરનો દુઃખાવો, કસુવાવડ વીગેરે તમામ જાતના દર્દો ઉપર અકસીર ઈલાજ કરે છે. એક વખત વાપરવા ખાસ ભલામણ છે.

Products of The Kesari
Kutirum Ltd, MADRAS.

સોલ એજન્ટઃ—ડી. એમ. વોરા લક્ષ્મીપુરી, કોલ્હાપુર

ગુજરાત કાઠીયાવાડના એજન્ટસઃ—જી. સોહનલાલ ગાંધીરોડ, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ

અમદાવાદના સ્ટોકીસ્ટઃ—ચુનીલાલ મયાચંદ મહેતા

ચાલુ બનાવોની માહિતી

શ્રી. કેશવપ્રસાદ દેસાઇ, બી. એ. એલએલ બી.

ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ સંમેલન વડોદરાખાતે નાતાલની રજાઓમાં મળ્યું હતું.

સાહિત્ય સંમેલન. આ સંમેલનનું પ્રમુખસ્થાન લેડી વિદ્યાગૌરી નીલકંઠને આપવામાં આવ્યું હતું. સંમેલનના ત્રણ વિભાગી પ્રમુખ પણ નિમાયા હતા. સાહિત્યવિભાગમાં શ્રી. ધૂમકેતુ કળાવિભાગમાં શ્રી. કનુ દેસાઇ અને વિજ્ઞાનવિભાગમાં શ્રી. ભોગીલાલ પટવા, શ્રી. વિદ્યાબેનના ભાષણનો મુખ્ય ધ્વનિ ગુજરાત યુનિવર્સિટી સ્થાપવાનો હતો. આ સંબંધમાં એક સ્વતંત્ર લેખ આ અંકમાં પહેલે પાને આપ્યો છે તે તરફ અમે વાંચનારનું ધ્યાન દોરીયે છીયે. સાહિત્ય પરિષદ સંમેલને પણ એક ખાસ ઠરાવ આ સંબંધમાં કર્યો છે. કેટલેક સ્થળેથી એવી ટીકા થઇ છે કે યુનિવર્સિટીનું શિક્ષણ તો પ્રજાના એક અતિ નાના વિભાગને સ્પર્શે છે, પણ ખરી અગત્ય તો પ્રાથમિક શિક્ષણની છે. આ વાત ખરી છે; પરંતુ તેથી યુનિવર્સિટીના પ્રશ્ન ઉપર ધ્યાનજ ના આપવું એ વ્યાજબી નથી. સમાજ સેવકોના જે વિભાગને જે કામ ગમે તે ઉપાડી લઇ શકે છે. વળી યુનિવર્સિટીનો પ્રશ્ન થોડીજ સંખ્યાને સ્પર્શે છે માટે એ ઓછો ઉપયોગી નથી. સમાજમાં સામાન્ય જનતા હોય છે તેમ તે જનતાના નેતા પણ હોય છે. આ નેતાઓ દરેક ક્ષેત્ર માટે જરૂરી છે. ઉચ્ચ શિક્ષણ પામેલાઓ સ્વાભાવિક રીતે દોરવણીના કાર્ય માટે લાયક થવા સંભવ છે. વળી સામાન્ય જનતાને શિક્ષણ આપવાનું કાર્ય પણ ઉચ્ચ શિક્ષણ પામેલાં જ કરી શકશે. વૈજ્ઞાનિક શોધખોળ, વ્યાપારી રચના, સમાજનું અર્થ પ્રકરણ, શરાફી કાર્ય, વગેરે માટે ઉચ્ચ શિક્ષણ પામેલાની જરૂર પડશે. આપણે કેવળ સંખ્યાનો જ વિચાર કરીએ તે ગેરવ્યાજબી ગણાશે. એટલે બન્ને કાર્ય સરખાં ઉપયોગી ગણીને આગળ ચાલવું જોઇએ. સંમેલનના અન્ય ઠરાવોમાં પ્રૌઢ વયનાને અક્ષરજ્ઞાન આપવાનો ઠરાવ પણ છે. જ્ઞાનપ્રચાર માટે આ કાર્ય બહુ જ અગત્યનું છે. અને સંમેલને યુનિવર્સિટીના ઠરાવ સાથે આ ઠરાવ કરીને બતાવી આપ્યું છે કે સામાન્ય વર્ગમાં જ્ઞાન પ્રચાર થાય તે વાત પણ તેના લક્ષમાં છે.

વિભાગી પ્રમુખોના વ્યાખ્યાનો પણ વિચારવા જેવાં હતાં. પરંતુ વ્યાખ્યાનો અને ઠરાવો આવા સંમેલનમાં દર બે વર્ષે થાય તેથી કાંઈ કામ સરે નહિ. આવાં સંમેલન તો લોકોમાં ઉત્સાહ પૂરે. લોકોનું ધ્યાન અમુક દિશામાં વાળે, પણ ત્યાર પછીનું ખરું કામ ઉપાડી લેવાની જોગવાઇ જે પ્રમાણમાં થાય તેજ પ્રમાણમાં તેને સફળતા મળી કહેવાય. વિજ્ઞાનવિભાગના પ્રમુખની સૂચનાનુસાર વિજ્ઞાનના માસિકની પ્રસિદ્ધિ ઉપરાંત વિજ્ઞાનના પુસ્તકો રચાય તો ગુજરાતી દ્વારા વિજ્ઞાનનું શિક્ષણ આપવાનું કાર્ય સરળ થાય.

અનેક પત્ની

એક પત્ની હયાત હોય અને બીજી પત્ની કરવા સામે સુધારક અને શિક્ષિત વર્ગમાં સખ્ત ટીકા થાય છે. છેલ્લા થોડા વર્ષોમાં કેટલાંએક સુશિક્ષિત પુરુષ અને સ્ત્રીઓએ આવાં લગ્ન કર્યાં હતાં ત્યારે આ પ્રશ્ન બહુજ ચર્ચાયો હતો. તેમાં લગ્ન તો અંગત બાબત છે. પ્રથમ લગ્ન બચપણનું હોઇ બીજું લગ્ન પ્રેમલગ્ન છે, અને પ્રથમ પત્નીને છુટાછેડા ન મળી શકતા હોય તેથી તે લગ્ન અયોગ્ય હોય તો એ શા માટે ચલાવી લેવું ? એ દલીલો કરવામાં આવતી હતી. આ મુદ્દાઓ અગાઉ પુષ્કળ ચર્ચાઈ ગયા છે. હમણાં વડોદરાના ગાયકવાડે બીજીવાર લગ્ન કર્યાં છે. તેથી આ બાબત ઉપર ફરી ચર્ચા થવા સંભવ છે. નામદાર ગાયકવાડ એક સામાન્ય રાજ્યના રાજા હોત અને પરંપરાગત રીવાજોથી રાજાઓને ગમે તે અણુજુગતું કૃત્ય કરવાનો રાજવી હક્ક હોઇ શકે એ મતના હોત તો આ લગ્ન પ્રત્યે કોઈનું એ ધ્યાન દોરાત નહિ. પરંતુ વડોદરા રાજ્યની પરંપારા સદ્‌ગત્ નામદાર સયાજીરાવે પાડેલી છે. નામદાર સયાજીરાવ સુધારા પક્ષના વિચાર ધરાવનાર વિચારશીલ અને શક્તિશાળી રાજવી હતા. તેમણે કાયદા મારફતે સંસાર સુધારાનો પ્રસાર કરવાનો હિંમતભર્યો માર્ગ અંગીકાર કર્યો હતો. અને એ રાજ્યમાં સુધારા સંબંધી કાયદાઓ આજે પણ છે અને નવા તેવા કાયદાઓ થાય છે. એક પત્ની હયાત હોય અને બીજું લગ્ન કરનારને આ રાજ્યમાં ગુન્હેગાર ગણીને

સજા થઈ શકે છે. તેજ રાજ્યના હાલના રાજવીએ, પોતાને આઠ સંતાન અને પોતાનાં ધર્મપત્નીની હયાતી હોવા છતાં, ફરી લગ્ન કર્યાં છે. જેમની સાથે બીજું લગ્ન થયું છે તેઓએ છુટાછેડા અગાઉ મેળવેલા છે, અને તેમને પણ બાળક છે વગેરે વાતો અસંગત છે. દિલગીર થવાની બાબત તો એ છે કે વડોદરા જેવા સુધરેલા રાજ્યના હાલના રાજા અને સદ્‌ગત શ્રીમંત સયાજીરાવ ગાયકવાડના વારસે આ કૃત્ય કર્યું છે. સામાન્ય માણસ માટે લગ્ન એ અંગત બાબત છે એમ કદાચ કહી પણ શકાય. પરંતુ એક રાજવી માટે તો કંઇ જ અંગત નથી. ઇંગ્લંડના રાજા પોતે ધારેલી સ્ત્રી સાથે લગ્ન કરવા અશક્ત નિવડયાનો દાખલો હજી તાજો છે. રાજ્ય કે સ્વનિર્ણિત લગ્ન એ બે વચ્ચે પસંદગી કરવાનો તેમને વખત આવ્યો અને રાજ્યનો ત્યાગ તેમણે કર્યો. રાજાનું જીવન તો રાજ્ય અને પ્રજા માટે છે તેમને માટે કશું જ અંગત નથી. વળી અનેક પત્નીત્વ વિરોધી કાયદો જે રાજ્યમાં ધારાપોથી પર છે, અને જે કાયદો અમલમાં મુકાઈ તેને અન્વયે કાયદો તોડનારને સજા પણ થયેલી છે, તે રાજ્યના રાજવી આત્મસંયમ ગુમાવી, મધ્યમવયે, આવું લગ્ન કરે તે તો અસહ્ય છે. હિંદમાં દેશી રાજ્ય અને દેશી રાજાઓ ના જોઈએ એ મતને આવા દાખલાઓથી સમર્થન મળે છે. હિંદુસ્તાનમાં ગણ્યાગાંઠ્યા સુવ્યવસ્થિત અને આગળ વધતાં રાજ્યોમાંનું એક વડોદરા હતું. દેશી રાજ્યોની જરૂરીઆત છે એ મતનાં લોકો એનો દાખલો આપીને દલીલો કરતા હતા. એ સૌના મો હવે બંધ થયાં છે. અને દેશી રાજ્યો નાબુદ થવાં જોઈએ એ મતને ટેકો પણ મળ્યો છે.

મુંબાઇના એક બીજા શ્રીમંત ગૃહસ્થે પણ થોડા સમય ઉપર પોતાની ધર્મપત્ની અને બાળકો હોવા છતાં બીજું લગ્ન કર્યું હતું, શેઠ માણેકલાલ ચુનીલાલ મુંબઈમાં એક અગ્રગણ્ય વ્યક્તિ છે અને તેમનામાં દાનવૃત્તિ પણ છે. તેમણે આવું લગ્ન કર્યું તેની ચર્ચા ચાલતી હતી તેવામાં જ નામદાર ગાયકવાડનું લગ્ન થવાથી તે ચર્ચા ઢંકાઇ ગઇ છે. અત્યારે હિંદુ કાયદાઓની પુનઃરચનાની બાબત ચર્ચાય છે. તેવા સમયમાં આવાં લગ્નો થવાથી આ કાયદામાં એક પત્નીવ્રત સંબંધી કલમ આવે તે ઇષ્ટ છે એમ લોકમત થાય તો નવાઈ નહિ.

ફક્ત અનાવિલ બહેનો માટે

સસ્તા લવાજમે

૮૮ વર્ષથી ચાલતું સ્ત્રી ઉપયોગી

બહેનોનું માનિતું માસિક પત્ર

અનાવિલ બહેનોને

સને ૧૯૪૪ માટે ફક્ત

દેશમાં માટે રૂ. બે

પરદેશ માટે રૂ. ત્રણ

આજે જ તમારું લવાજમ મોકલી ગ્રાહક બનો.

"સ્ત્રીબોધ"

નામ ______

ઠે. ______

મુ. ______

ઉંમર ______ અભ્યાસ ______

સહી ______

"સ્ત્રીબોધ" કાર્યાલય

પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

"સ્ત્રીબોધનું"

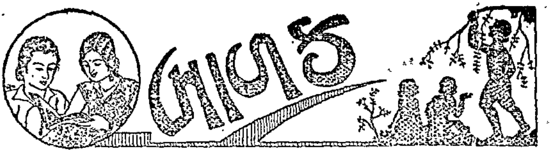

વર્ષ ૨૫ મું : ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૪ : અંક ૨ જો

ફૂલડાં ખીલ્યાં

ફૂલડાં ખીલ્યાં રે,ફૂલડાં ખીલ્યાં રે-ટેક.
અમારા બાગે,
છોડે છોડે,
ફૂલડાં ખીલ્યાં રે,ફૂલડાં ખીલ્યાં રે-ટેક.
લતા મંડપે,
જાઈને જુઈએ,
ફૂલડાં ખીલ્યાં રે (૨)
ડાળે ડાળે,
પાને પાને,
ફૂલડાં ખીલ્યાં રે-(૨)
ગુલાબની ડાળે,
કરેણની કાંબે,
ફૂલડાં ખીલ્યાં રે (૨)
ધોળાં-ધોળાં,
રાતાં રાતાં,
ફૂલડાં ખીલ્યાં રે (૨)
લાલ ગુલાબી,
જામલી આછાં,
ફૂલડાં ખીલ્યાં રે (૨)
સવારને ટાણે,
ઊગતા ભાણે,
ફૂલડાં ખીલ્યાં રે (૨)
સુરજના તેજે,
પાણીના હોજે,
ફૂલડાં ખીલ્યાં રે (૨)
ભમરા ગૂંજે,
કોયલ કુંજે,
ફૂલડાં ખીલ્યાં રે (૨)
બાળક હરખે,
હોંસે નીરખે,
ફૂલડાં ખીલ્યાં રે (૨)
અમારા બાગે
છોડે છોડે
ફૂલડાં ખીલ્યાં રે
ફૂલડાંખીલ્યાંરે, ફૂલડાં ખીલ્યાં રે (૨)

લાભશંકર લ. જોષી

સાહસ અને પરાક્રમથી ભરપૂર શૌર્યકથા

ગરીબનું રતન

લેખક : શ. બાળકૃષ્ણ છ, ભટ્ટ.

[ગયા અંકથી ચાલુ]

[૩]

હોડી ઝડપભેર આગળ ચાલી. નદીમાં અચાનક પાણી ઊછળવા લાગ્યું. તોફાની પવન વાવા લાગ્યો. ધીમે ધીમે તોફાન વધ્યું. પાણી વધારે જોરથી ઉંચે ઊછળવા લાગ્યું. જીવાની હોડી આમતેમ ડોલવા લાગી. હાથમાંથી હલેસાં પડી ગયાં.

એક મોટા ધબાકા સાથે હોડી કોઈ નક્કર વસ્તુ સાથે અથડાઈ પડી. હોડીનાં પાટિયાં તૂટી ગયાં. હોડીમાં પાણી ભરાવા લાગ્યું. જીવો ગભરાવા લાગ્યો. હવે શું કરવું? એનું મગજ ભમવા લાગ્યું. હોડી ધીરે ધીરે ડૂબવા લાગી.

એક બીજો પવનનો સપાટો આવ્યો અને હોડી તણાવા લાગી. જીવો નદીમાં ગબડી પડયો; એ બેભાન બની ગયો. નદીમાં એક પાટિયું તરતું હતું તે તેના હાથમાં આવી ગયું. જીવની પેઠ એ પાટિયાને જોરથી વળગી પડયો.

પછી શું થયું તેની તેને ખબર ન રહી. પાણીમાં ઉછળતો ઉછળતો એ કયાંનો કયાં તણાતો ગયો. છેવટે તરતો તરતો એ કોઈ બીજાજ અજાણ્યા સ્થળે જઈ પડયો.

એ જાગ્યો ત્યારે તે એક ખાટલામાં સૂતેલો હતો. તેની આસપાસ કેટલાક માણસો ઉભેલા હતા. તેમાંના કોઈને એ ઓળખતો નહોતો.

બધાએ ભેગા થઈ એના પેટમાં ગયેલું પાણી બહાર કાઢી નાંખ્યું. એમણે એની સારી સારવાર કરી. ધીમેધીમે જીવાના ખોળિયામાં પાછો જીવ આવ્યો.

જીવાએ બરાબર આંખો ઉઘાડીને જોયું. તે કશું સમજી શકયો નહિ. પણ એને આ બધા માણસો ઘણી લાગણીવાળા લાગ્યા. એમની સેવા માટે એને ખૂબ માન ઉપજ્યું. એ પડયો પડયો એમની હીલચાલ જોવા લાગ્યો. એમાંના કોઈપણ માણસને એણે કશું પૂછયું નહિ.

એમની સારવારથી જીવો બરાબર સાજો થઈ ગયો. એના શરીરમાં પૂરું ચેતન આવ્યું. એટલે જીવો છલંગ મારી બેઠો થઇ ગયો. બધાએ ભેગા થઇ એને ઝાલી રાખ્યો. બધાના હાથમાંથી એણે છૂટવાનાં ખૂબ ફાંફાં માર્યાં. પણ એમની સામે લડવા માટે એની ઈચ્છા નહોતી. કારણ કે તેમણે તો તેનો જીવ બચાવ્યો હતો.

જીવો હાથ જોડી બોલ્યો: "ભાઈઓ તમારો ઉપકાર હું ભૂલી શકીશ નહિ. પણ મને કહેશો કે તમે બધા કોણ છો?"

તેમાંનો એક માણસ જરા બહાર આવ્યો.

તલવાર પર હાથ મૂકીને એ મોટા સાદે બોલ્યોઃ "દોસ્ત ! તું અમારો કેદી છે. અમારી રજા વિના તારે કંઇ જવાનું નહિ"

જીવો ફરી બોલ્યોઃ 'પણ તમે બધા માણસો કોણ છો ?"

"અમે બધા કનકપુરના વતનીઓ છીએ. હવે તમારે કશું અમોને પૂછવું નહિ. અમે કહીએ તે પ્રમાણે કરવું. બસ."

જીવાને આ લોકો સામે ખૂબ ગુસ્સો ચઢયો. પણ એ એકલો શું કરે ? વળી એનું તીરકામઠું નદીમાં પડી ગયું હતું. જો કે એની તલવાર એની કેડેજ હતી. પણ એ આ બધા ભલા માણસોનું લોહી રેડવા તૈયાર નહોતો. વળી પોતે કેદી હતો. અને કેદીની રીતેજ રહેવું જોઇએ. એટલે એના કેટલાક વિચારો તો મનમાંજ રહી ગયા.

સવારે કેટલાક માણસો રથ લઈ આવ્યા. રથમાં બેસાડી જીવાને આખા ગામમાં થઈને લઈ ચાલ્યા. એક સુંદર મહેલમાં એને રાખવામાં આવ્યો.

જીવો તો સવારસાંજ સારી સારી રસોઇ જમે ને મઝા કરે. એને અહીં કોઇ પ્રકારનું દુઃખ નહોતું.

કેટલાક માણસો એના ઓરડાની બહાર ઉઘાડી તલવારે પહેરો ભરતા હતા. એનાથી એ જોયું જતું નહોતું. પણ શું કરે ? એક કેદી શું કરે ?

[૪]

સવારના પહોરમાં ચાર આગેવાન માણસો જીવાને મળવા આવ્યા.

સામસામે નમસ્કાર કરી બધા ખુરશીઓ પર બેઠા. પાછી ધીમે રહીને એક માણસ બોલ્યોઃ "ભાઇ તમારું નામ ?"

"મારું નામ જીવો."

"જીવાભાઈ, અમારે એક તકરાર પડી છે. એટલે તમારી પાસે આવ્યા છીએ."

"ભલે."

"અમે તમને રાજા બનાવવા ઇચ્છીએ છીએ—"

"રા....જા....મને ?" જીવો નવાઇ પામતાં બોલ્યો.

"હા....હા. પણ તમારે એક મોટું કામ કરવું પડશે"

"તમે જો મને રાજા બનાવવા ઇચ્છતા હો તો હું ગમે તેવું મોટું કામ કરીશ."

"ભાઇ બહુ કપરું કામ છે, ઘણા એ કામ કરતાં કરતાં મરી ગયા છે—તમે મરવા તૈયાર છો ?"

"મરતાં મરતાં પણ રાજા થવાતું હોય તો ઘણું સરસ !"

"જુઓ ત્યારે અમારા ગામમાં રાત્રે બે રાક્ષસો આવે છે. ને લોકોનાં ઢોર છોકરાં વગેરેને મારી ખાય છે. આખું ગામ એમનાથી ત્રાસી ગયું છે. તમે એમને મારી શકશો ?" આમ બોલી તેઓ જીવાના મોઢા સામે તાકી રહ્યા.

"જરૂર....જરૂર....હું તૈયાર છું."

જીવો છલંગ મારી ઉભો થઇ ગયો. "જો તમે રાક્ષસોનાં નાક અને કાન કાપી લાવો તો તમે અમારા રાજા."

"હું કાલે સવારે જઇશ, ને તેમનાં નાક અને કાન કાપીને હાજર કરીશ."

"તમે બહુ બહાદુર જણાઓ છો. તમે ખરેખર અમારા રાજા થવાને લાયક છો."

"રાક્ષસો ક્યાં રહે છે?"

"સામેના જંગલમાંજ...રહે છે."

"કશો વાંધો નહિ. કાલ સાંજ સુધીમાં હું પાછો ફરું તો જીવતો જાણવો નહિતો...."

"એવી રીતે ઘણા માણસો મરી ગયા છે હિંમત હોય તો કામ કરજો.

"મને જરાયે ડર નથી."

"સાંભળો. અમારા રાજા ગુજરી ગયા ત્યારે મરતી વખતે તેમણે કહ્યું કે આપણી નદીમાં સવારમાં કોઇ માણસ તણાતો આવે તો તેને મારા પછી ગાદીએ બેસાડજો. પણ અમારામાંના કેટલાક કહે છે કે તમે રાક્ષસોને મારો તોજ તમને રાજ આપવું— આજ અમારી તકરાર છે."

"તમે નિશ્ચિંત રહો. સૌ સારાં વાનાં થશે."

આવેલા માણસો ચાલ્યા ગયા. રાક્ષસોને કેવી રીતે મારવા તેનો વિચાર કરતો જીવો આડો પડયો.

[૫]

સવાર થયું. જીવો જંગલમાં જવા તૈયાર થયો. ત્યાં તો એક માણસ સામે સલામ કરીને ઉભો. તેણે જણાવ્યું કે તે રાક્ષસોનું રહેઠાણ બતાવવા આવતો હતો. જીવાએ તેને પણ સાથે લીધો.

ઘીચ જંગલમાં થઈને એમણે ચાલવા ર્યું. શિયાળ અને સસલાં આમ તેમ દોડતાં તાં. દૂર દૂર સિંહની ત્રાડો સંભળાતી હતી. જંગલ બહુજ ભયાનક હતું દૂરથીજ રાક્ષસોનું રહેઠાણ બતાવી પેલો માણસ પાછો ચાલ્યો ગયો.

જીવો એકલો આગળ વધ્યો. થોડેક છેટે જઈ તે એક ઉંચા ઝાડ પર ચઢી ગયો. ત્યાં બેસી એ ચારે તરફ જોવા લાગ્યો. દૂર એક ઝાડ નીચે બે મોટા રાક્ષસોને સૂતેલા દીઠા. શું ગંજાવર તેમનાં શરીર? જાણે મોટા પર્વત! આ જોઇને તે ધીમેથી નીચે ઉતરી ગયો.

તે જરા આગળ ચાલે છે ત્યાંતો પાછળથી કોઈએ બૂમ પાડી. પાછળ જોયું તો એક પાંખોવાળી પરી જોઇ.

"ભલા માણસ તું ક્યાં જાય છે?" પરી બોલી.

"રાક્ષસોને મારવા" જીવાએ જવાબ આપ્યો.

"હજુ મુછનો દોરો તો ફુટયો નથી— છાનો માનો ચાલ્યો જા....નહિ તો વગર મોતે મરી જઇશ."

"પરીબેન માટે તમારી વાત માનવી નથી. તમે તમારે રસ્તે ચાલ્યાં જાવ."

"ઠીક લે ત્યારે આ લાકડી. રસ્તામાં દેવતા આવે તો આ લાકડી ફેરવજે એટલે દેવતા ઠંડો પડી જશે"

જીવાએ હસતાં હસતાં લાકડી લઈ લીધી ફડ ફડ ફડ પાંખો ફફડાવી પરી આકાશમાં ઊડી ગઈ. જીવો આકાશમાં જતી પરીને જોઇ રહ્યો તે કેટલી બધી ભલી હતી!

જરા આગળ ચાલ્યો ત્યાં તો દેવતાનું મોટું કુંડાળું થઈ ગયું. એની ચારે બાજુ દેવતા સળગવા લાગ્યો. બહાર નીકળવા માટે એણે પરીએ આપેલી લાકડી ફેરવી. દેવતા ઠંડો પડી ગયો. જીવો સાચવીને બહાર નીકળી ગયો.

પછી સામેના એક ઝાડ પર ચઢીને બેઠો. ગજવામાંથી દોરી કાઢી. એણે ઝાડની ડાળી સાથે પોતાના પગ તાણી બાંધ્યા. ઝાડપર એટલાં બધાં પાંદડાં હતાં કે અંદર સંતાયેલા માણસને કોઇ જોઇ શકે નહિ.

ગજવામાંથી ધીમે રહીને એણે એક પત્થર બહાર કાઢયો અને સૂતેલા એક રાક્ષસના કપાળમાં જોરથી માર્યો.

રાક્ષસ ઉંઘમાંથી સફાળો બેઠો થઈ ગયો. ખાઉં ખાઉં ખાઉં કરતો ચારે બાજુ જોવા લાગ્યો. પણ કોઇ નજરે પડયું નહિ. પાસે સૂતેલા રાક્ષસેજ પત્થર માર્યો છે એમ સમજી એણે એના ગાલ પર જોરથી તમાચો ખેંચી કાઢયો.

બીજો રાક્ષસ પણ ઉભો થઈ ગયો. બન્ને સામ સામે લડવા લાગ્યા. ઘણી રકઝક થઇ.

"આપણે સાથે રહીએ ને લડીએ તે સારું કહેવાય નહિ."

"ઠીક ત્યારે સૂઇ જાઓ."

બન્ને રાક્ષસો સમજીને પાછા સૂઈ ગયા.

એક કલાક થયો. રાક્ષસો પાછા ભર ઉંઘમાં પડયા. જીવાએ જગવામાંથી બીજો એક પત્થર કાઢયો. જમણા હાથમાં પત્થર ઝાલી એણે જોરથી ફેંકયો. પત્થર ધબ દઇને પેલા બીજા રાક્ષસના માથામાં વાગ્યો.

મોટી ત્રાડ પાડતો રાક્ષસ ઉભો થઈ ગયો. જોડે સૂતેલા રાક્ષસના ગાલપર જોરથી એક તમાચો લગાવી દીધો. નવાઇ પામતો રાક્ષસ છલંગ મારી બેઠો થયો

"શું છે ? શું છે ? ખાઉં ખાઉં ખાઉં !"

"કેમ મને પત્થર માર્યો ?"

"પત્થર કેવો ને વાત કેવી ! હું તો કશું જાણતો જ નથી."

"બેસ બેસ ડાહ્યા. આ લોહી નીક તે જોતો નથી."

"હુસે હવે."

"ફરી પત્થર માર્યો તો તારો ભર ભાંગી નાંખીશ."

"અને તું મારીશ તો તારાં હ ખોખરાં થશે....સમજ્યો."

"કબૂલ."

સલાહસંપ કરી બન્ને પાછા સૂઇ જીવો આ નાટક જોઇ મનમાં ને મનમાં હસવા લાગ્યો.

એક કલાક જવા દીધો. પછી જી છેલ્લો દાવ અજમાવ્યો. બે હાથમાં બે પ લીધા. અને જોરથી બન્ને રાક્ષસોના પેટ લગાવ્યા.

પેટ પત્થર વાગતાંજ બન્ને એક સાથે ઉભા થયા. બન્ને સામસામે સૂઈ રહેલા એટલે જેવા ઊઠયા કે તરતજ તેમનાં એક બીજા સામે અથડાયાં.

"દેખતો નથી આંધળા !" એક બો

"ત્યારે તું પણ કયાં દેખે છે ?" બોલ્યો.

"કેમ પત્થર માર્યો !"

"કેમ પત્થર માર્યો !"

બન્નેએ સામસામા સવાલો પૂછયા. પોતાનાં પેટને પંપાળવા લાગ્યા.

"જા જા જુઠા."

"જુઠો તું ને તારો બાપ....બદમાસ

"સંભાળીને બોલ વાંદરા નહિતો જી ખેંચી કાઢીશ."

"હે ખેંચ જોઇએ" એવું મોઢું ધર્યું.

બીજાએ ખરેખર જીભ ખેંચવા માંડી. પેલો જોરથી ચીસો પાડવા લાગ્યો. બીજાએ પેલાની ગળચી પકડી. બન્ને વચ્ચે મલ્લયુદ્ધ શરુ થયું સામ સામે ગડદા પાટુ ને મુક્કાબાજી ચાલ્યાં. કોઇ એક બીજાથી ઉતરે તેમ નહોતા. લડતાં લડતાં બન્ને થાકયા બન્ને લાકડીઓ લઇ આવ્યા. એક બીજાના બરડા પર, માથાપર જોરથી લાકડીઓ ધડાધડ પડવા લાગી પણ એમનો ગુસ્સો શાંત થયો નહિ.

જમીન લોહીનાં છાંટણાંથી રંગાઇ ગઇ. લડતાં લડતાં લાકડીઓ ભાંગી ગઇ. છતાં હજુ તેમની દાઝ વધતી જ જતી હતી ધીમે રહીને એક જણ તલવાર લઇ આવ્યો. બીજો પણ લઇ આવ્યો. તલવારના પટા ખેલવા લાગ્યા; તલવારબાજી ચાલી. સામસામે તલવારના ઘા પકડવા લાગ્યા. બન્નેનાં કપડાં ફાટી ગયાં. બન્નેના શરીર પણ ઊંડા ઘા પડયા. બન્ને લોહીલુહાણ થઇ ગયા.

છેવટે એક સાથે બન્નેએ પોતાની તલવારો એવી રીતે ફેંકી કે એક સાથે બન્નેનાં ડોકાં ઊડી ગયાં! ડોકાં જમીનપર પડવાથી મોટો ધડાકો થયો વનનાં પંખી ચીસો પાડી ઊઠયાં.

થોડીવાર પછી જીવો કેડે બાંધેલી તલવાર સરખી કરતો ટટાર થયો. પગે બાંધેલી દોરી છોડી નાંખી. ઝટપટ ઝાડપરથી નીચે ઉતરી ગયો.

જ્યાં તે રાક્ષસોની પાસે જાય છે ત્યાં તો એક સસલાનું બચ્ચું તેની સામે આવ્યું. ઘણું કર્યું છતાં એ બચ્ચું દૂર ખસ્યું નહિ. એણે તલવારના ઝટકે સસલાના બે કાન ઉડાવી દીધા.

ત્યાં તો ચમત્કાર થયો. સસલું અલોપ થઇ ગયું. તેને બદલે એક સુંદર રાજકુમારી આવીને ખડી થઇ. જીવાને પગે પડતાં તે બોલી.

"હું તમારો ઉપકાર માનું છું તમે મને આ રાક્ષસોના પંજામાંથી છોડાવી—પ્રભુ તમારું ભલું કરશે મને સાથે લઇ જશો?"

થોડીવાર આનાકાની કર્યા પછી જીવાએ હા પાડી.

"ઠીક ચાલ." જીવાએ જાણ્યું કે આ વળી નવું કૌતુક.

જીવાએ રાક્ષસોનાં નાક અને કાન કાપી લીધાં. પછી બન્ને રાત્રે મોડાં ઘેર આવી પહોંચ્યા પેલા માણસો જીવાની રાહ જોઇને જ બેઠા હતા જીવાને જીવતો આવતો જોઇ તેમનો આનંદ માતો નહોતો.

સવારે શરણાઇ વાગી, ઢોલ વાગ્યાં, ચોઘડિયાં વાગ્યાં. પીપુડીના સૂરો સંભળાયા. વાજતે ગાજતે જીવાને રાજગાદીપર બેસાર્યો. ગામલોકો ભેગા થઇ એને પગે પડયા. જીવો ખરેખર રાજા થયો સૌ તેની બહાદૂરીનાં વખાણ કરવા લાગ્યાં હવે જીવો મટી જુવાનસિંહ બન્યો. સૌ એને જુવાનસિંહ કહી બોલાવતા.

જીવો પેલી રાજકુમારીને પરણ્યો. ઘણી ધામધુમથી એમનાં લગ્ન થયાં. ગામ લોકોએ ઉજાણીઓ કરી. દૂર દૂરના માણસો આ નવા રાજાને જોવા આવવા લાગ્યા.

એકવાર એક ઘરડો ડોસો લાકડીના ટેકે ટેકે રાજદરબારમાં આવ્યો.

જુવાનસિંહ સિંહાસનપરથી ઉભો થઇ તેની સામે આવ્યો. આસપાસ બેઠેલાને નવાઈ

લાગી. જુવાનસિંહ ડોસાને પગે પડયો. ડોસાએ આશીર્વાદ આપ્યા. બાપદિકરો હેતથી મળ્યા બન્ને એક બીજાને ભેટી પડ્યા. લખો ભરવાડ આટલી ઉમરે પણ પોતાના દિકરાને રાજગાદી પર બેઠેલો જોવા જીવતો રહ્યો હતો.

પોતાની ઘરડી માને પણ જીવાએ ત્યાં બોલાવી લીધી જીવાએ બનેલી બધી વાત પોતાનાં માબાપને કહી સંભળાવી. બન્ને ખુબ રાજી થયાં ડોસીમા બોલ્યાઃ "દિકરા હો તો આવાજ હોજો." ડોસો બોલ્યોઃ "જીવા જેવા દિકરા અમ ગરીબનું રતન છે."

લોકો બોલ્યાઃ "જુવાનસિંહ ઘણું જીવો."

જુવાનસિંહે ઘણાં વર્ષો રાજ્ય કર્યું; ખાધું પીધું ને મઝા કરી.

આવતા અંકે

નવી વાર્તા આપવામાં આવશે. તે માટે આવતો અંક જરૂર જોજો.

સૂરજ અને વાદળાં

વાદળાં–સુરજ! તું ગમે એટલો ગરમ થા પણ અમારા જોર આગળ તારું કશું ચાલનાર નથી.

સૂરજ–અરે વાદળાં ઓ! તમને તો મેં જ આટલાં ઉંચા ચડાવ્યાં છે, અને આજે તમે મારી સામે થાઓ છો?

વાદળાં–હવે અમને તારી કાંઇ ગરજ નથી, અમારી ઉપર ગરમ ગરમ થાય છે. માટે તેનું વેર લીધા વગર કદી રહીશું નહિ.

સૂરજ–તમને ઊંચી આકાશની પદવી આપનારની સામે થવું તમને ઘટે છે? તમે જરા સમજો, નહિ તો તમને ચડાવનાર પાછા તમને પછાડી પણ શકશે.

વાદળાં-અમે તો આટલાં બધાં દળનાં દળ જામ્યાં છીએ, તેની સામે તારા શા ભાર?

સૂરજ–અરે! તમને તો ઝીણા ઝીણાં છાંટા જેટલા કરોડોને મેં મારા હજારો હાથ વડે ઉપાડીને આણ્યાં છે અને બહુ મિજાજ કરશો તેવીજ રીતે પાછાં ફેંકી દઇશ.

વાદળાં–તારાથી બને તે કરજે આકાશનું રાજ્ય તો હવે અમારે લેવું છે. બધા તારાઓને જીતી લીધા છે અને હવે તું આવી જા.

સૂરજ–બહુ બડાઇ રહેવા દો નહિ તો પસ્તાશો.

વાદળાં– આ અમે અમારી કાળી પલટન લઇને ધસી આવ્યાં. તારામાં મર્દાગી હોય તો થા તૈયાર

સૂરજ–જોઓ આ અમારાં ઉનાં વજ્ર જેવાં કિરણ રૂપી તારો તમને બાળી નાખવાને બસ છે.

વાદળાં–દેખ અમારું મેઘધનુષ્ય! કેવું અંગારા મારે છે? અને સાંભળ અમારી તોપોના ગડગડાટ! અને અમારી વીજળીની તરવાર પણ ચમકી રહી છે એ બધાંકથી પાસેથી હમણાંજ તને હરાવીને આકાશનું રાજ્ય લેશું.

સૂરજ–આવો, તમને બધાંને નીમકહરામીનું ફળ ચખાડું એમ કહી સૂરજે બધાં વાદળાંને ઝીણા રાઇ રાઇ જેવડા છાંટા કરી નાંખીને જમીન ઉપર પછાડી નાંખ્યાં.

*

શિવાજી મહારાજ

શાહજીના પુત્ર તે શિવાજી, તેમની માતાનું નામ જીજાબાઇ; તેમનો જન્મ ઈ. સ. ૧૬૨૭માં થયો હતો. તેમના પિતા (શાહજી) બીજાપુરના રાજ્યમાં નોકરી કરતા હતા. શાહજીએ તેમને કેળવણી આપવા માટે દાદાજી કોંડેવ નામના ગુરુને સોંપ્યા હતા.

શિવાજીની માતા એક ઘણાજ ધાર્મિક અને ઝનુની બાઇ હતાં. તેને હિંદુ ધર્મ માટે ઘણું માન હતું. તેણે પોતાના પુત્રમાં શરૂઆતથી જ હિંદુધર્મ માટે માનની લાગણીઓ પેદા કરી, ને હિંદુધર્મનું રક્ષણ કરવાનું તેમને શીખવવામાં આવ્યું.

દાદાજી કોંડેવે પણ તેમને ચોપડાઓ ન ભણાવ્યાં, તેણે તો શિવાજી મહારાજને ઘોડે બેસવાનું, તલવાર ખેલવાનું, ખંજર તથા ભાલાઓ વડે રમવાનું વગેરે બહાદુર રમતો શીખવી. તેમણે રામાયણ અને મહાભારતમાંથી કથાઓ વાંચી સંભળાવવામાં આવતી. તેમાંથી એને ઘણું શુરાતન મળ્યું હતું.

ઓગણીસ વર્ષની નાની ઉંમરમાં જ તેમણે પહાડી લોકોની એક ટોળી ઉભી કરી, તેઓ તેના સરદાર બન્યા. પહેલાં તેમણે પુરંધરનો :કિલ્લો સર કર્યો. ત્યારપછી બીજાપુર રાજ્યના મુલક ઉપર હુમલા કરવા માંડયા. બીજાપુરના શાહે તેમને પકડવા અફઝલખાનને મોટા લશ્કર સાથે મોકલ્યો. પણ શિવાજી મહારાજ ડરી જાય એવા નહોતા. તેમણે તો તેને ખૂબીથી મારી નાખ્યા.

તે વખતે દિલ્હીમાં ઔરંગઝેબ નામનો મુગલ પાદશાહ રાજ્ય કરતો હતો. તેને હિંદુઓ તરફ બહુજ તિરસ્કાર હતો. હિંદુઓને એ ઘણો ત્રાસ આપતો હતો.

શિવાજીએ હવે તેના મુલક પર હુમલા કરવા [illegible]ા, અરંગઝેબે તેમની સામે તેના સરદાર [illegible]ાનને મોકલ્યો. શિવાજીએ રાત્રે તેની છાવણી પર એકાએક છાપો માર્યો, અને શેસ્તખાનાને નાસી જવું પડયું, બીજી વખત ઔરંગઝેબે એક રજપૂત સરદારને મોકલી શિવાજીને છેતરી દિલ્હી પકડી મંગાવ્યા; અહીં તેમનું અપમાન કરી તેમને કેદમાં નાખ્યા,પણ શિવાજી કોઇના તાબામાં રહે એમ કયાં હતા? તેમણે તો યુક્તિ લડાવી અને મિઠાઇના ટોપલામાં ભરાઈ નાસી છૂટયા.

હવે ફરીથી એમણે લુંટફાટ શરૂ કરી, તે વખતમાં સુરત મોટું એક વેપારનું મથક હતું, તેતેમણે લુંટયું. છેવટ ઔરંગઝેબને શિવાજીને રાજા તરીકે કબુલવા પડયા, અને તેણે તેમને વરાડ-પ્રાંતની જાગીર આપી.

ઈ. સ. ૧૬૭૪ માં રાયગઢમાં શિવાજી મહારાજનો રાજ્યાભિષેક થયો. ત્યારપછી એમણે ઘણા મુલકો પર ચઢાઈ કરી. ઘણે ઠેકાણે લુંટફાટ કરી અને પુષ્કળ ધન મેળવ્યું. ઈ. સ. ૧૬૮૦ માં તેઓ મરણ પામ્યા.

શિવાજી ભોંસલે કુટુંબમાં જન્મ્યા હતા, તે શિવજી તથા માતા ભવાનીના ભક્ત હતા, કહેવાય છે કે ભવાની માતા તેમના પર પ્રસન્ન થયા હતા, અને તેમને એક તલવાર આપી હતી, એ તલવારથી એમણે દરેક ઠેકાણે જીત મેળવી હતી.

એમને સ્ત્રીઓ તથા બ્રાહ્મણો માટે ઘણું જ માન હતું તેની માતાએ તેમજ તેના ગુરુએ તેમનામાં ધર્મની ઝનુન સારી ઉત્પન્ન કરી હતી. અને એક સ્વતંત્ર હિંદુ રાજ્ય સ્થાપવાને તેમને ઉશ્કેર્યા હતા, એટલે એ વખતમાં સ્વતંત્ર રાજ્ય સ્થાપવું કંઇ સહેલું નહોતું. મુસલમાનો તે સમયે બહુ બળવાન હતા, પરન્તુ શિવાજી મહારાજે તો દઢ નિશ્ચય કર્યો હતો. એઓ જંગલે જંગલ ઘુમ્યા, પહાડે પહાડે રખડયા, ઘણી મુશ્કેલીઓ વેઠી, અને છેવટ પોતાનું ધાર્યું કરી શકયા. મહેનત કર્યાથી કયું કામ નથી થઇ શકતું?

તેમની બહાદુરી અને ટેક અજબ હતા; તેઓ દેશના સાચા પુત્ર હતા. હિંદુઓનો અને હિંદુ ધર્મનો નાશ થતો તેમણે અટકાવ્યો. વંદન હો એવા વીર પુરુષને.

ઘેર ઘરમેં દિવાલીકી એ કયા ધૂન નીકાલી ?
આઝાદ નહીં દેશ તો ફીર કૈસી દિવાલી ?

YOUNG INDIA

યંગ ઈન્ડિયા રેકર્ડઝનો
નવો રાષ્ટ્રીય ફાલ

એક બાજુ :–
આઝાદ નહીં દેશ તો ફીર કૈસી દિવાલી ?

બીજી બાજુ :–
પછી જા આગાખાન મહેલ જાકે–
સુખ સંદેશા લા

ડી. એ. ૧૧૨૮૨

રાષ્ટ્રીય કોકિલા : લલિતાદેવી
રજુ કરે છે

★

પુકાર કરો રાહુ હિન્દુસ્તાની
ઈન્કીલાબ ઝીંદાબાદ

દુર કરો દુર કરો સૌ ગુલામી બંધન
બોલો પ્યારું નામ

ગાંધી, ગાંધી, ગાંધી, મહાત્મા ગાંધી

ડી. એ. ૧૧૨૭૭ (ગુજરાતી)
ડી. એ. ૧૧૨૭૮ (હીંદી)

આ ઓપરેશમેં એક હારો–
રંગબેરંગી કલીયાં

આઝાદીકા ઝુલા ઝુલે–
સ્વર્ગપુરી હો ગલીયાં

હિન્દુ, શીખ, મુસલમાનો
ડી. એ. ૧૧૨૮૫

વધુ વિગત માટે લખો:—

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ મેન્યુફેક્ચરીંગ કં. લી.
૧૬૦ મેડોઝ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. ૧

ધી ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એન્ડ પ્રુડેન્શીઅલ એસ્યોરન્સ કંપની લીમીટેડ.

ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એસ્યોરન્સ બીલ્ડીંગ, ચર્ચગેટ સ્ટેશન સ્હામે,
કોટ, મુંબાઈ.

સ્થાપના : ૧૯૧૩

પ્રમુખ—**સર ચીમનલાલ સેતલવાડ,** કે. સી. આઈ. ઈ.

૧૯૪૩ ની આખરે પૂરૂં થએલું નવું કામ રૂ. ૧,૩૫,૦૦,૦૦૦
૧૯૪૩ ની આખરે વીમાનું ફંડ આસરે રૂ. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦

વીમાની આકર્ષક અને વીવીધ યોજનાઓ :—
ખાસ વિશિષ્ટતાઓ :—

લડાઇના જોખમ સ્હામે વધારાનું પ્રીમીઅમ લીધા સિવાય રક્ષણ
કાયમી અપંગતા સાબીત થતાં ભવિષ્યનાં પ્રીમીઅમ માફ
દાવાની સત્વર પતાવટ
વાર્ષિક પ્રીમીઅમ પર ૨ા ટકા વટાવ

વધુ વિગત માટે લખો—

કેશવપ્રસાદ છો. દેસાઈ, જનરલ મેનેજર.

The Industrial & Prudential Assurance Company Ltd.

ગુજરાતના ચીફ એજન્ટસ :—

ગુજરાત એજન્સી, લાલ, અમદાવાદ.

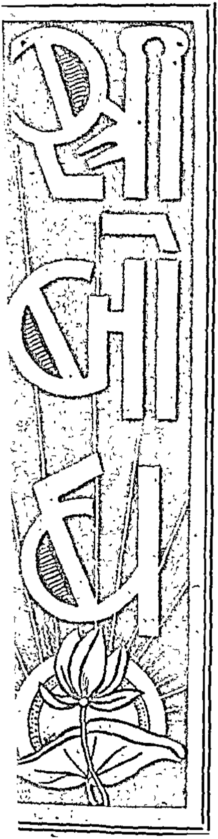

પૂ. કસ્તુરબા ગાંધી

પુના ખાતે આગાખાન પેલેસમાં મહાશિવરાત્રીની
અપૂર્વ સાંજે પૂ. કસ્તુરબાએ પોતાનો દેહ છોડયો.

વર્ષ	સને : ૧૯૪૪	અંક
૮૮	માર્ચ	૩

તંત્રી :
જરૂભાનુ કાબરાજી
કેશવપ્રસાદ સી. દેસાઈ
B. A. LL. B.

મંત્રી :
ચંદ્રકાન્ત જી. મહેતા
પોરમથારોડ, અમદાવાદ.

છુટક નકલ

પરદેશ માટે	દેશ માટે
૧ શિલીંગ	૬ આના

હાથથી
અગર
સંચાથી સીવતાં
દરેકને ખુશ ખબર

હવે તમને "શિવાજી" સીવવાના દોરા બધા સારા વહેપારીઓને ત્યાંથી મળી શકશે. ઉત્તમ દોરા સાથે આ દોરા સરખામણી કરે છે. અને જે દોરા કિંમતમાં સસ્તા છે. ગમે તેમ સીવતાં કે વાપરતાં તમે તેની પ્રશંસા કરશો.

સ્ટોક રાખવા ઇચ્છા ધરાવતા સ્ટોકીસ્ટોએ નીચેના
સરનામે અરજી કરવી.

હિંદમાં બનાવનાર:

એકમિ થ્રેડ કું. લિમિટેડ,
બેંક ઓફ બરોડા બીલ્ડીંગ,
એપોલો સ્ટ્રીટ,
મુંબઈ.

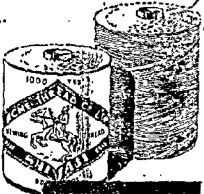

ACME THREAD Co. Ltd.
BANK OF BARODA BUILDING.
APOLLO STREET BOMBAY.

દરેક વાંચકે વસાવવા યોગ્ય

નવાં ગ્રન્થરત્નો

(૧) ચિત્રલેખા	રમણીક મેઘાણી	૩-૮-૦
(૨) ભારતી	સીતારામ શર્મા	૨-૮-૦
(૩) જર્મનીની આત્મકથા	ડુંગરસી સંપટ	૪-૪-૦
(૪) ધર્મોનું મિલન	સર રાધાકૃષ્ણન્	૫-૦-૦
(૫) ગાંધીજીને હૃદયવંદના	,,	૨-૧૨-૦
(૬) ભક્તિપ્રભા યાને તે કોણ	સ્વામી માધવતીર્થ	૩-૦-૦
(૭) શ્રી લક્ષ્મીસાધના	ભક્તિમાર્ગ	૧-૪-૦
(૮) શ્રી શક્તિમહિમા	,,	૧-૮-૦
(૯) પ્રભુનાં પ્યારાં	,,	૧-૪-૦
(૧૦) તારામતી	,,	૧-૪-૦
(૧૧) જીવનસખી	ડુંગરસી સંપટ	૪-૪-૦
(૧૨) ઘરની રાણી	,,	૬-૧૨-૦
(૧૩) સંસ્કાર લક્ષ્મી	,,	૬-૧૨-૦
(૧૪) ભાતભાતનું ભરતકામ	લીલાવતી પરેલ	૧-૦-૦
(૧૫) આમ્રપાલી ભા. ૧-૨	રામચંદ્ર ઠાકુર	૬-૦-૦
(૧૬) માનવ હૈયાં	ચાંપશી ઉદેશી	૧-૮-૦
(૧૭) બંગાળી જીવન અને સાહિત્ય	,,	૧-૦-૦
(૧૮) વ્યાપારી ભવિષ્ય યાને ભાગ્યોદય	રતનલાલ દ્વિવેદી	૫-૦-૦
(૧૯) ભવિષ્યવાણી	આનંદકુમાર ભટ્ટ	૬-૧૨-૦
(૨૦) પ્રભાનો ભાઇ	અમૃતલાલ જોષી	૩-૦-૦
(૨૧) રતની અને બીજી વાતો	રમણલાલ સોની	૧-૪-૦
(૨૨) વ્રતોત્સવ	(તહેવારો અને વ્રતો)	૩-૦-૦
(૨૩) વનિતાવિનોદ	વિદ્યાબહેન નીલકંઠ વગેરે રચિત	૩-૮-૦
(૨૪) ભાઇબહેન	ટાગોર	૩-૮-૦
(૨૫) ભાભી	,,	૩-૮-૦
(૨૬) એને ચરણે	કપીલા ઠાકોર .	૧-૪-૦
(૨૭) લગ્નનો આનંદ	કેશવલાલ શાહ	૩-૧૨-૦
(૨૮) વાત્સ્યાયન કામસૂત્ર	વાત્સ્યાયન મુની	૬-૧૨-૦

આજે જ મંગાવો

મેસર્સ એન. એમ. ઠક્કરની કંપની.

બુકસેલર્સ : પબ્લીશર્સ — ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઇ-૨

જીવનલાલ અમરશી મહેતા

પીરમશા રોડ, — અમદાવાદ.

ડોંગરેનું બાલામૃત

છોકરાઓ માટે પુષ્ટીકારક દવા છે, તે નબળા
અને સુકાઈ ગયેલાં છોકરાંઓને સાજાં કરે છે.
આ બાલામૃતમાં છોકરાંઓના હાડકાં મજબુત
કરવાની ચીજો સમાયેલી છે. મધુર છે.

દરેક પુસ્તકાલયોમાં તેમજ ગૃહસ્થ ગૃહોમાં વસાવવા માટે

તાજતરમાં જ બહેનો-બાળકો, બાળાઓ વગેરેને ઉપયોગી બાબતોનું

અપૂર્વ સંગ્રહવાલાયક પુસ્તક.

વડોદરાનું પુસ્તકાલય માસિકપત્ર શું કહે છે ?

માડુંઘર

[ભાગ ૧ થી ૫ સાથે]

સ્ત્રીજીવનના ઉત્કર્ષ માટે ખાસ પ્રસિદ્ધ થયેલાં પુસ્તકોમાં આ પુસ્તકનો ઉમેરો થાય છે.

પૃષ્ઠ ૪૩૫ કિં. રૂ. ૭ (ટ. ખ. આઠ આના)

આ પુસ્તક પાંચ ભાગમાં વહેંચાયલું છે. પુસ્તકની શરૂઆતમાં પૂજ્ય મહાત્મા ગાંધીજીએ બહેનોને કોઈ સ્થળે આપેલો સંદેશો પ્રસિદ્ધ કરાયો છે. અને તે પછી પહેલા ભાગની શરૂઆત થાય છે. એમાં સાહિત્ય, સંગીત અને લલિત કળાઓ, બીજા ભાગમાં નારીભાવના આનંદીનો વાર્તાલાપ; ત્રીજા ભાગમાં આરોગ્ય, ચોથા ભાગમાં સ્ત્રીજીવનના કેટલાક પ્રશ્નો તથા કેટલાંક વ્રતો અને તહેવારોની માહિતી, રાસ ગરબા અને કેટલીક સન્નારીઓનાં ટૂંકામાં ઓળખાણ તથા પાંચમાં ભાગમાં માવજતકલા અને સૌંદર્યવર્ધક પ્રયોગોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ પુસ્તકમાં આદર્શ નારી આનંદીબાઈનો વાર્તાલાપ, દરેકે દરેક બહેને ખાસ વાંચવા જેવો છે. આ વાર્તાલાપ આદર્શ કહેવાય તેવા ગૃહજીવનનો ઉત્તમ બોધપાઠ અર્પે છે. પુસ્તક તૈયાર કરવામાં લેખકોએ સારો શ્રમ લીધો હોય એમ જણાય છે. આ પુસ્તકમાં ઉપર જણાવેલા વિષયો ઉપરાંત સ્ત્રીઉપયોગી બીજા ઘણાખરા વિષયો; જેવા કે, ગૂંથણકળા, રસોઈની વિધવિધ વાનગીઓ, ગર્ભાધાન અને ગર્ભાવસ્થા, બાળઉછેર, સામાન્ય વૈદું વગેરે આપી જાય છે. આ પુસ્તકમાં ત્રિરંગી તેમજ સાદા ચિત્રો ૧૮ આપવામાં આવ્યા છે. "પુસ્તકાલયનો" ઉપરનો એકજ અભિપ્રાય વાંચો.

તમારે હરીફાઈમાં ચાન્સ મેળવવો છે. તો ખરીદો અને ચાન્સ મેળવો

ગુજરાતી

શબ્દાર્થ ચિંતામણી

[ભા. ૧—૨ સાથે]

આ શબ્દકોષ દરેક હરીફાઈમાં સારામાં સારો સહકાર આપે છે.

આ કોષમાં ૪૨૦૦૦ શબ્દો, તેના અર્થ-મૂળ અને સાથે, વ્યુત્પત્તિ ચોક્કસ અને રૂઢ તેમજ કહેવત સાથે.

પૃષ્ઠ ૧૫૦૦ કિંમત ૯—૦—૦ ટ. ખ. તેર આના.

લખો :—

જીવનલાલ અમરશી મહેતા : પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

મુંબઈના એજન્ટસ :—

મેસર્સ એન. એમ. ઠક્કરની કંપની : ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ—૨

સ્ત્રી બોધ

વર્ષ ૮૮ : સને ૧૯૪૪ : અંક ૩ જો

છૂટક આઠ આના

અનુક્રમણીકા

૧ પાષાણ્‌ને પ્રભુ ગણી પૂજશો ક્યાં!	શ્રી. સૌ. હસુમતી દેસાઈ	૭૫
૨ હિંદની અર્વાચીન મહાસતિ	શ્રી. કેશવપ્રસાદ-દેસાઈ	૭૬
૪ મૃદુલા	શ્રી. ઉમીયાશંકર ઠાકર	૭૭
૫ વસંતને વધામણે	શ્રી. ચંદ્રમુખ વિ. દેસાઇ	૭૮
૬ મારે આંગણીયે	શ્રી. નવીન આર. આચાર્ય	૭૯
૭ ફ્લૉરન્શ નાઈટીંગેલ	શ્રી. ઝફર	૮૩
૮ સ્ત્રી સૌંદર્ય અને સ્વારથ્ય	નવિન આર. આચાર્ય	૯૪
૯ સોફીયા કૉલેજ અને ધર્માંતર	રા. કેશવપ્રસાદ દેસાઈ	૯૬
૧૦ કેટલાક દુહા	જેઠાલાલ ના. ત્રિવેદી	૯૮
૧૧ દોહન		
૧ મુંબઈની મહિલા પરીષદ	શ્રી........	૯૯
૨ ગુજરાતની બીતરિયા ભૂમિ	શ્રી. ન્હાનાલાલ કવી.	૯૯
૩ સાહિત્ય પરિષદની મુક્તિ માટે બ. ક.ઠા.નું માર્ગદર્શન		૧૦૧
૪ આપણા કૉલેજિયનોની દુઃખદ શારીરિક સ્થિતિ		૧૦૩
૧૨ સ્ત્રી સમાચાર		૧૦૬

ચાલુ સાલનું
ભેટ પુસ્તક
શ્રી
નિરૂપમાદેવી
નું
છપાય છે.
જુન માસ લગભગ બહાર પડશે
મંત્રી.

અમારા પ્રકાશનો માટે
અમારા મુંબઈના એજન્ટ
એન. એમ. ઠક્કર
૧ ... સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨
ઉપરથી
દરેક જાતના પુસ્તકો મળશે.
માગણી કરો.

નવાં પુસ્તકો

મારુઘર	૬-૦-૦
અચલા	૩-૮-૦
વિભૂતિ મંદિર	૨-૦-૦
આવતી કાલના ઘડવૈયા	૧-૮-૦
જીવનમાંથી જડેલી	૩-૦-૦
રાધેશ્યામ	૩-૮-૦
તુલસીક્યારો	૩-૮-૦
વંચિતા	૩-૮-૦
અધિકાર	૩-૮-૦
વાંકવિનાની	૨-૮-૦

લખો.
જીવનલાલ અમરશી મહેતા
પીરમશારોડ, અમદાવાદ.

તમારા માલની જાહેરખબર માટે ઉત્તમ સાધન

૧૯૪૪ નું
ભેટ પુસ્તક

બંગાળાની સુપ્રસિધ લેખીકા શ્રી.નીરૂપમાદેવીની સમાજના અવનવા પ્રશ્નો ચર્ચતી નવલકથા આપવામાં આવશે.

જાહેરખબર આપનારે પત્રવહેવાર કાર્યાલયમાં કરવો.

—મંત્રી

ગૃહે ગૃહે હોંશથી બહેનો–બાળકોમાં વંચાતું જુનામાંજુનું માસિકપત્ર

વર્ષ ૮૮ મું. : સને ૧૯૪૪ માર્ચ. : અંક ૩ જો.

" પાષાણુને પ્રભુ ગણી સખી પૂજશો કાં ? "

શિલ્પી પુરી પ્રાણુ મૂર્તિ ઘડી 'તી,
મંદિરમાં દૈવી સ્વરુપે જડી 'તી;

પાષાણુ . પ્રાણુ તત્વે સખી પ્રુજશો ના.
" પાષાણુને પ્રભુ ગણી સખી પૂજશો કાં ? "

જીવન મહીં એ માનવ દેહ માણ્યો,
પ્રીતમ ચહી એ પાલવ નેહ તાણ્યો;

પાષાણુ પતિ હૃદય થકી પુઝશો કાં ?
" પાષાણુને પ્રભુ ગણી સખી પૂજશો કાં ? "

નેત્રો બીડયાં હૃદય મંદિર માંહ્ય દીઠા,
આત્મન્ પુનિત પ્રભુ સર્વસ્વ મીઠા,

નિર્માણુ દેવ તણું ગણી પતિ પુજશો ના...
" પાષાણુને પ્રભુ ગણી સખી પૂજશો કાં ? "

આત્મજ ઐકય ભાવે ચહ્યું દિવ્ય જીવવા,
પરમાત્મસ્વામી હૈયે વસી, પ્રેમ સીંચવા;

ભાષણુ પ્રીતિ રસ ઊરે ડુબશો ના...
" પાષાણુ ને પ્રભુ ગણી પછી પૂજશો કાં ? "

સૌ. હસુમતિ ચી. દેસાઈ.

તા. ૨૨–૧–૪૪ ને રોજ સુરત મહિલા કલબમાં પાદમુર્તિ પર લખાયેલ આ કાવ્ય છે.

હિંદની અર્વાચીન મહાસતિ.

સ્વ. શ્રી. કસ્તુરબા ગાંધી.

સંવત ૨૦૦૦ના મહા શિવરાત્રીને દિને સંધ્યાકાળે સાડાસાત વાગે, પૂનામાં આપણાં કસ્તુરબાએ દેહ તજ્યો.

કસ્તુરબા હિંદના સ્ત્રીત્વનાં સાચાં પ્રતિક સમાં હતાં. તેઓએ પુસ્તકજ્ઞાન મેળવ્યું નહોતું, તેઓ વિદુષી સન્નારી નહોતાં, તેઓએ સભાઓ ગજવી નહોતી, તેઓ રાજપ્રકરણી હતાં નહિ અને છતાં એ મહાન હતાં.

એક મહાત્માનાં ચરણુ સેવવાનું તેમનાં ભાગ્યમાં લખાયું હતું. આ સેવા તેમણે પૂર્ણ ત્યાગથી કરી. મહાત્મા ગાંધીએ દક્ષિણ આફ્રીકાના સમયથી પોતાનાં સર્વસ્વનો ત્યાગ લોકસેવા માટે કર્યો છે. આ ત્યાગ કસ્તુરબાએ પણ અપનાવી લીધો. તેમણે તે સમયથી પતિને પૂર્ણ ટેકો આપી તેમને પગલે પગલે ચાલવાનું નક્કી કર્યું.

દક્ષિણ આફ્રિકાના દિવસ સખ્તાઇના હતા. સવિનય ભંગની લડતનો પ્રકાર પ્રથમ એ દેશમાં ઘડાયો. તેને અંગે મહાત્માજી જેલમાં ગયા. કસ્તુરબાએ તે સમયે પણ એક વીર નારીને છાજે તેવું વર્તન કરી બતાવ્યું. ફીનીકસ ફાર્મમાંનું તેમનું જીવન જેલજીવન કરતાંએ કઠિન હતું. છતાંયે તેમણે તે સાનંદ સ્વીકાર્યું.

ઇ. સ. ૧૯૦૬ની સાલથી ગાંધીજીએ બ્રહ્મચર્ય વ્રત લીધું. ગાંધીજી કહે છે કે "તે દિવસથી કસ્તુરબાને છુટાપણું મળ્યું." આવું છુટાપણું મળવા છતાંયે તેઓ ગાંધીજીની સેવામાં સદાયે તત્પર રહ્યાં છે. ભલે રાજકારણમાં તેમણે અંગત સિદ્ધાંતો બાંધ્યા ના હોય. પણ તેઓ રાજકારણની મોટી વાતો સમજતા હતાં અને તેઓ રાજકારણી બાબતોસર હસતે મોંએ જેલમાં પણ સિધાવ્યાં હતાં.

સાઠ વર્ષનું તેમનું લગ્નજીવન થયું. આ લાંબા ગાળામાં સદાયે તેમણે પતિનું અનુસરણ કર્યું છે. તેમણે સદાયે પતિ પરમેશ્વર માન્યા છે. પતિનું કડક સંન્યાસ્ત્ર જીવન તેમણે પણ સ્વીકાર્યું છે. દેશને માટે પળેપળ આપી દેનાર એ મહાત્મા પાસે તેમણે પોતાને માટે એક પણ પળ માની નથી. ઋષીપત્ની માફક તેમણે ઋષીની સદાયે સેવા કરી છે. હિંદના પ્રથમ સત્યાગ્રહ સમયે કસ્તુરબા ગાંધીજીને પડખે હતાં. અને જેલમાં ગયાં હતાં. અમદાવાદની મીલહડતાળ વખતે ગાંધીજીએ જે ઉપવાસ કર્યા હતા ત્યારે તેઓ તેમની સતત સેવામાં હતાં. રાજકોટના ઉપવાસ વખતે પણ કસ્તુરબા પ્રથમ સ્વયંસેવક તરીકે જેલમાં ગયાં હતાં. મહાત્માજીના એકવીસ દિવસના ઐતિહાસિક ઉપવાસ વખતે પણ કસ્તુરબા ગાંધીજીને પડખે હતાં.

એ સાચાં સતિ–ઋષિપત્ની–પતિને હેમક્ષેમ મૂકી પરલોક સિધાવ્યાં છે. તેમની અંતિમ પળે પતિદર્શનનું ભાગ્ય તેમને પ્રાપ્ત થયું હતું. પોતાના સૌભાગ્ય સાથે સાઠ વર્ષના પરિણિત જીવન પછી તેઓ પરલોક સિધાવ્યાં છે.

મહાપુરૂષોને પણ હૃદય હોય છે. તેઓને સુખ દુઃખ પણ હોય છે. સુખ દુઃખથી તેમનું મન હાલતું ભલે ના હોય, છતાંયે મહાત્માજી શોકથી પર ના હોય. તેમના આ મહા શોકમાં આપણે સૌ ભાગ લઇયે છીયે.

કેશવપ્રસાદ દેસાઇ.

મૃદુલા

લેખક : શ્રી. ઉમિયાશંકર ઠાકર

૧

"કોઈ આ ભૂખ્યાની દાદ સાંભળશો ? કોઈ થોડું ખાવાનું અપાવશો. ભાઈસાબ, ત્રણ દિવસનો ભૂખ્યો છું. કોઈ તો સાંભળો ! ભગવાન તમારું ભલું કરશે."

રસ્તાની એક બાજુએ વાંકો વળીને, એક ઘરડો ને અશક્ત ડોસો બે હાથ ઉંચાં કરીને કરુણ અવાજે ભીખ માગતો હતો.

રસ્તાની ઉપર માણસોનો અવર–જવર અતિશય હતો, ખખ ખખ કરતી ઘોડાગાડીઓ અને ભોં ભોં કરતી મોટરગાડીઓ આમથી તેમ દોડયાં જ કરતી હતી. બધા લોકો પોતપોતાના કામમાં રોકાએલા હતા. બિચારા આ દુઃખી ડોસાનો દુઃખી અવાજ સાંભળવાની કોઈને ફુરસદ ન હતી ! જ્યાં નોબતો ગડગડે ત્યા પીપુડીનો અવાજ કોણ સાંભળે ?

એટલામાં નવલચંદ શેઠની મોટર ત્યાં આવી પહોંચી. શોફરે ફટ દઈને બારણું ઉઘાડ્યું ને અંદરથી શેઠ, શેઠાણી સરલા, ને તેમની પુત્રી મૃદુલા ફટાફટ નીચે ઉતર્યાં.

પેલા ડોસાનો દુઃખી અવાજ એમણે સાંભળ્યો. શેઠને પાસેના બંગલામાં ઘણું જ જરૂરનું કામ હતું; છતાં એ ડોસા પાસે ગયા. શોફરને બોલાવ્યો, ને કહ્યું, "લે, આ ભૂખ્યા ડોસાને માગે તે વસ્તુ મોટરમાં જઈને જલદી લાવી આપ. પાણી વગેરે જે જોઈએ તે પણ આપજે. અમે અહીં બંગલામાં છીએ.

૨

નવલચંદ શેઠ મોટા વેપારી હતા. કલકત્તામાં એમની મોટી મીલ ચાલતી હતી. લાખોના માલિક હતા. ઘણાનું એ પોષણ કરતા હતા. એમનો રમણ યુરોપમાં અભ્યાસ કરતો હતો. સર્વ વાતે એ સુખી હતા.

પણ ભાગ્ય ક્યારે પલટાય છે એની કોને ખબર છે ? ભાગ્ય પલટાતાં તે તરણાનો મેરૂ ને મેરૂનું તરણું, રાજાનો રંક ને રંકનો રાજા બનાવી દે છે.

તાર આવ્યો. નવલચંદે તાર ફોડ્યો. ઝટઝટ વાંચ્યો. વાંચતાં જ એ અવાક્ થઈ ગયા. એમના હોશકોશ ઊડી ગયા. દરરોજ તો આવા કેટલાય તારો આવતા હતા; પણ આ તાર કંઈક જુદી જ જાતનો હતો. મીલમાં અચાનક આગ લાગી હતી. બધું બળીને સાફ થઈ ગયું હતું. ભાગ્યદેવી રિસાઈને બેઠી હતી !

શેઠને હવે કેમ શાન્તિ વળે ! એ ઉતાવળા ને અધીરા બન્યા. એ કલકત્તા જવા ઉપડ્યા.

ઘરનાંને ખબર પડી. એમનાં ય મુખ ઉતરી ગયાં. કાળનું કારમું ચક્ર કોને નથી વહેરતું ? પૈસો જતાં પામરતાનું દુઃખ કોને ન થાય ? સર્વનો એનો સખત ફટકો લાગ્યો.

પણ દુઃખ આવે છે ત્યારે એકલું નથી આવતું. એ તો રાજા જેવું છે. રાજાની પાછળ જેમ લશ્કર હોય છે તેમ દુઃખ તેની પાછળ બીજાં ઘણાં દુઃખોને લાવે છે. એકલું આવે ત્યારે એ દુઃખ શેનું ?

શેઠનું પણ તેમજ બન્યું. રસ્તામાં અકસ્માત બન્યો. શેઠનો ક્ષણભંગુર દેહ પડ્યો ને પ્રાણપંખી ઉડી ગયું !

શેઠને ત્યાં જર્મનીથી રમણની અતિશય માંદગીનો તાર આવ્યો. તાર જોઈને સરલાનો જીવ ઝાલ્યો ન રહ્યો. હવે શું થાય ?

ત્યાં તો બીજે દિવસે બે તાર આવ્યા ! એક રમણના ખેદજનક અવસાનનો અને બીજો નવલચંદ શેઠના અકસ્માત અવસાનનો !

વસંતને વધામણે

લેખક શ્રી ચંદ્રસુખ વિ. દેસાઈ

કેવી આવે મધુરી નવ પુષ્પની સુહાગ સખિ,
ચાલો વસંતને વધામણે.
કેવી લાવે ઉરમાંહિ હર્ષ મીઠી પરાગ સખિ,
ચાલો વસંતને વધામણે.
જુઈ જાઈ કેતકી ને મોગરો ચમેલી
માલતિની વેલ કેવી દીસતી નમેલી
કોકિલાના કંઠમાંથી નીકળે સુરાગ સખિ,
ચાલો વસંતને વધામણે.
વૃક્ષો જન ખીલતાં આવે ઋતુરાજ જ્યાં
રંગ માંહિ ખેલતા વનમાં વનરાજ ત્યાં
સ્નેહિઓના દિલમાંહિ પ્રગટે અનુરાગ સખિ,
ચાલો વસંતને વધામણે.
શુદ્ધ સ્નેહ શુદ્ધ ભાવ સાત્વિકતા શીખવે
ભાવનાના નીર દીલ સ્નેહીઓના ભીંજવે
સોનું ને સુગંધ જેમ મળતો સુયોગ સખિ,
ચાલો વસંતને વધામણે.

૩

માગતાવાળાએ ઝઘડો કર્યો. શેઠનો બંગલો ને વાડી વેચાયાં. દરદાગીનાય વેચાયા. બધી મિલ્કત વેચાઈ ગઈ! રાણી સરખી સરલાદેવી એક ભિખારણ બની. વિકસતું મૃદુ પુષ્પ મૃદુલાય કરમાયું! તેમના દુઃખનો પાર ન રહ્યો.

પહેલાં તો શેઠના ઘરમાં સર્વ કોઈ આવતું. વાહ! વાહ! કહેતું. પણ તેમને આશ્વાસનના બે શબ્દો કહેવાને ય કોઈ આવતું નથી. અત્યારે એમનું બેલી કોણ? હૈયે હિંમત રાખીને, ને પ્રભુ ઉપર વિશ્વાસ રાખીને સરલાએ એક નાના લત્તામાં નાનકડું મકાન ભાડે રાખ્યું.

હવે શું કરવું? જીવનનિર્વાહ કેવી રીતે કરવો? બિચારી શેઠાણી ને તેની પુત્રી–કોમળ પુષ્પ! કોઈ દિ' મજુરી તો કરેલી નહિ. દળવા–ખાંડવાનું ય કામ એમનાથી કેવી રીતે થાય? અને વળી સંચા રહ્યા એટલે એવું કામે ય કોણ સોંપે? પણ એને ભરતગુંથણનું કામ સરસ રીતે આવડતું હતું. મૃદુલાને મહાત્માજીનો રેંટિયો કાંતતાં આવડતું હતું.

પાસે રહેતા મોહનલાલની મદદથી ભરતગુંથણનું ને રેંટિયાનું કામ બન્નેને મળ્યું. બન્ને હોંશથી તે કામ કરવા લાગ્યાં. ભાડું ને ખાધા ખર્ચી એમાંથી માંડ માંડ નીકળવા લાગી. કેટલીક વાર તો એક વખત ખાઈને પણ તે મા–દીકરીને ચલાવી લેવું પડતું. કામનો બોજો અતિશય વધી પડ્યો અને કમાણી ઓછી મળવા લાગી. આમ રાતદિવસ કામ કરવાથી બિચારી સરલાનું શરીર ઘસાવા લાગ્યું. વળી ચિંતાઓનો પાર નહિ! એ બિચારી માંદી પડી. એને જીવન નિરસ લાગવા માંડ્યું. ડૂબતું નાવ તણખલાથી કેમ બચે? પણ એટલું ખરૂં, જેનો કોઈ બેલી નહિ તેનો ભગવાન બેલી! એણે બધો ભાર ભગવાનને માથે નાખ્યો. ભગવાન કરે તે ખરૂં!

૪

"અરે? ઘરમાં કોણ છે? ભાડું લાવ."

ઘરમાંથી એક પંદરેક વર્ષની કુમારિકા દોડતી આવી. એના કપડાં ફાટેલાં ને અવ્યવસ્થિત હતાં. વાળની વિખેરાએલી લટો હવામાં આમતેમ ફરફરતી હતી. એનું ભરાવદાર સુંદર મોં અત્યારે ઉતરી ગએલું હતું.

"ભાઈ, મા માંદી છે. હવે થોડા દિવસ ખમો." કુંવારિકાએ જવાબ આપ્યો.

ત્યાં તો ઉઘરાણી કરનારનો ભારે અવાજ સંભળાયો. "આમ તે કેટલા દિવસ ચાલે? બીજાને આપવાના પૈસા મળે છે ને, અમને પાંચ–૭ માસથી ભાડું આપવાને નથી મળતું! રોજ રોજ વાયદા! આજે તો પૈસા નથી. આજે તો સૂતરનું કંતામણું નથી આવ્યું. આજે તો મા માંદી છે. અરે! આ તે કંઈ ઢંગ છે? હું કંઈ ન જાણું. માલિકનો હુકમ છે. આજે તો રૂપિયા લીધા વિના હું જનાર જ નથી. રૂપિયા આપો, નહિ તો હમણાં ચોટલો પકડીને ચપોચપ મકાનની બહાર કાઢું છું!"

× × ×

મારે આંગણીયે.....

શ્રી. નવીન આર. આચાર્ય

(રાસ–ગરબો)

આવોને આજ સખિ! મારે આંગણીયે
ગરબે રમીને લાવ લીજીએ જીરે...આવોને—

આંબાની ડાળે સખિ! ઝૂલે છે હીંચકા,
હૈયા હિલોળ તમે હીંચજો જીરે...આવોને—

મેના, પોપટ, મોર, કોયલનાં ગાનતાન,
તેમાં સુરમ્ય સૂર પૂરજો જીરે...આવોને—

સોહે અનેક પુષ્પ નાની શી કુંજમાં,
રસની સુરેલ બ્હેન રેલજો જીરે...આવોને—

નાની હું બ્હેનડી ને નાનું આંગણીઉં,
મોટા એ ઉરભાવ પેખજો જીરે...આવોને—

આવોને આજ સખિ! મારે આંગણીએ,
ગરબે રમીને લાવ લીજીએ જીરે...આવોને

સેવકલાલ કોલેજનો વિદ્યાર્થી હતો. એ ગરીબ સ્થિતિનો હતો. પણ નાનપણથી એના પર પ્રભુની કૃપા હતી. બીજા ગરીબ વિદ્યાર્થીઓમાં બને છે એમ આને પણ બન્યું હતું. ભણવામાં એ સૌથી આગળ રહેતો. એનું ભેજું કંઈ ઓર કામ કરતું હતું. કોલેજમાંથી તેને દર માસે ૨૦ રૂપિયાની શિષ્યવૃત્તિ મળતી હતી. એમાંથી એ એનો નિભાવ કરતો હતો. એ ગરીબોની સ્થિતિ સમજતો હતો; તેથી પોતાના કામથી પરવાર્યા પછી એ મજુરોના લત્તાઓમાં જતો. તેમની ખબર–અંતર પૂછતો. તેમને તેનાથી બનતું આશ્વાસન ને ધીરજ આપતો, ને ઘટતી સેવા કરતો. મજુરો આથી એમનું દુઃખ કંઈક ભૂલી જતા. એ સર્વ સેવકલાલના પૂજારી બન્યા હતા.

અત્યારે સેવકલાલ આ ઘરથી સ્હેજ દૂર રસ્તા ઉપર એક મિત્ર સાથે વાતો કરતો હતો. ત્યાં આગળ ઉપરના શબ્દો એને કાને પડ્યા. તે બન્ને ત્યાં ગયા.

એ ઠીક ન કહેવાય. એ બિચારીની મા માંદી છે, એની મા સાજી હતી ત્યારે એ નિયમિત ભાડું ભરી આવતી હતી, એમ મેં સાંભળ્યું છે. બે–ચાર દિવસમાં એ ભાડું ભરી આપશે–" સેવકલાલે કહ્યું,

"કોણ, સેવકલાલભાઈ કે? બોલો સાહેબ મારી કંઈ કસૂર છે? હું શું કરું? આજકાલ કરતાં પાંચ છ મહિના થયા. શેઠ રોજ જીવ ખાય છે. મારે તે હવે શું કરવું?" નોકરે જરા ધીમા પડીને વિવેકથી કહ્યું.

"ઠીક છે, આવતા બુધવાર સુધીમાં એ ભાડું ભરી આપશે–એમનાથી એ નહિ બની શકે તો ગમે, ગમે તેમ કરીને, ગમે ત્યાંથી મેળવીને હું ભાડું આપી દેઈશ. પછી છે કાંઈ!?" સેવકલાલે રસ્તો કાઢ્યો.

"મૃદુલા, તું હવે ઘરમાં જા. તારી માને સંભાળ."

મૃદુલા નીચું જોઈ રહી હતી. એની આંખોનાં આંસુ સૂકાતાં હતાં. ગરીબોનાં આંસુ કોણ લુએ? કોને પડી છે ગરીબોની? બિચારી મૃદુલા વિચારમાં ને વિચારમાં ધીમે પગલે ઘરમાં ગઇ.

"ભાઈ, એ કોણ છે? ને શું છે?" મિત્રે સેવકલાલને પૂછ્યું.

"ભાઈ, હતું ત્યારે એમની પાસે અઢળક ધન હતું. પણ જર, જોરુ ને જમીન કોઈનાં થયાં છે તે એમનાં થાય? એના બાપને મોટી મીલ હતી–ભાઈ જર્મનીમાં અભ્યાસ કરતો હતો. પણ વિધાતા રૂઠી. બધું ધૂળધાણી થઈ ગયું. હવે તો મા ને દિકરી જ રહ્યાં છે, પીંખેલા મૂળા જેવાં! પાસે ફૂટી બદામ પણ નથી! માદિકરી આખો દિવસ વૈતરૂં કરીને ગુજરાન ચલાવતાં હતાં. મા માંદી પડી છે. દિકરી ચાકરીમાં રોકાઈ છે. શું કરે! બન્ને દયાની મૂર્તિ જેવાં છે.' મળે તો ખાવું, નહિ તો ભૂખે પેટ સુવું. અયાચકપણું એ એમનું વ્રત છે. કામ કરીને ખાવું

દવાદારૂ કરીને જેમ તેમ નિભાવ કરે છે. ભાડાનો જ પ્રશ્ન છે. જેઓને પેલો હમણાં ઉઘરાણી કરવા આવ્યો હતો તેને ? આ દુનિયામાં ગરીબની કોને પડી છે? ગરીબને તે કોણ પૂછે છે ? આજે આપણે અહીં ન હોત તો તો શું નું શું થઈ જાત. બિચારીની આબરૂ ન રહેત." સેવકલાલે મૃદુલાનો ઈતિહાસ વર્ણવ્યો.

"ત્યારે તું ભાડાને માટે શું કરશે ?" મિત્રે કહ્યું.

"મારી પાસે તો એવું કંઈ નથી. પણ બીજા પાસેથી મેળવવાનો પ્રયત્ન કરીશ. પછી તો ભગવાન કરે તે ખરું." સેવકલાલે જવાબ આપ્યો–

"પછી મને મળજે." મિત્રે ટુંકામાં પતાવ્યું.

બન્ને ત્યાંથી છૂટા પડ્યા.

૫

માની માંદગી વધવા લાગી. સર્વ કાંઈ દવા વગેરેમાં ખર્ચાવા લાગ્યું. મૃદુલાની ચિંતાઓ વધી પડી. ભાડાના રૂપિયા ક્યાંથી લાવવા ? બિચારી ચિંતામાં બેઠી હતી. આકાશ સામું એ જોઈ રહી હતી. ભગવાનને એકાગ્ર ચિત્તે એ પ્રાર્થના કરતી હતી.

ત્યાં તો બારણે કંઈક અવાજ થયો. બિચારી મૃદુલા ખરેખરી ગભરાઇ ! એણે જાણ્યું કે ભાડા માટે નોકર આવ્યો. એ સફાળી ઉઠી. બહાર જઇને જોયું ત્યારે કંઈક શાન્તિ વળી.

બહાર ટપાલવાળો આવ્યો હતો—એ કહે, "બેન, આ તમારો પત્ર અને એક મનીઓર્ડર છે."

મૃદુલા કહે, "અમારે તે વળી મનીઓર્ડર શાનો ને પત્ર શાનો ? બીજા કોઇનો હશે."

"જુઓ બેન, આ શેરીમાં સરલાદેવી પાઠક નામ કોનું છે ? તમારા ઘરની ભાળ મને પેલા સેવકલાલે આપી છે." ટપાલીએ કહ્યું.

"ઠીક, સરલા તો મારી માનું નામ છે. લાવો જોઈએ હું એને બતાવી જોઉં મૃદુલાએ કહ્યું.

ટપાલીએ પત્ર ને મનીઓર્ડર તેને આપ્યો.

મૃદુલા તે લઈને તે લઈને ઘરમાં ગઈ. માને વાત કરી.

માએ કહ્યું, "પત્ર વાંચ જોઈએ. કોનો છે ?"

મૃદુલાએ પત્ર વાંચવા માંડ્યો :

"નવું બજાર, શાન્તિભવન,
"નવાનગર, તા. ૭–૧–૩૪.

"શ્રીમતી સરલાદેવી,

સવિનય સાષ્ટાંગ પ્રણામ.

"શેઠ શ્રી નવલચંદજીએ મને અણીને વખતે ભારે મદદ કરી હતી. મને જબરી આફતમાંથી એઓશ્રીએ બચાવ્યો હતો, હું એમનો ભારે ઋણી છું. મેં એમની તપાસ કરેલી; પણ એમના અવસાનના ખેદજનક સમાચાર મળેલા. આજે એક ભાઈ સાથે ટ્રેનમાં વાતચીત થતાં આપના સમાચાર મળ્યા. હું આપના ઋણમાંથી દૂર થઈ શકું તેમ નથી; છતાં આ સાથે રૂા. ૨૦) મનીઓર્ડરથી મોકલું છું. ફૂલ નહિ તો ફૂલની પાંખડીને આપ સ્વીકારીને ઉપકૃત કરશો. ઋણ ફેડવા દર માસે હું આપને રૂપિયા ૧૦ નિયમિત રીતે મોકલતો રહીશ.એકેક વર્ષે કદાચ ઋણ પૂરું થાય તો થાય. અત્યારે મારે ખાસ જરૂરી કામે જવાનું હોવાથી હું આપનાં દર્શન કરી શકતો નથી. પણ આ નજીવી રકમ સ્વીકારી આભારી કરશો એમ નમ્રભાવે ઈચ્છું છું.

"મારે યોગ્ય કામસેવા હોય તો વિના સંકોચે ફરમાવશોજી,

લિ. સેવક,
સત્યવ્રતના સાષ્ટાંગ પ્રણામ.

"બા આ કોણ છે ?" કાગળ વાંચ્યા પછી મૃદુલાએ આશ્ચર્ય પામતાં પૂછ્યું.

"બેટા, તારા પિતના પુણ્યનો ઉદય થયો છે. ભગવાને આપણા સામું જોયું છે. એ મનીઓર્ડર લેઈ લે. પછીથી એ સજ્જનને મનીઓર્ડર મળ્યાનો

આભારદર્શક પત્ર પણ લખી નાખજે." સરલાએ પતિની યાદ થતાં કરુણ અવાજે ભાવપૂર્વક જવાબ આપ્યો.

મૃદુલા હરખથી બહાર ગઈ. એણે મનીઑર્ડરના રૂપિયા ગણી લીધા. પત્ર લખવાને કાગળ પણ લીધા.

ટપાલી તેનો ઓળો ભરવીને કાગળો ઉથલાવતો એને રસ્તે પડયો.

સંસારમાં સુખ અને દુઃખની અજબ જોડલી છે. બન્નેનું મહત્વ એક બીજા ઉપર નિર્ભર છે. બન્નેમાંથી એક ન હોય તો બન્નેની કિંમત નથી. પાણીના રેંટનાં ડોલચાંની પેઠે સુખ-દુઃખથી થતો ચડતી પડતીનો ક્રમ ચાલ્યાં જ કરે છે!

આ માદિકરીનું પણ તેમજ થયું.

સરલાએ પેલો પત્ર અને મનીઑર્ડરની વાત, સેવકલાલ ખબર પૂછવા આવ્યો ત્યારે તેને જણાવી સેવકલાલે સંતોષ અને આનંદ દર્શાવ્યો.

સેવકલાલ મારફતે મકાનના માલિકને ત્યાં મોકલાવી દીધા, ને એ ચિંતામાંથી બન્ને મુક્ત થયાં, ખાધાખર્ચી અને દવાદારૂ મારેનો પણ પ્રબંધ એમાંથી થઈ રહ્યો. સરલાને કંઇક મટવા લાગ્યું. બન્નેને કંઇક શાન્તિ વળી. એ પ્રભુનો ઉપકાર માનવા લાગ્યા.

૬

સેવકલાલ અવારનવાર ત્યાં આવી જતો, ને ખબરઅંતર પૂછી જતો. કંઈ જોઇતું કરતું હોય તો તે લાવી આપતો. એ પૂણીઓય લાવી આપતો ને કંતાએલું સૂતર પણ લેઈ જતો. તેણે તેનું પોતાનું ખર્ચેય હવે બહુ ઘટાડી નાખ્યું હતું. નિરાધારોને મદદ કરવાને માટે કંઇક કામ કરવાનો પણ એણે નિયમ લીધો હતો. મજુરો માટેય એ એનાથી બનતું કરતો. સર્વને એ સ્નેહપૂર્વક ધીરજ આપતો. દિવસે દિવસે એનો સ્વભાવ બહુ મળતાવડો થતો ગયો.

સરલા પોતાની જાતને મૃત્યુના મુખમાં પહોંચેલી માનતી. એની ચિન્તાઓનો હજુ અંત આવ્યો ન હતો. એ વિચારતી, "હું તો આજ છું ને કાલે નથી. પાકું પાન ક્યારે ખરી પડશે તેનો નિર્ધાર શો? આ દેહનો ભરોસો શો? પછી મારી મૃદુલાનું શું? એનું સાથી કોણ? વેલીને ઉંચે ચડવાને ફૂલી ફાલીને સુગંધ પસારવાને ને જીવનને રસિક ને ધન્ય બનાવવાને છોડ ને ઝાડના આશ્રયની જરૂર પડે છે. મારી કુમળી ને મૃદુ મૃદુલાને કોનો આશ્રય મળશે. કોનો સાથ એ શોધશે? એની મીઠી સૌરભ એ ક્યાં ને કેવી રીતે ફેલાવશે! ભગવાન કરે તે ખરૂં."

એક દિવસ સાંજનો વખત હતો. ઠંડો પવન વાતો હતો. સેવકલાલને આવવાનો વખત થયો હતો. બિચારી મૃદુલા ગાભરી ગાભરી બારણા આગળ આમતેમ ફરતી હતી, દોડતી દોડતી એ રસ્તામાં થોડે સુધી ગઈ. દૂરથી સેવકલાલ આવતો જણાયો. કંઇક શાન્તિ વળી. સેવકલાલ તેની પાસે આવ્યો મૃદુલા ઉતાવળે ઉતાવળે કહેવા લાગી, "માને વધારે છે. દરદ ભયંકર થતું હોય એમ દેખાય છે. મારી ધીરજ ખૂટતી જાય છે."

બન્ને ય ઘરમાં આવ્યાં. એક તૂટેલા ખાટલામાં સુકાએલી સરલા સૂતી હતી. ફાટેલી ગોદડી એક બાજુએ પડી હતી. દવાની શીશીઓને વાસણ કુસણ બધું અવ્યવસ્થિત હાલતમાં હતું.

સેવકલાલે સરલાને જોઈ. એને દરદ ભયંકર લાગ્યું. મૃદુલાને કંઈક કહીને એ તરતજ દોડ્યો. એ ડૉક્ટરને બોલાવી લાવ્યો. ગરીબને ત્યાં ડૉક્ટરને જોતાં જ લોકોના આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો. સરલાએ ડૉક્ટરને જોયો. ડૉક્ટરે સરલાને બરાબર તપાસી.

"ચિંતાને લીધે એમનું દરદ વધી ગયું છે. કાંઈ વાંધા જેવું નથી. હું દવા આપું છું. એ દવા પીવડાવશો એટલે એમને જલદી આરામ થઈ જશે." ડૉક્ટરે પોતાનો અભિપ્રાય દર્શાવ્યો ને દવા આપી.

ડૉક્ટર ચાલ્યા ગયા. સરલાને દવા પીવડાવી. સેવકલાલના સાથથી ને મૃદુલાની સેવાથી સરલાને ઠીક થવા લાગ્યું.

સરલાને સેવકલાલના તરફ માનની લાગણી

વધવા લાગી. મૃદુલાનેય સેવકલાલ તરફ કંઈ અવનવો ભાવ ઉત્પન્ન થવા લાગ્યો. સેવકલાલને એ પોતાની સર્વ વાતો કહેતી. એ સેવકલાલથી કંઈજ છાનું ન રાખતી.

૭

દિવસો ઉપર દિવસો ચાલ્યા. પ્રત્યેક માસે સત્યવ્રત તરફથી રૂા. ૧૦)નો મનીઓર્ડર આવતો ને મૃદુલાય વખત બચાવીને થોડું ઘણું કાંતતી કંઈક પૈસા મેળવતી.

સેવકલાલે આ વખતે તેની રૂા. ૧૦)ની શિષ્યવૃત્તિમાંથી તેના એક મિત્રને રૂા. ૧૦) મોકલ્યા હતા. તેની વાર્ષિક પરીક્ષાના દિવસો આવ્યા હતા. તેની પાસે રૂા. ૧૦)જ બાકી રહ્યા હતા. તેમાંથી પોતાનું ખર્ચ અને પરીક્ષા માટેની ફીની રકમ કાઢવાની હતી–સરલા પાસે એ બેઠો હતો. એ કંઈક વિચારમાં હતો એવું ધ્યાન બીજે હતું.

એટલામાં સેવકલાલને સરલાએ કંઈક પૂછ્યું. સેવકલાલ તરફથી સરલાને તેનો જવાબ ન મળ્યો. સરલા સમજી ગઈ કે સેવકલાલ કંઈક ઊંડા વિચારમાં છે.

"મારા સમ, સેવકલાલ, સાચેસાચું કહેજે. તારા મનમાં અત્યારે શો વિચાર ચાલે છે?" સરલાએ પૂછ્યું.

પ્રથમ તો સેવકલાલે આનાકાની કરી; પણ સરલાના અતિ આગ્રહને વશ થઈને એણે કહ્યું, "માજી, પરીક્ષાના દિવસો આવ્યા છે. આ વખતની શિષ્યવૃત્તિમાંથી રૂા. ૧૦) મેં એક મિત્રને મોકલ્યા છે. તેથી પરીક્ષા માટેની ફીમાં રૂા. ૧૦ ખૂટે છે. એના વિચારમાં હું જરા હતો.

"તો ભાઈ, શા માટે એમ વિચાર કરે છે? ગઈ કાલે જ સત્યવ્રત તરફથી રૂા. ૧૦)નો મનીઓર્ડર આવ્યો છે. આ વખતે મારે એ રૂપિયા વધારાના જ છે. ભાડું વગેરે આપી દીધું છે. અનાજ આખો માસ ચાલે એટલું તો છે, ને વળી મૃદુલા સૂતરમાંથી કંઈક મેળવશે. વિના સંકોચે તું એ રૂપિયાનો ઉપયોગ કર. પડ્યા પડ્યા કંઈ એ વધવાના છે? ને તને મળે ત્યારે પાછા આપજે." સરલાએ રસ્તો કાઢ્યો.

"માજી તમે ભૂલો છો. મારી પાસે આવેલા રૂપિયા તમને ભાગ્યે જ પાછા મળી શકે. હમણાં તો થોડું દેવું છે; એટલે એમ તમને રૂપિયા મળવા મુશ્કેલ છે. માટે વિચાર કરીને કામ કરજો." સેવકલાલે પોતાનો ભેદ ખુલ્લો કર્યો.

"તો કંઈ નહિ, બેટા, મારામાં તે રૂપિયા વસુલ કરવાની શક્તિ છે. હું તને એ રૂપિયામાં વેચાતો લેઈ લેઈશ. પછી શું? જા મૃદુલા, રૂપિયા લાવ ને સેવકલાલને તે આપ." સરલાએ અંતર ખોલતાં કહ્યું.

મૃદુલા તો ક્યારનીય સરલાના હુકમની જ રાહ જોઈ રહી હતી. એ વહેલી વહેલી ઊઠી. હાટીઆમાંથી રૂપિયા લાવીને એણે સેવકલાલને આપ્યા.

[જુઓ પૃષ્ટ ૮૫ ઉપર]

બ્હેનો?
કપડા સફાઇદાર ધોવા માટેની
તમારી કાયમી ફરીયાદ દુર કરવા
કમળછાપ
સાબુ વાપરવા આગ્રહ રાખો.
દરેક ઉચ્ચ કુટુંબોમાં વપરાય છે.
—: બનાવનાર :—
યુનીવર્સલ સોપ ફેક્ટરી
ઢાલગરવાડ : : અમદાવાદ.

જખમી થયલાં—માદાંઓની સારવાર કરનારી

“ દીવાસાથની દેવી ”–ફ્લોરન્શ નાઈટીંગેલની ઝફરી જીંદગીમાં એક ડોકીયું.

લખનાર—“ અક્રૂર ”

“દીવા સાથની દેવી” એ આ દુનિઆ પર શું મોટી માતબર નવાજેશ ફરમાવી છે તે તો તમને તવારીખ જ જણાવશે! દુઃખી–દરદીઓ–જખમી–માંદાઓને રાહત–આરામ આપવાનો હુન્નર દુનિઆને શીખવાડી તેણીએ સારી આલમને આભારી બનાવી છે. એક પાકજાદ–નેકજાદ સ્ત્રી જ્યારે મોત સાથે લડતી એક જીંદગીને જીવતદાન–આરામ–રાહત આપવા જીવતોડ કોશિષ કરે છે ત્યારે તો સારી મરદ પ્રજા તેણીને દયાની દેવીનાં જ આસને બેસાડે છે! મૂરખ મર્દ પોતાની ગમે તેવી બડાઇઓ છતાં એક “નર્સ” તરીકેની સેવામાં એક કૂશળ–માયાળુ–કાળજીવંતી–કુલીન કાંતા આગળ તો સાવ તુચ્છ છે! એક જાતવંત કુલીન કુટુંબની દયાળુ બાનુએ પોતાનાં સર્વે સુખ–સગવડો ઠોકરે મારી દુનિઆમાં સારવાર કરવાનો ધંધો સ્થાપવાની કીર્તી મેળવી. “ક્રાઈમીયન વૅાર” તેણીના દાવાની મોટી કસોટી કીધી અને ત્યાં તેણીએ જે ચીંગારી મૂકી હતી તે એક ભભુકાદાર બળતામાં ફેરવાઈ ગઈ છે. તેણીનો એ રાગ આજે સઘળાંઓનો દુખિઆરો માર્ગ દીપાવે છે! જેમ તાનસેનજીએ પોતાનાં દીપક સંગીતથી સઘળા દીવાઓ સળગાવી દીધા તેમ ફ્લોરન્શ નાઈટીંગેલે પોતાના હુન્નરથી દુનિઆને રોશન કરી છે!

આજના “નર્સીંગ” ધંધા અને હૅાસ્પિટલોમાં બીમાર–માદાંની સારવાર માટે દુનિયા ફ્લૅારન્શ નાઈટીંગેલને જ આભારી છે.

૧૮૫૦ માં એક ગરમ જીગરે–એક તરૂણીએ મંડળીની જાલીમ જંજીરોને રીતી–રીવાજનાં બંધનો તોડવા બંડ ઉઠાવ્યું! ફ્લોરન્શે નકામી–નવરી–અઇયાશી આળશુ–રીકામી જીંદગી ગુજારવા સાફ ના પાડી!

ખુદાતાલાએ તેણીને દુન્યાવી સુખ તો સઘળું જ આપ્યું હતું–હેતાળ ભાઈબ્હેન માયાળુ મા–બાપ–પૈસા–ટકા–ઘર–મંડળી બધું હતું, મગર કોઈ જુસ્સાએ તેણીને એમ જ કહેતા–દોરવતા હતા કે તેણીએ જનતાના કલ્યાણનું કોઈ મહાભારત કાર્ય ઉપાડી લેવું અને પોતાના ઇશ્વરને ખુશનુદ બનાવવો! આ બંડ ઉઠાવવાના પાંચ વર્ષની અંદર તો તેણી સારી દુનિઆમાં જાણીતી થઈ અને તેણીનું મીઠું નામ સર્વે હોઠો ઉપર રમી રહ્યું.

માદાંની માવજત કરવાનો હુન્નરને તેણી આબરૂદાર કુલીન જવાન બાળાઓના હાથમાં મેલવ ફત્તેહમંદ બની તે પહેલાં તે ઘણી હલકી પંકતી પર ઉતરી પડયો હતો. માવજત કરનારી સ્ત્રીઓ મંડળીના ઘણાં જ હલકા વર્ગમાંથી આવતી હતી, એ હુન્નર સંપાદન કરવા–શીખવા–તેની તાલીમ મેળવવાન કસબી સાધનો હસતી ધરાવતાં હતાં નહિ તેમજ રોટી મેળવવા યા કમાવાનું તે ઘણું જ કંગાળ પગ થીયું હતું. હૅાસ્પિટલોમાં પણ તેની કશી સામગ્રીઓ હસતી ધરાવતી હતી નહિ. વહાડકાપ કરવાની સુધેલ શસ્ત્રવીદ્યા કે લૅાર્ડ લીસ્ટરની સુધરેલી રૂઢી હજી જાણીતી થઇ હતી નહીં. જે થોડી સ્ત્રીઓએ કહેવાતી ફરજો બજાવતી તે હલકી અભણ, મેલી, ફુવડ, એબીયલ, અને અનીતીમાન દાયાઓ હતી. આવા એક પેશા પાછળ ફ્લૅારન્શ દેવીનું દીલ લાગ્યું હતું કે જેમાં જનતાની રૂડી સેવા બજાવવાનું કીમતી ક્ષેત્ર તેણીએ શોધી કાઢયું હતું. ત્યાં જ એક સુધારક–તારક–મુરબ્બી–નેતાની ખરી જરૂર જ હતી. તે ગલીચ તબેલાને સાફસુફ કરી સ્વચ્છ બનાવવા પાછળ માનસીક દુખો–સંકટો–અપજશ–નામોશી ખેંચી લેવાના ભય છતાં પણ તે દેવી ચીવટાઇથી વળગી ગઇ.

ઇટલીના ફ્લોરન્શ શહેરમાં આ દેવી જાહેર જીંદગી અને મંડળીમાં ઘણાં જાણીતાં–ઉચ્ચ કુટુંબમાં જન્મી હતી. પોતાની નાની બેટીનો આ વિચીત્ર શોખ અને નિશ્ચય જાણી તેણીના માબાપ ઘણા જ દરદમંદ થયાં! તેઓની કુળીન બેટી આવા એક વેહેજા ખાતર હલકા લોકો વચ્ચે હૅાસ્પિટલો જેવી ભયાનક જગ્યાઓ પર જીંદગી ગુજારે એ તેઓને મન એક સીતમ હતો!

તેણીનો મનનો આ ધખારો દૂર કરવાના ઇરાદાથી તેણીને પોતાના મીત્રો મી૦ અને મીસીસ બ્રેશબીજ સાથ રોમ ધકેલી દીધી, પણ ફ્લૉરન્શ પોતાનો ધખારો ભૂલવાને બદલે ઉલટી તે પર ઔર મક્કમ બની. ઉલટું ત્યાં "કૉનવેન્ટ ઑફ ધી સેક્રેડ-હાર્ટ" જ્યાં આવું જ કામ થતું હતું ત્યાં તપાસ કરવા ગઈ તથા જર્મનીમાં કયઝરવર્ડ ખાતે ડૉ૦ ફ્લાઇડનર નામનો એક પાદરી હૉસ્પિટલ માટે નર્સોને કેળવવાને એક "સ્કુલ" ચલાવતો હતો તે વીષે જાણવા પામી.

આ વખતે ફ્લૉરન્સ દેવી એક સીડની હરબર્ટ, જે જાણીતા બ્રીટીશ રાજદ્વારી નેતા તે અર્લ*ઑવ પૅમબ્રોકનો બાહોશ બેટો હતો તેના સમાગમમાં આવી. તે તે વેળા ૩૮ વરસનો જુવાન હતો અને પોતાના દેશની રાજદ્વારી જીંદગીમાં આગળ વધેલો હતો. ફ્લૉરન્સ પોતે ૨૮ વર્ષની ખુબસુરત તરૂણી હતી, પણ તેણીની સમજમાં કોઈ ભાગ્યશાળી સાથે પોતાનું નસીબ જોડવાનું યા સંસાર માંડવાનું સરજાયેલું જ ન હતું. આ મિત્રતા આગળ ચાલતાં તેણીને બહુ ઉપયોગી તથા લાભઆપનારી થઈ પડવાની હતી.

વિલાયતમાં આ ઉપયોગી હુન્નર દાખલ કરવાની ફ્લોરન્સ દેવીને તક આપનાર આ ભવીષ્યનો લૉર્ડ હરબર્ટ હતો. ૧૮૪૯ માં પારીસમાં તે સેંટવીનશંત ડી પૉલના મઠની બે જોગણોના સમાગમમાં આવી, જેઓએ તેણીને પોતાના ઍલેકઝાન્ડ્રીયા ખાતેના મઠની ભલામણ કીધી. તેણી ખાસ મીસર આવી ત્યાં આ મઠમાં તાલીમ મેળવવાં ખાસ રહી, જે તેણીને "ડીસીપ્લીન" શીખવવા બહુ ઉપયોગી થઈ પડી. કયાંથી કયઝરવર્થના જર્મની ખાતેના ડૉ. ફ્લાઇડનરના "ઇનસ્ટીટયુટ ઑવ પ્રૉટેશટન્ટ ડીકનેશ" ના ખાતામાં ચાર માસ સુધી તાલીમ માટે જોડાઈ. ત્યાંથી ત્યાર પછી યુરોપમાં આવી તાલીમ આપનારા બીજા અનેક ખાતાંઓની મૂલાકાતે ગઈ. હવે પોતાની શ્રદ્ધામાં વધુ મક્કમ બની તે પોતાને વતન પાછી ફરી. સઘળી વિરુધતાઓ–વહેમો–ઝનુનો સામે ટક્કર ઝીલવા તે બહાર પડી. તેણીએ નીરાશા સાથ અનુભવ્યું કે જે જડવાદી જીંદગીની માયાનાં બંધનમાં તે જીકડાયલી હતી તેમાં ઇશ્વરની કે જનતાની સેવા બજાવવાની તક થોડી જ હતી ! તે પોતાના ઘરથી કંટાળી ફરી કયઝરવર્થ ખાતેનાં ખાતામાં જોડાઈ. પોતા પર હાથે–જાતે લીલી–સુક્કી લાવી. તેના સખત કાયદા–કાનુનોની ઘાણીમાં તે પીલાઈ એક જોગણની જીંદગીએ સામન ઉજાળવાનું, પાણી ભરવાનુ, બીછાનાં કરવાનું, ભોજન પકાવવાનું–નોકરચાકરનું કામ કરવા ઉપરાંત "નર્સીંગ"ની બાબત પર ભાષણો અને પ્રત્યક્ષ કામ પર ધ્યાન ચોંટાડ્યું.

આમ બરાબર કેળવણીથી સજ્જ થઈ વળી તે લંડન પાછી ફરી. હવે લંડન અને ઍડીનબરોની હૉસ્પિટલોનો તેણીએ અનુભવ મેળવ્યો. ૧૮૫૩માં તેણીએ "મંડળીની બાનુઓની બીમારીમાં સારવાર કરનારૂં ખાતું" એવાં નામ હેઠળ એક કુશાદે "નર્સીંગ હોમ" ઍનડીઝ સ્ટ્રીટમાં ચલાવવા માંડ્યું. તેનું કામ વધતાં તે લંડનના પ્રખ્યાત ડાક્ટરી લત્તા હારલી સ્ટ્રીટમાં ખસેડવામાં આવ્યું.

[વધુ માટે જાઓ પેજ ૮૮]

બ્હેનો
બીજી બધી દવાઓથી કંટાળ્યા હો તો
પ્રદર અને લોહીવા
ને ફક્ત છજ દીવસમાં નાબુદ કરનાર
હ્યુમેગો (ટેબલેટસ) વાપરો
(કિમતઃ-૫૦ ટીકડીના પુરા કોર્સના રૂા ૨)
જેને પ્રખ્યાત ડાકટરોએ સરટીફાય કરી છે.
દરેક સ્થળે એજન્સીઓ આપવાની છે.
લખોઃ—મનુ એન્ડ હરીશ (ઇન્ડીયા)
માંડવી........................વડોદરા

[પૃષ્ટ ૮૨ થી ચાલુ]

૮

પ્રભાતનો પહોર હતો. પંખીડાં કલ્લોલ કરતાં હતાં. સર્વ કોઈ કામધંધે વળગ્યું હતું. મૃદુલા રેંટિયો કાંતતી બેઠી હતી.

એટલામાં એક ડોસો ત્યાં આવ્યો. લાકડીને ટેકે ટેકે એ ચાલતો હતો. એની ચામડી લટકતી હતી. શરીરનાં હાડકાં દેખાતાં હતાં. બોખું મોઢું હતું ને આંખોનું તેજ પરવાર્યું હતું. એ બિચારો આંધળો ને અશક્ત હતો. રસ્તામાં આવતાં આવતાં એને પગમાં કંઈક વાગ્યું હતું. લોહી નીકળતું હતું. બળતરા થતી હતી.

ડોસો દયામણે મૂખે બૂમ પાડતો હતો; "કોઇ આ ડોસાનું દુઃખ મટાડશો! કોઇ એને જરા પાટો બાંધશો? હું આંધળો છું. કોઇ તો દયા લાવો."

પણ જાણો છો ને રંકનો બેલી રામ.

મૃદુલાએ એ ડોસાનો અવાજ સાંભળ્યો, ને ડોસાને જોયો. એણે કાંતવાનું બંધ કર્યું.

"ઉભા રહો કાકા, ઓટલી ઉપર બેસાડું. વાગે નહિ. પછી પાટો બાંધું. છું." મૃદુલાએ હેતપૂર્વક કહ્યું.

મૃદુલાએ ડોસાને હાથ ઝાલીને ઓટલી ઉપર બરાબર બેસાડ્યો. પછી એ ઘરમાં ગઈ.

સરલા સૂતી સૂતી આ બધું સાંભળતી હતી. એણે કહ્યું, "મૃદુલા, એ ડોસાને વાગ્યું હોય ત્યાં ધોઈને બરાબર સાફ કરજે. પછી રૂને બાળીને તેનાથી જરા શેકજે—એ ઘાને જરા ગરમી આપજે. પછી કરોળીઆનું બાવું લઇને તેને કેરોસીનવાળું કરીને ઘા ઉપર મૂકીને પાટો બાંધી દેજે, રાતનું કંઇ વધ્યું હોય તોય એને આપજે."

માના કહ્યા પ્રમાણે સરલાએ ઘાને ધોઇને બરાબર સાફ કર્યો. રૂને બાળીને ઘા ઉપર શેક્યું, પછી એ બાવું ખોળી લાવી. કેરોસીનવાળું કરી તે એને ઉપર મૂક્યું. પછી સરસ રીતે પાટો બાંધ્યો, વહેલી

આપ સમ્રાટ વિક્રમની બેહજારમી જયંતિમાં રસ લ્યો છો કે નહિ?

ભારતીય રાજવંશોના ચક્રચૂડામણી

'સમ્રાટ વિક્રમ'

ની દ્વિતીય સહસ્રાબ્દી ભારતના પ્રાંતે પ્રાંતમાં ઉજવાઈ રહી છે. આજથી બે હજાર વર્ષ પૂર્વે અવંતિના રાજસિંહાને ચક્રવર્તિ મહારાજા વિક્રમાદિત્ય બિરાજતા હતા એ વાત હવે ઇતિહાસસિદ્ધ થઈ ચૂકી છે.

એ પ્રતાપી સમ્રાટ વિક્રમનાં મહા પરાક્રમો તમે જાણો છો? મહારાજાએ વશ કરેલો વીરવેતાળ કેવાં અદ્‌ભૂત પરાક્રમો કરતો તે તમે જાણો છો? મહારાજા વિક્રમે મેળવેલી અદ્‌ભૂત સુવર્ણસિદ્ધિ તથા શકપરાજયની રોમાંચક કથા તો તમારે જાણવી જ જોઇએ. અદ્‌ભૂત રમણીરત્ન પદ્માવતી અને ગંગલી ઘાંચણની અદ્‌ભૂત કલાઓ પણ તમારે જાણવી જોઇએ.

આ બધું જાણવા માટે થોડા સમય ઉપર જ બહાર પડેલી શ્રી. જેઠાલાલ ત્રિવેદી રચિત રોમાંચક નવલકથા "સમ્રાટ વિક્રમ" જરૂર વાંચજો. એ અદ્‌ભૂત ઐતિહાસિક નવલકથાના વાંચન વગર તમે મહારાજા વિક્રમને ખરા સ્વરૂપે નહિ જાણી શકો. "સમ્રાટ વિક્રમ"ની થોડીજ નકલો હવે શીલક છે. વિલંબ કરશો તો તમારી નકલ બીજાઓ ઝડપી લેશે.

કિં. રૂા. ૩. ટ. ખ. આઠ આના જુદા.

— દરેક વહેપારીને ત્યાંથી મળે છે. —

આજેજ લખો:—

ળ્યું. "બેટા, ભગવાન તમારૂં ભલું કરશે." એમ કહી અંતરની આશીષ આપી એ ડોસો લાકડીને ટેકે ટેકે ચાલતો થયો.

૯

સેવકલાલની પરીક્ષાના દિવસો પૂરા થયા. પરીક્ષાના વાંચનને લીધે તેને બીલકુલ વખત મળતો ન હતો. મજુરોને પણ તે કેટલાક દિવસથી તે મળી શક્યો ન હતો. થોડાક દિવસ ઉપર તે મૃદુલાને મળ્યો હતો. તે વખતે તેણે સરલાની ખબર પૂછી હતી. સેવકલાલને હવે પૈસાની જરૂર હતી. એ કંઈક નોકરી ધંધો શોધતો હતો.

એટલામાં એક મજૂર દોડતો દોડતો સેવકલાલ પાસે આવ્યો.

મૃદુલાએને કહેવડાવ્યું છે, કે "બાની તબિયત અતિશય ખરાબ છે. દેહનો વિશ્વાસ નથી, તો જલદી આવી જાઓ."

સેવકલાલ ઉપરના શબ્દો સાંભળતાં જ ત્યાં જવાને તૈયાર થયો. જે હાથ આવ્યું તે પહેરીને એ દોડ્યો. એ સરલાના ખાટલાના નજીક ગયો. તેણે સરલાની નાડી જોઇ. નાડી બહુ જ ધીમી ચાલતી હતી. સેવકલાલ ગભરાયો. એ ઘરમાંથી બહાર નીકળવા જતો હતો. સરલાએ એ જોયું. એ સમજી ગઇ.

સરલા બોલી ઉઠી, "બેટા, હવે તસ્દી ના લેતો. હવે ડોક્ટરની કંઈ જરૂર નથી. આ દુનિયાનો ડોક્ટર હવે મારો રોગ મટાડે એમ નથી. આખા ય વિશ્વના મહાન ડોક્ટર પાસે જ હું તો હવે જઇશ. એ જ મારો રોગ જડમૂળમાંથી મટાડશે. હવે હું જઇશ. સદાને માટે જઇશ. પણ મારી મૃદુલાનું કોણ? આ એક ચિંતા હજુ મારા મનમાં રહી જાય છે. પરમાત્માની કૃપાથી મેં આખી જિંદગી સુધી, ભિખારી થવા છતાં પણ કોઈની પાસે હજુ કશાની માગણી કરી નથી. તે હું તારી પાસે એક માગણી કરૂં છું. મૃદુલાને સંભાળજે. એને તું તારાથી જુદી ન ગણીશ.

ખરજવા
માટેનો સચોટ ઉપાય

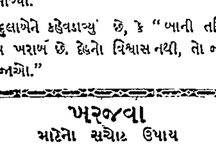

સ્માર્ટનું
'ઝીમેક્સ'
શુદ્ધ વનસ્પતીમાંથી બનાવેલ ઔષધ
જેઓ ઇલેક્ટ્રીક-એક્સ-રે અને ઇન્જેકશનો લઈ થાકયા હોય તેવા દરદીઓ માટે છેવટનો ઉપાય.
ખરજવા (સુકા તેમજ લીલા) તથા બીજા ચામડીના દરદો માટેનો એકમાત્ર ઈલાજ.

"થાયમોસીન"
• દાંતનો દુ:ખાવો
દાંત પરની છારી
• હાલતાં દાંત
પેઢાના અવાળા
• પાયોરીયા
• દાંતમાંથી નીકળતું લોહી
વીગેરે દાંતનાં તેમજ મોઢાનાં દરેક દરદો માટેનો ચોક્કસ ઈલાજ

નોંધ:–ટુથ પાવડર કે પેસ્ટને બદલે બ્રશ, દાતણ કે આંગળીના ટેરવા પર થાયમોસીન લઈને વાપરી શકાય છે.

—: સોલ એજન્ટ્સ :—

તારો હાથ તું એને આપ. ગરીબ જાણી તરછોડ નહિ. એને તું તારી સહચરી બનાવજે. આટલું મારૂં મોંઘું રત્ન હું તને સોંપું છું, અને દીકરી. મૃદુલા, તનેય કહું છું કે તું સેવકલાલને સર્વસ્વ ગણજે, એને સુખે સુખી ને દુઃખે દુઃખી રહેજે."

આટલું કહેતાં સરલાની આંખોમાંથી આંસુ નીકળી પડ્યાં. વ્યથાને લીધે ને ચિન્તાની શાન્તિને લીધે સરલાનો દૈવી આત્મા એના અંતરમાંથી ઉડી ગયો. મૃદુલા એ ન જોઈ શકી. માતાનું મરણ કોનાં હૃદય ન વીંધે? બિચારી મૃદુલા ઢળી પડી, એ અવાક્ થઈ ગઈ. એની આંખે શ્રાવણ ને ભાદરવો વર્ષવા લાગ્યો!

૧૦

સેવકલાલ વિદ્યાલયમાં શિક્ષક તરીકે નીમાયો છે. મજુરોનો એ દેવ બન્યો છે. સર્વ મજુરો એનો પડતો બોલ ઝીલવાને તૈયાર છે.

સાંજનો સમય હતો. મૃદુલાની પોતાની પેટી ઉઘાડી હતી. તેમાંથી એ જુની વસ્તુઓ કાઢીને જોતી હતી. એક પત્ર હાથમાં આવ્યો. ભાવપૂર્વક એ પત્રને વાંચતી હતી. અચાનક સેવકલાલ વિદ્યાલયમાંથી આવ્યો. મૃદુલાના હાથમાંનો પત્ર પોતાના હાથમાં લેતાં એ બોલ્યો, "ક્યા ભાગ્યશાળી પુરુષનો એ પત્ર છે?"

"આવું કહીને મને નકામી ન ચીડવો. અમારા બૂરા વખતમાં જેણે અમારી લાજ રાખી હતી તે સજ્જન મિત્રનો આ પત્ર છે. એને તો હું જેટલો ધન્યવાદ દેઉં એટલો ઓછો છે! એ વખતે જો આ સત્યવ્રતનો કાગળ અને મનીઓર્ડર ન આવ્યો હોત તો અમારે અમારી લાજ–આબરૂને માટે અમારા પ્રાણનો પણ ત્યાગ કરવો પડત. સમજ્યા, આ તો અમારો પ્રાણદાતા પત્ર છે. એને માટે હું જે કાંઇ કરૂં તે ઓછું છે!"

"હું પણ એક સ્ત્રીના પત્રને એવી રીતે જ ચાહું છું. એ પત્રને હું સદાય મારી પાસે રાખું છું." સેવકલાલે કહ્યું.

"ક્યાંથી બતાવું! તું સવારની કહેતીય નથી કે એ સત્યવ્રત કોણ છે?" સેવકલાલે કહ્યું.

"વાત ખરી છે; પણ એ પત્રમાં જેટલું લખ્યું છે તેના કરતાં એક અક્ષરેય હું વધારે નથી જાણતી. પણ તમે તો કહો, એ ક્યાં શ્રીમતીનો પત્ર છે?" મૃદુલાએ વિનતિ કરી.

"તારી પેઠે એ કૃતઘ્ની નથી. એ તો મને તેના પ્રાણથી પણ અધિક ચાહે છે. તને તો સત્યવ્રત તરફ પ્રેમ છે. બોલો હવે આપણું ગાડું કેમ કરીને ચાલશે?" સેવકલાલે ગમ્મત કરી.

"હું તો સત્યવ્રતના ગુણોને યાદ કરીને આનંદ માનું છું. તમારા તરફ મારો પ્રેમ તેના કરતાં હજારો ગણો વધારે છે." મૃદુલાએ ગભરાતે અવાજે કહ્યું.

"ઠીક છે. હું એનું પ્રમાણ બતાવું છું. લે, જો પત્ર, કે જેને મેં જતન કરીને રાખી મૂક્યો છે. એના માટે હું પ્રાણની પણ પરવા ન કરૂં." એમ કહીને સેવકલાલે એક સુંદર ડબ્બીમાંથી એ પત્ર કાઢ્યો.

ધ્રૂજતે હાથે મૃદુલાએ તે પત્ર લીધો. જોયો. અક્ષરો ઓળખ્યા. ફરીથી જોયો. બરાબર તપાસ્યો. "ભ્રાન્તિ તો નથી થતીને?" એ પત્ર મૃદુલાનો જ લખેલો હતો. પેલા મનીઓડર વખતે સત્યવ્રતને લખ્યો હતો તે જ એ પત્ર હતો.

મૃદુલાના આનંદનો હવે પાર ન રહ્યો. એ સેવકલાલને પ્રેમપૂર્વક ભેટી પડી. એની આંખમાં હર્ષનાં આંસુ આવ્યાં.

"તમે તો ભારે કરી. ભારે ખટપટીઆ લાગો છો. આટલા બધા દિવસ આ વાત મારાથીય આટલી બધી છાની રાખી!" મૃદુલાએ સરળ ભાવ વ્યક્ત કર્યો.

"તારી સાથે જરા અવનવી ગમ્મત કરવાને માટે જ મેં એ બધું ઢાંકી રાખ્યું હતું. બોલ, હવે તું સત્યવ્રતને ચાહે છે કે નહિ? મારૂં કહેવું ખરૂં કે ખોટું!" સેવકલાલે ધીમેથી મીઠો પ્રશ્ન કર્યો.

મૃદુલા શાન્ત રહી. એ પોતાના પતિ સામે

આ તો આપણા ઘરની જ વાતો છે!!

...ંગાળી સાહિત્યના ભવ્ય કથાશિલ્પી સ્વ. નારાયણ ભટ્ટાચાર્યે આપણા ઘરઘરની વાતોને અક્ષરદેહ આપી સુંદર સમાજ ચિત્રોની સમજાવટ કરી છે.

૧—મિલન

આજે ઘેર ઘેર બે વાસણો ...ાં થતાં ખખડી ઉઠે છે. પરંતુ ... ખખડતાં વાસણો-ભાઈ ભાઈ ...ચેના કજિયાનાં મૂળ કારણો ...ાં છે, એ મૂળને પાણી પાના...ઓ કેવા હોય છે, અને તેઓ ...ચના સુખી સંસારમાં આગની ...નગારીઓ ચાંપી દે છે અને ...તે એ કુટુંબોની કેવી તારાજી ...ા છે તેનું સુંદર અને મનોરમ ...ત્ર રજુ કરવામાં લેખક એક ...ર કથા કશિલ્પી તરીકેની કલા ...ાવી છે. જાણે આપણા ઘરમાં ...તી વાતો!! આજે જ મંગાવો

મૂલ્ય રૂ. ૩–૦–૦

૨-વારસદાર

આપણા શ્રીમંત સમાજમાં અપુત્ર રહેનારને પોતાની સંપત્તિનાં વારસદાર માટે ખૂબ જ ચિંતા રહ્યા કરે છે. અને પોતાની પાછળ મિલકતના વારસદાર તરીકે પોતાની સંપત્તિ કોને સુપ્રત કરવી. એની વિમાસણ સદાકાળ રહ્યા કરે છે.

એવા એક જમીનદારની આ ચિંતા અને વિમાસણનો અંત કેમ આવ્યો, ગરીબ પ્રત્યે પણ સમભાવ દાખવનાર અને પોતે પરણાવવા ધારેલી કન્યાનું પાણિગ્રહણ ન કરનાર ભત્રીજાને એ શ્રીમાને પોતાની સંપત્તિ કેમ સમર્પી તેનો હુબહુ ચિતાર.

મૂલ્ય રૂ. ૩–૦–૦

૩-પતિ મંદિર

એ જ કથાશિલ્પી સર્જેલી કથા પતિથી તરછોડાયેલી એક તરુણી પોતાની પતિપરાયણતા, અનેક વિકટ સંજોગોમાં પણ કેવી ટકાવી રાખે છે. ભાઇને પરણાવી પોતે કેવી આપત્તિઓ વ્હોરી લે છે અને અંત પતિને કેવી રીતે પામે છે તેનુ સુરેખ સર્જન જાણે આપણી આંખ સામે હાજર હોય એવી શૈલીએ રજુ કર્યું છે.

આર્ય સ્ત્રીઓના ઉચ્ચ આદર્શ જોવા માટે આ પુસ્તક તમારે વસાવવુ જ પડશે.

મૂલ્ય ૧–૧૨–૦

૪ શરદ્વાણિ

બંગ નવલસમ્રાટ સ્વ. શરદ્બાબુનાં સર્જનોમાંથી પોતાની ડાયરીમાં હંમેશ માટે કામ આવે તેવાં નોંધી લેવા જેવાં વાક્યરત્નોનો આ ભંડાર સાચે જ શરદદરૂરત્ન ભંડાર જ છે

શરદ્બાબુના હાર્દને પિછાનવા, તેમની સમભાવના આપણામાં સતત જાગ્રત રાખવા આ પુસ્તક આપણું માર્ગદર્શક ભોમિયારૂપ છે.

આવા મોરનાં ઇંડાંને ચિતરામણ હોય જ નહિ.

મૂલ્ય રૂ. ૨–૦–૦

આ પુસ્તકો તથા બીજા તમામ જાતના પુસ્તકો મંગાવવા આજે જ લખોઃ—

શ્રી હરિહર પુસ્તકાલય બુકસેલર્સ પબ્લિશર્સ ટાવર રોડ સૂરત

[પૃષ્ટ ૮૩ થી ચાલુ]

અહીં તેણીએ હવે નવી દુનિઆનાં ઇલ્મના સીદ્ધાંતોનો અમલ કરવા માંડ્યો. બીમારના ઓરડામાં પૂરતી તાજી-ચોકખી હવાની જરૂર છે ને તે ઓરડાનાં બધાં બારી-બારણાં ખુલ્લાં રાખવાં જોઈએ એવો સાદો હુકમ જ્યારે તેણીએ કાઢ્યો ત્યારે તો, તમો માનશો, તેની સામે મોટું બંડ જ જામ્યું. હુલ્લડ થયું ! આવા આવા નવા સુધારાઓ સામે અકાલી અને અભણ જમાનાની અનેક વિરૂધતા સામે તેણીને ડગલે ને પગલે લડવું પડતું હતું !

નાની-નાની ચીજોમાં પણ તરેહવાર વિરોધ પડતા !

હવે ત્યાંથી તેણી કીંગ્ઝ કોલેજ હોસ્પિટલની નર્સોની વડી થવા જતી હતી તેવામાં તો તેણીની વરસોની મુરાદ પાર પડવાનો સમય આવી લાગ્યો સપ્ટેમ્બર ૧૮૫૪માં "ક્રીમીયા વૉર" શરૂ થવાનો ધડાકો થયો !

આલમાની લડાઇ પછી તરત જ મોટો પૂકાર પડ્યો કે સારવાર ને કાળજી વિના લડાઇના યોદ્ધાઓ બધા હલાલ થઈ જતા હતા !

"ધી ટાઇમ્સ"ના ખબરપત્રીએ પોકાર ઊઠાવ્યો હતો કે "પૂરતા ડાક્ટરો, હતા નહિ, નર્સો અને પાટાપીંડી બાંધનારાને જખમો સાફ કરનારાબી બેર-સંસ્લાહ હતા !-પાટાપીંડી-ડ્રેસીંગનાં સામાનનાબી વખા હતા. ચીરલાઓ પર જફા પડતી હતી !"

સારા વિલાયતમાં હોહોકાર થઈ રહ્યો. સીડની હરબર્ટ આ વેળા લડાઈ ખાતાંનો પ્રધાન હતો. તેને પોતાની માનીતી સખી ફ્લોરન્સ-હેલીની યાદ થઈ! તેણી મામલો બચાવી શકે! તેણે તાકીદનો સંદેશો મોકલી ફ્લોરન્સ-નાઇટીંગેલને દેશની સાહે આવવાની અરજ કીધી. ફ્લોરન્સહેલીને પૂછવું જ શું ? ઝડપી તૈયારીઓ માત્ર થોડા જ દીવસો ગયા. તેણીને ટરકીમાંના ઈંગ્લીશ જનરલ હોસ્પિટલોના સ્ત્રી નર્સોનાં ખાતાની સુપરીન્ટેન્ડન્ટ સત્તાવારને મળવામાં આવી. ૧૮૫૪ના ઓક્ટોબરની ૨૧મી તારીખે, તેણીની

સ્ત્રીઓની સર્વોત્તમ શક્તિની દવા

★ લોધ્રા ★

પ્રદર, લોહીવા, અનીયમીત અટકાવ, કમરનો દુઃખાવો, કસુવાવડ વીગેરે તમામ જાતના દરદો ઉપર અકસીર ઈલાજ કરે છે. એક વખત વાપરવા ખાસ ભલામણ છે.

Products of The Kesari
Kutirum Lld, MADRAS.

સોલ એજન્ટઃ—ડી. એમ. વોરા લક્ષ્મીપુરી, કોલ્હાપુર

ગુજરાત કાઠીયાવાડના એજન્ટસઃ—જી. મોહનલાલ માધીશા, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ

અમદાવાદના સ્ટોકીસ્ટઃ—ચુનીલાલ-મયાચંદ મહેતા.

સરદારી હેઠળ બ્રીટીશ નર્સોની પહેલી ટૂકડી સ્કુટારી જવા ઉપડી.

મંડળીને સંસારમાં પોતાના મોટા દરજ્જા છતાં આ એક ઉંચા ખાનદાનની કુલીન કાંતા બધાં સુખ–સગવડોને હડસેલી જંગભૂમિની સેવાએ જતી હતી તે બીના સારા વિલાયતે અજ્યબી–વખાણ અને પ્રશંસાથી વધાવી લીધી. ફ્લોરન્શ નાઈટીંગેલ ઘડીભરમાં દુનિઆની રોશનીમાં આવી !

લડાઇના સપેહસાલાર, ખોરાકી ખાતાના પ્રાઈવેટ જનરલ અને વડા તબીબી અમલદારને તેણી જે માંગે તે નાણાની રકમ–સગવડ–સામગ્રી પૂરી પાડવાની આજ્ઞા આપવામાં આવી. ૪૮ નર્સોની ભરતી થઈ તેમાંથી ૩૮ સ્ત્રીઓ ખરેખર નોકરીમાં જોડાઈ. બાકીની બાહના કાઢી છેલ્લી ઘડીએ નીકળી ગઈ. આ ૩૮ છોકરીઓને ઘરમાંથી નસાડવાનો આક્ષેપ હવે ફ્લોરન્સ દેવીના શીર પર નાખવામાં આવ્યો. અભણતા–નીરુદ્ધતા–વહેમો હજી તેણીને ક્યાં છોડતા હતા ! હવે બાકી રહી ગયેલી વીરુદ્ધતા વળી મોટા લશ્કરી અમલદારોએ પોતે બતાવી. લડાઈના પ્રધાનના હુકમ સામે તેઓ છુંછુંણી પડયા ! મોત જીવતના ખેલમાં પોરી જેવીને વચ્ચે નાખવાનું શું કામ? ગંભીર બાબતોમાંબી એ ઢીંગલી ગૂરીયાંના ખેલ શા માટે ? ફ્લોરન્સદેવીએ તો આ વાંધાઓને જરાબી મચક આપી નહીં. ૪થી નવેમ્બરે તો તેણી સ્કુટારી પોહોંચીબી ગઈ. બાલાકલાબાની જગ પ્રસીદ્ધ લડાઇના જખમીઓને મદદ કરવા તે ટોકટ વખને ત્યાં આવી ચડી. આ મૂશ્કેલ કાર્યને પૂરી વળવાનું બહુ ભારે હતું. વળી તેઓની મૂશ્કેલીમાં ઓર વધારો કરવા ઇંકરમાનથી બીજી ૬૦૦) ઘાયલ થયલાંઓની વણજાર ત્યાં આવી ચઢી. "ટાઇમ્સે" કીધેલી ફરીયાદોમાં તપાસ ચલાવવા સીડની હરબર્ટે એક "કમીસન" નિમ્યું. મરદો આમ હજી મોટી રકઝક કરતા હતા, ત્યારે એક ફિરસ્તો પોતાનું કામ કરી રહ્યો હતો ! ફ્લોરન્શદેવી તો બધો જીવ પટકી નાંખતાં હતાં ! મામલાતું ખંડન કરવા એક ખાસ અમલદારની ભલામણ કીધી. ભલામણ કરો કે ના કરો, ખાસ અમલદારને મોકલો નેમો પણ રાજ્ય વજીરને પ્રજા–બધાં હવે તો ફ્લોરન્શ-દેવી બન્યા હતાં. અને આવા સંજોગોમાં નવાં ઘાયલ થયલાઓ પીડાય નહીં તે માટે કાળજી કરી રહ્યાં હતાં. એક નાજુક ભામીની મૂછાળા મરદોની તે દુનિઆને દોરતી રહી હતી ! પહેલાં તો મકાનની જમીન સાફ કરવાની જરૂર ઉભી થઈ! પ્રાઇવેટ જનરલ તો આપતો ડોસો થતે. ફ્લોરન્સમારે "ધી ટાઇમ્સ"ના ફંડની માંગણી કીધી. બ્રીટીશ એમ્બેસેડરો તો એવાં ખર્ચાં સહી એની પાછળ કીમતી નાણાં બગાડવા ધરીને ના પાડી ! નાર–એના કરતાં તો પેરા ખાતે એક ઇંગ્રેજી દેવલ બંધાવ્યું હોય તો ઠીક થઈ પડે !

જ્યારે કપડાં ધોવા કામ લેનાર કંટ્રાકટરો વખતસર કામ આપી શકયા નહિ, ત્યારે ફ્લોરન્શ-દેવીએ સ્કુટારી ખાતે એક ઘર મેળવી પોતે એક "લોન્ડ્રી" ચલાવવા માંડી ! ૨૬૦૦૦ શર્ટીનું એક મોટું "કનસાઇનિમેન્ટ" ફ્લોરન્શદેવીએ મંગાવેલું આવ્યું ખરૂં, પણ સપ્લાઈ ખાતું કહે કે તે વહાણમાંથી ઉતારી લાવતાં બહુ જ વખત થવાનો ! ફ્લોરન્શદેવીની "સ્ટીમ" ચઢી ગઈ ! એ શું ખોટી નડતર ! એકદમ તે મળવાં જ જોઈએ નહિ તો તેવણ તે માટે રાણીમાતા વીક્ટોરીયાને પધરાવીને તાર છોડશે ! બાપુ–ધીરે–ધીરે ! લ્યો. આ તમારા ૨૬૦૦૦ અંગરખાં ! રીસે શાના ભરાવો છો !

આમ ફ્લોરન્શદેવીએ મૂર્ખા મર્દોને કાંન પકડી હાંકવા માંડયા ! બધા ફફડવા–ચચડવા લાગ્યા ! "આ જોજો–કળજુગ આવ્યો રે ! એક વેંત જેટલી દુકતી અમારાં બા ઉપર ધણી થઇ બેઠી છે !" એક મોટા અમલદારે કચવાટથી લખ્યું "બાઈસાહેબને ગમે ત્યારે દંડે પેરે લખે ૨૦૦૦૦) પાઉન્ડ મોકલો. નહીં તો છુરી લાવ ના'ક કાપું ! આ લખું છું રાણી *વિક્ટોરિયાને !*"

—પણ લેડી–ઇન–ચીફ તો બધું અવગણી પોતાનું મહત્વતા ભર્યું કામ જારી જ રાખ્યું.

તેણીના વખતની આગમચ હૅાસ્પીટલમાં મરણ પ્રમાણ ૪૨ ટકા જેટલું ભયંકર હતુંને તે હવે સફાઈ –સુધરાઈ–સારી કારોબારથી માત્ર ૨ ટકા પર આવી ઉભું !

ઈજનેરો, ડાક્ટરોની ફોજ બોલાવી આસપાસની જગા ઝાડઝુડ કરાવી–કપાવી–ઝરાવી–પૂરાવી–સાફ કરાવી મેલેરીયાની જડ કાઢી નાંખી. આવા મોટા ખરચો સામે ઘણીબી કડાકુટ ઉભી થઈ, પણ દેવીએ પગ ઠોક્યો કે મને જોઈએ જ કે પછી બધા ચૂપાચૂપ !। જ્યારે દેવીના ઉપાયોની રામબાણ અક્ષરો અને જાદુઇ પરીણામો જોયાં ત્યારે બધા ચાટ પડી નરમ બની ગયા. દેવીજી પોતાનાં મીત્રો પર કાગળમાં લખે કે "આફત જોતાં–મારી માંગણીઓથી બધા કચડાઈ જતા બીચારા પ્રાઈવેટ જનરલ પરબી જરાબી દયા નથી છુટતી, કારણ એવા માણસો સેંકડો જીંદગી-ઓને ભલે બરબાદ થતી જોય, પણ તોબી સરકારી કાનુનોની ઈંચ બહાર બી નમતું આપે નહીં !" તેણીએ મોટી મોટી હૉસ્પિટલો ચલાવવાના–નવાં ખાતાંઓ ખોલવાના–રોજની ખરીદી–ખોરાકી–ધોબી –ધોળામણ બધાના એવા અડસટા–હીસાબ–પોતે જાતે મોડી રાત સુધી ગદ્દાવૈતરું કરી એવા અચુક બનાવ્યા કે આજેબી તે કામ લાગે છે. વળી આખા હાડકાનાં લોકો કામ નહીં કરે તે એ બીચારી પોતે બાબરચી, કારભારી, ઝાડુવાળા–ધોબી–ફેર્યાઓ– વેપારીઓ બધાનું કામ પોતે કરે !

મધરાતે પોતાનું સઘળું રાબેતાનું કામ આટોપી તેણીનો રીવાજ હતો કે દરેક વૉર્ડમાં એક આંટો મારવો. દુઃખદરદ ખમતા બીમાર યોદ્ધાઓને બે બોલ ઉત્તેજનના કહેવા. કોઈ બીચારા મરતા હીરા–વીરાની છેલ્લી વખતની અરજો તેમના વીલાયતનાં વહાલાં-ઓને પૂગાડવા સાચવી રાખવી ને નોંધ લેવી. આવું ફરીશતાઈ કાર્ય કરતી તે રોજ રાત્રે એક હાથમાં ફાનસ સાથે દરદીઓના બીછાના આગળથી પસાર થતી તે બીના પરથીજ "દીવાસાથની દેવી"ના

સ્ત્રીઓના પ્રદર, લોહીવા, ઋતુદોષ, ગર્ભાશયના રોગો, વંધ્યત્વ વગેરે માટે

સુંદરીસંજીવની

રજીસ્ટર્ડ હાથીછાપ

અકસીર છે. કિંમત—બાટલી એકનો રૂ. ૧–૪–૦

દવાના વેપારીઓ વેચે છે. ન મળે તો લખો:—

ઊંઝા આયુર્વેદિક ફાર્મસી; ઊંઝા (ઉ. ગુજરાત)

મધુર ઉપનામથી તે આજે સારી જગમાં મશહુર છે. ૧૯૨૦/૨૨ ની સાલમાં આ દેવીની મશહુર પરોતી " ક્રાઈમીયા હૉસ્પિટલ "ની વારંવાર મુલાકાત લેવાની " ઝરૂર "ની ઝરૂરી સરજત ઉભી થઈ હતી. જાણે આજે બી દેવીની હાજરી તે હાઈડર પાશાની મોટી મીલીટરી હૉસ્પિટલમાં છવાઈ રહી છે. તે પ્રસંગો પર " દીવા સાથની દેવી "ની ઘણી ગઈ-ગુજરી સાંભરી આવી હતી. સાથે સાથે હાલના જમાનાના ટૉમી માટેનાં મોજ-શોખને ગમતના સાધનો પૂરાં પાડી તેમનું મન વેરવાનો પહેલો ખ્યાલ પણ ફ્લૉરન્સ દેવીને જ ઉપજ્યો હતો. તે લશ્કરીઓને આનંદ અને મોજનાં સાધનો પૂરાં પાડવાની હીલચાલોની બી પહેલી મુરબ્બી-તારકને ઉત્તેજક હતી. ઘરમાં બેસીને રમવાની રમતો, ગાયન-ગીત-સંગીત-રૅકૉર્ડઝ -મ્યુઝીક-કૉનસર્ટો, પાના-ચોપાટ-સોટકાં-પુસ્તકો-લખવાની સામગ્રીઓ-કૅનટીનો-કૉનવેલેસન્ટ હોમો, બહાર ફરવા-હરવાની સગવડો વગેરે અગત્યની બાબત પર હવે તેણીએ ધ્યાન આપવા માંડ્યું.

હવે ખુદ આગલા લડાઈના મેદાન પર દેવી પહોંચી ગઈ! ત્યાંબી ગરમ ગરમ ખોરાક-થોડીક રમત ગમતની સામગ્રી તેણીને દારૂગોળાને ખાસ તાલીમ જેટલી જ અગત્યની ચીજો જણાઈ. હવે દેવી પોતે ત્યાંના ઝેરી તાવનો ભોગ થઈ પડી કે જેમાંથી કાંઇકાને તેણીએ ચાંપતી સારવારથી ખેંચી કાઢ્યા હતા. તેણીની બીમારી વધતીને ગંભીર બનતી ગઈ! રાત દીવસના ઉજાગરા-વૈતરાથી તેણી પટકાઈ પડી હતી. બીમારી એટલી બધી વધી પડી કે ડૉકટરોએ તેણીની જીંદગીની બી આશા મૂકી દીધી.

જગેજગ તેણી જલદીથી તંદુરસ્ત થાય તે માટે વિલાયતમાં ને જંગભૂમી પર પ્રાર્થનાને રૂક ગૂજરી ભણાતી રહી.

ખુદાએ દાદ લીધી ને આ ફરીશતો હજારો આભારી જીગરોની દુવાથી ફરી સાજી થતી ગઈ. તેણીના ગુચ્છાદાર બાલના ઝુલફાંઓ ચપોચપ ડાક્ટરી કાતરથી ઉડી ગયાં ને બીચારી ઉડી, પણ ઘરડી ડોશી જેવી બની ગઈ!

તેણીની સારી થવાની ખબર વિલાયતી પ્રજાએ હર્ષ અને ખુશાલીથી વધાવી લીધી. ખુદ માતુશ્રી વીક્ટોરીયા રાણીએ લખ્યું કે " જ્યારે અંતે તમારી યશસ્વી સેવા બજાવી તમે તમારાં વતનમાં પાછા ફરશો ત્યારે તમારાં જેવાં સારી નારી જાતીને શોભા લગાડનારાં ને મળતાં અને ભેટતાં મને ભારે સંતોષ થશે." પોતાની ગમે તેવી માંદગી-નાતવાની છતાં ૧૯૫૬ ના જુલાઈ માસમાં બ્રીટીશ લશ્કર ટરકી છોડી ગયું ત્યાં સુધી તેણીએ પોતાની ફરજમાંથી રૂખસદ લેવા દાસીને ના પાડી. અંતે એક આખી પ્રજાના ભારે સત્કાર વચ્ચે તે દેવી પોતાને વતન પાછી ફરી. તેજ વરસના સપ્ટેમ્બર માસમાં રાણી માતાશ્રી વીક્ટોરીયાએ બાલમોરલ ખાતેના મહેલમાં તેણીની ખાસ મુલાકાત લીધી. તેણી જલદીથી જ પોતાનું કાર્ય કાયમનું બનાવવા મંડી ગઈ. વિલાયતની હૉસ્પિટલોની સુખ-સગવડો વધારવા તેણીએ મહેનત કીધી. પ્રજાએ ૫૦૦૦૦) પાઉન્ડની રકમ તેણીની સેવાઓની અદના કદરમાં તેણીને નઝર કીધી. જેની પાઈએ પાઈ આ સાધવી સ્ત્રીએ પોતાનાં નામથી

દરેક રજવાડામાં જેને આવકાર મળ્યો છે. તે સ્ત્રી ઉપયોગી અનેરૂં પુસ્તક આજેજ મંગાવો

મારૂં ઘર
(ભા. ૧ થી ૫ સાથે)
કી. રૂ. ૭. ટ. ખ. આઠ આના

" સ્ત્રીબોધ " કાર્યાલય-પીરમશાહ રોડ, અમદાવાદ

શીયાળાની સર્વોત્તમ શકિતની દવા.

સ્ત્રીઓ માટે બીનહરીફ ❀ તાકાત અને ઉત્સાહ લાવનારું ઉત્કૃષ્ટ ઔષધ

નીક્ષોલ

આજથી જ વાપરવી ચાલુ કરો

સ્ત્રીઓના દરેક દરદો માટે અકસીર પુરવાર થયેલી છે. સ્ત્રીઓ માટે સોનાના વરખમાં બનાવવામાં આવે છે. કીં. મોટી બાટલી રૂા. ૮-૦-૦ નાની રૂા. ૩-૪-૦

પુરુષો માટે રૂપેરી વરખની ગોળીઓ છે. કમતાકાત શરીરની શીથીલતા નાબુદ કરી જવલંત તાકાત આપે છે. દરેક સીઝનમાં વાપરી શકાય છે.

હિંદુસ્તાનના કોઈપણ વેપારી પાસેથી ખરીદો અગર લખો.

સોલડીસ્ટ્રીબ્યુટર્સ: અથવા **નેશ એન્ડ એલીસ** પ્રોસ્પેકટ ચેમ્બર્સ એનેક્ષી હોર્નબી રોડકોટ; મુંબઈ

નીક્ષોલ ડીપો, પો. બો. નં. ૩૦૬૫—મુંબાઇ : ૩

અમદાવાદના એજન્ટ **મેસર્સ એમ. એન. નાતલવાળા. ત્રણ દરવાજા**

તેમજ દરેક દવાવાળા વેચે છે.

સ્ત્રી સૌંદર્ય અને સ્વાસ્થ્ય....

: લેખક :
નવીન આર. આચાર્ય.

સર્જનહારે સર્જેલી આ સૃષ્ટિની દરેક વસ્તુમાં એક અથવા બીજે પ્રકારે સૌંદર્ય રહેલું છે. જગતમાં સૌંદર્ય જેવી વસ્તુ ન હોત તો કોઈ પણ કૃતિની કિંમત થાતજ નહિ. આવીજ રીતે પુરુષ અને સ્ત્રીમાં સૌંદર્ય રહેલું છે. દરેક પ્રાણીમાં અમુક વિધવિધ તત્વોને લીધે સૌંદર્ય ઓછું વત્તું વહેંચાયેલું છે. પુરુષ સૌંદર્યની વાત બાજુએ મૂકી અહીં સ્ત્રી સૌંદર્ય તથા સ્ત્રીનું સ્વાસ્થ્ય એ વિષય ઉપર ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ વિધવિધ તત્વોમાં શરીરની તંદુરસ્તી બહુ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે જે નીચે દર્શાવવામાં આવ્યું છે.

આદિ કાળથી સ્ત્રી સૌંદર્ય ઉપર અનેક કવિઓ અને લેખકો વર્ણન કરતા આવ્યા છે. સમયના વહેવા સાથે મનુષ્યની સૌંદર્યપ્રશંસા પણ બદલાતી આવી છે, એટલુંજ નહિ પણ જુદા જુદા દેશોમાં સૌંદર્ય માટે જુદાં જુદાં તત્વો માનવામાં આવે છે. ટુંકમાં કહીએ તો કોઈ વસ્તુને એક માણસ સુંદર કહે તો બીજાને તેમાં કેટલી સુંદરતા કદાચ દેખાય નહિ. આવી રીતે સંપૂર્ણ સૌંદર્યવાન કોઈ ન હોઈ શકે પરંતુ સંપૂર્ણતાએ પહોંચવા મથતા સૌંદર્યનો અહીં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. ખરેખરું સૌંદર્ય કોને કહેવું તે માટે કદાચ શબ્દો કે કલ્પના પણ ન મળે કિંતુ સૌંદર્ય માટે સમતા અથવા સુમેળ તો જોઈએ જ. શરીરનાં દરેક અંગો એકબીજા સાથે અમુક પ્રમાણથી ખીલેલાં હોય તો વધારે સુંદર લાગે છે. તેવી જ રીતે સ્ત્રીઓની અમુક પ્રકારની રહેણી કહેણી તથા દરકારથી તે સૌંદર્યમાં વધારો કરી શકાય છે. આંખોને પ્રિય લાગે તે વસ્તુ સુંદર તો કહીજ શકાય. વાળની સુંદરતા અને તેને અમુક જ ઢબથી ઓળવાની કે બાંધવાની રીત રૂપમાં વધારો કરી શકે છે. શરીર સૌંદર્ય માટે નીચેની વસ્તુ ખાસ આવશ્યક ગણાય. વાળ લાંબા અને સુંવાળા હોય, ચહેરો પ્રફુલિત અને સ્વચ્છ તથા ગોરો હોય, ડોક સહેજ લાંબી હોય, છાતી આગળ પડતી હોય, કેડ પાતળી હોય, કેડની નીચેનો ભાગ ભરાવદાર હોય; કિંતુ બહુ નહિ, ત્યારબાદ પગ ધીમે ધીમે પાતળા થતા હોય. સંસ્કૃત સાહિત્યમાં પગને કેળના વૃક્ષની ઉપમા આપવામાં આવી છે કે જે ઉપરથી પાતળું અને નીચેથી ધીમે ધીમે પહોળું હોય છે કોઈ કોઈ જગ્યાએ તેને હાથીની સુંઢની ઉપમા પણ આપવામાં આવી છે. પગનો પંજો બહુ મોટો નહિ તેમ ચીનની સ્ત્રીઓની માફક બહુ નાનો પણ ન જોઈએ. આ સૌંદર્યનો સહેજ ખ્યાલ આપવા માટે છે.

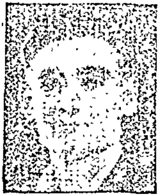

યુરોપ, અમેરિકા વગેરે દેશોમાં સૌંદર્યવતી સ્ત્રીઓના ફોટા રાખવામાં આવે છે જેથી સ્ત્રી પુરુષો સૌંદર્યના ફોટા વગેરે જોઈ સૌંદર્યમાં વધારો કરવા પ્રયત્ન કરવા પ્રેરાય.

પ્રાચીન સમયમાં સૌંદર્યની કિંમત શરીરની તંદુરસ્તી તથા નૈસર્ગિક જીલવણી ઉપર કરવામાં આવી છે. જેમકે સફેદ આંખો તંદુરસ્તનું એક ચિન્હ છે. કદાચ નેત્રોમાં પીળાશ કે રતાશ હોય તો તે જુદી જુદી પ્રકારના રોગ દર્શાવે છે. તેવીજ રીતે નખ પણ શરીરનો એક ભાગ છે. લાલ નખ શરીરના લોહીનું પ્રમાણ તેમજ આરોગ્ય સૂચક છે. આવી રીતે શરીરનાં અંગોમાં અમુક પ્રકારનાં ચિન્હો વડે તંદુરસ્તીનું માપ જણાઈ આવે છે. તંદુરસ્તી સારી હોય તો શરીરનાં જુદાં જુદાં અંગો કુદરતી રીતે ખીલી નીકળે અને આવી રીતે સૌંદર્ય જળવાઈ શકે.

સમાજના રીતરિવાજો, રહેણી કહેણી વગેરે સ્ત્રી સૌંદર્ય પર ઘણી અસર કરે છે. આપણા દેશમાં સોળ સત્તર વર્ષની તરુણી જ્યાં હજી યુવાનીની શરુઆત થતી હોય ત્યાં ઘરકામ કરવામાં, સાસરીયાંમાં સખત મહેનત કરવામાં, બાળલગ્ન થતાં વહેલી માતા બનવાથી વગેરે અનેક કારણોથી સૌંદર્ય ગુમાવી બેસે છે. આને બદલે શરીર અમુક હદે ખીલ્યા બાદ તેને જરૂરી ફરજો આપવામાં આવે તો સૌંદર્ય વધારે વખત સુધી જળવાઈ રહે અને તેને લીધે આયુષ્ય પણ વધી શકે. વિલાયતની સ્ત્રીઓ સૌંદર્યવાન બનવું તે "ફેશન" માને છે. સૌંદર્ય પ્રાપ્ત કરવા માટે અનેક પ્રકારની દવાઓ વાપરે છે. તેલો, પાવડરો, લીપસ્ટીકો વગેરેમાં હજારો રૂપિયાનો ધુમાડો કરે છે. મ્હોઢાનો વર્ણ સુંદર ન હોય તો સફેદ અને તેમાં વળી ગુલાબી રંગનો પાવડર મેળવી લગાવે છે. નખ તથા હોઠ પર રક્તવર્ણુ રંગો વાપરી મનને સંતોષે છે. આવીજ રીતે દાઢી, નાક, પગ વગેરે દરેક અંગોને અમુક પ્રકારમાં રાખવા માટે જુદાં જુદાં યંત્રો વાપરવામાં આવે છે. વસ્ત્રો પહેરવામાં પણ તેઓ વિચિત્ર તરેહની ફેશનો રાખે છે. નાચમાં તો કે અમુક પ્રકારનાં કપડાં અને અમુક ઢબથી પહેરવાં જોઈએ. પછી ભલેને તે કપડાં ખરીદતાં સ્વામિના માથાના વાળ ઉખડી ગયા હોય! સૌંદર્યની આ ઘેલછા એટલી બધી વધી પડી હોય છે કે તેમાં તંદુરસ્તીની દરકાર તો રાખતીજ નથી. તાત્પર્ય એટલુંજ કે સૌંદર્ય સ્વાસ્થ્યને લીધે છે તે ભૂલવું ન જોઈએ.

આપણા દેશમાં સૌંદર્ય છે. ગામડાની સ્ત્રીઓમાં શરીર તંદુરસ્તી બહુ સારી હોય છે. તેવી સ્ત્રીને સૌંદર્યવર્ધક વસ્તુઓ આપવામાં આવે તો શું તે વિલાયત, અમેરીકા વગેરે દેશોની સ્ત્રીઓ કરતાં વધારે સૌંદર્યવાન ન બને?

સૌંદર્ય અને તંદુરસ્તીનો સંબંધ:

જ્યાં સૌંદર્ય છે ત્યાં સ્વાસ્થ્ય છેજ અને સાચું કહે તો જ્યાં સ્વાસ્થ્ય છે ત્યાંજ સૌંદર્ય હોઈ શકે, અથવા સ્વાસ્થ્ય વિના સૌંદર્ય સંભવે નહિ. ઉત્તમ સ્વભાવ અને સ્વાસ્થ્ય મન વડે શરીર રહે છે અને શરીરના સ્વાસ્થ્યને લીધે સૌંદર્ય આવે છે.

મનના વિચાર અને સૌંદર્ય:

શારીરિક અથવા માનસિક દરેક પ્રકારની સુંદરતા સારા વિચારોને આભારી છે. સુંદર બાળકની માતા થવાની આશા રાખનાર સ્ત્રી સુંદર વસ્તુના અને સારા વિચારો રાખે છે. શરીર તથા જીવન પર મનનો ઘણો પ્રભાવ પડે છે. અમુક વિચારો રોગ દૂર કરી શકે છે તેમજ વધારી પણ શકે છે. દરેકને ખબર છે કેઃ—

"ચિંતાથી ચતુરાઈ ઘટે, ઘટે રૂપ ગુણ જ્ઞાન
ચિંતા બડી અભાગણી, ચિંતા ચિતા સમાન."

આવી રીતે શરીરની તંદુરસ્તીનો આધાર મનુષ્યના વિચારો પર પણ રહે છે. દરેક દરેક વિચારોની છાપ માણસના મ્હોઢા પર પડે છે અને ચહેરા પરથી તે કળી શકાય છે, એટલે અમુક પ્રકારના મુખ સૌંદર્ય માટે અમુકજ વિચારો કેળવવા જોઈએ એમ સાબિત થાય છે.

સૌંદર્ય માટે જરૂરી બાબતો:

સરખાપણું:

નાકની બરાબર વચમાંથી એક ઊભી કાલ્પનીક લીટી દોરી શરીરના બે ભાગ કરવામાં આવે તો બન્ને ભાગો તદ્દન સરખા જોઈએ. જેવો એક તરફનો કાન તેવોજ બીજી બાજુનો, જેવું એક તરફનું મુખ તેવુંજ બીજી બાજુનું વગેરે.

સુપ્રમાણ:

શરીરનાં અંગોનું પ્રમાણ પણ મેળમાંજ જોઈએ. ઘણાં મનુષ્ય કદંગાં લાગે છે તેનું કારણ એ હોય છે કે જુદાંજુદાં અંગો અમુક પ્રમાણસર ખીલેલાં નથી હોતાં.

વક્રતા:

રસ્કીન કહે છે કે "સુંદર વસ્તુઓ હંમેશાં સહેજ વક્ર (વાંકી) હોય છે." શરીરની સુંદરતા માટે કાઈપણ અંગ એકદમ ગોળ અથવા સીધું ન જોઈએ. એટલા માટેજ તદ્દન ગોળ–મ્હોઢું સુંદર લાગતું નથી.

કોમળતા અને લાવણ્ય:

સૌંદર્ય માટે કોમળતા એક આવશ્યક વસ્તુ છે, સુંદર ચહેરો હોય, આંખો, નાક વગેરે સુપ્રમાણ હોય પરંતુ મ્હોઢું લાંબુ અથવા ખરબચડું હોય તો બધા સૌંદર્યને ઢાંકી મૂકે છે, સ્ત્રીઓની જુદી જુદી અવસ્થામાં સૌંદર્યમાં કેવા ફેરફારો થાય છે, તથા શરીરનાં દરેક અંગોને કેવી રીતે ખીલવવામાં આવે તો સુંદર ગણાય, વગેરે હવે પછીના અંકમાં આપવામાં આવશે.

સોફીયા કોલેજ અને ધર્માંતર

રા. કેશવપ્રસાદ દેસાઈ

થોડાં વર્ષો થયાં મુંબાઈમાં સોફીયા કોલેજની સ્થાપના થઈ છે. આ કોલેજ ખ્રીસ્તી મીશન તરફથી ચાલે છે અને તેની વ્યવસ્થા મીશનની બાઈઓ અથવા સાધ્વીઓ કરે છે. મુંબાઈ યુનિવર્સિટી સાથે આ કોલેજ પ્રીવીયસથી બી. એ. સુધીના અભ્યાસ માટે જોડાયલી છે, આ કોલેજમાં ફક્ત સ્ત્રીવર્ગને જ અભ્યાસ માટે જ દાખલ કરવામાં આવે છે.

મુંબાઈ યુનિવર્સિટી સાથે જોડાયલી અને ફક્ત સ્ત્રી વિદ્યાર્થીનીઓ માટે જ ચાલતી બીજી કોઈ કોલેજ મુંબાઈમાં નથી. તેમજ આ કોલેજ વ્યવસ્થા સારી દેખાતી હતી તથા ટાપટીપ પણ ઉત્તમ હોવાથી અમુક વર્ગોમાં તે ઘણી પ્રિય થઈ હતી. સ્ત્રીઓને ઉપયોગી બાબતો શીખવાની પણ કોલેજમાં ગોઠવણ છે, અર્થાત ત્યાં પશ્ચિમ તરફનું સંગીત તથા બોલ-રૂમ ડાન્સ એટલે અંગ્રેજી પદ્ધતિના નાચ શીખવાની ગોઠવણ છે એ બાબતે તેના આકર્ષણમાં વધારો કર્યો હતો.

પરંતુ આ સંસ્થામાં ભણતી કેટલીએક બાળાઓએ પોતાનો કુટુંબ ધર્મ તજીને ખ્રિસ્તી ધર્મ અંગીકાર કરવાની વાત બહાર આવવાથી આ કોલેજ સામે તીવ્ર વિરોધ જાગ્યો, પારસી, મુસલમાન અને સીખ બાળાઓ ખ્રિસ્તી ધર્મમાં વટલી, અને કોલેજના વ્યવસ્થાપકોએ તેમના કુમળા મન ઉપર અઘટીત દબાણ કરીને આ ધર્મપલટો કરાવ્યો હતો એવો આક્ષેપ છુટથી થતો હતો. આ બાબત વર્તમાનપત્રોમાં પુષ્કળ ચર્ચાઈ હતી અને મુંબાઈ યુનિવર્સિટીમાં પણ કોલેજના જોડાણની બાબત વાંધામાં પડી હતી. છેવટે એ કોલેજનું જોડાણ એવી શરતે ચાલુ રાખવામાં આવ્યું હતું કે તેમાં ધર્મ પલટાની બાબત ચાલુ રહેવી જોઈયે નહિ. છતાંએ આ શરત કર્યા પછી એ કોલેજમાં ભણતી એક બાળાનો ધર્મ પલટો એ કોલેજની અધ્યાપિકા ખ્રિસ્તી સાધ્વી મારફતે થયો.

આ બનાવથી મુંબાઈ સહેરની બિનખ્રિસ્તિ જનતા ખળભળી ઉઠી. આ કોલેજ પ્રત્યે ખુલ્લો તિરસ્કાર જાહેર થવા લાગ્યો. અને મુંબાઈ યુનિવર્સિટીની સેનેટમાં એવો ઠરાવ પસાર થયો કે ધર્મ પલટા બાબતની શરતનું પાલન થયું ના હોવાથી યુનિવર્સિટી સાથેનું આ કોલેજનું જોડાણ કાપી નાખવાની સરકારને ભલામણ કરવી.

આ આખાયે બનાવ ઉપર સામાન્ય જનતાએ વિચાર કરવો ઘટે છે. આ સદીમાં હજીયે ધર્મપલટ કરાવવા માટે પ્રયત્નો થાય છે તે અઘટિત લેખાવુ જોઈયે. ધર્મના સિદ્ધાંતોનો પ્રચાર થાય તે એક બાબત છે. પણ પંથના અનુયાયીઓની સંખ્યામાં વધારો કરવાના યત્ન થાય તે તદ્દન જુદી જ બાબત છે. વળી કેળવણી આપતી સંસ્થા, જ્યાં ભણનાર કુમળાં મગજનાં હોય એટલું જ નહિ પણ જ્યાં અધ્યાપકો પ્રત્યે અતિ માનની નજરે જોવાતું હોય ત્યાં વટાળનો પ્રયત્ન થાય તે ઘણું અનુચિત છે હવે તો એવો સમય આવ્યો છે કે ધર્મ કેવળ અંગત બાબત ગણાય છે. ખ્રિસ્તિ કુટુંબોમાં જન્મેલાંઓ પણ ખ્રિસ્તિ રહેવા છતાં ઘણી જુદી જાતની માન્યતાઓ ધરાવે છે. રેશનાલીસ્ટ અથવા કેવળ બુદ્ધિમતવાદી, એથીસ્ટ અથવા નિરીશ્વરવાદી, એવા ખ્રિસ્તીઓ પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં અનેક છે. ગીતાના કે બુદ્ધ ધર્મના સિદ્ધાંતોનાં વખાણ મુક્ત કંઠે અનેક ખ્રિસ્તિ વિદ્વાનોએ કરેલાં છે, આવા સમયમાં ધર્મ વટાળનો પ્રયત્ન, એક શિક્ષણ સંસ્થામાં થાય તે ધૃણાજનક છે.

એ સંસ્થાના વ્યવસ્થાપકોનો એક બચાવ એવો છે કે અમે કાંઈ વર્ગમાં ધર્મપ્રચાર કરતાં નથી. અમે તો કન્યાઓને સ્વતંત્ર વિચાર કરતાં શીખવીયે છીયે. અલબત્ત અમે પોતે ચુસ્ત ખ્રિસ્તિ છીયે. ઈશુખ્રિસ્તના ધર્મને સત્ય ધર્મ માનીયે છીયે. બાઈબલને ઉત્તમોત્તમ ધર્મ પુસ્તક તરીકે સ્વીકારીયે છીયે. અને અમે અમારી પ્રાર્થનાઓ વગેરે નિયમિત કરીયે છીયે. કોઈપણ કન્યાઓ સ્વેચ્છાથી અમારા ધર્મનાં સિદ્ધાંતો સમજવા માંગે તેની અમે ના કહી શકીયે નહિ. અને આ સિદ્ધાંતો સમજ્યા પછી અમે જેને સાચો ધર્મ માનીયે તેમાં તેઓ આવવા માંગે તો તેમને કેવી રીતે અટકાવી શકાય?

આ દલીલો સંગીન નથી. સ્ત્રીઓ લાગણી પ્રધાન વિશેષ છે, કન્યાઓનાં મગજ કુમળાં છે. અધ્યાપિકાઓ પ્રત્યે તેઓ અતિ માનથી જુવે છે. આવે સમયે પોતાના પ્રગટ ધર્મ વખાણથી તેઓ કન્યાઓનાં મન ઉપર આડકતરો પ્રભાવ પાડે છે. એટલે ધર્મપલટો કેવળ સ્વેચ્છાથી અને દબાણ વગર થયો કહેવાય જ નહિ. શિક્ષણસંસ્થાઓએ તો ધર્મ-પલટાથી અલગ રહેવું જોઈયે.

એ તો ઠીક. પણ જે સમાજ આ સંસ્થા તરફ આટલો રોષ બતાવે છે, તે સમાજ આ સંસ્થા સાથે અસહકાર સાધે તો સરકાર પાસે, યુનિવર્સિટી સાથેનું જોડાણ કાપવા વિનંતિ કરવા જવું પડે જ નહિ. માબાપો પોતે શા માટે આવી સંસ્થાઓમાં પોતાની કુમળી કન્યાઓને મોકલે છે? મુંબાઇ શહેર તો સહશિક્ષણ માટે વિખ્યાત છે. મુંબાઇમાં અડધો ડઝન આર્ટ્સ કોલેજો ચાલે છે. કન્યાઓ માટે તેમાં દાખલ થવાની ખાસ અડચણ આવતી નથી.

વળી જે માબાપો પોતાની કન્યાને સહશિક્ષણ આપવા નથી ઈચ્છતા તેમને માટે હિંદ મહિલા વિદ્યાપીઠની ઠાકરસી કોલેજ પણ મુંબાઈમાં ચાલે છે. આ વિદ્યાપીઠના ક્રમમાં સ્ત્રી ઉપયોગી વિષયો શીખવાની જોગવાઈ છે. સંગીત અને ચિત્રકળાના વિષયો ઐચ્છિક વિષયો છે. ગૃહવિજ્ઞાનનો વિષય ફરજીયાત છે. આ રીતે અભ્યાસક્રમની અંદર જ આ ઉપયોગી વિષયો શીખી શકાય છે. અલબત્ત આ કોલેજમાં કદાચ સોફીયા કોલેજ જેવી ટાપટીપ નહિ હોય. પણ તેનો બદલો અન્ય અનુકુળ વાતાવરણથી વળી રહેશે.

મીશનરી કેળવણી સંસ્થાઓએ ભૂતકાળમાં કેળવણી પ્રસાર સારો કર્યો હશે. પરંતુ એઓ રાષ્ટ્રીયતાના વિરોધ હોય છે એ ફરીયાદ તેમની સામે સતત ચાલુ છે. એટલે નવી મીશનરી સંસ્થાઓને તેમના પગરણ કરવા દેવા તે, આ દૃષ્ટિએ પણ સારૂં નથી.

કેશવપ્રસાદ દેસાઈ.

કપડા ધોવા માટે ઉત્તમ

પતંગ છાપ

સાબુ વાપરો.

- કપડાં સહેલાઇથી સાફ થાય છે.
- કપડાં લાંબો વખત ટકે છે.

એક વખત વાપરી ખાત્રી કરો.

—: સોલ એજન્ટસ :—

પરીખ એન્ડ કંપની

પાડાપોળ નાકા, રીચીરોડ,
અમદાવાદ.

જેની બીજી સતાબ્દી ઉજવાઈ રહી છે, તે મહાન નર, સંવતના સૃષ્ટા,
સમ્રાટ વિક્રમ
કી. રૂ. ત્રણ.
ટ. ખ આઠ આના

સોફીયા કોલેજ અને ધર્માંતર

શ્રી. કેશવપ્રસાદ દેસાઈ

થોડાં વર્ષો થયાં મુંબાઈમાં સોફીયા કોલેજની સ્થાપના થઈ છે. આ કોલેજ ખ્રીસ્તી મીશન તરફથી ચાલે છે અને તેની વ્યવસ્થા મીશનની બાઈઓ અથવા સાધ્વીઓ કરે છે. મુંબાઈ યુનિવર્સિટી સાથે આ કોલેજ પ્રીવીયસથી બી. એ. સુધીના અભ્યાસ માટે જોડાયલી છે, આ કોલેજમાં ફક્ત સ્ત્રીવર્ગને જ અભ્યાસ માટે જ દાખલ કરવામાં આવે છે.

મુંબાઈ યુનિવર્સિટી સાથે જોડાયલી અને ફક્ત સ્ત્રી વિદ્યાર્થીનીઓ માટે જ ચાલતી બીજી કોઈ કોલેજ મુંબાઈમાં નથી. તેમજ આ કોલેજ વ્યવસ્થા સારી દેખાતી હતી તથા ટાપટીપ પણ ઉત્તમ હોવાથી અમુક વર્ગોમાં તે ઘણી પ્રિય થઈ હતી. સ્ત્રીઓને ઉપયોગી બાબતો શીખવાની પણ કોલેજમાં ગોઠવણ છે, અર્થાત ત્યાં પશ્ચિમ તરફનું સંગીત તથા બૉલરૂમ ડાન્સ એટલે અંગ્રેજી પદ્ધતિના નાચ શીખવાની ગોઠવણ છે એ બાબતે તેના આકર્ષણમાં વધારો કર્યો હતો.

પરંતુ આ સંસ્થામાં ભણતી કેટલીએક બાળાઓએ પોતાનો કુટુંબ ધર્મ તજીને ખ્રિસ્તી ધર્મ અંગીકાર કરવાની વાત બહાર આવવાથી આ કોલેજ સામે તીવ્ર વિરોધ જાગ્યો, પારસી, મુસલમાન અને સીખ બાળાઓ ખ્રિસ્તી ધર્મમાં વટલી, અને કોલેજના વ્યવસ્થાપકોએ તેમના કુમળા મન ઉપર અઘટીત દબાણ કરીને આ ધર્મપલટો કરાવ્યો હતો એવો આક્ષેપ છુટથી થતો હતો. આ બાબત વર્તમાનપત્રોમાં પુષ્કળ ચર્ચાઈ હતી અને મુંબાઈ યુનિવર્સિટીમાં પણ કોલેજના જોડાણની બાબત વાંધામાં પડી હતી. છેવટે એ કોલેજનું જોડાણ એવી શરતે ચાલુ રાખવામાં આવ્યું હતું કે તેમાં ધર્મ પલટાની બાબત ચાલુ રહેવી જોઈયે નહિ. છતાંએ આ શરત કર્યા પછી એ કોલેજમાં ભણતી એક બાળાનો ધર્મ પલટો એ કોલેજની અધ્યાપિકા ખ્રિસ્તી સાધ્વી મારફતે થયો.

આ બનાવથી મુંબાઈ સહેરની બિનખ્રિસ્તિ જનતા ખળભળી ઉઠી. આ કોલેજ પ્રત્યે ખુલ્લો તિરસ્કાર જાહેર થવા લાગ્યો. અને મુંબાઈ યુનિવર્સિટીની સેનેટમાં એવો ઠરાવ પસાર થયો કે ધર્મપલટા બાબતની શરતનું પાલન થયું ના હોવાથી યુનિવર્સિટી સાથેનું આ કોલેજનું જોડાણ કાપી નાખવાની સરકારને ભલામણ કરવી.

આ આખાયે બનાવ ઉપર સામાન્ય જનતાયે વિચાર કરવો ઘટે છે. આ સદીમાં હજીયે ધર્મપલટા કરાવવા માટે પ્રયત્નો થાય છે તે અઘટિત લેખાવું જોઈયે. ધર્મના સિદ્ધાંતોનો પ્રચાર થાય તે એક બાબત છે. પણ પંથના અનુયાયીઓની સંખ્યામાં વધારો કરવાના યત્ન થાય તે તદ્દન જુદી જ બાબત છે. વળી કેળવણી આપતી સંસ્થા, જ્યાં ભણનાર કુમળાં મગજનાં હોય એટલું જ નહિ પણ જ્યાં અધ્યાપકો પ્રત્યે અતિ માનની નજરે જોવાતું હોય, ત્યાં વટાળનો પ્રયત્ન થાય તે ઘણું અજુગતું છે. હવે તો એવો સમય આવ્યો છે કે ધર્મ કેવળ અંગત બાબત ગણાય છે. ખ્રિસ્તિ કુટુંબોમાં જન્મેલાંઓ પણ ખ્રિસ્તિ રહેવા છતાં ઘણી જુદી જાતની માન્યતાઓ ધરાવે છે. રેશનાલીસ્ટ અથવા કેવળ બુદ્ધિમતવાદી, એથીસ્ટ અથવા નિરીશ્વરવાદી, એવા ખ્રિસ્તીઓ પૂર્વ અને પશ્ચિમમાં અનેક છે. ગીતાના કે બુદ્ધ ધર્મના સિદ્ધાંતોનાં વખાણ મુક્ત કંઠે અનેક ખ્રિસ્તિ વિદ્વાનોએ કરેલાં છે, આવા સમયમાં ધર્મવટાળનો પ્રયત્ન, એક શિક્ષણ સંસ્થામાં થાય તે ધૃણાજનક છે.

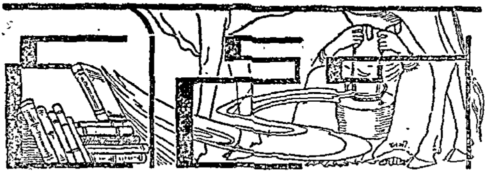

મુંબઈ મહિલા પરીષદ.

મુંબઈ મહિલા પરીષદની પ્રથમ દિવસની બેઠક ૧૯–૨–૪૪ સ્હવારના ૧૧–૦ વાગે મીસીસ આર. બી. બીલીમોરીઆના પ્રમુખપણા હેઠળ મુંબઈ યુનીવરસીટી લેકચર રૂમમાં મળી હતી.

બેઠક સમક્ષ ડૉ૦ માલીનબાઈ સુખથંકરે વીગ્રહ પછીની કેળવણી યોજના પર બોલતાં જણાવ્યું હતું કે કોઈ પણ હીસાબે બાળકોની કેળવણીને સત્તા તરફથી સતત પોષણ મળતું રહેવું જોઈએ. જાણીતા કેળવણીકારો તરફથી શીક્ષણ યોજનામાં સુધારણા માટે ઉભાટા પાડવામાં આવે પરંતુ કાંઈ સાધ્ય કાર્ય થયું નથી એ ખેદની વાત છે. સરકાર તરફથી કેવળ આઠ ટકા મહેસુલ કેળવણી પાછળ ખર્ચાય છે તેને બદલે બે તૃતીઆંશ જેટલો ભાગ ખર્ચાવો જોઈએ. "સારજન્ટ યોજના" અનુસાર ૨૨,૦૦,૦૦૦ શીક્ષકોની સંખ્યાબંધ શીક્ષક તાલીમ મથકોની જરૂર તાલીમ મથકોની જરૂર રહેશે જો કે અત્યારે તો આપણી પાસે ઘણાજ ઓછા શીક્ષકો અને તાલીમ મથકો છે. એ મથકો પુરતા થઈ જાય પછી કેવળ શીક્ષકોને તાલીમ આપવા માટે પ્રથમ પાંચ વર્ષો ગાળવા પડશે. મહીલાઓ આ યોજનામાં મુખ્ય ભાગ લેશે.

બપોર પછીની બેઠક સમક્ષ મુંબઈના મેયર મી૦ એમ. આર. મસાણીએ "હાઉસીંગ" ઉપર ભાષણ કરતા જણાવ્યું હતું કે આજે આપણે ત્યાં આપણું પોતાનું તંત્ર ન હોવાના કારણે ઘણીજ કફોડી હાલત ભોગવવી પડે છે. નિવાસ્થાનો પ્રશ્ન એ મુખ્ય પ્રશ્ન છે જેના પર રાષ્ટ્રનું ભાવી છે. સત્તાને કાંઈ પડી હોય તો તે આપણી સુખાકારી પ્રશ્ન પર જોગવાઈ કરે. અત્યારે તો વિગ્રહ અંગે મોંઘવારી પણ છે. મુંબાઈ જેવા શહેરમાં જોઈએ તો આપણને સમજાશે કે "કબુતરખાના"ની જેમ મોટા ભાગની વસ્તીને ઘરમાં ગોંધાઈ રહેવું પડે છે. ગરીબોને રહેવા માટે જગ્યા છે તેથી ચાર ગણી હોવી જોઈએ. જેની રાષ્ટ્રની ઉન્નતી પર ભારે અસર થશે.

બેઠક સમક્ષ સંસ્થાની વિવીધ સમીતીઓના હીસાબે અહેવાલ રજુ થયા હતા તથા કુટુંબીક યોજના વીગેરે વિષયો પર વીવેચનો થયા હતા. લેડી જહાંગીરે કુટુંબીક સુખાકારી માટે મહીલાઓની સુખાકારીના પ્રશ્ન પર ભાર મૂકતાં કુટુંબીક આર્થિક સ્થિતીની સુધારણા માટે જરૂરી પગલાં લેવાની આવશ્યકતા દર્શાવી હતી. ડૉ૦ મુસે પણ રાષ્ટ્રની ઉન્નતી માટે ઉદ્યોગીક ખીલવણી સાથે સુખાકારી મહાલયો અને હોસ્પીટલોની મોટી સંખ્યાની આવશ્યકતા દર્શાવી હતી. બાદ પરીષદની બેઠક સોમવારના રોજ અગીઆર વાગતા પર મુલતી રહી હતી.

ગુજરાતની ભીતરિયા ભૂમિ

ક્યહાં એ સાબરકાંઠો અને ક્યહાં આ મુંબઈનો સાગરઆરો ! ગુજરાતની એ ભીતરિયા ભૂમિ; સાબરના એ ઉપવાસનાં તીર્થધામો; મહીસાગરનાં કોતરોને ઘડીક વિસરાવે એવાં ઝરણવિશાળાં સાબરનાં વાંધાંઓ; મહાકુમળો ભરેલી એ સાબરહાથમતીની બોખ; એ વન, એ વગડા, વર્ષાનાં જલપૂર, દીપડા અને દીપડા જેવાં નરનારના એ વાસ; અમે શહેરવાસીઓએ વિસારેલો પ્રકૃતિવૈભવી અને ઇતિહાસપ્રશસ્ત એ ગુર્જરદેશભાગ, માણુસા–વરસોડાનાં વનરાજવંશી ર્‌હા

ચાવડારાજ્યો છે; બ્રહ્માવર્તના ઋષિવંશી ત્‍હાં ઋષિસન્તાનો છે; દેશાવર ખેડનારા ત્‍હાં વૈશ્યવરો છે. એ ત્‍હમારી ગુજરાતની ભીતરિયા ભૂમિ. શહેરી ગુજરાત ત્‍હમને ભૂલ્યું છે; ત્‍હમે શહેરી ગુજરાતને ભૂલ્યા નથી. આજે પણ ત્રીસલાખની મુંબઈનગરીની ગુર્જર મહાપ્રજાને ત્‍હમારા બારપન્દર અન્નાશ્રમો જમાડે છે.

ગુજરાતીઓ ! ગુજરાતની કોરો ખરતી જાય છે, ગુજરાત ન્હાનો થતો જાય છે. અસલ શ્રીમાળનગરી ગુજરાતમાં હતી અર્થશાસ્ત્રાચાર્ય ચાણાક્યની પછી અઢારસોક વર્ષે અને એડમ સ્મિથથી બે સદીઓ પૂર્વે થયેલા અકબરી યુગના મહાન અર્થશાસ્ત્રાચાર્ય રાજા ટોડરમલ ૧૫૮૮માં ગુર્જરદેશની જમાબંધી બાંધી રહ્યાં ત્‍હારથી શ્રીમાળી જોધાણનાથની છત્રછાયામાં ગયું. પાએક સદી ઉપર પ્હાલનપુર ને દાંતા રાજસ્થાનમાં ભેળાયાં; અત્‍હારની ગુર્જરરાજસ્થાનોની પુનર્વ્યવસ્થામાં ઈડર અને પોળો–વિજયનગર હમણાં મહિનામાસમાં જ ગુર્જરસીમમાંથી રાજસ્થાનસીમમાં મૂકાયાં. ગુજરાતની સીમાકોરો ખરતી જાય છે, ગુજરાત ન્હાનો થતો જાય છે.

હું ભૂલતો ન હોઉં તો ગુજરાતની તમ ભીતરિયા ભૂમિ, હવે, ગુજરાતનો મુગટભાગ નહિ તો ગુજરાતનો લલાટપ્રદેશ બની રહી છે.

આપણા ગુજરાતના ઈતિહાસમાં એક પ્રહર એવો આવ્યો કે સિદ્ધપુર ભાંગ્યું અને પરમ માહેશ્વર મૂલરાજ–સિદ્ધરાજની મહેશભક્તિનાં કીર્તિગાન ગાતો

પેલો સિદ્ધપુરવાળો રૂડો જોને રૂદ્રમાળો;
રહ્યો નહિ તે રૂપાળો;
રે ! ઓ જીવ ! જોને.

સિદ્ધપુર અને રુદ્રમહાલયની સંગાથે ઉત્તરાખંડથી રાજઆમન્ત્રણે આવી વસેલો વેદવર્ચસ્વીને જ્ઞાનગૌરવી સહસ્રમંડળી ઋષિવરોને સન્તાનપરિવાર પણ ગુજરાતભરમાં વેરવિખેર થઇ ગયો. ગુર્જરેશ્વરોની મૂર્તિમન્ત મહેશભક્તિમૂર્તિ સમા શિલ્પસોહામણા સપ્તભૂમિમય રુદ્રમહાલયનાં બેત્રણ તોરણખંડેરો ઇતિહાસકથા ઉચ્ચરતાં આજે સરસ્વતી તીરે ઉભાં છે.

સિદ્ધપુર ઉપરનો કાળનો પડદો પડ્યો કેટલાક તરવડીઓ–ત્રિવેદીઓ–ત્રિવેદવેત્તાઓ ને દવેઓ–દ્વિવેદીઓ–દ્વિવેદત્તાઓ વેરા થયા અને આજે સિદ્ધપુરમાં ઉદ્યાનો માંડી વિરાજે છે. કેટલાક કાળધર્મ પામ્યા ને સરસ્વતીનાં નિર્મળાં નીર રુધિરરંગે રંગાયાં. કેટલાક સ્વધર્મપ્રેમીઓએ–પારસીઓની પેરે–સ્વધર્મરક્ષાર્થે જન્મભૂમિ ત્યાગી અને દિશાદિશાઓમાં નવા વાસ વસાવ્યા. એમાના કેટલાક ઋષિપુત્રો પૂર્વમાં પરવર્યા, સાબરમતી ને હાથમતીના કમળજૂથપાથર્યા સંગમતીર્થનીયે ઉપવાસ વનવગડામાં વાસો કીધો, અને ઉત્તરસાબરમતીની ઉંચી ભેખડોનાં ઉંડાં વાંઘાંઓને સચેતન કીધાં. એમ સરસ્વતી ભાંગી, ને ઉત્તર સાબરમતી વસી.

એમાંનું એક બ્રહ્મમંડળ તે ત્‍હમારો સિદ્ધપુરસંપ્રદાયી સત્તાવીસ તાલુકાઓનો ચોળ.

કોટયર્ક પ્રભુના યાત્રિક ખડાયતામંડળે હાથમતીની એ બોખ દીઠી છે; જૈનાચાર્ય શ્રી બુદ્ધિસાગરજીના મહૂડીતીર્થના તીર્થીઓએ એ સરોવરેવિશાળી જળકમળવાડીઓ દીઠી છે; અને પછી ?—પછી આપણા કિયા કિયા ઇતિહાસવેત્તાઓએ ગુજરાતની એક ભીતરભૂમિનાં દર્શન કીધાં છે ? પ્રધાનભાવે આપણ ગુજરાતીઓને જ એ ગુર્જરઅજાણ્યો દેશભાગ છે.

છતાં સરસ્વતીતીરની ગુર્જરસંસ્કૃતિનાં સંસ્કારખંડેરો આજે યે ત્‍હાં સાબરતીરે છે.

પાટણ સ્થાપનાર આદિ ગુર્જરેશ્વર વનરાજ વંશજોના રાજ મહારાજના રાજવંશજોના આજે પણ ત્‍હાં આસપાસ રાજ્યો છે પૂર્વમહિમાને સ્મરાવના આજે પણ ત્‍હાં બ્રહ્મવિદો ને જૈનાચાર્યોના આશ્રમો છે; સાબર સમી નદી છે, નદીનાં વાંઘાં છે, ભેખડો છે, ઘાટ છે, વન છે, તીર્થો છેઃ ગુર્જર સંસ્કૃતિ ને સંસ્કારનાં ખંડેરો છે, પણ એ સરસ્વતીના ઇતિહાસ ખંડેરો છે. જગતભરમાં ઇતિહાસખંડેરો યાત્રાયોગ્ય છે એટલો એ સાબરતટ યાત્રાયોગ્ય છે.

કવિ નાનાલાલનું વ્યાખ્યાન

સાહિત્ય પરિષદની મુક્તિ માટે બ. ક. ઠા. નું માર્ગદર્શન

[ભાવનગર સાહિત્ય સભામાં ગઈ તા. ૫ મીએ પ્રો. બળવંતરાય ઠાકોરે 'પરિષદમુક્તિ' વિષે આપેલા વ્યાખ્યાનમાંથી]

પ્રજામાં જુદા જુદા શોખ ફેલાય અને તેને લગતી પ્રવૃત્તિઓ જોર પકડે તેમ સંઘવ્યવસ્થાએ તેનાં જુદાં જુદાં સંમેલનો થવાં જોઈએ. ભજન અને સંગીત આવી પ્રવૃત્તિઓ છે રાસ, ગરબા, ગરબી આદિ આવી પ્રવૃત્તિઓ છે. ગૃહ્ય અને લલિતકલાઓ આવી પ્રવૃત્તિઓ છે. કાઠિયાવાડની, કચ્છની, ઈડરની, સોરઠની, સુરતની આવી કલાઓ આપણી પચરંગી પ્રજાના પરંપરાસંચિત નાનાવિધ દોલત છે તે બિચારી નગરો અને શહેરોના દમામ અને ભપકા–ભપકીથી શરમાવા લાગી છે. સોડિયાં તાણીને ખૂણેખાચરે ભરાવા લાગી છે, પોતાનું આવી બન્યું કે શું એવી વિમાસણમાં પડી છે. શ્રી. ઝવેરચંદ મેઘાણી જેવા બાહોશ હિમાયતીઓ એવી એવી સ્થાનિક સમૃદ્ધિની વ્હારે સ્થળે સ્થળે નીકળી આવવા જોઈએ. પરંતુ એ ગૃહ્ય અને લલિતકળાઓના ઉત્તેજન માટે સાહિત્યપરિષદની પીઠિકા સમુચિત રંગભૂમિ ગણાય ખરી? હું ના પાડું છું. વિદ્યા અને સર્જનના સર્વોત્તમ વિહારો માટે જ આખી ભાષાની પરિષદને રાખવી જોઈએ, એ મ્હારી પરિષદભાવના છે. વડોદરા જેવા સ્થળમાં પરિષદ મળે ત્યારે રંજનકાર્યમાં માત્ર એક *ઉત્તમ કલાયુક્ત નાટક ભલે ભજવાય; તેમાં નિષ્ણાત* પાત્રો ભલે પોતાના અભિનયથી સહૃદય કલાપ્રેમી પ્રેક્ષકોને મુગ્ધ કરે. નજીકમાં ચાંપાનેર કે એલિફન્ટા જેવાં સ્થળ હોય તે નીરાંતે જોઈ આવવાની બનતી જોગવાઈ પણ ભલે સ્થાનિક સત્કારમંડળ આવેલા મ્હેમાનોને માટે પૂરી પાડે પરંતુ પરિષદનો બાકીનો તમામ સમય નિબંધવાચન, અજાણ્યા લેખકોની પરસ્પર ઓળખાણપિછાન થાય એવા મિત્રમિલનો અને બંધારણ વગેરેને લગતા પરિષદના સક્રિય વ્યવહાર માટે જ રાખવા જોઈએ, એ મ્હારું નમ્ર પરંતુ સુદૃઢ મત છે. જૂની પોથીઓ, ઓળિયો, તામ્રપત્રો, શિલાલેખો આદિનાં પ્રદર્શન ભલે રાખવામાં આવે. સાહિત્યપરિષદનું એ પણ એક અવશ્યક અંગ ગણાય. પરંતુ ચિત્રોનાં પ્રદર્શન સાહિત્યપરિષદ સાથે ભરવાં કે કેમ એ વિષય મતભેદનો ગણું છું; સંગીતની ભજનોની, ગૃહ્ય કલા અને લલિતકલાઓની, સ્થાનિક ઉદ્યોગોની તેમ ચિત્રશિલ્પસ્થાપત્ય આદિ કલાઓની સ્વતંત્ર પરિષદો ભલે આરંભાય અને જામે. નાટક નાટ્યાભિનયની પણ, જેમ વર્તમાનપત્રોની પ્રવૃત્તિની, સ્વતંત્ર પરિષદ ભલે ભરાય અને જામે. સૌથી વધારે અગત્ય અત્યારે જોઉં છું આખી પ્રજાએ ઉપાડી લેવા લાયક કેળવણી પરિષદની: અને પરિષદ ખીલતાં તેમાંથી પ્રાથમિક કેળવણીની પરિષદ, માધ્યમિકની પરિષદ અને યુનિવર્સિટીસ્થાપના માટેની પરિષદ એમ ત્રણ જુદી જુદી પરિષદો ઝડપથી હસ્તીમાં આવે અને જોર પકડે અને પ્રજામત કેળવે તથા વ્યવહારુ સક્રિયતા અનેકાનેક દિશાઓમાં સાધે એમ ઇચ્છું છું. પરંતુ આ સર્વનો ભાર સાહિત્યપરિષદને માથે

લાભ લેશો કે?

હીસ્ટીરીઆ, ગાંડપણ, વળગાડ,
ચીત્તભ્રમ, મગજની નબળાઈ,
સંધીવા કે પ્રવાહ વિગેરે
વા તથા વાયુના રોગો
માટે ખાસ અકસીર
ઉપાય માટે

લખો:—

શ્રી અમર ફાર્મસી
સાણંદ. (અમદાવાદ)

લદાય એ મ્હને તો સાહિત્યપરિષદને ગુંગળાવવાનો રસ્તો જ લાગે છે.

આટઆટલાં વર્ષથી શ્રી. મુનશી પરિષદના આપખુદ ડિક્ટેટર રહ્યા તે દરમિયાન એમણે શી ખાસ સેવાઓ બજાવી તે હવે જોઈએ. શ્રી. મુનશીને છાપાઓમાં એક ઈંચિયા અક્ષરે છપાતી મોટી હાકલો (સ્લોગનો), આખા દેશમાં ફેલાઈ જાય એવા શોરબકોર આદિ ખૂબ પસંદ છે. બંધુકિયા ફટાકા ફોડવા કે અંદર મોટું ચીનાઈ ફાનસ લટકાવીને રાતે બેચાર વાર ચોરસ પતંગ ચગાવવા આદિ શ્રી. મુનશીને ખૂબ આકર્ષે છે. આમાં એ તો કેટલેક અંશે સામાન્ય ગુજરાતી માનસના પ્રતિનિધિ જેવા જ છે એમ પણ કહી શકાય. એમણે નર્મદજયંતી કરી. શ્રી. વિશ્વનાથ ભટ્ટ અને શ્રી. શંકરપ્રસાદ રાવળ જેવાની વિવેચનાશક્તિ અને નિષ્ઠાએ આપણને બે સંગીન પુસ્તકો પણ આપ્યાં. આ ઉપરાંત શ્રી. મુનશીએ જયંતી નિમિત્તે જે ગોકીરો કર્યો અને ભાષણો, લખાણો આદિની ઝડી વાર્સાવી તેમાથી આપણા સાહિત્યને સંગીન લાભ કેટલો વારુ, એ આપણા સૌ સાહિત્યશોખીનોએ અને ભાષાભક્તોએ શાંત ચિત્તે વિચારવું જોઈએ.

શ્રી મુનશીએ હેમાચાર્ય જયંતી કરી. નર્મદ જયંતીની માફક આનું સંગીન ફળ પણ હું તો બે ચોપડીઓ રૂપે જ જોઉં છું; ભાઈશ્રી મધુસૂદન ચિમનલાલ મોદી કૃત એક અને ભાઈશ્રી ધૂમકેતુ કૃત બીજી.

હું શ્રી મુનશીની શક્તિઓને પ્રથમથી વખાણતો આવ્યો છું એમના ગદ્યની, એમના પાત્રસર્જનની, એમની કૃતિઓની વેગીલી ઊર્મિલતાની મેં અનેક વાર પ્રશંસા કરી છે. કલા, સૌંદર્ય અને નીતિની દૃષ્ટિએ એમનાં સર્જનોમાં ક્ષતિઓ પણ રહી જ જાય છે તે હું સારી રીતે જાણું છું તથાપિ એ વિષે મેં હજી લગી વિશેષ ટીકા કરી નથી. અને આજે એ વિષયમાં ફંટાઈ જવું યોગ્ય પણ નથી. શ્રી મુનશીએ પરિષદનું સુકાન આટલા લાંબા સમય લગી પોતાને હાથ રાખ્યું તેમાં એમણે પરિષદ પ્રવૃત્તિની બીજી શી સંગીન સેવા કરી તે બીજા જે કોઈ મ્હને સકારણું જણાવશે તેમને સાંભળવા હું તૈયાર છું. આજ મ્હારો ટીકા વિષય મુનશી પોતે નહિ એટલે દરજ્જે એમનું બંધારણ. છે શરૂઆતમાં શ્રી મુનશી ફરી ફરીને કહેતા કે તેમને પૂરતો સાથસહકાર મળતો નથી આ એમનું કથન આપણા સાહિત્યસેવકો અને પરિષદભક્તોને અન્યાય કરનારૂં હતું પોતાને અનુકૂલ રહે એથી વધારે–કહો કે સૌથી વધારે–સજ્યો પરિષદમંડળમાં અથવા હાલની પરિભાષા પ્રમાણે પરિષદમાં જોડાય એવી કશી પ્રવૃત્તિ એમણે કરેલી જ નથી હવે એઓ એવા મંદ ઉત્સાહ કે બેપરવાઈના આક્ષેપો છોડી દઈને કહે છે ભલે તમે કોઈ મ્હને સાથ સહકાર ન આપો; ભલે તમે અસંતોષ અને ખુલ્લો વિરોધ દર્શાવો પરિષદનો જુમ્મો મ્હારે માથે છે, મ્હારી જવાબદારી હું સમજું છું અને તે હું બજાવ્યે જઈશ. કરાંચીથી એમની સામે પ્રગટ થવા માંડેલો વિરોધ વડોદરા સંમેલન લગીમાં સારી પેઠે વધ્યો છે એ હકીકત પરિષદપ્રવૃત્તિમાં રસ લેતા કોઈથી પણ અજાણી નથી.

વળી આ બંધારણ દાખલ થયું તે પછી જ્યાં જ્યાં પરિષદ કે સંમેલન થયું છે ત્યાં ત્યાં સ્થાનિક કાર્યકર્તાઓ અને પરિષદમંડળના પ્રમુખાદિ અધિકારીઓ વચ્ચે તાત્પર્ય કે આપખુદ સત્તાધર શ્રી મુનશી વચ્ચે મહત્ત્વના મતભેદો અને વિરોધો થયા જ કર્યા છે. આ જેમ ઉપસ્થિત થતા ગયા તેમ તેમ કાગળે ચડાવવામાં આવ્યા હોત અને તે તે પરિષદના અહેવાલ પુસ્તકોમાં સ્થાનિક મંડળની મિનિટ બુકની નોંધો લેખે પ્રકાશમાં મુકાયા હોત, અંતે શ્રી મુનશી અને સ્થાનિક કાર્યકરોએ મળીને જે જે કામચલાઉ સમજુતી કરીને તે વખતના સંમેલનનું કાર્ય સાચવી લીધું એ સર્વની જેવી બની તેવી હકીકતો અહેવાલોમાં પ્રકટ થવી જોઈતી હતી તેમ પ્રકટ કરવામાં આવી હોત. તો આ બંધારણ ક્યારનુંય પોતાના જોહુકમી અને અવ્યવહારૂ રૂપમાં જાહેર થઈ ચૂક્યું હોત અને પ્રજામતે તેને આજ લગી ચાલુ રહેવા દીધું જ હોત નહિ. બંધારણી અને ડેમોક્રેટિક વર્તનનું

'એક મુખ્ય ધોરણ આ છે કે આ સર્વ મિનિટબુકમાં નોંધાવું જોઈએ અને દરેક પરિષદ (વા. પરિષદ્‌સંમેલન) ના સત્તાવાર અહેવાલમાં પ્રજાની જાણ માટે પ્રકટ થતું રહેવું જોઈએ; શ્રી મુનશી ડિક્ટેટર રહ્યા છે તે ગાળા દરમિયાનના નડિયાદની પરિષદથી માંડીને આજલગીના અહેવાલ ગ્રંથોમાં આ કશુંજ પ્રકટ કરવામાં આવેલું નથી. કેમકે એ પ્રકાશનકાર્યની સ્વતંત્રતા પણ સ્થાનિક કાર્યકરોને રાખવામાં આવેલી નથી. એ અહેવાલોનાં જે કંઈ છાપાંઓમાં લેવાયલાં અવલોકનો મ્હારા જોવામાં આવ્યાં છે, તેમાં કોઈએ આ મૌન વિષે ઈશારો સરખો પણ કરેલો હોય એમ મ્હને યાદ આવતું નથી અને બંધારણની પદ્ધતિ અને લહતને લગતી તમામ બાબતોમાં આપણો પ્રજામત કેટલો બધો પછાત છે તેનો આથી વધારે વજનદાર પુરાવો આપી શકાય એમ પણ નથી.

વારૂ, હવે આપણા તરુણ લેખકો પોતે જ કંઈક કરવાને બહાર પડવા ઈચ્છે છે તો તેઓએ શું કરવું એ સવાલ મહત્ત્વનો બને છે. શું તેઓ સાહિત્ય પ્રવૃત્તિની પ્રજાકીય સંસ્થા લેખે નવી જ પરિષદ રચવા માગે છે? જૂની સંસ્થા અને આવી નવી સંસ્થા એકબીજાની હરીફાઈ કરે અને પાંચપંદર વર્ષે બને તો એકત્ર થાય એ પ્રમાણેનો આંતરકલહ ઈચ્છવાલાયક ગણાય ખરો એ વિષય આપણા દરેક સાહિત્યસેવકે બનતી ગંભીરતાએ વિચારવા જેવો છે. મ્હને તો એ પ્રમાણેના લાંબા કે ટુંકા આંતરકલહમાં કશો સાર દેખાતો નથી. આ છે તે પરિષદ; અને પરિષદ સંમેલનને વળગતું તેના બંધારણને બંધારણી રીતે સુધારીને મઝમતને માન આપે અને સાથે તેને કેળવે તથા તેની પાસે સક્રિય વ્યવહારૂ પ્રગતિમાં પૂરતો ટેકો મેળવ્યા કરે એવું બનાવવું, શ્રી મુનશી જેવાની ડિક્ટેટરી આપખુદીમાંથી પ્રવૃત્તિને છોડવી લઈ ફરી બીજા એવા કોઇ સત્તાલોભીના પંજામાં તે ન જકડાય, એ પ્રમાણેનું ડેમોક્રેટિક રૂપ આખી પ્રવૃત્તિને અને તેના બંધારણને આપવું. એ એક જ માર્ગ મ્હને તો ઉત્તમ અને કાર્યસાધક જણાય છે.

આપણા કોલેજિયનોની દુઃખદ શારીરિક સ્થિતિ

૧૯૪૦–૪૧ના વર્ષના સામાન્ય આંકડા

વિભાગ	કુલ સંખ્યા	ઓછું વજન	છાતીનું ઓછું માપ	જનનેન્દ્રિયની ટીકા
કોંકણ	૬૪૫૦	૩૫૯૬	૨૭૫૦	૫૯૮
દક્ષિણ	૫૦૭૪	૨૭૭૩	૨૫૩૬	૨૭૬
કર્ણાટક	૧૨૨૧	૭૪૯	૫૭૭	૯૧
સિંધ	૧૫૦૦	૭૩૫	૭૪૬	૧
ગુજ-કાઠી.	૫૭૦૬	૩૬૦૨	૩૮૦૯	૩૦૦

ઉપર પ્રમાણેની નક્કર હકીકત શું સૂચવે છે? આંકડાઓ શું કહી જાય છે? આરોગ્યની નબળાઈ બધા જ પ્રાન્તો તથા વિભાગોમાં દેખાય છે. સામાન્ય આરોગ્યનું ધોરણ બધે નીચે ઉતરતું જાય છે સર્વ-સામાન્ય બાબત છે, પણ આ આંકડાઓ ગુજરાતની શરમ-કથા ખુલ્લી પાડે છે એ એક હકીકત છે.

બીજા બધા વિભાગો સાથે સરખાવતાં સિંધનો નંબર સૌથી આગળ આવે છે. સિંધમાં આ વર્ગમાં સાઠ ટકા વિદ્યાર્થીઓ છે. ત્યારપછી કોંકણ અને પછી દક્ષિણ વિભાગ આવી જાય છે નબળાઇની હરિફાઈ આપણે કર્ણાટક સાથે કરીએ છીએ. પણ ૧૯૪૦–૪૧ ના અહેવાલમાં કર્ણાટક ગુજરાત કરતાં આગળ વધી જાય છે. આમ ગુજરાતનું યૌવનધન મુંબાઈ પ્રાંતમાં સૌથી છેલ્લી કક્ષાએ છે.

૧૯૪૦–૪૧માં ૫૭૦૬ વિદ્યાર્થીમાંથી ૩૬૦૨નું વજન જોઈએ તેટલું નથી. અને ૩૮૦૯નું છાતીનું માપ પણ ઓછું છે. આ રીતે તપાસતાં ગુજરાત કાઠીયાવાડની કોલેજોમાં ૩૩ ટકા જ વિદ્યાર્થીઓ શસક્ત છે અને બાકીના આંકડા શું સૂચવે છે? ગુજરાતના જુવાન કહેવાતા સો જુવાનોમાંથી માત્ર તેત્રીસ જુવાનો જ 'જુવાન' કહેવા લાયક છે અને બીજા......?

જનનેન્દ્રિય વિષેની ટીકાઓ પણ સિંધમાં ઓછામાં ઓછી જોવામાં આવે છે. જો કે બીજા વિભાગોમાં

થયેલી ટીકાઓ સરખા પ્રમાણમાં છે, પણ તેનું પ્રમાણ ઓછું છે.

ખાસ ગુજરાત–કાઠીયાવાડના આંકડા

અત્યાર સુધીની આપણી તપાસમાં આપણને ગુજરાતનો આંક આરોગ્યની બાબતમાં છેલ્લો જ છે એમ દેખાયું છે.

માટે હવે આપણે ગુજરાત કાઠીયાવાડની બધી જ કોલેજોના દાક્તરી તપાસના આંકડા વિગતવાર જોઈએ, આ આંકડાઓ આપણા માર્ગદર્શન માટે ખાસ આવશ્યક છે અને તેનો અભ્યાસ રસદાયક થઇ પડશેઃ

૧૯૪૦–૪૧ ની તપાસ

કોલેજનું નામ	કુલ સંખ્યા	ઓછું વજન	વધારે વજન	છાતીનું ઓછું માપ	દાંતની નબળાઈ	આંખોની નબળાઈ	સુધરી શકે તેવી આંખો	જનનેન્દ્રિય ટીકાઓ	પેશાબ
૧ ગુજરાત કો.	૧૦૫૦	૫૪૨	૪૮	૬૫૮	૪૨	૨૩૨	૨૨૦	૨૩	૧૬
૨ લાલભાઈ આર્ટ્સ કો.	૩૨૯	૧૬૫	૨૮	૧૮૮	૨૯	૬૦	૭૪	૧૬	—
૩ કોમર્સ કો.	૬૫૮	૩૬૧	૫૮	૪૦૧	૩૫	૬૭	૧૭૨	૯	૨
૪ લૉ કોલેજ	૧૬૪	૮૧	૬	૯૪	૧૦	૩૬	૩૪	૪	—
૫ એમ. ટી. બી. કો. સુરત	૯૭૩	૬૬૨	૩૫	૭૧૭	૮૪	૨૯૧	૧૨૭	૭૫	૯૨
૬ લૉ કો, સુરત	૩૨	૧૩	૩	૧૭	૪	૫	૯	૪	૩
૭ વડોદરા કો.	૧૩૬૨	૯૭૫	૪૧	૮૦૫	૩૨૦	૨૦૭	૧૯૬	૧૪૪	૪
૮ જુનાગઢ કો.	૩૮૮	૨૪૮	૧૮	૨૫૮	૧૭	૧૩૯	૨૧	૨૨	૬૪
૯ ભાવનગર કો.	૫૦૫	૩૩૨	૨૫	૨૬૫	૮૫	૨૨૨	૪૮	૧	૦
૧૦ રાજકોટ કો.	૩૪૫	૨૧૩	૨૪	૨૦૩	૩૮	૭૬	૪૬	૩	૨
	૫૭૦૬	૩૬૦૨	૨૮૨	૩૮૦૯	૬૪૫	૧૩૩૦	૯૩૮	૩૦૦	૧૧૩

ઉપરનાં પરિણામો સમગ્રપણે તપાસતાં જણાશે કે ૧૯૩૮–૩૯માં લગભગ ૪૦ ટકા, ૧૯૩૯–૪૦માં લગભગ ૩૦ ટકા અને ૧૯૪૦–૪૧માં ૩૨ ટકાજ માત્ર સશક્ત અને તંદુરસ્ત વિદ્યાર્થીઓ છે. એમાંથી એક વસ્તુ સ્પષ્ટ દેખાય છે કે વિદ્યાર્થીઓનું આરોગ્ય ઉત્તરોત્તર નબળું પડતું ગયું છે.

એજ પરિણામોને વિગતવાર તપાસતાં જણાશે કે ૧૯૩૮માં ૪૦૦૬ માંથી ૨૭૮૭, ૧૯૩૯–૪૦ માં ૫૦૬૭ માંથી ૩૨૫૬ વિદ્યાર્થીઓ અને ૧૯૪૦–૪૧માં ૫૭૦૬ માંથી ૩૬૦૨ વિદ્યાર્થીઓનું વજન જોઈએ તે કરતાં ઓછું છે આ સાથે વધુ વજનવાળા વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા સરખામણીમાં ઘણીજ નાની છે. ત્રીજું કોલમ જોતાં આપણને માલૂમ પડશે કે લગભગ ૬૦ ટકા વિદ્યાર્થીઓની છાતીનું માપ તેમની ઉંમર તથા ઉંચાઈ પ્રમાણે જેટલું હોવું જોઈએ તે કરતાં પણ ઓછું જણાય છે.

એ પછી આંખોની નબળાઈ બીજા નંબરે આવે આવે છે ૧૯૩૮–૩૯માં આ નબળાઈનું પ્રમાણ ઓછું હતું. પણ ૧૯૩૯–૪૦ તથા ૧૯૪૦–૪૧ માં ૧૫ થી ૨૦ ટકા જેટલું વધી જવા પામ્યું હતું અને આમાં વધારે દુઃખદ હકીકત એ છે કે અડધા ઉપરાંતના વિદ્યાર્થીઓ તો તેમના આંખના નંબર પ્રમાણેના ચશ્મા નહિ પહેરતાં ખોટાજ નંબરના ચશ્મા પહેરે છે.

કાન, નાક તથા ગળા માટે ૧૫ ટકા વિદ્યાર્થીઓ માટે ફરિયાદ છે.

જનનેન્દ્રિયના દોષોની ટીકા

આ સાથે વિદ્યાર્થીઓની જનનેન્દ્રિયના દોષો ધ્યાન ખેંચે છે. આ બાબતમાં સ્પષ્ટ નક્કર હકીકતો અને ચોક્કસ બીનાઓ તરફ આંખમીચામણાં થઈ ના શકે. જાતીયતાનો ખ્યાલ અને તેનું જ્ઞાન આ તબક્કે દરેક વિદ્યાર્થીને આવશ્યક છે એ કહેવાની ભાગ્યે જ જરૂરિયાત છે. વિદ્યાર્થીઓ અને જાતીય ચર્ચા એ વિષય બહુજ નાજુક છે. એની આસપાસ અવરોધના અને અજ્ઞાનનાં પડળો જામ્યાં છે.

આ વિભાગમાં આપેલા આંકડાઓમાં (૧) ઇન્દ્રિયની અસ્વચ્છતા તથા (૨) ઇન્દ્રિયની ખોડવાળા વિદ્યાર્થીઓનો સમાવેશ થાય છે, અને આ વાત ઓછામાં ઓછા ૭ ટકા વિદ્યાર્થીઓને સ્પર્શે છે.

આપણો એવો તો કદી દાવો હોઈજ ના શકે કે આ વિભાગમાં એક પણ ટીકા ન હોય. પણ એટલું તો ભારપૂર્વક કહીએ કે ઇન્દ્રિયની અસ્વચ્છતા વિષે તો એક પણ ટીકા ના હોવી જોઈએ. કૉલેજમાં જતો વિદ્યાર્થી પુખ્ત ઉંમરનો કહી શકાય. એમાંના કેટલાક તો પ્રભુતામાં પગલાં માંડી ચૂકેલા અથવા કેટલીક વાર તો ઉંમરે પહોંચેલા વિદ્યાર્થીઓ આવી અગત્યની બાબતમાં બેદરકાર રહે એ ખરેખર શોચનીય છે.

આખાય યુવાનસમુદાયની કથા

આપણા વિદ્યાર્થી ઉપર આપણા રાષ્ટ્રના ભવિષ્યનો આધાર છે. અત્યાર સુધીના તપાસેલા આંકડા લાલબત્તી જેવા છે. વધુમાં કહીએ તો વિદ્યાર્થીઓના આરોગ્યમાં સડો પૂરેપૂરો પ્રવેશી ચૂક્યો છે તેની સાબિતી જેવા છે. આપણી તપાસમાં આપણે ફક્ત કૉલેજમાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થીઓના આંકડા જ તપાસ્યા છે અને એ રીતે આપણી આ તપાસનું ક્ષેત્ર મર્યાદિત છે. એના ઉપરથી બાંધેલા વિચારો ગુજરાત-કાઠીયાવાડના આખાય યુવાન સમુદાયને લાગુ પાડી શકાય કે કેમ તે વિષે પ્રશ્ન ઊઠે એ સ્વાભાવિક છે. છતાં એમ તો ખાત્રીપૂર્વક કહી શકાય કે કૉલેજોમાં અભ્યાસ કરતા યુવાનો કરતાં બીજા યુવાનો વધારે તંદુરસ્ત તો નહિ જ હોય.

આંકડા ઉપરથી ઊતરીને મૂળભૂત વસ્તુનો વિચાર કરીએ તો આ બધી નબળાઈઓ થોડે ઘણે અંશે દૂર કરીને આપણા વિદ્યાર્થીઓની આરોગ્યની કક્ષા સહેજે સુધારી શકાય, અને જેટલી કક્ષાએ આજે આપણે બેઠેલા છીએ તેના કરતાં હરગીઝ આગળ વધી શકાય. ['પ્રજાબંધુ'માંથી]

ફક્ત અનાવિલ બહેનો માટે

સસ્તા લવાજમે

૮૮ વર્ષથી ચાલતું સ્ત્રી ઉપયોગી બહેનોનું માનિતું માસિક પત્ર

અનાવિલ બહેનોને

સને ૧૯૪૪ માટે ફક્ત

દેશમાં માટે રૂ. બે

પરદેશ માટે રૂ. ત્રણ

આજે જ તમારું લવાજમ મોકલી ગ્રાહક બનો.

"સ્ત્રીબોધ"

નામ ______

ઠે. ______

મુ. ______

ઉંમર ______ અભ્યાસ ______

સહી ______

"સ્ત્રીબોધ" કાર્યાલય

પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

જાણવા જોગ સ્ત્રી સમાચાર

મહાશિવરાત્રિની મહાન સંધ્યાએ પૂ. શ્રી. કસ્તુરબાનું શોકજનક અવસાન થયું છે.

લાંબા વખત થયાં બિમારી ભોગવતાં પૂ. કસ્તુરબા બુધવારે શિવરાત્રિના દિવસે ૭–૩૦ વાગે અવસાન પામ્યાં છે. તે સમાચારથી આખોયે ભારત દેશ દુઃખમાં ડૂબી ગયો છે.

×

સુરતનાં મહિલા કાર્યકર અને વિખ્યાત તબીબ ડૉ. જમશેદજી લશ્કરીનાં ધર્મપત્ની મીસીસ શિરીનબાઈ લશ્કરી સાઠેક વર્ષની વયે બેલગામમાં અવસાન પામ્યા છે.

×

જાણીતા મહાસભાવાદી સ્ત્રી-કાર્યકરતા શ્રી ભક્તિલક્ષ્મી દેસાઈ અને સુરતના શ્રી જ્યોત્સ્નાબહેન શુક્લ જેમને હિંદ રક્ષણધારા હેઠળ સને ૧૯૪૨ના ઓગસ્ટ માસથી અટકમાં રાખવામાં આવ્યા હતા. તેમને બીનશરતે છોડી મુકવામાં આવ્યા છે.

×

કલકત્તા અખિલ હિંદ મહિલા પરિષદની શાળાએ ઠરાવ કર્યો છે કે રાષ્ટ્રનેતાઓની મુક્તિ અને રાષ્ટ્રીય સરકાર સ્થાપના થવાથી હાલની પરિસ્થિતિ સુધારી શકે.

×

કુંડલામાં એક પંદર વરસની જુવાન સ્ત્રીએ અને ગોમટામાં એક કણબીની સ્ત્રીએ કુવામાં પડી આપઘાત કર્યો છે.

×

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલનાં પુત્રી કુમારી મણીબેન પટેલ તથા કુમારી પ્રેમા કંટકને બીનશરતે છોડી મુકવામાં આવ્યા છે.

×

વડોદરાના એક પાટીદાર કુટુંબની પદ્માવતી નામની ૩૦ વરસની યુવતીએ મુંબઈ એસ્પ્લેનેડ પોલીસ કોર્ટમાં રજીસ્ટ્રાર સમક્ષ નિવેદન નોંધાવ્યું હતું કે "હું મારા પિતાનું ઘર રાજીખુશીથી પહેરેલાં કપડાંભેર છોડી આવી છું અને જુમામસ્જીદમાં મેં ઈસ્લામ ધર્મ અંગીકાર કર્યો છે. મેં મારૂં ઈસ્લામી નામ સલીમા રાખ્યું છે. અને સૈયદ અહમદ નામના યુવાન સાથે હું લગ્ન કરનાર છું."

આ ડેકલેરેશન નોંધાવી મજકુર બાળા કોર્ટ છોડી જતી હતી તે વખતે જાણીતા એડવોકેટ શ્રી છેલશંકર વ્યાસની ચકોર આંખો તેના પર પડી હતી અને તેઓ છોકરીના સગાંની મદદે ગયા હતા. છોકરીને તેના પ્રિયતમ સાથે જતી અટકાવી હાલ તુરત માટે મુસ્લિમ સાથે પરણતી અટકાવવામાં આવી હતી.

બહેનો

તમો – તમારા બાળકો-તમારા સ્વજનો નીચેના કોઈ દરદથી પીડાતા હોય તો

વાગોટા

(ટેબલેટ)

વાપરવા ખાસ આગ્રહ કરો

ગેસ, ગોળો, ઝાડાની કબજીયાત, અરૂચી, તેમજ પેટના ગમે તેવા દરદો માટે અતી લાભકારક છે.

દરેક ઘરમાં કાયમી વસાવવા યોગ્ય છે. એક વખત વાપરી ચમત્કાર અનુભવો.

કી. બા. ૧ના રૂ. ૧–૮–૦

દરેક દવાવાળાઓ વેચે છે અગર મળો.

વાગોટા કું.

પો. બો. ૯૪, અમદાવાદ.

વર્ષ ૨૫ મું : માર્ચ ૧૯૪૪ : અંક ૩ જો

જો હોત હું—

જો હોત હું કોયલ કાળી,
વસંતને બોલાવ્યા કરતે;
જો હોત હું નારી રૂપાળી,
તો જગને ડોલાવ્યા કરતે;
જો હોત હું પુષ્પ તરૂ ડાળી,
તો ફૂલડાં વેર્યાં કરતે;
જો હોત હું એ ફૂલડાંનો માળી.
તો પ્રેમચિત્ત દોર્યાં કરતે;
જો હોત હું અમીરસપ્યાલી.
જીભલડીને ચૂમ્યા કરતે;
જો હોત હું મીઠી કવાલી,
તો હોઠ ઘુમ્યા કરતે;
જો હોત હું બોલી કાલી કાલી,
તો મનડાં બહલાવ્યા કરતે;
જો હોત હું કથની કો ઠાલી,
તો બાળમૂખ ઘેલાં કરતે;

"સોનાની"

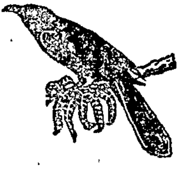

હિંમત

એક બીકણ છોકરો, હિંમત તેનું નામ,
બીતો માખીથી યે પણ રાખે પુરદમામ.
મારે કીડી કોઈ સમે કહે "માર્યો મેં વાઘ"
માને ન કોઈ ત્યારે કહે, "એ તો હતી છાપ."

આ બહાદુર બંકડા, શુરનો નહિ પાર,
વાતો કરે જબરી કહેતાં ના'વે પાર

મળ્યા મિત્રો કોઈ સમે, ઉખાળી એણે વાત
બીક નહિ મારે કોઇની ભલે હોય રાત.

જઉં હું શ્મશાનમાં તો ભાગે મારાથી ભૂત
ભૂત ના હોય સાચાં એ તો બચ્ચાનું તુત.

વાઘથી પણ ડરું નહિ ભલે આવે સિંહ
કરી નાખુ કુચ્ચા તેના ઉતારું મારી રીસ.

હાથી ભાગે મુજ થકી મારૂં કદી હું બુમ
થાય સામે એ કદી તો કરી નાંખુ હું ખૂન.

એ સમે ભૂકર્યું ગધ્ધું, ઉડયા બંકાના હોશ,
સિંહ હાથી બાજુએ રહ્યા, દીધી એણે દોટ.

કનૈયાલાલ રૂ. પારેખ

કુસંપ

હાલમાં આપણા ઉપર અંગ્રેજ સરકાર રાજ્ય કરે છે. પણ એક વખત એવો હતો કે, આખા હિંદમાં હિંદુ રાજાઓનું જ રાજ્ય હતું. તેમાં છેલ્લો બળવાન, ને પરાક્રમી પૃથ્વીરાજ ચોહાણ કરીને દિલ્હીની ગાદી પર થઇ ગયો. તેની પાસેથી મુસલમાનોએ રાજ્ય લઈ લીધું. શાહબુદ્દીન ઘોરી–કરીને એક મુસલમાન રાજા હતો, તેને છ વખત પૃથ્વીરાજે હરાવ્યો હતો. બધા હિંદુ રાજાઓ સંપ કરીને તેની સામે થતાં અને પૃથ્વીરાજની આગેવાની નીચે તેને હરાવતા. હવે સાતમી વખતે જયચંદ નામના કનોજના રાજાએ પૃથ્વીરાજ ઉપર દ્વેષ કરીને શાહબુદ્દીનનો પોતે પક્ષ પકડયો. હિંદુઓમાં કુસંપ પેઠો હતો. તેમાં પૃથ્વીરાજ અને જયચંદ વચ્ચે દુશ્મનાવટ ઊભી થઈ હતી. તેથી આ વખતની લઢાઇમાં પૃથ્વીરાજની હાર થઈ, અને હિંદમાં મુસલમાની રાજ્યની સ્થાપના થઈ. અંદર અંદરના કુસંપથી આપણો દેશ બીજાઓના હાથમાં ગયો તે ગયો. હજી પણ તે આપણા હાથમાં આવતો નથી. જુઓ કુસંપથી કુટુંબ તૂટે, મિત્રો છુટે, પૈસો ખુટે, દુશ્મન લૂટે, અને છેવટે રાજ જેવાં રાજ પણ ચાલી જાય છે. એ આ પૃથ્વીરાજના દાખલા ઉપરથી જોઇ શકાય છે,

પૃથ્વીરાજને જયચંદની વચ્ચે કુસંપ થવાનાં બે કારણો ઉત્પન્ન થયાં હતાં, તે બંને મસિઆઇ ભાઈ થતા હતા, તેમનો દાદો અનંગપાળ તે દિલ્હીનો રાજા હતો. અને તેને કુંવર હતો નહિ. પણ માત્ર બે કુંવરીઓ જ હતી એક કુંવરીને અજમેરના રાજા સાથે પરણાવી હતી તેનો દીકરો તે પૃથ્વીરાજ ચૌહાણ અને બીજી પુત્રી કનોજના રાજાને ત્યાં પરણાવી હતી તેનો દીકરો તે જયચંદ રાઠોડ.

બંને દીકરીઓના કુંવરોમાં પૃથ્વીરાજ બુદ્ધિશાળી; બળવાન ને શૂરવીર હતો. તેથી અનંગપાળે વિચાર કરીને પોતાની ગાદી પૃથ્વીરાજને આપી. આથી જયચંદને અદેખાઈ ઉત્પન્ન થઇ. વળી બીજું કારણ એવું બન્યું કે જયચંદની દીકરી સંયુક્તાનું પૃથ્વીરાજે હરણ કર્યું–જયચંદે સંયુક્તાને પરણાવવા માટે સ્વયંવર રચ્યો હતો. તેમાં દેશ દેશના રાજા-મહારાજાઓને નોતર્યા હતા. પણ પૃથ્વીરાજને આમંત્રણ આપ્યું નહોતું, છતાં પણ–પૃથ્વીરાજ પોતે વેશ બદલીને છાનો માનો ત્યાં આવ્યો હતો બધા રાજાઓ જાણતા હતા કે બંને ભાઈઓ વચ્ચે અણબનાવ છે. તેથી પૃથ્વીરાજ આવ્યો નહિ હોય. પૃથ્વીરાજને અપમાન કરવા ખાતર તેનું પુતળું બનાવીને તે પુતળાને દરવાજો સંભાળવા માટે ખાસડાં મૂકવાની જગાએ પહેરેગીર તરીકે ઊભું રાખ્યું. પૃથ્વીરાજ જેવો રાજા તેનું આવું હડહડતું અપમાન, તે તે કેવી રીતે સહન કરે? પણ ડાહ્યા માણસો તો વખત જોઈને વર્તે છે. તેવી રીતે પૃથ્વીરાજ પણ તે વખતે ચુપ રહ્યો. પરન્તુ જ્યારે સંયુક્તાએ વરમાળા તે વીર પુરુષના પુતળાને પહેરાવી, તેજ વખતે

(અનુસંધાન પાન ૮)

હાથલો થોર

પ્રો. લાભશંકર જોષી

એક હતો ભાઇ. એક હતી બેન. ભાઇ તેર વરસનો. બેન નવ વરસની. ભાઇ મોટો. બેન નાની. બન્ને હળીમળીને રહે. સાથે રમે. સાથે જમે. ભાઇને બેન વિના ન ગમે. બેનને ભાઇ વિના ચેન ન પડે. એવાં એનાં હેત હતાં.

છતાં બનવા કાળ છે. કે એક દિવસ વાતવાતમાં ભાઇબેન લડી પડયાં. ભાઇ ખિજાઇ ગયો. એનો મિજાજ હાથ ન રહ્યો ને બેનને મારવા હાથ ઉગામ્યો.

બા આ લઢવાડ સાંભળી ગએલી. તેથી જુદા પાડવા દોડતી આવી. સમજાવા જાય ત્યાં તો ભાઇએ ઉગામેલો હાથ બેનના ગાલે લાગી ગયો. જોરથી થપ્પડ ચોડી કાઢી. બેનના કુંણા ગાલ પર ભાઇનો પંજો ઊઠી આવ્યો. બેન રોઇ પડી. ભાઇ શરમાઇ ગયો. નીચું જોઇ રહ્યો.

બેનના ગાલ પર ભાઇનો પંજો જોઇ બા કકડી ઊઠી. અરે, ભાઇ. તેં ગભરુ બેનને આવી થપાટ મારી ? ? ? જો બેનના ગાલપર તારો પંજો ઊઠી આવ્યો છે. આવું હોય ?

"જા તારો હાથલો ઉગશે."

બેન સાંભળી ગઇ. રોતી છાની રહી ગઇ.

બા, બા, તેં ભાઇને આ શું કીધું ? ભાઇનો હાથલો થશે !

હા બેન. બનવા કાળે બની ગયું. ભાઇનો હાથલો થશે જ.

બા, બા, ભાઇનું હેત ભૂલાય તેવું નથી. ભાઇ આપણાથી જુદો પડે એ મને ન ગમે. ભાઇ હાથલો થાય તો કોઈ રીતે એનો ઉદ્ધાર ?

હા બેન, એક ઉપાય છે. હાથલાને તીક્ષ્ણ કાંટા થાય તો એનાથી ભાઇનો ઉદ્ધાર થશે.

બા, તો હું તીક્ષ્ણ કાંટા થઇશ. ભાઈના ઉદ્ધારનો માર્ગ કરીશ. ભાઈ વિના મને ચેન ન પડે. સાથે રમ્યા. સાથે જમ્યા. ભાઇ હાથલો થાય તો હું અહીં રહી શું કરું ? હું કાંટા થઈ હાથલાને ચોંટીશ.

અરે રે ! ! તમે બન્નેય ચાલ્યા જાઓ તો મને શો રીતે ગમે ? તમારા વિના મારા દિવસો કેવી રીતે જાય. ? હું અહીં રહીને શું કરું ? તો તો હુંય તમારી સાથેજ આવીશ.

બા, બા, તું અમારી સાથે આવી શું કરીશ ? તું તો ઘરડી થવા આવી છે. અહીં જ રહે ને આરામ લે.

ના રે બેન. તમારા વિના મારે આરામ કેવો ? જ્યાં તમે ત્યાં હું. તમારી સાથે આવીશ. નવું શરીર ધારણ કરીશ. ને હાથલા પર લાલ લાલ ડોડવા બનીશ. હાથલાને શોભાવીશ.

એટલું કીધું ને ભાઈ, બેનને બા એ ત્રણે જણાં ધરતીમાં સમાઈ ગયાં.

એજ ઠેકાણે એક નવીન વનસ્પતિ ઉગી નીકળી, જાડાં જાડાં પાન. થડ નહીં. ડાળી નહીં ને ડાંખરુંય નહીં. પાન, પાન ને પાન જ.

પાંદડામાંથી પાંદડું ફૂટે. તેમાંથી પાછું પાંદડું. પાંદડાની જ ડાળી બને ને જાય વધ્યે.

પાનનો આકાર હાથના પંજા જેવો. હાથની જાડી હથેલી જ જોઇ લ્યો. જાણે ઉગામેલો ભાઇનો હાથ જ ન ઊગ્યો હોય ? લોકોએ જોઇ નામ પાડયું "હાથલો"

હાથલાને પાંદડે પાંદડે કાંટા. એક નહીં

બે નહીં. પણ ઘણાં કાંટા. પાંચ પાંચ, સાત સાતના જુમખે જુણખા. કાંટાના જુથના જુથ.

કાંટા પણ કેવા? જેવા તેવા નહીં. લાંબી પાતળી સોયો જ જોઇ લ્યો. તીક્ષ્ણને અરડ. નાનાં ને મોટા. પાંદડાને ચોંટેલા. ધાએતાએ ખરે તેવા નહીં હાથલાથી જુદા ન પડે. સ્નેહથી સજ્જડ ચોંટેલા. જાણે ભાઇ બેનનાં હેત!!! ઉપરને નીચે, આડા ને ઉભા બધે કાંટા, કાંટા, ને કાંટા જ. હાથલાને કોઈ હાથ ન અડાડી શકે.

હાથલાને માથે લાલ લાલ ડોડવા. ડોડવાથી હાથલો શોભે. જાણે માએ શણગારેલ લાડીલો કુંવર. ડોડવાથી હાથલો બહુ રળિ-આમણો બન્યો. સૌ હાથલા સામે જુએ, ડોડવા લેવા લલચાય, પણ કાંટાવાળું કામ ભારેને? ડોડવા પર પણ કાંટા, નાના ને પાતળા. ઝીણી ઝીણી લાળું. ડોડવાને હાથ ન અડાડી શકાય.

લીલો હાથલો, તીક્ષ્ણ કાંટા, અને લાલ ડોડવો સૌનું ધ્યાન એંચતા હતા. પણ કોઈ હાથ ન અડાડી શકતું.

×

થોડો સમય ગયો હશે. એક રાતે હાથલો કાંટા અને ડોડવા વાતું કરતા હતા.

બા બોલી બેન, તેં તો બહુ આકરું રૂપ લીધું! ભારે ચોકી કરે છે? આવી જ તીક્ષ્ણ રહીશ તો કોઇ આપણને અડશે નહિં. આપણો ફેલાવો થશે નહીં. ને ભાઈનો—આપણો ઉદ્ધાર થતાં બહુ સમય લાગશે.

હાથલો કહે હા બેન, બા ઠીક કહે છે. તારી તીક્ષ્ણતા કાંઈક ઓછી કર, તો જલ્દી છૂટકો થાય. આમ એકલા ઉભા રહેવાથી મને દુઃખ થાય છે.

બેન કહે ના બા તીક્ષ્ણતા તો આ બરાબર છે. આમાંથી ભાઈની મુક્તિનો રસ્તો થશે. મારા ભાઇને કે તને કોઈ હાથ શેના અડાડી શકે?

અંધારી રાતે થતી આ વાત એક ગામડીયો સાંભળી ગયો. "હાથ શું કરવા અડાડે લાકડીથી ન પાડે" આટલું કહી તે ચાલતો થયો.

માણસ જાતની આ અક્કલ પર હાથલો કાંટા અને ડોડવો હસી ગયાં. બોલતા બંધ થયા ને હવાની લ્હેરથી જરા હલ્યા.

×

એક દિવસ એ ગામડીયો હાથમાં મોટી ડાંગ લઇ હાથલા પાસે આવ્યો. એણે લાકડીથી હાથલાનો કટકો જુદો પાડયો. તેને ગામની પરવાડે વાવ્યો. ચોમાસે હાથલો ચોંટી ગયો. તેમાંથી પાંગર્યો ને મોટો થયો.

પાન, પાન ને પાન: કાંટા કાંટા ને કાંટા ને ઉપર લાલ ડોડવા. એક હાથલામાંથી બે થયા. બેમાંથી ચાર અને ચારમાંથી અનેક જ્યાં કટકા વાવ્યા ત્યાં ચોંટી ગયા. પાંગર્યા ને ફેલાયા. ઉંચા પણ ખુબ થયા બે માથોડા જેટલા. ખીચોખીચ ઊગ્યા. જરાય જવાની જગા ન જણાય.

પછી તો ગામે ગામ ને ઠામે ઠામ હાથલો હાથલો ને હાથલો જ કાંટા કાંટા ને કાંટા જ ને ઉપર લાલ લાલ ડોડવા.

લાલ લાલ ડોડવા જોઇ સૌ લલચાય બાળકો ને મોટાં સૌ ડોડવા પાડે. કોઈ પાણાથી. કોઇ લાકડીથી તો કોઈ સલાંયાથી નાથથી તો પડાય જ નહિં.

જાળવી જાળવી ડોડવા લીએ. ઘસીલૂંસી કાંટા ખેરવે. પછી ડોડવા ખાય ડોડવાનો મીઠો મીઠો રસ. રસ મીઠો ને લાલ.

(અનુસંધાન જુઓ પાનું ૬)

ટ્ટી બીલ્લી પોતાના સાથી સાથે રાજમહેલમાં
ાઇ ખોરાક ખાવા ગઈ. પણ તે પહોંચે તે
હેલા રાજા તરફથી નોકરોને આજ્ઞા મળી
ઈ હતી, કે આ વખતે કોઇ પણ બીલાડી
હીં આવશે તેને મારી નાખવી. "

બુટ્ટીયાની બીલ્લી મૂરખની સરદાર હતી.
ેમ તેમ મહેલમાં ઘુસી ગઈ કે, ત્યાં રકા-
ીમાં તાજુ માંસ રાખેલું દેખ્યું. કે તે તરત
ના ઉપર તૂટી પડી, અને ખુબ આનંદથી
ટ ભરીને ખાંધું અને જે બાકી રહ્યું તે લઈ
ાલી ગઈ. અને રાજમેલની નીચે છુપાઇને
ાાવા લાગી. આ ખાવાનું એક સીપાઈનું
તું. તેથી બિચારો સીપાઈ ભૂખ્યો રહી ગયો,
ોણે જોયું કે બીલ્લી નીચે પોતાનો ખોરાક
ઝેથી ખાય છે. આથી તેને ક્રોધ ચઢયો અને
ોતાના હાથમાં એક ચાકુ હતું તે બુટ્ટીની
ીલ્લી તરફ ફેંક્યું અને તે ચાકુ બુટ્ટી બી-
લીના પેટમાં પેસી ગયું. ને શરીરમાંથી લોહી
હેતા અને બિચારી બીલ્લી પડતી આખડતી
ચાંથી ભાગી અને રસ્તામાં તે એક દમ ઢળી
ડી અને મનમાં બોલી "આ વખતે હું બચી
જઉં તો મારા માલીકનું ઘર કોઇ દિવસ
ોડીશ નહિ, ત્યાં મને ઉંદર મળે કે ન મળે,
ો પણ હું માલીકનું ઘર છોડુ નહિ, જાનમમાં
જાય રાજાની સ્વાદીષ્ટ રસોઇ! હાય, હાય,
હાય, લાલચ બૂરી ચીજ છે.

બાળકો! તમે આ વાતમાંથી શું શી-
ખશો! સાંભળો હું તમને બતાવું છું. " જે
કોઇ મોટાની શીખામણ ન માને ને
કોઇની લાલચમાં પડે છે તેની આવી
દશા થાય છે. "

સૌ. લીલા દેશાઈ

(પાન ૪થાથી ચાલુ)

કોઈ તો લાલ રસને લખવાના કામમાં
લીએ. જાણે રાતી શાહી. કોઇએ તો ચિત્રમાં
આ રંગ પણ પૂર્યો. જાણે સિંદુરીઆની ભભક
હાથલો ઉપયોગી બન્યો.

ગામને પરવાડ થઇ. ખેતર વાડીને વાડ
થઇ. સાપને નિર્ભય રહેઠાણ મળ્યું.

ગામડીયાને દેશી દવા મળી. પેટમાં બગાડ
થયો હોય તો વાણંદ કહે કે આને હાથલાનું
ખંધાણુ કરો મજા આવી જશે.

બરોળ વધી ગઈ હોય તો વૈદ કહે કે
હાથલાના ડોડવાનો રસ ખવાડો, મટી જશે.

બાળકને ઉધરસ થઇ હોય તો ડોશીમા
ભલામણુ કરે કે હાથલાનો ડોડવો લાવી ગરમ
કરો પછી કપડામાં નાખી છુંદો. રસ નીતારી
સાકર સાથે પાઓ. ઉધરસ ઉભી નહીં રીએ.

હાથલો તો બહુ વપરાયો. છપ્પનીયો કાળ
પડયો. ઘાસચારો કાંઇ ના મળે. ઢોરો ભૂખે
મરવા પડયા. ત્યાં લીલાં લીલાં હાથલાનાં પાન
કાંટા ઉખેડી ઢોરને ખવાડયા ને કાળ ઉતાર્યો.

જેમ વપરાયો તેમ ખુબ થયો ગામે ગામ
હાથલો. ઠામે ઠામ હાથલો. ગામડાના પાદરમાં
જઇએ ત્યાં હાથલો ધ્યાન ખેંચે. જાણે મોટી
ને મજબુત દિવાલ. લીલો લીલો હાથલો રાતા
રાતા ડોડવા. બીક કાંટાની. સૌ હાથલાના
કાંટાથી બીએ. ચેતીને ચાલે. હાથલાને કોઈ
હાથ ન અડાડે.

(અપુર્ણ)

સમય સૂચકતા

તમે જાણો છો હોલેન્ડ ક્યાં આવ્યું છે! હું તમને હોલેન્ડના એક બાળકની વાત કહીશ. વલંદા–ડચ (Duch) હોલેન્ડના રહેવાસીઓ છે, અને તેમની માતૃભાષાને ડચ ભાષા કહેવાય છે.

હોલેન્ડ ઘણો સપાટ દેશ છે. ત્યાં કોઈ કોઈ સ્થળ તો દરિયાની સપાટી કરતાં પણ નીચા છે. દરિયાના પાણીથી દેશનું રક્ષણ કરવા તેની ચોતરફ મજબૂત દિવાલ બાંધવામાં આવી છે. જો તે દિવાલ બાંધવામાં આવી ન હોત તો દરિયાનું પાણી ખેતરોમાં, ગામડાંઓમાં અને શહેરોમાં પેસી દેશનો નાશ કરત. જો કે આ દિવાલથી પાણી દેશમાં પેસી શકતું નથી, છતાં કોઇ કોઇ વાર દરિયાના સખ્ત મોજા દિવાલને વિંધી દેશના કોઇ કોઈ ભાગમાં પ્રવેશ કરે છે. આથી રહેવાસીઓને તેના તરફ પુરતું ધ્યાન આપવું પડે છે આ મજબૂત દિવાલને બૂરજ (Dyke) કહેવામાં આવે છે.

હોલેન્ડમાં હેન્સ નામનો એક નાનો બાળક તેના માતા પિતા સાથે રહેતો હતો. તેના પિતા એક ગરીબ મજૂર હતા. હેન્સ ઘણો બુદ્ધિશાળી હતો. તે નિશાળે જતો, પણ તેને ભટકવું ઘણું ગમતું. તે પક્ષીઓની શોધમાં ભમતો.

એક દિવસ તે ખેતરમાં સમય ઉપર ધ્યાન ન આપતાં આનંદથી રમતો હતો. તેવામાં એકાએક તેણે નિશાળનો ઘંટ સાંભળ્યો. તે દોડતો દોડતો નિશાળે ગયો, પણ મોડો પડયો. જ્યારે તે વર્ગમાં દાખલ થયો ત્યારે બીજા વિદ્યાર્થીઓએ ભણવાનું શરૂ કરી દીધું હતું. તેથી તેના વર્ગ શિક્ષકે તેને શિક્ષા કરી. ચાર વાગે બધા વિદ્યાર્થીઓ ઘેર ગયા પણ હેન્સને શિક્ષકે રજા ન આપી. હેન્સે પોતાના પાઠ જલદી તૈયાર કરી નાખ્યા, અને શિક્ષકની રજા લઈ ઘેર જવા નીકળ્યો.

હેન્સનો રસ્તો બૂરજ પાસેથી જવાનો હતો. જ્યારે તે તેના ઘર તરફ જતો હતો ત્યારે તેણે એક નાનું કાણું બૂરજમાં પડેલું જોયું. પ્રથમ તો તેણે તે તરફ કાંઈ ધ્યાન ન આપ્યું અને આગળ ચાલ્યો. થોડે દૂર ગયા પછી તે થોભ્યો અને એક ક્ષણ વિચાર કર્યો. વિચારતાં તેને લાગ્યું, "જો હું આ કાણું છે તેમનું તેમ રહેવા દઈશ તો થોડીક વારમાં વધુ મોટું થતાં વધુ પાણી ગામમાં દાખલ થશે. અને ગામનો નાશ કરશે. તેથી મારે આ કાણું પુરી અને વધુ પાણી ગામમાં દાખલ થતું અટકાવવું જોઇએ."

આમ વિચારી તેણે માટીથી તે કાણું પુરવા પ્રયત્ન કર્યો. પણ જેવું તેણે પુર્યું કે તરત જ તે પાણીથી ધોવાઈ ગયું. તેને શું કરવું તેની સમજણ પડી નહિ તેવામાં એકાએક તેને વિચાર સ્ફૂર્યો અને તે જમીન ઉપર બેસી ગયો. પછી તેણે તેનો હાથ એવી રીતે તે કાણાંમાં ઘાલ્યો કે જેથી તેમાંથી પાણી અંદર આવી શકે નહિ હેન્સ તે જગ્યાએ લાંબા સમય સુધી બેસી રહ્યો. તેણે આશા સેવી કે કોઈ હમણા આ રસ્તેથી જશે. ઘણા કલાકો વિત્યા અને અંધારું થવા આવ્યું. છતાં કોઈ તે રસ્તેથી પસાર થયું નહિ. તેથી હેન્સે વિચાર કર્યો કે તેને રાત્રિ ત્યાં જ ગાળવી પડશે. તે થાકીગયો તેને ભૂખ પણ કકડીને લાગી. તે સવારે કોટ

પહેર્યા વિના નિશાળે ગયો હતો. તેથી તેને ઠંડી પણ લાગવા માંડી. ઠંડીને લઈ તે અક્કડ બની ગયો છતાં તેણે તેનો હાથ ધીરજપૂર્વક તે કાણામાં રાખી મૂકયો. જેમ જેમ રાત્રિ વધવા લાગી તેમ તેમ હેન્સ ગભરાવવા લાગ્યો કે જો તે ઉંઘી જશે તો તેનો હાથ કાણાંમાંથી ખસી જશે અને પાણી ગામમાં દાખલ થઈ જશે. તેથી તે ત્યાં સૂર્યોદયની રાહ જોતો બેઠો.

હેન્સની માતા ઘરકામમાં અત્યંત ગુંથાયેલી હતી. તેથી હેન્સ ઘેર આવ્યો કે નહિ તેની દરકાર રાખી નહિ. જ્યારે હેન્સના પિતા ઘેર આવ્યા ત્યારે તેમણે હેન્સને બૂમ પાડી, પણ કાંઈ જવાબ મળ્યો નહિ. આથી તેમણે હેન્સની માતાને પૂછયું. માતાએ જવાબ આપ્યો. "હું માનું છું કે તે નિશાળેથી તેના મિત્રો સાથે તેમના ઘેર ગયો હશે કારણ કે તે ઘણી વાર તેના મિત્રોને ત્યાં નિશાળેથી જાય છે." તેના પિતાએ કહ્યું "હું પણ તેમ જ ધારું છું." પછી ઘણો સમય વિત્યો પણ હેન્સ ન આવ્યો. છેવટે તેના માત પિતાએ વાળું કર્યું.

રાત્રિ વધવા લાગી પણ હેન્સ ન આવ્યો. આથી તેના માતાપિતા ચિંતા કરવા લાગ્યા તેઓ તેની રાહ જોતાં લાંબો વખત સુધી બેસી રહ્યા, પણ હેન્સ ન આવ્યો. આથી તેની માતાએ કહ્યું, "મને નવાઈ લાગે છે કે તે કેમ નહિ આવ્યો હોય! તેનું શું થયું હશે! તે કદી આટલો મોડો આવતો નથી. મને લાગે છે કે તમે કોઈ પડોશીને લઈ તેને શોધવા જાવ તો સારું. તે ભૂલો પડયો હશે." તેથી હેન્સના પિતા અને બીજા માણસો તેની શોધ કરવા નીકળ્યા તેમણે ઘણી શોધ કરી પણ તે શોધ્યો શોધાયો નહિ.

આ વખતે હેન્સ તો બૂરજ પાસે બેસી કાણાંને હાથથી પુરી ગામનું રક્ષણ કરી રહ્યો હતો. તેણે આશાવંત બની સૂર્યોદય સુધી બેસી રહેવાનો પણ અડગ નિશ્ચય કર્યો હતો તેણે વિચાર્યું કે ઉષા પૃથ્વી ઉપર પથરાતં જરૂર એક વ્યક્તિ તો આ માર્ગે પસાર થશે

અંતે જે ઉષાની રાહ હેન્સ નીહાળી રહ્યો હતો તે ઉષા આવી. ઉષાના દર્શન થતાં માણસોની અવરજવર થવા લાગી. તેણે બે માણસો તેની તરફ આવતાં જોયાં. પણ હેન્સમાં તેઓને બૂમ પાડી બોલાવવાની શક્તિ ન હતી. હેન્સના સદ્ભાગ્યે તેમનામાંના એકનું ધ્યાન હેન્સ તરફ પડયું. તેઓ તેની પાસે આવ્યા અને બધી પરિસ્થિતિના માહિતગાર બન્યા. એકે હેન્સને તેમનો ગરમ કોટ પહેરાવ્યો અને તેને તેના ઘેર લઈ જવાની તજવીજ કરી. આ બે માણસો હેન્સના પિતાના મિત્રો હતા.

એક હેન્સને જલદી ઘેર લઈ ગયો. જ્યારે બીજો બૂરજના સમાર કામ કરાવવાની તજવીજમાં પડયો. તેણે બનતી ઝડપે તે સમરાવ્યું. આ રીતે આ નાના હેન્સની **સમય સૂચતાએ** હજારોના જીવ બચાવ્યા. ×

ચન્દ્રકાન્ત ચંદુલાલ ચોકસી

× સૂચિત.

(પાનું ૨ જાથી ચાલુ)

પૃથ્વીરાજે બહાર પડીને સંયુક્તાને ઉપાડી ચાલવા માડયું.

જયચંદ રાઠોડે લશ્કર લઈ ને પૃથ્વીરાજનો પીછો પકડયો. પરન્તુ તેમાં તે ફાવ્યો નહિ. તેથી આ બધું વર વાળવાને તેણે શાહબુદીન ઘોરીને પોતે મદદ કરવાનું કહી આમંત્રણ આપ્યું. આ વખતે પૃથ્વીરાજની–હાર થઈ. ને હિંદનું રાજ્યતંત્ર મુસલમાનોને હાથ ગયું. કહે છે કે પૃથ્વીરાજ જેવો બળવાન યોદ્ધો તે હાર ખાતો હશે? પરન્તુ સંયુક્તાના ગ્રહ નબળા હતા. અને તેના ભવિષ્યમાં લખ્યું હતું કે, જે તેને પરણશે, તેનું રાજ જશે.

સંયુક્તા બહુ રૂપાળી ને પ્રેમાળ પત્ની હતી. તેના રૂપ અને પ્રેમમાં પૃથ્વીરાજ ડુબ્યો. તેથી પ્રજા અને રાજ્યમાં ધ્યાન આપી શકયો નહિ, કુસંપ અને બેદરકારીથી હિંદનું રાજ્ય મુસલમાનોને હાથ ગયું.

સ્વતંત્ર ભારતના સોણુલાં સેવતી
આઝાદી ખાતર બલીદાન અર્પતી

YOUNG INDIA

ગરવી ગુજરાતણોની
મનોભાવના રજુ કરે છે

ડી એ-૧૧૨૩૩
શ્રીમતી મધુરિકા મઝુમદાર
ઘેલી ગુજરાતણ
સૌ આવો અમ ગુજરાતણને
દ્વાર

યંગ ઇન્ડિયા

ના

સંચાલકો રજુ કરે છે

★

સંતાન પ્રેમમાં
ઘેલી બનેલી
માતા પોતાના
પુત્રને ભગવાન
નો અવતાર
માની બેઠી છે...

કનૈયો. ભા. ૧-૨

કોમીક દ્વારા
હરિભાઈ ઠાકર પાર્ટી
ડી એ ૧૧૨૩૪
રેકર્ડપર રજુ કરે છે

★

શસ્ત્રો કરતાં પણ
વધુ ઘાતક એવી
<u>નયન કટારીના</u>
ઘાવ કેવા કાતીલ
હોય છે તે જણાવે છે

ઘનશ્યામ ઠાકર
ડી. એ. ૧૧૨૩૨
સનમને ન પરવા
દિલબર નયનોના તીર

★

બસંત પીકચર્સ કૃત "મૌજ" અને
"હન્ટરવાલી કી બેટી" ફીલ્મના
ગાયનોની રેકર્ડઝ સાંભળો અને વસાવો.

વધુ વિગત માટે લખો:—

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ મેન્યુફેકચરીંગ કં. લી.

૧૧૦ મેડોઝ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ. ૧

ધી ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એન્ડ પ્રુડેન્શીઅલ એસ્યોરન્સ કંપની લીમીટેડ.

ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એસ્યોરન્સ બીલ્ડીંગ, ચર્ચગેટ સ્ટેશન સ્હામે,
કોટ, મુંબાઈ.

સ્થાપના : ૧૯૧૩

પ્રમુખ—**સર ચીમનલાલ સેતલવાડ**, કે. સી. આઈ. ઈ.

૧૯૪૩ ની આખરે પૂરૂં થએલું નવું કામ રૂ. ૧,૩૫,૦૦,૦૦૦
૧૯૪૩ ની આખરે વીમાનું ફંડ આસરે રૂ. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦

વીમાની આકર્ષક અને વીવીધ યોજનાઓ :—

ખાસ વિશિષ્ટતાઓ :—

લડાઇના જોખમ સ્હામે વધારાનું પ્રીમીઅમ લીધા સિવાય રક્ષણ
કાયમી અપંગતા સાબીત થતાં ભવિષ્યનાં પ્રીમીઅમ માફ
દાવાની સત્વર પતાવટ
વાર્ષિક પ્રીમીઅમ પર ૨।। ટકા વટાવ

વધુ વિગત માટે લખો—

કેશવપ્રસાદ છો. દેસાઈ, જનરલ મેનેજર.

The Industrial & Prudential Assurance Company Ltd.

ગુજરાતના ચીફ એજન્ટસ :—

ગુજરાત એજન્સી, ભદ્ર, અમદાવાદ.

ગુજરાતના જાણીતા લેખકોના પુસ્તકો
આપતી જુનામાં જુની ગ્રંથમાળા

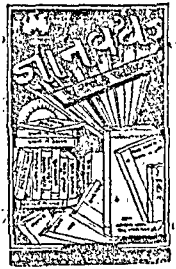

આ માળા ૭૦ વર્ષ થયાં ચાલે છે. તેમાં મુનશી, જેઠાલાલ ત્રિવેદી, રમણભાઈ નીલકંઠ, વગેરે લેખકોના પુસ્તકો અપાયાં છે. તેની એક વિગત છે.

ચાલુ સાલના પુસ્તકો.

૧૦૯ નિરંજના નીરૂપમાદેવી કૃત
રૂ. ત્રણ

બીજાં પુસ્તકો માટે હવે પછી જુઓ.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬-૦-૦ ટ. ખ. સાથે.
વાર્ષિક વાચન ૮૦૦ થી ૯૦૦ પાનાનું આપવામાં આવે છે.

ગ્રાહક થવા માટે કાર્યાલયમાં લખો :—

જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળા

પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.

સ્ત્રી બોધ

વર્ષ ૮૮ : સને ૧૯૪૪ જુન : અંક ૬ ઠ્ઠો.
છૂટક આઠ આના.

અનુક્રમણીકા

૧ પારનેરા — શ્રી. મેનાની ૧૭૫
૨ ગરીબની પત્ની — શ્રી. નરેન્દ્ર દેસાઈ ૧૭૭
૩ મારવાડી ગ્રામ્ય ગીતો — શ્રી. ગુલાબભાઈ મહેતા ૧૮૬
૪ હેપી લાઈફ — કુ. ઈન્દુમતી શાહ ૧૮૯
૫ કલાકાર — શ્રી. ભગવાનદાસ સાહિત્યવિલાસી ૧૯૧
૬ આટલું તો જરૂર જાણો — શ્રી. ધ્રુવકુમાર ૧૯૨
૭ વિદાયવેળા — શ્રી. ભગવાનદાસ ચં. પટેલ ૧૯૪
૮ ભગ્ન હૃદય — શ્રી. કમળારાવ ૧૯૬
૯ બાલ મંદિરની કેળવણી — શ્રી. બાલકૃષ્ણ છ ભટ્ટ ૧૯૮
૧૦ મીસીસ એ લીઝાબેથ — શ્રી. ઝરૂર ૨૦૦
૧૧ દોહન ૨૦૪
(૧) ગાંધીજીનો હિન્દી નારી જગતપર નિઃસીમ ઉપકાર શ્રી. શાન્તા દેસાઈ
૧૨ સ્ત્રી સમાચાર ૨૦૬

બંગાળની જાણીતી લેખીકાનું ગુજરાતી ભાષાનું
અનેરું પુસ્તક

શ્રી નીરૂપમાદેવીની સુંદર કૃતી

નિરંજના : શ્રી. જેઠાલાલ ત્રિવેદી

સ્ત્રીબોધના ગ્રાહકો તેમજ જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તમાળાના ગ્રાહકોને આપવામાં આવશે. ટુંક સમયમાં બહાર પડશે.

તારી માડીનું દૂધ લજાય ના

રંગ જાયના, જુવાન રંગ જાયના

YOUNG INDIA

યંગ ઇન્ડીયા રેકર્ડઝ

ના

સંચાલકો રજુ કરે છે.

સ્વાતંત્ર્ય ખાતર
કેસરીયાં કરતાં
જુવાન હવે પાછો
પગ ન મૂકવો...આઝાદીનો રંગ
ધોયો કદિ ધોવાયના
ભાવ રજુ કરતું કાવ્ય....

*

આછકલાઈ

અને

ખોટી મોટાઇ

અવિનાશ વ્યાસ
ડી. એ. ૧૧૩૭૬
રેકર્ડ પર
રંગ જાયના જુવાન–
રંગ જાયના
સંભળાવે છે.

એકવાર–
મારવાડ જાજો
લોકગીત
ડી. એ. ૧૧૩૭૭
રેકર્ડ પર
રસીકલાલ વીણુ
રજુ કરે છે.

ના મોહમાં
આવેલી

માંદગી

દૂર કરવાનો ડીસીયો
લઈને ડી. એ. ૧૧૩૭૮
રેકર્ડ પર
હરિશંકર જાની પાર્ટી
હાજર થઇ ચુકી છે.

રાજકમલ કલામંદિર ચિત્ર

"માલી"

ના ગાયનોની રેકર્ડઝ માત્ર

"યંગ ઇન્ડીયા રેકર્ડઝ"

પર સાંભળો.

વધુ વિગત માટે લખો:—

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ
મેન્યુ. કં. લિમિટેડ.
૧૧૦ મેડોઝ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૧.

ધી ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એન્ડ પ્રુડેન્શીઅલ એસ્યોરન્સ કંપની લીમીટેડ.

ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એસ્યોરન્સ બીલ્ડીંગ, ચર્ચગેટ સ્ટેશન સ્હામે,
કોટ, મુંબાઈ.

સ્થાપના : ૧૯૧૩

પ્રમુખ—સર ચીમનલાલ સેતલવાડ, કે. સી. આઈ. ઈ.

૧૯૪૩ ની આખરે પૂરું થએલું નવું કામ રૂ. ૧,૩૫,૦૦,૦૦૦.
૧૯૪૩ નીઆખરે વીમાનું ફંડ આસરે રૂ. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦

વીમાની આકર્ષક અને વીવીધ યોજનાઓ :—

ખાસ વિશિષ્ટતાઓ :—

લડાઇના જોખમ સ્હામે વધારાનું પ્રીમીઅમ લીધા સિવાય રક્ષણ
કાયમી અપંગતા સાબીત થતાં ભવિષ્યનાં પ્રીમીઅમ માફ
દાવાની સત્વર પતાવટ
વાર્ષિક પ્રીમીઅમ પર ૨॥ ટકા વટાવ

વધુ વિગત માટે લખો:—

કેશવપ્રસાદ છો. દેસાઈ, જનરલ મેનેજર.

The Industrial & Prudential Assurance Company Ltd.

ગુજરાતના ચીફ એજન્ટસ :—

ગુજરાત એજન્સી, ભદ્ર, અમદાવાદ.

ગૃહેગૃહે બહેનોને બોધદાયક વાચન આપતું સ્ત્રી ઉપયોગી માસિક પત્ર

વર્ષ ૮૮ મું | જુન : સને ૧૯૪૪ | અંક ૬

પારનેરા

તળેટીએ પહોંચ્યો; ઉપર ચઢવા હામ નહીં.
'અહો ! કેવી રીતે શિખરિણી પરે જાઇશ વહી ?'
પરંતુ ત્યાં યાધાં જીવનગિરિશૃંગો વિકટ, ને
જઈ લાધ્યો ટોચે રભસપદ સોપાન ચઢીને.....૧.

નિહાળ્યા ત્યાં જૈને જિરણ અવશેષો રવડતા,
સ્મરી, ભાળી સાચો ભૂતસમય પ્રાણો ભંભડતા;
ખરે દીસે એ તો ગતસમયની ભવ્ય પ્રતિભા,
સીંચાયેલી આજે ધૂળ પથરથી વીર્યની પ્રભા.....૨.

ઉભેલી તોપો ત્યાં અડગમન ખોફે સમસમી,
રડેલા ત્રાસેલા મનુજગણની રક્ષક સમી;
કથન કાળૂડી, અધમ કૃતિ ધોળા જનતણી
દીસે લેવા સાટું તતપર ખરે એ અણુગણી !....૩.

સૂતા ભાળ્યા કુંડો પરખ કરવાને ય અઘરા,
વસેલાં પાણી જ્યાં વીર રૂધિર યાદે ભરભરા;
હજી જે ભૂમિમાં નીર નિરમળાં કૈં વરસનાં,
હશે કેવાં ચોકખાં મનુજકર હા ! તે સમયનાં !...૪.

પડેલા કિલ્લાઓ અલભ યશભંડાર છૂપતા,
ન કીર્તિકોટો એ પર કર ચઢી ક્ષુદ્ર બનતા;
પરંતુ એવું ના; યશ-કીર્તિ તો ના જિત છતે
ઉભેલા જો હોતે ખચિત અદકી એ બની જતે!....૫

ઝનાનાગૃહો તો જિરણુ પણ પ્રેમે પમરતાં,
સુંઆયેલાં આજે પ્રણય જગ પ્યાલો અરપતાં;
ત્યહીં ઉભો ઉભો મુજ પ્રણયનું ભાવિ કાઢતો,
હશે હું કો પ્રેમી મધુકર સમો વા રઝળતો!....૬.

ભરી ઝાડીઓ તો અહીં મચવતી દંગલ ઉરે,
સદા ખીલેલી એ પરવત મહીં મંગલ પૂરે;
તહીં લ્હેરન્તી એ મલયગિરિ શાનો લજવતી,
સમર્પન્તી સેવા; જડ અચળ ચૈતન્ય ભરતી...૭.

મને જાગ્યા કોડો સ્વપ્નવતમાં જીવ ભરવા,
સ્મરેલો, તાજો એ ભૂતસમય જીવન્ત કરવા;
જીવાડીને એને પુનહ થઈ મસ્તાન ફરવા,
ઉરે ઈચ્છયું ત્રાણું, સફળ નવ તો ત્યાંજ મરવા!....૮.

નીચે હોંસે આવ્યો વરસી રહી આનંદની ઝડી,
ચઢન્તાં મુશ્કેલી ઉતરણુ સમે ના જરી નડી;
અને તો તે ટાણે જીવન નજના રંગ સમર્યા,
હશે કો સ્હેલા તો કવચિત વળી કાઠિણ્યથી ભર્યા.....૯.

ન મોટાઇ તેમાં ગુરુપદ પરે જે વસી રહે,
પરંતુ નાનામાં મુજ હૃદય મોટાઇજ લહે;
ભલે તું નાનો મુજ હૃદય હિમાચળ સમો,
ભલી ચંડિકા મા વધુ વધુ તને ભવ્ય બનવો!....૧૦.

"સેનાની"

ગરીબની પત્ની

શ્રી. નરેન્દ્ર દેસાઈ

લેડી મીનાક્ષીના બંગલાનો ભવ્ય ઉદ્યાન રંગબેરંગી રોશનીથી ઝળહળી રહ્યો હતો. પ્રસંગને અનુકુળ સુશોભીત વસ્ત્રો પરિધાન કરેલાં સ્ત્રી અને પુરુષોનું હલનચલન વાતાવરણને જીવંત બનાવી રહ્યું હતું. લેડી મીનાક્ષીની એકની એક પુત્રી ઉર્મિલાની આજે વર્ષગાંઠ હોવાને કારણે તેમણે મિત્રોને ગાર્ડનપાર્ટીમાં આમંત્ર્યા હતા.

એક વૃદ્ધ પણ સશક્ત પુરુષ જાણે પાર્ટીની સફળતાનો આધાર તેની ઉપર જ હોય તેમ ત્વરીત ગતિએ અહિં તહિં આંટા મારી રહ્યો હતો. વારંવાર તેનો હાથ તેની મોટી અને ભરાઉ મૂછ પર ફરતો હતો. તે લેડી મીનાક્ષીનો ભાઈ હતો. ચાલીસી વટાવી ગયા છતાં તેની ચપળતા એક યુવાનને પણ શરમાવે તેવી હતી.

લેડી મીનાક્ષી આગંતુક આમંત્રીત વ્યક્તિઓને આવકાર સહિત યોગ્ય સ્થાને બેસાડવાના કાર્યમાં ગુંથાઈ હતી. એટલામાં એકાએક તેનું ધ્યાન સહજ દૂર યૌવનના ઉંબરમાં પગ મુકતી એક યુવતીને એક આકર્ષક યુવક સાથે હસીને વાર્તાલાપ કરતી જોઈ. તેની ભ્રકુટી ખેંચાઈ. યુવકને તેણે ધારી ધારીને જોયો પરંતુ તેને ખાત્રી થઈ કે તેને ઓળખતી ન હતી તેમ તેને આમંત્ર્યો પણ ન હતો. ઉર્મિલા તદ્દન અજાણ્યા યુવક સાથે છૂટથી વાર્તાલાપ કરે તે તે સહન કરી શકી નહિ.

"મુકુંદભાઈ! પેલી ઉર્મિલાને જરા બોલાવો તો." મૂછને પદ્ધતીસરના વળાંક આપવાના મહાકાર્યમાં મશગુલ થયેલા ભાઈને તેણે કાનમાં કહ્યું.

મુકુંદરાયે ઉર્મિલાને માતાનો સંદેશો જણાવ્યો પણ ઉર્મિલાને મામાની હાજરી અને માતાનો સંદેશો અંશમાત્ર રૂચ્યો હોય તેમ તેને લાગ્યું નહિ.

"ઉર્મિલા! તું અડધા કલાકથી કાંઈ મદદ કર્યા સિવાય નકામા ગપ્પા હાંકયા કરે છે." લેડી મીનાક્ષી ગર્જી.

"શું કરું બા! સુરેન્દ્રનાથની વાત કરવાની છટા જ એવી છે."

"સુરેન્દ્રનાથ કોણ? હું ઓળખતી હોઉં એમ લાગતું નથી."

"સુરેન્દ્રનાથ મઝમુદાર. કદાચ તું તેમને નહિ ઓળખતી હોય."

"તે અહિં......"

"મ્હેં બોલાવ્યા હતા. ઉર્મિલાએ મંદ હાસ્ય કરતાં કહ્યું." ગમે તેમ પણ આવા પ્રસંગે મારી પોતાની પસંદગીનો એકાદ માણસ તો જોઈએને?"

"સુરેન્દ્રનાથ શું કરે છે?" લેડી મીનાક્ષીની વ્યવહારીકતા બોલી ઊઠી.

"સાહિત્યની સેવા. તે એક લેખક છે. ખાસ કરીને નાટક લખે છે, એવું તો લખે છે કે બા! એક વાર જો તું વાંચે..."

"બહુ સારું. રહેવા દે તારી દલીલ." લેડી મીનાક્ષી અધવચ તૂટી પડ્યાં.

સુરેન્દ્રનાથ ચોર છે અને ચોરીનો ધંધો કરે છે એમ ઉર્મિલાએ કહ્યું હોત અને લેડી મીનાક્ષી ગુસ્સે ન થાત તેનાથી વધુ નારાજ તે ઉર્મિલાના કથનથી થઈ. તેને દિલગીરી એટલા પુરતી થઈ કે આવા ધનાઢ્ય અને નામાંકિત માનવ મેળામાં એક નજીવો લેખક કયાંથી ઘુસી ગયો. તેણે વધુ ગુસ્સો ઠાલવ્યો હોત પણ એકાએક તેના મોઢામાંથી આનંદનો ઉદ્ગાર નિકળી પડ્યો.

"અહો દિનાનાથ! આખરે આવ્યા ખરા. ઉર્મિલા! ચાલ મારી સાથે."

"પણ આ ધમાલનું કારણ?" ગુંચવાઈને ઉર્મિલાએ પૂછ્યું.

"સામે આવે તે ગૃહસ્થ શેઠ દિનાનાથ મોટા બીઝનેસમેન છે."

"તેમાં મારે શું?"

"ચાલ વધારે ડાહી ન થા. એ લક્ષાધિપતી છે અને તેમની ઓળખાણ થાય તેમાં તને પોતાને જ ફાયદો છે. તું તેમને આવકાર આપીને બેસાડ. હું તરત જ આવું છું."

વરાળીઆની ઝડપે લેડી મીનાક્ષી બીજી તરફ ઉપડી ગયાં. દિનાનાથ અને ઉર્મિલા એકલા પડ્યાં. દિનાનાથ ઉર્મિલાને નામથી ઓળખતા હતા પણ સામ સામે બેસી વાતચીતનો આ પહેલો જ પ્રસંગ હતો. ટેબલ ઉપર ગોઠવેલી સુંદર તાસકમાંથી મિઠાનો એક ટુકડો ઉપાડતા દિનાનાથ બોલ્યા,

ઉર્મિલા! હું ધારું છું કે તમને આવું બધું ગમે છે."

"અહો! તમે તો મારું નામ્ પણ જાણો છો. પરંતુ તમારા કથનનું કારણ?"

"મનગમતી રીતે હરવા ફરવાનું અને અસંખ્ય યુવાનોના અભિનંદન પાત્ર બનવાનું."

"ભલે તમે એને અભિનંદન કહો, દિનાનાથ શેઠ! મ્હને તો તેમાં ખુશામત સિવાય કંઈ જણાતું નથી. મારા સૌંદર્યને લગતા અભિપ્રાયો મ્હને જરા પણ પસંદ નથી. ખેદની વાત એ છે કે આજકાલની યુવતીઓ આવા અભિપ્રાયોને અપનાવી લઈ તેમાં રાચે છે."

દિનાનાથ ઉર્મિલાના જવાબથી આશ્ચર્ય પામ્યા. આ છોકરી તેને જુદા જ પ્રકારની જણાઈ.

"તમે કોઇની રાહ જુઓ છો?" ચોમેર ફરતી ઉર્મિલાની દ્રષ્ટિ જોઈ તેમણે પૂછ્યું.

"ના."

"તદ્દન જુઠું. તમે રાહ જુઓ છો તે આટલામાં હોય એમ જણાતું નથી."

"હા, લાગે છે કે તે અહિંથી ચાલ્યા ગયા છે."

"આશ્ચર્ય નહિ. પણ તમે તેની ખરા હૃદયથી કાળજી રાખો છો કે માત્ર ઉપર ઉપરની?"

"તમે પણ એક મહાપુરુષ લાગો છો." ઉર્મિલાએ હસીને કહ્યું.

"આનું નામ ખુશામત." દિનાનાથે ટકોર કરી.

"તમે નહિ સમજ્યા. આનું નામ ટીકા."

"બરાબર નહિ. એ મિનિટમાં હું મહાપુરુષ છું કે કેમ તેની ખાત્રી થવી મુશ્કેલ છે."

ઉર્મિલા જવાબ આપવા જતી હતી પણ એટલામાં લેડી મીનાક્ષી આવી પહોંચ્યાં.

"માફ કરજો દિનાનાથ શેઠ! પણ હવે આપણે નિરાંતે વાતો કરીએ."

દિનાનાથના મગજમાં અસંખ્ય વિચારો ઉભરાવા લાગ્યા. જાણે અજાણે તેઓ ઉર્મિલા તરફ આકર્ષાયા હતા અને તેને ફરી મેળવાની તિવ્ર આકાંક્ષા થતી હતી પણ તેના જેવા વ્યાપારીના જીવનમાં વખત જ ક્યાં હતો? પ્રથમ વાર તેમને ધંધા તરફ અણગમો ઉત્પન્ન થયો. છતાં સ્વાસ્થ મેળવી તેઓ બોલ્યા.

"મ્હેં આવવાનું નક્કી તો કર્યું જ હતું પરંતુ જરા મોડું થઈ ગયું. બીજું કારણ તમને અને ઉર્મિલાને મારે ત્યાં આમંત્રણ આપવાનું છે. મારી સાથે જમવામાં તમને વાંધો તો નહિ જ હોય. ત્યાર બાદ ફરવા અગર કોઈ સારી ફિલ્મ જોવા જઈશું. હા, ગુરુવારે રહેજો."

લેડી મીનાક્ષીની આંખમાં અણધારી આશા જન્મી.

"હા, જરૂર. ઉર્મિલાને તો ફિલ્મનો તો ખૂબ શોખ છે."

ઉર્મિલાની ભ્રકુટી ખેંચાઇ. માતાની હાજરીમાં વધુ બોલવું ઠીક ન લાગવાથી ગમ ખાઈ બેસી રહી. પાર્ટી ખલાસ થઈ અને દિનાનાથે બાકી રહેલા મહેમાનો સાથે રજા લીધી.

(૨)

શહેરના એક સાધારણ લત્તામાં આવેલા મકાનના બીજા માળની એક સામાન્ય ઓરડીમાં એક

યુવક ઉંધું ઘાલીને સામે પડેલા કાગળીઆ ઉથલાવી રહ્યો હતો. ઓરડીનું કંગાળ ફરનીચર માલીકની આર્થિક સ્થીતિનો ખ્યાલ આપવાને પુરતું હતું. એકાગ્રતાથી યુવક પાના ઉથલાવતો હતો તેવામાં બારણા પર ટકોરો પડ્યો.

"ખુલ્લું છે. અંદર આવો." ચારે તરફ પથરાઈ રહેલાં કાગળીઆને એક સરખા કરતાં સુરેન્દ્રે કહ્યું. તેણે વ્યક્તીને જોવા ઉંચું જોયું તો સામે ઉર્મિલા ઉભી હતી.

"અહો ઉર્મિલા બ્હેન! ખૂબ તસ્દી લીધી! આજ તો કાંઈ તમે ઓર લાગો છો."

"હું કાંઈ રૂપેરી પડદાની નટી નથી." મધુર હાસ્ય કરતાં ઉર્મિલાએ કહ્યું.

"રૂપેરી પડદો નહિ તો નાટકનો તખ્તો. આપણી જિંદગી એ પણ એક નાટકજ છે ને." કહી સુરેન્દ્ર ઊઠ્યો અને ખુણામાં પડેલા સ્ટવને ચેતાવી

"તમારે કરવી હોય તેટલી મશ્કરી પછી કરજો પણ એક પ્રશ્નનો જવાબ આપો. તમે મ્હને ચ્હાઓ છો કે નહિ?

"મશ્કરી કરો છો ઉર્મિલા બ્હેન! અને આ પ્રશ્ન પણ એટલા માટે કે હું નિર્ધન છું?" "ઉર્મિલા!" સહજ ગળગળા બની સુરેન્દ્રે કહ્યું "હું જાણું છું કે તવંગરની પુત્રીને ચાહવામાં હું ભૂલ કરી રહ્યો છું. છતાં મારું હૃદય! હૃદયની વિશાળતા પર ધનનું એ વર્તુલ જરા પણ અસર કરી નથી શકતું એ ખેદની વાત છે."

"સુરેન્દ્રનાથ! તો મ્હને પણ કહેવા દો કે દુનીયાની નજરે ધનવાન દેખાતી ઉર્મિલા મનથી ગરીબ છે. મારું હૃદય, મારો આત્મા અને ગરીબ છે અને ગરીબાઈ ઇચ્છે છે. મારા આત્માનું ઐક્ય પણ એક ગરીબના આત્મા સાથે સાધવું છે, બોલો ક્યારે લગ્ન કરવાં છે?"

સિવાય બીજું કાંઈ બાકી નહિ રહે તો કેવું સારું ! પણ તે અશક્ય છે. આજે મારી પાસે શું છે ઉર્મિલા ? આ મારું બધું રાસરચીલું વેચું તો પણ તમારી સાડી જેટલી કિંમત ઉપજે નહિ."

"તેની મને પરવા નથી સુરેન્દ્રનાથ ! હું તો ગરીબાઈમાં જ રાચીશ."

"એટલી તમારી મોટાઈ છતાં નિર્ધનતાની ભભૂકતી જ્વાલાની ફક્ત એક ચીનગારી આખા સંસારને પાયમાલ કરવાને પુરતી છે. ગરીબાઈનો અસંતોષ સંસારને–ખાસ કરીને ગરીબના પુત્ર અને પૈસાદારની પુત્રીને સંસારને સ્મશાન બનાવે છે."

"પણ મ્હેં કહ્યું તેનું શું ?" ખિન્નવદને ઉર્મિલાએ પૂછ્યું.

"મારા હૃદયનો પ્રત્યેક ધડકારો તમારા નામનું ... કરે છે ઉર્મિલા ! છતાં આપણાં લગ્ન અત્યારે ...ય નથી. જુઓ ! મ્હેં ધનવાન થવાનો અખતરો શરૂ કર્યો છે. આ નાટક લખવા માંડ્યું છે. અને તે પ્રયાસ સફળ થશે તો મને ખાત્રી છે કે ધનનો ઢગલો મારા બારણામાં પડકારશે. આટલું થોભ્યા તો થોડું વધારે થોભો. પ્રથમ મને તમારા લાયક થવા દો."

"પણ મ્હને કેટલું દુઃખ થાય છે તેનો ખ્યાલ છે ?" ઉર્મિલાની આંખમાં આંસુ ઉભરાયાં.

"થવાદો." ચિરાતા જીગરે છતાં ઠંડે કલેજે સુરેન્દ્રે જવાબ આપ્યો. અત્યારનું દુઃખ સુખમય ભાવી સૂચવે છે. પણ જો એ દુઃખને, ફક્ત ક્ષણિક ઉર્મિના આવેગને સ્વાધીન થઈ, સુખમાં ફેરવવાનો પ્રયાસ કરીશું તો ઉર્મિલા ! આપણી સારી જિંદગી અસંતોષ, કલેશ અને અણુમાની એક ગાથા બની રહેશે."

સુરેન્દ્રના કથનો પર વિચાર કરતી ઉર્મિલા ઘેર પાછી ફરી.

(૩)

એક અણધાર્યા પ્રસંગે ઉર્મિલા અને સુરેન્દ્રને પરિચીત બનાવ્યા. પહેલા જ મેળાપે સુરેન્દ્રના વ્યકથીતવે–તેની બેપરવાહ સ્વભાવે ઉર્મિલાના હૃદય પર ન ભૂસાય એવી છાપ પાડી. સુરેન્દ્રનું સાહિત્ય તે વાંચતી અને રાચતી. સાહિત્યકારો મોટેભાગે લક્ષ્મીદેવીની કૃપાથી પર હોય છે. સુરેન્દ્ર પણ અપવાદ રૂપ ન હતો. તેના સગા સબંધીઓમાંથી અત્યારે કોઈ હયાત ન હતું. સાહિત્યકાર બનવાના પ્રસંગોમાં તેને ભાગ્યે જ લગ્નના વિચારો આવતા અને આવતાં તેને પણ તે દાબી દેતો–દ્રવ્ય અને ફુરસદના અભાવે.

છતાં ઉર્મિલાના સમાગમ પછી તેનું દ્રષ્ટિબિંદુ બદલાયું. તેને આ યુવતી સર્વથી નિરાળી જણાઈ. તેની વર્તણુકમાં તે બે વસ્તુ જોઈ રહ્યો. ગાંભિર્ય અને નિખાલસતા. જાણે અજાણે પણ તે તેની તરફ આકર્ષાતો ગયો.

સુરેન્દ્ર સાથેની ઉપર્યુક્ત મુલાકાત પછી ઉર્મિલા વિચારના વમળમાં ગુંચવાઈ ગઈ. સુરેન્દ્ર તેને ઘેલો જણાયો–એટલા પુરતો કે હાથમાં આવેલી તક પણ તે જવા દેતો હતો. બીજો કોઈ યુવક હોત તો તેને આટલી માથાકુટમાં ઉતરવું ન પડત. એક બોલે તેની માગણી સ્વિકારાઈ ગઈ હોત.

અને બીજા યુવક અને સુરેન્દ્ર વચ્ચેના આ તફાવતને લઈને જ તે તેના તરફ વધારે ને વધારે આકર્ષાતી ગઈ. સુરેન્દ્રના આદેશ, તેની વિચિત્રતાઓ બંને વચ્ચેનું અંતર વધારી રહ્યાં હતાં. છતાં આજે નહિ તો કાલે તેને ઠેકાણે લવાશે એમ વિચારી તેણે મન વાળ્યું.

પરંતુ બીજી બાજુ લેડી મીનાક્ષીએ જમાઈ ખોળી રાખ્યો હતો. દિનાનાથ શહેરમાં એક અગ્રગણ્ય વ્યાપારી તરીકે પંકાતા હતા. ધનસંચયની દિશામાં ત્રીસ વરસની ટુંકી જિંદગીમાં તેમણે જે કાંઈ કર્યું તે ખરેખર પ્રસંશાને પાત્ર હતું. એટલામાં તેમની પત્ની નિસંતાન મૃત્યુ પામી અને દિનાનાથ વિધુર બન્યા. બીજાં લગ્નની વિચારણા ચાલતી હતી. તેવામાંજ તેમને લેડી મીનાક્ષી સાથે પરિચય થયો અને ઉપર્યુક્ત ગાર્ડન પાર્ટીમાં જ્યારે તેમણે ઉર્મિલાને જોઈ ત્યારે તેમને ખાત્રી થઈ કે ઈશ્વરે તેને પોતાને માટે જ સરજી હતી. ત્યારબાદ બની શકે

તેટલો વખત કાઢી તેમણે લેડી મીનાક્ષી ઉર્મિલાને પાર્ટી, સીનેમા વગેરેમાં આમંત્રણ આપ્યાં અને ઓળખાણ ઠીક ઠીક થતાં એક દિવસ ઉર્મિલા સાથે લગ્ન કરવાની ઇચ્છા વ્યક્ત કરી. લેડી મીનાક્ષીને તો એટલું જ જોઈતું હતું. વગર આનાકાનીએ તેણે દિનાનાથની માગણીનો સ્વિકાર કર્યો.

ઉર્મિલા આ બધું તિરસ્કારની નજરથી જોતી. દિનાનાથનો સહવાસ તેને જરા પણ ગમતો નહિ. પરંતુ માતાને નાખુશ ન કરવાના સબંધથી તે ગુસ્સો વ્યક્ત કરતી નહિ.

"ઉર્મિલા! તારે માટે દિનાનાથ કેટલું કરે છે તેનો ખ્યાલ છે?"

"પણ એક વાર મ્હેં કહ્યું છે કે મારે તેની સાથે લગ્ન કરવું નથી. પછી તેનું શું?"

છે. મ્હને ભૂલી જઈ દિનનાથ સાથે લગ્ન કરી સુખી થા એટલું ઇચ્છું છું. આશિર્વાદ. લી.

સુરેન્દ્ર

ચીઠ્ઠી કોણે આપી તેની તપાસ કરવા ઉર્મિલાએ ઉંચુ જોયું પણ છોકરો જતો રહ્યો હતો. મગજનું સમતોલપણું જેમ તેમ સાચવી રાખી હતાસ થઇ તે ઘેર આવી.

સુરેન્દ્ર પાછળ એવું કાંઇ મુકતો ગયો ન હતો કે જેનાથી તેનો પત્તો મળે. તેને કોઇ મિત્ર હતો કે કેમ તેની પણ ઉર્મિલાને ખબર ન હતી. દિવસો અને મહિના વિત્યા પણ સુરેન્દ્રનો પત્તો મળ્યો નહિ. લાચાર બની તેણે દિનાનાથ સાથે લગ્ન કર્યા— કરવા પડયા.

છતાં દિનાનાથ બોલ્યું પાળતા. ઉર્મિલાને કોઈ પણ વાતની ખામી જણાવા દેતા નહિ. ધનના જોરે ઉર્મિલાની સર્વ ઈચ્છાઓ પૂર્ણ કરવામાં તેઓ બનતી કાળજી અને તત્પરતા દાખવતા.

પરંતુ વ્યાપારીની જિંદગીમાં ચોવીસ કલાકનાં દિવસ રાત ટુંકા પડે છે. પત્ની સાથે છૂટથી આનંદ માનવાને દિનાનાથને ખૂબ ઓછો વખત મળતો. સતત સહવાસ અને નિકટના બે હૃદય વચ્ચેનું અંતર વખતના વહેણ સાથે ઘટાડી શકે, વિચારોમાં પરિવર્તન આણવાનું પણ તે સામર્થ્ય ધરાવે છે. પરંતુ દિનાનાથ પાસે આને માટે સમય ન હતો. પરિણામે ઉર્મિલાની એકલતા ભૂત સંસ્મરણો તાજા કરી તેની અને દિનાનાથની વચ્ચેનું અંતર વધારી રહેતી.

" ઉર્મિલા ! જો તારે માટે હિરાનો હાર લાવ્યો છું. " બોલતાં બોલતાં દિનાનાથને ખાત્રી હતી કે ઉર્મિલા તે જોઈ ગાંડી ગાંડી થશે. પણ સંતોષ કે મુક્ત હાસ્યની એક આછી રેખા સુદ્ધાં પત્નીના કપાળ પર નિરખી શકયા નહિ ત્યારે તેમના હૃદય-તેમની લાગણીઓએ અસહ્ય આઘાત અનુભવ્યો.

" કેટલાનો ધારે છે ? " તેમણે પત્નીને રીઝવવાના પ્રયાસો આદર્યા.

" હશે દશેક હજારનો. " ઉર્મિલાએ શબ્દો કાઢયા-હીમ જેવા ઠંડા.

" શું ? " ખુરશીમાંથી લગભગ અડધા ઉભા થઈ દિનાનાથ હાસ્ય કરતા બોલ્યાઃ " ઉર્મિલા ફકત દશ હજારનો હાર પહેરશે ? પચાસ હજાર આપ્યા છે, ઉર્મિલા ! "

હારની કીંમત જરૂર ગમે તેને લલચાવે તેવી હતી, સાધારણ માણસને કદાચ જમીન સાથે જડી પણ નાંખે. દિનાનાથ કંઈક એવીજ આશાથી મીંટ માંડી રહ્યા અને જ્યારે ઉભયની આંખો મળી ત્યારે પ્રાણ રહીત આરસના ટુકડાની પ્રતિમા સરખા ઉર્મિલાના દેહમાં દિનાનાથ દંપતી જીવનના લ્હાવા આકાંક્ષા અને અભિલાષાઓની ચીતા સળગતી જોઈ રહ્યા.

" તારી તબીયત ઠીક રહેતી નથી ઊર્મિલા ! " થોડીવાર શાંત બેસી રહ્યા પછી દિનાનાથે પૂછ્યું.

" ના, ઠીક રહે છે. "

" અહિં નહિ ફાવતું હોય. એમ હોય તો થોડો વખત બહાર ફરી આવ.

" ના, મ્હને ફાવે છે. "

" તો પછી તારી વર્તણુક જોઈને કોણ કરી શકે કે આપણે પતિપત્ની છીએ ઉર્મિલા ! " સહજ ઠપકાના રૂપમાં ગળગળા અવાજે દિનાનાથે કહ્યું.

મહા મહેનતે ખાળી રાખેલાં આંસુ ઉર્મિલાના ગાલ ભીંજવી રહ્યાં. હૃદય કપાઈ જાય છે. આપણે પરણ્યાં તો ખરું દંપતીજીવન જીવી જીવનને આમ વેડફાઈ જતાં અટકાવીએ તેમાં જ ભૂષણ છે-તને અને મ્હને."

તે રાત્રે ઉર્મિલાને ઉંઘ ન આવી. વિચારોની પરંપરાથી તેનું મગજ બ્હેર મારી ગયું. દિનાનાથ તેના તરફ જોઈએ તે કરતાં પણ વધારે કાળજી બતાવતા હતા. પતિ તરીકેની ફરજમાંથી અત્યાર સુધી તેમણે પાછી પાની કરી ન હતી. તો પછી આવા સ્નેહાળ પતિને પોતાની ક્ષુદ્ર સ્વાર્થવૃત્તિ સંતોષવા માટે દ્રહિજ દઈ રહી હતી ને ? તેના ઠંડા અને પત્થર સમાન હૃદય પર દિનાનાથ પ્રતિ આછી આછી મધુર લાગણીઓની કુંપેરો ફુટવા માંડી.

પરિણીત જીવનનું વર્ષ પુરું થવા આવ્યું. અચાનક દરમિયાનમાં દિનાનાથને કલકત્તા જવાનું થયું.

" ઉર્મિલા ! આઠેક દિવસ માટે હું કલકત્તા જાઉં છું. "

" ન જાવ તો ન ચાલે ? " કોણ જાણે કેમ ઉર્મિલાથી પ્રશ્ન પૂછાઇ ગયો. તેને લાગ્યું કે તેનું સ્રીત્વ બોલી રહ્યું હતું.

પ્રેમશાળાનો પ્રૌઢ વિદ્યાર્થી આ તક ભાગ્યેજ જતી કરત. એકાએક દિપી ઉઠેલા આ ઉષ્માના કિરણને તે બરાબર સમજી શકયો હોત. બાંધેલા ખીસા છોડી પત્નીને આલીંગવા સિવાય પ્રશ્નનો બીજો

સરસ અને સફળ ઉત્તર હોઈ શકેજ નહિ. પરંતુ અણસમજણથી કે ચિંતાના ભારથી નિકળેલો દિનાનાથનો ઉત્તર તદન વ્યવહારીક બની રહ્યો.

"નહિ ઉર્મિલા! ભારે અગત્યનું કામ છે. જો હું ઢીલ કરીશ અગર નિષ્ફળ જઈશ તો...તો... પણ કંઈ નહિ. બનશે તેટલો વહેલા આવવાનો પ્રયત્ન કરીશ છતાં જો રોકાવાનું થશે તો ખબર કરીશ."

ત્રીજે દિવસે કલકત્તાથી દિનાનાથનો તાર આવ્યો કે તેમને એકાદ અઠવાડીયું વધુ રોકાવું પડશે.

ધનલાલસા વણમાગી જંજાળ ઉભી કરે છે; ધનપ્રાપ્તિ તેથી પણ એક પગલું આગળ વધી મનુષ્યને આંગળી ચીંધી એક દિશામાં મૂક સૂચન કરે છે કે જ્યાં એક સુંદર અને સુમેળ આકૃતિની છાયા તેની નજરે પડે છે. લોકો તેને 'કીર્તિ' નામથી સંબોધે છે. પૈસાના જોરે સૌ કંઈ મળે એવી ભાવનાવાળા પાછું જોવા સિવાય પડતા આથડતા દોટ મૂકે છે અને તેમની અને 'કીર્તિ' છાયાની એ લાંબી મજલમાં ઘરમાં જીવતી જાગતી બેઠેલી 'કીર્તિ' તરફ તેઓ બેપરવાહ બનતા જાય છે.

આજ ઉર્મિલાને ખૂંચતું. તેને ગરીબી વહાલી હતી કારણ કે તેણે જોયું હતું કે ગરીબની પત્ની આખા દિવસમાં કંઇ નહિ તો પાંચ મિનીટ પણ પતિની નિકટતા પામી શકે છે. દૂધ પીતાં બાળકને જેટલી માતાની જરૂર પડે છે તેટલી ગરીબ પતિને પત્નીની પડે છે–જિંદગીમાં રસ રેડવા, સ્હાનુભૂતિ અને પ્રોત્સાહન મેળવવા.

બળતામાં ઘી હોમાય તેમ અઠવાડીઆ પછી દિનાનાથનો બીજો તાર આવ્યો કે તેમનાથી તુરંતમાં પાછા ફરી શકાય એમ નથી. હાથમાં લીધેલા કાર્યની અપરીપૂર્ણતાનું તેમાં કારણ જણાવાયું હતું.

ઉર્મિલાના સ્ત્રી હદયે બીજું કારણ ખોળી કાઢ્યું. "મારીથી અળગા રહેવાનો તો આ પ્રયાસ નહિ છે કે જ્યારે તે શંકાશીલ બને છે; અને શક્તિ નારી હદયથી શું અશક્ય છે તે માનવી ભાગ્યે જ કરી શકે છે.

માનસીક વિચારોની અથડામણમાં નોકરે આવી ખબર આપી કે બહાર કોઇ મળવા આવ્યું છે. જીવનું ઠેકાણું ન હતું છતા તેને અંદર મોકલવાની ઉર્મિલાએ આજ્ઞા કરી.

બુટનો ચળચળાટ સાંભળી તેણે ઉંચું જોયું અને...

—અને ઉર્મિલાએ જિંદગીમાં નહિ અનુભવેલો એવો સખત આંચકો અનુભવ્યો. આગંતુક ગૃહસ્થ સુરેન્દ્ર હતો.

સ્વપ્નામાં પણ નહિ કલ્પેલા બનાવની ઉપસ્થિતતા વાચા બંધ કરી દે છે. આખા હોલમાં શાંતીનું મોજું પ્રસરી રહ્યું.

સુરેન્દ્ર આખા રૂમમાં આંટો મારી એક ખુરસી ખસેડી ઉર્મિલાની સામે બેઠો. ફરતા સુરેન્દ્રની ચાલમાં મક્કમતા અને આંખોમાં વિજેતાના ચમકારા જોયા.

ઉર્મિલા! મારા બીજા નાટકને અસાધારણ સફળતા મળી છે. ખબર પત્રોમાં આવતી જાહેરાત અને છપાતા વિવેચન ઉપરથી તમે જાણ્યું તો હશેજ.

પરંતુ દિનાનાથને ઘરે આવ્યા પછી ઉર્મિલાએ છાપુ જોયું પણ નહોતુ એ સુરેન્દ્રને ખબર ન હતી.

"હં." અવાચકતાના પંજામાંથી ઉર્મિલા હજુ પુરેપુરી છૂટી શકી ન હતી.

ઉર્મિલા! હું સમજું છું કે આજે હું કુમારી નહિ પણ ગૃહિણી ઉર્મિલા સાથે વાતો કરી રહ્યો છું. મર્યાદા બહારની શાબ્દીક છૂટ પણ મારે માટે અયોગ્ય ગણાય, છતા જણાવવાની છૂટ લઉં છું કે અત્યાર સુધી અન્ય કોઈ સ્ત્રીને મ્હેં મારા હદયમાં સ્થાન આપ્યું નથી. એક દિવસ તમે પોતે મ્હને તમારું હરણ કરી લાવવા પ્રેર્યો હતો. યાદ છે? આજે હું તૈયાર છું. બોલો આવો છો? બળજબરીથી નહિ, એક દિલ હોય તો. ના કહેશો તો યે મ્હને ખોટું નહિ લાગે."

ઊર્મિ-લાગણીઓથી તેનું વૃક્ષ, સ્થળ કંપી રહ્યું. કંપે કંપે દિનાનાથ તરફ ઉદ્દભવેલો અનુકંપા અને પ્રેમનું લીલું ચણતર જમીનદોસ્ત થવા માંડયું. ઉર્મિલા તે સમજી શકતી હતી છતાં તેને અટકાવવાની તેનામાં હિંમત રહી ન હતી. તેનું હૃદય રડી રહ્યું પરંતુ સુરેન્દ્રની નિખાલસતા, તેની બેપરવાહી કે જે તેની વાણીમાં હજુ સુધી મોજુદ હતી તેના પ્રભાવ સામે તે ટકી શકી નહિ.

"તૈયાર છું, સુરેન્દ્ર! જુઓ એ કલકત્તા ગયા છે અને તુરતમાં આવે તેમ નથી. કાલે આ વખતે તૈયાર થઈ આવજો એટલે પછી..."

"પછી તું અને હું નવી દુનીઆ સરજીશું. ઉર્મિલા!"

છતાં સુરેન્દ્રને બારણા સુધી વળાવી આવતી ઉર્મિલાની ચાલમાં ચોવીસ કલાકમાં યુવાનીમાં સેવેલાં સ્વપ્નાની થવાની સાર્થકતા માગે તેટલો થનગનાટ નહતો.–ચહેરા પર જોઈએ તેટલી ખુશાલી ન હતી.

×

બીજે દિવસે સવારે દિનાનાથના બંગલાના કંપાઉંડમાં તેની જ મોટરમાં સુરેન્દ્રની દેખરેખ નીચે ઉર્મિલાનો સામાન ખડકાઈ રહ્યો હતો, કપડાં પહેરી ઉર્મિલા દિનાનાથને વિદાયપત્ર લખવામાં ગુંથાઈ હતી.

એટલામાં સુરેન્દ્રએ એક ગૃહસ્થને દરવાજામાં દાખલ થતા જોયો. મોટર, તેમાં ખડકાયેલો સામાન અને સુરેન્દ્રને જોઈને જાણે ચમકયો હોય તેમ તેણે દોટ મૂકી બંગલાના પગથીઆ ચડવા માંડયા. સુરેન્દ્ર અટકાવવાનો પ્રયત્ન કરે તે પહેલાં તો તે દિવાન-ખાનાનો ઉંબર ઓળંગી અંદર દાખલ થઈ ગયો અને ઉર્મિલાને જોઈ પૂછ્યું.

"ઉર્મિલા! કયાં જાય છે?" તેના અવાજમાં નહતી સખ્તાઈ, ન હતી ધમકી પણ માત્ર કુતુંહલતા.

નજર ફેરવી જોતાં ઉર્મિલાના ગાત્ર ગળી ગયાં. તેના હાથમાંથી કલમ નીચે પડી ગઈ.

"કોણ તમે?" એટલું બોલતાં તો તમ્મર ખાઈ તે નીચે પડી.

આગંતુક ગૃહસ્ત શેઠ દિનાનાથ પોતે હતા.

ટેબલ ઉપર પડેલી અર્ધપૂર્ણ ચિઠ્ઠી વાંચતા દિનાનાથને મામલો સમજાઈ ગયો. બેભાન ઉર્મિલાને ઉંચકીને સોફા ઉપર સુવાડી તેને શુદ્ધીમાં આણવાના ઉપાય કરવા માંડયા.

"હું...હું...માફ..." ભાન આવતાં ઉર્મિલાએ ઉપાડયું પરંતુ જીભ પુરી ઉપડી નહિ.

"હું બધું સમજું છું, ઉર્મિલા! તું જરાયે ખેદ કરીશ નહિ." વ્હાલથી ઉર્મિલાના કપાળ ઉપર હાથ ફેરવતાં દિનાનાથ બોલ્યા. "ઉર્મિલા! હું જે કોયડાનો ઉકેલ કરવા મથી રહ્યો છું તેનો નિકાલ આજે આવી ગયો છે. દોઢ વર્ષના પરિણીત જીવનમાં ઉષ્માલે એક પણ બિંદુ હું તારામાં જોઈ શકયો ન હતો. તેનું કારણ મ્હને આજે સમજાય છે. અત્યાર સુધી મ્હેં ટુંકારાનો એક શબ્દ માત્ર કહ્યો નથી તે ઉપરથી તું એમ ન સમજી લેતી કે મારું હૃદય શુન્ય અને લાગણી-વિહીન છે. તારો અસંતોષ જોઈ મારા દિલમાં ભડકા ઊઠતા પણ શું કરું ઉર્મિલા! આપણા હૃદયને નિકટ આણવાના જેટલા પ્રયત્નો કર્યા તે નિષ્ફળ ગયા. સખ્તાઈ અને વર્ચસ્વ બતાવવા તરફ મને અણગમો છે. અને મ્હેં સખ્તાઈ કરી હોત તો પરિણામ શું આવત તેની ખબર છે? આજે મારી ગેરહાજરીમાં ચોરી છૂપીને તેં ચાલી જવાની તૈયારી કરી તે મારી હાજરીમાં, મારો તિરસ્કાર કરીને કરી હોત એટલે...

પરંતુ એટલામાં તેમના હોઠ ઉપર ઉર્મિલાના હાથનુ આવરણ રચાયુ. દિનાનાથે ઉર્મિલાના બંને હસ્ત પોતાના હાથમાં લીધા અને ઘડીભર ચાર નયનોનું તારામૈત્રીક રચાયું. મહિનાઓથી છૂપાયેલા આંસુઓએ માર્ગ મેળવ્યો. આંસુ ન હોત તો માનવ હૃદયનું શું થાત!

"ઉર્મિલા! છાતીના બંધ બેસાડી દે તેવી ખબર તો હજુ તેં સાંભળી નથી. મારી પેઢી ડૂબી ગઈ છે. આ જાહોજલાલી એક અઠવાડીઆમાં ફેરવાઈ જશે. ઉર્મિલા! હું સઘળું ખોઈ બેઠો છું."

"શું?" ઊર્મિલા ચીસ પાડી ઊઠી.

"શાંત થા. તારે જરા પણું ચિંતા કરવાની નથી. આ વાતનું સ્ફોટન કરવાનું હૈયું કર્યાંથી લાલશ તેની જ મ્હને ચીંતા થયા કરતી હતી. આવા સંજોગોમાં બીજા કોઈએ આપઘાત કર્યો હોત. પણ આજે મને સમજાય છે કે સર્વ ખોઈ તો હું બેઠો છું. તને તો તારું ગયેલું પાછું મળ્યું છે. ગરીબ હું થયો છું. તું તો તેવીજ ધનવાન રહી છે."

ઠંડે કલેજે બોલાયલા શબ્દોમાં ઉર્મિલાએ તરવારની ધારની કાતિલતા અનુભવી.

"બળેલીને શા માટે બાળો છો, નાથ!"

"તું ભુલે છે ઉર્મિલા! તું જે કરે છે તે ઠીક જ કરે છે. મારી તેમાં સંપૂર્ણ સહાનુભુતી છે. શોક એટલા જ પુરતો થાય છે કે મારી પાછલી જિંદગીમાં પણ સુખ નહિ મળે. હશે! મારે નસીબે એકલા રહેવાનું જ સર્જાયું હશે."

"ના...ના..."

"મને પુરું કરો લેવાદે, ઉર્મિલા! જતી વખતે પેલો હિરાનો હાર લઇ જવાનું ચુકોશ નહિ. હું ગરીબીમાં પણ તને સુખમાં ધારી સંતોષ માનીશ. છતાં એક વસ્તુ ધ્યાનમાં રાખજે. પુરુષોનો બહુ વિશ્વાસ કરીશ નહિ. પ્રભુ ન કરે પણ જો તું નિરાધાર બને તો ખંચાયા સિવાય અહિં પાછી આવજે. મારું જે કાંઇ હશે તે તારું છે અને રહેશે. મારા જેવો બીજો નસીબવાન કોણ કે છેલ્લી વખત તને મળવા પણ પામ્યો! બોલ ઉર્મિલા! ક્યારે જાય છે?"

એકાએક ઉર્મિલા સોફા ઉપરથી ઉભી થઇ ગઇ

"નહિ, નહિ, નાથ! હું તો ક્યાંએ જતી નથી હું તો ગરીબની પત્ની જ રહીશ. ગરીબની પત્ની થવાના મારા કોડ પુરા થાય છે."

—અને ઉર્મિના આ આવેશમાં તે દિનાનાથને બાઝી પડી.

ઉર્મિલાની રાહ જોઇ કંટાળેલા સુરેન્દ્રએ દિવાનખાનામાં પ્રવેશ કર્યો. પરંતુ મહિનાઓથી માનસીક રીતે અલિપ્ત જીવન જીવતા હૈયાનો એકા અસર કરી શકતાં નથી. દીનાનાથ અને ઉર્મિલા પણ એવા જ એક પ્રવાહમાં-મીઠા પ્રવાહમાં અટકાવવાનો જરા પણ પ્રયત્ન કર્યા સિવાય આંખો બંધ કરી જણાવા લાગ્યા.

તત્વજ્ઞાની સુરેન્દ્રને માટે આ એક તદ્દન નવો અનુભવ હતો. સંજોગો-સારા અગર ખરાબ-નું પરિક્રમણ ઘણું ત્વરીત અને અણધાર્યું હોય છે તેમ તે જાણતો હતો એટલું જ નહિ પણ તેના લખાણમાં તેણે તેનો નિર્દેષ પણ કર્યો હતો. છતાં વાસ્તવીક જીવનમાં સંજોગોની આવી ગતી, આવી આકસ્મીકતા ઉપસ્થીત થવા તરફ તેને શંકા રહેતી. જીવનમાંથી ખરું સત્વ ખેંચી કાઢી તેને એકદીસે અનુભવના યુગલ તરફ તે અનિમીષ નજરે જોઇ રહ્યો.

અને તે ચમકયો. ઉર્મિલાના દેહની આસપાસ દિવ્ય તેજનું એક વર્તુળ જોતો હોય એમ તેને લાગ્યું તેમનું એક એક કિરણ તેને આંજી દેતું હોય તેવો ભાસ થયો. અને ઉર્મિલા? થોડી પળો પહેલાં જોયેલી અને અત્યારે તેજ વર્તુળના પરિઘમાં જણાતી ઉર્મિલામાં કેટલો ફેર! તેના વદન ઉપર સૂર્ય કિરણોના સ્પર્શે ધીમે ધીમે ઉઘડતા કમળની ભવ્યતા જોતો હોય તેમ લાગ્યું.

તેનું તત્વજ્ઞાની મગજના આ ભવ્યતાનું કારણ શોધવા લાગ્યું. તેને ખાતી થઇ કે આજે-આ પળે ઉર્મિલા ખરું સ્ત્રીત્વ પ્રાપ્ત કરી રહી છે. મલીનતા વિહીન પૂર્ણવિકસીત સ્ત્રીત્વ તેજનો પુંજ ખડકે છે. તેમાં ફક્ત નારીહૃદયના આત્માને ઓજસનું પ્રતિબિંબ હોય છે.

સ્વાપર્ણ અને ત્યાગની ભાવનાને સાથે લઇને સ્ત્રી જન્મે છે. સાચીના જીવનમાં ગરીબાઇનો અંશ માત્ર હોતો નથી. એ જ કારણે કદાચ સ્ત્રીને લક્ષ્મીનું ઉપનામ મળ્યું હોય. સ્ત્રીમાં સ્નેહનો પારાવાર ઉછળે છે ત્યારે તે ત્યાગમૂર્તિ બને છે.

આવી ઉર્મિલા—ત્યાગમૂર્તિને જોઇને સુરેન્દ્રથી બોલાઇ ગયું.

"દેવી!"

મારવાડી ગ્રામ્ય ગીતોમાં શૃંગાર રસ

સંગીત એક કલા છે. એ કલાથી માનવે સ્વર્ગને પૃથ્વી પર ઉતારી સુખની એક નવી દુનિઆ સરજી છે. એ કલાઓમાં પણ ગ્રામ્ય ગીતો ઉન્નત અને હૃદયહારી છે. દરેક પ્રાન્તોમાં ગ્રામ્ય ગીતોનું અસ્તિત્વ છે. મારવાડમાં પણ વીર, શૃંગાર અને ભક્તિરસ ભર્યાં એવાં ગીતો મળે છે. શિક્ષિત સમાજ એવાં ગીતોને આજકાલ અનાદર કરી રહ્યું છે. જનતા એમ માનશે કે મારવાડ જેવા સુક્કા પ્રદેશમાં કાવ્યની સરળ અને હૃદયગ્રાહી સરિતા કયાંથી વહે? પરંતુ નીચેનાં ગીતો અને દષ્ટાંતો જોઈ શકાશે કે મારવાડમાં પણ ગ્રામ્ય ગીતો શૃંગાર, વીર અને કરૂણ રસ તથા ગ્રામ્ય જિવનની સ્વાભાવિકતા સરળતાથી ભરેલાં છે.

પણિહારીનું ગીત રજપૂતાનામાં ખૂબ પ્રસિદ્ધ છે. જૂઓ શ્રાવણ માસ છે. આકાશ વાદળાથી ભરેલું છે. વરસાદ રૂમઝુમ રૂમઝુમ પડી રહ્યો છે. ગામની વહુઓ તેમની બેનપણીઓ સાથે તળાવ પર જઈ રહી છે.

" સાત સહેલ્યાં રે ઝુત્તરો એ દેલો;
પાણિને ગઈ રે તાલાબ બાલાજીઓ."

ઉપરની સાહેલીઓમાંથી એકનો પતિ પરદેશ ગયો હતો. ભાગ્યવશાત તે તળાવ પર આવી વિશ્રામ કરતો હતો. પતિએ તો પોતાની પત્નીને ઠીક ઠીક પીછાની લીધી, પણ પત્ની પોતાના પતિને પીછાની શકી નહિ. ચારે આંખો તેના તરફ એકી ટસે જોઈ રહી.

"દેવરજી સરખો ઢીગો પાતલો એ પનિહારી હે લો,
નણદલ વાયરો આવે ઉણિયાર બાલાજી ઓ."

એ અસ્વસ્થ થઇ જાય છે. ઘડો પાણીમાં ડૂબનો નથી. ઓઢણુ પાણીમાં પડી જાય છે. અને પાણીની લ્હેરમાં વહી જાય છે.

" ઘડો ન ડુબે એવડાએ, પણિહારી હેણો
[illegible]"

કેટલું સ્વાભાવિક અને મનોહર ચિત્ર! ઘડો પણ કયાંથી ડુબે! એનુ ચિત્ત તો ડામાડોલ થઇ રહ્યું છે. ને ચકિતહરિણિ જેવી યુવકને નિહાળી રહી છે. કેટલું ભોળપણુ અને સરળતા! યુવક તેને પ્રશ્ન કરે છે, "તારા મસ્તક પર ટીકી અને આંખોમાં કાજળ કેમ નથી?"

" ઔરાંરે તો કાજલ ટીકિયોંએ, પણિહારી હે લો;
થારોડા રા હૈ ફીકા નૈણુ, બાલાંજીઓ."

સાંભળો જવાબ: પતિવ્રત ધર્મનું જીવતું જાગતું ચિત્ર સામે ખડું થાય છે. એ કહે છે કે શણગાર કોને માટે ધરું? મારા શણગાર તો પરદેશમાં રહે છે મારે માટે સસાર સૂનો છે. પતિ પરદેશમાં દુઃખ ભોગવે અને તેની પત્ની તેની ગેરહાજરીમાં શણગાર સજે એ શું સંભવિત છે, અગર પતિવ્રત ધર્મ છે?

" ઔરાં રા પિવજી ઘર બરો, લંજા ઓઢી હેલો;
મ્હારોડા રા બરો પરદેશ બાલાજીઓ."

ઉપરનો પ્રત્યુત્તર સાંભળી યુવકની ખાત્રી થાય છે કે એ એનીજ પત્ની છે. અને તે એને પાછળ આવવાનો ઈશારો કરે છે. એ સાંભળીને યુવતિના બદનમાં આગ સળગી ઊઠે છે. અને વીજળીનો કડાકો થતો હોય એમ બોલે છે.

" બાલુ ને જાલુ ત્હારી જીભડીએ, લંજા ઓઢી હેલો!
ડસજો થને કાલો નાગ, બાલાજીઓ."

સરળતા અને ભોળપણું જતું રહ્યું અને એણે ગુસ્સાથી કહ્યું, "કદિ એવી કલુષિત વાણી તેં મ્હોંએથી કહાડી તો તારી જીભ સળગાવી મૂકીશ. ઇશ્વર કરે અને એવા વ્યભિચારી પુરુષને નાગ કરડે!" સરળ હૃદયની એ સ્ત્રીએ વાત ઘેરે જઈ તેની સાસુને જણાવી. સાસુ પુરુષનું વર્ણન સાંભળી એની મજાક ઉડાવતી કહે છે. "એ પુરુષ અન્ય કોઈ નહિ પરંતુ તારો પતિ છે." અને અંતમાં પતિ-પત્નીનું શુભ મિલન થાય છે.

આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે મારવાડી ગીતોમાં સુંદર રાગરાગણીઓ સાથે ઉચ્ચ આદર્શનો પણ સમાવેશ થાય છે.

એક બીજું શિક્ષાપ્રદ મારવાડી ગીત લઈએ. એ ગીત મારવાડમાં "પખયો" નામથી પ્રસિદ્ધ છે. વિશેષમાં વર્ષાકાળમાં જ ગાવામાં આવે છે. ભાવાર્થ ઘણો સુંદર છે. એક વેસ્યા કોઈ યુવકને અનેક રીતે હાવભાવ બતાવી પોતાના તરફ આકર્ષિત કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. પરંતુ યુવક ઉપર પોતાની પતિવ્રતા સ્ત્રીના ચારિત્રની એટલી ગાઢી છાપ છે કે વેસ્યાનાં સઘળાં પ્રલોભન વ્યર્થ નીવડે છે.

વેસ્યા-છૈલ; વાગાં મે આજોજી
ઓજી મૈં તો ચૌસર લિયા ખડી
પખયો બોલ્યો રે ૧

યુવક-વાયેલી કિસ વિદ આવું એ,
ઓજી મારી પરણીનાર એકેલી
પખયો બોલ્યો રે ૨

વેસ્યા-છૈલ થારી પરણી મરજ્યોજી
ઓજી મારી લગી દોસતી તોડી
પખયો બોલ્યો રે ૩

યુવક-વાયેલી તું ઈગ મેરજે રે
ઓજી મારી પરણો વંશ બઢાવે
પખયો બોલ્યો રે ૪

ઉપદેશની સાથે સંગીતમાં પણ એટલું માધુર્ય છે કે હૃદયહીન મનુષ્ય પણ આકર્ષિત થયા વિના ન રહે.

મારવાડી ગીતોમાં એ મહત્તા છે કે સરસ સંગીતના મોહક પ્રભાવમાં હૃદયમાં ઉપદેશ પણ ઉતારે છે.

મારવાડી ગીતોમાં પતિ પ્રેમ માટે પણ સ્તુત્ય આદર્શ છે. પતિ પરદેશમાં છે એવી એક વિયોગિણી હૃદય તપાસીએ.

સસ્તા ભાવે જાણીતા લેખકોના પુસ્તકો ખરીદો

કચ્છની પદમની	૩-૦-૦
વીર વૈરાગી	૨-૦-૦
ગુરૂ ગોવીંદસીંહ	૨-૦-૦
હીરણ્ય ગર્ભ	૪-૦-૦
હિન્દુ સંગઠન	૧-૮-૦
કાવ્ય કુસુમાકર	૨-૮-૦
જયંતી	૨-૮-૦
મુકુંદની વીર મહીલા	૨-૮-૦
સંસાર પરીજાત	૨-૪-૦
દેશદ્રોહી	૨-૦-૦
ગીતાજલી [ટાગોર]	૩-૦-૦
મંગલમૂર્તી [સોપાન]	૨-૦-૦
ધરતી [નીરૂદેસાઈ]	૨-૦-૦
જીંદગીના ખેલ [પનાલાલ પટેલ]	૩-૦-૦
હૃદયવીભુતી [રમણલાલ દેસાઈ]	૩-૦-૦
અંજની ,,	૨-૦-૦
પતન ને પ્રાયશ્ચિત	૨-૮-૦
આફ્રીકામાં ૧૧ માસ	૩-૮-૦
અદ્‌ભુત યોગીની	૩-૦-૦
ગુજરાતી શબ્દકોષ	૧-૪-૦
મહીલાની મહાકથા	૩-૮-૦
વનીતાની વાતો	૩-૦-૦
જયશ્રી	૧-૮-૦
ચોખેરવાલી (ટાગોર)	૨-૮-૦

ઉપરના સાઠ રૂપીઆની કીંમતના પુસ્તકો ફક્ત ૪૫ રૂપીઆમાં મળે છે કોઈ પણ ગ્રાહકને છુટક જોઈએ તે પણ છાપેલી કિંમતે મળશે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

હેમરાજ દયાલજી ઠક્કર

સાંકડીશેરી—અમદાવાદ.

"આઈ બસંત સંગકી સખિ સભી રંગાવે ચીર,
મેરા સમરંગ લે ગયો બાઈજા રા વીર.
જી ઉમરાવ બસંત મેં થારી નાર બિરંગી મેરે પ્રાણ,
માધ મગન રહતી પરી ઘર હો તે ભરથાર.
પિવ તો બસે પરદેશમાં, મેં હિવડે બહે કટાર,
નાગા નૈન નિકાશ દૂં, પિયા પાસ લે જાય,
પહિલે દરસ દિખાય કે પીછે લીજો ખાય.
પ્રીતમ તુમ મત જાણજો, દૂર દેશ કો બાસ.
ખૌડ હમારી યહાં પડી, પ્રાણ તુમ્હારે પાસ,
જી ઉમરાબ થાતે કિણ સૌકણ બિલ માયા.
મેરે પ્રાણ."

સાચીવાત છે; યૌવનના મદમાં મખમલ અને રેશમી વસ્ત્રો, પગથી માથા સુધીનાં ઝવેરાતો પહેરીને ચાંદીના મહેલ અને સોનાના પલંગોમાં શયન [illegible] પણ તેને પતિ વિયોગની દિલમાં વેદના [illegible] છે, તેને ચેન અને આરામ મળતા નથી. બહેરાને તાન ભરેલી સિતારનાં સંગીતો સંભળાવે શું લાભ ? તે જ પ્રમાણે પતિ વિયોગિણી પત્નીને માટે સંસાર સાવ સૂનો છે. જે પ્રમાણે સુરતી ગોપિકાઓ વિરહ વ્યાકુલ થઈને કૃષ્ણની પાસે કોયલ મારફત સંદેશો પાઠવે છે, તે મુજબ મારવાડી સંગીતમાં પણ કુંજો (રાજહંસ) ગીત છે. તેમાં પત્ની પોતાના પતિ પાસે રાજહંસ મારફત સંદેશો કહાવે છે.

તૂં છૈ કુંજો ભાયલી, તું છૈ ધરમરી બૈણ,
એક સદેશો એ બાઈ મ્હારી, બે ઉંડાય મ્હારે રાજ
કુંજો મ્હારા પિવ મિલાદે એ, વીલસક રિયેંને
જાય કહિએ કયૂ પરણી જો મોય ૧

એ જ પ્રમાણે 'નિહાલદે' નામનું વિયોગિણીનું ગીત જે બહુધા વર્ષા ઋતુમાં જ ગવાય છે.

શ્રાવણ તો લગ્યો પિંયા ભાદવોજી કંઈ
બરસણ લાગો

બરસણ લાગ્યોજી મેહ, ઢોલા મેહ
• અબ ઘર આયજા ગોરી
રા બાલ હોજી ૧

શ્રાવણ આવન કહ ગયોજી ઢોલા
કર ગયો કવલ અનેક—ઓજી અનેક

ઘર અબ આયજા ફુલ ગુલાબ રા હોજી ૨
દિનણાં તો ગિણ ઢોલા ઘિસ ગઈ મારી
આંગલિયાં રી !
હોજી ઢોલા આંગલિયાંરી રેખ;
અબ ઘર આયજા આશા થારી
લગ રહી હોજી ૩

ઉપરના ગીતમાં વિયોગ શૃંગારનું ઠીક ઠીક દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે. એક બીજું વિયોગ શૃંગારનું ગીત લઈએ. એ ચૈત્ર માસમાં ગવાય છે.

"ઢોલા મારી જોડ રો ઉદિયાપુર મોલ રે
વીરો ભોલી નણદલરો મારો હુકૂમ ઉઠાવેરો
સાંજ પડે દિન આથરે, રે માલણ લાવે ફૂલ
કઈએ કરું માલણ થારા ફુલને—
મ્હારે આલો જે બિન લાગેશૂલ ૧
અહિં પતિના વિયોગમાં ફૂલ પણ શૂલ જેવાં લાગ્યાં.

ગુલાબભાઈ મહેતા

ગુજરાતના જાણીતા
લેખક
શ્રી. કનૈયાલાલ મુનશી કૃત
ગુજરાતનો નાથ.
ટૂંક સમયમાં બહાર પડશે.

સ્ત્રી ઉપયોગી, દરેક બહેનોએ વસાવવા લાયક
એક જ પુસ્તક
મારું ઘર કિં. રૂ. ૭
લખો : સ્ત્રીબોધ અમદાવાદ

HAPPY LIFE

કુ. ઇન્દુમતિ શાહ

(બાર લાઇન) H

(૧) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ,૯ ઘોળાં, ૨ લાલ,૧ ઘોળું.
(૨) ૧ ઘોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૩) ૧ ઘોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૪) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ, ૩ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૪ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૫) ૬ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૭ ઘોળાં.
(૬) ૬ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૭ ઘોળાં.
(૭) ૬ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૭ ઘોળાં.
(૮) ૬ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૭ ઘોળાં.
(૯) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ, ૩ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૪ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૧૦) ૧ ઘોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૧૧) ૧ ઘોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૧૨) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ, ૯ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૧ ઘોળું.

અગીયાર લાઇન) A

(૧) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ, ૯ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૧ ઘોળું,
(૨) ૧ ઘોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૩) ૧ ઘોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૪) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ, ૩ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૪ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૫) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ, ૩ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૭ ઘોળાં.
(૬) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ, ૩ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૭ ઘોળાં.
(૭) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ, ૩ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૭ ઘોળાં.
(૮) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ, ૩ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૪ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૧ ઘોળું,
(૯) ૧ ઘોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૧૦) ૧ ઘોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૧૧) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ, ૯ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૧ ઘોળું.

(દશ લાઇન) P

(૧) ૧ ઘોળું,૨ લાલ,૯ ઘોળાં,૨ લાલ,૧ ઘોળું.
(૨) ૧ ઘોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૩) ૧ ઘોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૪) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ, ૩ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૪ ૪ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૫) ૧ ઘોળું,૨ લાલ,૩ ઘોળાં,૨ લાલ,૭ ઘોળાં.
(૬) ૧ ઘોળું,૨ લાલ,૩ ઘોળાં, ૨ લાલ,૭ ઘોળાં.
(૭) ૧ ઘોળું,૨ લાલ,૩ ઘોળાં,૨ લાલ, ૭ ઘોળાં,
(૮) ૧ ઘોળું,૨ લાલ,૩ ઘોળાં,૨ લાલ,૭ ઘોળાં.
(૯) ૧ ઘોળું, ૭ લાલ, ૭ ઘોળાં.
(૧૦) ૧ ઘોળું, ૭ લાલ, ૭ ઘોળાં.

(દશ લાઇન) Y

(૧) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ, ૧૨ ઘોળાં.
(૨) ૧ ઘોળું, ૭ લાલ, ૭ ઘોળા.
(૩) ૧ ઘોળું, ૭ લાલ, ૭ ઘોળાં.
(૪) ૬ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૪ ઘોળાં,૨ લાલ,૧ ઘોળું
(૫) ૬ ઘોળાં, ૮ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૬) ૬ ઘોળાં, ૮ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૭) ૬ ઘોળાં,૨ લાલ,૪ ઘોળાં, ૨ લાલ,૧ ઘોળું.
(૮) ૧ ઘોળું, ૭ લાલ, ૭ ઘોળાં.
(૯) ૧ ઘોળું, ૭ લાલ, ૭ ઘોળાં.
(૧૦) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ, ૧૨ ઘોળાં.

(દશ લાઇન) L

(૧) ૧ઘોળું,૨ લાલ,૯ ઘોળાં,૨ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૨) ૧ ઘોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૩) ૧ ઘોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૪) ૧ ઘોળું, ૨ લાલ, ૯ ઘોળાં, ૧ ઘોળું.
(૫) ૧૨ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૬) ૧૨ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૧ ઘોળું.
(૭) ૧૨ ઘોળાં, ૨ લાલ, ૧ ઘોળું.

(૮) ૧૨ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
(૯) ૧૦ ધોળાં, ૪ લાલ, ૧ ધોળું.
(૧૦) ૧૦ ધોળાં, ૪ લાલ, ૧ ધોળું.

(ચાર લાઈન) I

(૧) ૧ ધોળું, ૨ લાલ,૯ ધોળાં,૨ લાલ,૧ ધોળું.
(૨) ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
(૩) ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
(૪) ૧ ધોળું, ૨ લાલ,૯ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.

(દશ લાઈન) F

(૧) ૧ ધોળું,૨ લાલ,૯ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
(૨) ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
(૩) ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
(૪) ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૪ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
(૫) ૧ ધોળું, ૨ લાલ,૩ ધોળાં,૨ લાલ,૭ ધોળાં.
(૬) ૧ ધોળું,૨ લાલ,૩ ધોળાં, ૨ લાલ,૭ ધોળાં.
(૭) ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૨ ધોળાં,૪ લાલ,૬ ધોળાં.
(૮) ૧ ધોળું,૨ લાલ,૨ ધોળાં, ૪ લાલ, ૬ ધોળાં.
(૯) ૧ ધોળું, ૨ લાલ,૧૨ ધોળાં.
(૧૦) ૧ ધોળું, ૩ લાલ, ૧૧ ધોળાં.

(દશ લાઈન) E

(૧) ૧ ધોળું,૨ લાલ,૯ ધોળાં,૨ લાલ, ૧ ધોળું.
(૨) ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
(૩) ૧ ધોળું, ૧૩ લાલ, ૧ ધોળું.
(૪) ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૪ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
(૫) ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૪ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
(૬) ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૪ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
(૭) ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૨ ધોળાં, ૪ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
(૮) ૧ ધોળું, ૨ લાલ, ૨ ધોળાં, ૪ લાલ, ૩ ધોળાં, ૨ લાલ, ૧ ધોળું.
(૯) ૧ ધોળું,૨ લાલ, ૯ ધોળાં,૨ લાલ,૧ ધોળું.
(૧૦) ૧ ધોળું,૩ લાલ,૭ ધોળાં, ૩ લાલ, ૧ ધોળું.

નોટ:–"P" શબ્દ એકવાર આવી ગયેલ છે માટે બીજો લખેલ નથી.

કલાકાર?

પ્રયોજક:
શ્રી. ભગવાનદાસ સાહિત્યવિલાસી.
તંત્રી : "આશા" (માસિકપત્ર)

"આવો માસ્તરસાહેબ! આજે સવારના પહોરમાં આટલા વહેલા ક્યાંથી? આ વખતે તો તમારી ગાયન સમાજમાં ભૈરવ-ભૈરવીનું તાંડવ ચાલતું હોય છે!"

"હા, હા" માસ્તરે જરા ખોંખારો ખાઇ ચલાવ્યું-'એ તો રોજનું થયું ગુરુકૃપાથી શિષ્યો તૈયાર થવા લાગ્યા છે એટલે મને ફૂરસદ મળી શકે છે. પણ આજે તો ખાસ આપને મળવાનું નક્કી કર્યું હતું. આવતી કાલે રાત્રે અમારા રાધાવિલાસ ગાયન સમાજમાં ગ્વાલીઅરવાળા બંદાહુસેન ખાંસાહેબના ગાયનનો જલસો છે."

આ ખાસ આમંત્રણ મળતાં વકિલ સાહેબને અંતરમાં આનંદ તો થયો, પણ ચહેરા પર તે વ્યક્ત ન કરતાં જણાવ્યું.

'ઠીક, પણ મારાથી આવી શકાશે કે કેમ તે હું ચોકસ કહી શકતો નથી સવારમાં, સાંજે, કે રાતે ગમે તે વખતે વિચિત્ર કલાયન્ટ કઇ ક્ષણે આવી માથું પકવશે તેનો કોઈ નિયમ રહેતો નથી!'

"તમારું કામ તો રોજનું છે. આઠે પ્રહર વકિલાતમાં ગુંથાઈ રહેવું કેમ પાલવે? સંગીત જેવો આનંદ બીજા કશામાં નથી. અહાહા! નાદ બ્રહ્મ છે. સમજ્યા સાહેબ! એકવાર સાંભળશો તો મગજ એકદમ ફ્રેશ થઈ જશે! વળી આપના જેવા સુશિક્ષિત ગૃહસ્થો ગાયન વાદન અને નૃત્ય કલા તરફ લક્ષ આપવા લાગ્યા છે ત્યારથી તો કલાના પુનરૂજીવનની આશા બંધાઈ છે. એ ઉત્તેજનને પરિણામે તો આજે ગલ્લીએ ગલ્લીએ ગાયન વાદન સમાજો નજરે પડે છે; સંખ્યાબંધ છોકરીઓ તથા સુશિક્ષિત સ્ત્રીઓ ગાવા-વગાડવામાં નિષ્ણાત બની છે." આટલું કહી માસ્તરે બારી પાસે જઈ મોંમાં ભરેલા પાનના ડુચાને બહાર ફેંક્યો. "ઠીક ત્યારે, કાલનું નક્કી છે ને!...અને વિમળ બેનને નવ વાગતાં જ મોકલી આપજો, એટલે સ્ત્રીઓની વ્યવસ્થાનો ભાર તેને જ સોંપી દઉં.' અંદરની ખોલીમાં એક તીરછી નજર નાખતાં માસ્તરે છેવટનું આ વાક્ય ઉચ્ચાર્યું.

વિમળ વકિલની પુત્રી હતી. માસ્તરના રાધાવિલાસ સમાજમાં સંગીત શીખવા જતી હતી.

'વકિલ સાહેબ, મારી વિદ્યાર્થીનીની મારે જ મોંએ હું કદિ પ્રશંસા કરતો નથી. પણ આજે અંગત માણસ સમજી તમને ખરેખરું કહું છું કે આપની વિમળ જેવી ચાલાક છોકરી મેં આજ સુધીમાં જોઈ નથી. એ છોકરીમાં તો વકિલોની બુદ્ધિનો જ જાણે કે વારસો ઉતર્યો છે!

પોતાનું નિશાન બરાબર સધાયું છે એમ માસ્તરને વકિલ સાહેબના પ્રફુલ્લ થયેલા ચહેરા પરથી લાગ્યું એટલે તેણે આગળ ચલાવ્યું.

'અહો! છેલ્લા ચાર મહિનામાં તેણે કેટલી પ્રગતિ કરી છે!

'જરા સોને દે બાલમ જગી સારી રાત'

જેવી અઘરી ચીજો પણ તે એવી સફાઇથી રંગીને બોલે છે કે ચાર વર્ષ સુધી તંબુરા ઘસનારા અને તબલાં ઠોકનારા મારા શાગીર્દો પણ તેની બરાબરી કરી શકતા નથી, વારુ, ત્યારે કાલે દશ વાગે ન ભૂલતા!'

માસ્તર આટલું કહી મલકાતા મલકાતા દાદર ઉતરી ગયા.

૨

વકિલને ત્યાં બપોરના ભોજન સમયે સંગીત સમાજના આમંત્રણની વાત નીકળી. વિમળની માતાને વિમળના સંગીત સાધના મુદ્દલ ગમતી નહોતી. આજના આમંત્રણની વાત સાંભળતાં જ તેણે નારાજી પ્રગટ કરી.

'હું વારંવાર કહી ચૂકી છું કે જુવાન દિકરીને પુરુષોના ડાયરામાં ગાયન શીખવવા મોકલવી

આટલું તો જરૂર જાણો ....!

સંગ્રાહક: "ધ્રુવકુમાર"

પુસ્તકને કંસારી, જીવજંતુ ન લાગે તે માટે સોના ગેરૂનો બારીક ભૂકો છાંટી વેરવાથી જીવજંતુનો ઉપદ્રવ થશે નહિં.

×

હિંગને અગ્નિમાં નાંખતાં જ ભભકી ઉઠે તો જાણવું કે એ સાચી હિંગ છે.

×

ઘંટી દળવાથી ક્ષય, હિસ્ટીરીયા, અને બંધકોષ જેવા રોગો નાબુદ થાય છે. એટલું જ નહિ પણ તેથી સ્ત્રીઓની પ્રજાનન શક્તિ પર પણ અંકુશ મૂકાય છે.

×

ગંધારી સેદરડી નામનો છોડવો ઘરમાં રાખવાથી તે છોડની દુર્ગંધના કારણે માંકડ ઘરમાં રહેશે નહીં.

×

ગરમ પાણીમાં લીંબુનો રસ નાંખી દરરોજ પીવાથી શરીરનું જાડાપણું દૂર થાય છે.

×

એક લીંબુના બે ટુકડા કરી તે ટુકડાને માથા પર ઘસવાથી થોડી વાર પછી મસ્તક પીડા મટી જાય છે.

×

સોનાના ઘરેણાં પર નાઈટ્રિક એસિડનાં બે ટીપાં નાંખતાં વેંત જો પીળાં પડી જાય તો જાણવું કે સોનામાં ભેળ છે; ન પડે તો સાચું સોનું સમજવું.

×

કેરીનો રસ કે કટકા ઘી સાથે ખાવાથી ભૂખ લાગે છે, બળ વધે છે અને શરીરનો રંગ સુધરી સૌન્દર્યવાન બનાવે છે.

×

તે સારું નહિ. ન જોવો સમય, ન જોવી સ્થિતિ અને જ્યારે તે ત્યારે ગાયન સમાજ! રાત્રે છેક નવ નવ વાગે ઘેર આવે છે, અને તમને તેની મુદ્દલ અસર નથી, ગાયન શીખડાવવાની જ તમને હોંશ હોય તો શીખવવા કોઈ માસ્તરને ઘેર બોલાવો. આપણી નજર સામે તો રહે! હજી છોકરીનો વિવાહ પણ કરવાનો છે.

'એટલે તું કહેવા શું માગે છે?' વકિલ સાહેબ વચ્ચે જ બોલી ઊઠ્યાઃ શું ગાયન સમાજમાં મવાલીઓનો ડાયરો એકઠો થાય છે?'

'એમ કોણ કહે છે? જેમ બીજું શિક્ષણ તેમ *ગાયન બીજી નિશાળ જેવી જ ગાયનશાળા*; પરંતુ બીજી શાળામાં છોકરીને મોકલતાં પહેલાં આપણે તે શાળા વિષે, માસ્તર વિષે, કેટકેટલી ચોકસી કર્યા પછી છોકરાંઓને ત્યાં મોકલીએ છીએ? એકાદા કુલીન, પુખ્ત ઉંમરના અને જવાબદાર માસ્તરની સ્કૂલમાં વિમળને મોકલવામાં હું વાંધો લેત નહિ; પણ યશોદાબાઈ ગઈ કાલે જ કહેતાં હતાં કે વિમાની શાળાનો માસ્તર એટલે પહેલાંનો એક હોટલનો નોકર. ન મળે તેના ઘરબાર કે મા–બાપનું ઠેકાણુંય. હોટલમાં કંઇક ભાંજગડ ઉભી કરી એ નાસી છૂટેલો, અને કોઈ એવા ગવૈયાની શાળામાં હમાલી કરી આ આ...ઉ–ઉ કરીને ગાયન માસ્તર થઈ બેઠો છે. ચાર શિષ્યો ભેગા કરીને સમાજ કાઢી બેઠો છે. એવા માણસના ડાયરામાં જુવાન દિકરીને વખત બેવખત મોકલવાની એટલે શું?'

પત્નીના સાત્વિક સંતાપને વધતો જોઈ વકિલસાહેબે નમતુ જોખવામાં ડહાપણ માન્યું.

'અરે વાહ! તું તો ભગિની સમાજની એક કાર્યકર્તાની જેમ લાંબુ ભાષણ કરવા લાગીને શું? મજાનું, પણ મારી વિમળને એની મા જેવી ઘરમાં ગોંધાઈ રહેવાની બનાવવી નથી. મજાનું હાઈસ્કૂલમાં અંગ્રેજી બોલે છે. કદાચ કોઈ એવા માસ્તરો ગડબડ કરે તો તેને કાન પકડી ઠેકાણે લાવી શકે તેમ છે.' આટલું કહી વકિલ ભોજન પૂરું કરી ઉભા થયા.

રાધાવિલાસ ગાયન સમાજમાં દર ગુરુવારે રાત્રે ગાયન સમારંભ થતો, મુખ્ય માસ્તર શરૂઆતમાં પાંચ સાત મીનીટ 'કલ્યાણ' રાગમાં ઠરાવેલો ખ્યાલ ગાઇને ઊઠી જતા એટલે કાર્યક્રમનો બાકીનો ભાગ એમના શિષ્યો સંભાળી લેતા. માસ્તર એકલાજ આ રીતે માત્ર ગાયનશાળા કેટલો સમય સુધી ચલાવી શકે! બીજું પણ સાથે કંઈક જોઈએ' એટલે ગાયન સાથે પેટી તબલા, સતાર, દિલરૂબા વગેરેના જૂદા જૂદા વર્ગો કાઢીને એ વર્ગના માસ્તર તરીકે પોતાના સાગીર્દોને નીમી દીધા હતા. રાધાવિલાસ ગાયનશાળા આ રીતે આખા દિવસના કાર્યક્રમથી ભરચક રહેતી. વિશેષમાં બપોરે ભોજન પછી ગૃહસ્થ કુટુંબના પુરુષો કામ પર જતા ત્યારે માસ્તરને ત્યાં સ્ત્રીઓ માટેનો 'સ્પેશીયલ' ક્લાસ શરુ થતો. આ સ્પેશીઅલ કલાસને બહાને યુવાન સ્ત્રીઓના સંસર્ગમાં આવીને માસ્તર તથા તેમના શાગીર્દોનાં મન મગ્ન બનતાં.

એક દિવસ સંગીત સમાજમાં સ્ત્રીઓનો સ્પેશીઅલ ક્લાસ ચાલતો હતો. માસ્તર બહાર ગયા હતા. શાગીર્દ માસ્તર તરલા નામની એક સ્ત્રીની તદ્દન નજીક બેસી, તેની આંગળીઓ પકડી તંબુરમાં સુરભરણ કઇ રીતે કરવું તે સમજાવી રહ્યા હતા. એટલામાં માસ્તરના આગમનનો સ્વર સૌને કાને અથડાયો. બરાબર આ સમયે વિમળના કંઠમાંથી

પિયા ડ બિન ના ડ હિ આ ડ વત ચૈન.

એ જાણીતી ચીજનો આર્ત સૂર નીકળવા લાગ્યો.

રાત્રિના આઠનો સુમાર હતો. શીખનારાંઓની ધમાલ ઓછી થઈ ગઈ હતી. ગાયનકલામાં આગળ વધેલી અને માનીતી શિષ્યા વિમળને માસ્તર સાહેબ પોતે જ ઝીંઝોટીની ઠૂમરી શીખવવા બેઠા.

હૉલમાં સુગંધી અગરબત્તીની વાસ મહેકી રહી હતી. ડાબા ખભા પરના તંબુર પરથી વિમળની કોમળ અંગુલીઓ હળવી રીતે ફરી રહી હતી. જમણા પગની ગતિ ઠેકા ગણી રહી હતી. નજીકમાં માસ્તર તાળ દેખાડી રહ્યા હતા.

"વિદાય વેળા"

દીકરી મ્હારી લીલા વનની વેલડી
સાસરીઆમાં ઉના વાયુ વાયજો.
સુખ સિંચી ઉછેરી લાડે વેલડી
કેમ કરી જીવ ચાલે દેતાં વિદાયજો.
માડી મારી શોક ધરો ઉર ના જરી
આનંદ પામો આનંદુ સુખ ભાળતાં.
સતિઓનો શીખી છું મોંઘો મંત્રજો
જપતાં ટળશે દુઃખ ભુંડાં સૌ કારમાં.
ઘોળી ઘોળી પીશું કડવાં ઝેર જો
ઉર ઉછળતી ઉની આગ સમાવશું.
હસતે મુખડે ઝીલશું પડતા બોલ સૌ
આનંદ દેતા વદશું મીઠા બોલ જો.
સાસુ મારી મોટા ઘરની લાડકી
મોટમ ઢળતી દેશે શીળી છાંયડી.
સસરા મારા પ્રેમ પુરીના દેવજો
પ્રેમ વરસશે સાસરીઆને ઘાટજો
દેરાણી જેઠાણી અમૃત સ્હોડજો
પળ પળ દેશે હુંફ મધુરી કંપતાં
જેઠ દીએર તો દીવાદાંડી દીવ્ય જો.
આથડતી સાચવશે મારી નાવડી
નણુદલ મારી કોયલડી વનકુંજની.
ભાભી બોલી ભાવભીનાં ભીંજાવશે
કુટુમ્બકબીલો ફોરમ દેતાં ફૂલડાં.
દુઃખીઆળાં મુખ ભાળી લોશે આંખડી
પરણ્યો મારો વ્હાલ છલકતો વેડવો.
પળ પળ પાશે વ્હાલ ભરેલાં નીર જો
આશીષ આપો માત વિમાસો ના જરી
લજ્જા રાખું મહિયરની પરદેશમાં.

ભગવાનદાસ ચતુરભાઈ પટેલ

માસ્તર નવી તાન મારે અને વિમળ ખટકા—મુરકી સહિત બરાબર કંઠમાંથી વહેતી મૂકે—આ રીતે ગાનસમાધિ લાગી.

સંગીતનું વાતાવરણ ઘેરું તથા ઉન્માદક હોય છે. ઈતર પ્રસંગે મનમાં ન આવનારા વિચારો પણ આવા પ્રસંગે મનમાં વારંવાર ઉદ્‌ભવતા હોય છે.

—કૈસે કહું ઽ બિન બૈ ઽ ઽ ન—

—બિન બૈ ઽ ન

—પિયા ઽ ઽ —

હવે સંગીતની રંગત જામવા લાગી. શબ્દ સિવાય માત્ર આલાપ વડે જ ભાવનાની આર્તતા વ્યક્ત થવા લાગી. તંબુર પરની ગૌર મુલાયમ આંગળીઓ પર સ્પર્શ પિપાસુ કઠોર આંગળીઓનો હાથ પડયો. કાનમાં ઘૂમી રહેલા આલાપની ધૂનમાં વિમળનું મસ્તક માસ્તરના ખભા પર ટેકવાયું. નાદના કેફમાં વિમળના ડોળા બંધ થયા.

બીજી જ પળે વિજળીનો આંચકો લાગે તેમ, ઔષ્ઠસ્પર્શ થતાં વિમળનું શરીર કંપી ઊઠયું, તેની આંખો ખુલી ગઇ. પોતાનો હાથ છોડાવી લઈ તે ઉભી થઈ ગઈ.

માસ્તર સાહેબ રસિક બનીને ઔષ્ઠ પર જીભ ફેરવીને બોલવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો હતા : તેના હાથને ઝટકો મારી વિમળ ત્વરીત ગતિએ ત્યાંથી નીકળી ગઈ.

૫

ગઈ કાલે બનેલા બનાવ પછી રાધાવિલાસ ગાયન સમાજમાં પગ સુદ્ધાં મૂકવાની વિમળની ઈચ્છા નહોતી. પરંતુ વળતા દિવસે આવેલું આમંત્રણ વકિલ સાહેબે બારોબાર સ્વીકારી લીધું. વિમળ લાચાર બની. કોઈ બહાનું કરીને આમંત્રણમાં ઘરના માણસો સાથે ન જવાથી પોતાનું આછાપણું દેખાશે એમ લાગતા તેણે ન છૂટકે પિતા સાથે સમાજમાં જવાની તૈયારી કરી. આમ છતાં આ પ્રસંગ હમેશને માટે છેવટનો બને એમ તે ઈચ્છતી હતી.

ભપકાબાજીથી જ શ્રોતાઓને આંજી નાખવાના પ્રયોગ આવી બેઠકોમાં વિશેષ નજરે પડે છે. માસ્તર સાહેબે આજે બરાબર લખનવી ઠાઠ કર્યો હતો. એક રંગબેરંગી વેલ, બુટીની સુન્દર ભાતનો ગાલીચો હૉલમાં બિછાવ્યો હતો. તેના પર શ્વેતશુભ્ર ચાદર પાથરી તકીઆ વગેરે ગોઠવ્યા હતા. નના-મોટાં વાજીંત્રો બની શકે તેટલા પ્રમાણમાં એકઠાં કરીને શણગાર તરીકે દિવાલ પર લટકાવવામાં આવ્યાં હતાં, અને શાળા હૉલનો આખો દેખાવ રાજશાહી ઠાઠ જેવો બનાવી દીધો હતો.

ખાંસાહેબની ગાદીની સામે પાન-સોપારી, તંબાકુ વગેરેનાં પાત્રો વ્યવસ્થિત ગોઠવી દેવામાં આવ્યાં હતાં. જમણી બાજુએ ઉંચી ગડાકૂથી ભરેલો લાંબી નેગવાળો હુક્કો તથા તેની નજીક ચમકતી પિકદાની વગેરે વ્યવસ્થિત ગોઠવાયું હતું.

શ્રોતાઓની જીજ્ઞાસા જેમ જેમ ખાંસાહેબની ગેરહાજરી લંબાતી ગઇ તેમ તેમ વધવા લાગી. આખરે ખાંસાહેબ આવી લાગ્યા. માથા પર પૂરા પચાસ હાથનો ફેટો, બંધ ગળાનો લાંબો કોટ અને તંગ ચોરણીથી શોભતા, લાલ કોડાં જેવી આંખોવાળા ખાંસાહેબ મૂછના આંકડા મરડતા મરડતાં બેઠક પર બિરાજમાન થતાં જ શ્રોતાઓ પર તેની અજબ છાપ પડી ગઈ. અર્ધું સંગીત તો જાણે અહીં જ સંભળાઈ ચૂકયું હોય !

કાર્યક્રમ શરૂ થયો—પ્રથમ શાળાના એક બે બાળકોએ ઈશ્વરસ્તવન ગાયું—પછી 'આપ બેઠીએ-આપ બેઠીએ'ના આગ્રહમાં દસેક મિનિટ પસાર થઈ. છેવટે ખૂબ આગ્રહ બાદ બંદેહુસેન ગાદી પર બેઠા.

'શે ઽ મેસે કાઈ રાડર !'

ભૂપના ખ્યાલમાં ખાંસાહેબે શરૂઆત કરી. એક શિષ્યે 'ઓહો, આ હા !' કરીને સલામી આપી. ગાયનની સાદી પંક્તિ તાન-ખટકા પર આવી : એટલે 'સુભ્હાન અલ્લા,! કયા કહું,! બહોત ખૂબ!' વગેરે શબ્દો શાગીર્દોના મુખમાંથી બહાર પડવા

ફેરવત સાથે કાનસ ઘસાતાં જેવો અવાજ નિકળે કે તેવો અવાજ છતાં ખાંસાહેબ પ્રસિદ્ધ ખ્યાલી તરીકે ઓળખાતા હતા.

ગાણું ચાલુ હતું. ખાંસાહેબ અનેક પ્રકારના અભિનય અવાજની સાથે મેળવી રહ્યા હતા. છતાં સંગીતમાં ભાવના કે માર્દવનું નામ જણાતું નહોતું.

વકીલ સાહેબની આંખો નિદ્રાનું શરણ શોધી રહી હતી.

૭

ગાયન સમાજના દિવાનખાનાના પાછળનાં દ્વાર આગળ મિજબાનો માટે કૉફીની તૈયારી ચાલી રહી હતી. પાંચ સાત વિદ્યાર્થીનીઓ પણ બેઠી હતી. તેમાં વિમળ પણ હતી.

માસ્તર અંદરના ખંડમાં દાખલ થયા વેધક નજરે તેણે કૉફીના વાસણ આસપાસ બેઠેલી વિદ્યાર્થીનીઓ તરફ જોયું અને કંઈક સુઝી આવ્યું હોય તેમ બોલી ઊઠ્યા;

'હં, કુસુમ! તારા ઘેરથી કીટલી આવવાની હતી ને! જા લઈ આવ, જલ્દી! ચાલ જા, આ બીજી છોકરીઓ પણ તારી સાથે આવે છે.'

માસ્તરની સુચના અનુસાર કુસુમ કીટલી લેવા બહાર નીકળી તેની સાથે જ બીજી છોકરીઓને પણ મોકલવાની માસ્તરની યુક્તિ ફળી. વિમળ પણ તેમની સાથે બહાર જવા તૈયાર થઈ, પણ માસ્તરે હસતાં હસતાં તેને રોકી.

'જવા દે, ભલે મરતી છોકરીઓ. તું ક્યાં જાય છે; બેસ!'

ગઈ કાલના પ્રસંગ પછી માસ્તરની કલ્પનાઓ આગળ વધી હતી. વિમળનું મૌન અને પુનરાગમન પોતાની ગઈ કાલની વર્તણુંક માટે સંમતિદર્શક માની લઈ માસ્તર આનંદમાં આવી ગયા હતા. દ્વાર બંધ કરી તે વિમળ પાસે ગયા.

'કોઈ અહીં આવવાનું નથી. શરમાય છે શા માટે?'

માસ્તરના આ શરમહીન શબ્દોએ વિમળના ક્રોધને બેફામ બનાવ્યો.

'માસ્તર! તમે આવી નીચ વૃત્તિના હશો એવી મારી કલ્પના નહોતી. કાલે ગાયનની ધૂનમાં હું સ્હેજવાર બેખ્યાલ બની હતી, એટલે કાયમ તેવી રીતે તમારી શરમભરી ચેષ્ટા હું ચલાવી લઈશ એમ માનો છો?'

માસ્તર વિસ્મયવંત બન્યો હતો. તેણે વિમળનો હાથ પકડવાનો પ્રયાસ કર્યો. વિમળે ઝટકો મારી હાથ દૂર ખેંચી લીધો.

'આજ તમારી કલોપાસના! કળાવંતમાં ખપો છો કેમ! તમને વડીલ પિતાતુલ્ય સમજી અમે તમારી પાસે શીખવા આવીએ છીએ. એકાદ વાર માતા–પિતાની ઇચ્છા વિરૂદ્ધ પણ જઈએ છીએ. અને તમે! તમે અમારી તરફ આવી ભાવના રાખો છો!'

'બહુ થયુ, વિમળ તારૂં તત્વજ્ઞાન!' માસ્તર પોતાની ધૂનમા જ હસીને બોલ્યા-'ચાર દિવસ ગાવું –વગાડવું અને મોજ કરવી. બાકી કોણ ક્યાંનું ને કોણ ક્યાંનું. આ તો પંખીનો મેળો છે–સમજી! તને એકલા મળવા માટે તો મેં આજની આખી બેઠકનો પ્રોગ્રામ ગોઠવ્યો હતો. છોકરીઓ થોડીવારમાં આવી પહોંચશે.'

'ખબરદાર, માસ્તર! ડગલું પણ આગળ વધ્યા છો તો!'

––પણ માસ્તર આગળ જ વધ્યા. વિમળે હોઠ પીસ્યા. ગરમ કોફીથી ભરેલું વાસણ માસ્તર પર ફેંકવા માટે ઉંચું કર્યું, પરંતુ માસ્તરના સદ્ભાગ્યે તે ઢોળાઈ ને માસ્તરના પગ પર થોડી કાફી પડતાં પગ દાઝી ગયો.

હૉલમાં 'દરબારી કાનડા'ની ધૂન જામી હતી. વકીલસાહેબ કંટાળીને ત્યાંથી ઊઠી વિમળને લઈ ઘેર જવા માટે અંદરની રૂમ નજીક આવ્યા. ત્યાં તેના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. રૂમનું દ્વાર અંદરથી બંધ હતું. અંદરના અસ્પષ્ટ શબ્દો તેને કાને અથડાયા

[વધુ માટે જુઓ પા. ૧૬૯ પર].

ભગ્ન હૃદય

શ્રીમતી કમળા રાવ

"ના, ના, શું મારી એકની એક પુત્રીને એની ચાકરી કરવા પરણાવીશ! પિયરમાં સર્વ પ્રકારનું સુખ મેળવ્યું અને હવે એણે એ પરજ્ઞાતિના ગરીબ ઘરમાં જઈ થીંગડાં પહેરવાં, ખરું ને?"

"અરે, ગાંડી, બન્નેને બાળપણની પ્રીત છે, અને શું છોકરીને એ દુઃખી થવા દેશે? વળી..."

"ના, મારે એ નથી કરવું." વચમાં જ બોલી ઊઠી.

પરંતુ જ્વાનું મન...અને એના જીવનની..."

"એ તો અણસમજુ કહેવાય; એ વાતમાં એ શું સમજે! બે દિવસ આંસુ સારશે, પરંતુ વૈભવમી સઘળું ભૂલી જશે."

"વારું ત્યારે" કહી જયાના પિતા પોતાના શયનગૃહમાં ગયા.

*

જગત પર આનંદની હેલી વરસી રહી હતી. પૂર્ણ કાન્તિએ આકાશમાં ચંદ્ર વિરાજ્યો હતો ચાંદની સર્વ સ્થળે ચમકી રહી હતી.

પણ આજ જયાને જરાય ચેન પડતું નથી. પોતાની પથારીમાં આમથી તેમ પછાડ મારી રહી છે. પોતાની વ્હાલી પથારી આજ તેને કાંટા માફક ખૂંચી રહી છે.

"જયા, જયા, શું તું મારી ન થાય!" ફક્ત આજ ભણકારા તેના હૃદયમાં વાગી રહ્યા છે.

તે એકદમ ઊઠી, શરીરનાં અસ્તવ્યસ્ત કપડાં ઠીક કર્યાં. બારી તરફ દોડી, દૂર દૃષ્ટિ ફેંકી.

"દિનુ, દિનુ, ક્યાં છો ...હું તમારી છું." ને પોતાની ફાટી આંખે, સર્વ ખૂણાઓમાં, આશાભરી દૃષ્ટિથી કંઈક શોધી રહી.

વળી કંઈક યાદ આવતાં, "હા, હા, હું મારી માતાને જરૂર સમજાવીશ. મારા આખરી યત્નોથી હું તેને વશ કરીશ—ને પછી હું..." એવું કંઈક એ બોલી.

પછી એ વળી પોતાના હાથ બારીએ ટેકવી વિ- એકાએક આકાશ તરફ ઈશ્વરને જાણે પોતાની આશા પૂર્ણ કરે એ અર્થે વિનવતી હોય તેમ જોઈ—ચંદ્રને જોતાં—ઉદ્દેશી બોલી.

"ચંદ્ર, ચંદ્ર, શું તું મુજ ગરીબની મશ્કરી કરે છે! શું તું મારી નિર્દોષતા પર હસે છે! શું તું મને દોષ દે છે!! જા, જા, અહીંથી દૂર-કાળું કર. તારું મોં સંતાડ—" ને પછી પોતે પથારીમાં પડી ઊંઘ માટે વ્યર્થ ફાંફાં મારવા લાગી.

*

દિનેશ અને જયા બન્ને સાથે એક જ સ્કૂલમાં ભણ્યાં હતાં. જયાને અભ્યાસમાં પડતી સર્વ મૂશ્કેલીઓ દિનેશ દૂર કરતો અને ત્યારથી જ તેઓ પવિત્ર પ્રેમગાંઠથી જોડાયાં. જયાએ મેટ્રિક સુધી અભ્યાસ કર્યો હતો. દિનેશ હાલમાં બી. એ. ના વર્ગમાં હતો. બન્ને સંસારમાં એક બીજાના ભાગીઆ થવા વચનથી બંધાયાં હતાં.

જયાનો બાલભાવ હવે યૌવનને માર્ગ કરી આપતો હતો. હવે તો તેણે કુમારિકાનાં વસ્ત્રો ત્યજી દઈ મુગ્ધાનાં સજ્યાં હતાં. તેની આંખમાં અનિવાર્ય બુદ્ધિ—ચાતુર્ય ચમકતું જોતાં જોયા જ કરવાનું મન થાય એવી એ હતી. દિનેશ અને જયા એકબીજાનાં શ્વાસ અને ઉશ્વાસ હતાં.

જયાની માતા હજુ માનશે, એવી આશા દિનેશને હતી, પરંતુ આશા! તેં કેટલાને મૃતસંજીવની દઈ જીવાડ્યાં અને પાછાં નવજુવાન બનાવ્યાં છે? તો કેટલાયનું જીવન ખારું પણ કરી નાખ્યું છે! કેટલાયને ઠોકર ખવડાવી ગબડાવ્યાં છે; તો કેટલાયને જીવનભર તલસતાં જ રાખ્યાં છે, મનુષ્ય તને છોડતો નથી, તું એને છોડતી નથી.

*

જયાનો વિવાહ સુરેશ નામના યુવક સાથે કરી દેવામાં આવ્યો.

જયા ખૂબ મૂંઝાઈ, તેના ઉપર જાણે નિરાશા-

કલ્પનાની પાંખે ઉડતી, ભાવનાને પંથે વિહરતી, તરંગો મહીં ઝોલાં ખાતી અને ઉલ્લાસ મહીં રાચતી જયાનાં ભાવિ જીવનનાં સ્વપ્નો ભાંગી ભૂકો થઈ ગયાં.

ફાંસીની સજા પામેલી વ્યક્તિ જેવી રીતે ફાંસીના માંચડાં તરફ કંઈ અજબ નિરાશા અને દ્દઢતાથી જુએ, તેમ આ આગામી લગ્નના દિવસોને જયા જોઈ રહી. એને એમાં જુદા પ્રકારનો ઉત્સાહ લાગ્યો.

લગ્નની તૈયારી થવા માંડી. તે એને મન બકરાને રંગી બલિદાન માટેની તૈયારી થતી ન હોય એવું લાગ્યું.

હિન્દુ સમાજના અત્યાચારે આત્માને કચડી નાખ્યો. પોતાની ઈચ્છા વિના સંસારની દૃષ્ટિએ એ પારકી થઈ ચૂકી. હૃદયે જેને કબૂલ્યો નહિ તેને પાને એ પડી. ન બોલાયું, ન ચલાયું. એના જીવનમાં સર્વત્ર નિરાશા છવાઈ રહી. માનસશાસ્ત્રીઓ આ બેબાકળી યાને બાવળી બનેલી જયાની મનોદશા કદાચ સમજી શકત, પરંતુ સમાજ બંધન, લોકોમાં અપકીર્તિ થવાનો ભય અને હિંદુ આચાર એ ત્રણેયે એને જીવતી મારી નાખી.

*

દિનેશને આ વાતની જાણ થઈ. આ આઘાત એને અસહ્ય થઈ પડ્યો. સંસારનું જીવન જોઈ એ હસતો, એનું જીવન યાદ કરતાં અંતરમાં કરૂણા છવાઈ રહેતી. એની મુખમુદ્રા પર નિશ્ચલ છાયા એજ કહેતી કે એણે જગત પાસે કંઈ માગ્યું છે, જે જગતે એણે આપ્યું નથી.

અને પછીથી અજબ ગ્લાનિ એના જીવનમાં છવાઈ રહી. કંઈક વખત ગયો ધીમે ધીમે એનાં જીવન ઝરણાં સુકાવા લાગ્યાં. સઘળું જીવન નિરાશામય થયું. કોઈ પણ પ્રવૃત્તિમાં એનો જીવ લાગતો જ નહિ. ઉત્સાહ જતો રહ્યો, આનંદની લાગણી જતી રહી. દુઃખની વેદના અતિ તીવ્ર બની, અને ત્યાર પછી દુઃખની અતિ પ્રબળ લાગણીના વેગથી એનું નિરાશ હૃદય બંધ પડી ગયું.

*

જયાને પતિનો સહવાસ બિલકુલ ગમતો નહિ. તેનાં લાડ એને ગમતાં નથી. તેના મીઠા ભાવભર્યા બોલ એને ઝેર સમાન લાગતા.

દિવાલ તૂટે તો સંધાય-હૃદય ગ્રંથિનો પડદો તૂટે તો તો મર્યે જ છૂટકો. સુરેશની ગેરહાજરીમાં લાગણીઓનો ઉભરો કાઢતી, રડતી, રડી શાંત થતી, વળી રડતી, વળી શાંત થતી.

સ્ત્રી એટલે રડે નહિ તો બીજું શું કરે? હૃદયનું દુઃખ કોણે કહે! હૃદયનું દુઃખથી હૃદય ખમાતું નથી.

*

અને દિનેશના મરણના સમાચારે એના દુઃખની અવધ આણી, પશ્ચાત્તાપથી એનાં અંગે અંગમાં પ્રજળી રહ્યાં. હૃદયની વ્યથાએ આખરે આંસુ આણ્યાં-રડવા મથી પણ રડાયું નહિ. ડુસકાથી એનો જીવ ગભરાઈ ગયો.

"દિનેશ, મને માફ નહિ કરે?" આ જ છેલ્લો આર્તનાદ હૈયેથી ઊઠ્યો અને પાછી હૈયા ફાટ રડી.

"તને બધું માફ છે"-એક ધ્વનિ આવ્યો.

"શું-મને માફ કરશો? તમારી માફી દયા કરનાર હું પાપિણીને માફ કરશો? મૃત્યુ જ મારા પાપનું પ્રાયશ્ચિત! ને પછી એ બેભાન થઈ પડી, અને એનો આત્મા દિનેશ પાસે પહોંચી ગયો.

[પૃષ્ટ ૧૯૯ થી ચાલુ]

બાળકોને તેનો લાભ મળે એવી આશા અસ્થાને નથી જ?

બાળકેળવણીની સંસ્થાઓ, નૂતન બાળશિક્ષકો, અને શુભેચ્છકો તેમજ વાલીઓનું એક સુંદર સંગઠન થાય અને કંઈક સક્રિય કાર્ય હાથ ધરવામાં આવે તેમજ સૌ કોઈ આ કેળવણી માટે પોતાના વિચારો દર્શાવતા રહે તો બાળકોના આશીર્વાદ પામેલા પુન્યશાળી ગિજુભાઈએ ઉપાડેલા આ નવીન કાર્યક્ષેત્રના વિકાસમાં કંઈક આગે સંચાર થઈ શકે. દરેક જણ પોતાનું જ કાર્ય કરીને બેસી રહે તેના કરતાં સમષ્ટિના કલ્યાણની ભાવનાથી પ્રેરાઈ બેસં ... શું ના થાય?

બાલમંદિરની કેળવણી

લેખક: શ્રી. બાલકૃષ્ણ છ. ભટ્ટ. આચાર્ય 'શિશુમંદિર'

બાલમંદિરને આપણે બાળચારિત્ર્યના ઘડતરનું સ્થાન ગણીએ તો તેમાં કશું અયોગ્ય નથી. બાલમંદિરની કેળવણીમાં નિર્દોષ બાલકના જીવનની સર્વાંગી કેળવણીનો પાયો છે. આવું સમજનાર માબાપો કદી પોતાના બાળકને બાલમંદિરની કેળવણીથી વંચિત રાખે ખરાં ?

શ્રી. દક્ષિણામૂર્તિ ભાવનગરમાંથી, સ્વ. ગિજુભાઈએ શરુ કરેલી આ બાલમંદિરની પ્રવૃત્તિને જનતાએ અપનાવી. અને બાલમંદિરો શરુ થયાં. આ નૂતન કેળવણીએ સર્જાવેલાં બાલશિક્ષણનાં નવાં તત્વો વાસ્તવિક રીતે દીર્ઘદૃષ્ટિભર્યાં માલુમ પડે છે. તેમાં બાળસુલભ વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ યોજાયેલી હોઈને કુમળા બાળકના વિકાસ માટે તેમાં પૂરતો અવકાશ રહેલો છે. સમાજનું લક્ષ એ તરફ દોરાયું છે ખરું, છતાં વાલીઓમાં બાલમંદિર વિશેની સાચી દૃષ્ટિનો અભાવ ક્યાંક ક્યાંક દેખાય છે ખરો. બાલમંદિરની પ્રવૃત્તિને જેટલા ઉત્સાહથી સ્વ. ગિજુભાઈનો સાથ મળેલો—તેવો સાથ તેમના તરફથી વધુ વખત—મળ્યો હોત તો અત્યારે બાળમંદિરોની વિશિષ્ટાએ સમગ્ર—સમાજને ખરેખર સાચી દૃષ્ટિ આપી હોત !

બાળમંદિરની કેળવણીને યથાર્થ રીતે સમજી પોતાના બાળકને બાલંદિરમાં મોકલનાર વાલીઓની સંખ્યા સામાન્ય રીતે ઓછી હોય છે. બાળક ઘેર તોફાન કરે છે, બાળક ઘડીએ ઘડીએ ખાવાનું માગે છે, બાળક માબાપને પજવે છે, અને બાળક રમકડાં માગે છે. માટે એને બાલમંદિરમાં મોકલો એવું સમજનારાં માબાપોનો તોટો નથી. એટલે બાલમંદિર વિશે આવા ચિત્રવિચિત્ર વિચારો ધરાવનારાં માબાપો સમક્ષ સાચી વસ્તુસ્થિતિની રજૂઆત થવી આવશ્યક છે. કોઈ કહે છે કે બાલમંદિર એટલે નાનાં છોકરાંની નિશાળ, કહે છે કે બાલમંદિરમાં તો છોકરાં ભેગાં થાય, રમે, નાસ્તો કરે અને વખત પૂરો થાય એટલે ઘેર જાય: બીજાં કેટલાંક માને છે કે બાલમંદિર એટલે, મોન્ટેસોરી સાધનો જેમાં મૂકેલાં હોય તેવો ઓરડો. વળી કોઈ એમ પણ માને છે કે બાલમંદિરમાં તો છોકરાં નાચવા કૂદવાનું જ શીખે છે !

બાલમંદિરમાં બાળકોને શું શું શીખવાનું હોય છે, કેવી રીતે શીખવાનું હોય છે અને શા માટે શીખવાનું હોય છે એનો પૂરતો ખ્યાલ. બધાં માબાપોમાં નથી હોતો. મારે સખેદ કહેવું પડે છે કે પોતાના બાળકની યોગ્ય કેળવણી માટે સાચી કાળજી રાખનાર વાલીઓ હજી વધુ નહિ હોય !

સાચું બાલમંદિર એ ખરેખર બાળકોનું 'ઘર' છે. જ્યાં બાળક નિર્ભયતાથી, સ્વયંસ્ફુર્તિથી મુક્ત રીતે બાલસુલભ એવી પ્રવૃત્તિઓમાં પરોવાય, અને બાલમાનસને સમજનાર શિક્ષકની હુંફાળી પ્રેમભરી મિત્રતામાં રહી પોતાનો શારીરિક અને માનસિક વિકાસ સાધવા સમર્થ થાય. બાળકના અંતરમાં છુપાયેલી અદિક નૈસર્ગિક શક્તિઓના પ્રકટીકરણ અને વિકાસ માટે ત્યાં પૂરતો અવકાશ અને પ્રોત્સાહન રહેલાં છે. પ્રેમ સમાનતા અને સ્વાતંત્ર્યની મનોરમ્ય ભાવનાના શિતળ અને ઉલ્લાસપૂર્ણ વાતાવરણમાં બાળક અને નિર્દોષ છોડવાની જેમ ઉછરી આવે છે. બાલમંદિરમાં મળતી સામાજિક તાલિમ બાળકના જીવનમાં ખૂબ મહત્વ ભોગવે છે.

અત્રે બાલમંદિરની પ્રવૃત્તિઓનો ઉલ્લેખ ન કરતાં હું માત્ર બાળકેળવણી વિશે જ મારા વિચારો જણાવીશ આ કેળવણી એવી છે કે જો તે શાસ્ત્રીય રીતે અપાતી હોય તોજ તે હિતાવહ નીવડે છે.

બાલમંદિરવાળાઓએ સમજવું જોઈએ કે તેમનું કાર્ય બાલસેવાનું છે, પવિત્ર છે અને બાળકના સારા નરસા ભાવિની જવાબદારીઓથી ભરેલું છે. બાલમંદિરમાં લોભી, કંજુસ કે સ્વાર્થી મનોવૃત્તિ કદી આવકારદાયક નથી. બાળકના કાર્ય તરફ તિરસ્કાર દાખવનાર, ક્રોધ કરનાર કે શિક્ષા કરવા હાથ લંબાવનાર શિક્ષકે બાલમંદિરના કાર્યને તિલાંજલિ આપવીજ ઘટે છે

વેપારીવૃત્તિથી સર્જાયેલાં બાલમંદિરો, અપૂર્ણ સાધનવાળાં બાલમંદિરો, બિનઅનુભવીને હાથે ચાલતાં બાલમંદિરો અધૂરા જ્ઞાનવાળા શિક્ષકોથી ચાલતાં બાલમંદિરોઃ આ સર્વ સાચાં બાલમંદિરો ન કહી શકાય। આવાં બાલમંદિરો બાળકોનું શું શ્રેય કરી શકે ? આપણે જોઈએ છીએ કે એવાં બાલમંદિરોનું આયુષ્ય પણ લાંબુ કયાં હોય છે ?

બાલમંદિરનું સ્વરૂપ પહેલીજ દૃષ્ટિએ નિશાળ જેવું લાગે છે; એમાં નિશાળમાં હોય છે તેવો ઘંટ, ખુરશીઓ શિક્ષકો, બ્લેકબોર્ડ વગેરે હોય છે. છતાં બાલમંદિર અને નિશાળોમાં આસ્માન જમીનનું અંતર છે. બાલમંદિરના શિક્ષકો સાચા બાળપ્રેમીઓ છે, બાળકના મિત્રો છે. બાલમંદિરમાં કળાના વૈવિધ્યને પૂરતું સ્થાન આપવામાં આવે છે. ઉપાહારનો કાર્યક્રમ, સામાજિક તાલિમની પ્રથા અને બાળકના વ્યક્તિગત વિકાસની દૃષ્ટિ બાલમંદિરને અગ્રસ્થાને સ્થાપે છે.

કેટલાક વાલીઓ એવી માન્યતા ધરાવતા હોય છે કે બાલમંદિરોમાં બાળકો મન ફાવે તેમ વર્તી શકે. આ માન્યતા ભ્રમ ભરેલી છે, અને સ્વચ્છંદી મનોવૃત્તિની પોષક છે. કોઇ બાળક દટ્ટાપેટીની ગાડી બનાવી રમે કે લાંબી સીડીની લાકડીનો ઘોડો બનાવે કે લાકડાની ઈંટો અથવા રંગીન ઘન બીજા બાળકને મારે એ ખરેખર ખોટુંજ છે. જે સાધન જે રીતે વાપરવાનું હોય તેજ રીતે તેને વાપરવું જોઇએ. બાળકને તેવી છૂટ આપવી એ સ્વચ્છંદતા પોષવા બરાબર છે. આવી માનસિક વિકૃતિમાંથી શિક્ષકે વખતસર તેને યોગ્ય માર્ગે દોરવાની આવશ્યકતા છે.

ગાળો આપતું બાળક, બીજાને હેરાન કરતું બાળક, અવાજ કરતું કે બારણાં ખખડાવતું બાળક, આ સર્વ દાખલા બાળમાનસની વિકૃતિ દર્શાવે છે અને તેથી એ સર્વથા નિંદ્ય છે. શેરીનું, ઘરનું, અને સમાજનું અમુક જાતનું વાતાવરણ લઈને બાળક બાલમંદિરમાં આવે છે એટલે તેની એવી ટેવો બરાબર સમજી શિક્ષકે તેને યોગ્ય પ્રવૃત્તિઓ આપી માનસિક વિકૃતિમાંથી ઉગારવું જોઈએ.

આ રીતે બાળકેળવણીનું મહત્વ યોગ્ય રીતે સમજી વધુ વાલીઓ તેમાં રસ લેતા થાય અને વધુ

[વધુ માટે જુઓ પાનું ૧૯૭]

[પૃષ્ટ ૧૯૫ થી ચાલુ]

અને કોઈએ અંદરથી દોડીને બારણું ખોલી નાખતાં જે દૃશ્ય વકીલસાહેબે જોયું તે વિશેષ આશ્ચર્યજનક હતું.

'શું બાબત છે માસ્તરસાહેબ ?'

'કંઇ નહિ રે વકીલસાહેબ ! મેં મહેનત કરીને કોફી બનાવી ને આમતેમ ફરતાં વિમળે ઢોળી નાખી.' પોતાનો દાઝેલો પગ બતાવતાં માસ્તર અસ્પષ્ટ ગળચવા ગળવા લાગ્યા–' કંઇ નહિ, થયું, એ તો બાળક છે.'

'બાપુ, ચાલો આ નર્કમાં એક ક્ષણ સુદ્ધાં રહેવાની મારી ઇચ્છા નથી.' વિમળે મોઘમ ખુલાસો કરતાં પિતાની સાથે ઘરની વાટ લીધી.

૮

બીજાતે જ દિવસે વકીલસાહેબે ગાયનસમાજમાંથી વિમળનું નામ કઢાવી નાંખ્યું. જે કંઈ વસ્તુ બની હતી તે જાહેર કરી સમાજમાં બીજાઓને સાવધાન કરવાનું તેનું કર્તવ્ય હતું, પણ તેમ કરવું એ કાદવમાં પત્થર નાખવા સમાન હતું કારણ કે સમાજની નજરે માસ્તરસાહેબ પુરુષ હોવાથી તેનાં સેંકડો પાપ માફ ગણાતા. ત્યારે વિમળ સ્ત્રી હોવાને કારણે તદન ખોટી રીતે કલંકિત ગણાઈ હોત.

રાધાવિલાસ ગાયનસમાજ પૂર્વવત્ ચાલુ છે. વિમળની સ્મૃતિ ભૂલી જવા તે પ્રયાસ કરે છે. પણ કોફીના ગરમ પાણીથી દાઝવાને કારણે સફેદ કોઢીયરનો બનેલો એક પગ તેની સ્મૃતિ હંમેશાં કરાવે છે. કવચિત કોઇ ઓળખીતું માસ્તરને મળે છે અને વિમળ વિષે વાત કાઢે તો થોડીવાર અસ્વસ્થ બની માસ્તર બહુ ધીમેથી–વાત કરનારના કાનમાં કહે છે

"જુવો, તમને જ કહું છું, પણ ખાનગી રાખજો ! તે છોકરીનું વર્તન સારું નહોતું એકવાર મેં પોતેજ તેને ્ક ભાંજગડમાં પ્રત્યક્ષ પકડેલી. તે દિવસથી તેનું નામ સ્કુલમાંથી કાઢી નાખ્યું છે અમારે તો અમારી સંગીત સંસ્થાનું વાતાવરણ પવિત્ર રાખવું જ જોઈએ ને !"

✶

કેદખાનાની દયાળુદેવી !

મીસીસ એલીઝાબેથ

(લખનાર-રા. રા. "ઝફર")

તેઓ તેણીને "દયાની દેવી"ના માતબરના ઈલકાબથી ઓળખતા હતા ! એક ભલા મરદ બચ્ચાને પણ ડરાવી થથરાવી મેલે-છાતી બેશાડી દે-તેવા જેહાનમનાં ધામો-હેવાનોની ગુફાઓ વીલાયતના કેદખાનાઓના જુલમગારોમાં પીડાતા-રગદોળાતા-કચડાતા કેદીઓના ઠામોમાં પેવશ કરનારી-તેમને ઉગારનારી-તારનારી-સુધારનારી-તેમની હાલત બહેતર બનાવનારી-તેમને માણુસાઈ મંડળીમાં પાછી ખેંચી લાવનારી દયાની દેવી તે આ એલીઝાબેથ ફ્રાઈ હતી !

તે વેળાના જમાનામાં કેદખાનાંઓ તો જેહાનમનાં ધામ હતાં. હવા કે રોશનીની ગોઠવણ વગર તે હેવાનોને મરઘાંઓનાં તુણામાં ભરવામાં આવે તેમ ભરવામાં આવતાં હતાં ! ના દુન્યાને-ના રાજ્યને -તેઓની દરકાર હતી ! ખૂદ ખુદા એકીલો જ તેઓનો નાખુદા હતો અને ગોયા એ નાખુદાબી તેઓને ઘડીભર વીશરી ગયો હતો ! ફ્રાઈ દેવીએ જ દુન્યાને આ હીણાયલા-વીસરાયલા-તરફની ફરજોનું પહેલું ભાન કરાવ્યું હતું !

તે કમબખ્તોબી તેજ ખુદાના બાળકો હતાં- તેજ દેશનાં બચ્ચાં હતાં. એ શીખવનાર દયાની દેવી તે ફ્રાઈદેવી હતી !

તેણીની પહેલ પછીજ સરકાર અને પ્રજાને પોતાના કેદીઓ તરફની માણુસાઈ ફરજ અને રહેમદીલીનું કાંઈ ભાન આવ્યું હતું. વીલાયતમાં જ જ્યારે કેદીઓની આવી હાલત હતી. યુરોપમાં જ્યારે તેઓ પર સીતમો-આજાબ ગૂજરી રહ્યા હતા ત્યારે ખ્યાલ કરો કે હીંદની પોતાની શું હાલત હશે. એ તો આપણા જમાનામાં મહાત્માજી, રાષ્ટ્રીય ભકતો, પ્રજા પાળકો, દેશબંધુઓ જ્યારે કારાગૃહના કારાવાસને મંગળો અને સ્વર્ગોમાં ફેરવી નાખ્યા ત્યારે આજે જરાબી દયા-માયાની છાયા ત્યાં નજરે પડે છે ! મુંબાઈ શહેરની જેલો-પ્રીઝનો કેદખાનાઓની મુલાકાત લેનારા એક "નૉન ઑફીશીયલ વીઝીટર" તરીકે કૉંગ્રેસ સરકાર અને મી. કે. એમ. મુનશી જેવા મહાદયાળું, ઈનશાફી નમુનેદાર "હૉમ મેમ્બરે" પોતાના ટુંકા-યશસ્વી અમલ દરમ્યાન જેલ કારોબારમાં જે અજવાળું આણ્યું છે-સામાન્ય કેદીઓને સ્વમાનથી સુધારી ફરી રળતા ન આબરૂ-દરકારભરી જિંદગીએ જીવત બનાવ્યા છે અને ફ્રાઈદેવીની લકતોને જે અંજલિ આપી છે.

અગીયાર ભાઈ-બહેનોના ભરચક કુટુંબની તે બુચી એલીઝાબેથ ઘરની આબાદી-મુખ-સગવડ-રમત કેળવણી વચ્ચે પણ એકીલી-એકાંત-જુદી જ ઉછરી ! ભાઈ બહેનોની ઘણી બી સમજાવટ-ખેંચતાણુ-આજીજીઓ છતાં બી એલીઝાબેથ બહેન તો કોઈ બી રમત-ગમતમાં કેમે કરી જરા બી ભાગ લે જ નહીં !

સાધારણુ જિંદગીની મોજ મજાહો કરતાં તેણી માટે તો કોઈ ઓર જ પ્રકારની જનતાની કલ્યાણુ કરનારી સેવાભાવી કારકીર્દી વાટ જોતી હતી !

અમેરીકન પાદરી સેબરેનાં ભાષણોએ જાણે તેણીની મતી જ સુધારી દીધી હતી ! તેણીનું કુટુંબ તો તેણીમાં થયેલા આ ફેરફારથી હેબતાઈ જ ગયું ! એલીઝાબેથનાં જિગરમાં એક નવો જ અવાજ તેણીને તેણીની દુન્યાશી-કુટુંબીથી જાણે દૂર જ ખેંચવા, વીખૂટી પાડવા માંગતો હતો !

એક મોટા તવંગર "બૅન્કર"ની તે બેટી. બસ જનતાના કલ્યાણુની સેવાના કોઈ ક્ષેત્રમાં પોતાને પડવા દેવાની ઈચ્છા જાહેર કર્યા જ કરતી ! તેણી ભાર મેલીને જીદ કરતી હતી કે જો એવી દેવ ઈચ્છા જ હતી તો તેણીએ તેને તાબે થવું જ જોઈએ !

તે બૅન્કર અને તેનું કુટુંબ તો આ તેઓની જે ઢંગ લઈ બેઠેલી હતી તેથી બહુ રંજીદા થયું !

એલીઝાએ તો હવે તે વેળા ઘણાં જાહેરમાં આવેલા ચકચાર પામેલા "કવેકરો"નો સંઘ સાધવા

માંડયો. આ "કવેકરો"ની રહેણીકરણી ફીલસુફી ગૂજરાતના કારાવાસમાં પડેલા મહાન સંતનાં બહુજ વખાણ પામી છે. પોતાની લડતમાં સાદી જિંદગી—સમાનતાની સાચ્ચી સેવા—સચ્ચાઈ અને અહીંસાના સદ્‌ગુણો જે મહાત્માજીએ આમેજ કર્યા છે તે આ ટોળાના શીક્ષણને જ આભારી છે.

મહાત્માજીના ઘણાં ગોરાં વખાણનારાંઓ આજ પંથના સભાસદો છે. હવે આ નવી "કવેકરે" પોતાના પંથનો સાદો—સુતરો પોશાક ધારણ કર્યો. ગાનતાન, નાટક, નાચ બધાંને તીલાંજલી આપી. સાદો, સુતરો સસ્તો નીરદોશ ખોરાક લેવા માંડયો. ઉદ્યોગી, ઉપયોગી જિંદગી અને કોઈ અમૂક ભલા કાર્યને કારકીર્દી અર્પણ કરવા માંડી. તેની એક બહેન લખે છે કે "આ ઉમરે બી મક્કમપણું ચીવ્વટાઈ શ્રદ્ધા વિશ્વાસ બહુ ખીલી નીકળ્યાં હતાં. સુખ સગવડ એક તરફે આમ એક "ઘેલછા"ને ખાતર ફેંકી દેવાની જીદે અમોને અવવલમાં બહુ જ ગુસ્સે કીધાં. અમારા વર્ગની એક બેટી આમ જાણે જોગણી થઈ જાય તે અમોને જરા બી ગમ્યું નહિ. ગરીબોની દાદ ફરીઆદ પૂછવાનું તેઓને રાહત, મદદ પૂરી પાડવાનું, બીમારોને ઘટતી ડોકટરી માવજત, દવાદારૂ, પાટાપૂરી, દૂધ, ખોરાક આપવાનું, ગરીબનાં બચ્ચાંઓની ખબર અંતર રાખી તેઓને પ્રાથમીક કેળવણી આપવાનું, ધાર્મીક અને નીતી કેળવણી આપવાના વર્ગો સ્થાપવાના સામાન્ય કામમાં હવે અમારી બહેન પૂર ઉમંગથી લાગી ગઈ."

તેણીના પીતાએ હવે તેણીને સંસારમાં નાંખવાની કોશેશ કીધી કે પોતાની મેળે તેણીની આ વિચીત્ર ઘેલછા ઠંડી પડી જાય. એલીઝાબહેને પોતે પોતાને માટે ખાવીંદ શોધી કાઢયો. તેની સાથ એવી સરત કીધી કે કાંઈ પ્યાર—કોર્ટશીપ—"ફ્લર્ટ"—એવાં સાધારણ ઘેલા ચેડાંની તેણી તરફથી આશા રાખવી નહીં! ધણી થવા માંગતા એ તેણીનાં ધર્મનાં કામની વચ્ચે આવવું નહીં, તેણીની બાબદમાં માથું મારવું નહીં, તેણીને દરેક મદદને પૂરતો સાથ-ટેકો આપવો! આ બધી સરતો કબુલ હોય તો જ તેણીને પરણવું!

એક બાજુ પ્યાર ને જિગરની ખરી લાગણી—બીજી બાજુ સરજત ને ફર્જ—આમ આ અજબ જેવું જોડાણ થયું! જૉસફ ફ્રાઈએ તેણીને આ સરતો સાથે પોતાની પતની તરીકે કબુલ કીધી.

૧૮૦૦ની સાલમાં એલીઝાબેથફ્રાઈએ વીસમે વરસે સેન્ટ મીલડ્રેડઝ કોર્ટ, લંડન ખાતે પોતાનો પરણ્યો સંસારને માનીતું કાર્ય બન્ને સાથે ચાલુ કર્યા. તેણી પૂર ઉમંગથી ગરીબોની સેવા બજાવવાનાં કાર્યમાં મશગૂલ બની. આઈ લીંગટન "વર્ક—હાઉસ"માં તેણીને મુલાકાત લેવા નેમવામાં આવી. ૧૮૧૧માં તો પરણી જિંદગીના પહેલા જ દાયકામાં તો તેણીનો પોતાનો સંસારબી બચ્ચાં—કચ્ચાંની જંજાળથી ભરચક બન્યો ને બહારની જંજાળબી વધી પડી!

થોડા વખતમાં તો એક કવેકર પાદરી તરીકે તે જાણીતી થઈ. તેણીની વક્તતાબાજીએ ઔરતોનાં જિગરો જીતી લીધાં અને બચ્ચાંઓ તો આ માદીતરને છોડે જ નહીં! જેમ જેમ વધારે કામનો બોજો પડતો ગયો તેમ તેમ તે વધારે ને વધારે હોરતી જ ગઈ!

મગર હવે તેણીના નીરમાણ થયલાં કાર્યમાં દાખલ થવાની ઘડી આવી લાગી! જૉન હાવર્ડે કરેલી કમનસીબ કેદીઓને સહાય થવાની અરજ તેણીના ગરમ જિગર પર ધીકતા અંગાર માફક પડી!

આજે જાનવરોનેબી નહિં આપવામાં આવે તેવી વર્તણુંક તે જમાનામાં આગળ જણાવી ગયા તેમ, વિલાયત પોતાના કેદીઓને આપતું હતું. હજારો ભૂખમરાથી આઝેડ થતાં હતાં, હઝારો કાતીલ દુઃખ દરદોનાં—ગંધાતી ઘેરાયલી હવા—ગીચ બધીયાર હવા કે રોશની વગરના વસવાટ—એ દરકારીથી ઉપજતા અકસ્માતોથી ખલાસા થતાં હતાં? એક આઈરીશ કેદખાનામાં આગલા ગીતો મદદ આવી પૂગે તેટલા અગાઉ ૫૪ કેદીઓતો બળી જઈ રાખ ખાખ બી થઈ ગયાં! ના કોઈ પૂછનાર—ના કહેનાર! મરદ અને ઔરત એક સાથે કોઈબી મલાહજા વગર ઢગલો. પૂંજે થઈ પડે—ખૂનીઓ—દીવાનાઓ—કરજદારો નાદારો—ચોરો—ચોરાટીવાઓ—બચ્ચાંઓ વાશમારતા ગંધાતા અંધારા જમીનની નીચેના ભોંયરામાં રોશની કે બીછાણાં વગર સબડતાં હતાં. પૈસા ખરચો ને ધૂમ શરાબ પીને હેરાન બનો! દરેક ફોજદારી અદાલતમાં સેંકડો ગુનાહગારો પર મોતની ટેપ મરાતી! ખુદ

૧૮૩૩ માં, એક દાખલામાં માત્ર નવ વર્ષના એક બાળકને એક બારીનો કાચ તોડી બે પેનીની રંગની એક ડબ્બી ચોરવા માટે મોતની સજા ફરમાવવામાં આવી હતી !

૧૮૧૩ માં ફ્રાઇદેવી એક ભલા કરુણ સંગદીલ મરદની હિંમત બતાવી ન્યુગેટના કેદખાનાની મુલાકાતે એક પહેલ વહેલી સ્ત્રી તરીકે ગઈ. એક મોટા બંધીયાર કમરામાં ત્રણસો ઓરતો પોતાના સંખ્યાબંધ નીરદોષ બાળ–ગોપાલ સાથ, વેરવીખેર પડ્યાં હતાં. નહીં કામ, નહીં ધંધો, ગલીચી ગાલગલોચ–મારામારી જાહાનમ છુટેલું જોયું ! જેઓના હાથમાં થોડા દોકડા આવ્યાં યા તો ચોર–સપાટીથી મારફાડ કરી ગરીબ ગુરબાં પાસથી લુટી લીધાં કે બસ મંગાવો શરાબ ! ફ્રાઈ દેવીનું જીગર નાનાં કુમળાં બચ્ચાંઓ માટે આ દેખાવ જોઇને ફાટી જ ગયું ! અરે–તેવો માટે કેવું ખુરૂ ભવિષ્ય સરજાયલું હતું ! જિંદગી ભોગવવાની તેઓને તકજ ક્યાં હતી ?

ઘણા જ ભારે દીલે ફ્રાઈદેવી આ પહેલા અનુભવથી હાઝી પાછી ફરી. થોડો વખત તેણી આ કેદીઓનેબી પોતાના સંસારની જંજાળમાં સાવ વીશરી ગઈ. તેણીને બીજાં બે બચ્ચાં અવતર્યાં હતાં. ને એકનું મોત નીપજ્યું. તેણીનો ભાઈ જોન ગુજર પામ્યો. આમ ઘરમાં જ જંજાળોને દુઃખો ખેંચાઈ આવ્યાં. હવે ખુદા રાખે તેણીને પોતાને પેટે નવ બચ્ચાં હતાં. તેણીની વચલ બહેન પાંચ પુત્રીઓને પોતાને ઘેર લઈ ગઈ ને ચાર કુમારો જુદી જુદી નીશાળોમાં બેઠા. દેવીજી પાછાં છુટા થયાં તે લાગલાં પોતાના માનીતા કેદીઓ પાસ દોડયાં.

તેણીની જેલની પહેલી મુલાકાતનો આ હેવાલ ઍફ. ડબલ્યુ. બેમન્ટ નામનો લેખક આપે છે : " વાઘણ જેવી છેડાયલી કેદી સ્ત્રીઓ આ મુલાકાતે આવનારી પહેલી ઓરતને કોઇ ફાડી ખવાય તેવું જાનવર જ સમજી તેણી પર ડોળા ફાડીને જોવા લાગી. વિકાળ બરૂઓ જેમ પોતાના શીકાર પર કુદી પડે તેમ તેણી તરફ ધસી.

તેણી કાંઇ ફ્રીલ-રીબલ–ઝાલર–ઝુમર–શણગાર પહેરી નહીં આવી હતી કે તે પર ધસારો લઈ જવાય ? પણ એક સોનાની ગળામાંની સાદી સાંકળી પર તેઓએ ભુખ્યાં વરૂ જેવી નજર ફેંકી ! વચ્ચે ને વચ્ચે છેક કુંડાળામાં ફરી વળી સાથે આવેલા દારોગાથી તમામ દૂર કરી નાખી તે ગીધોએ તેણીને વચમાં જ ઘેરી લીધી.

જો જરાબી નબળાઈ બતાવે–ધાસતીની કોઇપો નીશાની તેણીના ચહેરા પર દેખાય તો તરત જ જાણે આખી ને આખી તેણીને ખાઈ જ જાય ! દેવી ગભરાઇ નહીં–ચમકી નહીં બીહીધી નહીં ! એક બાજુ વાઘના નખથી ભરાયલાં બે વીકાળ હાથો એક દારૂની બાટલી છુપાવતા નાના કોયળા પર જ કહાયલા હતા, બીજા ખૂણામાં બે વીકાળ ને જીવ પર આવેલી વાઘણો વચ્ચે ખૂનખાર જંગ વ્યાપી રહ્યું હતું. તેઓ જમીન પર લોટી એકેકના ચોટા પીશતા હતા. તેઓના ચહેરા તીક્ષ્ણ નખોથી લોહીથી ઝરતા, જખ્મોથી ખરડાયલા હતા. કપડાં ફાડી ચોંથરે ચીંથરાં થઈ ગયાં હતાં ! બીજી બાજુ એક ઘાસના બીછાના પર એક સ્ત્રી જબર તાવમાં પડી હતી ને લવારો–બકારો કરી રહી હતી. બીજી બાજુ એક મુએલા પડેલા બાળકનું અંગરખું એક બાઈ ખેંચી કાઢી પોતાના ચાર વરસનાં બાજુમાં પડેલા બાળકને પહેરાવતી હતી. મોટાં આંસુનાં ટીપાં સાથે આતુર ચહેરો તે જેહાનમની મેદની સામે કરી તે દેવીએ પુકાર માર્યો. " અરે મારી બહેનીઓ ! તમારાં દુઃખ દરદો આફતો જોઈ ને મારી છાતી ફાટી જાય છે. આંખોમાંથી આંસુની ધારા વહે છે. બહેનો, તમારામાંની ઘણી માતાઓબી હશે. મારે પેટેબી બચ્ચાં છે. તમારાં બચ્ચાંઓ માટે મારો જીવ બળી જાય છે. શું આવ ગુલાબો માટેબી આપણે કાંઇ કરી શકીએ ! શું આ બચ્ચાંઓનેબી મોટાં થતાં તમો કેદી જ રાખવાં માગો છો ! શું તમો ઇચ્છો છો કે તેઓબી લુચ્ચા ચોરોને ગુનાહગારો તરીકે જ ઉછરે ? હજીબી સહેજ બાકી રહેલા જિગરના તારો દેવીએ હચમચાવ્યા ! એક જાદુઇ લાકડીના ઇશારા સાથ તે ખવીશ ચહેરાઓ પરથી ધીક્કાર–ઝનુન–ગુસ્સો–ઠગાઈ ઘડી ભર જાણે દૂર થઇ ગયાં ! તેમનામાં ફરી માણસાઈ આવી અને રડતાં રડતાં તેઓ સઘળાં તેણીને પગે પડયાં અને તેણીના કદમો નીચે પોતાનાં બચ્ચાંઓને ધર્યાં, તેણીના ધીરજવંતા કાનોમાં પોતાની

આત્મકથા–દુઃખો–ફસાવણી,–ગેર ઇનસાફ–ગુનાહ, પાપ–પશ્ચાતાપ–પસતાવાની હૃદયભેદક કહાણી રેડી! દેવીએ લોહીનાં આંસુનો દર્શાવ રેડતાં તે એકરાર ધ્યાનથી સાંભળ્યો. ધીક્કાર નહીં–પણ દયાને તેઓ પાત્ર હતાં. તેઓનો ઉદ્ધાર થવો જ જોઈયે એમ દેવીને લાગ્યું. તે સાંજે ભારી દીલે જ્યારે દેવી પાછી ફરી ત્યારે કેદખાનામાં સુધારાઓની ચીનગારી તે મુકતી આવી જે થોડા જ વખતમાં ધીકતી અંગારાઓની હોળીમાં જબરજસ્ત આગમાં ફાટી નીકળનાર હતી, ફ્રાઇદેવીની આ મદદથી કેદીઓની આઝાદીની બમહાદ પ્રકાશનાર હતી!

બીજે જ દીવસે તે સત્તાવાળાઓ આગળ ઘટતા સુધારાઓની શરૂઆત કરવાની કાકલુદી ભરી અરજ કરવા ઉભી! કેદખાનામાં તે વળી સુધારા હોય! એ આ મીસીસ ફ્રાઇ–ચક્રમ લાગે છે. તે બખેડા શરૂ કરતી તેઓ તો છછણી જ પડયા. પણ દેવી હરી નહીં હિંમત હારી નહીં. બીજી વાર ઉત્સાહી કાર્યકારોની એક નાની ટોળકી સાથ તેણે કેદીઓનો ઉદ્ધાર કરવાનું કામ શરૂ કર્યું. બચ્ચાંઓને પહેલાં ખરાબ અસરમાંથી દૂર કીધાં ને ઔરત કેદીઓ તરફ ધ્યાન આપવા માંડયું. વારેલી નહીં વળે તે એ હારેલી વળશે–સંસ્કારને નોકર શાકીએ ધાર્યું ને અને તમાશો જોતાં હસતા બેઠા.

પરંતુ એક દીન એવો આવ્યો કે જ્યારે કેદખાનામાં બેશરમ હેવાનોની જગ્યાએ મર્યાદાવાળી શાણી બાનુઓ નજરે પડી. ગાલ–ગલોચના પોકારોની જગાએ ભકતીનાં ભજનો ને બંદગીનાં ગાયનો સંભળાયાં. કેદખાનાનાં જે કાયમની જગ્યા એક મોટા ઉપયોગ–આશ્રમ કે કોઈ મોટાં ધર્મખાતાંએ લીધેલી દેખાઈ! પેલા મૂછાળા–મૂરખા મરદો જેઓ નાકપર માંખ નહીં બેસવા દેતા હતા ને ઠઠ્ઠા–મશકરી કરતા હતા તેઓ એક નબળી નાજુક નારીજાતીથી આમ સાવ મહાત થયા! (અપૂર્ણ)

સ્ત્રીઓના પ્રદર, લોહીવા, ઋતુદોષ, ગર્ભાશયના રોગો, વંધ્યત્વ વગેરે માટે

સુંદરીસંજીવની

રજીસ્ટર્ડ હાથીછાપ

અકસીર છે. કિંમત—બાટલી એકનો રૂા. ૧–૪–૦

દવાના વેપારીઓ વેચે છે. ન મળે તો લખોઃ—

ઊંઝા આયુર્વેદિક ફાર્મસી; ઊંઝા (ઉ. ગુજરાત)

સોલ એજન્ટઃ—મેસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું. ગાંધીરોડ; અમદાવાદ

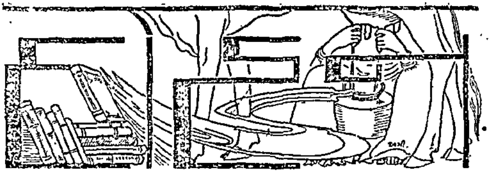

ગાંધીજીનો હિંદી નારી જગત પર નિઃસીમ ઉપકાર

લેખિકા : શ્રીમતી શાંતા પી. દેશાઈ

અંતે સરકારના દિલે રામ વસ્યા અને આગાખાન મહેલના દરવાજા ઉઘડી ગયા. મહાત્માજી ભારત વર્ષના એક મહાન રાજદ્વારી નેતા છે, તેથી ... જેલમુક્તિ સમસ્ત પ્રજાને હર્ષઘેલી બનાવે તે સ્વાભાવિક છે. પણ હિંદના નારીસમાજ માટે તો મહાત્માજીની મુક્તિ અનેરો આનંદ આપનારી લેખાશે, કારણ કે જુગજુગથી ગુલામગીરીની ચક્કીમાં પીસાતી રાંકડી સ્ત્રીઓને આઝાદીનું ભાન કરાવવા માટે ગાંધીજીએ જે ભગીરથ પ્રયત્નો કર્યા છે તે ઇતિહાસમાં અપૂર્વ અને અજોડ છે.

કૌરવોના દરબારમાં દુષ્ટમતિ દુઃશાસને પાંચાળીના ચીર ખેંચવા માંડયા ત્યારે શ્રી કૃષ્ણચંદ્રે દ્રૌપદીના નવસોનવાણું ચીર પુરી આપી, દ્રુપદ કન્યાની લાજ બચાવી હતી. મહાભારતની આ દંતકથા આપણા સમાજમાં બહુ ગૌરવવંતી ગણાય છે. યંત્રવાદને લીધે ભારતનો ગૃહઉદ્યોગ લગભગ મરી ગયો હતો અને ગરીબ ગામડાની સ્ત્રીઓ શહેરોની ગંધાતી મીલોમાં પાશેરનો ખાડો પૂરવા જતાં પોતાની પવિત્રતા ભયમાં નાંખતી હતી અને આપણા અર્થશાસ્ત્રીઓ પશ્ચિમના ઘેનમાં પડીને યંત્રવાદ અને ઉદ્યોગવાદમાંજ ઉદ્ધાર જોતા હતા. ત્યારે મહાત્માજીએ દોઢડાહ્યા જગતના ઉપહાસની પરવા કર્યા વિના રેંટીઆનો મોહમંત્ર સજીવન કરીને હિંદની લાખ્ખો વિધવાઓ અને અકિંચન સ્ત્રીઓના પેટમાં પાશેર ચોખા નાખવાનું પુરાણું અર્થશાસ્ત્ર તાજું કરીને ખરો યંત્રવાદીઓને માનવતાનો બોધપાઠ શીખવ્યો હતો. હિંદને સ્વરાજ્ય મળવાનું હશે ત્યારે મળશે, પણ ગામડાંનાં ગૃહઉદ્યોગો સજીવન કરવાની હાકલ મારીને બાપુજીએ સ્ત્રી જીવનમાં જે તાજગી અને ચેતન આણ્યું છે, તે માટે હિંદનું નારી જગત તેમનું હમેંશા ૠણી રહેશે.

×

૧૯૧૮માં ગાંધીજીએ રોલેટ એક્ટ સામે સત્યાગ્રહ પડકાર્યો તે જમાનાની બીલાડીથી બીતી અને પુરુષની રાતી આંખોથી ડરતી ગરવી ગુજરાતણ ક્યાં અને તે પછીના સત્યાગ્રહના યુદ્ધોમાં પોલીસની લાઠી ખાતી હસતે વદને જેલમાં જતી અને પોતાના સ્ત્રીત્વ માટે મરી ફીટતી વીરાંગના ક્યાં? મહાપુરુષો માટે એમ કહેવાય છે કે તેઓ માટીમાંથી મર્દ બનાવે છે. મહાત્માજીના હાથમાં રાષ્ટ્રીય મહાસભાનું સુકાન આવ્યું તે પહેલાં આપણી ભણેલી બ્હેનો પશ્ચિમની વાંદરનકલ કરવામાં મોટાઈ સમજતી હતી અને અભણ બ્હેનો સંસારની જંજાળ અને વહેમોની જંજીરોથી જકડાયલી હતી. ફક્ત બે દાયકામાં જાણે કોઈ જાદુગરની લાકડી ફરી ગઈ હોય તેમ હિંદની સ્ત્રીઓના દેદાર જ ફરી ગયા છે. મહા-

ત્માજીના પ્રતાપથી હિંદવાણીઓ પુર્વ અને પશ્ચિમની સંસ્કૃતિનો સમન્વય કરતાં શીખી છે અને પારશમણીના સ્પર્શથી જેમ લોખંડમાંથી સોનું બની જાય છે, તેમ એક વખતની નિસ્તેજ, રાંક, દયામણી અને ગુલામડી જેવી હિંદની સ્ત્રીઓ આજે તેજસ્વી, પ્રાણવાન અને પ્રતિભાસંપન્ન થતી જાય છે. મહાત્માજીની મુક્તિને હું નારી જગત તરફથી ઉપલી દૃષ્ટિએ વધાવી લઉં છું અને બાપુજી સામે ન્યાયની અદાલતમાં કોઈ પણ જાતનો આરોપ પુરવાર કર્યા વિના તેમને લગભગ એકવીશ મહિના સુધી નજરકેદ રાખ્યા પછી મુક્ત કરવાની નવા વાઈસરોય વાઈકાઉન્ટ વેવલે મુત્સદીગીરી ભરી ઉદારતા બતાવી છે. તે માટે હું તે નામદારને અભિનંદન આપું છું

×

જો દેશનું સુકાન પ્રજાપ્રિય નેતાઓના હાથમાં હોય, તો યુદ્ધ જેવા કારમાં પ્રસંગે સ્ત્રીઓ શું શું કરી શકે છે તેનો દાખલો ઇંગ્લાંડ, અમેરિકા, ચીન અને રશીઆની સ્ત્રીઓએ પુરો પાડયો છે. પુરુષોની યુદ્ધ-ભુમિમાં જરૂર પડતાંની સાથે જ ઉપલા દેશોની નાજુક નારીઓએ બાળબચ્ચાંની મમતાનો ત્યાગ કર્યો-મોજશોખને તિલાંજલી આપી-ટ્રેન, ટ્રામ અને મોટરોના ડ્રાઈવરોનું સખત કામ ઉપાડી લીધું-ખેતીવાડી પણ સ્ત્રીઓ જ કરવા લાગી-કારખાનાંઓ સ્ત્રીઓથી ઉભરાઈ ગયાં-ઓફીસોમાં સ્ત્રીઓ કારકુનો બની-પણ એટલેથી જ સ્ત્રીઓ અટકી નથી. તે નર્સ તરીકે, તોપ અને બોંબના જ્યાં વર્ષાદ વર્ષે છે, એવા લડાઇના ભયંકર મોરચા પર ગઈ છે.-તેણે જખમી સોલજરોને દિલાસો આપ્યો છે-નાહિમ્મતોને હિમ્મત આપી છે અને થાકેલા સઈનીકોને આરામ આપ્યો છે. જે સ્ત્રી યુદ્ધ મોરચા પર જઈ શકી નથી તેણે કોલસાની ખાણોમાં અને દારૂગોળાનાં કારખાનાંમાં કામ કરીને ભયંકર ફાસીઝમની નસેનસ તોડી નાખી છે. સ્ત્રીઓએ અનાજની તંગીને લીધે અડધી ભૂખી રહીને સઇનીકો માટે અનાજ મોકલ્યું છે. રેશમના વસ્ત્રોનો ત્યાગ કરીને સઈનીકો માટે વસ્ત્રો મોકલ્યાં છે. ટૂંકમાં અંગ્રેજ, અમેરીકન ચાઈનીઝ અને રશીઅન સ્ત્રીઓ એકેએક ક્ષેત્રમાં પુરુષોને પડખે ઉભી છે.

+

હિંદની સ્ત્રીઓ યુદ્ધપ્રયાસમાં આવો ઉત્સાહ ધરાવતી નથી, કારણ કે આ દેશનું સુકાન પ્રજાને જવાબદાર સરકારના હાથમાં નથી. ભુતકાળમાં જે થયું તે થયું. ગઈ ગુજરી યાદ કરવામાં કંઇ સાર નથી. ભુતકાળમાં હિંદના નેતાઓએ પણ કંઈ ભુલ કરી હશે. અને બ્રિટીશ સરકારના સંચાલકોએ પણ કંઇ ઉંધું વેતર્યું હશે. હવે મહાત્માજી મુક્ત થયા છે, એટલે જાગ્યા ત્યારથી સવાર એ કહેવત પ્રમાણે હિંદની પ્રજાને સંતોષવાનું ડહાપણ બ્રિટન તરફથી બતાવવામાં આવશે તો હિંદની સ્ત્રીઓ એવું ચંડિકા સ્વરૂપ ધારણ કરીને યુદ્ધમાં લસલસતા બલિદાન આપવા તૈયાર થશે કે જે જોતાંની સાથે બટકા જાપાનિઝો બર્મા, મલાયા, જાવા સુમાત્રા અને ચીનમાંથી ઉભી પુછડીએ નાસવા માંડશે.

+

આ તો આપણા મનની અભિલાષાની વાત થઇ. એ માર્ગે બ્રિટન અને હિંદ તથા આખા જગતનું કલ્યાણ રહેલું છે તેમાં કંઈ શક નથી, પણ હાલમાં તો મેલેરીઆની કાતિલ બીમારી પછી નિર્બળ થઇ ગયેલા મહાત્માજી માનવ જાતિના નસીબે જલદી સાજા થઈ જાય એ માટે તેમને સંપુર્ણ આરામ આપવાની આપણી ફરજ છે. ગાંધીજીના ભક્ત ગણાવનારા માણસોમાં એવાં અનેક ઘેલાં નરનારીઓ છે કે જેઓએ ભૂતકાળમાં બાપુજીના દર્શન કરવાના બહાને તેમને અનહદ ત્રાસ આપ્યો હતો. આ વખતે તેમ ન થાય તેની કાળજી રાખવાની સમસ્ત હિંદી પ્રજાની ફરજ છે. ગાંધીજીના વહેવાઈ અને ઇસ્ટ મિત્ર રાજાજી જાણી જોઈને મદ્રાસથી પુના દોડી ગયા નથી. જો કે મુંબઈના કેટલાક નામના ભુખ્યા માણસો બાપુજીનો સત્કાર કરવાને બહાને તેમની મુક્તિને દિને પુના પહોંચી ગયા હતા. શ્રી શ્રીનિવાસ શાસ્ત્રીએ પ્રજાને અરજ કરી છે તે પ્રમાણે માનવજાતિના આ મહાન ઉદ્ધારક જલદી શારીરિક અને માનસિક શક્તિ પાછી મેળવે એવી પ્રાર્થના કરવાનો પ્રત્યેક હિંદીનો ધર્મ છે.

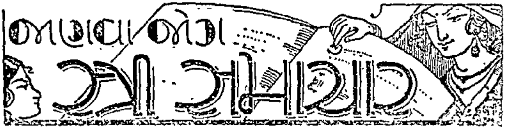

અમદાવાદમાં ૨૧ વર્ષની એક બેન કુ. નિર્મળા દીક્ષા લેનાર છે. ગુજરાત કૉલેજમાં તેમણે પ્રિવિયસ સુધીનો અભ્યાસ કર્યો છે ને તેમણે છેલ્લાં બે વરસમાં ધાર્મિકનો સંપૂર્ણ અભ્યાસ કર્યો છે.

×

જુહુ: સાંજની પ્રાર્થના [illegible] ભાગે મર્હુમ અબ્બાસ તૈયબજીનાં પુત્રી શ્રી રહીમા તૈયબજીએ જ કરાવી હતી. પ્રાર્થના પછી કેટલીક બહેનો ગાંધીજીને પગે લાગવા આવી હતી. એ દરમ્યાન શ્રીમતી સ્નેહલતા હઝરતે વંદના કરતી વેળા મહાત્માજીનાં ચરણોમાં સોનાની બે બંગડીઓ ધરી દીધી હતી.

×

જુહુમાં નામાંકિત ગાયિકા શ્રીમતી હીરાબાઈ બરોડેકરે પોતાના મીઠા સુરે 'આશ્રમ ભજનાવલી'માંથી કેટલાંક ભજનો ગાંધીજી સમક્ષ ગાઈને તેમની કુદરતના વાતાવરણને અનેરો આનંદ આપ્યો હતો.

×

વડોદરાના જરોદ ગામમાં એક યુવાન દરજીએ ગૃહકલેશથી કંટાળી પોતાની દોઢ વર્ષની બાળાને ગરમ પાણીમાં ડુબાડી તેને મારી નાખી પોતે ફાંસો ખાઈ આપઘાત કર્યો.

×

ઓલપાડના એક ઔદિચ્ય બ્રાહ્મણે ૧૮ વર્ષની એક યુવતી સાથે લગ્ન કર્યાં. કમનશીબે એ બ્રાહ્મણની પત્નીનું અવસાન માત્ર ત્રણ માસ પર થયું.

×

દાઉદી વહોરા સમાજની એક બહેન મિસ શિરીન હકીમુદીન કરાંચીની સિવીલ હોસ્પીટલમાં નર્સ તરીકે જોડાયાં છે.

×

નવી દિલ્હીમાં તા. ૨૯મી મેથી અનાજની માપબંધી શરૂ થનાર છે. આ અંગે લોર્ડ વેવલ અને લોર્ડ વેવલનાં પુત્રીને રેશન કાર્ડ આપવામાં આવ્યાં છે.

×

ગોધરાના કાજીવાડામાં એક વણિક યુવતીએ ગૃહકલેશથી કંટાળી આપઘાત કર્યો છે.

×

નવસારી અને જલાલપોર ભાગનાં ગામડાંમાં સમવડીયાં લગ્ન થવા લાગ્યાં છે. જે જાનો બે અને ત્રણ દિવસે પાછી જવાનો રિવાજ હતો તે માત્ર હવે એક જ રાતમાં ઉપાડી જાય છે.

×

એક પત્ની હયાત હોવા છતાં ૭૯ વર્ષે એક યુવતી સાથે જ્ઞાતિના ધારાધોરણ વિરૂદ્ધ લગ્ન કરવા માટે હજીરાના એક વણિક ગૃહસ્થને જ્ઞાતિએ રૂા. ૫૦૦)નો દંડ કર્યો છે.

×

અંકલેશ્વરના એક બ્રાહ્મણ યુવક શાન્તીલાલ ઘેલાભાઈનું લગ્ન વરીયાવની એક કન્યા સાથે થનાર હતું. એ દરમિયાનમાં એ કન્યા એક લગ્ન પ્રસંગે આવતા શાન્તીલાલે તેને જોઈ ને તે તેને પસંદ પડી નહિ. આ વાત તેણે પોતાના પિતાને કરી; પણ લગ્ન રદ કરવાની વાત નામંજુર રહી; ને તેના પરિણામે ભાઈશ્રી શાન્તીલાલે કાયમની શાન્તી કુવામાં પડીને ગોતી.

×

માટુંગામાં જાણીતી સીનેઅભિનેત્રી નલીની જયવંતનાં લગ્ન ફીલ્મ ડાયરેકટર શ્રી વીરેન્દ્ર ચીમનલાલ દેસાઈ જોડે આર્યસમાજ હોલમાં થયાં છે. શ્રી દેસાઈને પ્રથમ પત્ની હયાત છે.

"સ્ત્રીબોધનું"

વર્ષ : ૨૫ મું : જુન : ૧૯૪૪ : અંક : ૬ઠો

દેડકડો બની જાઉં!

[બાલઅભિનય ગીત]

મઝાંનો દેડકડો બની જાઉં
તળાવેં દડબડ દોડી જાઉં.......મઝાનો૦

નાનકડાં કુરકુરિયાં બોલે, 'વાઉ વાઉ વાઉ વાઉ વાઉ'
એકલડો અંધારે બોલું, ડ્રાઉં ડ્રાઉં ડ્રાઉં ડ્રાઉં ડ્રાઉં....મ૦

આંબાડાળે, સરોવર પાળે, કોયલ બોલે 'કુઉ'
ખાડા ખાબોચીઆમાં બેસી ડબકડુબકાં ખાઉં....મ૦

ઉંદરમામા 'ચુંચું' બોલે, મિન્ની બોલે 'મ્યાંઉ'
બંદા કૂદકા ભરતા બોલે 'ડ્રાઉં ડ્રાઉં ડ્રાઉં ડ્રાઉં'....મ૦

કાબરબેન તો કલબલ કરતાં, ચકલી ચીંચીંચીં,
તળાવકાંઠે બેસી બોલું, 'ડ્રાઉં ડ્રાઉં ડ્રાઉં ડ્રાઉં'....મ૦

બાલકૃષ્ણ છ. ભટ્ટ

સાચો સંતોષ

શ્રી. કેશવપ્રસાદ દેસાઈ

એક મોટા શહેરની બહાર સુંદર ઉપવનમાં એક પ્રખ્યાત ચિત્રકાર રહેતો. એનું મકાન નાનકડું પણ સુંદર હતું. તેમાં તેનું ચિત્રમંદિર હતું. ચિત્રખંડ તો બહુ જ સુશોભિત હતો. ત્યાં તે પોતાનું ચિત્રકામ કરતો હતો.

એના કલામય અને શોભતાં ચિત્રોમાં ભાતભાતનાં રંગ વપરાતા હતા ગુલાબી અને લીલા રંગના ઉપયોગ માટે તો એ જાણીતો હતો. આ બે તેના પ્રિય રંગ હતા વળી કાળો રંગ તેને ઘણો અણુગમતો હતો. પોતાના ચિત્રોમાં એ કદીય કાળો રંગ વાપરતો નહોતો.

એના નાનકડા મકાનની આજુબાજુ બહુ જ સુંદર અને વિશાળ બાગ હતો. તેમાં મોટાં મોટાં ઝાડ હતા, આ ઝાડમાં જાતજાતનાં પક્ષીઓ રહેતાં હતાં. તેમનાં ભાતભાતના રંગ તથા મધુરા ગાણાં ચિત્રકારને બહુ જ ગમતા હતાં. પોપટ અને મેના. બુલબુલ અને લક્કડખોદ. કાબર અને ચકલાં. સર્વ જાતનાં પક્ષીઓ આ ઠેકાણે માળા બાંધતા હતા.

ચિત્રકાર પાસે સર્વ પ્રકારનાં રંગ હતા. આ રંગ સફેદ સીસાની નળીઓમાં હતા. જે રંગ એને જોઈયે તે રંગની નળી એ લે. જે નળી એ લે તે રંગ ફુલાઈ જાય. એને આનંદ થાય. હવે હું કોઈક સુંદર ચિત્ર બનાવીશ. એ ચિત્રમાં વસીને હું કોઈ રાજા મહારાજાના કે ધનવાનના ઘરમાં જઇશ ત્યાં મારી મઝાની આવજત થશે. સુંદર સુનેરી ચોકઠામાં ચિત્ર જડાશે તે રોજ લુછાશે. નહિ તડકો, નહિ ત્યાં તડકો. વારા ફરતી દરેક રંગને આ પ્રમાણે આનંદ થતો હતો, પણ બીચારા કાળા રંગનો વારો કોઈ દિવસ આવતો નહિ. એક વાર તો કાળા રંગની નળી મેજ ઉપરથી ગબડી ગઈ અને નીચે પડી. ત્યાં એક ભાંગલા ચપ્પુનું કાટ ખાધેલું પાનું પડ્યું હતું.

કાળા રંગે કહ્યું: "મને તો હવે જીવવું એ ગમતું નથી." "કેમ ભાઈ?" ચપ્પુએ પૂછ્યું. "મારું તો જીવન જ નકામું છે. મારા ભાઈબંધો બધાંયે કાંઈ ને કોઈ કામમાં આવે છે, અને હું તો તદ્દન નકામો જ છું."

"અરે તું નકામો છે ને રડે છે, પણ મારો વિચાર તો કર" ચપ્પુએ કહ્યું: "મેં તો બહુએ સેવા કરી. ચિત્રકારની પીંછીઓ સાફ કરવામાં મારી જાત ઘસી નાંખી. અને મારું આખું પાનું ખાણવાળું થઇ ગયું. મારો ઉપયોગ ના રહ્યો એટલે ચિત્રકાર મને ભૂલી ગયો આ ખૂણામાં મારું જીવન પૂરું થશે."

આટલું કહીને બીચારા ચપ્પુએ નિસાસો મૂક્યો. "અરે ભાઈ તેં તો જીવનમાં કામ પણ કર્યું. એ પણ મોટો સંતોષ છે. કામ કરીને જાત ઘસીયે તો કોઈ પણ ઉપયોગના. પણ મારું તો ચિત્રકાર નામ જ દેતા નથી મારું તો જીવન એળે ગયું."

આ વખતે જ ચિત્રખંડનું બારણું ઉઘડ્યું. ચિત્રકાર અંદર આવ્યા સર્વે રંગના હૃદય ધડકી ઊઠ્યા. હવે મારો વારો આવશે એમ સૌના મનમાં થવા લાગ્યું. ચિત્રકારે આવીને બધી નળીયો ફેંદી નાખી પણ એને

જોઈ તો રંગ મળ્યો નહિ.

"અરે કાળો રંગ ક્યાં ગયો "ચિત્રકાર બોલ્યો. કાળા રંગની નળી મેજ નીચે ઉછળી અને ચિત્રકારનું ધ્યાન તે તરફ ગયું. એણે તે નળી એકદમ ઉપાડી અને ચીતરવાની ઘોડી તરફ તે વળ્યો.

બીજા બધા રંગો તો ગુસ્સે થઇ ગયા.
એકે કહ્યું : રાજાને ગમે તે રાણી.
બીજાયે કહ્યું : રૂપ રડે અને કરમ ખાય.
ત્રીજાયે કહ્યું : નશીબની બલીહારી છે.

કાળા રંગે આ બધું સાંભળ્યું. પણ આજે તેના મનમાં આનંદ એટલો બધો હતો કે આ મ્હેણાનું તેને જરાયે દુઃખ લાગ્યું નહિ.

ચિત્રકાર તો ચિત્ર પાટી તરફ વળ્યો. કાળા રંગના મનમાં તો કાંઈ કાંઈ થયું. હું હવે શું બનીશ! કોના ઘરમાં જઈશ! લોકો મને કેવો વખાણશે! વગેરે વિચારોથી તેનું મન ભરાયલું હતું. ચીત્ર કામની ઘોડી પાસે જઈને ચિત્રકાર પોતાના સ્ટુલ ઉપર બેઠો. ઘોડી ઉપર એક સફેદ રંગ લગાડેલું બજારૂ પાટીયું મુકેલું હતું.

ચિત્રકારના સઘળા રંગો ખડખડાટ હસી પડયા. અલ્યા ભઈ આ તો પાટીયું ચીતરાય છે. ધોળા પાટીયા ઉપર કાળાભાઈ બેગસે! જુવો જુવો ચીતરવાનું શરૂ થયું. વાંચો ભાઈ વાંચો :

અહીં પક્ષી મારવાની મનાઇ છે

બીચારો કાળો રંગ! એના મનના મનોરથ મનમાં રહી ગયા. કોઈક સુંદર ચિત્રમાં ભળવાને બદલે એનાથી તો એક કદરૂપુ પાટીયું ચીતરાયું.

"આ પાટીયું નાકા ઉપરના પીપળાના થડ ઉપર મારી દે. ખીલા મજબુત લગાડજે." ચિત્રકારે પોતાના માળીને હુકમ કર્યો. બીચારો કાળો રંગ તાઢ, તડકો, અને પવનના સુસવાટ વેઠવા ચાલ્યો. એણે ખીલાનો માર પણ ખાધો.

તે રાત્રે કમોસમનો વરસાદ પડયો. વરસાદના પાણીમાં કાળા રંગના આંસું ભળ્યાં. અરેરે આના કરતાં તો ચિત્રખંડમાં ભોંય ઉપર મને અનેક ઘણું સુખ હતું. મારો ત્યાં ઉપયોગ નહોતો થતો પણ વરસાદ કે તડકો મારે વેઠવાનાં નહોતાં. સુંદર ચિત્રો જોઈ હું આનંદ માણી શકત. આપણને કોઈ પણ સુખ હોય છે તેની આપણે કદર નથી કરતાં અને આપણાં દુખો સંભારીને રડયાં કરીયે છીયે. આવા આવા ઘણા વિચારો કાળા રંગે કર્યા.

સવારે વાદળા ઘાડાં હતાં. હજી વરસાદ થોડો થોડો પડતો હતો. લાંબે જોઈ શકાતું પણ નહોતું. એક ઘોડે સ્વાર ત્યાં આગળ આવ્યો. એની પાસે બંદુક હતી. એણે પાટીયું વાંચ્યું અને ગુસ્સે થયો. પાટીયા સામું મુક્કી ઉગામી અને પાછો ચાલી ગયો. થોડી વારે એક કબૂતર ત્યાં આવીને બેઠું. એની ચરક કાળા રંગ પર પડી. સારે નસીબે વરસાદ હતો એટલે તે ધોવાઈ ગઈ. લક્કડ ખોદ ત્યાં આવ્યું. પાટીયા પર બે ચાર વાર તેણે ચાંચ પછાડી. એક છોકરો ત્યાંથી પસાર થતો હતો. એના હાથમાં ગોફણ હતી. બીજા હાથમાં પથરો હતો. પાટીયું વાંચીને તેણે પેલો પથરો પાટીયા ઉપર ફેંકયો.

બીચારો કાળો રંગ! એના દુઃખમાં હવે કોઈ જ બાકી ના રહ્યું. વીલે મોઢે એને ભારે મને એતો બેશી જ રહ્યો. અત્યાર સુધી એ

પોતાના શેઠને નિમકહલાલ હતો. કોઈ દિવસ એણે શેઠને ગાળ દીધી નહોતી. પણ અત્યારે તો એના મનમાં શેઠને ગાળ દેવાનું મન થયું. આના કરતાં તો હું મરી જ ગયો હોત તો સારું હતું, એમ એને લાગ્યું.

વળી પાછી રાત પડી. રાતમાં વરસાદ પડયો વાદળાં વીખરાઈ ગયાં. પરોઢમાં તો આકાસ ચોખ્ખું થઈ ગયું. અને પૂર્વમાં ગુલાબી રંગ દેખાયો.

પક્ષીઓનો કલરવ શરૂ થઈ ગયો. પાટીયાવાળા પીપળા ઉપર પણ અનેક પક્ષીઓ ઉભરાયા. અને આખુંયે વાતાવરણ આનંદમય થઈ ગયું. પક્ષીઓના ગાયનનો અર્થ પણ કાળા રંગથી સમજાયો. તેઓ કહેતા હતા કે: "હાશ! હવે અમને નિરાંત થઈ. નથી અમને બંદુકનો ડર કે નથી ગોફણનો ડર. અમને કોઈ મારી શકનાર નથી. અમે નિડરતાથી ગાયનો ગાઈશું અને અહિં તહિં ઉડીશું અમારા સુખને હવે સીમા નથી."

કાળા રંગે બીતા બીતા એક બુલબુલને પૂછ્યું: હવે તમને કેમ કોઇનો ડર નથી?

"એટલીયે તને ખબર નથી? તારે લીધેજ અમારે નિરાંત થઈ અને સુખ મળ્યું છે."

"મારે લીધે?" બીચારા દુઃખીયા કાળા રંગને લાગ્યું કે આ વળી એક વધારે મશ્કરી થાય છે.

"હા, હા, તારે જ લીધે. તેં જોયું નહિ કે પેલો ઘોડેસ્વાર તને જોઈને જ પાછો ફર્યો નહિ તો કેટલાંએ પક્ષીઓ એની બંદુકના ભોગ થઇ પડત. પેલો ગોફણ વાળો છોકરો પણ માળા પાડવા આવ્યો હતો. આપણા શેઠ પોતાની વિશાળ વાડીમાં બધાંને છુટથી આવવા દેતા હતા પણ લોકો તેનો દુરૂપયોગ કરતા હતા. એક દિવસ શેઠે બંદુકનો ધડાકો સાંભળ્યો અને એમનું માનીતું બુલબુલ તડફડતું નીચે પડયું. એમને બહુ જ દુઃખ થયું. એટલે પછી એમણે તરત જ આ પાટીયું ચીતરીને લોકોને પક્ષીઓ મારવાની મનાઈ કરી."

"શું આ વાત સાચી છે?" કાળો રંગ બોલ્યો.

બાજુ ઉપર બેઠેલ મેના બોલી: "હા, ભાઈ, ખરો વાત છે. અમે તો તારોજ ઉપકાર માનીયે છીયે. મનાઈ કરતા મોટા કાળા અક્ષરો જ પેલા ઘાતકી લોકોને ડરાવવા માટે પુરતા છે. અમે નિત્ય તારી પાસે આવીશું અને તને અમારાં ગાયનો સંભળાવીશું. ખીલાથી તું જડાઈ ગયો છે અને તારાથી ખસાશે નહિ, પણ અમે દૂર દૂર જઇ આવીને ત્યાંની વાતો તને કહીશું."

કાળો રંગ આનંદમાં આવી ગયો. પોતે આવા સારા ઉપયોગમાં આવ્યો તેથી તેને સંતોષ થયો. તેને લાગ્યું: ભલે હું રાજા રજવાડાના મહેલમાં ન ગયો. ભલે મને મોટા શેઠીયાઓના બંગલાના એશ આરામ ન મળ્યા. ભલે પેલા ઘાતકી લોકો મને ગાળો દેતા. ભલે તેઓ મને કાંકરા મારતા. ભલે મારે તાઢ તડકો ખમવો પડે. પણ હું ઉપયોગી થયો છું આ બધા પક્ષીઓનો જીવ બચાવું છું મારા મનને પુરો સંતોષ છે. મોજમઝાના જીવન કરતાં ઉપયોગી જીવનનો સંતોષ સાચો છે.

☆

ઝાંઝવાનાં જલ

લેખક : વિ. હ. અભયકુમાર

એ હતો મુસાફર; ઘરબાર વિનાનો. ધરતી ઉપર તે સૂતો અને જગતની ધર્મશાળામાં તે ખાતો.

એ તો મુસાફરને! જગતના અરણ્યમાં તે ચાલ્યો જતો હતો.

મુસાફરીમાં તાપ લાગે, ભૂખ લાગે, તરસ લાગે, થાક લાગે, પગમાં કાંટા વાગે. મુસાફરીમાં કંટાળી પણ જવાય નહિ? એ મુસાફર તો કમર બાંધી, પગમાં પગરખાં પહેરી, હાથમાં લાકડી ઝાલી અને દોરી લોટો લઈ ચાલ્યો જતો હતો. આંખમાં ચમક હતી, હૃદયમાં ઉત્સાહ હતો, પગમાં જોર હતું. તે આ જગતના અરણ્યમાં ચાલ્યો જતો હતો; એકલો અને સાથી વિનાનો.

સૂરજદાદા ધોમ ધખતા હતા. જગતનું અરણ્ય તપી ઊઠયું મુસાફર તપી ઊઠયો. પશુ પંખી તપી ઊઠયાં, મુસાફરને તરસ લાગી. તેણે દૂર દૂર જોયું. તેણે જલનું સરોવર જોયું. તે ચાલ્યો તે ઉતાવળે ચાલ્યો. ના, તે તો દોડયો; તરસ છીપાવવા; નહિ?

તે જેમ જેમ સરોવરની નજીક જતો હતો તેમ તેમ સરોવર તેનાથી દૂર ભાગતું હતું.

"સરોવર! જલ! કાં મશ્કરી કરો! તમારાં જલ કાં સંકોચો!!! મુસાફરનું હૃદય બોલી ઊઠયું.

તેનો જીવ આકુળ વ્યાકુળ થયો, કંઠ સૂકાયો. દેહમાં દુઃખ ઉપડયું, તેની શાંતિ ચાલી ગઈ તેણે મરણને ઘુરકતું જોયું.

"અરે મુર્ખ માનવી! કયાં દોડે છે? એ તો ઝાંઝવાનાં જલ! એ તો ઠગારાં જલ! કોણે તે પીધાં કે તું પીવા દોડયો જાય છે!" મુસાફરના કાનમાં આ કોની વાણી રેડાતી હતી!

તેના કાન ઉઘડી ગયા, તેની આંખો ઉઘડી ગઈ તેનું હૃદય ઉઘડી ગયું. તેના હૃદયમાં પ્રકાશ ચમકયો.

"ત્યારે આટલો શ્રમ બરબાદ! ત્યારે આટલી મુસાફરી પણ નકામી! ત્યારે આટલું જીવન પણ વ્યર્થ ગયું!" કેટલી નિરાશા!

માણસ નિરાશા માંહે જન્મ્યો છે; નહિ?

તે થંભ્યો. તે ઘુંટણે પડયો. તે જગતના બનાવનારને પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો.

"પિતાજી! જલ આપો. એવાં જલ આપો કે મારી તરસ મટે, હું તરસે મરું છું."

મુસાફરની આંખો ઉઘડી ગઇ. તેણે થોડે દૂર ઝરણું જોયું, મીઠા પાણીનું ઝરણું જોયું. તે દોડયો, તેના હૃદયમાં આનંદ ઉભરાતો હતો, તે ચસ ચસ પાણી પીવા લાગ્યો, તેની તરસ મટી. પાણીથી તરસ મટે કાંઈ ઝાંઝવાના જલથી તરસ મટે! તેના જીવનમાં આશા આવી, સૂકાએલું ઠુંઠું પાદડાં કાઢે તે પ્રમાણે મરતા માનવીમાં આશા આવી.

હું તેત્રીસ વર્ષ સુધી ઝાંઝવાના જલ પાછળ દોડયો જતો હતો. ઝાંઝવાના જલની તરસ કદિ છીપે? સ્વામીના ટકોરા હૃદય ઉપર પડયા, તે હૃદયમાં રહેવા આવ્યા, આંખો ઉઘડી ગઈ, મન ખુલી ગયું ત્યારે સમજાયું કે હું તો ઠગારાં જલ પાછળ દોડતો હતો સ્વામીના કટોરામાંથી મેં અમર જલ પીધાં. મારી તરસ છીપી.

તે પોકારે છે "જે તરસ્યો હોય તે મારી પાસે આવે અને જીવનનું પાણી મફત લે."

"જીવનનું પાણી પીવા આવો એક વાર,
તૃષા રે તૃષા તમારી છીપશે."

મોટું કોણ ?

શ. વસંત મહેતા. (જામનગર)

" જાવ એ પત્થરની બેઠક આપણા રાજ્યમાં જેમ બને તેમ જલ્દી લઈ આવો. " આ હુકમ ઉજ્જૈનના રાજાએ પોતાના સૈનીકોને કર્યો. તમને એમ થશે કે ઉજ્જૈન જેવા મોટા શહેરના રાજાને એક પત્થરની બેઠકની કેમ જરૂર પડી હશે ? શું તે બીજી વસ્તુની બેઠક નહીં બનાવી શકતો હોય ? ના, તેમ ન હતું. પણ આ બેઠક વિષે એમ વાત થતી હતી, કે આ બેઠક ઉપર બેસી જે કોઈ ન્યાય કરે તે રાજા વિક્રમાદીત્ય જેવો ન્યાય કરી શકતો. પ્રિય બાળકો તમને એમ થશે, જે શહેરમાં રાજા વિક્રમાદીત્ય થઇ ગયા ત્યાંનો રાજા ન્યાય કરવા સારુ પત્થરની બેઠક કેમ મંગાવતો હશે ? શું તે ન્યાય નહી કરી શકતો હોય ? હા એમ જ હતું. જેમ શહેનશાહ અકબરના દરબારમાં બાર રત્નો હતા પણ સંગીત રત્ન ન હતું તેમજ આ રાજાના દરબારમાં બધી બાબતમાં પ્રવિણ એવા માણસો હતા પણ ન્યાય ચુકવામાં પારંગત એવો કોઇ માણસ નહતો. આ બેઠક ઉજ્જૈન શહેરના એક ગામડામાં હતી. એક વખત કેટલાંક છોકરાંઓ રમતા રમતા ત્યાં જઈ ચડયા અને ન્યાય ચુકવવાની રમત રમવા લાગ્યા એક છોકરો ન્યાયાધિશ બન્યો અને બીજા ન્યાય લેવા આવ્યા. પણ જ્યારે છોકરો એ બેઠક ઉપર બેઠો ત્યારે ગંભીર અને શાંત થઈ ગયો અને જાણે પોતે ન્યાયાધીશ ન હોય એમ બહુ જ ચાલાકીથી ન્યાય ચુકાવા લાગ્યો. અવી રીતે તેઓ હંમેશાં રમત રમતા પણ આશ્ચર્યની વાત તો એ હતી કે જ્યારે તે છોકરો તે બેઠક ઉપર બેસતો ત્યારે જ તે એવા ખુબી ભર્યા ચુકાદા આપી શકતો પણ જેવો તે નીચો ઉતરતો તેવો જ ગમાર થઈ જતો, જ્યારે રાજા વિક્રમાદીત્ય હતા ત્યારે તેઓની આ બેઠક હતી એમ લોકો કહેતા હતા. અને તે કારણે જ આ છોકરો એવા ચુકાદા આપી શકતો. એટલે રાજાએ એ બેઠક પોતાના દરબારમાં લાવવા હુકમ કર્યો. તરત જ માણસો એ બેઠક ખોદી આવ્યા. તેઓએ છોકરાઓને ત્યાંથી નસાડી મુકયા જે છોકરો ન્યાયાધીશ બનતો હતો તે બહુ જ દિલગીર થયો કારણ કે જે ઠેકાણે તેના આત્માએ વાસ કર્યો હતો તે કોક છીનવી લઈ જતું હતું. જ્યારે મજૂરો ખોદતા ખોદતા જરા ઉંડે આવ્યા ત્યારે તેઓએ પચીસ પત્થરના દેવદુતની બનેલી એક પત્થરની છાંટ જોઈ અને તેમાંના દેવદુતની પાંખો અને હાથ જાણે ઉડવાની તૈયારીમાં હોય એવી રીતે હતા. આ જોઈ બધાને ખાતરી થઈ કે આ વિક્રમાદીત્યની જ બેઠક હતી તેઓ તેને રાજદરબારમાં લાવ્યા. અને આ આનંદ માટે પ્રજાએ ત્રણ દીવસ પ્રાર્થના અને ઉપવાસ કરવા એમ ફરમાવામાં આવ્યું અને ચોથે દિવસે રાજા લોકોની હાજરીમાં તે બેઠક ઉપર બેસસે એમ જાહેર કર્યું. આખરે ચોથે દિવસે રાજા જ્યારે તે બેઠક ઉપર બેસવા ગયો ત્યારે પચીસમાંના એક દેવદુત કહેવા લાગ્યો.

" હે રાજા ! તને એમ લાગે છે કે તું આ જગ્યાએ બેસવાને લાયક છો. તેં કદી રાજ્યો જીતી લેવાનો વિચાર નથી કર્યો ? " આ શબ્દોથી રાજાને લાગ્યું કે તેના અંતઃકરણમાં અજવાળું થયું છે. તેણે પોતાની

(અનુસંધાન પાન ૪૮ ઉપર)

રૂપની રાણી:–

લે. કેશવ ચ. પટેલ

ઘણા વખત પહેલાં ગ્રીસ દેશમાં એક રાજા હતો. તેને ત્રણ છોકરીઓ હતી. સુંદરતામાં ત્રણે એક બીજાથી ચઢિયાતી. સૌથી નાની છોકરીનું નામ હતું સાઇકી. સાઈકી બહુ જ સુંદર હતી. ચાંદાની સુંદરતા તો તેની આગળ કાંઈ હિસાબમાં જ નહિ સ્વર્ગનાં ફુલોથીએ તેની સુંદરતા વધારે હતી. આટલી બધી સુંદરતા પરમેશ્વરે તેને આપી હતી. તે ચાલતી ત્યારે લોકો રસ્તા ઉપર ફુલોનાં બીછાનાં પાથરતાં. એ એવી સુંદરતાની મુર્તિ હતી.

ગ્રીસ દેશમાં વેનસ સૌંદર્યની દેવી મનાતી હતી. તેને સાઇકીના રૂપની ખબર પડી તેથી તે શરીર અને મનમાં બળવા લાગી તેણે તેના છોકરા કયુપીડ (પ્રેમ દેવતા) ને બોલાવી કહ્યું. 'બેટા! પૃથ્વી ઉપર મારા સૌંદર્યનો કંઈ પણ હિસાબ નથી. સાઈકીએ મારી માન–પ્રતિષ્ઠા પર પાણી ફેરવી દીધું. તું કોઈ એવી કરામત કર કે જેથી સૌંદર્ય મુર્તિ સાઈકી કોઈ બદસુરત યુવાન સાથે પ્રેમ કરે. મારા અપમાનનો બદલો તારે લેવાનો છે.

કયુપીડ ચાલ્યો ભલી માતાની આજ્ઞા કેમ કરી ન પળાય? સાઈકી ઉંઘી ગઇ હતી તેનું સુંદર રૂપ જોઈ કયુપીડના મનમાંથી બદલો લેવાની ઇચ્છા જતી રહી. એવી એ સુંદર હતી તેણે વિચાર કર્યો, ના, મારાથી આ નહિ થાય, હું કદાપિ આવું નહિ કરું. અને એ ચાલ્યો ગયો.

સાઈકીના વિવાહની વાત ચાલી. તેની બીજી બહેનોનાં લગ્ન થઈ ગયાં હતાં. વાત એવી હતી કે વિવાહ પહેલાં માઈલિટસ શહેરમાં એપોલો નામે એક દેવતાના પુજારીની રજા લેવી પડતી. રાજા પોતે તેને મળ્યો. પરંતુ તેણે તો કહ્યું કે સાઇકીને સુંદર કપડાં અને ઘરેણાં પહેરાવી પહાડના શીખર પર લઇ જાઓ. ત્યાં તેનો એક રાક્ષસ સાથે વિવાહ કરવામાં આવશે.

આ વાત સાંભળવાથી રાજા કાપો તો લોહી પણ ન નીકળે તેવો થઇ ગયો. પ્રજાએ ફરિયાદ કરી કે આજ સુધી દેવીની માફક જેની અમે પુજા કરી તેને એક રાક્ષસને હાથમાં આપવામાં આવશે! પરંતુ થવાનું હોય તે તો થાય જ. રાજાએ હૃદયને પત્થર જેવું કરી દીધું. અને જ્યાં પંખીઓ પણ ન જઈ શકે એવા પહાડના શિખર પર સાઇકીને મુકી આવ્યો. રાજકુમારી રડવા લાગી, ખૂબ રડવા લાગી અને રડતાં રડતાં કોણ જાણે ક્યારે સુઈ ગઈ તેની આ દશા પર પશુ પક્ષીઓએ પણ આંસુ પાડયાં.

સવાર થયું, ધીરે ધીરે અંધારું ઉડી ગયું. જરા અજવાળું થયું. કયુપીડે તેના એક નોકર જેફિરને હુકમ કર્યો. જેફિરે સાઇકીને કંઇ દૂર બહુ જ દૂર દેશ તરફ ચાલવા માંડયું.

સાઈકીની ઊંઘ ઉડી ગઇ. તેણે નવાઈ પામતાં જોયું તે એક મુલાયમ રેશમી ગાદી પર સુઈ ગઈ હતી ઓરડો સુંદર સફેદ પત્થરોનો બનાવેલો હતો અને જ્યાં ત્યાં સોના તથા હાથીદાંતની કારીગરીવાળું કામ

હતું. ખડકીની બહાર એક સુંદર ફુલવાડી દેખાતી હતી. અને દુર દુરથી પંખીઓનાં મધુર ગાન સંભળાતાં હતાં.

તેણે જોયું અને વારે વારે જોયું અને પૂછ્યું 'હું કયાં આવી ?' કોઈએ કહ્યું આપણા ઘરમાં.

'આ બધું તમારું છે?

હા. જરૂર. આજ્ઞા કરો હું તમારો દરેક હુકમ બજાવીશ.

મને ભૂખ લાગી છે, બહુ ભૂખ, સાઈકી બોલી.

અને એકદમ આજ સુધી તેના નસીબમાં પણ ન હતી એવી ખાવાની ચીજોનો ઢગલો કરવામાં આવ્યો. તેણે ખાવા માંડયું અને દુરથી ગાતાં પંખીઓના મધુર ગીતોએ તેના કાનમાં અમૃત રેડવા માંડયું. ખાઇ પીને તેણે કેટલાંક ફુલ તોડયાં અને પોતાના શરીરને શણગાર્યું.

સંધ્યાનું અંધારું ગાઢ થવા માંડયું. કોઈએ અદ્રશ્ય રહી સાઈકીને કહ્યું. સાઈકી! સુખેથી રહો. આ સુંદર મકાન મેં તારા માટે જ બનાવ્યું છે. સાઈકીએ આટલા મીઠા બોલ તેની જિંદગીમાં સાંભળ્યાં ન હતા. અને રોજ કોઇ તેને આવી મીઠી મીઠી વાતો રાતે કરતું પણ તે તેને દેખી શકતી નહિ. પરંતુ આ અજાણ સાથે વિવાહ કરવાની ઇચ્છા તેનામાં દિવસે દિવસે વધારે થવા લાગી.

અપૂર્ણ

(પાન ૪૬ નું ચાલુ)

જુલમી ઈચ્છાઓની હારની હાર જોઈ અને તેણે કબુલ કર્યું કે પોતે તે બેઠકને લાયક નથી. પછી દેવદુતે તેને ત્રણ દિવસ સુધી અપવાસ અને પ્રાર્થના કરવા કહ્યું કે જેથી કરી તે પોતાની જાતને સુધારી શકે અને તે બેઠક ઉપર બેસવાને શકતીમાન્ થાઈ. એમ કહી તે ઉડી ગયો. રાજાએ તેના કહેવા પ્રમાણે કર્યું. ચોથે દિવસે પણ અગાઉની માફક જ થયું. જ્યારે રાજા બેસવા લાગ્યો ત્યારે એક દેવદુતે તેને પુછયું : "તેં કદી બીજાની મીલ્કત પડાવી લેવાની ઈચ્છા કરી નથી ?" ત્યારે તેણે કહ્યું કે મેં એ કર્યું છે. હું વિક્રમાદિત્યની જગ્યાએ બેસવાને લાયક નથી. પણ દેવદુતે તેને આશ્વાસન આપ્યું બીજા ત્રણ દિવસ પ્રાર્થના અને ઉપવાસ કરવા કહ્યું. એટલું કહી તે પણ ચાલ્યો ગયો. રાજાએ તેના કહેવા પ્રમાણે કર્યું. આમ રાજાને ચોવીસ દેવદુત કંઈનું કંઈ પુછી તેને ત્રણ દીવસ ઉપવાસ અને પ્રાર્થના કરવાનું કઈ ઊડી ગયા. હવે એક જ રહ્યો હતો અને તેણે પણ રાજા જ્યારે બેસવા આવ્યો ત્યારે રાજાને કહ્યું : "અરે રાજા ! તારું અંતઃકરણ સ્વચ્છ છે ? તારું હૃદય તો બાળક જેવું નિખાલસ છે ?" જો એમ હોય તો તું આ જગ્યા ઉપર બેસવાને લાયક છે. પણ રાજાનો જવાબ નકારમાં મળ્યો.

અને તરત જ તે દેવદુત તે બેઠક લઈને ઉડી ગયો અને રાજા વિચારવા લાગ્યો કે નાના બાળકના જેટલો નિખાલસ છે તે જ ખરેખરા ન્યાયી થઈ શકે. તેથી જ તે ભરવાડના છોકરે હું ન કરી સકયો તે તેણે કરી બતાવ્યું. તેણે પોતાને જ સવાલ પુછયો કે મોટું કોણ ? નિખાલસ બાળક કે પાપી રાજા !

સ્ત્રીબોધ

વર્ષ ૮૮ • અંક ૮
૧૯૪૪ • ઓગસ્ટ
છૂટક • ૭ આના
લવાજમઃ } દેશ પરદેશ
૫-૦ ૬-૮

લગ્નસરા

શ્રી. કેશવપ્રસાદ દેસાઈ બી. એ. એલએલ. બી.

કુદરતનો ક્રમ નિયમિત છે. નિયત સમયે ઋતુઓ આવે. ઋતુનાં ફુલ આવે. ઋતુનાં ફળ આવે. તાપ, તડકો, અને વરસાદ આવે. ગુજરાતમાં માણસોએ પણ કુદરતનું અનુકરણ કર્યું છે. અને જેમ કેરીગાળો ગુજરાતમાં આવે તેજ પ્રમાણે લગ્નગાળો પણ આવે છે. કુદરતના કાર્યમાં મનુષ્ય માથુ મારીને વારંવાર બુમ પાડે છે કે આ વખતે કેરીની તાણ છે, આ વખતે પાછલો વરસાદ બરોબર ના પડયો, વગેરે, તેજ પ્રમાણે લગ્નની બાબતમાં પણ બુમો પડે છે કે આ વર્ષે સિંહસ્થ છે, આ વર્ષે અમુક તારાનો અસ્ત છે વગેરે. આ બુમોને પરિણામે લગ્નનો વિષય તીવ્ર બને છે અને જેઓને પ્રથમ વિચારે લગ્નની ઉતાવળ હોતી નથી તેઓ પણ લગ્નના વિચાર કરવા માંડે છે, છોકરા છોકરીઓને ગોઠવવાની ઉતાવળ થાય છે. અને ટુંકા સમયમાં વધારે સંખ્યામાં લગ્ન થઈ જાય છે.

અત્યારે તો લગ્નની મોસમ નથી. એટલે આપણે આ વર્ષની શરુઆતમાં ગુજરાતમાં થઈ ગયેલા લગ્નો સંબંધી શાંતચિત્તે વિચાર કરી શકીએ. આપણા દેશમાં લગ્ન સંબંધી આંકડા વર્ષોવર્ષ મળી શકતા નથી, એટલે ઘણી ચોક્કસાઈથી આપણે આ બાબતનો નિર્દેશ કરી શકીયે નહિ. એટલે સૌથી પ્રથમ તો વિચાર એ જ આવે છે કે જો આપણા દેશમાં થતાં લગ્નોની નોંધ રાખવામાં આવે તો આપણને ઘણું જાણવાનું મળે. જુનાં સમયમાં કેટલીએક નાતોમાં લગ્ન ચોપડે નોંધાતાં હતાં. એટલે નોંધણીની સૂચનામાં કશુંયે નવું નથી. લગ્ન રજીસ્ટર કરાવવાં અને રજીસ્ટર લગ્ન કરવાં એ વચ્ચે ફરક છે. રજીસ્ટર લગ્ન એટલે ધર્મવિધિ વિનાનું અને લગ્નના કાયદા મુજબનું લગ્ન. અત્યારે હું તેની વાત કરતો નથી. પરંતુ પરંપરાથી જે રીતે, જે વિધિથી, લગ્નો થતાં આવ્યાં છે, તે લગ્નોની નોંધ રાખવાનું જ હું તો સૂચવું છું. આ સૂચનાથી કોઇનીએ ધાર્મિક લાગણી દુભાય તેમ નથી. આ નોંધણીમાં વરકન્યાની ઉમર એ મુખ્ય વસ્તુ હશે. પરણનાર વિધુર કે વિધવા છે, અને પરણનાર પુરુષને અગાઉ લગ્નની સ્ત્રી હયાત છે કે નહિ, વગેરે થોડીઘણી બીજી બાબતો પણ નોંધણીમાં હશે. પરંતુ હકીકતોની એ નોંધણીથી કોઈ પણ લગ્ન કાર્યમાં વિક્ષેપ પડશે નહિ. જેમ બાળકોના જન્મ નોંધાવવામાં આવે છે, જેમ મરણો નોંધાવવામાં આવે છે, તેમ લગ્ન પણ નોંધાવવાના હોય તેમાં કશો વાંધો હોઈ શકે નહિ.

આવી નોંધણી વિનામાં પણ એટલું કહી શકાય તેમ છે કે ગયા લગ્ન ગાળામાં ગુજરાતમાં તેમજ મુંબાઈના ગુજરાતીઓમાં લગ્નો પુષ્કળ થયા હતા. ઘણા જણ એમ કહેતા હતા કે હવે તો પહેલાં કરતાં લગ્ન બહુજ સાદાઈથી થાય છે, છતાંયે વાડીઓમાં, ઘર આગળ, અથવા બીજે સ્થળે થયેલાં લગ્નો જોતાં તેમાં ખાસ સાદાઈ જોવામાં આવતી નહોતી. કદાચ અગાઉ કરતાં પ્રમાણમાં સાદાઈ હશે. કોઈ કહેશે જેની શક્તિ હોય તે સાદાઈ ના કરે તેમાં શું થયું ? વાત ખરી છે. પણ શક્તિનું માપ દરેક જણ સરખી રીતે નથી કહાડતું. દેખાદેખીથી

શક્તિ કરતાં વધુ ખર્ચ થાય છે તે જાણીતું છે. વળી પ્રસંગની ગંભિરતા ની સાથે અનુકુળ થાય તે પ્રકારનું ખર્ચ હોવું જોઈયે. ધનવાનો પોતાના ધનનું પ્રદર્શન કરે તેમાં શોભા નથી. ગરીબો ખેંચાઈને, ખર્ચ કરે તેમાં પણ શોભા નથી. સર્વત્ર મોંઘવારીના આ જમાનામાં વધુ સાદાઈ ધારણ થાય તે ઇષ્ટ છે.

વળી બંગાળનો દુકાળ અને આપણા ઇલાકામાં અનાજની તાણના સમયમાં આ લગનગાળો હતો. મુંબાઈ–અમદાવાદ વગેરે સ્થળે પચાસથી વધુ માણસોને જમવા સામે પ્રતિબંધ હતો. છતાંયે જોખમો ખેડીને કેટલાંએક લગ્નોમાં જમણો થયાની વાત છુટથી બોલાય છે. સરકારના હુકમો ભૂલભરેલા હોય છે, અને આ હુકમોનો અમલ પણ વિચિત્રતાથી થાય છે, એ વાત કબુલ કર્યા પછી પણ આપણા સમજુ વર્ગે અત્યારે પ્રવર્તતી પરિસ્થિતિ ધ્યાનમાં લઈને જમણો ના કરવા જોઇયે. છુપીથી જમણ કરવા માટે ઘણી વાર વિચિત્ર દલીલો કરવામાં આવે છે. પોતાને ત્યાં પ્રસંગ આવે ત્યારે અને જુના બંધાયલા વિચારોને પરિણામે સારાસારની વિવેક બુદ્ધિનું પ્રમાણ જળવાતું નથી એ આવી દલીલો ઉપરથી જોઈ શકાય છે. જમણથી જ શુભ પ્રસંગ ઉજવી શકાય એ ખ્યાલ ખોટો છે. તેમાંયે કાયદો તોડીને જમાડવું કે જમવું તેમાં તો જરાયે શોભા નથી.

લગ્નો એક સામટાં કેમ આવતા હશે, એ બાબતનો વિચાર કરીયે તો તેની પાછળ પણ વ્હેમ, કે પરંપરાગત માન્યતા જ છે. જ્યોતિષ, પંચાંગ, શુભ દિવસ, વ્યતિપાત, પંચક, એવા એવા અનેક કારણોને લીધે મહુરત અમુક ગણ્યા ગાંઠ્યા દિવસોમાં જ આવી જાય છે, અને તેને લીધેજ ફેરીગાળાની માફક લગ્નગાળો આવે છે. બ્રાહ્મણ સામ્રાજ્યમાંથી હજીયે આપણો સમાજ તદ્દન છુટયો નથી. વળી જોષી શાસ્ત્ર કરતાં યે વધુ બળવાન ડોશી શાસ્ત્રની આણ પણ હજી પ્રવર્તે છે. અને તેથી યે પ્રબળ છે રુઢીનું રાજ્ય. સારા મહુરત માટે તદ્દન અગવડવાળો દિવસ અને સમય પસંદ કરાયો હોય પણ રુઢીનું કોઈ કાર્ય લંબાય તો લગ્ન ઘડી પણ વિતિ જાય, અને લગ્નવિધિ પણ બરોબર થાય નહિ. આવી સ્થિતિનાં દર્શન વારંવાર થાય છે. તો પણ આ લોકો મહુરતનો વિચાર કર્યા વિના સાનુકુળ દિવસ અને સમયે લગ્ન ઠરાવશે નહિ. ગોર, વસવાયા, વાજાવાળા, સૌને વધુ મૂલ્ય આપીને, તેમજ સગાં, મિત્રો, અને મહેમાનોને અગવડમાં મુકીને, અમુક જ મહુરતે લગ્ન રાખવાને બદલે અનુકુળ ઋતુમાં અનુકુળ દિવસે લગ્ન રખાય તે સારું છે.

નોંધણીની ગેરહાજરીમાં પરણનારની વય તે આપણે જાણી શકતા નથી. પરંતુ આપણે માની લેવું જોઈયે કે બાળલગ્ન પ્રતિબંધક ધારા પ્રમાણેની પરણનારની ઉમર તો હશે જ. વૃદ્ધ લગ્ન અથવ એક ઉપર બીજી પરણવા માટેના લગ્નની સંખ્ય પણ આપણે જાણતા નથી. હમણાં હમણાં આવ લગ્નો સામે વર્તમાન પત્રોમાં પોકાર ઉપડે છે. જો આવાં સર્વ લગ્નો સામે જાહેર વિરોધ થતો હોય તો તો વિરોધની સંખ્યા જોતાં આવાં લગ્નોની સંખ્યા મોટી નહિ હોય એમ માની લેવું પડે. પરણનારનાં આરોગ્ય સબંધી તો કાંઇજ માહિતી આપણને મળી શકે નહિ. વરરાજાની આર્થિક સ્થિતિ પણ જાણી શકાય નહિ. હજારો રૂપિયાનું ખર્ચ કરીને થયેલાં લગ્નની કન્યાનું પોષણ કરવાની પણ વરરાજાની સ્થિતિ હોય નહિ તેવા દાખલા કાંઈ ઓછા નથી. અને સ્વ પસંદગીનાં લગ્નની તો હજી વાત પણ કરી શકાય તેમ નથી.

લગ્નગાળો આવ્યો અને ગયો. બીજો લગ્નગાળો આ વર્ષને અંતે આવશે. હજી પણ શિક્ષિત ગુજરાતી યુવક યુવતીઓ લગ્નને લગતી જુદી જુદી બાબતો ઉપર વિચાર નહિ કરે? આપણે આશા રાખીશું કે તેઓ યોગ્ય હીંમત દાખવી, વ્યાજબી અને બુદ્ધિપૂર્વક વર્તન કરશે.

*

બૂઝાતો દીપક

લેખક : શ્રી. રતિલાલ સાંકળચંદ નાયક

'શિરીષ ! આજના આપના જન્મદિવસના માંગલિક પ્રસંગે હું આપને આ કુમુદની ભેટ આપું છું.'

શિરીષ બે ઘડી કમળના સૌંદર્યને નિહાળી રહ્યો. તે બોલ્યો, 'અહા ! કેટલું સૌંદર્ય ! જે સુંદરતા પર મુગ્ધ થઈ તેનું પાન ભ્રમર કરતો તેજ સુંદરતા આજ મારા હાથમાં છે. સુધા ! આ કુમુદ તેના ઉદ્-ગમ સ્થાને હોત તો આથી પણ વધુ દીપત.'

'છતાંએ આપની ભુજવેલમાં તે ઓછું મોહક નથી લાગતું.' સુધાએ મંદ હાસ્ય કર્યું.

'સુધા ! તારે પણ મારી ભેટ સ્વીકારવી પડશે હોં !'

'તે મેં બદલાની આશાએ આપને ભેટ આપી છે એમને ?'

'ના રે ના. હું ક્યાં એમ કહું છું. જેમ તારા હૃદયમાં મને ભેટ આપવાની ઇચ્છા થઈ આવી એવું મને પણ થાય છે. શું તું મારી ભેટ નહિ સ્વીકારે ?'

'શિરીષ ! આ તે શી ઘેલછા ! એક કમળનું પુષ્પ આપ્યું. તેનોએ બદલો વાળવા તૈયાર થયા છો ! જાણે મેં મોટી નવાઇ ન કરી હોય !'

'સુધા ! તારે મન તે ઘેલછા ભલે રહી. પણ હું તો તને ભેટ આપવાનો જ પછી તારાથી તેનો ઇન્કાર થઈ શકશે જ નહિ. લે આ મારી ભેટ.' કહી શિરીષ ખુરશી પરથી ઉભો થઈ ગયો, અને સુધાની નજીક જઈ તેના ગાલ ઉપર એક ચુંબન આપ્યું. તે બોલ્યો, 'સુધા ! આ મારી ક્ષુદ્ર ભેટ. આપણા પ્રેમી પ્રદીપને તે હંમેશ જ્વલંત રાખશે.'

બંને મૌન રહ્યાં.

'શિરીષ ! હું જાઉં છું.' કહી સુધા ચાલી ગઈ.

શિરીષે પ્રત્યુત્તર ન વાળ્યો, તે વિચારવમળમાં ગોથાં ખાવા લાગ્યો. તેને મનમાં થયું 'મને આવી વૃત્તિ કેમ થઈ આવી !' 'શું સુધાને ખોટું લાગ્યું હશે !' 'ખેર ! જે થવાનું હતું તે થઈ ગયું.'

ઓરડીમાં વાતાવરણ શાંત થઈ ગયું. શાંતિનો ભંગ કરતો ટપાલીનો અવાજ આવ્યો, 'મીસ્ટર શિરીષકુમાર, લો આ તમારો પત્ર' શિરીષે પત્ર લઈ લીધો અને ખોલીને વાંચવા માંડ્યો. ચલચિત્રની પેઠે તેના મુખ ઉપરના ભાવો બદલાતા ગયા. તેનો આનંદ ચાલ્યો ગયો. ચહેરો ગમગીન બન્યો. 'હાય નસીબ !' તેના મુખમાંથી ધીમો નિશ્વાસ સરી પડ્યો. તે ખુરશી પર ઢળી પડ્યો. તેનું શરીર પરસેવાથી ભીંજાઈ ગયું. આંખોમાંથી આંસુની ધાર વહેવા લાગી. ખૂબ રડ્યો. છેવટે તે સ્વસ્થ થયો અને મુખ લૂછી નાખ્યું.

શિરીષ બી. એ. માં અભ્યાસ કરતો હતો, ગરીબ સ્થિતિને અંગે તે 'ગવર્નમેંટ' પાસેથી સ્કોલરશીપ લઈને ભણતો. દરેક વર્ષે સ્કોલરશીપની પરીક્ષામાં તે સફળ થતો. પરંતુ દુર્ભાગ્યે આ વર્ષે તે નાપાસ થયો. હમણાં ટપાલીએ જે પત્ર આપ્યો તે તેના પરિણામનો હતો. જીવનમાં પહેલીજવાર નિષ્ફળતા સામે ટક્કર ઝીલવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય ત્યારે માણસની શી પરિસ્થિતિ થાય ! શિરીષને તેમજ થયું. તેને દુનીઆ સ્વાર્થી જણાઇ જીવન અકારૂં લાગ્યું. મુખ લૂછીને તેણે પોતાની પેટી ખોલી અને કંઈક ચળકતી વસ્તુ પોતાના ખીસામાં સેરવી દીધી. ઓરડીને સાંકળ ભીડી, અને તે ચાલી નીકળ્યો.

સાબરમતીનાં પાણી પોતાનો માર્ગ કાપતાં હતાં. શિરીષે એક નિર્જન જગા પસંદ કરી અને ત્યાં બેઠો. તેણે ખીસામાંથી પેલી ચળકતી વસ્તુ બહાર કાઢી. તે પિસ્તોલ હતી. તેણે પિસ્તોલની નળી પોતાના સામે ધરી. જેવો ઘોડો દબાવવા જાય છે તેવોજ પાછળથી કોઈએ હાથ પકડી લીધો. અવાજ ખાલી ગયો.

'મને મરવા દો ! શા માટે મને જીવનદાન આપો છો ?' શિરીષ ખિન્ન વદને બોલ્યો.

'શું તમને મરવા દઉં અને તે પણ મારા દેખતાં. તે તો કદી નહિ બની શકે.'

'જે જગતમાં મારા માટે સ્થાન નથી ત્યાં રહીને શું કરું ?'

'હજુ યુવાન છો. મુશીબતોમાંથી હજુ તમારે

પ્રલયકાળ.*

રાગ ભીમપલાસી. તાલ ધુમાળી.

હઠાવે ઘોર ગગન અંધાર, ઘડીભર વિદ્યુત્‌ની તલવાર.
નભમાં તિમીર જ્યોત ઝબકાર.

ગરજન ઘનરાજે શેં માંડયા ? બધીર હશે સંસાર !
નભજળ પૃથ્વીએ જ્યાં માંડયા, યુદ્ધ ભેરી સ્વર સાર,
નભમાં તિમીર જ્યોત ઝબકાર.

આભે ગોળા ગડગડના હાં, કાળ કરે પડકાર !
ઝંઝાવાતે અવનિ ધ્રુજતાં, પ્રચંડ વીજ કડકાર,
નભમાં તિમીર જ્યોત ઝબકાર.

પ્રલય પ્રલય સુર ગરજે શેંહા, ભીષણ હાહાકાર.
અનાથ અપંગ અબળા બાળક હાઃ અટવારો અવતાર.
નભમાં તિમીર જ્યોત ઝબકાર.

સળગે દિશે દિશ કંપે વાયુ દાનવ હાસ ભયકાય.
પ્રલય પૂરમાં ડુબશે આયુ ઘોર શોર ધબકાર.
નભમાં તિમીર જ્યોત ઝબકાર.

લે; સૌ. કુસુમતિ ધીરજલાલ દેસાઇ

* ઓલ ઈન્ડીયા રેડીયોના મુંબઈ સ્ટેશનેથી શ્રી. હીરાલાલ નકશીગરાએ ગાએલું.

પસાર થવાનું છે, આમ જીવનથી કંટાળવાનું શું કારણ છે ?'

'જે પરીક્ષા પાછળ તનતોડ મહેનત કરું છતાં નિષ્ફળ નીવડું તો જીવીને શું કરું ? જે વિદ્યાર્થીઓ મારા હાથ નીચે ભણ્યા તે સફળ નીવડ્યા. અને હું નાપાસ થયો. કહો. કહો. હવે ન મરું તો બીજું શું કરું ?'

'જવા દો એ ખોટી ઘેલછા. પરીક્ષા કંઈ તમારું જીવન સર્વસ્વ નથી. ચાલો ઘેર.'

આ આવનાર વ્યક્તિનું નામ અવિનાશ હતું.

[૨]

અખબાર જગતમાં સર્વશ્રેષ્ઠતા પુરવાર કરનાર પત્ર તે એક 'ભારતી' હતું. 'ભારતી' તેની નિડરતા માટે પંકાતું. તે બહોળો ફેલાવો પામ્યું હતું કેમકે તેમાં આવતી ખબરો સત્ય જ આવતી. સમાજના ઉત્તમ પંક્તિના લેખકોના સહકારથી તે વધુ દીપતું, તેનો તંત્રી અવિનાશ હતો. અવિનાશ એક પ્રખર સમાજ સુધારક હતો. તેના જેવો નીડર સેવક સમાજને જવલ્લેજ. સાંપડે. એક બે વખત તો સરકારે તેને મોટી નોકરી આપવાના પ્રલોભનો આપ્યાં, છતાં તે અડગ રહ્યો.

સૌંદર્યરાજ્ઞી નિર્મળા અવિનાશની વ્હાલસોઇ પુત્રી હતી. તેણે બી. એ. સુધી અભ્યાસ કર્યો હતો. છતાં એ 'ફળો આવતાં તરુવરો નમ્ર બને છે' તેમ તેને સૌંદર્યનું કે પોતાની ઉંચી કેળવણીનું જરાએ અભિમાન નહોતું. તેના જીવનનું એકજ ધ્યેય હતું–સમાજ સેવા. તેણે 'નારી નરની ગુલામ' એ યુગજુની ભાવના નષ્ટ કરવા સમગ્ર સ્ત્રી શક્તિ કેળવવા પ્રયાસ કર્યા. પહેલાં તો લોકોએ તેને ધુત્કારી કાઢી. પણ પોતાના આનંદી અને સહનશીલ સ્વભાવને લીધે તેણે અનુકૂળતા પ્રાપ્ત કરી.

થોડા વખતથી નિર્મળાનું ચિત્ત અસ્વસ્થ બન્યું હતું પોતાની પ્રવૃત્તિઓમાંથી તેનો રસ ઉડી ગયો હતો. હંમેશના આનંદી ચહેરા પર વિષાદની ઘેરી છાયાઓ પથરાઈ હતી.

'ભારતી'માં હમણાં હમણાં એક નવા લેખકે પ્રવેશ કર્યો હતો. 'દુર્મિલ'ના ઉપનામથી લેખો લખતો એ લેખક સમાજમાં ચર્ચાનો વિષય બની ગયો હતો. 'કેવા સુંદર વિચાર !' 'કેવી સરળ શૈલી!' 'અને લખાણ ઉપરના કાબુનું તો પૂછવું જ શું' 'ભાઇ, જરુર કોઇ મહાન પુરુષ હશે' શેરીએ શેરીએ વાતો થતી.

નિર્મળા પણ રસપૂર્વક તેના લેખો વાંચતી. તેને તે બહુજ ગમતા. અજાણતાં તેના અને 'દુર્મિલ'ના હૃદય વચ્ચે એક પ્રેમ તાંતણો વણાતો ગયો. નિર્મળા તેના પ્રત્યે આકર્ષાતી ગઈ. તેને મેળવવાની તાલાવેલી લાગી.

"'દુર્મિલ'ને શોધી કાઢી 'ભારતી'નો તંત્રી બનાવ્યો હોય તો કેવું સારું! હું આમાંથી નિવૃત્તિ લઉં અને સમાજનાં બીજાં કાર્યોમાં પ્રવૃત્ત થઈ શકું" અવિનાશના મનમાં વિચારનો ફણગો ફૂટયો.

અને આમ બંને પિતા પુત્રી 'દુર્મિલ'ને શોધી કાઢવા તૈયાર થયાં.

[૩]

આજે શિરીષનાં લગ્ન હતાં. જેને તે સાચા હૃદયથી ચ્હાતો હતો તે સુધા આજ તેની 'હૃદયરાણી' બનવાની હતી.

સુધાનો સુધરેલ પિતા જયંત લગ્નની તરફેણમાં હતો. તેણે જ બંનેને પરિચયમાં આવવા દીધાં હતાં. શિરીષમાં કંઈ અનેરું તત્ત્વ તેને જણાયું હતું. આથી તેણે સુધાને શિરીષના હાથમાં સોંપી.

ચાંદની રાત્રિ આ પ્રેમી યુગલને અગાસીમાં આવવા બોલાવી રહી હતી. બંને વાતોના વંટોળે ચઢયાં.

'સુધા! તે દિવસે આપેલી ભેટ તો યાદ છે ને? તે દિવસની પેઠે હવે તો તું ઇન્કાર પણ કરી શકશે નહિ, કારણ કે આપણે લગ્નગ્રંથિથી જોડાઈ ગયાં છીએ.'

'હા; અને હવે તો ગમે તેટલી ભેટોનો વરસાદ વરસાવશો તોએ હું કંટાળીશ નહિ.'

'તું બહુ બોલકી થઈ ગઈ છું હોં!' શિરીષે સુધાના ગાલ ઉપર ધીમી ટપલી મારી.

'તે બોલતાં તમે શિખવ્યું ત્યારે ને!' સુધાના ગાલ પર શરમના શેરડા પડયા.

'જો હવે તો બહુ બોલીશને તો તને આવી શિક્ષા કરીશ સમજી' કહી શિરીષે તેને ભુજપાશમાં લપેટી દીધી.

સુધા અકથ્ય સુખનો આસ્વાદ લેવા લાગી.

× × × ×

લગ્ન પછી શિરીષે અભ્યાસ પણ મૂકી દીધો હતો. તે ધીમે ધીમે અવિનાશના સંસર્ગમાં આવતો ગયો. તેની તીવ્ર બુદ્ધિએ અવિનાશને તેનાં કાર્યોમાં સફળ બનાવવાનું શરુ કર્યું. શિરીષની વકતૃત્વ શક્તિ એવી તો સુંદર હતી કે તે ધારી અસર ઉપજાવી જનતાને મુગ્ધ કરી દેતો. અવિનાશ 'ભારતી' દ્વારા તો શિરીષ પોતાની વકતૃત્વ શક્તિના પ્રભાવ દ્વારા લોક જાગૃતિનાં પુર આણતો હતો. ટુંક સમયમાં જ તેનું નામ જનતાની જીભને ટેરવે રમવા લાગ્યું.

આટલું તો જરૂર જાણો....!

સંપાદન "ધ્રુવકુમાર"

ડુંગરીનો રસ માથા ઉપર ઘસવાથી માંદગીને લીધે ખરી ગયેલાં વાળ નવેસરથી આવે છે.

×

સારા ફેઈસ પાઉડર (Face powder) ની કસોટી એ કે, તે પાણીમાં ઓગળી જવો જોઈએ. હલકા-પાઉડરોમાં ચોખાના લોટની કે ચાકની કણીઓ હોવાથી એવી બારીક કણીઓ ચામડીના છિદ્રોમાં ભરાઈ જઈ તે પુરી દે છે. માટે તે કદી વાપરવો નહિ.

×

રોજ સવારે ચા ઉકાળ્યાં પછી તેના કુચા ફેંકી દો છો તે ગુલાબના છોડનું ઉત્તમ ખાતર બની શકે.

×

કીડીનો બહુ ઉપદ્રવ હોય ત્યાં ગંધકના થોડા કટકા અથવા આખા લવિંગ વેરજો: નાસી જશે.

×

વાસ મારતાં ઘીમાં નાગરવેલનાં એક બે પાન નાંખી ગરમ કરી ગાળી લેવાથી ઘી ચોકખું થઇ જશે.

×

ઉંઘ ન આવતી હોય તેમને માટે ડુંગરી ઉત્તમ ઔષધ છે. સાંજે દહિંમાં ડુંગરીની કચુંબર નાંખી ખાવાથી ઉંઘ સારી આવે છે.

×

મરીની વાસથી માખી દૂર નાસે છે.

એક વખત અવિનાશ પાસેથી રજા લઈ ચાલ્યા જતાં નિર્મળાના ખંડમાં શિરીષે હૃદયવેધક દૃશ્ય નિહાળ્યું.

હીંડોળા ઉપર નિર્મળા સુતી છે. તેના કોમળ હાથમાં 'ભારતી'નો અંક છે. નિર્મળાની આંખમાંથી અશ્રુ ધારા વહી 'ભારતી'ના અંક ઉપર જમા થાય છે. તેનાં કપડાં અસ્ત-વ્યસ્ત થઈ ગયાં છે. તેના મોંમાંથી ધીમા નિશ્વાસ સરી પડે છે. 'દુર્મિલ!' 'દુર્મિલ' શિરીષને થયું કે પોતે કલાકાર હોત તો આ દૃશ્ય તેને ઉત્તમ સામગ્રી પુરી પાડત. પીંછીમાં ન ઉતારી શકયો પણ તેના હૃદય ઉપર આ દૃશ્યનું સ્પષ્ટ પ્રતિબિંબ પડી ગયું. તે ચાલતો થયો.

થોડીવારે નિર્મળા સ્વસ્થ થઈ. રડયા પછી તેનું હૃદય હળવું બન્યું; પોતાની 'દુર્મિલ'ને શોધી કાઢ-

વાની સઘળી યુક્તિઓ અફળ જતાં તેણી અસ્વસ્થ બની. મનને ઘણુંએ મનાવ્યું કે એ તો અજાણ્યો યુવાન છે–તેની સાથે પ્રેમ શા માટે કરવો. છતાં તેણી તેની તરફ આકર્ષાતી ગઈ. આજે તેણે 'ભારતી'નો તાજો અંક વાંચવા લીધો અને 'દુર્મિલ'ના લેખ પર તેની દૃષ્ટિ પડતાં જ પોતાનું ભાન ભૂલી ગઈ. અને શિરીષ તે દૃશ્ય જોઇ શક્યો. પછી તેણીએ બીજી પ્રવૃત્તિઓમાં ચિત્ત પરોવ્યું.

[૪]

કેટલાંયે પ્રભાતને સંધ્યા ચાલ્યાં ગયાં. પૂર્ણિમાની જ્યોત્સ્ના હતી. સ્વચ્છાકાશમાં માત્ર ઇન્દુ અને તારાગણ વિહાર કરી રહ્યું હતું, દિવસભરનો શ્રમ ભૂલવા મનુષ્યો નિદ્રા સહચરીને સંગે પોઢ્યા હતા. પક્ષીઓનો કલરવ મંદ પડ્યો હતો. ચંદ્રે પોતાની ધવલ ચાદરથી ધરતીને આચ્છાદીત કરી હતી. વૃક્ષોની ટોચો પર રૂપેરી ઢોળ ચઢી ગયો હતો. રૂપેરી રજની અને રમ્ય સમીર, શાંત વાતાવરણ અને પાણીનો ખળખળ અવાજ–માણવાની કોઈને પડી નહોતી. ચંદ્ર પોતાનું સાબરમતીનાં નીરમાં પ્રતિબિંબ પાડી હાસ્યનો ફુવારો ઉરાડતો હતો. રળીઆમણા આ દૃશ્યમ. નદીની રેતી ઉપર એક યુવતી બેઠી હતી. અરે! આ તો તેજ જગ્યા કે જ્યાં આગળ શિરીષે જીવનનું બલિદાન દેવા તૈયારી કરી હતી. તેના મૃદુ હાથમાં વીણા હતી. તેનું ધવલ મુખ ચંદ્ર પ્રકાશથી વધુ મોહક બનતું હતું, તેના મુખમાંથી સંગીત–નિશ્વાસપૂર્ણ સંગીત–નિકળવા લાગ્યું.

છે હૃદયમાં તારી પ્રતિમા, આંખથી દૂર થાય ના
હૈયું ઇચ્છે મળવા તુંને, પણ મુજથી મળાય ના
દિનરાત તારું સ્મરણ કરતાં, શીદને મનાય ના?
શું માંડી છે મુજ પ્રેમ–પરીક્ષા, જવાબ દે ના?

તેનો સુર ધીમો પડ્યો. નૃત્ય અને સંગીતની આર્ય–સંસ્કૃતિ જગાડનાર આ યુવતી તે નિર્મળા હતી. અસ્વસ્થ ચિત્તને શાંતિ બક્ષવા તે અત્રે આવી હતી, પણ શાંતિ તો તેના દિલમાંથી ચાલી ગઈ હતી. હાથમાંથી વીણા સરી પડી. અશ્રૂ ભીની આંખે તે દીવાનીની પેઠે બકવા લાગી, 'દુર્મિલ...વ્હાલા દુર્મિલ તું કયા જગતમાં વસે છે?' 'આવ...અહિં આવ... મને તારા મુખનું દર્શન દે.' 'હું તારા પ્રેમની ભૂખી છું.' 'સમજી...તારે મારા પ્રેમની પ્રતીતિ કરવી છે...તો આવ...વિલંબ ન કર...અને જો કે છે!' 'આ આવે...દુર્મિલ, પધારો...મારી પાસે બેસોને...મેં તમને દોષો દીધા...હું કેવી મુર્ખી... તમને ખોટું તો નથી લાગ્યું ને?' એક અટ્ટહાસ્યથી ચોમેર દિશાઓમાં પડઘા પડ્યા. પાસેના વૃક્ષ પરથી પાંખો ફફડાવતું એક પંખી ઉડી ગયું. થોડીવારે સ્વસ્થ થતાં જ નિર્મળા પોતાને માર્ગે પડી.

પાસેના વૃક્ષ પાછળથી એક વ્યક્તિ બહાર આવી. તે શિરીષ હતો આત્મહત્યા માટેની જ્યાં તૈયારી કરી હતી તે જગ્યાનું સ્મરણ કરવા તે વારંવાર અહિં આવતો. નિર્મળાને ત્યાં બેઠેલી જોતાં જ તે વિસ્મય પામ્યો. કુતૂહલને શમાવવા વૃક્ષ પાછળ છુપાઈને નિર્મળાને સાંભળી લીધી તેણે ઘર તરફ પ્રયાણ કર્યું. તેના મગજમાં એક વિચાર ઘોળાતો હતો, 'કેવી દુઃખી યુવતી!'

[૫]

શિરીષ રાજનગર છોડી ચાલ્યો જવાનો હતો. હજુ તો લગ્ન થયે પણ પાંચ દિવસ જ થયા હતા છતાં કંઇ પણ કારણ વિના તે ચાલ્યો જવાનો હતો તે આશ્ચર્યની વાત હતી સરસામાન બંધાઈ ગયો.

'સુધા! હું અવિનાશને મળી આવું.' કહી શિરીષ ચાલતો થયો.

'વહેલા આવજો હોં!'

'સારું'

સામેથી શિરીષને આવતો જોતાં જ અવિનાશ બોલી ઊઠ્યો, 'પધારો 'દુર્મિલ' આખરે તમે સપડાયા છો. બેસો આ ખુરશી પર' શિરીષ ચમક્યો. જે ભયની ખાતર તે શહેર છોડી ચાલ્યો જવાનો હતો તે ભય તો આગળ આવી ઉભો રહ્યો. અવિનાશ શી રીતે પોતાને ઓળખી શક્યો તે તેને મન એક અણઉકેલ કોયડો હતો.

શિરીષનો જેમ જેમ પરિચય વધતો ગયો તેમ તેમ અવિનાશ તેના વિચારો અને 'દુર્મિલ'ના વિચારો વચ્ચે સામ્ય જોઈ શક્યો. તેણે શિરીષને 'દુર્મિલ'ના સંબોધનથી બોલાવ્યો એટલે તેના મુખની રેખાઓ પરથી પોતાનું અનુમાન સત્ય ઠર્યું.

પાસેજ નિર્મળા પુસ્તક વાંચતી હતી. તેના કર્ણપટે 'દુર્મિલ' શબ્દ અથડાયો તેણે ઉંચે જોયું તો સામે જ શિરીષ ઉર્ફે 'દુર્મિલ'ને જોયો. પણ 'દુર્મિલ' તો સુધાનો થઈ ચૂક્યો હતો. તેની આંખે અંધારાં આવ્યાં, તે ખુરશી પરથી નીચે ઢળી પડી,

પલમાત્ર પણ ન રોકાતાં અવિનાશને વિચાર તંદ્રામાં મૂકી શિરીષ ચાલતો થયો.

–અને દીવાની નિર્મળાનો જીવનદીપ બુઝાઈ ગયો.

ચરખાનો ચમત્કાર

લેખીકા : સ્વ. પુતળીબાઈ કાબરાજી

(ગતાંકથી ચાલુ)

અંક ૨ જો

પ્રવેશ ૧ લો

[પાટનગરમાં વિજયસિંહજી મહારાજનો મહેલ પાછળ દેખાય છે, બગીચામાં દરબાર ભરી મહારાણી તારામતી બેઠાં છે. આસપાસ દાસીઓ ઉભી છે. પડખે કેટલીક સ્ત્રીઓ બેઠી બેઠી લખે છે, કેટલીયેક વાંચે છે. પુરુષોમાં ફક્ત ચાર પાંચ ઘરડા દરબારીઓ દેખાય છે. એમની સામે રાણા અમરસિંહ કુરસન બજાવી ઉભા રહ્યા છે તેને એક દરબારી મહારાણી તારામતીની સેવામાં રજુ કરે છે. રાણો પોતાની તલવાર મહારાણીને ચરણે મેલી સાષ્ટાંગ પ્રણામ કરે છે.]

મહારાણી

ઉઠો માનવંત મિત્ર, તમને અહિં જોઈ અમને સંતોષ ઉપજે છે. મને ખેદ એટલો જ છે કે પોતાના પ્રિય પિત્રાઈ અને બહાદુર સોબતીને આવકાર દેવાને અત્રે મહારાજા વિજયસિંહજી પંડે હાજર નથી. પણ આપ જાણો છો કે તેઓ રણક્ષેત્ર ઉપર જ રહે છે, અને એમના તરફથી આપનું સ્વાગત કરવા હું અને મારા દરબારની આ ઉમંગી મહિલાઓ હાજર છીએ. જેમ જેમ વધારે ને વધારે રજપૂતો લડાઈમાં ઝંપલાવે છે તેમ તેમ અમે સ્ત્રીઓ તેમનાં સર્વ કામો ઉપાડી લઈએ છીએ. તમે શહેરમાં જોશો તો કોઈ જુવાન પુરુષ દેખાશે નહિં. સર્વ લડાઈ પર ગયા છે, અને સ્ત્રીઓ સર્વ પ્રકારના–સુથારનાં, લુહારનાં, ધોબીનાં, મોચીનાં કામો કરે છે, અને ઝપાઝપ શસ્ત્રો તૈયાર કરી આપે છે કે જેથી રણક્ષેત્રમાં કાંઈ ચીજની ખૂટ ન પડે અને આપણા વીર પુરુષોને લડાઈ વેળા કશી ચીજની અગવડો ખમવી નહિં પડે. લડાઈમાં આજ સુધી જે ફતેહ મળી છે તે માટે જેટલી હું તમ જેવા વીર પુરુષોની તેટલી જ એ વીર રમણીઓની આભારી છું કે જેઓ સુખચેન છોડી કદી ન દીઠેલાં ન કીધેલાં એવાં ભારે મહેનતનાં કામોમાં પડી છે, અને જેઓ પોતાના વ્હાલા પતિ પુત્રો પાછા આવે ત્યાં સુધી કશું સુખચેન ભોગવવા ચહાતી નથી. અમારી આજ્ઞાનો સત્કાર કરી આપ આપનું સુખી ઘર અને મનમોહન પ્રિયાને મૂકીને રણમાં ઝંપલાવવા સવેળાએ આવ્યા તેથી હું આપની આભારી છું. આવો, બેસો, અને મારી ચાલાક મંત્રી કૌશલ્યાના ચોપડામાં આપનું મુબારક નામ નોંધાવો.

[રાણો નમે છે, પોતાની તલવાર ઉપર હાથ મુકી મહારાણીને વફાદારીનો કોલ આપે છે અને પછી દેખાડેલી જગ્યાએ બેસે છે, એ પછી થોડા વખતે નામો નોંધાય છે જે માટે ઘણા લડવૈયાઓ હાજર થાય છે. થોડેક વખતે દરબાર બરખાસ્ત થાય છે, મહારાણી તેમજ બીજી સ્ત્રીઓ ઉઠીને માંહિ જાય છે. ઘરડા દરબારીઓ માંહો માંહિ વાત કરે છે.

૧ લો દરબારી

જોયું કે પેલા રાણાને આપણાં મહારાણી સાહેબે કેટલું બધું સન્માન દીધું ? એ શેને હશે ? આપણે તો ઘરડા થયા તોયે એટલું સ્વાગત કોઈથી પામ્યા નથી.

૨ જો દરબારી

કારણ ? અરે તમે જાણતા નથી ભાઈ, એ તો રાણા અમરસિંહ છે, જે ગયે વર્ષે સ્વયંવરમાં ગજનાથજી મહારાજની પુત્રીને જીતી ગયો, એ મોટો લડવૈયો છે, ઉત્તમ બુદ્ધિવાન છે, દાનશીલ–દાતાર છે, અને સત્યની મૂર્ત્તિ છે. આજ સુધી તો એ પોતાના પિતાના રાજ્ય ઉપર આવેલી મરાઠાઓની ચઢાઈ સામે લડતો હતો પણ ત્યાંથી તેમનું જોર તોડી હવે એ વિજયસિંહજીની સાથે દળ ભેગું કરી મરાઠાઓનું જોર સમૂળગું તોડી નાંખવા માંગે છે.

વળી એ કીર્તિનો ભૂખ્યો છે અને દ્રવ્ય પણ ઘણું ખોઈ બેઠો છે, એટલે કમાવાની પણ એને ગરજ છે, તેથી એ તો સેનાપતિ થવા આવેલો છે.

૩ જો દરબારી

એની રાણી એવી તો ખુબસુરત છે કે એ અહિં આવ્યો તેટલાં ઉંચકાઇ જવાની, ઉંચકાઈ! [હસે છે]

[પાછળથી પ્રતાપસિંહ આવે છે અને ફરતો ફરતો ઉપલા શબ્દો સાંભળે છે. દરબારીઓ તેને જોઈ ને—

૧ લો દરબારી

વળી આ કોણ લાંબટાંગિયો? નર્યો જાણે કાગડો! એનો પોષાક તો જુઓ! શો ઝીણો જામો ને શી ફક્કડ પાઘડી અને શા મુછના આંકડા! કોઈ શૂરવીર હોય નો છેક આવું પહેરે નહિ.

૨ જો દરબારી

હશે કોઈ! એવા તો રાજારજવાડા રોજના આવે છે, બળવાન પણ આવે છે, અને બળહીન પણ આવે છે, આજે લડાઈના દૈત્યને ભોગ રોજના જોઇયે છેને. બળહીન હશે તો પહેલા વઢાઈ જશે!

પ્રતાપ

[ઉભો રહી આસપાસ જોઈ] દરબારમાં આવી તો પહોંચ્યો—સારું થયું કે મહારાણી ઊઠી ગયાં છે, અને સાથે સર્વ રસાલો પણ ગયો છે, નહિ તો હું તો એ બધી સ્ત્રીઓને જોઈ બીજી પડત. મને ખબર નહિ કે અહિં તો બધું ત્રિયા રાજ્ય છે, એ જાણતો હોત તો પગ મેલતજ નહિં, હવે શું કરું?

૨ જો દરબારી

[તેની આગળ જઈ નમન કરી] મહારાજ! આપનો દાસ! કંઈ હુકમ ફરમાવશો?

પ્રતાપ

[સ્વીકાર કરી] હું મહારાણીની સેવામાં હાજર થવા આવ્યો છું. મહારાણીનાં દર્શન થશે?

૨ જો દરબારી

મહારાણી હમણાંજ વિસામો લેવા ગયાં, સાંજે પાછાં બગીચામાં આવશે ત્યારે દર્શન થશે. આપ

પ્રતાપ

અલબત્ત! લડાઈ સિવાય બીજું મારું કામજ શું? હું તો ખરો સિપાઈ બચ્ચો છું,—લાવું, મારવું, મારવું, એજ મારો ધર્મ, એજ મારું કાર્ય—

૨ જો દરબારી

ખરું છે સાહેબ, આપને કહેવું ન પડે, આપની કાઠી, આપની બાજુજ કહી આપે છે કે આપ કેવા બળવાન છો! આજે બધાયે અહીં આવે છે—કોઇ મરે છે, કોઈ જીવે છે, આજ જેટલા મુવા તેથી બમણા કાલે તેમની જગ્યા લે છે.

પ્રતાપ

તો બધા શું તું મારા જેવા સમજે છે? મારા જેવા કેટલા આવતા હશે? ઘણા જુજ! અહિં જે આવતા હશે તે તો ભૂખે મરતા ગરાસિયા, જેમની પાસે ના લશ્કર કે ના દ્રવ્ય. હું તો મારા છત્રપતિ પિતાનો એક પુરો કુંવર—હું તો મોટાં બળવાન લશ્કરનો સેનાપતિ! મારી સાથે જે લશ્કર છે અને જે પાછળ આવે છે તેની તમારા ગામમાં જગ્યાએ ન થાય જગ્યા!

૨ જો દરબારી

[સલામો કરી પાછળ હઠતાં] ઓહો! ત્યારે તો આપ કોઈ મોટા રાણા—રાજા હશો, ક્ષમા કરજો મહારાજ, કંઈ ચૂક પડી હોય તો!

[તેઓ મહિમાંહે વાત કરે છે. એટલામાં રાણો અમરસિંહ પ્રવેશ કરે છે તેને જોઈ પ્રતાપ ચોંકીને હસે છે, પણ રાણો જોતો નથી, તે માથું નીચું રાખી ફરતો ફરતો એક બાંક ઉપર બેસે છે અને એકલો હોય તેમ બોલે છેઃ—

અમરસિંહ

મહારાણીએ બહુ કૃપાથી મારો આદર સત્કાર કર્યો, પણ મારા મનમાંથી દિલગીરી નિકળતી નથી. અરે! મારી પ્રિયાને કોણ સંભાળશે? અફસોસ! શું મર્દને કીર્તિ એવી વ્હાલી છે કે તે ઘરબાર છોડી તેની શોધમાં નિકળે! પણ નહિ, એક શૂરવીરે સ્વદેશનો બચાવ તો કરવોજ જોઈએ, અને હું સ્વદેશ

બજાવું છું, એટલે મેં જે ભોગ આપ્યા છે તે ઘણાં નહિં કહેવાય પણ એ બધું જાણવા છતાં કેમ મારા મનને શાંતિ નથી, કેમ મને વેદના થાય છે? ખચિત હું ઘેલો છું.

[સામે એક બાંક ઉપર બેસી જઈ પ્રતાપ એક ચોપડીનાં પાનાં ફેરવતો જાય છે અને તે બોલતો જાય છે—

પ્રતાપ

શી અજબ આ ચોપડી છે! મેં એના સો રૂપીયા આપ્યા પણ સો મોહર આપું તોય ઓછી છે. પેલો ગરાસિયો એમાંની વાતો કરતો હતો ત્યારે મેં માની નહિં, પણ આ તો સાચે સાચુ પુસ્તકમાં લખેલું છે એટલે ખોટું કેમ હોય! કેવા બહાદુર માણસો, કેવા બળવાન રાક્ષસોનાં પરાક્રમો એમાં લખેલાં છે!

[ચોપડી બંધ કરી સામો જાય છે તો રાણો અમરસિંહ બેઠેલો છે અને સામું જોય છે.

પ્રતાપ

(સ્વગત) અરે આની રાણી ઘણી ખુબસુરત ગણાય છે તે વાત તો હું ભૂલીજ ગયો, લાવને જરા પરપૂછ કરીએ. (આગળ જઈ નમન કરી) માફ કરજો રાણા સાહેબ, મેં આપને ઓળખ્યા નહિં. આપ તો મારા સગપણમાં છો. મારા કાકાશ્રી ભગવાનસિંહજી તે આપના સસરાના વહેવાઈ થયા એટલે આપ મને ઓળખતા હશો. કેમ હો! ખુશ તો નથી લાગતા. ઘરબાર, પ્રિય પત્નીને છોડી આવતાં દુઃખ થયુંજ હશે. રાણી સાહેબનાં લોક બહુ વખાણ કરે છે,......એવાં દેખાવડાં બઈરાંનો કંઈ ભરોસો છે? એટલે ફીકર રહેજ તો.

અમરસિંહ

[ગુસ્સાથી આગળ ધસી] બોલો તો સંભાળીને બોલો ઠાકોર! મારી સ્ત્રીનું અપમાન કરશો મા. તે કોઈ સાધારણ બાયડી નથી, તે તો એક વીરાંગના છે, અને હું કાંઈ એવો મૂર્ખ નથી કે તેના જેવી ઉચ્ચ વૃત્તિવાળી સ્ત્રીનો અવિશ્વાસ કરી ફીકર રાખું.

પ્રતાપ

નહિં જ, નહિં જ ભાઈ, હું એવું કહેતો યે નથી, પણ આજે લોક કેવા છે! કોઈનો ભરોસો છે! ભાઇ માણસને એકલી જોઈને લલચાવે, ફસાવે–

અમરસિંહ

હશે! તેવી ફીકર મને નથી, મારી રાણી એવા લુચ્ચાઓને પુરી પડે એવી બાહોશ અને બહાદુર છે. તે એક લડાયક સ્ત્રી છે એ શું તમે જાણતા નથી? વળી તેની સાથે હજારો વિશ્વાસુ વીર–રમણીઓ છે જેઓ લડાઇના હુન્નરમાં તેમજ બીજા સર્વ કામોમાં પુરુષો જેટલી જ પ્રવીણ છે.

[એટલામાં એક ઉત્તર પ્રદેશનો પરદેશી જેવા ફેરીયો એક ગાંસડી ખભે લઇ પ્રવેશ કરે છે અને કંઈ અસાધારણ ચીજો જેવી કે ચંદનની છરીઓ, ઇરતમબોલનું જરીકામ, તીબેટની આરસીઓ, વગેરે વેચવાનું બોલે છે]

અમરસિંહ

[તેનું નમન સ્વીકારી] કોણ છે? અને કેમ આવ્યા છો?

ફેરીયો

રાણી સાહેબની સાહેલીઓ મારી પાસે સર્વ પ્રકારની સુંદર વસ્તુઓ લે છે, તેથી આશા ભર આવ્યો છું. મને તો હુકમ પણ પુછવો પડતો નથી, જ્યારે ચાહું ત્યારે આવું છું.

પ્રતાપ

જોઉં, જોઉં, તારી પાસે સારી સારી ચીજો શી છે, દેખાડ તો ખરો!

[ફેરીયો બેસે છે, રાણો પીઠ ફેરવી ચાલે છે, અને પોતાના વિચારમાં લીન થયેલો રહે છે, જ્યારે પ્રતાપ રૂમાલો, છરીઓ આરસીઓ વગેરે ખોલી ખોલીને જુવે છે.

ફેરીયો

મહારાજ થોભો, હું તમને એક અજાયબ ચીજ દેખાડું. [એક નાની આરસી કાઢે છે] જુઓ, આ નાની આરસી ઠેઠ ચીનથી આવી છે, પણ એમાં એક અજબ કરામત છે તેથી એને સોનામાં જડેલી છે.

પ્રતાપ

શી કરામત છે વારુ ?

ફેરીયો

એની કરામત, મહારાજ, તમને એની માંહે જોવાથી માલમ પડશે; જુઓ.

પ્રતાપ

(જોઇને) કંઈ પણ દેખાતું નથી! એવી નાની આરશી છે કે મારું નાક પણ પુરું દેખાતું નથી.

ફેરીયો

મહારાજ, આપને ચીનાઓની જાદુઈ આરશીનો અનુભવ નથી, આપ જુવાન છો, હજી લશ્કરમાં જોડાયા નથી. આ બળવાન રાણા અમરસિંહને પુછો કે રજપુત લડવૈયાઓ લડાઇ ઉપર જાય છે પારે ખાસ કરી એ ચીનાઈ આરસી લઈ જાય છે નહિ ?

અમરસિંહ

(આગળ આવીને) જોઉં! ખરી ચીનાઈ આરસી છે કે ઠગાઈ છે? (હળવે પ્રતાપને) જો ખરી ચીનાઈ આરસી હોય તો અમૂલ્ય રત્ન જાણવું હો! એમાં અજબ કરામત હોય છે, મારા કેટલાક મિત્રો કેલ્લા યુદ્ધ વખતે લાવ્યા હતા અને કહેતા હતા માંહે જોતાં તેમને તેમનાં દૂર પડેલાં સગાં દેખાતાં હતાં. એકને પોતાની મા મરતી દેખાઈ, એકે ઘરમાં ચોર પેઠેલો જોયો—

પ્રતાપ

(ખુબ હસી) ઓહો! એમ કે? ઠીક! ઠીક! ત્યારે તો રાણા સાહેબ, હું એક સુચના કરું? કહું? ગુસ્સે મા ભરાશો? તમે એ આરસી લો અને તેમાં વારંવાર જોતા રહો, કોઈ વાર તમને ખરતી ખરી ખબરો મળી જશે. તમારી ગેરહાજરીમાં જો કોઈ ફાંકડો જવાન તમારી પ્રિયાને ફુસલાવતો હોય, અથવા કોઈ—

અમરસિંહ

(ચીઢાઇ મારવા જતાં) અરે ચૂપ બેવકૂફ નાદાન, કેમ એક આબરૂદાર સ્ત્રીનું અપમાન કરે છે! અને તે પણ તેના રક્ષણહાર પતિના મોઢાં પર! જો તું નાની વયનો, બળહીન અને વળી સાથે મારા પિતાના મિત્રનો દીકરો ન હોત તો હમણાં તલવાર કાઢી તારા બે કકડા—

પ્રતાપ

નારે રાણા ના! એમ ગુસ્સે મા થઇ જાવો! હું તો તમારા ભલાને માટે કહું છું. જુઓ એ આરસીના પૈસા તો હું આપું છું, પણ તમને એ ઉછીતી આપું છું, બેચાર દહાડા તમારા ગજવામાં રાખો અને રાતને વખતે ફુરસદે બે ઘડી માંહિ જોતા રહો- ખરું ખોટું જે હશે તે દેખાઈ આવશે.

અમરસિંહ

(તેના ઉપર ધસી ગળચીમાંથી પકડી) ચૂપ! બંધ કર તારી લપ લપ! કોની સાથે બોલે છે એવું એવું? વધુ બોલ્યો તો જાણજે કે આ તારી પાતળી કાગડા જેવી ગરદન જ ધરીને મરડી નાખીશ સમજ્યો!

[ફેરીયો જાય છે, એક દરબારી પ્રવેશ કરે છે. ચોબદાર છડી નેકી પોકારે છે.]

ચોબદાર

મહારાણી તારામતીનું રાજ્ય અમર તપો!

પ્રતાપ

(હસતો જાય છે અને આરસીમાં જોઇ જોઈ બોલતો જાય છે) મને મારી રાણી માતા દેખાય છે, મારી ફોઇ દેખાય છે, તમે હાથમાં લ્યો, રાણી સાહેબ શું કરે છે તે જુઓ—

(રાણો તલવાર કાઢે છે, પ્રતાપ પણ કાઢે છે, બંને લડવા માંડે છે તેટલામાં મહારાણી સાહેલીઓ સાથે પ્રવેશ કરે છે. બંને લડતા અટકી જાય છે.

મહારાણી

ખમા! ખમા! આશું? તમો લડવૈયાઓ શત્રુને મારવા આવ્યા છો કે એકમેકને? મારા મહેલના ચોગાનમાં આવી વર્તણુંક?

[બંને તલવારો રાણીના પગ આગળ મૂકી દઇ બેઉ પડે છે, ક્ષમા માગે છે.]

મહારાણી

રાણા અમરસિંહ! તમારા ઉપર તો હવે દેશનો

આધાર છે. તમને સેનાપતિ બનાવી રણક્ષેત્રમાં મોકલવાનો ઠરાવ બહાર પાડી હવર્ડાજ હું આવી, ત્યારે તમે શું આ નાદાન છોકરા સાથે તલવાર કાઢી તમારો કિંમતી જાન જોખમમાં નાખો છો!

અમરસિંહ

(પસ્તાવો કરી) ક્ષમા કરો મહારાણી! એ બેવકુફ છોકરા સાથે લડવામાં મારી શોભા નથી. એવો એ બળહીન બાળક છે, પણ એણે મારૂં જ નહિં પણ મારી માનવંત પત્નીનું અપમાન કીધું તેથી મને તેની આબરૂને ખાતર તલવાર ખેંચવાની ફરજ પડી.

મહારાણી

(બેસીને) શું અને કેમ અપમાન કર્યું તે કહો.

અમરસિંહ

મહારાણી, આપ જાણો છો જ કે મારી રાણી કોની દીકરી છે અને કેવી છે, પણ આ મૂઢ કશુંયે જાણતો નથી, અને કોઈ સાધારણ સ્ત્રીની મશ્કરી કરે તેમ તેની મશ્કરી કરે છે અને તેને અપમાનના શબ્દો ઉચ્ચારે છે.

મહારાણી

કેમ ભાઈ પ્રતાપ! તું હજી બાળક છે; આજ સુધી તો તારી માતાની સોડમાં સંતાઈ રહેતો હતો, એને એટલામાં જ કેમ સ્ત્રીજાતિ તરફ તિરસ્કાર કરવા માંડયો? તને શી પડી છે એક અણજાણી સ્ત્રીની મશ્કરી કરી!

પ્રતાપ

મહારાણી સાહેબ, મેં કોઈ ખાસ સ્ત્રીનું અપમાન કર્યું નથી, હું તો સાધારણ રીતે રાણાને કહેતો હતો કે સ્ત્રી જાતિનો વિશ્વાસ કરવો નહિ. હું જાણું છું કે સ્ત્રીઓ કેવી હોય, તેથી હું જરા રાણાને ચેતાવતો હતો.

મહારાણી

તારા જેવા નાદાને સ્ત્રી જાતિને માટે આટલી ઉંમરમાં પાકું મત બાંધીયે દીધું કે વળી તેમનો વિશ્વાસ કરવો કે નહિં તે તું રાણા જેવા બુદ્ધિમાને ન શીખવે! જો તારા જેવો યુવક સ્ત્રી જાતિને માટે ખરૂં બોલે તો એમ કહેવાય કે તારી માતાની કે બેનોની વર્તણુકથી તારૂં મન એવું થયું અથવા તેં આટલામાં કુપાત્ર સ્ત્રીઓની સંગત પકડી નહિ તો તું કેમ જાણે કે સ્ત્રીઓ કેવી? માટે જરા અક્કલ પકડ, અને તારી માતા બેનોની આબરૂને ખાતર સ્ત્રીવર્ગ તરફ ઉંચ મત ધરાવ. મને લાગે છે કે તારાં માતાપિતાએ તને આબરૂદાર સ્ત્રીઓના સમાગમમાં આવવા દીધો નથી, તેથી તું જાણતોજ નથી કે સ્ત્રીઓ ઉંચ વૃત્તિવાળી પણ હોય, અને દેવી જેવી માનનિય હોય. ચાલ માફી માંગ, કહે મારી ભુલ થઈ, એક આબરુદાર સ્ત્રી સારૂં તેં હલકું મત દર્શાવ્યું તેથી હું દિલગીર છું અને શરમાઉં છું.

પ્રતાપ

ક્ષમા મહારાણી! પણ મારી ખાત્રી થયા વિના હું મારો વિચાર ફેરવનાર નથી. આપ કહો છો કે હું કુપાત્ર સ્ત્રીઓનીજ સંગતમાં ફર્યો છું અને તેથી હું સ્ત્રીવર્ગ માટે હલકો મત ધરાવું છું, પણ હું કહું છું કે સર્વ સ્ત્રીઓ સરખી—

અમરસિંહ

[તેનાપર ધસી તેને બોલતો અટકાવી મહારાણીને સંબોધીને] મહારાણી સાહેબ! આ માણસ તદન બેઅદબ છે, આપનો મરતબો પણ સાચવતો નથી. માટે આપ એને મારે હાથ સોંપો. હું એની પક્કી ખાતરી કરાવી આપું છું કે સ્ત્રીઓ કેવી હોય.

પ્રતાપ

કોઈ મેં આજ સુધી એવી નથી જાણી કે જે આ મુછના આંકડાપર લોભાય નહિ—

અમરસિંહ

[તેને બોલતો અટકાવી, મહારાણીને સંબોધીને] મહારાણી સાહેબ! આ છેક બેઅદબ પુરૂષ છે. એને મારે હાથ સોંપો—હું એની પક્કી વલે કરૂં છું. પ્રતાપ બોલ તું એમ કહે છે કે તું મારી રાણી રત્નલક્ષ્મીને લલચાવી શકીશ?

પ્રતાપ

અલબત કહું છું, મારી આગળ કોઈ સ્ત્રી ટકી નહિં શકે.

મહારાણી

અરે મૂર્ખા! તું શું બકે છે તેનું તને ભાન નથી. જ્યાં પ્રેમ હોય ત્યાં વફાદારી હોવીજ જોઇએ. હું કહું છું કે જો મારી સ્નેહી ઠકરાણી રત્નલક્ષ્મી કદી તારી ફોસલામણીથી ચળેજ નહિ.

પ્રતાપ

હું એને ચળાવવાની સરત મારવા તૈયાર છું.

અમરસિંહ

મહારાણી, હું સરત ઊપાડી લઉં છું, અને હું કહું છું કે જો એ મારી રાણીનું હૃદય જીતે તો હું મારું સર્વસ્વ આપને ચરણે ધરું.

પ્રતાપ

કબૂલ! જો આ રાણો એક રજપૂતની સત્યતાથી કોલ આપે કે આજે અત્રે બનેલા બનાવથી એની સ્ત્રીને વિદિત ન કરતાં તેનાપર એક સારો ભલામણ પત્ર મને લખી આપે, તો હું જઈને મારું બનતું કરું, અને ચંદરોજમાં આપની આગળ આવી રાણા અમરસિંહની મિલકતનો માલીક થાઉં.

મહારાણી

હા. પણ તું હારીને આવે તો તારું સર્વસ્વ મારે સ્વાધીન થાય હોં! તે ધ્યાન રાખજે.

પ્રતાપ

મારી પાસે તો રાણા કરતાં ત્રણ ગણી દોલત છે, માટે જેટલું એ હારે તેટલું જ હું હારું, અને જીતે તેટલું જ હું જીતું!

અમરસિંહ

કબૂલ! કબૂલ! તેમાં મારે શું! ચાલ મારે ઉતારે, તને સારો જેવો ભલામણ પત્ર લખી આપું.

મહારાણી

હયો તારે કૌશલ્યા બહેન, એક કરાર પત્ર લખી કાઢો કે અમારી સમક્ષ આ આટું થયું છે, અને બન્નેની સહી અને અમારી સાખ લો.

[અપૂર્ણ.]

☆

સ્ત્રીઓના પ્રદર, લોહીવા, ઋતુદોષ, ગર્ભાશયના રોગો, વંધ્યત્વ વગેરે માટે

સુંદરીસંજીવની

રજીસ્ટર્ડ હાથીછાપ

અકસીર છે. કિંમત—બાટલી એકનો રૂ. ૧-૪-૦

દવાના વેપારીઓ વેચે છે. ન મળે તો લખોઃ—

ઊંઝા આયુર્વેદિક ફાર્મસી; ઊંઝા (ઉ. ગુજરાત)

સોલ એજન્ટઃ—મેસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું. ગાંધીરોડ; અમદાવાદ

જીંદગીના વિમા માટે

ધી
બોમ્બે મ્યુચ્યુઅલ
લાઈફ એસ્યુરન્સ સોસાયટી લી.
બોમ્બે મ્યુચ્યુઅલ બીલ્ડીંગ, હોર્નબી રોડ, મુંબઈ
સ્થાપના ૧૮૭૧

હિંદમાં જુનામાં જુની જીંદગીની વિમા સંસ્થા

કેટલું સુંદર બાળક! કેવી સરસ નીંદ્રા લે છે?

કારણ કે

"સીરા ટીથીંગ નેકલેસ" એના ગળામાં છે.

મા ચિંતામાં રહેવા માંડે છે; કારણ કે એના પ્રિય બાળકને દાંત આવવા માંડયા છે–એ દાંત આવવાના સમયે બાળકને કેટલાયે ગંભીર દર્દો થઈ જવાનો સંભવ હોય છે–'સીરા ટીથીંગ નેક્લેસ' બાળકને પહેરાવવાની દરેક માતા ભલામણ કરે છે–કારણું કે "સીરા ટીથીંગ નેકલેસ" સીવાય કોઈપણ દવા કે વસ્તુ અસરકારક નથી. ટુંક સમયમાં એ સારીયે દુનીયામાં લોકપ્રીયતા પામી છે.

બાળક માટે ચમત્કારીક **સીરા ટીથીંગ નેકલેસ.**

તમામ દુકાનદારો પાસે મળશે.

સોલ એજન્ટસઃ—**ટી. એમ. ઠાકોરની કું.** ૪૩, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

સંસ્કાર વિહોણાં

[એકાંકિ નાટિકા]

લેખિકા : સૌ. હસુમતિ ધીરજલાલ દેસાઇ

(ગતાંકથી ચાલુ)

પ્રવેશ ચોથો

સ્થળ—કુસુમનું ઘર

(જયાબા શીવતાં બેઠાં હોય છે. પછીથી કુસુમ ને સરલા.)

જયાબા—(સ્વગત) અરે પ્રભુ, ધર્મના બંધન તુટવા માંડયાં. અને સાચેજ કળજુગ આવ્યો. નહિંતર આવું કંઈ થાય ખરું કે! કાલે જ કુસુમ કંઈ કહેતી હતી, પણ મેં સાંભળ્યું નહિં. લાવ, એને બોલાવી પુછી જોઉં. (બુમ મારે છે.) કુસુમ ઓ કુસુમ, આમ આવજે. (કુસુમ આવે છે.) કુસુમ તું શું કરતી હતી?

કુસુમ—કંઈ નહિં, કંઈ કામ છે બા?

જયાબા—હા, તને જો નવરાશ હોય તો કાલે તું કંઈ વાત કરતી હતી, તે મને કહે જોઉં.

કુસુમ—કાલે તો મેં શરદભાઇ પાછા લગ્ન કરવાના છે એમ કહ્યું'તું. પેલી રસીકા બી. એ. થએલી છે ને તેની સાથે, પણ બા, આવાં સારાં સુધા ભાભીને તરછોડતાં એમનો જીવ કેમ ચાલતો હશે!

જયાબા—એ તો સોબતની અસર થાય ત્યારે માણસ પત્થર હૃદયનાં થઈ જાય, બાકી એનાં મા-બાપ તો બીચારાં દેવનું લોક, એવાં ભલાં હતાં. પણ નશીબ જ વાંકાં તેને નાની વયનો મુકી માબાપ સ્વર્ગે સીધાવ્યાં, ને પૈસા સારા મુકી ગએલાં, એટલે પછી મધપુડે માંખો આવે જ ને? હજારો દોસ્તદાર ભાઈબંધ થયા, કોઈક સારા કોઈ નરસા, અને સોબતનો રંગ લાગ્યો, કોઈનોય માથે દાબ નહિં. કહેવત છે કે 'હાથીને પણ અંકુશ તો હોય' જરા જો કોઈનો દાબ હોત તો સ્વચ્છંદી ન બની જાત, મને તો લાગતું કે સુધા સાથે પરણ્યો છે. અને સુખચેનમાં રહે છે. તેથી હવે સુધરી ગયો. વળી સુરેશની સોબત પણ સારી મળી'તી ત્યાં આ રસીકા ક્યાંથી ભળી?

કુસુમ—બા, એ લોકો ફરવા જાય ત્યાં મળે તે ઓળખાણ, બાકી એ તો બી. એ. તો ગયા વર્ષની પાસ થઇ ગઇ છે. જો રસીકા સારી હોત તો તો શરદભાઈ સીધા થઈ જાત, પણ એ પણ એવી જ છે ત્યાં શું વળે.

જયાબા— તે તો છેજ ને, એક હાથે કંઈ તાળી પડે છે? એ તો બે જણાં એકમત થાય તો જ આ પરિણામ આવે, બાકી–(વચ્ચે જ)

કુસુમ— બાકી તો બા, મારા જેવી તો એવું સંભળાવી દે કે ફરી એવી વાત જ ના કાઢી શકે.

જયાબા—તે ખરું. પણ કુસુમ જ્યાં જ્યાં સારા સંસ્કારોની ઉણપ હોય, ત્યાં ત્યાં જ આવું થવાનું. જો ઘરમાં જ સાચા સંસ્કારો બાળકમાં વાવ્યા હોય તો તે કદી મોટાં થતાં ભુલ ના કરે, બેન, જોને, આવાં આવાં નીકળે તે ભણતર વગોવાય, બાકી જેમ ભણે ગણે તેમ તો બુદ્ધિ ખીલે, ને સારાસાર સમજવાની શક્તિ આવે, પણ જે ગ્રહણ કરવાનું તે ન કરે, અને ન કરવાનું ગ્રહણ કરે, ત્યાં પછી આમ જ થાય ને."

કુસુમ—બા, અમે કેટલાંય સાથે ભણીએ છીએ, તેમાં ફક્ત મધુરી જ સ્વચ્છંદી બાકી બીજી કોઈ સ્વચ્છંદી નથી. અને બધાં જ શરદભાઈ અને રસીકાને હૃદયથી ધીક્કારે છે.

જયાબા—પણ બ્હેન, બધાં જ કંઈ એવાં હોય છે. આ તો રસીકાને પણ એવા જ સંસ્કાર પડયા છે. એનાં ફોઈ છે. તેણે ભણાવી ગણાવીને ઉછેરી મોટી કરી છે. તે ફોઈનું જ જીવન કલુષિત ત્યાં એની શી આશા રાખવી.

કુસુમ—એને એનાં ફોઈએ શીદ સ્વચ્છંદી થવા દીધી?

જયાબા—ફોઈ જ યુવાન વયે વિધવા થયા, ને સ્વતંત્રતા મળતાં તે સ્વચ્છંદી થયાં, સ્વતંત્રતાનો દુરૂપયોગ થવા લાગ્યો. કદાચ કોઈ કહે કે, 'ચંચળ દેવ દર્શનમાં ચિત્ત પરોવવું સારું, સેવા પુજા, પાઠ, કરવા જોઈએ.' તો તે કહેતી' કે દેવ છે જ ક્યાં? મારું આવું બગાડ્યું તે દેવ કંઇ આવું કરે, નાનપણમાં સેવા પુજા કરી લીધી, હવે તો મારો કોઈ

દેવ નથી. બસ. મને રોકનાર કોણ છે? મન માને તેમ જીવીશ.

કુસુમ–તો એમ જ કહોને કે રસીકા આવી થવામાં કારણભૂત એનાં ફોઇ જ છે. બાકી બી. એ. સુધી વિદ્યાભ્યાસ કર્યાથી તો જ્ઞાન વધે, અને એવા બની જવાય કે કોઈ જ ભુલ જીવનમાં ન થાય, પણ આ તો સંસ્કાર વિનાની વિદ્યા. અપીને દાન થયું. તેથી જ વિદ્યા કલંકિત થાય. બા, બાકી જેમ જેમ ભણીએ તેમ તેમ તો સંયમ કેળવાય છે. જો સંયમ સાધી શકાય તો દુનિયાની કોઈ જ મોહિની આપણને ફસાવી ના શકે. જે સંયમી ન હોય તે મનુષ્ય નહિ પણ પશુ જ ગણાય. કારણ પ્રભુએ બુદ્ધિ આપી છે. વિદ્યાથી હૃદય સારાસાર સમજી શકે છે. પછી મનપર સંયમ ન રાખતાં અવળો માર્ગ ગ્રહણ કરવો, એ સાચી મુર્ખતા સિવાય બીજું શું કહી શકાય.

જયાબા–પણ બેન, જોને સંસ્કાર અમુલી વસ્તુ છે. સાચા સંસ્કારની ભાવના જો કેળવાઇ હોય, તો પછી ભણેલાં કે અભણ, શહેરી કે ગામડીયાં, યુવાન કે યુવતિઓ દરેક જ વ્યક્તિ નિષ્કલંક જીવન જીવી શકે. સાચા આદર્શોથી ભરેલાં હૃદયો ધરાવનાર વ્યક્તિઓ જ મહાન સદ્ચારિત્રશાળી નિપજે છે. પણ જ્યાં સંસ્કારોને નામે શુન્ય હોય ત્યાં ભલેને ભણેલાં કે અભણ, શહેરી કે ગામડીયાં, યુવતિઓ કે યુવાનો દરેકમાંથી જ સ્વચ્છંદી, સ્વેચ્છાચારી વ્યક્તિઓ જોઈ શકીશું. એટલે જે યુવાન યુવતિઓ ઘણો વિદ્યાભ્યાસ કરે છે તેથી કંઈ સમાજમાં આવાં પરિણામો ઉદ્‌ભવતાં નથી, પણ જ્યાં જ્યાં સાચા સંસ્કારની ઉણપ સારી ગૃહ કેળવણી ને સારી સોબત નથી મળતી ત્યાં ત્યાં જ આવાં પરિણામો દૃષ્ટિએ ચઢે છે, (એવામાં સરલા આવે છે)

કુસુમ–આ, સરલાભાભી આવ્યાં, કેમ? સરલાભાભી, સુધાભાભી પાસે જઈ આવ્યાં કે,

સરલા–ના, આજે તો રજા છે ને, કદાચ શરદભાઈ ઘેર હશે તેથી પરબારી અહિં જ આવી છું.

કુસુમ–શરદભાઇ તો બહારગામ ગએલા છે. કંઈક ગોટાળો છે સરલાભાભી સાચું કહું, સુધાભાભીનાં આંસુ કેમ જોવાશે?

સરલા–એમ છે, તો તો સુધાબેન એકલાં જ હશે. આવા સ્વચ્છંદીને પાલવે બંધાયાં તે આંસુ સારવા વખત આવ્યો.

કુસુમ–તે તો ખરું જ ને! બાકી ભણેલાં ગણેલાંને આવા સદ્‌ગુણી છતાં એમનો ત્યાગ, એ અસહ્ય નથી લાગતું.

સરલા–અરે! આજ સુધી તો હું એમનું જીવન જોઈ કહેતી કે ભણેલાં, ગણેલાં, સુધરેલાં શહેરી અને વળી સૌંદર્ય ભર્યાં સુધાબેન, અને શરદભાઈ પસંદગીથી એટલે કે પ્રેમલગ્નથી પરણેલા, તેથી સંસારમાં સ્વર્ગ એમને ત્યાં તો મનાય, તે બધું તો ક્યાંય રહ્યું, તે આ વખત આવ્યો.

કુસુમ–ત્યારે તો બહુ અસહ્ય લાગે છે. ખરે, આ રીતે જોતાં તો સુરેશભાઈ ઉચ્ચ સંસ્કારી તો ખરાજ કે તમને પોતાને અનુકૂળ બનાવી લીધાં, કેટલીય ઉણપો જીવનમાંથી જતી કરી, અને આજે સુખીજીવન ગાળી રહ્યા છે. આતો સાગર છોડીને ખાબોચીયામાં સ્નાન કરવા જવા જેવો ઘાટ છે. અરે પ્રભુ–તેં આ શારદાભાઈની મતિ કેમ ભ્રષ્ટ કરી. આ શું સુઝાડ્યું.

સરલા—બેન, બહુએ મુંઝવણ થાય પણ ઉપાય શો?

જયાબા–ઉપાયને ઉપાય, કહેવત છે કે, 'રહે તો આપથી ને જાય તો—'

કુસુમ–હા, એવું તો ખરું વળી જો રસીકાનો સાથ હોત તો પણ હજુ જરદભાઇ ' કુદી કુદીને ચડ્યો હાલ્લીમાં ' રહે તે પણ આ તો ' કુહાડીમાં હાથો ભર્યો, ' પછી બાકી શું રહ્યું.

સરલા–બેન, બહુ વખત ગયો, હવે તો મારે ઘેર જવું જોઈએ. કાલે સુધાબેનને ત્યાં અમે આવીશું તમે આવશો ને?

કુસુમ–જરૂર, હું પણ આવીશ ને કદાચ બા પણ આવશે, તમે જરૂર આવજો હો.

અપૂર્ણ

મેં જોયો, સમ્રાટનો સમ્રાટ એવો એ સાધુ સમ્રાટ

ગાંધીજીના જુહુના વસવાટ દરમિયાન લાખો માણસોએ ગાંધીજીનાં દર્શન કર્યાં છે. સેંકડો માણસોએ ગાંધીજીની કુટિરમાં તેમની મુલાકાત લીધી છે. રાજદ્વારીઓ આવી ગયા છે, અર્થશાસ્ત્રીઓ આવી ગયા છે, નાણાંશાસ્ત્રીઓ આવી ગયા અને રીઝર્વ બેંકના ગવર્નરથી માંડીને વાઇસરોયના મંત્રી મંડળના નવા નિમાએલા સર અરદેશર દલાલ સુધીના સજ્જનો પણ ગાંધીગ્રામમાં આવી ગયા. એક દિવસે ગાંધીજીની મુલાકાત નેપાલનાં મહારાણીજીએ પણ લીધી હતી. અને તેજ દિવસે પિઠાપુરમના યુવરાજશ્રી પણ ગાંધીજીનાં દર્શનનો લાભ લેવા આવ્યા હતા. ગાંધીજીનાં દર્શન પછીથી પિઠાપુરમના યુવરાજશ્રીએ લખેલા એક અંગ્રેજી લેખનું ગુજરાતી ભાષાંતર અહિં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે.

ગાંધીજીની કુટિરમાં દાખલ થતાં પહેલાં હું થોડોક ગભરાયો. એક પ્રકારનો ક્ષોભ મને અટકી ગયો. વરસો પહેલાં સેંટ જેમ્સ મહેલની અંદર બેઠેલા શહેનશાહ સમક્ષ મારું નામ પોકારવામાં આવ્યું હતું ત્યારે હું જરાય ગભરાયો નહોતો. માજી શહેનશાહ પંચમ જ્યોર્જની સાથે હસ્તધૂનન કરતાં મારામાં મને કશો ફેરફાર લાગ્યો નહોતો.

કોઈ સંજોગોમાં બંદૂકની ગોળીઓની સામે પણ મારા મને જરા જેટલો ચડકો અનુભવ્યો નહોતો. એથી હું ક્યારેય ગભરાયો નહોતો.

બિરાજમાન થયેલા મહાત્માજી આગળ હું પહોંચ્યો, ને મારું મન હરખાયું. આજની આલમના એક મહાનમાં મહાન આદમીની હાજરીમાં હું આવી ગયો.

સુકલકડી જેવો એ દેહ હતો પણ બળવાનમાં બળવાન સામ્રાજ્યોને, એ દેહ થરથરાવતો હતો. અહિંસા અને માનવપ્રેમથી સામ્રાજ્યોના પાયા એ હચમચાવતો હતો. ખરે જ હું આભો બની ગયો

મહારાણી અને કુંવરીઓએ મહાત્માજીને હાર પહેરાવ્યા; શરીર દુબળું હતું પણ મહારાણીની ભેટનો સ્વીકાર કરતું ગાંધીજીનું સ્મિત શક્તિશાળી હતું.

સરોજિનીદેવીએ મારી પત્નીની ઓળખાણ કરાવી કે તરત જ ગાંધીજીએ મારી પત્નીના બાવડાં પરના મલમપટ્ટા વિષે સંકેતથી માયા ભરેલી 'પૂછપરછ' કરી.

મારી ઓળખાણ થતાંવેંત મહાત્માજીએ મને એમના ઉમદા સ્મિતથી નવાજી દીધો. મેં આશીર્વાદ માગ્યા અને મને એક અનોખી ક્ષણ જીવવાનો મોકો મળી ગયો.

ગાંધીજીના સ્મિતમાં અને ગાંધીજીની આંખના ચળકાટમાં મેં ઇતિહાસનો ભૂતકાળ દીઠો. રાષ્ટ્રના ભાવિનો મેં એમાં ચમકાર જોયો. જગતના ભાવિનો ઝબકારો એ નેણમાંથી નીતરતો મેં દીઠો.

પછી ગાંધીજીની પ્રાર્થનામાં અમે ભાગ લીધો. જુહૂની રેતી પર લગભગ ૫૦૦૦ જેટલાં માણસો નજરે પડતાં હતાં. લાંબા અંતરેથી તેઓ આંહિ આવ્યાં હતાં. શિસ્ત અને મૌન જાળવી તેઓ વ્યવસ્થિત રીતે બેઠાં હતાં.

પોલીસ બંદોબસ્ત અને લશ્કરી બળના ઉપયોગ વિના આ નાનકડો માનવી હિંદુસ્તાનનાં કરોડો નર નારીઓને કાબૂમાં રાખતો હતો.

મહાત્માનો જાદુ પૂરેપૂરો ફેલાયેલો માલૂમ પડ્યો. એક ઉંચાં આસન પર ધ્યાનમગ્ન ગાંધીજી બેઠા હતા. એમના હાથનો પંખો એમના પર પડતા પ્રકાશને યોગ્ય રીતે સમાલતો હતો.

જુહુના દરિયા પર આથમતા સૂરજના કિરણો ઝબોળાતાં હતાં. અરબી સમુદ્રના મોજાં મહાત્માજીના મહિમા ગાતાં હતાં, આથમતા સૂરજનાં કિરણો પણ એ ધૂનમાં ભળી જતાં હતાં.

હું પ્રાર્થના કરી શક્યો નહિ. હું મહાત્માને નિહાળી રહ્યો. કદાચ આખો સમુદાય પણ મહાત્માજીને જોઈ રહ્યો હતો.

મને આ ઘડીએ સમજાયું કે આ દુબળા દેહને ક્યાંથી મહાન બળ મળી રહ્યું હતું. અદ્‌ભુત શક્તિ સાથે ગાંધીજીએ એના મનનો એકતારો મેળવ્યો હતો, એવું પણ મને આંહિ ભાન થયું. કોઈ મહાત્મા જ એ કામ સાધી શકે. પ્રેરણાત્મક એ દૃશ્ય હતું. ભગવાન બુદ્ધ અને મારા ગુરુ રવિન્દ્રનાથ ટાગોરની મૂર્તિઓ મારી આંખમાં રમી રહી.

પ્રાર્થના પૂરી થયા પછી રિવાજ મુજબનો હરિજનોનો ફાળો થયો. શ્રી શાંતિકુમારે મને કહ્યું કે એ સાંજે ૧૫૦૦ રૂપિયા એકઠા થયા હતા. એક નાની છોકરી ગાંધીજી માટે એ દિવસે ફૂલો લાવી હતી. ગાંધીજીએ એનો સ્વીકાર કર્યો હતો. શ્રી વિજયાલક્ષ્મી પંડિતે એ ફૂલોનો પ્રસાદ અમને સહુને વહેંચ્યો હતો.

જુહુથી મુંબઈ હું પાછો જતો હતો ત્યારે મનને મનમાં હું બોલતો હતો.

"એક અદ્ભુત અનુભવ મને આજે લાધી ગયો…મહાત્મા ખરેખર મહાત્મા જ હતા."

અમેરિકામાં ગર્ભપાત

અમેરિકા યુદ્ધમાં જોડાયું ત્યાર પછી ગર્ભપાતના બનાવો ત્યાં ઘણા જ વધી ગયા છે, એમ ત્યાંના પત્રો ઉપરથી જણાય છે. ગર્ભપાતથી માતાની જિંદગી ઘણી જ જોખમાય છે. જન્મવાની પ્રજાનો પણ તેથી નાશ થાય છે. ગર્ભપાત કાયદા વિરુદ્ધ હોવાથી, ખાનગીમાં થાય છે, અને આ ભાન ભૂલેલી કન્યાઓના ભોળપણાનો લાભ લુચ્ચાઓ લે છે. હમણાં ત્યાં મોટા પાયા ઉપર કામ કરતી બે સંસ્થાઓ પકડાઈ હતી અને તેના માલીકો ઉપર કાયદેસર કામ ચાલ્યું હતું. તેમાં ઘણી જ ચોંકાવનારી બીનાઓ જાહેર થઈ હતી. ત્યાં જનાર કન્યાઓની શારીરિક તપાસ થતી નહોતી. ઘણાયે દાખલામાં ગર્ભપાતની ક્રીયા સમયે નર્સ પણ હાજર હતી નહિ. સાધારણ રીતે કન્યાને બેભાન કરવાની દવાઓ પણ અપાતી નહોતી. જેમ તેમ બધું કામ પતાવી દેવાતું હતું અને ઘણાંયે દાખલાઓમાં લોહીવાનો રોગ પાછળથી લાગુ પડતો હતો અને બીજી અનેક ઇજાઓ આ બાઈઓને થતી હતી.

આ કેસ થયા પછી સામાજિક અને ધાર્મિક અનેક સંસ્થાઓએ આ તરફ ધ્યાન આપ્યું છે, અને ગર્ભવતી થયેલી અવિવાહીત કન્યાઓ સાથે પરોપકારી સમાજ સેવિકાઓએ સંપર્ક સાધ્યો છે. એક તરફથી ગર્ભપાત કરાવનારની શોધ કરી આ સંસ્થાઓ પોલીસને મદદ કરે છે અને બીજી તરફથી તેઓ યુવતીઓને સમજાવી બાળકને જન્મ આપવા માટે તેમને દરેક રીતની મદદ આપે છે. આવી એક સેવિકા જણાવે છે કેઃ

"જ્યારે બીકુભરી યુવતી અમને મળે છે, ત્યારે પ્રથમ તો અમે એની આખીયે વાત ધીરજ અને સહાનુભૂતિથી સાંભળીયે છીયે. અમે એની ટીકા કરતાં નથી, પણ ગર્ભપાતમાં રહેલા ભારે જોખમની એને સમજણ આપીયે છીયે. જો એ બાળકને જન્મ આપશે તો એનો સામાજિક બહિષ્કાર થશે નહિ, એવી એને, ખાત્રી આપીયે છીયે. એને અને એના બાળકને પૈસાની અને બીજી સર્વ મદદ આપવાનું અમે એને વચન આપીયે છીયે."

"પછી એને અમે દાક્તરી મદદ આપીયે છીયે. એના રોજના દાક્તર ઉપર એને વધુ વિશ્વાસ હોય તો તે પણ મેળવી આપીયે છીયે. એને નોકરીમાંથી રજા ના મળે તે માટે અમે એના શેઠીયાઓને પણ મળીએ છીએ. ઘણું ખરું તો એની નોકરી ચાલુ રહે છે, પણ તેમ ના બને તો અમે એને બીજી નોકરી પણ મેળવી આપીયે છીયે."

"કોઈ કોઈ વાર ગર્ભના પિતા સાથે પણ અમે સંપર્ક સાધીયે છીયે. એ મોટા ભાગે સૈનિક જ હોય છે. ભાગ્યે જ એ લગ્ન કરવા કબૂલ થાય છે. પણ ઘણીવાર તે કન્યાને કામચલાઉ સગવડો આપે છે—જેમકે થોડો વખત તેને પોતાના નામનો ઉપયોગ કરવા દે છે, અથવા તો વરસ પછી છુટાછેડા લેવાની શરતે લગ્ન કરે છે, વગેરે."

એવો અંદાજ કરવામાં આવ્યો છે કે અમેરિકામાં દર વર્ષે ૮૧૭૯ બાઈઓના મોત ગર્ભપાતથી થાય છે. એક લાખથી પાંચ લાખ જેટલા જીવ જન્મતા અટકે છે. હિંદમાં પણ ગર્ભપાત થતાં હશે. અમેરિકા કરતા જુદા કારણોથી થતાં હશે. પરંતુ આપણે ત્યાં સામાજિક સંસ્થાઓ અમેરિકા જેવી નથી. અને ત્યાંની માફક અને સહાનુભૂતિભર્યા ઉપાય લેવામાં આવતા નથી. ગર્ભપાત કરાવનાર બાઈઓ ધીક્કાર પાત્ર નહિ પણ દયાપાત્ર ગણવી જોઈયે.

(મળેલું)

[કે. દે.]

❀

અમદાવાદ, ધોકાંટા મોટી દમામમાં રહેતા ગીરધરલાલ કેશવલાલ નામના ગૃહસ્થની પત્ની બાઈ ચંચળ સગડી સળગાવતાં કપડાંને ઝાળ લાગતાં સખ્ત રીતે દાઝી જવા પામી હતી, સારવાર માટે તેને સિવીલ હોસ્પીટાલમાં ખસેડવામાં આવી હતી જ્યાં તે મરણ પામી છે.

+

અસારવાના તળાવની પાસેથી એક તાજા જન્મેલા પણ ગુંગળાવીને કે એવા જ કોઇ અમાનુષી અત્યાચારથી મારી નાંખવામાં આવેલા બાળકની લાશ માધવપુરા પોલીસને મળી આવતાં પોલીસો તે લાશ સીવીલ હો. માં મરણનું કારણ જાણવા મોકલી આપી છે. અને વધુ તપાસ ચલાવી રહી છે.

×

શીહોરમાં એક સોનારણ યુવતીએ ગૃહકલેશથી કંટાળીને અગ્નિસ્નાન કરેલ છે. સારવાર માટે દવાખાને મોકલ્યા બાદ પાછળથી બાઈનું અવસાન નીપજ્યું છે.

×

પંચગનીમાં પારસી યુવતીઓ તરફથી તેમની શાળામાં ગાંધીજીને થેલી અર્પણ કરવામાં આવેલી.

×

મુંબઈના ચકચારભર્યા પ્રોફેસર જનાર્દન વાસુદેવ કરંડીકર–વિમલા ઉર્ફે શકુંતલા કેસનો ચુકાદો આપતાં પ્રો. કરંડીકરને વિમલા ઉર્ફે શકુંતલા સાથે તા. ૧ લી નવેમ્બર ૧૯૪૧થી તા ૩૧ માર્ચ ૧૯૪૨ સુધીમાં કોલાબા

સ્ત્રી સમાચાર

(મુંબઈ) વુડહાઉસ રોડપર આવેલા કલીવ હાઉસમાં વ્યભિચાર કરવાના ગુન્હા માટે એક દિવસની સાદી કેદ ને રૂપીઆ ૧૦૦૦ નો દંડ અથવા વધુ છ માસની સજા થઈ છે.

×

ભાવનગરના ચોકદાઠા થાણાના ગામે એક કિસાન યુવતીએ એકેક માસને આંતરે બે બાળકોનો જન્મ આપ્યો છે. તે બાળકો જીવતાં છે. આ બનાવે ગ્રામ જનતામાં ભારે ચકચાર જગાવી છે.

×

ઉદવાડામાં એક પારસી બેને ત્રણ બાળકોનો જન્મ આપતાં પહેલાં બે બાળકો હયાત રહ્યાં છે. ત્રીજું બાળક અને માતાનું મરણ થયું છે,

×

સરહદના ગાંધી ખાન અબદુલ ગફારખાનનાં પુત્રી મેહરતાજ બેગમના વિવાહ પેશાવરના કોંગ્રેસ કાર્યકર ખાન મોહમદ યાહાજાન સાથે થયાં છે.

×

રાજકોટ એજન્સીની પોલિસ તપાસથી ત્રાસીને ભયમાંથી ઉગરવા ૨૫ વરસની દિવાળી નામની એક નિરાધાર બ્રાહ્મણ વિધવા બાઈએ કુવામાં ઝંપલાવી પોતાની જિંદગીનો અંત આણ્યો છે.

×

માલપુરમાં વરસાદ ખેંચાયો હતો. એ અંગે ગામમાં વાત પ્રસરી કે એક અછૂત છોકરીએ એક ખેતરમાં જમીન પર હળ ફેરવ્યો અને ધરતીમાતા અભડાઇ એટલે વરસાદ અટક્યો. ગ્રામજનો આથી રોષે ભરાયા એમણે એ અછૂત છોકરીને પકડી. ગામ લોકોએ ખાડો કર્યો, એ ખાડામાં છોકરીને જીવતી દાટી. એના પર ખેડુતોએ ત્રણવાર હળ ફેરવ્યો ને ધરતીમાતાને પવિત્ર કરી એ પછી છોકરીને બેભાન અવસ્થામાં બહાર ખેંચી કાઢી. કલાકોની સારવાર પછી તે શુદ્ધિમાં આવી.

+

અમદાવાદમાં રતનપોળ હાથીખાનામાં રહેતા પ્રભુદાસ ગાંધીની સુવાન શ્રી સુરજ સ્ટવ ઉપર દૂધ ઉનું કરતાં દાઝી જઇ મરણ પામી છે.

+

સુરત હિન્દુ ધર્માદા દવાખાના સાથે જોડાયલા પ્રસુતિગૃહમાંથી એક ઉચ્ચ વર્ણની બેનનું અગીઆર દિવસનું બાળક ગુમ થયું છે.

×

પેપર કંટ્રોલ–૧૨ મી જુનથી પેપર કંટ્રોલ અમલમાં આવેલ હોવાથી અમારે તે ઓર્ડર મુજબ કાગળના વપરાશ પર ૭૦ ટકાનો કાપ મૂકવાની ફરજ પડી છે.

×

ભેટ પુસ્તક મંગાવી લો—

નીરંજના બહાર પડી ગયેલ છે. ટ. ખ. ખર્ચના ત્રણ આના મોકલીને અને જો નીરંજના ન જોઇતું હોય તેમણે મારુંઘર પુસ્તક રૂ. ૩।। મોકલી મંગાવી લેવું અગર પત્ર લખો. –મંત્રી

જુનું તો થયું રે! દેવળ જુનું તો થયું,
મારો હંસલો ન્હાનોને દેવળ જુનું તો થયું.

YOUNG INDIA

આ કળી કાળમાં
શ્રી. રતીકુમાર વ્યાસ

ડી. એ. ૧૧૪૧૯

"ગોવિંદ પધારો –
મારે ગામડે"

દ્વારા
ગોવિંદને ગામડે
પધારવાનું આમંત્રણ
આપે છે.

નિસારે ખ્વાજા અઝીમ પ્રેમરાગી

એમ. ઓ. ૭૨૪૦

નિગાહ પાક હૈ
ખુરસીદ કી કીરનો મેં
રજુ કરે છે.

મધુર સ્વરે
મીઠી હલકે

ડી. એ ૧૧૪૨૭

રેકર્ડ પર

શ્રીમતી જ્યોત્સ્ના રાહેતા

આ

ભાવ ભર્યું ભજન
રજુ કરે છે.

સંત પીપાજી

ભાગ ૧-૨

દ્વારા

ડી. એ. ૧૧૪૨૦

રેકર્ડ પર

કમલેશ ઠાકર પાર્ટી
સંતનો મહીમા
સમજાવે છે.

"મનોરમા" ચિત્રના ગાયનોની રેકર્ડઝ "યંગ ઈન્ડીયા" પર સાંભળો.

એમ. પી. ૬૫૨-૬૫૬

વધુ વિગત માટે લખો:—

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની લિ૦

૧૧૦, મેડોઝ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૧

ધી ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એન્ડ પ્રુડેન્શીઅલ એસ્યોરન્સ કંપની લીમીટેડ.

ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એસ્યોરન્સ બીલ્ડીંગ, ચર્ચગેટ સ્ટેશન સ્હામે,
કોટ, મુંબઈ.

સ્થાપના : ૧૯૧૩

પ્રમુખઃ—**સર ચીમનલાલ સેતલવાડ,** કે. સી. આઈ. ઈ.

૧૯૪૩ ની આખરે પૂરું થએલું નવું કામ રૂ. ૧,૩૫,૦૦,૦૦૦
૧૯૪૩ ની આખરે વીમાનું ફંડ આસરે રૂ. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦

વીમાની આકર્ષક અને વીવીધ યોજનાઓ :—
ખાસ વિશિષ્ટતાઓ :—

લડાઇના જોખમ સ્હામે વધારાનું પ્રીમીઅમ લીધા સિવાય રક્ષણ
કાયમી અપંગતા સાબીત થતાં ભવિષ્યનાં પ્રીમીઅમ માફ
દાવાની સત્વર પતાવટ
વાર્ષિક પ્રીમીઅમ પર રા ટકા વટાવ

વધુ વિગત માટે લખો—

કેશવપ્રસાદ છો. દેસાઈ, જનરલ મેનેજર.

The Industrial & Prudential Assurance Company Ltd.

ગુજરાતના ચીફ એજન્ટસ :—

ગુજરાત એજન્સી, ભદ્ર, **અમદાવાદ.**

પ્રકાશકઃ—ચંદ્રકાન્ત જીવનલાલ મહેતા, 'શ્રીબોધ' કાર્યાલય, પીરમશા રોડ—અમદાવાદ
મુદ્રકઃ—મણિલાલ છગનલાલ શાહ, નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, ઘીકાંટા રોડ—અમદાવાદ

તંત્રી : જરબાનું કાબરાજી
કેશવપ્રસાદ દેસાઈ

વર્ષ ૮૮ :: સપ્ટેમ્બર ૧૯૪૪
અંક ૯

ગુજરાતી બેનોને !

અત્યારે મોંઘવારી અસહ્ય છે. કાપડના ભાવ ઉંચા છે. અનાજ અને દૂધના ભાવ વધી ગયા છે. શાકભાજી અને દવા તથા પરચુરણ વસ્તુઓ પણ મોંઘી થઈ ગઈ છે. આવી પરિસ્થિતિમાં આશાનું એક માત્ર કિરણ એ છે કે બેકારીનો ભય દૂર થયો છે. શારીરિક કામ કરી શકે તેવાઓને માટે કારખાનાંઓમાં કામ વધી ગયું છે. સામાન્ય શિક્ષણ પામેલાઓને, નવાં નવાં ખાતાંઓમાં નોકરી મળે છે. અને ઉચ્ચ શિક્ષણ પામેલાઓ માટે તો અનેક નોકરીઓ છે. નવા ધંધા, નવા વેપાર, અને નવાં કારખાનાં ઉભાં થયાં છે. યુદ્ધને અંગે નાનાં નાનાં કારખાનાં, કોંટ્રેક્ટો, કામચલાઉ બાંધકામો માપબંધી, વગેરે અનેક પ્રવૃત્તિઓ ચાલુ થઈ છે, અને આ સર્વને લીધે બેકારીનું તો નામ નિશાન રહ્યું નથી.

બેકારી નથી, નોકરીઓ મળે છે, તેમાં પગાર પણ સારા મળે છે, છતાંયે મોંઘવારી એટલી સખ્ત છે કે મધ્યમ વર્ગના માણસો પોતાના કુટુંબનું પોષણ કરી શકતા નથી. કામદાર વર્ગમાં આ ફરીયાદ નથી. કારણ કે મજૂરીના દર વધ્યા છે, મોંઘવારી ભથ્થુ તેમને બહુ સારું મળે છે, તે ઉપરાંત કુટુંબના બધાંજ માણસો કામે લાગી જાય છે. ધણી ધણીયાણી અને પુખ્ત વયના પુત્રો બધાજ મજૂરીયે જાય છે, અને તેમને માટે અનુકૂળ કામ પણ તૈયાર હોય છે. મધ્યમ વર્ગમાં તેવી સ્થિતિ અત્યારે નથી. ગુજરાતીઓમાં તો નથી જ. એટલે એકજ કમાનારને માથે ચાર જણનો બોજો પડે છે. આને લીધે તેને મોંઘવારી અસહ્ય લાગે છે.

આ એકજ માણસ ઉપર પડતો આ બોજો કેવી રીતે ઓછો કરવો તેનો વિચાર કર્યા વિના છુટકો નથી. ગુજરાતીઓએ તો આ બાબતનો વિચાર કરવાનો જ છે. ગુજરાતી સ્ત્રીઓ શિક્ષણ પામેલી છે. તેઓ સામાન્ય રીતે પોતાનું ગૃહિણી પદ શોભાવીને અન્યત્ર નોકરી કરતી નથી. પરંતુ અત્યારના

સમયમાં સુશિક્ષિત ગૃહિણીઓને કુટુંબની આર્થિક મદદ માટે બહાર નોકરી કર્યા સિવાય છુટકો નથી. થોડી ઘણી કરકસરથી આ પ્રશ્નનો ઉકેલ આવે તેમ નથી. ખોટી કરકસરથી તો કદાચ નુકશાન થવા સંભવ છે. દૂધ કે ઘીનો વપરાશ ઓછો કરવાનું મન થાય, લીલાં શાક કે ફળ ઓછાં કરવાનું મન થાય, એથી તો નુકશાન જ થાય. માટે સામાન્ય કરકસર, મોજશોખની બાબતમાં કરકસર કરવા ઉપરાંત સુશિક્ષિત ગુજરાતી ગૃહિણીઓએ હવે કમાણી માટે કાંઈક ઉદ્યમ કરવો જ પડશે.

યુદ્ધને લીધે પુરુષ વર્ગને સારા પગારની નોકરીઓ લશ્કરી ખાતાંઓમાં મળે છે. સામાન્ય ઑફીસોના ઘણાયે કારકુનો આવી નોકરીઓમાં જોડાઈને પોતાની ચાલુ જગાઓ ખાલી કરે છે. આ ચાલુ જગાઓની ભરતી માટે સ્ત્રીઓએ યત્ન કરવો જોઈયે. મુંબાઈ અને પૂનામાં દક્ષિણી બેનોએ આ જગાઓ લેવા માંડી છે. તેથી ઑફિસોને રીતસરના પગારમાં કારકુનનું કામ કરનાર મળે છે, અને સ્ત્રીઓને પગાર મળે છે. મેટ્રીક પાસ થયેલી ઘણીયે ગુજરાતી બેનો છે. તેમના પતિ કે પિતાને આર્થિક મદદ કરવા તેઓએ બહાર પડવું જોઈયે. અત્યાર સુધી સ્ત્રીઓ કેવળ શિક્ષિકાનું જ કામ કરવા બહાર પડે છે. નર્સના ધંધામાં હજી શિક્ષિત ગુજરાતણો ગઈ નથી. પણ એ ધંધામાં આવક બહુ સારી છે. અને સમાજને એ કામ ઘણું જરૂરી છે. હજી અસંખ્ય બેનો માટે આ ધંધામાં જગા છે. વળી યુદ્ધને અંગે જેઓ નર્સનું કામ હાથ લેવા માંગે અને તેમનો અભ્યાસ અંગ્રેજી પાંચ ધોરણ જેટલો હોય, તો તેમને આઠ મહિનામાં નર્સના ધંધાની તાલિમ મફત આપવામાં આવે છે અને નોકરી પણ આપવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત રેડક્રોસ ખાતામાં પણ બેનોને નોકરીઓ મળે છે. મુંબાઈ કે કરાંચીમાં જ કામ કરવાની સાટીથી પણ આ નોકરીઓ મળે છે.

મુદ્દો એ છે કે અત્યારે જેમ પુરુષોને સહેલાઈથી નોકરીઓ મળે છે તેમ સ્ત્રીઓને પણ સહેલાઈથી નોકરી મળી શકે તેમ છે. ઈંગ્લંડમાં તો યુદ્ધમાં ગયેલા પુરુષોની જગાએ સ્ત્રીઓ જ કામ કરે છે. ઑફીસોમાં સ્ત્રીઓ અને વૃદ્ધો જ નજરે પડે છે. ટ્રામના અને બસના કંડક્ટરોનું કામ પણ સ્ત્રીઓ કરે છે. આપણે ત્યાં યુદ્ધની નોકરી ફરજિયાત નથી એટલે એવી પરિસ્થિતિ નથી. પણ આર્થિક જરૂરીયાતને કારણે સ્ત્રીઓને નોકરી કરવાની સ્થિતિ આવી છે. અને જો સ્ત્રીઓની ઇચ્છા નોકરી કરવાની થાય તો તેઓ માટે નોકરીઓ પણ છે. નોકરી કરવાથી નાણાંની મદદ ઉપરાંત અનુભવ પણ મળે છે. બહારની દુનિયામાં ફરવાથી, જાત જાતના કામ કરવાથી, બુદ્ધિનો વિકાસ થાય છે. દક્ષિણી બેનો કારકુની કરી શકે તો તે કાર્ય ગુજરાતી બેનોને કાંઇ ભારે પડે નહિ. માટે યુદ્ધના સમય દરમિયાન, અત્યારની મોંઘવારીના ઉકેલ તરીકે, જેમને જરૂર હોય તે ગુજરાતી બેનોએ બહાર કામ કરવા–નોકરી કરવા–નિકળવું જ જોઈયે.

કહેવાય છે કે ગુજરાતીઓ આળસુ અને એશઆરામી છે. ખાત્રીથી આપણે એમ કહિ શકીયે નહિ. પરંતુ ગુજરાતણો બીકણ છે. એ તો કહી શકાય. સામાન્ય કાળમાં ઘરરખું થવું તે ગુણ છે. પરંતુ આવા કાળમાં ઘરકુકડી થઈને બેસી ના રહેવાય. તેમ બેસી રહેતાં કરકસર–ખોટી કરકસર પણ કરવાનો સમય આવશે. તેના કરતાં આવક વધારવાનો પ્રયત્ન કરવો તે વધુ યોગ્ય છે. મોટાં શહેરોમાં એવા ઘરગતુ ઉદ્યમો નથી કે જેથી નાણાંની પ્રાપ્તિ થાય. નાનાં ગામોમાં તેમ કરી શકાય.

ગુજરાતી બેનો આ બાબત ગંભીરાઈથી વિચારે એ આશા વધુ પડતી નહિ ગણાય.

કુસુમ

શ્રી ચંપકલાલ શાહ.

જ્યારે કુસુમ આઠ વર્ષની હતી ત્યારે જ તેનું લગ્ન કરવામાં આવ્યું હતું. તેના પતિ પ્રાણેશની ઉમર તે સમયે લગભગ દસ વર્ષની હતી. આજે લગ્ન થયે લગભગ બીજા દસ વર્ષ પસાર થઈ ચુક્યાં છે. કુસુમને પ્રભુએ 'ખોળાનો ખૂંદનાર' આપેલો છે. બાળકનું નામ શરદ પાડેલું છે. પ્રાણેશના પિતાએ જે સંપત્તિ પાછળ મૂકી હતી તેમાંથીજ પ્રાણેશ ઘરખર્ચ ચલાવે છે. કુસુમની સાસુનો સ્વભાવ જરા વધુ કચકચીઓ હોવાથી ઘરમાં રોજ ચકમક ઝરે છે. સાસુ તરફથી કુસુમને અનેક સંકટો વેઠવા પડે છે, છતાં પણ ધૈર્ય ધારણ કરી પતિભક્તિમાં તે મગ્ન રહે છે.

× ×

બપોરના ત્રણનો સમય હતો. પ્રાણેશ અન્ય કંઈ કામને અંગે બહાર ગયો હતો. કુસુમની નણંદ લલિતાની સુવાની તૈયારી થતી હતી. શરદ હમણાંજ જાગ્યો હતો એટલે કુસુમ તેને ગોદમાં લઈને બેઠી હતી. સાસુએ તેને એક લોટો પાણી ભરી લાવવાનું કહ્યું. કુસુમ સાસુના ડરે જરૂર ઊઠત, પરંતુ શરદ તરતજ ઊઠ્યો હતો અને ભૂખ્યો હતો. તેને છોડતાં તે રડશે એમ વિચારી માતૃપ્રેમના આવેશમાં તેણે નમ્રતાથી કહ્યું: "હું શરદને લઈને બેઠી છું." એટલું સાંભળતાંજ સાસુને એકદમ ગુસ્સો આવ્યો કે વહુએ તેના હુકમની અવગણના કરી. તેણે કહ્યું: "કેમ વહુ ! એક લોટો ભરી લાવવા તને સાતવાર કહેવું પડશે?" કુસુમે નમ્રતાપૂર્વક કહ્યું: "સાસુજી ! શરદ ભૂખને લીધે રડે છે અને પછી મુશ્કેલીએ છાનો રહે છે, તેથીજ હું બેસી રહી છું. બહેન લલિતાને જરા કહોને કે ભરી લાવે."

ક્રોધપૂર્વક લલિતા બોલી, "ભાભી ! હું કાંઈ તારા બાપની નોકર તો નથીને કે તું મને કહે છે. તારે ભરીને આપવો હોય તો આપ, હું તો કાંઈ આપતી નથી. રાંડ, લુચ્ચી હરવખત મને જ સતાવ્યા કરે છે."

"બહેન ! એવી ખરાબ ગાળ ન દો, મેં તમને શું ખોટું કહ્યું હતું? જરા વિચારીને બોલો. તમે નહિ આપો તો હુંજ આપું છું, બેસી રહો."

"જા, જા, કૂતરાની માફક ભસભસ શું કરે છે ! ગાળ દીધી કે ન દીધી તો વ્યર્થ બકવાટ કેમ કરે છે. લે આ વ્યર્થ બકવાટની પ્રસાદી."

એટલું કહેતામાંજ તેણે લાકડી ઊઠાવી કુસુમની પીઠ ઉપર પાંચ સાત લગાવી દીધી. શરદ જે કુસુમની ગોદમાં હતો તેને પણ એક લાકડી વાગી અને તે જોરથી રડવા લાગ્યો. એટલે લલિતા લાકડી ત્યાંજ મૂકી ભાગી ગઈ. શરદને રડતો જોઈ સાસુ ફરીથી ગર્જી, "વહુ ! પાણી આપે છે કે નહિ ? જાણી જોઈને બાળકને ચૂંટી ભરીને શા માટે રડાવે છે ! કામ કરવાનું કહેતાં તો જાણે તારી સામે મ્હોત જ આવી જાય છે." શરદને જમીન ઉપર બેસાડી કુસુમ પાણી લેવા ઊઠી. શરદ એકલો પડતાં વધુ જોરથી રડવા લાગ્યો. સાસુ સમજી કે વહુએ મારી વાત સાંભળીજ નથી તેથી તેણે ફરી કર્કશ અવાજે કહ્યું, "વહુ, આમ શરદને ચૂંટી ખણવાનુંજ તને આવડે છે. માબાપે બીજું કાંઈ કામ શીખવાડ્યું દેખાતું જ નથી." પ્રાણેશને આવવા દે પછી તારી ખબર લેવડાવું છું. તે તને આજેજ સીધી બનાવી નાખશે."

"સાસુજી ! મે ક્યાં શરદને ચૂંટી ભરી છે કે તે વાત તમે વારંવાર કરો છો. બહેન લલિતાએ મને લાકડીઓ મારી, તેમાં એક તેને વાગતાં તે રડવા લાગ્યો છે."

"રામ ! રામ ! આ લુચ્ચી તો જૂઠું બોલતાં પણ શીખી છે. મારી લલિતા તો ક્યારની ઊઠીજ નથી ત્યાં તને લાકડી મારવા ક્યાંથી આવી ?"

સાસુએ લલિતાનો પક્ષ તાણી કહ્યું. અજ્ઞાની બાળકને મારવા માટે માતા ઠપકો આપશે એમ સંદેહ હતો, પરંતુ માતાના મુખેથી પોતાની પ્રશંસા સાંભળી લલિતાનું સાહસ વધ્યું. અને જ્યાં બેઠી હતી ત્યાંથી ઊઠી કુસુમને એક થપ્પડ મારી કહ્યું,

"મારું ખોટું નામ દે છે. હું તને ક્યારે મારવા આવી હતી, રાંડ, ડાકણ ?"

અને તે બાદ જાણે કોઈએ તેને મારી હોય એવો ઢોંગ કરી તે મોટા સાદે રડવા લાગી. આ જોઈ સાસુનો ગુસ્સો વધ્યો અને તેણે ઊંડી લાકડી લઈ, જાણે શિકારી શિકાર પાછળ દોડતો હોય, તેવી રીતે તે કુસુમ પાછળ દોડી "રાંડ! ચૂડેલ! તું મારી લલિતાને મારવાવાળી કોણ? રામ! રામ! બિચારી બેસી રહેલી તેને તે કેમ મારી? કલાકોથી રડે છે છતાં છાની રાખવાનું તો સૂઝતું જ નથી! ખબરદાર! આજે કે હવે પછી મારી લલિતાને કાંઈ પણ કહ્યું છે તો તારી જીભ ખેંચી લઈશ. આવવા દે પ્રાણેશને પછી જો તારી શી દશા કરું છું તે?"

●

પ્રિય વાંચક! હિંદુ સંસારમાં આમ તો અનેક કુસુમો કચડાય છે. કુસુમ માટે આટલાથી જ પતવાનું નથી. હજી તો તેના પ્રિય પતિદેવ પ્રાણેશ તરફની મળવાની પ્રસાદી બાકી છે. શાંત કુસુમ આટલામાં જ અધમરી થઈ ગઈ હતી. લગ્ન બાદ સાસરે આવી સાસુએ અને નણંદે તેને એક પણ દિવસ સુખે રોટલો ખાવા નહોતો દીધો. ભાગ્યવશાત પતિ દેવ પણ એવા મળ્યા હતા કે ન્યાય, અન્યાય જોયા વિના પોતાની જનનીની વાત સાચી માની લેતા હતા.

પ્રાણેશ બહારથી આવી હજી બૂટ પણ કાઢ્યા ન હોતા, ત્યાં તો તેની માતાનો કઠોર અવાજ સંભળાયો.

"પ્રાણેશ! તારી વહુ જોડે સ્હેજ પણ બનતું નથી. તેણે શરદને વ્યર્થ ચૂંટીઓ ભરીને કલાકો સુધી રડાવ્યો. લલિતાને સ્હેજ સ્હેજમાં મારે છે. જ્યારે આનો આવો હાથ છૂટો થયો લાગે છે. ત્યારે તે તો કાલે મને મારશે અને પરમ દિવસે તને પણ મારશે. તેં એને બહુ મોઢે ચઢાવી છે. હવે તારે વહુને વશ રાખવી હોય તો તું જાણે, તારું ઘર જાણે. હું તો આ ચાલી, ચાલ લલિતા."

આટલું કહી લલિતાને બે તમાચા લગાવી બારણામાં ઢરડી લાવી, આથી પ્રાણેશને વધૂ ક્રોધ ચઢ્યો. આંખો રક્તવર્ણી થઈ ગઈ. જાણે કુસુમની હત્યા કરી નાખશે એવી રીતે ત્યાંજ પડેલી લાકડી લઈ, પ્રાણેશ કુસુમ ઉપર લાકડીઓ મારવા માંડી. કુસુમ પ્રથમથી જ અર્ધમરી થઈ ગયેલી હતી અને તેમાં આ પૂરવણીથી તે અત્યંત દુઃખી થઈ, છતાં તે આંસુ સારતી બેસી રહી. સહન શીલતાની પણ હદ હોય છે. માર બંધ થવાના કોઈ ચિન્હો ન દેખાતાં કુસુમ બે હાથ જોડી અત્યંત કરૂણ સ્વરે બોલી. 'પ્રભુ! મારા ઉપર દયા કરો. મારો કોઈ અપરાધ નથી મને વ્યર્થ ન મારો."

અભાગી પતિવ્રતાની છૂટકારાની પ્રાર્થનાએ તેને વધૂ ગૂન્હેગાર બનાવી. "વાહ, તું તો બિલકુલ નિરપરાધી છે! એટલે તો હું તને મારું છું! લુચ્ચી અપરાધી બની જુઠું બોલે છે. તારા ગુન્હાનો સ્વીકાર કર અને ક્ષમા માગ. અને માતાજી અને લલિતાને પગે પડી ક્ષમા માગ." ક્રોધના આવેશમાં પ્રાણેશે કુસુમને તેનો છૂટકારાનો માર્ગ બતાવ્યો.

પોતાના પતિ પ્રાણેશની આજ્ઞા પ્રમાણે અસત્ય રીતે જ અપરાધ કબુલ કરી કુસુમે ક્ષમા માગી ત્યારે જ પ્રાણેશનો ક્રોધ શાંત થયો. પ્રાણેશ તેને ત્યાંજ છોડી કાંઈક જતો રહ્યો.

કુસુમને આ યાતના આજકાલની ભોગવવી પડતી નહોતી. કન્યાદાન દેતી વખતે માતાપિતાએજ તેને સાથેજ આ યાતના આપી હોય એમ લાગતું હતું. પરણીને સાસરે આવી ત્યારથી જ રોજબરોજ તેને આ દુઃખ સહન કરવું પડતું હતું. પરંતુ હવે તેની ધીરજે હદ મૂકી હતી. પ્રત્યેક ક્ષણે તે પ્રભુ પાસે મોત માગતી હતી આજની 'પુષ્પાંજલી' એ તેના ભવિષ્યના સુખને દૂર હડસેલી મૂક્યું.

× + ×

અર્ધ રાત્રીનો સમય છે. સર્વત્ર ગંભીર નિસ્તબ્ધતા છવાયેલી છે. પોલિસ અને કુતરાઓનો અવાજ ક્યાંક ક્યાંક શાંતિનો ભંગ કરે છે. ઘોર અંધકાર છવાયેલો છે. સુહૃદય પ્રિયતમાઓ પોતાના પતિઓ સાથે રાત્રીનો કરી રહી છે. પરંતુ એજ સમયે વાર્તાની નાયિકા કુસુમના હૃદયમાં દુઃખોની

[અનુસંધાન પૃ. ૧૬૩]

લગ્ન............ દરેક મનુષ્યના જીવનનો એક અંગત પ્રશ્ન. એક સામાજિક કોયડો..............

લેખક : શ્રી નવીન આર. આચાર્ય.

લગ્ન એટલે એક સ્ત્રી અને પુરુષનું પતિ-પત્ની તરીકેનું જોડાણ. આ યોગ'લગ્ન કહેવા માટે સમાજિક અને કાયદેસર હોય છે.

લગ્નની જરૂરિઆત

મનુષ્ય જાતિ પોતાના કુળની વૃદ્ધિ કરી બીજી પ્રજા ઉત્પન્ન કરી દુનિયા ચાલુ રાખે આ લગ્નનો ઉદ્દેશ છે.

મનુષ્ય એક સામાજિક પ્રાણી

બીજાં પ્રાણીઓની માફક મનુષ્ય પણ એક પ્રાણી છે. એટલે પ્રાણીઓના સામાન્ય ગુણો તેમાં પણ હોય જ. કુદરતી રીતે દરેક પ્રાણીમાં નર અને માદા આવી બે જાતિઓ છે. અને એ બેના સંયોગથી જ ત્રીજું પ્રાણી ઉત્પન્ન થઈ શકે છે. આ બન્ને જાતિમાં બે ભિન્ન ગુણો-તત્વો રહેલાં છે એટલે એક વિના બીજું સંપૂર્ણ છે. આ ઉપરથી પ્રજોત્પતી માટે પુરુષ અને સ્ત્રીના જોડાણની જરૂર અનિવાર્ય છે, એટલે આ યોજના કુદરતીજ છે; મનુષ્યોએ તેમાં કંઈ નવું કર્યું જ નથી.

દુનિયાની શરૂઆતમાં જે લગ્ન આજે જોવામાં આવે છે તે સ્વરૂપનું નહિ હોય. તે વખતે માત્ર એક સ્ત્રી અને પુરુષનો સંબંધ જ હશે. આ સંયોગમાં લગ્ન એ ભાવના અને નિયમો મનુષ્યોએ કર્યા છે.

લગ્ન અને ધર્મ-જ્ઞાતિ વગેરે

જેવી રીતે દુનિયાના આદિ કાળમાં લગ્ન એ ચોક્કસ વસ્તુ નહિ હોય તેવી રીતે ધર્મ અને જ્ઞાતિઓ પણ નહિ જ હોય. જે મુખ્ય જ્ઞાતિઓ અને પેટા જ્ઞાતિઓ આપણે આજે જોઈએ છીએ, તે લોકોએ અમુક સમયે નક્કી કરેલાં છે. જે મુખ્ય ચાર જ્ઞાતિઓ અસ્તિત્વમાં આવી તે અમુક વર્ગના ધંધાને લીધે આવી છે. કર્મકાંડ તથા વેદનો અભ્યાસ કરનારો વર્ગ બ્રાહ્મણ કહેવાયો. લડાઈમાં જનારો વર્ગ ક્ષત્રીય કહેવાયો, વેપારવણજ કરનારા તે વૈશ્ય કહેવાયા અને શુદ્ર એટલે હલકું કામ કરનારા માટે જે જ્ઞાતિનાં નામો છે તે ધંધાનાં નામો છે. નહિ કે અમુક વ્યક્તિનાં, ત્યારબાદ બ્રાહ્મણના છોકરાં પોતાના કુળમાં એક જ ધંધો કરતાં અને આ સ્વાભાવિક છે-તેથી તેનાં છોકરાં પણ બ્રાહ્મણ કહેવાયાં અને તે પ્રમાણે બીજા વર્ગોનું. હવે અમુક જ્ઞાતિનાં છોકરાંઓએ પોતાની જ જ્ઞાતિમાં અરસપરસ શા માટે પરણવું? તેનો એકજ જવાબ છે. દરેક વર્ગને-જ્ઞાતિને પોતાના ધંધા પ્રમાણે બાળપણથી અમુક સંસ્કારો પડયા હોય એટલે તેજ સંસ્કારવાળાં સ્ત્રી પુરુષો પરસ્પર લગ્ન કરે તો સુખરૂપ નીવડે અને તેમની પ્રજામાં તે સંસ્કારો રહે એ માન્યતા હતી. આથી અમુક જ્ઞાતિનાં સ્ત્રી પુરુષો પોતાની જ્ઞાતિમાં જ લગ્ન કરી શકે એ રૂઢિ પડી ગઈ. અને આવી રીતે મુખ્ય જ્ઞાતિમાંથી ધીમે ધીમે અનેક પેટા જ્ઞાતિઓનાં ફાંટા પડયા તે એટલી હદ સુધી કે અનેક વર્ણો અસ્તિત્વમાં આવ્યા પરંતુ હજી પણ તે રૂઢિ કાયમ રહેવા પામી છે.

લગ્ન અને ધર્મ

લગ્નમાં ધર્મની ભાવના એટલા માટે મૂકવામાં આવી છે કે એ ધર્મની ભાવના વડે મનુષ્ય લગ્નને પવિત્ર અને આવશ્યક માને. જેવી રીતે અમુક વાહનોવાળા પોતાનું વાહન ગમે તેમ ન જાય, તે માટે તેની લગામ અથવા બ્રેક ઉપર બહુજ ધ્યાન આપે છે, તેવી રીતે મનુષ્ય ગમે તેમ ન દોરાય અથવા સંકટમાં ન આવે-અકસ્માત ન થવા પામે તે માટે ધર્મરૂપી લગામ તેને આપવામાં આવી છે અને એટલા માટે આપણામાં ધર્મની છાપ બાળપણથી બરોબર ઊંડી પાડવામાં આવે છે ખરી રીતે જોતાં ધર્મ એ કંઈ કુદરતી તત્વ નથી

લગ્ન અને પ્રેમ :

લગ્ન અને પ્રેમને જોડતાં પહેલાં એ બન્ને વચ્ચે શો સંબંધ રહેલો છે તે જોઈએ. પ્રેમ એટલે એક હૃદયનું બીજા હૃદય પ્રત્યેનું આકર્ષણ. અહીં

'સાચું કર્તવ્ય'

લેખક : શ્રી રજનીકાન્ત દલાલ

આપણા દેશની મહિલા પ્રવૃતિ જોઈ સહજ પ્રશ્ન થાય છે કે શી મહિલા પ્રવૃતિ થઈ? શા માટે! વધુ એવા પણ વિચારો આવે છે કે ત્યારે તેઓને જોઈએ પણ શું?

હિન્દુસ્તાનમાં સામાજિક પ્રગતિ માટે ક્રાન્તિ નથી. કાયદાઓ અને કાનુનોની કિતાબો જ્યારથી અંગ્રેજ આપણા દેશમાં આવ્યા છે ત્યારથીજ લેતા આવ્યા છે, અને જેમ સમય જાય છે તેમ-તેમ ત્હેને મોટું, આડંબરથી ભરેલું સ્વરૂપ આપતા ગયા એથી આપણી જે પ્રકારની નૈતિક ધર્મભાવના હતી તે તૂટવા લાગી અને પછી તો અદશ્ય થઈ. આજે તો કાયદાઓની કિતાબોમાં મોટા, ખોટા અને ખામીઓથી ભરેલાં રિવાજો કાયદાના સ્વરૂપે વાંચવામાં આવે છે. આજે પણ તે આપણા ઉપર ઉગમતા હાથ કરીને ઉભા છે.

આપણા દેશની મહિલાઓની પરાધીનતા તથા ગરીબી હાલતનું આ પ્રથમ કારણ ગણીએ તો કાંઈજ ખોટું નથી; કારણ દરેક દેશની પ્રજા પોતપોતાની દરેક પ્રકારની વર્તન વ્યવહારની સ્વતંત્રતા મર્યાદિત બનાવે છે, અને જ્યારે સમાજ સુધારાનો ધારો અયોગ્ય લાગે છે, પોતાને નડતરરુપ છે; તેને યોગ્ય રીતે જોઈ બદલવામાં આવે છે. પરંતુ આપણા દેશમાં તો જ્યારથી શુધુશાસન પ્રચલિત થયું છે ત્યારથી કોઈએ પોતાની મેળે કાયદા કે કાનુન ઘડવાનું કે બદલવાનો પોતાનો ધર્મ બજાવ્યો નથી. જ્યારે તેનો ભયંકર સડો સહન કરવાનો સમય આવ્યો ત્યારે એક બીજાના આસરાના ભોગો બનવા લાગ્યા. છેલ્લા વીસ વર્ષથી હિન્દુસ્તાનની આમપ્રજાની રાજકિય જાગૃતિ પછી આપણે કંઈક અર્વાચીન સામાજિક રુઢિઓ તરફ લક્ષ આપવા માંડયું છે. અને હવે બેહુદા કાયદાઓને દૂર કરવાના પોકાર કરવા લાગ્યા છીએ, છતાંય આજે સુધારામાં કન્યાની લગ્નની ઉમર ચૌદ વર્ષની-કરવા જેટલાજ આગળ વધેલા છીએ.

છેલ્લા કાયદાથી દેશમાં રાજકિય આંદોલનો શરુ થયાં અને મહિલાઓ પણ કંઈક અંશે જાગૃત બની તેમજ આમપ્રજાનું લક્ષ મધ્યબિંદુ પર ખેંચી સમાજની અંતિમ ખપ્પરમાં લઈ જતી રુઢિઓ બતાવી. જેમ યુરોપીય સમાજનો હિસ્સો ક્રાન્તિમાં પ્રબળમાં જુસ્સો અને સામાજિક પટ્ટાની વિચિત્રતાથી બદલાઈ ગયો અને સમાજની નવી ઇમારત નવેસરથી ચણાઈ. પરંતુ આપણે ત્યાં એવી ક્રાન્તિ નથી. પડી ભાગેલ જુની ઇમારતને નવી કરવાનું નવું જોમ નથી. અરે, તેના જુની રચના નવા જમાનામાં પણ ઊભી છે. જ્યારે આજનો જુવાન જુની સમાજરચનાના નિત્ય ઘર્ષણમાં આવે છે અને અસંતુષ્ટ બની કચવાય છે. જુની સમાજ રચના નવા યુગને જરીય બંધ બેસતી નથી.

આપણા દેશની મહિલા પ્રવૃતિ તો આજે ઉંચા ધનવાન અને પ્રતિષ્ઠિત કુટુંબોમાંજ જોવામાં આવે છે. મધ્યમ વર્ગમાં તૂટી-ભાંગી અવસ્થામાં મર્યાદિત છે. ધીરે ધીરે કરતા આ પ્રવૃતિએ સામાજિક અનિષ્ટો સામે પોકાર કરવા માંડયો છે. અને તેના કેટલાક સૂરો પુરુષના આમવર્ગ સુધી પણ પહોંચ્યા છે પરંતુ હક્ક માંગવાનો પુરુષ જાતિની જોહુકમી જ ફરિયાદો સંભળાય છે. તેમના પોકાર સાસુવહુના, નણંદભોજાઈના તથા બાળલગ્નો-તેમજ મોટા, અગત્યના તથા સામાન્ય સવાલો પંચમેળ અવસ્થામાં ફોટાવવાના નવયુગની મહિલાઓના થાય છે. આ સર્વ પ્રવૃતિઓમાં કોઈ કોઈ જગાએ મરડાએલા માર્ગો જોવામાં આવે છે. મહિલા સંઘો ઉચ્ચ, પ્રતિષ્ઠિત કોમોની સ્ત્રીઓના બનેલા હોય છે. એ ઉચ્ચકોટિના વર્ગની સ્ત્રીઓ આગેકૂચ થતી જતી મહિલા પ્રવૃતિની સંસ્કારી બહેનોને જોઈ, જાણી, સાંભળી તેમનું અનુકરણ કરવા જાય છે. ઘણીયવાર તેમના વિચારો, નૈતિક ભાવનાઓ અને દૃષ્ટિની મર્યાદાઓ તપાસતાં પ્રાચીનપણું જોવામાં આવે છે. જ્યારે આધુનિકો,-વેશ મોટા ભાગની વીસમીસદીના જ માલુમ પડે છે. આવી સ્ત્રીઓ આમવર્ગની સ્ત્રીઓથી આમંત્રાય છે, અને જાય છે ત્યારે ઘણીયવાર જરુરિયાત, ત્રુટિઓ અને અડચણોના કારણો સમજ્યા વિના મોટા ઉપદેશો આપવા બેસી જાય છે. એમની ત્રૂટિ આ તરિકે લેખી શકાય.

ભારતીય મહિલા વર્ગ પછાત રહ્યો છે તેનું કારણ આખો દેશ પછાત છે, માટે મનુષ્ય સંજોગોથી ઘડાય છે, તેનો સ્વભાવ મનોદશા વગેરે તેની પ્રાકૃતિક વૃત્તિઓ પર અવલંબે છે. બે, પાંચ સદી પહેલાની પ્રાચીન સમાજ વ્યવસ્થા-રચના હતી તેને બ્રિટિશ સત્તાએ ટકાવી રાખી અને વધુ પોતાના જ્ઞાનના ભયંકર ઓળા વિદ્યુત ત્વરે પાથરતા ગયા. એથી જુના અનિષ્ટોની સાથે નવા અનિષ્ટો ભળ્યા. પણ નવા અનિષ્ટોની પાછળ જે પ્રતિબળો જોઇએ તે ન આવ્યા કે ભળ્યા, એથી જે ક્રાન્તિ થવી જોઇએ તે ન થઇ તેથી આ દેશ અતિ પછાત રહ્યો છે અને તેથીજ મહિલા વર્ગ આટલો પછાત રહ્યો છે.

જ્યાં સુધી જરૂરી ક્રાન્તિ, પ્રગતિબળ, તેમજ જરૂરી સામાજિક ફેરફારો નહિ થાય ત્યાં સુધી સ્ત્રી વર્ગ એટલો જ પછાત અને અજ્ઞાન રહેશે. આજે વધુ અંદર જોતા માલુમ પડયું છે કે બહેનોની સર્વ સામાન્ય કુટેવ એ જોવામાં આવે છે કે તેઓ નસીબ, દૈવ વગેરે ઉપર અચળ આસ્થા રાખે છે. અને જ્યારે દુઃખી કે હેરાન થાય ત્યારે પોતાના પૂર્વના પાપ કે વંચિત રહેલી આશાઓ ઉપર દોષ કાઢે છે. આ રીતે આપણી બહેનો પોતાની મુશ્કેલીઓ સામે ઝુમવાને બદલે નસીબને શરણે કે સંસારના સુખ અને દુઃખે સરખાજ જાણવા-સમજી જાય છે.

આપણા ઓસંઘો જો કંઇ કરવાજ ઇચ્છતા હોય, ભારતને મહિલા પ્રવૃતિમાં ઉચ્ચ દરજ્જે લઇ જવા ઇચ્છતા હોય તો તેમને પ્રથમ મધ્યમ અને નીચ કોમની સ્ત્રીઓની મલીન ધરો સાફ કરી, દ્દષ્ટિ ફેરવે-તેમણે તેમની સાચી સ્થિતિનું ભાન કરાવવામાં આવે, અને ઉદ્ધાર તેમજ વિકાસના પથો માટે ક્રાન્તિ ને આવશ્ય પોતાનું શસ્ત્ર માને. અને ક્રાન્તિ માટે ક્રાન્તિકારી દ્દષ્ટિ જોઈએ. અતૂટ ભાવના જોઈએ, અને અખૂટ સેવા જોઈએ. ખાલી વીસમીસદીનો નમાલો પોશાક પહેરી કે પોકળ બોલવાથી ક્રાન્તિકારી થવાતું નથી. આજની મહિલા પ્રવૃતિ જ્યાં સુધી મધ્યમ અને નીચ કોમ બહેનોની દયાદતા અને દરિદ્રતા ફેડવામાં જાગૃત નહિ કરે, સમાજની અરુચિ રુઢિઓ તરફ આંગળી નહિ ચીંદે ત્યાંસુધી શિક્ષિત મહિલા વર્ગો રોજિંદી કલબ કે મિજલસોના કેવળ પ્રસંગોજ બની રહેશે.

સ્ત્રીઓના પ્રદર, લોહીવા, ઋતુદોષ, ગર્ભાશયના રોગો, વંધ્યત્વ વગેરે માટે

અકસીર છે. કિંમત—બાટલી એકનો રૂ. ૧-૪-૦

દવાના વેપારીઓ વેચે છે. ન મળે તો લખોઃ—

ઊંઝા આયુર્વેદિક ફાર્મસી; ઊંઝા (ઉ. ગુજરાત)

સોલ એજન્ટઃ—મેસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું. ગાંધીરોડ; અમદાવાદ

સ્ત્રીનું કર્તવ્ય.

લેખિકા : બ્હેન શ્રી પુરીબાઈ ઉમેદચંદ

હાલના સમયમાં દરેક ઠેકાણે સ્ત્રી વર્ગમાં બે ભાગ માલમ પડે છે. પ્રથમ એક મોટો સમુહ કેળવણી પામ્યા વગરનો જોઈએ છીએ અને તેને લીધે તેઓમાં ઘણીજ ખામીઓ હોય છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ પોતાની શક્તિ ન હોય છતાં ન્યાતવરામાં ઘરના માણસ પાસે ઘણુંજ ખર્ચ કરાવે છે. વળી વ્હેમ વિગેરેમાં એટલી બધી અન્ધ શ્રદ્ધા રાખે છે કે જેથી કરીને તેના ખર્ચમાં કોઇકવાર દેવું કરવું પડે છે. તેવીજ રીતે હાલ સહેજ કેળવણી પામેલી સ્ત્રીઓમાં જોઈએ તો જણાય છે કે તેમાંનો ઘણો ભાગ અવિચારી અને અવિનયી દેખાય છે, સ્ત્રીઓએ રાખવી જોઈતી મર્યાદાને બાજુએ મુકી સ્વચ્છંદપણે વર્તવામાં પાછું વાળી જોતી નથી અને ઘરનું કામ કરવામાં તેઓ નાનમ સમજે છે. આ બંને વર્ગમાંથી કોઈ પણ ઉચ્ચ અને સુખી જીવન ગાળી શકતાં નથી તેથી ઉચ્ચ અને સુખી જીવન ગાળવાને આપણે કેવાં કર્તવ્યો કરવાનાં છે તેનું અવલોકન કરીએ.

કુમારિકા જીવન—બાલ્યાવસ્થા એ જીવનનો ઘણોજ અમૂલ્ય સમય છે. તેમાં આપણે એવી યોજના કરવી જોઈએ કે જેથી આપણી જિંદગીનો અમુલ્ય વખત સુખમય નીવડે. બાળાઓને સુખી કે દુઃખી બનાવવી એ ખાસ કરીને તેના માતાપિતાના હાથમાં છે. બાળાને એક સારી ગૃહિણી બનાવવાને શાની જરૂર છે તે જોઈએ. જન્મથી માંડીને લગભગ બાર વરસ સુધી દરેક છોકરીને માતાપિતાના સહેવાસમાં રહેવાનું હોય છે. આ સમયમાં પ્રથમ તેને શારીરિક કેળવણી આપવાની ખાસ જરૂર છે. જો શરીર સારું હશે તો પોતાનેજ નહિ પરંતુ પોતાના આખા કુટુંબને ઉપયોગી થઈ પડે છે, રોગી માણસ સુખી જીવન ગાળી શકતો નથી એટલુંજ પણ આખા કુટુંબનો ભાર રૂપ થઈ પડે છે.

આ ઉપરથી સર્વને માલમ પડે છે, કે દરેક માણસને તંદુરસ્તી સાચવવાની જરૂર છે, જ્યારે છોકરી સાસરે જાય ત્યારે દરેક કામ પોતાની જાતે સમજણ પૂર્વક ચલાવી શકે એવી કેળવણી આપવી જોઈએ. તેને તેની સાથે થોડું વાંચતાં લખતાં આવડવું જોઈએ, કારણ કે જેથી નવરાશનો વખત નિંદા કુથલીમાં ન ગાળતાં તેનો સારો ઉપયોગ કરે. આ બધાની સાથે તેના કુમળાં મગજમાં ધાર્મિક વિચારો ઠસાવવા જોઈએ કે તેથી તેની વૃત્તિ કોઇ દિવસ નીચ સ્થિતિએ પોચે નહિં.

ગૃહિણી જીવન—કોઈ બાળા પ્રથમ સાસરે જાય ત્યારે માતાપિતાનો સહેવાસ છોડી જવું પડે ત્યારે તેના હૃદયમાં હંમેશ બે પ્રકારની લાગણીઓ ઉદ્ભવે છે; એક તો માતાપિતાને છોડી જતાં ખેદ ઉત્પન્ન થાય છે એ સ્વાભાવીક છે. પરંતુ તેનીજ સાથે નવાં માણસો તેમાં ખાસ કરીને પોતાના પતિના સહવાસમાં આવવાથી આનંદ પણ થાય છે. ત્યાં જઈને તેને પોતાનું વર્તન એવું રાખવું જોઇએ કે જેથી સસરા તરફના માણસોની લાગણી આપણા તરફ ખેંચાય, વડિલ માણસોના કામનો બોજો ઓછો કરી ઘરનો ભાર પોતે ઉપાડી લેવો જોઇએ અને હંમેશ તેમના ઉપર પૂજ્યભાવ રાખવો જોઈએ. કોઈ વખત તેઓ કાંઈ કહે તો તેનો તોછડાઈથી ઉત્તર આપવો નહિ. પોતાની ભૂલ હોય અથવા ન હોય પણ શાંતિથી સહન કરવું. કુટુંબમાં કોઇ માણસ માંદુ હોય તો તેની સારવાર સારી રીતે કરતાં શીખવું. નાનાં બાળકોને પ્રેમથી પાસે બેસાડી નીતિની વાતો કરવી. બાળકોના કુમળા મગજમાં ધાર્મિક વિચારો ઉત્પન્ન થાય એવી યોજના આદરવી. દેરાણી જેઠાણીનો ગમે તેવો સ્વભાવ હોય તો પણ તેના સ્વભાવને મળી જવું અને હેતથી વર્તવું જેથી એમની પ્રીતિ આપણા તરફ દોરાય. સર્વ માણસોને તથા દાસદાસીને તથા ઢોર ઢાંખરને પણ જમાડીને જમવું નવરાશના વખતમાં સરખી સખીઓ ભેગી થઈ બેસે ત્યારે હાંસી મશ્કરી નહિ કરતાં દેશની ઉન્નતિ માટે અથવા

પોતાની જ્ઞાતિને માટે સ્ત્રી કેળવણી માટે ધાર્મિક ચર્ચા કરવી અને આનંદ રહે તેવી વાતો કરવી જેથી સર્વેને સંતોષ થાય, છેવટે તેમના આચાર વિચારને સાનુકુળ થવું એજ સ્ત્રીઓનું ભુષણ છે. કોઈ કર્મને લીધે કોઈ સ્ત્રીને ખરાબ પતિ મળે તો તેમણે તેવે વખતે તેમના ખરાબ વિચારને અનુમોદન ન આપતાં ધીરજથી તેમને સારે રસ્તે લઈ જવા એમાંજ સ્ત્રીઓની શોભા છે. પોતાના બાળકને નિરોગી બનાવવાં તે માતાનું કામ છે. બાળક જ્યાં સુધી પોતાની મેળે સંભાળ ન રાખી શકે ત્યાં સુધી તેને નવરાવવાની તથા સ્વચ્છ લુગડાં પહેરાવવાની કાળજી રાખવી જ જોઈએ. તે ન્હાનું હોય ત્યાં સુધી માતા જેવા સંસ્કાર પાડે તેવા પડે. બાળકોને બહુ દાગીના પહેરાવવા નહિ કારણ કે કોઈ વખત તેની જિંદગીનું જોખમ થઈ જાય છે. જેમ જેમ બાળક મોટું થવા માંડે તેમ તેમ તેના મગજ ઉપર ધાર્મિક કેળવણી આપવી જોઈએ. જો રમત ગમતની અંદર ધર્મ અને નીતિના સંસ્કાર પડયા હશે તો તે બાળક પોતાની સુખી જિંદગી ગાળી શકશે. આત્મોન્નતિ માટે સ્ત્રીઓએ ગૃહકાર્યમાંથી પરવારી પછી સારાં પુસ્તકો વાંચવાની ટેવ રાખવી જોઈએ. સ્ત્રીએ આચાર વિચાર એવો રાખવો જોઈએ કે તેથી સમસ્ત સમાજ આપણા દરેક કામથી સંતોષ પામે.

વૃદ્ધાવસ્થામાં—સ્ત્રીએ પોતાનું એવું વર્તન રાખવું જોઇએ કે પુત્રવધુ પોતાના તરફ માનની દૃષ્ટિથી જુએ, પુત્રી અને પુત્રવધુના દરેક કાર્યમાં વચ્ચે નહિ. પડતાં ચાલતો જમાનો એવો જ થઇ ગયો છે એમ મનમાં ધારી સંતોષ માનવો જોઇએ. તે છતાં જો કંઈ નીતિ વિરૂદ્ધ કામ કરે તો તેમને યોગ્ય શીખામણ આપવી એજ ઘરના વડિલોની ફરજ છે. કોઈ માણસ કંઈ પૂછવા આવે તો તેને સારી સલાહ આપવી. પછી સંસારી કામનો બોજો ઓછો કરીને ધાર્મિક વૃતિમાં મન રાખવું. કારણ મોક્ષનો ખરો રસ્તો એ છે.

પ્રથમ સ્ત્રી કેળવણીની ઉપયોગીતા જણાવ્યા પછી એક ઉત્તમ બાલિકાનું જીવન કેવું હોઈ શકે તે જોયું. પછી ગૃહિણીએ પોતાના નાનકડા ગૃહરાજ્યમાં કેવી વ્યવસ્થા રાખવી જોઇએ કે જેથી સંસાર સર્વે વાતે સુખમય થાય તે સમજ્યા પછી મોક્ષ પ્રાપ્તિને માટે વૃદ્ધાવસ્થા કેવી રીતે પસાર કરવી તે સમજાયું તો હવે અંતમાં એટલુંજ લખવાનું કે દરેક સ્ત્રી જો આ પ્રમાણે વર્તે તો સર્વ સ્થળે સ્નેહ ને શાન્તિનું રાજ્ય પ્રસરે; કારણ સ્નેહ ત્યાંજ સ્વર્ગ છે.

卐

ઉત્તમ પુસ્તકો નો સેટ.

પાંચ પુસ્તકો

ગુજરાતનો નાથ	[મુનશી]	૫–૦
મારુંશ્વર	[સ્ત્રી ઉપયોગી]	૬–૦
નિરંજના	[નિરૂપમાદેવી]	૩–૦
અચલા	[શરદચંદ્રી]	૩–૮
કામસૂત્રમ્	[વાત્સ્યાયન કૃત]	૫–૦
ભાગ ૧ લો	[નવુંજ પુસ્તક]	૨૨–૮

પાંચ સાથે લેનારને રૂા. ૨૦) માં મળે છે.

છૂટક લેનારને છાપેલી કીંમતે

લખો : જીવનલાલ અમરશી મહેતા
પીરમશારોડ, અમદાવાદ

માત્ર મેમ્બરોનેજ મળે છે.
મહર્ષિ વાત્સ્યાન પ્રણિત

कामसूत्रम्

[ભાગ ૧ લો]

જયમંગલાની ટીકા સાથે ગુજરાતી અનુવાદ ૬૦૦ લગભગ શ્લોક સાથે, પહેલી જ વાર આ ગ્રંથ બ હા ર પ ડે છે.

પૃષ્ટ: ૪૦૦ : કિં. રૂા. પાંચ : ટ. ખ. બારઆના

લખો :જીવનલાલ અમરશી મહેતા
પીરમશા રોડ, અમદાવાદ

સાસુ

કટાક્ષ પ્રધાનવલ્લિકા

લેખકઃ શ્રી. નૌતમકાન્ત જે. સાહિત્ય.

હૈયું ખાલી કરવા જેવું તેને કોઈ ઠેકાણું હોય તો તે એક ગોમતી. જ્યારે ઘરમાંથી તેની સાસુ દર્શને જતી ત્યારે તે ગોમતીને પોતાના ઘરમાં બોલાવી કહેતી: 'સવારે પંદર માણસોનાં વાસણ માંજ્યાં. જમ્યા પછી એનો એ ઘસડખોરો પતાવ્યો. હવે આખું ઘર સાફ કરવાનું કહી ગયા છે. તે જાણે છે કે મારી તબીયત સારી નથી; છતાં મને એક મિનિટની નીરાંત લેવા દેતા નથી. અને એમની સાથે [illegible]ચૂકે મારાથી કાંઈક બોલી જવાય છે તો, મારે અરધા કલાક સુધી મારાં પિયરિયાંની નિંદા સાંભળવી પડે છે. હું રસોઈ કરું છું તેમાંથી દરરોજ તે ભુલો કાઢે છે. મને વાસણ માંજતાં આવડતું જ નથી, એમ તો તે દિવસમાં આઠ વાર બોલે છે. મારાં માબાપ ઢોર જેવાં છે અને હું તેમના કુટુંબમાં ભાર થઈને આવી છું, એમ તો તે અનેકની આગળ કહ્યા કરે છે. એવો એક દિવસ કે એક રાત જતાં નથી કે જે દિવસે કે રાતે એમણે મારી ખામીઓ ગાઈ ન હોય. મારા કુટુંબીઓની હલકા શબ્દોમાં બદબોઈ કરી ન હોય.'

આટલો ઉભરો ઠાલવ્યા પછી ગંગા હતાશ થઈ એક વાક્ય બોલતી: 'વહુના દોષ ખોળવાની ટેવ સાસુમાંથી શું ક્યારેય નહિ જાય?'

અને તરત જ તે ઘર સાફ કરવા માંડતી. થોડીવારે ઉદ્વેગ વધી પડતાં ગંગા ગોમતી આગળ આવી વલોપાત કરતી: 'બેન! ભગવાન સાસુના હૃદયમાં દયા ક્યારે આવશે!'

જવાબમાં ગોમતી બોલી: 'દુનિયામાં સાસુ જેવી જુલમી શક્તિ બીજી એકેય નથી.'

આ જવાબ સાંભળવાથી ગંગાને શાંત્વન મળતું. દરરોજ આવે પ્રસંગે પંદર પંદર મિનિટે ગંગા ગોમતી આગળ આવી પોતાની હૈયાવરાળ ખાલી કરતી અને ગોમતીને મોંએથી— 'સાસુ જેવી જુલમી શક્તિ બીજી એકેય નથી.' આ જવાબ સાંભળી સંતોષ મેળવતી.

× × ×

વર્ષોને વહી જતાં વાર લાગી નહિ. ગોમતી અને ગંગા અનેક પ્રસંગે જૂદાં પડ્યાં હશે. સમય સંજોગને આધિન થઈ પડોશી મટ્યાં હશે. દરેક બેનપણીએ પોતાના સગાંસંબંધીને ત્યાં આવેલો લગ્ન પ્રસંગ ગાળ્યો હશે. કેટલાય આનંદના ને કેટલાય શોકના પ્રસંગો આવીને વિસ્મૃત થયા હશે.

જૂની વાતો કોઈને યાદ રાખવી પડે છે? એવી વાતો યાદ રહી હોય તો પણ શું—એનો કાંઈ અર્થ છે? ગોમતીની યાદશક્તિ અજબ હતી. તે તેના નાનપણના દિવસોય ભૂલતી નહિ.

ગંગાને છોકરો થયા પછી તેની સાસુ મરણ પામી. છોકરો ચાર વર્ષનો થયા પછી ગંગા બીજા છોકરાની મા થઈ. દરેક શુભ પ્રસંગે ગોમતી તેને ત્યાં આવતી.

ગંગા અને ગોમતી વચ્ચે કદી પણ કંકાસ થયો નહોતો. બંને વચ્ચે ક્યારેય પણ મતભેદ પડ્યો નહોતો. દૂધ અને પાણી વચ્ચે જેટલો મેળ હોય છે તેવો જ આ બન્ને બેનપણીઓ વચ્ચે હતો; આજકાલથી નહિ, પણ વર્ષોથી.

કેટલાક વખત પૂર્વે ગોમતી ગંગાનો પડોશ છોડી કેટલેક દૂર રહેવા ગઈ હતી. ઘણા વખત સુધી તે દૂર રહી હતી. ગંગાના મોટા છોકરાના લગ્નનો સમય આવ્યો એ વખતે ગંગાએ ગોમતીને પોતાની પાડોશમાં રહેવા આવવાનો આગ્રહ કર્યો.

ગોમતી બોલી: 'બેન, તારી પડોશમાં જેટલાં ઘર છે તે બધાં વધારે ભાડાનાં છે. જે વખતે હું તારી પડોશમાં રહેતી હતી તે વખતે મારા પતિની આવક સારી હતી. આજે મારો પતિ માંડ માંડ દસ રૂપિયા કમાઈ શકે છે. આટલી નાની આવકમાંથી બે-અઢી રૂપિયા જેટલું ભાડું અમે શી રીતે ભરી શકીએ!'

ગંગાનો પતિ મહીને પચાસ-સાઠ રૂપિયા કમાતો અને ઘરમાં ગંગાનું જ ચલણ હતું. આ બીનાથી ગોમતી જરાય અજાણ નહોતી.

સહેજ વિચારી ગંગાએ ગોમતીને કહ્યું, 'આમ પણ તમે એક રૂપિયો તો ભરો છો. અમારી પડોશમાં રહેવા આવો તો તમારે અઢી-ત્રણ ભરવા પડે.—વારુ, જો તમે અહીં રહેવા આવો તો દર મહીને હું તમને બે રૂપિયા આપું.'

—તે પછી ગોમતી તેના પતિને સમજાવી ગંગાની પડોશમાં રહેવા આવી.

★

ગંગાના મોટા છોકરાનાં લગ્ન થયાં. પુત્રવધૂ ઘેર આવી. થોડો સમય જાણવા જેવું કાંઈ જ બન્યું નહિ. બનતું હતું એટલું જ કે ગંગા દરરોજ ગોમતીને પોતાના ઘરમાં બોલાવી બેસાડતી, પોતાના પતિના ને પોતાના પૂર્વભવના પુન્યની કલ્પિત કથા કહે જતી. એ બધું ય ગોમતી હોંશથી સાંભળ્યે જતી અને એના બદલા તરીકે ગંગા કનેથી દર મહીને તેને બે રૂપિયા મળ્યે જતા.

એક દિવસે ગંગા પોતાના આંગણામાં બેઠી બેઠી પોતાના બીજા છોકરાના લગનની કલ્પના કર્યે જતી હતી. મોટા છોકરાની વહુ પિયરથી ગઈ કાલેજ સાસરે આવી હતી—તે ઘરની અંદરના ઓરડામાં રસોઇ કરતી હતી. ગોમતી આજે કાંઈક મોડી આવી.

'બહુ મોડું થયું, આજે?'

'હા, સહેજ માથું દુઃખે છે.'

'ચા પીઓ. ઉતરી જશે.' કહીને તરત જ ગંગાએ વહુને હાક મારી: 'વહુ! બે કપ ચ્હા મૂકો.'

અંદરથી જવાબ આવ્યો: 'પાંચ વાગવા આવ્યા છે. ચ્હા મૂકીશ તો રસોઇને મોડું થશે.'

આ જવાબ સાંભળતાં જ ગંગાના મોં પર ક્રોધની ઉગ્રરેખાઓ પ્રસરી. તેણે ગોમતી સામે જોઈ કહ્યું; 'સાંભળ્યું!– કેવો તુમાખી ભર્યો જવાબ આપ્યો!'

ગોમતી બોલી: 'જવા દો બેન! મારે ચ્હા પીવી નથી.'

'પણ મારે પીવી છે.' ગોમતી મોટેથી ગાજી ઊઠી: 'ચાનો સવાલ નથી; પણ આ તો જવાબ આપવાની વાત છે. સાસુની સામે આવો તે જવાબ અપાતો હશે!'

તરત જ તે ઉભી થઈ, પોતાના હાથ નીચેના ગુલામને તુચ્છકારથી હુકમ કરતી હોય તેમ બોલી:

'સાંભળે છે કે કાન ફૂટયા છે?'

"સાંભળું છું, બાઈજી! સાંભળું છું.'

'છપ્પરપગી! અહીં ડોકાવાને બદલે અંદર જવાબ શું આપ્યે જાય છે!'

'બાઈજી! આ આવી,' બોલતી વહુ રસો-માંથી બહાર નીકળી સાસુ સામે આવી ઉભી રહી

'શું રાંધે છે?'

'હજી હમણા જ દાળને આંધણ દીધું.'

'અત્યારસુધી શું કરતી હતી!'

'ભાત વીણ્યા. શાક સમાર્યું.—'

'મોંએથી તડતડ જવાબ ફેંકયે જાય છે. પિ-રમાં વિવેક શીખી કે ભાંડણ?– જેવાં માબાપ-જે દીકરી.– માબાપમાં જ કયાં વિવેક બળ્યો છે તારામાં હોય!'

વહુએ મૂગે મોંએ સાંભળ્યા કર્યું. સાસુ બોલ-બંધ પડી કે તરત જ તેણે પૂછયું: 'તમે કહે હો તો ચ્હા મૂકું.'

'અરે, પણ હું કહેતી નથી ત્યારે શું ચિં-કારું છું!'

આ જવાબ સાંભળી વહુએ જવા માંડયું. જ પહેલાં બોલી ગઈ: 'ચ્હા લાવું છું.'

તે ગયા પછી ગંગાએ ગોમતીને ઉદ્દેશી પોતા હૈયા વરાળ કાઢવવા માંડી: 'હજી તો ગઇ ક પાછી આવી છે. એટલામાં તો એણે મારું 'અ લોહી ચૂંસી લીધું.'

" થોડીવારે વહુ ચ્હા લઈ આવી. સાસુએ બ શકે તેટલો બળાપો કર્યો.

ગોમતી કાંઈ પણ બોલી નહિ.

વીસ-બાવીશ દિવસ જતા રહ્યા તે પછી ર દિવસે બપોરના બે વાગે વહુ વાસણ માંજી ઘર અંદરના ઓરડામાં સુતી હતી. એ વખતે ગોમ બહારથી આવી. ગંગા તેની રાહ જ જોતી હતી.

'આજે વહુને તાવ આવ્યો છે.'

'સાચે જ?'

'શું પથરા સાચું. એ શૂર્પનખા મને ઉ બનાવે છે. સવારમાં કાંઈ નહોતું અને જમ્યા પ તાવ આવી ગયો? ખાતી વખતે કશું થયું નહિ બાજરની દાબડી ખૂટી ગઈ છે. એમ ભાન થતાં ગંગાએ વહુને પોકારી; 'અહીં એય, અહીં મર

પ્રેમ ઝરણાં, અને એ પ્રેમ ભર્યા હૃદયને શું મોહ જ્વાળા ફક્ત એકજ પળમાં ભસ્મ્ કરી શકે છે. હા, જ્વાળા અને તે પણ અગ્નિની જ્વાળા જેવીજ મોહની જ્વાળા, પછી ભસ્મતો થાય જ ને ? શું સાચા દીવ્ય પ્રેમની જ્યોતને પવનનો ઝપાટો એક પળમાં જ બુઝાવી શકે છે. (એવામાં લતા સાથે કુસુમનો પ્રવેશ.)

કુસુમ—કેમ, સુધાભાભી, લતા કહે છે કે તમે આજે રડતાં હતાં, સાચી વાત ?

સુધા—લતા કેવી જુઠ્ઠી થઈ ગઈ છે. હું તો કંઈ રડતી નો'તી, પણ હમણાં તમે ગાયું તે સાંભળીને તો જરૂરજ રડવું આવે, કેમ ખરુંને !

કુસુમ—મારા ગાયને રડો તેવાં પોચાં નથી તો, પણ શરદભાઈના પ્રેમાળ શબ્દો સાંભર્યાં હશે.

સુધા—સાંભરે તો ખરાજને, કુસુમબેન, અમારા લગ્ન થયાં, તે દિવસે મને લાગ્યું હતું કે મારા જેવી સદ્ભાગી કોઈ નહીં હોય, કારણ કે તમારા ભાઈનો અખૂટ વ્હેતો ઝરો, અને અમારું પરસ્પરનું આકર્ષણ વિચારોને ભાવનાઓનું ઐક્ય, આવા આવા સુમેળને લઈને અમારા જીવનમાં હંમેશ પ્રેમની છોળો જ રેલાયલી રહેતી હતી, પણ કોણ જાણે કયા પાપે, આજ તો એ બધુંય સંભારવાનું રહ્યું છે. કુસુમબેન, સ્વપ્ને ખ્યાલ નહોતો. કે એમનો સાચો પ્રેમ, એમના જ શબ્દોમાં કહું તો, 'જગતની સર્વ સમૃદ્ધિ એક પલ્લે, અને બીજે પલ્લે મારી સુધા.' હા. (આ બોલતાં સુધાનો કંઠ ગળગળો થાય છે.) તેના આજે આ દુર્દશા થવાની છે, અરે ! તેને આજે આવી અસહ્ય વેદના રહેવાની છે, બેન, હૃદયના ચૂરા થઇ રહ્યા છે. હાય. તમે સાચુંજ ગાયું.

તુટયાં જ્યાં પ્રેમબંધન ત્યાં, જખમકારી દીલે થાવે.

કુસુમ—સુધાભાભી, હૃદય તમારું તુટયું છે. પણ વેદના તો અમને એ થઇ રહી છે. અરેરે, કાંઈજ ઉપાય કામ ન લાગ્યો, હવે તો તમારે ઝંખી ઝંખીને જીવન વિતાવવું પડશે.

[પ્રિતિની વેદીમાં બલીદાન આપનું બનશે.

(એવામાં એક તરફથી સુરેશ, સરલા, બીજી તરફથી હાર પહેરેલાં નવદંપતિ.)

(શરદ અને રસીકા પ્રવેશે છે.)

સુરેશ—લતા, ઓ લતા, આવ. દીકરી, તું મારી પાસે આવ, આજથી મારી લાડીલી લતા, તું મારી જ દીકરી છું હોં.

લતા—સુરેશકાકા આજ તો મોટી બહેન રડતાં હતાં.

સુરેશ—કુસુમ, તમે આવ્યાં છો કે ? લતાનું કહેવું સાચુંજ છે. એની મોટી બેનનાં આંસુનો અભિષેક આજ તો નવદંપતિપર થવો જોઇએ, એને તો હવે આંસુથીજ હૃદયની આગ હોલવવી રહીને !

સુધા—નહિં, નહિં, સુરેશભાઈ હું એમનું અમંગલ કદી નહિ ઈચ્છું, અને એમના માર્ગમાં કંટક રૂપ નહિ થાઉં. પણ તે પહેલાં (રસીકાને પગે પડીને) બેન રસીકા, મારે તને, મારા શરદને કોઇ રીતે ઓછું આવવા ના દઈશ, અને મારાથી અધુરા રહેલા એમના કોડ તું પુરજે, પરંતુ હે પ્રભુ! મારે તો જન્મોજન્મ 'त्वमेवभर्ता नच विप्रयोगह्:'

કુસુમ—(ભેટાડતી) અરે, અરે, સુધા ભાભી ?

સરલા—(સાથેજ) સુધાબેન.

સુરેશ—સરલા તું એમને અહિંથી લઈ જા.

(સરલા સુધાને લઈ જાય છે. કુસુમ સુરેશને કહે છે)

કુસુમ—સુરેશભાઈ આ ઘરમાં તો સુધાભાભી નહીંજ જીવી શકે.

સુરેશ—અરે, અહીં એને રહેવાનું શા કાજે ? જે શરદ એનું જીવન સર્વસ્વ તે તો પરાયો થયો, એ કયા કારણે અહીં રહે. એનું જીવન તો ઝેર થઈ ચુક્યું.

ભરી પ્યાલી ઝહર કાતીલ, દીધું પ્રેમાળ ભામાને,
અરે એ બેવફા પ્રિયતમ ઢળી છે બીજી શ્યામાને.

આજે તો સુધા મારે ઘેર આવશે, કાલે વિનોદ આવી પહોંચશે, અને એને તેડી જશે. આજ સુધી તો એ હઠ કરીને રહ્યાં, બાકી તો વિનોદ કયારનોએ તેડી ગયો હોત.

કુસુમ—સુરેશભાઈ, તો આપણે હવે શા કાજે અહિં ખોટી થવું ? પાછાં કંટકરૂપ લાગીશું. કેમ, રસીકા તને તો અમે કંટકો લાગીએ છીએ, માર્ગમાંથી કાંટા વીણી રહીશ, ને જ્યાં નિષ્કંટક લાગતા પંથે પળીશ, ત્યાં તો કો'ક તારા જેવો જ ધુળમાં ઝેરી કંટક વાગશે ને તેની વેદના જીવનભર સાલશે,

આજે તો તેં મારાં સુધાભાભીનું સ્થાન ઝુંટાવી લીધું છે. પણ આવતી કાલ એવી ના ઉગે કે તારૂં સ્થાન મારા જેવી કો'ક ઝુંટાવી લે, તે જરા સંભાળજે. શરદભાઇ તો કળી કળી ભટકે એવા છે; હોં!

(જયાબા પ્રવેશે છે. અને વિસ્મીત્ સ્વરે)

જયાબા—ઓ હો! શરદ આજતો કંઈ હારતોરા પહેરી દીધા છે ને, કેમ કંઈ નવી કમાણી કરી છે કે શું! (સરલા આવે છે.)

સુરેશ—જયાબા, આ નવી કમાણી લઈને તો આવ્યા છે. જોઇ નહિં (વ્યંગમાં) જીવતી, જાગતી, હાલતી, ચાલતી, લટક, મટક પુતળી, ઉપરથી રૂપાળી પણ અંદર તો હૃદય કાળું મેશ, એવી એ રસિકા છે. તમારી તો નવી પડોશણ ઓળખી લ્યો, એ પરાક્રમી છે. કે એક નિર્દોષ પ્રેમાળ, ને વિશ્વાસુ સુધાના જીવનની સુધાના રૂપ શરદને વિશ્વાસઘાતી બનાવી હરાવી આજે એ એજ શરદની સહચરી, અરે, જીવનસંગિની બની આવી છે.જોઇ લ્યો એ કલંકિનીને.

જયાબા—અરેરે, તેં તો ભણતર વગોવ્યું ને તારાં માબાપની આબરૂ ધૂળધાણી કરી, તારૂં સ્ત્રી હૃદય તને એક સ્ત્રીના હૃદયનો ચુરો કરતાં અટકાવી ન શક્યું? તારા જેવી કળુ કલંકિનીના હૃદયમાં આ બાળકી લતાએ ન ખટકી? અરે! તું એ વિચારે પણ ના અટકી, કે આજે સુધાને પટકી, તો કાલ સવારે મારૂં ભાવિ શું? ધીક્કાર છે તને તારા સંસ્કારોને.

સરલા—અરે, જયાબા આ પાષાણીને પ્રેમની વાસના જાગૃત થઈ તો એ ભાન કાં ન આવ્યું કે સુધાની જગા મારી હોત તો?

કુસુમ—સરલાબાઈ, એ તો પાષાણ હૃદયી છે. ને શરદભાઈ પણ ખરા મોહાંધ, સ્વછંદી, ને બેવફા છે, કે સુધાભાભીનો નિર્મળ પ્રેમ, નિસ્વાર્થ સેવા એ બધું ય વિસર્યા ને આજે મારા સુધાભાભીનું જીવન ખારૂં કરતાં લેશ પણ અચકાયા નહિં.

જયાબા—અરે, બેન, કળજુગ છે. નહિં તો આવો અન્યાય તો પ્રભુજ સહન ના કરે, આવાં માનવી ભૂમીને ભાર રૂપ છે. અરેરે, નિરપરાધી રાંક સુધા દંડાઈ ગઈ.

સુરેશ—શરદ, તને શું કહું! તારે ને મારે આજથી છેલ્લી સલામ, મારો શરદ તો શરદના ચંદ્ર જેવો નિર્મળ હોય, એની ધવલચાંદનીમાં તો એક બુંદ પણ કાળું ન છુપાય. અને શરદના ચંદ્રની નિર્મળ ચાંદનીથી તો જગતમાં સુધા રેલાઈ રહે, જો, તારી સુધા એવીજ હતી. તેં તારૂં નામ લજાવ્યું છે. ને...ને...સદાનો કલંકિત બની આજે તું કલુષિત જીવન જીવવા પગલાં ભરી રહ્યો છે. તારા જીવનમાં રસ સુકાય, સુકારણ જેવું હૃદય બની જાય, મોહજવાળા શમે, તે પળે મને સંભારજે, ત્યાં સુધી તો રામ રામ.

કુસુમ—રસીકા, શરદભાઈ, પડોશમાં રહેશો પણ કદીય આશા નાસવેશો કે કુસુમ પાણી પાય, કુસુમની કોમળતા તમારા જેવાં વિશ્વાસઘાતી ને નિર્દોષના જીવનનો નાશ કરનાર વ્યક્તિઓ કાજે નથી. એ હૃદયપટે કોતરી રાખજો. અને સાથે સાથે એ પણ કે—

જુનું સોનું સહુ કહે છે, નવાની નવદિન નવાઇ;
સુસંસ્કારો જુનું શોધે સુજનની એજ દુહાઇ.

તમે જુના છો, તમારો પ્રેમ ભરી ભરીને સુધાને સીંચ્યા પછી તમે ક્યાં સુધી રસિકાને સંતોષી શકશો, મોહનો ઉછાળો શમે ત્યાં સુધી, પછી પસ્તાવું પડશે, તે સમયે આ સભારજો.

પડદો પડે છે.

સમાપ્ત

ભેટ પુસ્તક::

નિરંજના

ચાલુ સાલનું ભેટ પુસ્તક બહાર પડી ગયું છે. જેમ ગ્રાહકો તરફથી રજી૦ ખર્ચના ત્રણ આના આવે છે તેમ રવાના કરવામાં આવે છે. ગ્રાહક નંબર લખતા રહેશે. તે વગર પુસ્તક મોકલવામાં ઢીલ થશે.

આરંઘર

આ પુસ્તક સ્ત્રી ઉપયોગી છે. અમુક બ્હેનોની માગણી થઈ તેથી છે ગ્રાહક બ્હેનોને રૂા. ૦ા માં ભેટની બદલીમાં આપવામાં આવે છે. જેમને જોઇએ તેમણે મંગાવી લેવું. —મંત્રી

સ્ત્રી સમાચાર

કાલ્બો : ડૉ. મેરી મોન્ટેસરી જેઓ કાલ્બોમાં નર્સીંગ હોમમાં બીમાર છે, તેઓ સારી પ્રગતી કરી રહ્યા છે.

×

પ્રાણગઢ : પંજાબમાં હિન્દુ જાટ કોમમાં સૌથી પ્રથમ બી. એ. બી. ટી.ની પરીક્ષા પસાર કરનાર કુ. જસબીર કૌર ગ્રામ કલ્યાણ કાર્ય અંગે તાજેતરમાં અહીં (અમદાવાદમાં) આવ્યાં છે.

×

સાદરા : સંયોજીત વિસ્તારના એક રાજ્યના ઠાકોરે એમના ત્રીજીવારનાં પત્નીને સગર્ભા અવસ્થામાં કાઢી મૂકેલાં. હવે એમને પુત્ર થયો છે અને આ પુત્રના [illegible] પોષણ માટે ઘટતું કરવા [illegible] પિતા તરફથી લાગતાવળગતાઓ પાસે દાદ મંગાઈ રહી છે. (સંદેશ)

×

સીમલા : મહાત્મા ગાંધીજીનાં આશ્રમવાસી મીરાં બહેન આજે થોડા સમય માટે અહીં આવી પહોંચ્યાં છે.

×

માદામ ચાંગકાઈ શેક પોતાની માંદગીની સારવાર કરાવવા માટે ટૂંક વખતમાં અમેરીકા જનાર છે.

×

અમરેલી તાલુકાના ચકરગઢ ગામે એક કણબણ સ્ત્રીએ પોતાના ત્રણ માસના કુમળા બાળકને અફીણ પાઈ પોતે કુવામાં પડી આપઘાત કર્યો છે.

×

વડોદરા રાજ્યમાં એક પત્ની હયાત હોય તો બીજી સ્ત્રી કરવાની મનાઈ છે. જ્યારે ધારી મહાલના ભલગામના કણબી મનજી દેવરાજે એક પત્ની હયાત હોવા છતાં બીજી સ્ત્રી કરી જેથી આગલી પત્ની બાઈ ગોમતી ડાહ્યાએ પોતાના ધણી સામે ધારીની કોર્ટમાં ફોજદારી ફરીયાદ નોંધાવી છે. બાઈની ફરીયાદ એવી છે કે પોતાનો ૧૫ વર્ષનો સંસાર ચાલ્યો અને પાંચ સંતાન થયાં છે, પરંતુ ખુબ કમાણીના કારણે હવે હું ગોઠતી નથી, જેથી મને માર મારી કાઢી મૂકવામાં આવી છે.

×

દાહોદ : જંગલમાંની લાકડાં કાપી લઈ જતી એક સગર્ભા ભીલ સ્ત્રીને એક કોન્સ્ટેબલે બજારમાં લાકડી મારતાં બાઈને દર્દ ઉપડયું હતું અને એજ સ્થળે બે બાળકોનો જન્મ આપ્યો હતો. બાઈને હોસ્પીટલમાં ખસેડવામાં આવી છે. કોન્સ્ટેબલ નાસી ગયો છે.

×

સુધારાવાળો

લેખક : " દે. "

એક શહેરમાં પત્થરનો પાકો રસ્તો હતો. આ રસ્તામાં અનેક ઝીણા ઝીણા પત્થરો એકબીજા સાથે દબાઈને રહેલા હતા. આમાંનો એક જુવાનીયો સુધારાવાળો હતો. એને આમ સંબંધીઓ સાથે ભચડાઈને ધરને ખૂણે ભરાઈ રહેવાનું ગમતું નહોતું. એટલામાં એક ગાડું આવ્યું અને આ નાનો પત્થર છુટો પડયો. એને આનંદ થયો.

એ રસ્તે એક છોકરો જતો હતો. એની નજર આ પત્થર ઉપર પડી, અને એણે તે ઉપાડી લીધો.

પત્થરે વિચાર્યું: મારે મુસાફરી કરવી હતી તે મળી. આપણે દૃઢ ઇચ્છા કરીયે તે ફળ્યા વિના રહેજ નહિ.

છોકરાએ પત્થર ઉપાડીને એક પર તરફ ફેંકયો.

પત્થરે કહ્યું: મારે ઉડવાની ઇચ્છા હતી તે પાર પડી.

પત્થર તો ફડાક કરતો બારીના કાચ સાથે અથડાયો. કાચ તુટયો. તુટતા તુટતા તે બોલ્યોઃ જોતો નથી તું શું કરે છે ?

પત્થરે કહ્યું: મારા માર્ગમાંથી તારે દૂર રહેવું હતું. મારા માર્ગમાં કોઈ આવે તે મને ગમતું નથી. મારી સગવડ સૌએ સાચવવી જોઈયે.

પત્થરતો પલંગ પરની સુંવાળી પથારી પર જઈને પડયો તેણે વિચાર્યું: અહા હું ફર્યો. હું ઉડયો. હવે અહિં આરામ લઈશ.

થોડીવારમાં એક નોકર આવ્યો. પથારીમાં પત્થર જોઈને, તેણે તે ઉપાડયો અને બહાર ફેંકી દીધો. જઈને પાછો તે હતો ત્યાં ને ત્યાં જ પડયો.

પોતાના જુના સાથીઓને જોઈને તે બોલ્યોઃ રામ, રામ, ભાઈઓ. હું જરા પેલી હવેલીમાં મળવા ગયો હતો. પણ ત્યાં ગયા પછી મને લાગ્યું કે ધનવાન લોકોમાં મને કાંઈ રસ પડતો નથી. મારૂં હૃદય તો જનતા માટે તલસતું હતું. એટલે હું તમારી પાસે પાછો આવ્યો છું.

(એક રશીયન વાર્તા ઉપરથી)

ઘર ઘર દીવડા પ્રગટાવો
ઘર ઘર તોરણીયા બંધાવો
માના નોરતા આવ્યા

ડી. એ. ૧૧૪૫૭

શ્રીમતી જ્યોત્સ્ના મહેતા
અવિનાશ વ્યાસકૃત
ગરબા રજુ કરે છે.

શ્રીમતી સુલોચના વકીલ અને પાર્ટી

ડી. એ. ૧૧૪૫૯

આવોને સખી ઝુલે ઝુલીએ લગીર
નાચે, નાચે, નાચે અનીલની લ્હેરે-
જળ તરંગો.

નવરાત્રના દિવસોમાં
ગરબે ઘુમતી ગુજરાતણો

માટે

યંગ ઇન્ડીયા રેકર્ડ

ના

સંચાલકો રજુ કરે છે.

YOUNG INDIA

આજનો યુગધર્મ
સમજાવવા
માટે

નવયુગની નારી

ભાગ ૧-૨

ડી. એ. ૧૧૪૫૮

રેકર્ડ ૫૨

હરિશંકર જાની અને પાર્ટી

મારફત
આવી પહોંચે છે.

શ્રીમતી કુસુમ શાહ

ડી. એ. ૧૧૪૬૦

ગંગાને યમુના તટપર મહુલી
બંધાવો
મીઠી મીઠી વાગે એની વાંસલડી
દ્વન્દ ગીતો રજુ કરે છે.

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ
મેન્યુફેક્ચરીંગ કં. લિ૦

૧૧૦, મેડોઝ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૧

ધી ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એન્ડ પ્રુડેન્શીઅલ એસ્યોરન્સ કંપની લીમીટેડ.

ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એસ્યોરન્સ બીલ્ડીંગ, ચર્ચગેટ સ્ટેશન સ્હામે,
કોટ, મુંબઈ.

સ્થાપના : ૧૯૧૩

પ્રમુખઃ—**સર ચીમનલાલ સેતલવાડ,** કે. સી. આઈ. ઈ.

૧૯૪૩ ની આખરે પૂરું થએલું નવું કામ રૂ. ૧,૩૫,૦૦,૦૦૦
૧૯૪૩ ની આખરે વીમાનું ફંડ આસરે રૂ. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦

વીમાની આકર્ષક અને વીવીધ યોજનાઓ :—
ખાસ વિશિષ્ટતાઓ :—

લડાઈના જોખમ સ્હામે વધારાનું પ્રીમીઅમ લીધા સિવાય રક્ષણ
કાયમી અપંગતા સાબીત થતાં ભવિષ્યનાં પ્રીમીઅમ માફ
દાવાની સત્વર પતાવટ
વાર્ષિક પ્રીમીઅમ પર ૨॥ ટકા વટાવ

વધુ વિગત માટે લખો:—
કેશવપ્રસાદ છો. દેસાઈ, જનરલ મેનેજર.

The Industrial & Prudential Assurance Company Ltd.

ગુજરાતના ચીફ એજન્ટસ :—
ગુજરાત એજન્સી, ભદ્ર, અમદાવાદ.

ધી ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એન્ડ પ્રુડેન્શીઅલ એસ્યોરન્સ કંપની લીમીટેડ.

ઇન્ડસ્ટ્રીઅલ એસ્યોરન્સ બીલ્ડીંગ, ચર્ચગેટ સ્ટેશન સ્હામે,
કોટ, મુંબઈ.

સ્થાપના : ૧૯૧૩

પ્રમુખઃ—**સર ચીમનલાલ સેતલવાડ,** કે. સી. આઈ. ઈ.

૧૯૪૩ ની આખરે પૂરું થએલું નવું કામ રૂ. ૧,૩૫,૦૦,૦૦૦
૧૯૪૩ ની આખરે વીમાનું ફંડ આસરે રૂ. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦

વીમાની આકર્ષક અને વીવીધ યોજનાઓ :—

ખાસ વિશિષ્ટતાઓ :—

લડાઇના જોખમ સ્હામે વધારાનું પ્રીમીઅમ લીધા સિવાય રક્ષણ
કાયમી અપંગતા સાબીત થતાં ભવિષ્યનાં પ્રીમીઅમ માફ
દાવાની સત્વર પતાવટ.
વાર્ષિક પ્રીમીઅમ પર ૨॥ ટકા વટાવ

વધુ વિગત માટે લખોઃ—

કેશવપ્રસાદ છો. દેસાઈ, જનરલ મેનેજર.

The Industrial & Prudential Assurance Company Ltd.

ગુજરાતના ચીફ એજન્ટસ :—

ગુજરાત એજન્સી, ભદ્ર, અમદાવાદ.

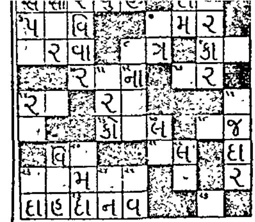

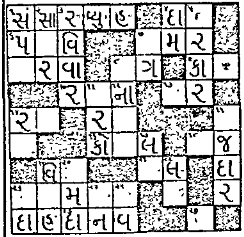

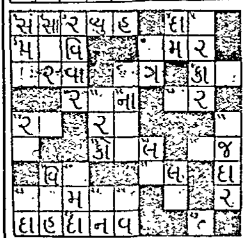

'સંસાર' હરીફાઈની સર્વ શરતો-નિયમો મને કબૂલ મંજુર છે. અમદાવાદના મે. કલેકટર સા. મંજુર કરેલી હરીફાઈ.

નામ ______

ઠેકાણું ______

ગામ ______

મેં મારા નામે કુલ પ્ર. પત્રો.....ભર્યા છે.
મેં મારી પ્રવેશ ફી...........થી મોકલી છે.

એકંદરે ઇનામો

રૂ. ૭૦૦

પ્રવેશ ફી ફક્ત ૪ આના

એકજ નામે ભરવાના પ્રવેશ પત્રોનો કોઠો

૧ પ્ર. પત્ર	રૂા. ૦-૪-૦
૨-૩ ,, ,,	રૂા. ૦-૮-૦
૪ ,, ,,	રૂા. ૦-૧૨-૦
૫,૬,૭,૮	રૂા. ૧-૦-૦
૧૬ ,, ,,	રૂા. ૨-૦-૦

બંધ તારીખ ૧૦-૧૧-૪૪	પહેલું ઇનામ રૂા. ૩૦૦
સાચો ઉકેલ ૧૫-૧૧-૪૪	બાકીનાં ઇનામો રૂા. ૪૦૦
પરિણામ ૨૦-૧૧-૪૪	કુલ ઇનામો રૂા. ૭૦૦

ચાવીઓ આડી

૧ ...ની હરીફાઈ જનતા સમક્ષ પહેલી જ વાર રજુ થાય છે.

૪ કેટલાક રાજાઓ.....પ્રત્યે શું દુર્લક્ષ નથી કેળવતા?

૬ 'પગરિ' 'પગવિ' કે 'પયવિ' વિચારો.

૭ આવો માણસ ખરેખર દયાને પાત્ર છે.

૮ જેને...નથી એવા એકલા માણસને રિદ્ધિ સિદ્ધિ હોય તો પણ શા કામની?

૯ પરમા...નું ધાર્યું થાય તે આજકાલના કેટલાક યુવાનોને પસંદ નથી.

૧૦ ભૂસ.

૧૩ ઓચિંતો...આવે ત્યારે મજબુત દીલવાળો માણસ પણ સહજ ગભરાઈ જાય છે.

૧૪ ...વિના જીવન સંપૂર્ણ રીતે સુખી અને આનંદમય ક્યાંથી બને?

૧૬ વસંતમાં...સ્વરોથી ગૂંજિત ઉપવન કોને ન ગમે?

૧૮ અસલના રાજાઓ...ને ખાતર મહાન યુદ્ધ ખેલતા અચકાતા નહિ?

૧૯ આકાશ.

૨૨ સંગીત નિષ્ણાતો ગાવામાં...ને વધુ મહત્વ આપે છે.

૨૬ રાક્ષસ.

૨૭ આપને ઇનામ મળશે એના જવાબમાં આપ ચોક્કસપણે...કહી શકશો નહિ.

ઉભી ચાવીઓ

૧ ...વાળો માણસ કેટલીકવાર ધાર્યું કરી શકે છે.

૨ ...ની મહત્તા કોને માન્ય નથી?

૩ સામાન્ય રજાનો દિવસ.

૪ અહીં "પૈસા" આપેલ છે.

૫ જ્યારે એક મોટું સામ્રાજ્ય નાના નાના રાજ્યોમાં વહેંચી નાખવામાં આવે ત્યારે દરેક રાજ્યને પોતાની સલામતી માટે ખાસ...ની જરૂર પડે છે.

૭ નાટકની સફળતાનો આધાર તેના મુખ્ય...પર રહે છે.

૧૧ ઘણો જ ખાટો રસ.

૧૨ ...લાગે તેવો અભિનય અંદર જીવનમાં શા કામનો?

૧૪ ...જણાવી વસ્તુઓની ખરી કીંમત તો તેનો ઉપયોગ કર્યાથી થાય છે.

૧૫ તેનો સ્વભાવ સાધારણ રીતે કડક મનાય છે.

૧૭ વેલ.

૧૯ ગરીબ કે તવંગર સૌને તેની એકસરખી વધતી અસર થયા વિના રહેતી નથી.

૨૦ મરાઠી સુંદર સ્ત્રી.

૨૨ સામાજિક વહેવારોમાં સ્ત્રી પુરુષોને તેની સરખી જરૂર છે.

૨૩ આવા માણસને જિંદગીના અટપટા પ્રસંગોમાં ઝાઝો રસ હોતો નથી.

૨૪ શ્રીમંતોને ત્યાં તેની ઝાઝી કિંમત હોતી નથી.

૨૫ પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓનો... વધારે મધુર ગણાય છે.

" સંસાર હરીફાઈ " પીરમશા રોડ—અમદાવાદ.

'સંસાર' હરીફાઈ

આપની પાસે આ હરીફાઈ રજુ કરતાં અમને આનંદ થાય છે. અને આશા છે કે આપ એને સહર્ષ વધાવી લેશો અને તેને આગળ ધપાવવા માટે સાથ આપશો.

હરીફાઈ જ્ઞાન અને ગમત સાથે ઘણા લાભો આપે છે. સહેજ મહેનત અને સમજણપૂર્વક કામ કરવાથી ઇનામની પુરેપુરી આશા રાખી શકાય.

માત્ર ચાર આના જેવી નાની રકમમાં મોટાં ઇનામો મેળવવાની તક રખે ચૂકતા. લક્ષ્મી ચાંદલો કરવા આવે ત્યારે મોઢું ધોવા જતા રહી ના જતા.

આ હરીફાઈના વ્યુહમા અમુક અક્ષરો આપેલા છે. જેમકે ચાવી આડી ૧માં "સંસાર વ્યુહ" આપેલ છે. બીજુ ઉભી ચાવી નં. ૭મા રવીવાર' આપેલ છે તેવી જ રીતે કરવા માટે શબ્દોસૂચક આડી–ઉભી બન્ને ચાવીઓ આપવામાં આવી છે. તે ચાવીઓ બરોબર વિચારપૂર્વક વાંચવાથી આપને યોગ્ય લાગતો અને બંધબેસતો શબ્દ ખાલી ખાનામાં મૂકવો. આપવામાં આવેલ શબ્દો રોજના સામાન્ય વપરાશના છે.

ચાવીઓનો ઉકેલ બંધબેસતો લાવવા માટે તેને બરોબર સમજવાની જરૂર છે. દરેક ચાવીઓમાં અમુક શબ્દો એવા હોય છે. આનો લાભ આપ કદાચ ન લો તો આપના પાડોશીને આપવા વિનંતી છે.

નવરાશને વખતે બેચાર મિત્રો ભેગા મળી નકામી વાતોના ગપ્પા મારવાને બદલે આવી હરીફાઈમાં તેટલો વખત લેવામાં આવે તો જ્ઞાન અને ગમત સાથે ઈનામ પણ મેળવી શકાય.

હરીફાઇના નિયમો બરોબર વાંચો

(૧) કોઈપણ જાતની પુછપરછ કરવાની હોય તો કવરને મથાળે "વ્યવસ્થા" લખી પુછાવવાથી આપને યોગ્ય ઉત્તર આપવામાં આવશે.

(૨) હરીફોના મનનો સંતોષ તેમાં અમારો આનંદ છે. કોઈપણ હરીફ વિના સંકોચે પોતાની હરીફાઇને લગતી મુશ્કેલીઓ દૂર કરી શકે છે.

(૩) એક જ નામે એક જ કવરમાં મોકલેલ વધુ પ્ર. પત્રો માટે રૂ. ૨૦) નક્કી કર્યા છે. તે ઇનામ જુદાજુદા ત્રણ હરીફોને વચ્ચે વેંચી આપવામાં આવશે.

(૪) એક જ કવરમાં જુદાજુદા નામના વધુમા વધુ પ્ર. પત્રો મોકલનાર ૭ હરીફને રૂ ૧૦) વેંચી આપવામાં આવશે.

(૫) ડાઘાવાળા, પેન્સીલથી લખેલાં, છૂટક અને બંધ તારીખ પછી આવેલાં પ્ર.પત્રો રદ ગણાય છે.

(૬) પ્ર. પત્રોની ફી મ. ઓ. થી મોકલવી. પો. ઓ. ક્રોસ કરવો નહિ. કોઈ પણ સંજોગોમાં પોસ્ટની ટીકીટો સ્વીકારવામાં આવતી નથી. મ. ઓ.ની રસીદ પ્ર.પત્રો સાથે મોકલવી.

(૭) હ્રસ્વ, દીર્ઘની ભૂલ ગણાશે નહિ.

ઈનામો વિષે ખુલાસો

પહેલું ઇનામ જે હરીફનો ઉકેલ સાચા સીલબંધ કવર જે બેંકમાં અનામત મૂકવામાં આવેલ છે તેને તદ્દન મળતો આવશે એવા હરીફ અગર હરીફોને વચ્ચે આપવામાં આવશે. અગર તદ્દન ખરો હરીફ નહિ હોય એવા સંજોગોમાં ઓછામાં ઓછી ભૂલવાળાને પહેલું ઈનામ એનાયત કરવામાં આવશે. એક કરતાં વધારે હરીફોનો ઉકેલ મળતો આવશે તેવા સંજોગોમાં તે ઇનામ સરખે હિસ્સે આપવામાં આવશે. દરેક બાબતમાં વ્યવસ્થાપક સમિતિનો નિર્ણય છેવટનો અને બંધનકર્તા ગણાશે.

વ્યવસ્થાપકો.

અગત્યનું :—

(૧) આ હરીફાઇની વ્યવસ્થા "શ્રીબોધ" માસિકના મંત્રી શ્રી. ચંદ્રકાન્ત મહેતા તથા શ્રી. નવીન આર. આચાર્ય કરે છે.

(૨) પ્રમાણિકતા એ વ્યવસ્થાપકની પ્રતિજ્ઞા છે. કાર્યાલયના કોઈપણ માણસ આ હરીફાઈમાં ભાગ લઇ શકશે નહિ.

(૪) ઉકેલ સમિતિએ નક્કી કરેલ સાચા ઉકેલનું સિલબંધ કવર આગળથી બેંકમાં અનામત મૂકવામાં આવે છે.

(૪) ઓછામાં ઓછી પ્ર.ફીમાં વધારેમાં વધારે હરીફોને ઉત્તેજન આપી લાભ આપવા પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે.

(૫) પહેલું ઈનામ રૂ ૩૦૦).છે. તે હપ્તેથી મળશે અગર અકી સાથે લેનારને રૂ. ૨૫૦) આપવામાં આવશે.

પ્ર.પત્રો મોકલવાનું શરનામું

સંસાર હરીફાઇ

સંસાર કાર્યાલય

પીરમશારોડ, અમદાવાદ

તંત્રીઓ : જરભાનું કાબરજી
કેશવપ્રસાદ દેસાઈ

વર્ષ ૮૮ .·. ઓક્ટો–નવેમ્બર
સને ૧૯૪૪ : અંક ૯–૧૦

લાટ પ્રદેશ ઉપર આફત

વરસાદ મૂશળધાર વરસાદ–અને ઉભરાતી નદિઓથી ગુજરાતની બે મહા નદિઓ વચ્ચેના પ્રદેશ ઉપર અણધારી આફત આવી પડી છે. તાપી અને નર્મદાની વચ્ચેનો પ્રદેશ જે જુના કાળમાં લાટ દેશને નામે ઓળખાતો હતો તે તો જળજળાકાર થઈ ગયો હતો. આ પ્રદેશ ફળદ્રુપ છે, પણ ઘણા વરસાદને લીધે તથા નદિની રેલોને લીધે ખેતીનો નાશ થયો છે. ગામડાંઓ ઉપર પાણી ફરી વળ્યાં છે, ઢોર તણાઈ ગયાં છે, ઘર પડી ગયાં છે. ખેતરો ઉપર રેતીના થર થઈ ગયાં છે, માણસોનાં જાનમાલ પણ ગયાં છે, અને ઘણુંજ નુકશાન થઈ ગયું છે.

સાધારણરીતે પણ અત્યારે મોંઘવારી પુષ્કળ છે. રોજની જરૂરી ચીજો પણ બહુ જ મોંઘી થઈ ગઈ છે. તેવા સમયમાં આવી આફત આવે તે તો લોકો ખમી શકે જ નહિ. ખેડુતો બહુ જ મહેનતુ છે. જાતમહેનતથી જે કાંઈ થઈ શકશે તે તો તેઓ કરશે જ. પરંતુ તેમને નાણાંની મદદ મળવી જોઈએ, અને તે તરત જ મળવી જોઈએ. તેમના રહેવાનાં ઘર માટે, તત્કાળ ખોરાક માટે, નવા બી માટે, પહેરવાનાં કપડાં માટે તેમને મદદ મળવી જોઇએ. આ કામ માટે પાંચ લાખ રૂપિયાની માગણી થઈ છે. આપણે આ માગણી તરત જ પૂરી કરી આપવી જોઇએ.

ગુજરાતીઓએ દરેક માગણી વખતે ઉદારતા દાખવી છે. એમણે પોતાના પ્રાંત કે પારકા પ્રાંત વચ્ચે ભેદ જાણ્યો નથી, આ તો પોતાના ઘર ઉપર આફત છે, એટલે ગુજરાતીઓ ઉદાર મને જરૂરી રકમ આપશે જ. પરંતુ આમાં મુખ્ય વાત જલદીથી આપવાની છે, માટે જેઓએ અત્યાર સુધી કાંઈ આપ્યું ના હોય તેઓ તરત જ અને તેટલી વધુ રકમ આપી દેશે એમ આશા છે.

દિવાળીનું પર્વ નજદીક છે. આ દિવાળી આફત સમયની દિવાળી છે. સાધનવાળાં હોય તેમણે પણ દારૂખાનું, રોશની, અને ખાલી ભપકા પાછળનું ખર્ચ બંધ કરી, જરૂરીઆતવાળાં ભાંડુઓનો વિચાર કરવો જોઈએ. ઘણા ગુજરાતીઓ આ બાબતનો વિચાર કરી પોતાના પાડોશીઓ અને ભાંડુઓને પણ સુખ થાય, તે પ્રમાણે પોતાના નાણાંનો ઉપયોગ કરશે અને ખોટા ભપકા અને ખાલી મોજશોખનાં નાણાં દાન માર્ગે વાળશે.

કેશવપ્રસાદ દેસાઈ.

'ગુર્જરી ગરબે ઘૂમે રે'

–: રાસ :–

ગુર્જરી ગરબે ઘૂમે રે......ટેક.
આભને ચંદરવે રુડા તારા ને ચાંદલો,
વરસે ચંદાની પ્રિતધાર......
કે ગુર્જરી ગરબે......
કુમકુમ છાંટેલ રુડા રૂપેરી ચોકમાં,
જગમગતા દીવડાની હાર......
કે ગુર્જરી ગરબે......
નેહે નિતરતી એની નવરંગી ચૂંદડી,
મુખડે છે ભાવના અપાર......
કે ગુર્જરી ગરબે......
કાળા એ કેશમાં કામના ભરપૂર છે,
કંકણુમાં સૂર છે રસાળ......
કે ગુર્જરી ગરબે......
તાળીના તાલથી ડોલે ત્રિલોક આ,
ગાજે સ્વર્ગ, મૃત્યુ, પાતાળ......
કે ગુર્જરી ગરબે......
પગનો ઠમકારો તો તબલાનો તાલ દે,
અંતરની વાગે સિતાર......
કે ગુર્જરી ગરબે—...
ઝાંઝરના ઝમકારે ગાજે બ્રહ્માંડ આ,
નર્તન ત્યજે નૃત્યકાર......
કે ગુર્જરી ગરબે......
ગુર્જરી......

સુસ્વરમ્

'રંગ ભેર લઇએ ઓવારણાં'

મોંઘી મોંઘી મારી ગુજરાત રે,
રંગ ભેર લઈએ ઓવારણાં.
મારું નંદન વન ગુજરાત રે,
રંગ ભેર લઈએ ઓવારણાં.
કૃષ્ણ ચરણ ધૂલિ વડે, થયેલ પાવન ભોમ,
મે'તા મોહન નર્મદ, દિવ્ય ભર્યું છે જોમ,
પુણ્યવંતી પ્રભાવશાળી ભોમ રે!
રંગ ભેર લઈએ ઓવારણાં......મોંઘી-
લાડકવાયી લાડકી, ગૈયા દિવ્ય સુજાત,
જેવી સેવા સંતથી, ભરી દિપાવી જાત,
પાય પીયુષ સેવાનાં સોમ રે!
રંગ ભેર લઈએ ઓવારણાં......મોંઘી-
કુંજે કુંજે કૂંજતી, કોયલ-ગાતી નાર,
ગૃહે ગૃહે ગુંજતી, ચેતન સૂર સિતાર,
રોમ રોમ ચેતનનાં ઉભરાય પૂર રે!
રંગ ભેર લઈએ ઓવારણાં......મોંઘી-
ત્રિરંગી પ્યારો સદા, નેજો નભ ફરકન્ત;
ઉજ્જવળ જીવન દિવ્યતા, દેજો દેવ અનન્ત;
દેવ! દેવતનાં વે'તાં કરી પૂર રે!
રંગ ભેર લઈએ ઓવારણાં......મોંઘી-

જ્ઞાનાંકુર

ધરતીને હૈયે

ધરતીને હૈયે છોક કેવા લ્હેરે
કેવા લ્હેરે એ સાંજને સેવેરે– –ધરતીને.

એનું તું ડાળ એક ઝુલઝુલ સરીકું કંઇ,
ગાતું'તું ગીત આજ આઠે પ્હોરે –ધરતીને.

વ્હેતું'તું ઝરણું એક કુદરતને અંક થઈ,
કહેતુ'તું વાત રોજ મંજુલ સ્વરે, –ધરતીને.

ગાયુનો ગોવાળ ચાલ્યો ધેનુનાં ધણુ લઇ,
દૂર દૂર ચતરંગ વાંસળી રેલે –ધરતીને.

ખેતરની ખુંદનારી ઉભી'તી મોલમાં,
ચુંદડી ફરકી એનો છેડલો ઘેરે –ધરતીને.

ખેતરનો ખેડનાર ન્યાળે છે મીટભરી,
લચકંતા છોક એને કોણુ હિલોળે –ધરતીને.

અઢળક સમૃદ્ધિ મા ભોમે આજ દીધી
છલકંતી છાબ શી પ્રભુની મ્હેરે –ધરતીને.

શાન્તિકુમાર પંડ્યા

'જીવન નૌકા'

હેલે ચડી મારી હેલે ચડી,
આ જીવનનૌકા મારી હેલે ચડી.
સહને સુકાનની ખામી પડી,
આ જીવન નૌકા મારી હેલે ચડી.

સંસાર સાગરના વહેતા પ્રવાહે,
હીંડોળા ખાતી મરતે ચડી,
આ જીવન નૌકા૦

તિમીંગલોન! કપરા તોફાનમાં,
જીવન હલેસે વાંચ્છાયે ઘડી,
આ જીવન નૌકા૦

ગડગડતી નોબતો વિનાશી વાવરે,
સર્વાંગે ઊઠે જ્વાળા ચડી,
આ જીવન નૌકા૦

રાહના મંડાણમાં બીંસાતી કેડીઓ,
અવનવા મંથને ગભરી પડી,
આ જીવન નૌકા૦

હાથ રહ્યું એક ત્રિભુવર તાહરે,
સર્જાવ અનુપમ સૃષ્ટિ બડી,
આ જીવન નૌકા૦

છોટાલાલ ના. દોશી. (થરાદ)

'કૈં કૈં મને થાય છે'

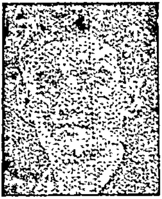

ગઝલ

જોતાં છબી માશુકની, આશક દિલે હરખાય છે,
માશુકતણા એ લાલ, ગાલોમાં સદા સંતાય છે,
એ ઉર જુદાં છે છતાં, ધબકાર એક જણાય છે,
એ પ્રેમદાની યાદમાં, જીવન ગુજારે જાય છે,
આવાં સુકોમલ દિલમાં, ખટરાગ જ્યારે થાય છે,
જોઇ દશા પ્રેમી તણી, કૈં કૈં મને થાય છે...૧

મૂકી દીધાં માબાપને, ભૂલ્યો પ્રિયાના પ્રેમને,
છેદી બધાં એ બંધનો, કરતો પુકાર પ્રભુ તને,
જેણે વિતાવી જિંદગી, માળા જપી કિરતારની,
છોડી બધી જંજાળ ને, આશા ધરી જગતાતની,
આવાં દઇ બલિદાન જ્યારે, ભક્ત ઠોકર ખાય છે,
જોઈ દશા એ ભક્તની, કૈં કૈં મને થાય છે...૨

ખૂંદી બધી ધરતી અને, પાતાળથી પાછો ફર્યો,
આકાશમાં ઘૂમી વળ્યો ને, તાગ સાગરનો લીધો,
વૃક્ષોતણી ડાળી હલાવી, પુષ્પને ચુંમી વળ્યો,
પ્રેમીઓનાં દિલને ખૂણે, ખરેખર તું ગયો,
સુઝે નહિ શબ્દો અરે, ને કલ્પના રિસાય છે.
જોઇ દશા તારી કવિ, કૈં કૈં મને થાય છે...૩

નવીન આચાર્ય

નર્તિકા

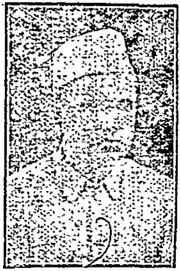

મન્દિરને શિખર ધ્વજા ફરફરે,
કરે વાયુની સાથે વિહાર :
એની કને નૃત્ય હું શીખી રે ! ટેક–
સાગર તરંગ અહીં ઊછળે,
નાચે લહરીઓ આ અપાર :
એની કને નૃત્ય હું શીખી રે !
વેલડીને વૃન્દ રળિયામણાં,
પ્હેર્યું ઝૂલે મનોહર .લ :
એની કને નૃત્ય હું શીખી રે !
વાડીના મોરલા કલા કરે,
નૃત્ય સર્જ્યું એને ફૂળ :
એની કને નૃત્ય હું શીખી રે !

જનાર્દન પ્રભાસ્કર

નવવધૂ

સંસારનાં સુખ મારે સાસરે રે લોલ,
જ્યાં સ્નેહ તણો સાચો સદ્‌ચાર જો;
......સંસારનાં૦

જનનીનાં સુખ હવે સાલતાં રે લોલ,
સાસુનાં સુખ સહનાર જો; ...સંસારનાં૦
વીરાના લાડ હવે દોહ્યલા રે લોલ,
દીયરનાં લાડ ગમી જાય જો; ...સંસારનાં૦
ભાભીના ભાવ અળગા થયા રે લોલ,
નણુદીના ભાવ મને મ્હાય જો; ...સંસારનાં૦
પિતાના પાદ રહ્યા પૂજવા રે લોલ,
શ્વસુરના પાદ પ્રિય થાય જો, ...સંસારનાં૦
વ્હાલમના વ્હાલ મને નોતરે રે લોલ,
જીવન-ઉછંગ ખૂંદનાર જો; ...સંસારનાં૦

હરગોવન લા. કડીઆ

ચાર ઉત્તમ પુસ્તકો

ગુજરાતનો નાથ [મુનશી] ૫-૦-૦
મારુંઘર [સ્ત્રી ઉપયોગી] ૬-૦-૦
નિરંજના [નિરૂપમાદેવી] ૩-૦-૦
કામસૂત્રમ્ [વાત્સ્યાયન] ૫-૦-૦

આ ચારે પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂ. ૨૦)માં મળે છે. પોસ્ટેજ ખર્ચ રૂ. ૧॥ અલગ. અને જુદા લેવા ઇચ્છનારને છાપેલી કીંમતે મળે છે.

લખો-જીવનલાલ એન્ડ સન્સ
લજપતરાયરોડ-વીલાપારલા

કલ્પના

ઝોલે ચડે ઝોલે ચડે
મારી કલ્પનાની નાવડી ઝોલે ચડે
અંતરના સાગરે તરતી એ નાવડી
આમ તેમ ઉર મહિં ડોલ્યા કરે...મારી કલ્પનાની
જીવન તોફાન મહિં ઝઝુમતી એ નાવડી
તુટતી આથડતી ચાલ્યા કરે...મારી કલ્પનાની
ઊર્મિ તરંગ પર તરતી એ વેગથી
દૂર ના દેશ એ તો દોડયા કરે...મારી કલ્પનાની
આશા દિવાદાંડી નાવ મારું દોરતી
એથી અથડાય નહિ ખડકે સખી...મારી કલ્પનાની
ચંદ્રિકા ને તારિકાના રાજ મહિં દોડતી
કવિયોની સાથ એને મૈત્રી હતી...મારી કલ્પનાની

દિનકર બી. ત્રિવેદી

મેહુલાને

(ઢાળ: ભોમિયા વિના મારે ભમવા'તા ડુંગરા)

ધીમેથી આવ અહીં મોઘેરા મેહુલા,
નાચતા મયુર મારે જોવા હતા.
તરસ્યા ચાતક તારી જોતા વાટલડી,
ઝરણાંનાં ગાન મારે સૂણવાં હતાં:
ગગને કૈં શ્વેત-શ્યામ વાદળીઓ ઘુમતી,
ચમકંતી વીજળી જોવી હતી;
જોવા'તા ઈન્દ્રધનુ રંગ મારે અંગરે,
ખીલેલ પુષ્પ-કુંજ જોવી હતી;
જોવી'તી ધરતી આ ધાન્યથી ભરેલી,
મન ગમતા મેહુલા વરસી જજે;
જોતી'તી વાટ કૈંક દિનથી પ્રીતમની,
ઉરનો સંદેશ મારો લેતો જજે:

રતિલાલ એમ. ચાંપાનેરી

કોણ છે એ ???

લે. : શ્રી. ચિત્તશાંતિ દિવાનજી.

વાંચક, તું કહીશ કે એ કોણ છે ? જો તું અમદાવાદનો હોઈશ તો તો જરૂર ઓળખીશ, આજ કાલ પહેરાતી ગાંધી ટોપીમાં તે ઘણુંખરું ફરે છે. ધીમા ચાલે છે, જલદી ચાલવાનું કહેતાં એ એમ કહે છે કે, " મારાથી નથી ચલાતું, મારા પગ પાછા પડે છે." રંગે ઘઉંવર્ણા છે, મધ્યમ કદના, નહિ બહુ નીચા, નહિ બહુ ઉંચા જોઇને તરત જ કહી શકાય કે તે હમેશ માંદા રહેતા માણસ છે. પહેલીવાર જોતાં તો હોસકોસ ઉડી ગયેલા અને નિર્માલ્ય જેવા લાગે. જ્યાં સુધી તારી સાથે વાતચીત ન થઈ હોય ત્યાં સુધી તે એક નિઃરસ માનવી લાગે, પણ તું વધારે પરિચયમાં આવે અને વાતચીત કરવા માંડે એટલે ખબર પડે કે આતો વાદળ પાછળ છુપાયલું તેજ છે. તેમાંયે સાહિત્યક્ષેત્ર વિષે તારો અભ્યાસ હશે અને એના ઉપર તું વાત ચલાવીશ તો પછી જોઈ લે. એ તો ઉકળવાજ માંડશે. એક પણ કવિ તથા લેખક એવો નહિ હોય, કે જેને એમણે વાંચ્યો કે વિચાર્યો નહિ હોય, અને એના ઉપરનું Criticism જ્યારે તું સાંભળે ત્યારે તો જરૂર આશ્ચર્ય પામવાનો અને કંઈક કંઈક અવનવું સાંભળવાનો. એક પુસ્તક એવું નહિ હોય કે જેમાં એમની દ્રષ્ટિ ન ફરી હોય. થોડીજ વારમાં તને ખાત્રી થવાની કે સાહિત્યની ખુબ શોખીન અને ઊંડા અભ્યાસી આ વ્યક્તિ છે. જો તું એમને ઘેર જાય તો પણ તું એમને ઘણું-ખરું વાંચતાજ જુવે. પણ એમની પાસે વંચાવીશ નહિ હો ! કારણ એક તો એ બોલે છે એવું કે પહેલીવાર સાંભળનારને સમજણ ન પડે અને બહુ ધીમે તથા આપણને રસ ન પડે એવું વાંચે છે. એકદમ ઉતાવળથી વાંચતા હોય અને એકદમ ધીમા થઇ જાય, એટલી કે આપણે તો સાંભળી પણ ન શકીએ અને પાછા એટલા ઝડપથી વાંચે કે જાણે રેલ્વે ચાલી, એટલે તારાથી તરત બોલાઈ જવાશે કે એમને વાંચતાં નથી આવડતું.

એ બેઠા હોય ત્યારે આપણને એમ લાગે કે એ તો એમની ધૂનમાં છે. અલબત્ત ધૂની છે તો ખરા, પણ એવા છે કે આમળ પાછળ શું ચાલે છે એ બધું એમના ધ્યાનમાં હોય, પાસે બેઠેલા કાનમાં કંઇ વાત કરે તો પણ એ વાત એમના ધ્યાન જ બહાર ન રહે, એટલું જ નહિ પણ વાતનો મુદ્દો તરત જ કળી જાય. અરે ! પાસેના ઓરડામાં પણ કોઈ બેસીને વાત કરતું હોય તે પણ એમના કર્ણને સ્પર્શ કર્યા વિના રહે નહિ ! એવું જેમનું ધ્યાન છે.

બીજું એમનાથી સખણા બેસાતું નથી. કાં તો પેન અથવા કાગળનો કકડો કે એવું કંઇ, ખાસ કરીને તો પેનજ હાથમાં રાખી તેને ઉત્પાડ વાસ કર્યા કરશે.

એમને નામ તો કોઈના યાદ જ ન રહે. બહુ જ ભૂલકણાં, એવા કે પછી જ્યારે આંખ મીંચી તેના ઉપર હાથ મૂકી, દિવેલ પીધા જેવું મ્હોં કરે ત્યારે યાદ આવે. પણ જુનામાં જુની કવિતા હોય અથવા શ્લોક હોય કે પછી કોઈનું વાક્ય હોય તો તે તેમને તરત યાદ આવે અને તરત તેના લેખક ક્યારે લખી, શા વાસ્તે લખી, કોને માટે લખી, તેના વિષેના બીજા સાહિત્ય સેવકોના અભિપ્રાય વિગેરે કહી જાય. તેમની યાદશક્તિનાં તો જેટલાં વખાણ કરીએ તેટલાં ઓછાં છે. ઉપરાંત એ જ્યારે બ્હાર જાય અને પછી ઘેર આવે ત્યારે રસ્તામાં શું શું જોયું એ પૂછવું. એક પણ એવી વસ્તુ નહિ જ હોય કે જેમાં એમનું ધ્યાન ન ખેંચાયું હોય. માણસથી તે છેક નામનાં પાટિયાં. જાહેર ખબરો, મકાનો, તેમાં માળિયાં જેવાં કેટલાં છે, અને જોવા લાયક કેટલાં છે, વગેરે દરેક બાબત તે કહેશે. આવા બારિક તો તે અવલોકનકાર છે.

વળી તે એક કડક ટીકાકાર (Critic) પણ છે. એક ટીકાકારનું વાંચન વિશાળ હોવું જ જોઈએ. દરેક ક્ષેત્રમાં ઉંડા ઉતરીને વિચારેલું પણ હોવું જ જોઈએ, અને તે બધું તેમણે પૂર્ણ કર્યું હોય એમ તેમના પરિચયમાં આવ્યાથી જણાય છે.

એ જ્યારે કોઈ મીટીંગ કે એવે સ્થળે જાય ત્યારે ખાસ જોવા જેવા. જાણે ઉંઘમાં ન આવ્યા હોય એવા. અદબવાળી નીચું મ્હોં રાખી નીરતિ બેઠા હોય. ભાષણ કરવાનું એમને ફરમાવવામાં આવે અને બોલવાને એ ઉભા થાય ત્યારે એવું સચોટ,

હાસ્યવાળું અને તદ્દન નવીન પ્રકારનું, ચાર્મખાના અંશવાળું બોલે કે સાંભળનારાંઓને સાંભળવું બહુ જ ગમે. અને દરેક મીટીંગમાં એ બોલે એમ દરેકને થાય. આમ તો એ મુજી જેવા લાગે, છતાં એ બધાંને કેમ આટલા બધા ગમતા હશે? વખણાતા હશે? એ પહેલીવાર જેનારને તો નવાઇ જ લાગે.

ગમે તેવો પ્રસંગ હોય પણ ખાસ ખૂબ ખડખડાટ હસતા તો ભાગ્યેજ દેખાય. ધીમું હસે છે. એમની સાથે વાતચીત કરવાથી પણ તું કંઈક નવું નવું સાંભળીશ. દેખાતા શાંત છતાં રમુજ અને ઠંડી મશ્કરીથી વાતાવરણને હલમલાવી મૂકે તેવા, ગમે તેટલું કોઈએ તેમનું નુકશાન કર્યું હોય છતાં જરાયે ગુસ્સે ન થાય એવા એ ધૈર્યવાન છે. ગુસ્સે થવું એ શું તેતો તે શીખ્યાજ નથી. વળી સખ્તાઈ શું એ જાણતા જ નથી. દરેક સાથે મીઠાશથી કામ લે છે પણ કોઈને ઠપકો આપવો હોય તો ઠંડી મશ્કરી કરી એવા વખાણશે કે સામું માણુસ શરમાઇ જ જાય.

સાધારણ રીતે આપણી તબીયત સારી ન હોય અથવા કાંઈ કરકર્યું હોય કે એવું કંઈ થયું હોય અને રાત્રે ઉંઘ ન આવે ત્યારે કેટલાંક માણસ પત્તાં રમવાના કે ગપ્પા મારવાના કે પછી દુઃખને લીધે હાય વોય કરવામાં વખત ગાળશે, ત્યારે આ વ્યક્તિ નાનાલાલ કવિનું જયાજયંત કે રમણલાલની દિવ્ય-ચક્ષુ વગેરે વાંચી આનંદ લેશે, અને તેવા સમયે તેમને કંઈ અવનવી ટીકા કરવાનું સુઝશે, અને પુસ્તકની ઝીણી ઝીણી ભૂલો શોધશે, આમ સાહિત્ય ક્ષેત્રમાં વખત પસાર કરી, તેમનું દુઃખ ભૂલવા પ્રયત્ન કરશે. આ ઉપરથી સાબિત થાય છે કે સાહિત્યના વિષયમાં તે પ્રાધાન્ય રસ લે છે. તેમજ સામાજિક, રાજકિય વિગેરે વિષયોને પણ યોગ્ય ન્યાય આપવા ચૂકતા નથી. આવી રીતે દરેક વિષયમાં, પછી તે ગમે તો શુષ્ક હોય કે મીઠો હોય પણ તેમાં આત્મા રેડી તેને રસમય બનાવી શકે છે.

આવી તીવ્ર બુદ્ધિશાળી વ્યક્તિને જોતું ન ઓળખી શકે તો તાસંબંધી કંઇક નવીન વસ્તુ લખવાનું ભવિષ્યમાં રાખી તારા મનને સંતોષિશ-પછી કહેશે કે કોણુ છે એ?

[૧૯૩૬ના મહિલા પાઠશાળાના 'પરાગ' નામના માસિકમાંથી]

સ્ત્રીઓના પ્રદર, લોહીવા, ઋતુદોષ, ગર્ભાશયના રોગો, વંધ્યત્વ વગેરે માટે

સુંદરી સંજીવની

રજીસ્ટર્ડ　હાથીછાપ

અકસીર છે. કિંમત—બાટલી એકના રૂ. ૧-૪-૦

દવાના વેપારીઓ વેચે છે. ન મળે તો લખો:—

ઊંઝા આયુર્વેદિક ફાર્મસી; ઊંઝા (ઉ. ગુજરાત)

સોલ એજન્ટ:—મેસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું. ગાંધીરોડ; અમદાવાદ

ચરખાનો ચમત્કાર

શ્રી. સ્વ. પુતળીબાઇ કાબરાજી

(ઓગસ્ટના અંકના અનુસંધાનમાં)

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો

[રાણા અમરસિંહના કિલ્લામાં એક નાનો ખંડ, પાછળ મોટો ચોક, તેને ફરતી ઘણીએક બારી દેખાય છે, અંદરના એક ઓરડામાં ભક્તિ ચાલે છે રાણી રત્નલક્ષ્મી નીચલું ભજન ગાતાં સંભળાય છે.]

[રાગ સોહિની]

શીદડર બોલા નાથરે, આવો મારા શીદડર બોલા નાથરે;
એક ઘડી એકાંતે આવો તો કહું મારાં મનડાં કેરી વાતરે.
આજ આનંદ મારે અતિ ઘણો, વ્હાલે પ્રેમે સદાયો મારો હાથરે.
તરીઆં[1] તોરણ મારે દ્વારે બંધાવું, મંગળ ગવરાવું સારી રાતરે.
વૃંદા તે વનની કુંજ ગલનમાં સહુ સખીઓ સાથરે.
નરસૈંયાના સ્વામી સંગે રમતાં હવે તો હુવો પરભાતરે*

[ભજન પૂરું થતાં પ્રતાપસિંહ એક યુવાન ભીલડી દાસી સાથે પ્રવેશ કરે છે.]

પ્રતાપ

અરે મારી નાનકડી માશુક, તારું નામ તો કહે મને ?

ભીલડી

હીરલી, હઉરે !

પ્રતાપ

હીરલી ! કેવું મીઠું નામ ! જેવી તું રૂપાળી તેવું નામ છે.

હીરલી

મારા બાપાએ જે નામ આપ્યું તે ખરું-તેમાં તમને શી ગરજ એટલું બધું બોલવાની !

પ્રતાપ

નારે ! મને તો તારું નામ બહુ ગમે છે-

હીરલી

હવે આલો ! મશ્કરી મા કરો, કહો તમારે રાણી સાહેબ સાથે શું કામ છે ?

પ્રતાપ

[હસીને] છે-મને મોટું કામ છે, પણ તું કો તેમની હજુરમાં મને લઈ જાય તો ને !

હીરલી

લઈ કેમ જાઉં ? તેમની આજ્ઞા જોઈએ ને !

પ્રતાપ

[તેના ગાલને હાથ લગાડી] તો જાને બાપુડી, આજ્ઞા પૂછી આવને !

હીરલી

[ઝટકો મારી ડોળા કાઢી] હવણાં મારાથી ન જવાય. તે ભક્તિમાં રોકાયલાં છે. તે તમે સાંભળતા છો ને ? વેળા થશે ત્યારે પૂછવા જઈશ.

પ્રતાપ

વારુ, ત્યારે અહિં બેસું છું. વેળા થાય ત્યારે જઈને શું કહીશ ?

હીરલી

કહીશ કે કોઈ ગરાસિયા જેવો હાજર થવાની આજ્ઞા માગે છે.

પ્રતાપ

અરે મુઈ તું ! ગરાસિયો કોને કહે છે ! કહેજે કે કોઈ મોટા રાજાનો કુંવર છે અને રાણા અમરસિંહનો પત્ર લઈને આવ્યો છે, સમજી !

હીરલી

મોટા રાજાનો કુંવર ! મોટા રાજાના કુંવર આમ એકલા આવતા હશે કે ?

પ્રતાપ

અરે, મારી સાથે સો હજુરિયા છે, પણ આ કિલ્લો નાનો, એનો રાણો ભિખારી—

---

* નરસિંહમહેતાનું પદ ૨૭ મું ૧. કસબના તાર ભરેલાં.

હીરલી

કોને કહો છો ભિખારી! જરા મોં સંભાળીને બોલો, નહિ તો બોલાવીશ રાણાના આખા લશ્કરને!

પ્રતાપ

બ્હી ગયો હું! લશ્કર કોનું? સ્ત્રીઓનું જ કે? હું જાણું છું, રાણો ભિખારી ન હોત તો દરબારમાં નોકરી કરવા જાત, રૂપાળી રાણીને છોડીને?

હીરલી

તમે કોઈ બેઅદબ પુરુષ દીસો છો, અને મારી પાસે કહેવડાવો છો કે કોઈ મોટા રાજાનો કુંવર આવેલો છે, પણ હું કદી જુઠું બોલવાની નથી, હું જે જોઉં છું તે કહીશ.

પ્રતાપ

નહિ, નહિ મારી વ્હાલી, રીસાઈ મા જા. જો આ લે સુનૈયાની થેલી—

[છેક પાસે જઈ ચુંબન લેવા જાય છે, તેને હીરલી એક લપડાક લે છે અને થેલી ઝૂંટવી લઈ પોતાની છાતીમાં ખોસી દે છે]

હીરલી

મને પૈસા આપવાની તમારી શી મગદુર! હું જે જોઉં તે કહું એ મારી ફરજ, તમારા સોનાથી હું ચળવાની નથી તો!

[જાય છે, પ્રતાપ એકલો પડી આમતેમ ફેરા ખાતો બોલે છે.]

પ્રતાપ

દાસીને તો જીતી, હવે રાણીને જીતવી છે... પણ પેટમાં ફાળ કેમ પડે છે! રાણી સામે જતાં હું તો ધ્રુજી પડવાનો...વળી સાહેલીઓ હસશે એટલે તો પૂરો જ મૂઢ બની જવાનો, [ગજવામાંથી એક ચોપડી કાઢી] લાવને પેલા હરનામની આવેલી ચોપડીમાંથી શીખી લઉં કે બૈરાંને કેમ ફોસલાવવાં ને વાર્તાઓમાં જેમ કોઈ દૈત્યો કે રાક્ષસો હોય છે તેવું હોત તો તેમને મારવાનું કામ સહેલું હતું, પણ આ તો સ્ત્રી પહેરાગીરો તેમને કેમ મરાશે?

[એવામાં અંદર રાણી રત્નલક્ષ્મી ભજન ગાતાં સંભળાય છે. પ્રતાપ સાંભળતાં હરખાય છે.]

(પદ*]

"પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમનીરે, મને લાગી કટારી પ્રેમની.
જળ જમુનામાં ભરવા ગયા'તાં,હતી ગાગર માથે હેમનીરે.
કાચે તે તાંતણે હરીજીએ બાંધી, જેમ ખેંચે તેમ તેમનીરે.
મીરાં કહે,પ્રભુ ગિરિધરનાગર,શામળી સુરત શુભ એમનીરે"

પ્રતાપ

પેલી ચાકરડીએ જઈને મારા સ્વરૂપની તારીફ કરી હશે તેથી ચકિત થઈ રાણી મને સંભળાવવા પ્રેમગીત ગાય છે. ચાલ બેટા, બેડો પાર. હવે એને જીતી લેતાં શી વાર!

[હરખાઈને કૂદે છે તેવામાં હીરલી પાછી આવે છે.

હીરલી

ચાલો સાહેબ, રાણી મહારાજ આપને હજુરમાં હાજર થવાની આજ્ઞા કરે છે.

પ્રતાપ

મેં આજ્ઞા સાંભળી, એમણે તો પ્રેમગીત ગાઈ મને આમંત્રણ દીધું તે મેં સાંભળ્યું, હું આવતો જ હતો.

હીરલી

રાણી સાહેબને તમારા આવવાની ખબર પણ મેં આપી હતી ત્યાં તમ જેવા અજાણ્યાને તેઓ કદી પણ ગાયન ગાઈ આમંત્રણ કરે નહિ. તેમણે ઇશ્વરભક્તિ કરી છે તેને તમે પ્રેમગીત સમજ્યા એવા તમે ભોળા ગામડીયા છો, ને કહો છો કે હું રાજકુંવર છું! જાઓ જાઓ ભાઈ, તમને રાજદરબારનો કશાયે અનુભવ નથી.

પ્રતાપ

(હીરલીનો બરડો પસવારી) અરે એમ! એમ! મારી લાડકી મારા ઉપર રીસે ભરાઈ? તેં થેલી ઉઘાડીને જોયા કેટલા સુનૈયા છે? તેં લીધા તો મારું કામ નહિ કરે?

હીરલી

સુનૈયા મને ઘણા કામના છે. અત્રે ઘણાં જોગણોનાં મઠ છે જ્યાં માંદાની માવજત કરવામાં આવે છે. ત્યાં મેં તે પૈસા મોકલી પણ દીધા બીજા

* મીરાબાઈ કૃત કૃષ્ણ કીર્તનમાંનું પદ ૪ થું

ચરખાનો ચમત્કાર

શ્રી. સ્વ. પુતળીબાઈ કાબરાજી

(ઓગરટના અંકના અનુસંધાનમાં)

અંક ૩ જો.

પ્રવેશ ૧ લો

[રાણા અમરસિંહના કિલ્લામાં એક નાનો ખંડ, પાછળ મોટો ચોક, તેને ફરતી ઘણીએક બારી દેખાય છે, અંદરના એક ઓરડામાં ભક્તિ ચાલે છે રાણી રત્નલક્ષ્મી નીચલું ભજન ગાતાં સંભળાય છે.]

[રાગ સોહિની]

મીઠડા બોલા નાથરે, આવો મારા મીઠડા બોલા નાથરે;
એક ઘડી એકાંતે આવો તો કહું મારાં મનડાં કેરી વાતરે.
આજ આનંદ મારે અતિ ઘણો, વ્હાલે પ્રેમે સહાયો
મારો હાથરે.
તરીયાં[1] તોરણ મારે દ્વારે બંધાવું, મંગળ ગવરાવું
મારી રાતરે.
વૃંદા તે વનની કુંજ ગલનમાં સહુ સખીઓ સાથરે.
નરસૈંયાના સ્વામી સંગે રમતાં હવે તો હુવો પરભાતરે*

[ભજન પૂરું થતાં પ્રતાપસિંહ એક યુવાન ભીલડી દાસી સાથે પ્રવેશ કરે છે.]

પ્રતાપ

અરે મારી નાનકડી માશુક, તારું નામ તો કહે મને ?

ભીલડી

હીરલી, હજુરે !

પ્રતાપ

હીરલી ! કેવું મીઠું નામ ! જેવી તું રૂપાળી તેવું નામ છે.

હીરલી

મારા બાપાએ જે નામ આપ્યું તે ખરું–તેમાં તમને શી ગરજ એટલું બધું બોલવાની !

પ્રતાપ

નારે ! મને તો તારું નામ બહુ ગમે છે–

હીરલી

લ્યો ચાલો ! મશ્કરી મા કરો, કહો તમારે રાણી સાહેબ સાથે શું કામ છે ?

પ્રતાપ

[હસીને] છે–મને મોટું કામ છે, પણ તું ઠેઠ તેમની હજુરમાં મને લઈ જાય તો ને !

હીરલી

લઈ કેમ જાઉં ? તેમની આજ્ઞા જોઈએ ને !

પ્રતાપ

[તેના ગાલને હાથ લગાડી] તો જાને બાપુડી, આજ્ઞા પૂછી આવને !

હીરલી

[ઝટકો મારી ડાળા કાઢી] હવણાં મારાથી ન જવાય. તે ભક્તિમાં રોકાયલાં છે. તે તમે સાંભળતા છો ને ? વેળા થશે ત્યારે પૂછવા જઈશ.

પ્રતાપ

વારૂ, ત્યારે અહિં બેસું છું. વેળા થાય ત્યારે જઈને શું કહીશ ?

હીરલી

કહીશ કે કોઈ ગરાસિયા જેવો હાજર થવાની આજ્ઞા માગે છે.

પ્રતાપ

અરે મુઈ તું ! ગરાસિયો કોને કહે છે ! કહેજે કે કોઈ મોટા રાજાનો કુંવર છે અને રાણા અમરસિંહનો પત્ર લઈને આવ્યો છે, સમજી !

હીરલી

મોટા રાજાનો કુંવર ! મોટા રાજાના કુંવર આમ એકલા આવતા હશે કે !

પ્રતાપ

અરે, મારી સાથે સો હજુરિયા છે, પણ આ કિલ્લો નાનો, એનો રાણો ભિખારી—

---

* નરસિંહમહેતાનું પદ ૨૭ મું ૧. કસબના તાર ભરેલાં.

હીરલી

કોને કહો છો ભિખારી! જરા મોં સંભાળીને બોલો, નહિ તો બોલાવીશ રાણીના આખા લશ્કરને!

પ્રતાપ

બ્હી ગયો હું! લશ્કર કોનું? સ્ત્રીઓનું જ કે? હું જાણું છું, રાણી ભિખારી ન હોત તો દરબારમાં નોકરી કરવા જાત, રૂપાળી રાણીને છોડીને?

હીરલી

તમે કોઈ બેઅદબ પુરુષ દીસો છો, અને મારી પાસે કહેવડાવો છો કે કોઈ મોટા રાજાનો કુંવર આવેલો છે, પણ હું કદી જુઠ્ઠું બોલવાની નથી, હું જે જોઉં છું તે કહીશ.

પ્રતાપ

નહિ, નહિ મારી વ્હાલી, રીસાઈમા જા. લે આ લે સુનૈયાની થેલી—

[ઉઠી પાસે જઈ ચુંબન લેવા જાય છે, તેને હીરલી એક લપડાક લે છે અને થેલી ઝુંટવી લઈ પોતાની છાતીમાં ખોસી દે છે]

હીરલી

મને પૈસા આપવાની તમારી શી મગદુર! હું જે જોઉં તે કહું એ મારી ફરજ, તમારા સોનાથી હું ચળવાની નથી તો!

[જાય છે, પ્રતાપ એકલો પડી આમતેમ ફેરા ખાતો બોલે છે.]

પ્રતાપ

દાસીને તો જીતી, હવે રાણીને જીતવી છે... પણ પેટમાં ફાળ કેમ પડે છે! રાણી સામે જતાં હું તો મુછ પાવાનો...વળી સાહેલીઓ હસશે એટલે તો પૂરો જ મૂઢ બની જવાનો, [ગજવામાંથી એક ચોપડી કાઢી] લાવને પેલા હરનામની આવેલી ચોપડીમાંથી શીખી લઉં કે બૈરાંને કેમ ફોસલાવવાં ને વાર્તાઓમાં જેમ કોઈ દૈત્યો કે રાક્ષસો હોય છે તેવું હોત તો તેમને મારવાનું કામ સહેલું હતું, પણ આ તો સ્ત્રી પહેરાગીરો તેમને કેમ મરાશે?

[એવામાં અંદર રાણી રત્નલક્ષ્મી ભજન ગાતાં સંભળાય છે. પ્રતાપ સાંભળતાં હરખાય છે.]

(પદ*)

"પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમનીરે, મને લાગી કટારી પ્રેમની.
જળ જમુનામાં ભરવા ગયાં'તાં,હતી ગાગર માથે હેમનીરે.
કાચે તે તાંતણે હરીજીએ બાંધી, જેમ ખેંચે તેમ તેમનીરે.
મીરાં કહે,પ્રભુ ગિરિધરનાગર,શામળી સુરત શુભ એમનીરે"

પ્રતાપ

પેલી ચાકરડીએ જઈને મારા સ્વરૂપની તારીફ કરી હશે તેથી ચકિત થઈ રાણી મને સંભળાવવા પ્રેમગીત ગાય છે. ચાલ બેટા, બેડો પાર. હવે એને જીતી લેતાં શી વાર!

[હરખાઈને કૂદે છે તેવામાં હીરલી પાછી આવે છે.

હીરલી

ચાલો સાહેબ, રાણી મહારાજ આપને હજુરમાં હાજર થવાની આજ્ઞા કરે છે.

પ્રતાપ

મેં આજ્ઞા સાંભળી, એમણે તો પ્રેમગીત ગાઈ મને આમંત્રણ દીધું તે મેં સાંભળ્યું, હું આવતો જ હતો.

હીરલી

રાણી સાહેબને તમારા આવવાની ખબર પણ મેં આપી હતી ત્યાં તમ જેવા અજાણ્યાને તેઓ કદી પણ ગાયન ગાઈ આમંત્રણ કરે નહિ. તેમણે ઇશ્વરભક્તિ કરી છે તેને તમે પ્રેમગીત સમજ્યા એવા તમે ભોળા ગામડીયા છો, ને કહો છો કે હું રાજકુંવર છું! જાઓ જાઓ ભાઈ, તમને રાજદરબારનો કશોયે અનુભવ નથી.

પ્રતાપ

(હીરલીનો બરડો પસવારી) અરે એમ? એમ? મારી લાકડી મારા ઉપર રીસે ભરાઈ? તેં થેલી ઉઘાડીને જોયા કેટલા સુનૈયા છે? તેં લીધા તો મારું કામ નહિ કરે?

હીરલી

સુનૈયા મને ધણા કામના છે. અત્રે ઘણાં જોગીઓનાં મઠ છે જ્યાં માંદાની માવજત કરવામાં આવે છે. ત્યાં મેં તે પૈસા મોકલી પણ દીધા બીજા

* મીરાંબાઈ કૃત કૃષ્ણ કીર્તનમાંનું પદ ૪ થું

આપશો તો બીજા મોકલીશ, પણ ચાલો હવડાં તો રાણી સાહેબ ભક્તિથી પરવાર્યાં એટલે જે હાજર હોય તેને હજુરમાં રજુ કરવો જોઇએ, વખત જાય છે.

પ્રતાપ

હા ચાલ, ચાલ, જો જતાં વાર કહેજે હોં કે કોઈ મોટા રાજાનો કુંવર આવ્યો છે.

હીરલી

ના, કહીશ કે કોઇ ગરાસિયો આવ્યો છે.

(પ્રતાપ મારવા જાય છે. હીરલી દોડે છે.

પ્રવેશ ૨ જો

[રાણી રત્નલક્ષ્મી પોતાના ઓરડાની બહાર પરસાળમાં બેઠાં છે. પાસે લખવાની સામગ્રી છે, હીરલી પ્રતાપને લઇ આવે છે. અને ફુરનસ બજાવી બોલે છે.

હીરલી

રાણી સાહેબને ઘણી ખમા ! બહાર કોઇ નાનો સરખો નર આવેલો છે. તે નથી રાજકુંવર કે નથી લડવૈયો, પણ તે આપની હજુરમાં રજુ થવા ચાહે છે.

રત્નલક્ષ્મી

કોણ છે લાવ, હાજર કર.

હીરલી

આવો મહારાજ, પધારો.

[પ્રતાપ ધ્રુજતો સામે આવી નમન કરે છે અને વાંકી નજરે ઉભો રહે છે. હીરલી જતી રહે છે.

રત્નલક્ષ્મી

ભલે પધાર્યા મહારાજ, આવો બેસો, શી ખબર છે ? ક્યાંથી આવ્યા ?

પ્રતાપ

હું વિજયસિંહજી મહારાજની દરબારમાંથી પાધરો આવ્યો છું, દેવી.

રત્નલક્ષ્મી

[ચોંકી ઊઠીને] ઓહો ! એમ ? ત્યારે તો કહો મને તમે ત્યાં મારા પતિને મળ્યા હશો ? તેઓ કેમ છે ? લડાઈ ઉપર ગયા કે ? બોલો ભાઇ, મને ખુશ ખબર કહી દયો.

પ્રતાપ

હા બાઈ, હું તેમને મળ્યો હતો. લડાઈ ઉપર જવા માટે તેઓ આનાકાની કરે છે કેમકે મહારાણી તારામતિની દરબારમાંની રૂપસુંદરીઓ તેમના પર મોહિત થઇ છે અને તેમને ખુબ લાડ લડાવે છે. તમ જેવી રૂપવતી પ્રિયાને ભૂલી રાણો દરબારની સ્ત્રીઓની મોહનીમાં પડયો છે.

રત્નલક્ષ્મી

(સ્વગત) કોઇ મૂર્ખો યા જૂઠો છે. (મોટે)તમને કોઈ સંદેશો મારે સારુ આપ્યો છે ?

પ્રતાપ

હાજી, મને એક ભલામણ પત્ર આપ્યો છે લ્યો આ. [પત્ર કાઢી આપે છે.]

રત્નલક્ષ્મી

[પત્ર લઇ વાંચી ખુશી થઈને ઉભા થઇ કહે છે] ભલે પધાર્યા મહારાજ, આપને મેં ઓળખ્યા નહિ, માફ કરજો, આપ મારા પ્રાણપતિ તરફથી ઓળખાણ પત્ર લઈ આવ્યા છો તો મારું કર્ત્તવ્ય છે કે તમારી પરોણાગત કરવી. અમે ગરીબ છીએ પણ અમારી ફરજો ભૂલીયે એવાં નથી, માટે કહો આપનો રસાલો ક્યાં છે ? આપના ઘોડા કેટલા છે ? હું ત્વરાથી તેમને માટે ગોઠવણ કરાવું—

પ્રતાપ

આપ તસ્દી લેશો માં. મારો રસાલો તો મોટો છે પણ હું તેને ગામમાં રાખી અત્રે ફક્ત આપના દર્શનેજ આવ્યો છું. આપના પતિનો હું ઇષ્ટમિત્ર છું એટલે આપનો પણ મિત્ર ગણાઉં, નહિ વારુ ?

રત્નલક્ષ્મી

કાં નહિ ? મારા સ્વામીના મિત્ર તે મારા પણ મિત્ર ગણાય, પણ મારે આપના આખા રસાલાને મારા કિલ્લામાં રાખી પરોણાગત કરવી જોઇએ, નહિ તો રાણા મને ઠપકો દીયે-કહો તેઓ ક્યાં છે ?

પ્રતાપ

મહેરબાન રાણી, આપની કૃપા દૃષ્ટિ છે તે જ ઘણું છે, આપે મારા ઉપર ખાસ મહેરબાની દેખાડી ગાયનના અવાજથી વધાવ્યો, સુંદર ગૌર હસ્તે મને આવકાર દીધો એ કાંઈ થોડું નથી, મને ઘણી જ

ઉમેદ છે કે હજી વધારે મહેરબાની મારા ઉપર ઉતારશો. મને દર્શન દીધાં-હવે પ્રસન્ન થશો—

[રાણી તિરસ્કારની નજરે જુએ છે, પ્રતાપ ખસિયાણો પડે છે અને ધ્રુજે છે, રાણી તથા સાહેલીઓ હસે છે,]

રત્નલક્ષ્મી

હું મારા અમલદારોને મોકલું છું કે આપના રસાલાને લઈ આવે.

પ્રતાપ

[ગભરાટથી] ના, ના, રાણી સાહેબ, એવું કાંઈ કરશો નહિં. હું પોતેજ જાઉં છું. જરા તમને કંઈક હુકમો આપી આવું છું. (સ્વગત) જોઈએ થોડાક સુનૈઆ ખરચીએ, પહેરેગીર એના ઓરડામાં પેસવા દીયે તો મજાહ પડે.

[પ્રતાપ જાય છે. હીરલી પાછી આવે છે.]

રત્નલક્ષ્મી

વ્હાલી હીરલી! આ નવા પરોણાને માટે તો શું ધાર્યું ?

હીરલી

રાણી સાહેબને ગમ્યો હોય તો જેમ મરજી-હીરલીને તો ગમતો નથી.

રત્નલક્ષ્મી

કેમ ? કેમ ? તને શી રીતે એણે નારાજ કીધી? જોવામાં તો સારો છેને!

હીરલી

[બેસી જઈને] અરે મારા બાપ ! અમારા ભીલ સારા હજી !

રત્નલક્ષ્મી

[હસીને] કોઈ મૂર્ખા જેવો જણાય છે, પણ રાણા સાહેબનો હાથનો રૂક્કો લાવ્યો છે સારીખબર લાવ્યો છે, અને વળી રાણાએ લખ્યું છે કે પરોણા ગત કરજો, એટલે મારે કરવી જોઈએ.

હીરલી

[ખભા ચઢાવીને] અરે શેની સારી ખબર! કાંઈ ગપાટો હશે. મને તો કોઈ ઠગારા જેવો દીસે છે. રાજકુંવર એવા રહેતા હશે ! ઠગારો નહિ હોય તો મને આટલા બધા સુનૈયા નહિ આપે. એની કાંઈ પણ બુરી મતલબ હશે તેથી મને આ રીતે લાલચ આપવા આવ્યો.

રત્નલક્ષ્મી

લાલચ શેની, ઘેલી ! પૈસાદારોના દીકરાઓ એજ રીતે પોતાના દ્રવ્યનો ભપકો દેખાડે, પણ મને લાગે છે કે તારી કાંઇ મશ્કરી-ચેષ્ટા કરી હશે તેથી તું ચીઢાઈ છે.

હીરલી

મુઓજ નહિ કે ચેષ્ટા કરનો ? લપડાક નહિં લઉ કે ? મુઆએ મારા હાથની લપડાક તો ખાધી. [હસે છે. રાણી પણ હસે છે.]

રત્નલક્ષ્મી

કોઈ મોટે ઘરનો લાડકવાયો પુત્ર છે. સુસંસ્કાર કે કુરાતન હોય એવું તો લાગતુંજ નથી, પણ તે લુચ્ચો ઠકારો હોય નહિ કેમકે મારા પ્રાણપતિ તેવાને મોકલેજ નહિ.

હીરલી

હું માનતીજ નથી કે એને રાણાએ મોકલ્યો હોય, કેમકે તેમને ઓળખતોજ નથી અને બધાને પુછતો ફરે છે કે રાણા કેવા છે, તમને ગમે છે કે ! કે કાંઇ કાવતરૂં કરતો હશે.

રત્નલક્ષ્મી

શું કાવતરૂં એ કરી શકે ? નકામી તું વહેમ લાવે છે, હીરલી.

હીરલી

કંઈએ નહિ. એકવાર એક પઠાણ એક રજપુતનો વેશ લઈ વીસનગરના મહેલમાં પેઠેલો તેને પહેરેગીરોએ કાપી નાંખ્યો, તે પણ એમજ સોનું વેરતો હતો.

રત્નલક્ષ્મી

એટલે ? તું શું એમ સમજે છે કે આ માણસ મને હરવા આવ્યો છે ? જા, જા ઘેલી ! હું કોઈ નબળીપોચી છું કે એને હાથ ફસું ? માટે નચિંત રહેજે. લે, આ આવે છે પાછો, હું જરા માંહે જાઉં છું. તું પણ અહિંથી જતી રહે.

[તેઓ માંહે જાય છે. પ્રતાપ પ્રવેશ કરે છે. રાણી તથા હીરલી એક બારી આગળ આવી ઉભાં રહે છે. પ્રતાપ તેમને જોતા નથી.]

પ્રતાપ

મેં તાલ સારી રચી છે. પેલા ગરાસિયાએ આપેલી ચોપડીમાં એક વાત લખી છે તેમ કરૂં. જો એની ગેરહાજરીમાં પહેરેગીર મને એના ઓ-રડામાં પેસવા દે તો ઓરડાનો નકશો કાઢી લઉં, ઉત્તરે બે બારી, દક્ષીણે બારણું એવી રીતે, અને પછી જઈને રાણા આગળ કહું કે હું ફાવ્યો, બાકી ખરેખર તો એની સામે જોવાની પણ મારી હિંમત ચાલતી નથી. એ પ્રતાપે તો પહેરેગીરને સોનું આપ્યું પણ તે કાંઈ મદદ કરતો નથી. પેલી ફાકણુ હીરલી પણ કેટલું દ્રવ્ય લઈને તે બેઠી. હવે કોઈ બીજો માર્ગ લેવો જોઈએ. અરે યાર ! મને કવિતા જોડતાં આવડતું હોત તો કેવું સારૂં ! આ વાર્તાઓમાં તો એવું ને એવું જ આવે કે આશકે એવી સરસ કવિતા જોડી કે માશુક ... થઈ ગઈ, પણ હું તો બુઠો જ રહી ગયો ને ! રાજપતિ પિતા એ જેટલા શિક્ષકો રાખ્યા તેટલાને અફીણ ખવાડી ઉંઘમાં નાખી હું તો રમતો ફર્યો, તો હવે કવિતા જોડતાં ક્યાંથી આવડે ?

[રાણી તથા હીરલી માંહોમાંહે વાત કરે છે

રત્નલક્ષ્મી

કાંઈ મોટા વિચારમાં ગુંચાયલો લાગે છે—

હીરલી

હારે મુઓ ઠગારો, કાંઈ બાજી રચે છે.

[પ્રતાપ ચાલતો ચાલતો બારી આગળ આવે છે, એટલામાં રાણી તથા હીરલી પાછાં ભરાઈ જાય છે, પછી હીરલી પડશાળમાં આવે છે.]

હીરલી

ચાલો પ્રતાપસિંહજી મહારાજ, મને રાણીજીએ આજ્ઞા કરી છે કે તમને હજુરમાં લઈ આવવા, માટે ચાલશો ?

પ્રતાપ

હા, હા, ઘણી ખુશીથી !

[બન્ને જાય છે]

પ્રવેશ ૩ જો

[રાણીનું દીવાનખાનું, રાણી બેઠાં છે. છ૨ સ્ત્રી મંત્રીઓ વગેરે લખતી બેઠી છે. પ્રતાપ પ્રવેશ કરે છે, નિચલી વાત આવે છે તેટલાં બધી સ્ત્રીઓ ઊઠી જાય છે.]

રત્નલક્ષ્મી

[તેને નમીને આવકાર દેતાં] ભલે પધાર્યા મહારાજ, મેં આપને માટે સર્વ તૈયારીઓ કરાવી રાખી છે, આપનો રસાલો આવી પુગ્યો !

પ્રતાપ

ના માનવંત રાણી, રસાલો અત્રે લાવવો નથી. મારી સાથે એટલા બધા બળવાન યોદ્ધા, તેમના નોકરો, લશ્કર, ઘોડા વિગેરે છે કે તમારા આ નાન-કડા કિલ્લામાં સમાયે નહિ. એવું જોઇ મેં તેમને આજુબાજુ શીકારે મોકલ્યા છે, એ બધા આવત તો આપનું આખા વર્ષનું ધાન્ય ખવાઈ જાત.

રત્નલક્ષ્મી

ક્ષમા કરજો ભાઈ, પણ અમે છેક એટલાં નાનાં નથી, અમારું ઘણુંએ ધાન્ય આજે વિજયસિંહજી મહારાજના લશ્કરને માટે જાય છે. અમારાં ખેતરો ધરાણે મુકેલાં નથી, વળી અમે જાતે અમારી જમી-નોની દેખરેખ રાખીએ છીએ, અમારા મજૂરોને સારા પગાર આપીએ છીએ અને સારાં બી વાવી સારો પાક ઉતારીએ છીએ, એટલે અમે આબાદ રહીયે છીએ. હવડાં જો આપ અત્રે આવ્યા નહોત તો હું ક્યારનીએ મારાં ખેતરોમાં ગઈ હોત.

પ્રતાપ

અરે છી ! છી ! એ શું બોલો છો ? આપ જેવાં સ્વરૂપવાન રાણી ખેતરોમાં જાય ? ગારી કોઈ તો આમથી આમ ડગલું એ ન ભરે, અમારી દર-બારમાં સ્ત્રીઓનાં કપડાં રેશમી અને કસબી, હાથ-પગ ઘરેણાંથી ભરેલાં, જો પગમાં ઘાલે તો ઝીણી ઝીણી કસબી જોડીઓ, નાના નાજુક પગ ઉઘાડા, તો તેમનાથી જરા સરખું આંગણે પણ ન જવાય, ને આ તમો તો સાદાં સુતરાઉ જાડાં કપડાં અને ચામડાંના જોડા પહેરો છો !

રત્નલક્ષ્મી

હા ભાઈ, અમારો સાદો પોષાક તો દેશના રક્ષણનું એક શસ્ત્ર છે. જ્યાં સુધી રજપુતાણી સાદાં લુગડાં પહેરી ખેતરોમાં ફરતી હતી, ઘોડેસ્વારી કરતી હતી અને સંસારનાં સર્વ કામોમાં પુરુષોની સહકારી સાથી હતી, ત્યાં સુધી આપણા દેશ ઉપર દુશ્મન ફાવ્યો નહોતો. પણ જ્યારથી આ દિલ્હીના બાદશાહી કુટુંબનો ચાલ લીધો, સ્ત્રીઓને કપડાં, આભૂષણ રૂપ બેડીઓ નાંખી, અને તેમને ઘરને ખૂણે ગોંધી રાખવા માંડી, ત્યારથી જુઓને કાઠીઆવાડના કેટલા રાજાઓનાં રાજ્યો ગયાં! હમે તો હજી જુનો ચાલ રાખ્યો છે, જેમ મારા પૂજ્ય સાસુજી કરતાં હતાં તેમ હું કરું છું. જાતી દેખરેખ હેઠળ સર્વ કામો કરાવું છું, સાદા લેબાસમાં શોભા સમજું છું, ટાઢ તડકે ફરતાં બ્હીતી નથી, તેથી સઘળી મિલ્કતની સંભાળ રહે છે. અમને કરજદારી થતી નથી, અમારાં મજૂરો સંતોષી હોવાથી સારી રીતે કામ કરે છે, અને અમો ખુશાલ અને આબાદ રહીએ છીએ, સમજ્યા ભાઈ? તમારા જેવા સાત રાજકુંવરોને પરોણા રાખીએ તો પે અમારું ધાન્ય ખૂટે નહિ. સમજ્યા હવે?

પ્રતાપ

એટલાં ધનવાન છો ત્યારે તમારે કસબી કપડાં અને હીરા મોતીના દાગીના પહેરવા જોઇએ.

રત્નલક્ષ્મી

સવેળાએ તે પણ પહેરીએ છીએ. અમારાં કુટુંબમાં કેટલુંક ઝવેરાત એવું સારું છે કે મહારાણી તારામતી પણ વખાણે છે. પણ અમે કપડાં અને ઘરેણાંનાં ગુલામ બનતાં નથી. દરરોજના લેબાસ માટે અમે ઘરે પકવેલા રૂ માંથી ઘરમાં જ બનાવેલ જાડાં લુગડાં પહેરીએ છીએ. જેથી અમારા રાજ્યમાં કોઈ એવી સ્ત્રી નહિં હશે કે જેને ચરખો ફેરવતાં ન આવડે. જુઓ પેલો રહ્યો મારો ચરખો. અમારી એ માન્યતા છે કે જે સ્ત્રી ઉદ્યોગી હોય તે કદી ઓશિયાળી નહિ રહે, માંદી ન પડે. અમારા દેશમાં સ્ત્રીઓ ચરખો ફેરવી કાંતે છે, સાલ ચઢાવી વણે છે અને રૂ તેમજ રેશમનાં સુંદર લુગડાં બનાવે છે, સોય કાતર વડે સીવીને તૈયાર કરે છે, અને તે ઉપરાંત બીજાં ઘણાં કાર્યોમાં સ્ત્રીઓ પુરુષો સાથે જોડાય છે. તેમાં આ લડાઈ નિકળવા પછી તો પુરુષોનાં કરવાનાં બધા કામો સ્ત્રીઓ જ કરે છે. તવંગરોની સ્ત્રીઓ હવે ઘરમાં બેસી રહેતી નથી, પણ ગરીબ ખેડુતાણીઓની સાથે ક્ષેત્રોમાં જઇ ખેડે છે, ખી વાવે છે, પાક ઉતારી લાવે છે અને સદા માતી અને રંગીલી રહે છે. આમ કરતાં તેમની આરોગ્યતા સચવાય છે અને પરિણામમાં પ્રજા બળવાન નિપજે છે, જે અમારે માટે ઘણી ખુશાલીની બીના છે. અમારા દેશના રજપુતો હજી પણ આગલા રજપુતો જેવા જ બળવાન કહેવાય છે. અત્યારે વિજયસિંહજી મહારાજને જેવા અમારા ભાયાતો અને ગરાસિયાઓ મદદ કરે છે, તેવી કોઇ બીજા કરે છે!

પ્રતાપ

તે હશે, સુંદર રાણી, મને તો તમારા ગોરા, ગુલાબી ગાલ ઉપર લીલાં લુગડાં શોભે એવું ગમે છે, અને તમારા નાના સુંવાળા હાથ સુંદર વીંટીઓથી શણગારેલા જોવા ગમે છે.

રત્નલક્ષ્મી

મારા શરીરે શું શોભે તેનું તમને શું? આવું મને કહેવાને તમને કાંઈ અધિકાર નથી, સમજ્યા? મારા પ્રેમપતિની ઇચ્છા પ્રમાણે હું લુગડાં, અને ઘરેણાં સજું છું. એ વાતમાં તમારે બોલવું ઘટે નહિ, તમારી કોઇ પ્રિયા હોય તેને જઈને એવા શબ્દો કહેજો!

પ્રતાપ

[વાંકો વળી, બોચે પડી] મીઠી મનમોહન રાણી—સુંદર રમણી! મારે કોઇ બીજી પ્રિયા નથી. રાણો અમરસિંહ તને તજી ગયો છે, તે તો મહારાણી તારામતી અને તેની સુંદર સખીઓ પર મોહિત થઇ ગયો છે, એટલે હવે તે તારો નથી, તેણે તો મને કહીને મોકલ્યો છે કે જા, તારાથી જીતાય તો મારી સ્ત્રીને જીતી લે, મારે જોઇતી નથી.

રત્નલક્ષ્મી

[ગુસ્સો દાબીને, સ્વગત] મુઓ ચોર! જૂઠો!

જો તારી કેવી વલે કરું છું! (હાંક મારે છે) હીરલી, આમ આવ જલદી!

હીરલી પ્રવેશ કરે છે.

પ્રતાપ

ઓ! આ ડાકણ ક્યાંથી આવી! રખે પેલી ત્રિયા પલટણને તેડી લાવે! [ધ્રુજે છે]

રત્નલક્ષ્મી

[હળવે હીરલીને] જો હું કહું છું તે ધ્યાનથી સાંભળ, આપણે સર્વ ભેરાં છીએ માટે બીવું નહિ. આપણી આબરૂનો બચાવ કરવા જેટલું સામર્થ્ય આપણામાં હોવું જ જોઈએ, પણ હું તને એટલું જ કહું છું કે તું સામી ભીંતે ઉભી રહી અહિં જોયા કરજે, અને કાન સાવધ રાખજે, હું તને ઈસારત કરીશ એટલે-[કાનમાં કહે છે]

હીરલી

સમજી! બહુ સારું! [ચાલી જાય છે. પ્રતાપ ગભરાતો દેખાય છે.

રત્નલક્ષ્મી

કેમ સાહેબ, આપ કાંઈ વિચારમાં છો?

પ્રતાપ

વિચાર તો વ્હાલી, તને જે કહ્યા તે જ. હું બહુ ઈચ્છું છું કે હું મારી માતા કનેથી થોડાંક ઝવેરો લાવ્યો હોત, પણ શું તને મારી સુરત ગમતી નથી? મારી કાળી આંખો, મારી મૂછોના આંકડા શું મોહક નથી? અરે એ ઉપર તો કેટલી કેટલીઓ ખેંચાઈ છે.

રત્નલક્ષ્મી

[હસવું દાબી] એમ! તો પણ તમે પરણી શક્યા નથી હજી? કોઈ સ્ત્રી તમને પરણવા કબૂલ નહિ થઈ કેમ? પરણ્યા હોત તો સ્ત્રી જાતી તરફ કંઈક માનની નજરથી જોત.

પ્રતાપ

અરે રૂપસુંદરી! હું ક્યાં તને ઓછું માન આપું છું? મારું હૃદય તારા પ્રત્યેના માન અને પ્યારથી છલકાઈ જાય છે. હું તો તારી લાવણ્યતા, તારા વાક્ચાતુર્યથી મહાત થઈ ગયો છું. દેવીની પુજા કરે તેમ તારી કરું છું, તારે ચરણે પડું છું. (લાંબો થઈ ભોંયે પડે છે)

રત્નલક્ષ્મી

શરમ છે! ઊઠો, એક પતિવ્રતા સ્ત્રીને આવા શબ્દો કહેવા કરતાં રણક્ષેત્રમાં જઈ લોહી રેડો કે કીર્તિ મળે, આજનો વખત એવો નથી કે તમ જેવા જુવાનો આળસમાં કાળ કાઢે!

પ્રતાપ

હું તો લડાઈમાં ભાગ લેવા જ વિજયસિંહજીની દરબારમાં ગયો હતો, પણ આપણી સુંદરતાનાં ઘણાં વખાણ સાંભળવામાં આવ્યા તેથી અત્રે દર્શને આવ્યો છું, અને આજુબાજુના ડુંગરાઓ ઉપર ભટકતો ફર્યો કે કોઈ રીતે મેળાપ થાય. અરે મારા ઉપર દયા કર ઓ રૂપસુંદરી! હું મારો જીવ તારી સેવામાં અર્પણ કરવા તૈયાર છું. (ભોંય પડે છે.)

[રાણી બારીમાંથી ઈશારત કરે છે તે પ્રતાપ જોતો નથી.

રત્નલક્ષ્મી

તમે નથી સમજતા? મેં તમને ઘણી વાર ચેતવ્યા કે આવી લપ-લપ છોડો અને સારી વાતો આબરૂથી બોલો, નહિં તો ચેતવું છું કે ખમવું પડશે.

પ્રતાપ

નારે હું તો મરી જાઉં પણ હવે તમને જીત્યા વગર જાઉં નહિં!

રત્નલક્ષ્મી

શરમ છે શરમ! પોતાના મિત્રનું ઘર ભાંગતાં, તેની પ્યારામાં પ્યારી મતા લૂંટી લેવા માંગતાં એક શુરવીરે શરમાવું જોઈએ પણ તમારામાં શુરાતન છે જ નહિં, માટે તો તમે અહિં આવ્યા! શુરાઓ તો ક્યારનાએ લડાઈ પર સિધાવ્યા.

(એટલામાં મોટો ઘંટનાદ થાય છે, રાણી ઊઠે છે. મારે હવે જવું જોઈએ, પણ તમે બેસો અહિં જ, આ હીરલી આવી, એ બારણે બેસી રહેશે, કંઈ કહેવું હોય તો એને કહેજો.

(જવા માંડે છે)

હવે ધીમે રહીને મને પોતાનું દિલ અર્પણ કરશે. ખરું, ખરું! [બેસે છે. જરા વારે ખુશમીજાજમાં આવી ફટાણાં ગાય છે.]

હીરલી

[જાળીયામાંથી જોઈને] વાહ વાહ ! ગાયન તો બહુ સરસ ગાતાં આવડે છે? પણ હજી તમે ચરખાને તો હાથ સરખો લગાડતા નથી તો જમશો કેમ ? તમને આજે જમવું હોય તેવું લાગતું નથી.

પ્રતાપ

[જાળીઆં પાસે જઈ] અરે મારી વ્હાલી હીરલી, તું તો મારાપર દયા કર! તને મેં કેટલા બધા સુનૈયા આપ્યા! હજી બીજા આપું, તને મારી માશુક બનાવું, તને હીર કસબના વાઘા અપાવું... ...ગઈ ! મળે નહિ, હવે કોણને કહું ? હવે તો અંધારું થવા આવ્યું. રાત પડવા આવી અને હું અહીં એકલો ને ભૂખ્યો ! અરે પેલા લુચ્ચારાણીએ [illegible]ીને સંદેશો મોકલેલો કે મને ભૂખે મારી નાખે, તથી મને કેદ કર્યો. અરે મારા છત્રપતિ પિતા! અરે મારી હેતવંતી ફોઈ અને માતા! તમારો જ લાડકવાયો ભત્રિજો કયાં આવી પડયો તે જાણો તો તમે કુટવા બેસો. અરેરે! કેવી ભૂખ લાગી છે ને અહિં તો કાંઈ મળે નહિ. દીવોએ કોઇ લાવતું નથી. ભૂત બૂત આવશે તો શું કરીશ! હું તો બી' મરીશ! [વળી હાંક મારે છે] ઓ દયાળુ રાણી! ઓ જવાબ દેને! હવે શું કરું? હું તો ફસી પડયો.

રત્નલક્ષ્મી

[જાળીયામાંથી] કેમ છો મહારાજ! કાંઈ કાંત્યું કે? શેર બશેર કાંત્યું હોય તો એક બે રોટલા હું મોકલું—કહો કેટલું થયું?

પ્રતાપ

હું કાંતુ? એ શું બકે છે! કદી પણ નહિ, હું શૂરવીર, હું કાંઇ સ્ત્રી છું કે કાંતું?

રત્નલક્ષ્મી

સ્ત્રી હશો ત્યારેજ અહિં આવ્યા, શુરવીરો તો સઘળા રણમાં ગયા છે. મહારાજ તમે થોડુંક સુતર કાઢી પછી અત્રે ઉભેલી ચોકીબાનને કહેજો. એટલે તે રોટલા લાવશે, હું તો જાઉં છું સુવા અને જો ન કાંતતું હોય તો આપ પણ પોઢી જાવો.

પ્રતાપ

નહિ, નહિ, જાય કેમ? મને છોડો પહેલાં! તમને શો હક્ક કે મારા જેવા રાજકુંવરને કેદ કરો! હું કદી તમારા ચરખાને હાથ સરખોએ અડાડનાર નથી. જાણો છો હું કોણ છું તે? છત્રસિંહ મહારાજનો દીકરો પ્રતાપસિંહ તે કાંતે? તમે ઘેલાં થયાં છો કે આવું બોલો છો?

[કોઈ જવાબ દેતાં નથી એટલે થાકીને બેસે છે પાછો ઊઠે છે. આમતેમ ફરે છે. પછી અચકાતો અચકાતો ધીમે પગલે ચરખા આગળ જઈ જરા ફેરવી જુએ છે.]

પ્રતાપ

(સ્વગત) ભૂખ તો ઘણી લાગી છે, જોઉં જરા બે તાર કાઢી જોઉં. એણે તો હુજત ધરી છે કે કાંતે તોજ જમાડું તો લાવ થોડું કાંતું. આવડશે તો ખરું. ફોઈની આગળ બેસતો ત્યારે દાસીઓને કાંતતી જોતો, કોઈવાર જઈને તાર ગુંચવી નાખતો.

[ચરખો ઝટ ઝટ ફેરવે છે. થોડું સુતર કાઢી મગન થઈ બૂમ મારે છે.] હે ચોકીબાન! કોણ છે? કહે તારી રાણીને આ સુતર કાઢયું છે, હવે મારે માટે ભોજન મોકલ! ઘણી ભૂખ લાગી છે. [ચોકીબાન બહારથી દરવાજો ખોલે છે, હીરલી બે થાળી લઈ દાખલ થાય છે.

હીરલી

લ્યો મહારાજ જમો, અંતે કાંત્યું ખરું? [હસે છે.]

પ્રતાપ

[હીરલીને પકડી ખુબ ધક્કા ઠોંસા લગાવે છે] અરે લુચ્ચી ડાકણ! મારા સુનૈયા લઈ મનેજ ફસાવ્યો? બધો વાંક તારો છે, તેંજ બધાં કાવત્રાં રચ્યાં. રાણી તો મારાપર પ્રસન્ન થઇ હતી.

હીરલી

હશે, હશે! પણ તમે કાંત્યું કેટલું તેતો જોઉં.

પ્રતાપ

આ શું જોને! [ચરખા આગળ હીરલીને ઘસડી

લઈ જઈ દેખાડે છે.] આ કાલ્યા તે કંઈ થોડા છે શું ?

હીરલી

થોડાજ છેતો ! એટલેથી કંઈ ભાથું મળે, થોડા વધારે કાઢો મહારાજ અને પછી આ દાળ રોટલા મૂકી જાઉં છું તે જમજો !

પ્રતાપ

દાળ રોટલા ! શું બોલી ? આતે તારી રાણીની પરોણાગત કે ? મારા જેવા રાજકુંવરને લાયકનું ભાણું લાવ !

હીરલી

ખાવા હોય તો ખાજો–આ હું તો ચાલી !

[હીરલી થાળીઓ વગેરે મૂકીને જાયછે, બહારથી પહેરાગીર મોટું તાળું ઉઘાડી તેને બહાર કાઢી તરત પાછું બારણું ઢાંકી લીએ છે. પ્રતાપ પાછળ દોડેછે.]

પ્રતાપ

હીરલી, વ્હાલી હીરલી, મને છોડવ !

[જવાબ મળતો નથી એટલે પ્રતાપ માથું કુટી ભોંયે બેસે છે...પછી થાળીઓ ઉઘાડી ભાણું જોય છે]

પ્રતાપ

દાળ ને રોટલા ! અરે બેશરમ સ્ત્રીઓ ! મને જલેબીના જમનારને દાળ રોટલા ખવાડે છ !... પણ ભૂખ ઘણી લાગી છે તો લાવ જરા જમી લઉં.

[ખાવા માંડે છે, અને બહુ સ્વાદ લાગવાથી જલદી જલદી બધું જ ખાઈ જાય છે, પછી પાણી પી ત્યાં જ લાંબો થઈ સુઈ જાય છે.]

પ્રવેશ ૪ થો

[દેખાવ–ઉપલો જ ઓરડો. દિવસ ચઢયો છે. થોડીવારે પ્રતાપ ઉંઘમાંથી જાગી ઊઠે છે.]

પ્રતાપ

અરે ! હું અહિં ભોંય પરજ સુઈ ગયલો કે ? ઉંઘ તો સારી આવી પણ હવે આ કેદખાનામાંથી છુટવું કેમ ? [જરાવાર વિચાર કરી બારણું અફાળે છે. હીરલી બહારથી જવાબ દીયે છે]

હીરલી

કેમ મહારાજ ? જમ્યા હતા કે ? અને ઉંઘ આવેલી કે ?

પ્રતાપ

શું જમે ? દાળ ને રોટલા ? લાવ હવે કંઈ સારું ખાવાનું. દુધ ને જલેબી છે કે ?

હીરલી

છે પણ તમે કાંત્યું નથી ને ! થોડું કાંતો તો લઈ આઉં.

પ્રતાપ

નથી કાંતવાનો ! હું જંગ ઊઠાવીશ, લડાઈ કરી તારા રાણાનો આ કિલ્લો લઈ મૂકીશ ! કાંતું શા માટે ?

(હીરલી જવાબ દેતી નથી તેથી થોડો વખત વિચાર કરી પ્રતાપ જઈને ચરખો ફેરવવા માંડે છે. ચરખો ઘણો હલકો હોવાથી સડસડ તાર નિકળે છે તેથી ખુશી થઈ હોંસથી વધુ ને વધુ ચલાવે છે, અને ખુશાલ થતો દેખાય છે. હીરલી એ તમાસો બારીની બહાર રાણીને અને બીજી સ્ત્રીઓને દેખાડે છે, જેમને પ્રતાપ જોતો નથી, અને કાંત્યા કરે છે. તેવામાં રણશિંગડાં ફુંકાય છે, નેકી પોકરાય છે, એટલે બારી તરફ જોઈ પ્રતાપ હાંક મારે છે.)

પ્રતાપ

અરે ચોકીઆત ! આ કોણ આવ્યું ? મહારાણી તારામતીની નેકી, કેમ પોકરાય છે ? તેઓ અહિં કેમ આવ્યાં ?...

[બહારથી બારણાંનાં તાળાં ઉઘડાય છે, બારીઓ ઉઘડાય છે, પ્રતાપ ચોંકીને ઉભો થાય છે. કપડાં તથા વાળ સરખાં કરે છે. તેવામાં મહારાણી તારામતી અને રાણા અમરસિંહ રાણી રત્નલક્ષ્મી સાથે અને તેમની પાછળ મંત્રીઓ, રસાલો, પ્રવેશ કરે છે. પ્રતાપ આભો બની જાય છે, નીચો વળે છે, પાયે પડે છે, રાણીઓ હસે છે.

મહારાણી તારામતી

[નમન સ્વીકારી] કેમ ભાઈ પ્રતાપ ? તમારી શરત આવી જીત્યા કે ?

પ્રતાપ

મને પકડી કેદ જ કીધો એટલે ક્યાંથી જીતાય ? મને તક જ શી મળી, મહારાણી સાહેબ ? પૂછોને આપણા બેશીને જ કે એમણે મારી પરોણાગત કેવી કરી–મને દાળ રોટલા ખવડાવી, ભોંયે સુવાડયો–

હીરલી

[વચમાં બોલી] રેંટીયો પણ ફેરવાવ્યો ! !

રત્નલક્ષ્મી

[હીરલી તરફ ડોળા કાઢી] ચૂપ રહે હીરલી ! આટલું બોલી તો ક્ષમા કરું છું, હવે પછી એક શબ્દ બોલીશ મા !

હીરલી

ખમા કરો ! ખમા કરો !

[રત્નલક્ષ્મી મહારાણી આગળ હાથ જોડી સર નમાવી કહે છે—

રત્નલક્ષ્મી

મહારાણીજી ! જો આપ મને એક અરજ કરવાની રજા આપો તો માગી લઉં છું કે એ શરતની વાત હવે જવા દો—

અમરસિંહ

[હાથ જોડી] હું પણ મારી પત્નીની અરજમાં ... થાઉં છું. જો મને મારી સ્ત્રીની વફાદારી ઉપર જરા પણ શક હોત તો હું આજે આ શરત જીતવાથી કમાયો હોત. પણ હું તો પહેલાંથી જ જાણતો હતો કે તે કેવી છે. [રત્નલક્ષ્મીનો હાથ, હાથમાં લઈ] આ બદલો મને પૂરતો છે–વધુ જા મને જરૂર જ નથી.

મહારાણી

તમને સંતોષ મળેલો જોઈ હું સંતોષ પામું છું, પણ જે કરાર કરતી વેળા મને સાક્ષી રાખવામાં આવી હતી તે કરારને તમે ફક્ત એક ખાલી મશ્કરીનું રૂપ આપી શકો નહિ. આ સર્વ હાજર રહેલી બેનો સાક્ષી છે કે રાજકુંવર પ્રતાપસિંહ અને રાણા અમરસિંહ વચ્ચે એક કરારનામું થયું હતું અને તેની રૂએ રાજકુંવર પ્રતાપસિંહ અત્રે આવ્યા હતા. હવે ભાઈ પ્રતાપ, તમે આ સર્વ મંડળી સન્મુખ જાહેર કરશો કે હું શરત હાર્યો છું, અને જે દંડ આપવા કબુલ કર્યો હતો તે આપવાને બંધાયલો છું.

પ્રતાપ

[ઝડપથી] હાજી, હું કબૂલ કરું છું કે હું હાર્યો છું અને મારું સર્વસ્વ ખોયું છે, પણ હું આપ મહારાણીની દયા માગું છું.... ...

મહારાણી

પણ આ સર્વ મંડળી કેમ જાણે કે તમે તમારી શરત શા કારણથી હાર્યા ? મેં તો જાણ્યું કેમ જે રાણા અમરસિંહે મને એક પત્ર દેખાડયો. પણ સર્વ હકીકત આ બહેનોને જણાવવી જોઈએ ને ? માટે હું મારી મંત્રી કૌશલ્યા બેનને આજ્ઞા કરું છું કે ગઈ રાત્રે દરબારમાં આવેલા બન્ને પત્રો વાંચી સંભળાવે.

[કૌશલ્યા, એક સાદા લેબાશવાળી વૃદ્ધ સ્ત્રી, સામે આવી, બે કાગળ કાઢે છે.]

કૌશલ્યા

પહેલો કાગળ આવેલો તે આ—

" રાણાસાહેબ–જેમ બને તેમ જલદી આવો. રાણીને તમારી મદદની જરૂર છે. લી. હીરલી. "

એ પછી આ બીજો કાગળ થોડી વારે આવ્યો:–

" મારા પ્રિય માનવંતા પતિ—આજે આપના કિલ્લામાં આપના હાથનો ભલામણ પત્ર લઈ જુવાન રાજકુંવર પ્રતાપસિંહ પધાર્યા છે. એક વાત મને અત્રે રજુ કરતાં શરમ ઉપજે છે, પણ કહ્યા વિના ચાલતું નથી કે એ કુંવર કંઇ બુરી નિષ્ઠાથી આવેલ જણાય છે. એણે મને પ્રેમની વાતો કરી છે. પણ હું આશા રાખું છું કે આપ આ સંભાળી એના પર રીશે ભરાઈ ન જતાં એને ક્ષમા કરશો. કેમ જે એ એક દયા કરવા જોગ પ્રાણી છે એ ઉંચ કુળનું બાળક છે, પણ એને સારી કેળવણી મળી નથી, તેથી એ અયોગ્ય વાતો બોલે છે. અત્રે હું એને એક ધડો આપું છું. એના હાથ એક સ્ત્રીના જેવા નાજુક છે અને એનું શરીર બળહીન છે, વળી મગજમાં અક્કલની ખોટ છે. જેથી એ રણમાં જવાને લાયક નથી. પણ એ નકામો ફરતો ફરવાથી બીગડી જાય છે, અને કૂળને હીણું લગાડે છે તેથી મેં એને લાયકનું કામ શીખાડવા માંડયું છે. આજથી હું એને કાંતવા બેસાડું છું અને હું માનું છું કે કાલ સુધીમાં એ થોડું કાંતશે ખરા. કિલ્લાના મારા મોટા દિવાનખાનામાં જ્યાં હું મારી સખીઓ સાથે કાંતવા બેસતી ત્યાં મેં આજે એને કેદ કીધો છે અને એ કાંતે નહિં ત્યાં સુધી એને ભોજન મળે નહિ એવો

હુકમ કાઢ્યો છે. એના પૂજ્ય પિતાજી સાથ મળવાનું થાય તો કહેજો કે કાળજી કરે નહિં, એમનો પુત્ર સલામત છે, એની કેળવણી સારી થાય છે, ફરી એ આબરૂદાર સ્ત્રીઓનું અપમાન કરશે નહિ, જેનામાં શુરાતન નથી, બળ નથી. અક્કલ નથી, તેને આટલો એક હુન્નર પણ ન આવડે તો ભવિષ્યમાં એનું શું થાય? માટે એવું કાંઈ શીખવવું જોઈએ.

આશા છે કે આપ ખુશીમાં હશો. અમારે માટે કાળજી કરવી નહિં. અમે સર્વ સલામત છીએ અને જરૂર પડયે સ્વરક્ષણ કરવાને સામર્થ્યવાન છીએ.

બહુ બહુ પ્રેમ અને શુભેચ્છાઓ સાથ આપનીજ સદા રત્ન.

મહારાણી

મારા મિત્રો! આ પત્રથી તમારી ખાતરી થઈ હશે કે રાણા અમરસિંહ અને રાજકુંવર પ્રતાપસિંહની વચ્ચેની શરતનું શું પરિણામ આવ્યું છે.

[સર્વ હસે છે. મહારાણી પણ હસતાં જાય છે.] તમે હસો છો, પણ આ બનાવમાં તમને ઘણુંજ શીખવાનું છે. એક સાચી પતિવ્રતા સ્ત્રી જો ચાલાક હોય છે તો કેવી રીતે પોતાની આબરૂનું રક્ષણ કરવા ઉપરાંત બુરા શખ્સોને સજા પણ કરી શકે છે! પ્રભુ આપના દેશની સર્વ સ્ત્રીઓને આવી જ હિંમતવાન બનાવો? રાણા અમરસિંહ! હવે આ રાજકુંવરને છોડો. બાપડો કાંતતાં થાકયો હશે! હું એને મારી સાથે દરબારમાં લઈ જઈ થોડો વખત રાખીશ. એને વિદ્યા ભણાવીશ, તેમજ પુરુષાતનના પાઠો મારા ઘરડા દરબારીઓ કને શીખવાડીશ, કે જેથી એ થોડા વખતમાં સારો યોદ્ધો બનશે. પણ જો એવું શીખવાને અયોગ્ય જણાસે તો (હસીને) બેન રત્નલક્ષ્મી, તમારો દાખલો લઈ હું પણ એને ચરખો ફેરવવા બેસાડીશ, કેમ જે એક અજ્ઞાન અનાડી પુરુષ આળસુ ફરે અને પાડોશીઓને હેરાન કરે તે કરતાં તેને કેદ કરી રેંટીઓ કાંતવા શિખવવામાં ડહાપણ છે!

સર્વ

[એક અવાજે] ખરું! ખરું!

પ્રતાપ

[હસીને ઉભો થઇ] બોલો મહારાણી તારામતીની જય!

[સર્વ જય પોકારે છે અને નમે છે.]

મહારાણી

હવે સર્વ બોલો બહાદુર રાણી રત્નલક્ષ્મીની જય!

સર્વ

રાણી રત્નલક્ષ્મીની જય!

[સર્વ રાણી રત્નલક્ષ્મીને નમે છે.]

સમાપ્ત.

બાળકો માટે જ્ઞાન ગમતના પુસ્તકો

ઇન્દીરાને પત્રો [જવાહરલાલ નહેરૂ]	૦–૮
વાતબહેના	૦–૮
ભોળી જમના	૦–૮
બાલવાડી	૦–૮
અલીબાબા	૦–૬
ગીતરજની	૦–૮
બાલબટુક	૦–૬
બાલકુમાર	૦–૪
ખંજન	૦–૪
સદબોધ વાર્તાવળી ભા. ૧–૨ જો	૦–૧૦

દશ પુસ્તકો સાથે લેનારને રૂ. ૪) માં ઘેર બેઠા પહોંચાડવામાં આવશે.

લખો:–

જીવનલાલ અમરશી મહેતા

પીરમશારોડ, અમદાવાદ

ધનાકાકા.....

લેખક : ' ઘ '

ટેલિફોનની ટન્ ટન્ ટન્ ટનન્ ઘંટડી રણકી ઊઠી. મુંબઈના પ્રખ્યાત ડૉક્ટર ખુરશીમાંથી ઊઠયાને ટેલિફોનનું રીસીવર (ભુંગળું) હાથમાં લીધું. ' એલાવ ' સામેથી અવાજ આવ્યો. ' એલાવ, હં તમે કોણ ? ડૉક્ટરે સામો જવાબ ફેંકયો. ' અરે ! હું ધનસુખલાલ શેઠનો મુનિમ, તમારું કામ છે ' તુટક તુટક અવાજ ડૉક્ટરના કાન પર અથડાયા. હં...પણ શું કામ છે ? શેઠ માંદા છે ? ' જાણે ચિંતાતુર હોય તેમ વ્યગ્રચિત્તે ડૉક્ટરે પ્રશ્ન કર્યો. " ના. ના. એવું કંઈ નથી, એ તો એમના પત્નીને કોગળીયું થયું છે. જરા જલ્દી આવો તો સારું. ' મુનિમે ખુલાસો કર્યો. " yes, i'm coming soon. Don't worry " ડૉક્ટરે ઉતાવળથી મુનિમને '' પાચ્યા.

મુંબઈના શેરબજારના જાણીતા હોંશિયાર ખેલાડી ધનસુખલાલ શેઠ તેમના ઓળખીતા પાળખીતાના ધનાકાકા બની ગયા હતા. શેરબજારમાં તેમની પ્રતિષ્ઠા સારી હતી. મુંબઈમાં તેમની શાખ સરસ હતી. પૈસાની એમની પાસે રેલમછેલ હતી. વાડીવજીફાનો પાર નહતો. મીલબંગલા ગણી શકાય તેટલા નહતા. મોટર ગાડીની દોડધામ જબરી હતી. અગ્રગણ્ય મીલમાલિકોમાં તેમની ગણના મોખરે આવી હતી, તેમની એલબ્બાલા, પૈસાને પ્રતાપે ચોપાટી પર આવેલા વિશાળ બંગલામાં તેમનો નિવાસ હતો. તેમનો Sun riew ખરેખર સૂર્યને ઝાંખો પાડતો હતો. આલિશાન બંગલાનું પ્રતિબિંબ દરિયામાં અદ્‌ભુત લાગતું હતું, કલ્પનાને ભૂલાવે તેવું હતું.

આજે કેટલાક દિવસથી તેમની પત્ની સત્યદેવીને કોગળીયું થયું હતું. તેથી તેમની દોડધામ ભારે થઈ પડી હતી. આ તેમની બીજી વારની પત્ની ખરેખર તેમને પ્રિય હતી જ. બધીજ સ્ત્રીઓ સામાન્ય રીતે તેમને પ્રિય હતી પણ સત્યદેવી તેમને વધુ પ્રિય હતી એમ ક્રમેક કહી શકાય.

અડધી સદી જેટલી આધેડ વયના વૃદ્ધ તેઓ હતા છતાં તેમના ચહેરા પર વૃદ્ધત્વની જરાય ઝાંખ કે કરચલીઓ દૃશ્યમાન ન હતી. તેમની માથા પરની તાલ સૂર્યને પડકારતી હતી જાણે સૂરજની સાથે હરીફાઈ આદરતી હોય. તેમનું ઘડપણ જુવાનને શરમાવે તેવું હતું, તેમની ભૂરી આંખોમાં નિખાલસતા અને લાગણી તરવરતા હતા. તેમના વિચારો તેમને થયેલા કડવા મીઠા અનુભવોનેય ગણકારતા નહિ, તેમની આધેડતા જુવાનીને આવાહન આપતી ખડી હતી. તેમની ચાલવાની ઢબ શિથિલ હતી પણ ચાલ તેજ હતી, આંખોનું નૂર સુકાયા જેવું ય નહિ તેમજ તેજવાળું પણ નહિ એવું મધ્યમકક્ષાનું હતું.

તેઓ શાંતિથી, ગભરાયલા ચિત્તે, ખુરશી પર વિરાજમાન થયા છે. ડૉક્ટરની રાહ જોતા હોય તેમ ઘડીક ઘડીક આમતેમ નજર દોડાવે છે. ઘડીક ઉભા થાય છે અને ઘડીક બેસી જાય છે, ચેન પડતું નથી, એવામાં દાદર ચડવાનો અવાજ સંભળાય છે, તેઓ ઉભા થાય છે એવામાં દાકતર ઉપર આવી ગયા.

' Hullo, Mr. Ray I am waiting for you ' તેમણે આવકાર આપતાં કહ્યું.

' Oh ! Mr. Dhanshukhlal, I'm sorry that I'm late ' દાક્તરે ખુલાસો કર્યો.

' Doesn't matter much ' ધનસુખલાલે સમાધાન શોધતાં જણાવ્યું.

દાકતરે સત્યદેવીને તપાસ્યાં અને પૂછવા જેવી હકીકતો પૂછી, દવા આપી જવા માટે તૈયાર થયા. એટલે શેઠે વિવેકથી કહ્યુંઃ ' Mr. Ray don't be hasty, have some break-fast. '

" No, Mr Shah, I am sorry, I can't wat ' દાક્તરે આનાકાની કરી.

ધનસુખલાલે વિશેષ આગ્રહ કરવો યોગ્ય ન ધાર્યું તેમને જવા દેવા જ તેમને ઠીક લાગ્યું. દાકતરે જતાં જતાં હાથ લંબાવ્યો ને હસ્તધૂનન કરી વિદાય લીધી.

દાકતર રેની પ્રેકટીસ મુંબઈમાં કરોડોની હતી, તે ઉદાર માણસ હતા. ઘણી દાનસખાવતો કરતાં તેઓ અચકાતાં નહિ. જેટલું કમાતા તેટલુંજ ખરચતા. તેમનું હૃદય વિશાળ હતું, જગતની જેમ. વિશાળ જગતમાં તેમનું સ્થાન પણ વિશાળ હતું.

સફેદ ખાદીમાં તેમની પ્રતિભા ભલભલાને ક્ષોભ પમાડતી હતી. તેમનું વ્યક્તિત્વ અજોડ હતું.

× × ×

ડાક્તરના ગયા પછી ધનસુખલાલ બહાર ગયા નહિ, સામાન્ય રીતે તેમનું બહાર જવાનું મર્યાદિતજ હતું પણ આજે તો તેમને બહાર જવું ગમ્યુંજ નહિ.

'કેમ તને કેમ છે!' માથે હાથ ફેરવતાં ધનસુખલાલ બોલ્યા.

'જરા ઠીક છે' પોતે ઉંચી આંખ કરી પતિનો પ્રેમ ઝીલવા લાગી અને બોલી ઊઠી પણ ધનસુખલાલના હાથનો ભાર ન સહન થતાં પોતાના નયનો નીચા ઢાળી દીધા. બન્ને પળભર મૂગાં રહ્યાં ને તેમને શી વાતો કરવી તેની સૂઝ પડી નહિ. એવામાં સત્યદેવીએ પ્રશ્ન કર્યો: 'શું તમે મ્હને ખરેખર ચાહો છો?...' કંઈક સંકોચ અનુભવતા સત્યદેવીથી તે પ્રશ્ન પૂછાઈ ગયો.

'હા, કેમ પૂછવું પડ્યું' તેમણે સામો સવાલ ફેંક્યો.

'એતો અમથું'

'ના. ના. એમ તે હોય. તને મનમાં કંઈ થાય છે.'

'તમે મ્હારા...' તે અટકી પડી, વધુ બોલી શકી જ નહિ.

'ના. ના. કહી દે. ગભરા નહિ, તારાથી વિશેષ મ્હારે કશું જ નથી' શેઠે વાત કઢાવવા પોતાની ચાતુરી વાપરી.

'મ્હારા પછી તમે બીજા લગ્ન...?' સત્યદેવીને આટલું બોલતામાં તો ડુમો ભરાઇ ગયો. તે વધુ બોલી શકી નહિ. તેને કદાચ એમ થયું હોય કે એ પ્રશ્ન પૂછવામાં તેણે મોટી ભૂલ કરી નાંખી છે. પતિને વિષે એવો હલકો વિચાર એ પાપ સમાન છે એવું એના મનમાં કંઈક ગુંજી ગયું અને એના પરિણામરૂપ એનું શ્વેત મુખ કરમાઇ ગયું તે શરમાઈ ગઈ પણ સ્વસ્થતા તેની મદદે દોડી આવી અને તેણીને હિંમત આવી.

'અરે!! તું તો ગાંડી છે, એમ કંઈ થાય?' વાત હસી કાઢતાં શેઠે બુદ્ધિપૂર્વક કહી નાંખ્યું. સત્યદેવીને આ જવાબ પાછળ ઉપહાસની છાયાની ઝાંખી થઈ. ગંભીર વાતને હસી કાઢવી એ કાંતો મૂર્ખતા હશે કે કાંતો ડહાપણ હશે પણ સજ્જનતા તો કદીય નથી જ નથી એ ઉપહાસમાં સત્યદેવીએ ભયંકરતા જોઈ, કુળ અભિમાન ઘવાતું નિરખ્યું, આબરૂનું જાહેર લીલામ દીઠું અને પ્રતિષ્ઠા પ્રત્યેની બેપરવાઇ લાગી. તેનાથી રહેવાયું નહિ. લાગણી જાગી ઊઠી. અભિમાને પુકાર કર્યો અને સતિત્વપણાએ જોર અને જોમ આપ્યાં. તેનું હૃદય બળવા લાગ્યું તે બોલી ઊઠી, "ના, ના. એમ વાત કાઢો નહિ. મને તમારે માટે માન છે એટલે તમારી આબરૂ ખાતર, તમારી કીર્તિ ખાતર, તમારી સજ્જનતા ખાતર અને જગત સમસ્તની મહામૂલી માનવતા ખાતર 'એમ' તો નજ થવું જોઇએ. તમારી પ્રતિષ્ઠાને હાનિ થાય એ મારાથી કેમ નિરખાય? અને અને...' તે વધુ બોલી શકી નહિ. તેનો જુસ્સો એકદમ ઉંચેરા સ્થાને પહોંચી ગયો. તે વિશેષ બોલી શકી નહિ. તેનાથી વિશેષ બોલાયું જ નહિ.

ધનસુખલાલ પ્રસંગને પારખી ગયા. ગહનવિચારમાળામાં ગરકી ગયા. તેમની વ્યાપારી બુદ્ધિ તેમની મદદે આવી પણ પાછા ઉત્સાહમાં આવી ગયા ને બોલી ઊઠયા: "તારે મારામાં વિશ્વાસ રાખવો જોઇએ. મને હિંદુધર્મનું માન છે. પ્રતિષ્ઠાનું ભાન છે. તને વચન આપું છું કે: જા હું 'એમ' તો નહિજ કરું," શેઠે અચકાતાં અચકાતાં દેવીનો હાથ પકડ્યો ને તેને પંપાળવા લાગ્યા જાણે તેના જુસ્સાને પણ એવા વચનથી પંપાળતા હોય, છેતરતા હોય. તેમના જેવા અઠંગ વ્યાપારીને આટલા બધા વચનોમાં એક વચન કંઈ બોલવામાં કોઇપણ રીતે ભારે પડ્યું નહિ, પાળવાની વાત નિરાળી છે.

વાત કરતાં સત્યદેવીને શ્રમ પડ્યો. તેને ઉલટી અને ઝાડાની પરંપરા થવા લાગી. તબિયતે ઉથલો ખાધો અને તબિયત વળી વધુ ગંભીર સ્થિતિમાં આવી પડી. ધનસુખલાલ ગભરાઈ ગયા તેમને કંઈ સૂઝ પડી નહિ એટલે આમતેમ બધાની જેમ જોઈ રહ્યા પછી અચાનક ઊઠયા અને ટેલીફોન કર્યો: Dr. Ray please come soon. Cholera is strengthening its power' ટેલીફોનમાં સામેથી

કંઈ જવાબ આપ્યો નહિ પણ અસ્પષ્ટ શબ્દોવાળા વાક્યો સંભળાયાં એટલે શેઠ ધુંધવાયા ને કંઈક ગુસ્સાથી બબડી ઊઠ્યા.

'Mr. Ray will you please hear me, come soon.'

'Oh !! Mr. shah...I'm coming don't be angry, please'

ધનસુખલાલ ટેલીફોન મૂકી પત્નીના ખંડમાં ગયા ત્યારે તો હેબતાઈ ગયા. તેમની પત્ની છેલ્લા શ્વાસ લઈ રહી હતી. પાએક કલાક પસાર થઈ ગયો. દાક્તરના આગમનની પ્રતીક્ષા કરતાં શેઠ આમતેમ ફરવા લાગ્યા. તેમને દાક્તરના આવવામાં હવે ખાત્રી રહી ન હતી. આશા અને નિરાશામાં ઝોલાં ખાતાં ખાતાં શેઠ કંઇ બોલવા લાગ્યા એવામાં તેમનાં વિચારમાળામાં ભંગાણ પડ્યું અને દાદર પર કોઇનો ચડવાનો અવાજ સંભળાયો. એક...બે...ત્રણ...ચાર અરે દાકતર આ ગઈ...શેઠે સત્યદેવીનું પ્રાણપંખેરું ઉડી જતું જોઈ રાડ પાડી ઊઠ્યા, દાક્તર દોડ્યા અને ધનસુલાલની અડફેટમાં આવી જવાથી પડતા પડતા બચી ગયા. 'oh ! Dr I am sorry' શેઠે માફી માંગતા હોય એમ જણાવ્યું.

'No, no. Mr. shah you should not be sorry on the contrary I must be sorry as I have gained something while you have lost your wife' દાક્તરે પોતાની ભૂલ કબુલ કરતાં શેઠને તેમની સ્થિતિનું ભાન કરાવ્યું.

"Oh !! that is nothing. it matters little I can have another..." શેઠ બોલ્યા, કહો કે બોલાઈ જવાયું, પણ પછી પાછળથી દુઃખ થયું. હૈયે તે હોઠે.

દાકતર આ વિચિત્ર શેઠની શઠવૃત્તિ સામે આશ્ચર્યથી જોઇ રહ્યા.

×

ધનસુખલાલ શેઠના લાગતાવળગતાઓને આ સમાચાર વિદ્યુતવેગે પહોંચી ગયા. તેઓ શોકાગ્નિથી ભયંકર રીતે દાઝી ગયા અને એકદમ શેઠને દિલાસો આપવા ચોપાટીપરના એમને બંગલે દોડી ગયા. ધનસુખલાલ વિચારમાં પડ્યા પડ્યા ખાટલામાં આરામ લેતા હતા. એવામાં નીચે તેમના બંગલા આગળ મોટરોની હારેહાર ઉભેલી જોઈ અને થોડી વારમાં તેમણે દાદરપર ધબાધબના અવાજ સાંભળ્યા અને...અને...સંખ્યાબંધ તેમના સ્નેહીઓ આવ્યા ને દિલાસો આપી ચાલ્યા ગયા, હિતેચ્છુઓ પણ આવ્યા અને ગયા. સંબંધીઓ પણ આવ્યા, વ્યાપારીઓ પણ આવ્યા પણ બધાય થોડીવાર બાદ ગયા પણ એક માણસ ન ગયો. તે હતો હીરાલાલ. શેઠનો અંગત મિત્ર. હીરાલાલ શેઠના વિચાર જાણતો હતો અને તેને શેઠના માનસનો પૂરો અભ્યાસ હતો. હીરાલાલ આજુબાજુ નિહાળવા લાગ્યો. જ્યારે કોઈ ન દેખાયું ત્યારે વાત ઉપાડી.

"અરે દોસ્ત. બહુ દુઃખી થવા જેવું છે. પણ પરમાત્મની લીલા અકળ છે અને તેની આગળ માનવીના પ્રયત્ન અધૂરા છે પણ એમાં દિલગીર થવાથી શું વળી શકે ? હવે એ તો ગઇ જવાની હતી તે. પણ તું એની 'પાછળ સતો' કંઇ ઓછોજ થવાનો છે ? તો પછી શોક કે ચિંતાનુ કારણ નથી અને ચિંતા રાખનાર મૂર્ખો છે, બેવકુફ છે. એક ગઇ તો બીજી. એમાં બેસી રહેવાથી કંઇ વળશે નહિ."

ધનસુખલાલ એમ તો ચતુર માણસ હતોએટલે પ્રથમ તો એમણે એ વાત પરત્વે ધ્યાન ન આપ્યું અને ઠપકાની દૃષ્ટિથી હીરાલાલ સામું જોયું પણ હીરાલાલ શેઠની નાડ બરાબર પારખતો હતો એણે પોતાની વિતાવેલી જિંદગી નકામી નહોતી ગાળી. ધનસુખલાલને વાત ગમતી હોવા છતાં એકદમ સ્વીકારવામાં તેને સ્વમાનની હાનિ જણાય. તેથી તેણે આનાકાની કરી, આંખમાં આંસુ લાવ્યા, ગળે ડુમો ભરાયો અને રડતાં રડતાં બોલ્યા "પણ મ્હેં 'એને' આપેલું વચન..અને..અને એ બિચારી સ્વર્ગમાંથી મારું આ કૃત્ય જોઇને મારા વિષે શું માનશે, ને ધારશે...મને કેવો હિન માનશે ! શેઠે મન હોવા છતાં દલીલ ખાતર દલીલ કરી, ખરા અંતરની વરાળ અંતરમાંજ રાખી અને બાહ્ય વચનોપર ખોટી આહ નાખવા પ્રયાસ કર્યો.

"અરે ભલા, આપણે વળી વ્યાપારીઓને વચન કેવાં? હજાર આપવા ને હજાર તોડવા એ તો છે આપણો ધર્મ...તો પછી એકનો હિસાબ વધુ, વ્યાપારીઓને વચન શાનાં હોય? વચન આપે તે વ્યાપારી ખોટો.. આપણે તો વચન આપવાંજ ન જોઈએ વચન આપવામાં તેં મુર્ખામી કરી છે મારા દોસ્ત. વ્યાપારી વચન આપે નહિ પણ લે...અને એજ સાચો વ્યાપાર ખેડનારો. પુરુષે તો જીવનમાં પણ વ્યાપારીજ રહેવું જોઈએ. જેમ અંગ્રેજ વ્યાપારીઓએ ભારતમાતાને લૂંટવી પોતાનો અધિકાર સ્થાપ્યો તેમ પુરુષે પણ સ્ત્રીનું હૃદય જીતીને કે લૂંટવીને પોતાનો હક્ક સાબિત કરવો જોઈએ. એમાંજ રહ્યો છે સાચો જીવન વ્યાપાર." હીરાલાલે શેઠની ટચુકડી નીતિ જોઈને પોતાની જડબાતોડ ભાષામાં ખરેખરું પરખાવી દીધું. તે પોતાના મિત્રને ઓળખતો હતો, પિછાનતો હતો અને એટલેજ તે પોતાની પુત્રીનું ચોકઠું બેસાડવા પ્રયત્ન કરતો હતો...આવાજ ગંદા ધ્યેયમાં સાહિત્યની સબળ ભાષાનો ઉપયોગ કરનાર માનવ કોણ? માનવ, પશુ કે દૈવ વેપારી!

એવામાં ડાઘુઓ આવી ગયા અને તેમણે સત્યદેવીના મૃતદેહને સખત રીતે બાંધી, શેઠને ખબર આપી, બધા સગાસંબંધીઓ નીચે આવી ગયા હતા એટલે શેઠે પોક મૂકી નીચે ચાલવા માંડયું સ્મશાનને અડધે રસ્તે પહોંચ્યા હશે—ત્યાં તો અડધાજ માણસો પાછા વળ્યા-જાણે તેમનો સંબંધ ત્યાં સુધીનોજ હશે. ઠેઠ સ્મશાને પહોંચ્યા ત્યારે તો ભાગ્યેજ દસ પંદર માણસો ત્યાં હાજર હશે...શેઠે શબ ઉપર પૂળા મૂક્યો—જાણે તેમણે સાથે સાથે સત્યદેવીને 'આપેલા વચનપર પણ પૂળોજ મૂક્યો. થોડું રડયા, આંસુ ટપકાવ્યાં પણ મિત્રજનોના આશ્વાસનથી શાંત થઈ ગયા માટેજ ન રડયા હોય!! શેઠ સ્વસ્થ થઈ ગયા એટલામાં શેઠે હીરાલાલને પોતાની તરફ આવતો દીઠો એટલે પોતે સામું ગયા...

'અરે દોસ્ત. મારી પુત્રી કનકદેવી સોનાની મુર્તિ જેવી છે. યુવાન છે અને અપ્સરા જેવી સુંદર છે. જો તારી મરજી હોય તો તારી પ્યારી મારી કનકનો ભવ...' હીરાલાલને બોલતાં અટકાવી શેઠ બોલી તો ઉઠયા.

'વિચાર કરું છું વર્તવા માટે.'

'અરે એમાં વિચાર શાનો કરવાનો? એવી કોઈદિ' નહિ મળે અને વળી તારા જેવા બુઠ્ઠા ડગરાને તો કોણ આપે, ક્યાંથી આપે, વિચાર હોય તો જલ્દી બોલી જા નહિ તો રખડી જશે.'

હીરાલાલ શેઠ ઢીલા થતા લાગ્યા. તેમને થયું કે પોતાની બાજી સફળતાને આરે પહોંચી ગઈ છે અને તેમના પક્ષની મજબુતતા વિષે તેમને શ્રદ્ધા બેઠી.

'સારું...ત્યારે' શેઠ અચકાતાં અચકાતાં બોલ્યા અને......

...અને અચાનક અંતરિક્ષમાં વિજળીનો કડાકો થયો જાણે માનવજીવનનાં અંધારઘેરા કોણમાં અજવાળા પથરાવવાનો એણે પ્રયત્ન કર્યો. એના ભયંકર અવાજે માનવતાની મહામૂલી પ્રશ્નિકા પૂછી માનવતા કોની? માનવની? સામેની દિશામાંથી પ્રતિધ્વનિ સંભળાયો, જાણે ઉત્તર આપતો હોય માનવની નહિ; માનવદૈત્યની અને એ શેઠના વચનની જેમ ત્વરિત વિલીનતામાં ડુબી ગઈ.

'પણ, એ ધનસુખ, જો મારી સ્થિતિ કફોડી છે તે તો તું જાણે છે. આ તો અત્યાર સુધી ગમે ત્યાંથી ફાંફાં મારીને મારું ગાડું ગબડાવતો પણ હવે તો "તારી મિલ્કત...ને મારી કનક" સોદો થવા માંડયો લગ્નના બજારમાં.

'સારું, ભાઈ જાને. લેજે પણ આપજે ખરો. આપશે તો બધું તને મળશે શેઠે મર્મમાં વાત કહી. બન્ને વ્યાપારીઓ સમજી ગયા અને સોદો થઈ ગયો જાણે શાકભાજી વેચતા લેતા ન હોય એમ!!

બન્ને જણાએ એકબીજાને શરતથી બાંધી લીધા દૂર બેઠેલા જ્ઞાતિજનો આ ભેદનો તાગ સમજી શક્યા નહિ પણ કંઈ કાળું હોવાની માન્યતા તેમણે જ મનમાં ધરી.

×

ચાલુ]

[અપૂર્ણ

પંચગનીમાં મહાત્માજી

: લેખિકા :
કુ જરબાનુ જે. કાબરાજી

વાઈ તા. ૭મી ઑગસ્ટ ૪૪

પ્રિય ફેની,

આખરે તું પંચગની આવી નહિ! "બાપુ"ને જોવાની સારી તક તું ચૂકી. અમારી પંચગનીની નાનીશી ટેકરી એણે જગજાહેર કરી. તું એમની જ મુલાકાતનો હેવાલ જાણવા માગે છે માટે મારી અદના કલમ અજમાવી જોઉં છું. અલબત્ત બધું તો હું નજ કહી શકું કારણ હું પોતે તો પંચગનીથી આઠ માઈલ નીચેના વાઈ ગામમાં હાલ રહેલી છું. મારાં કેવાં નસીબ કે જ્યારે બાપુ મારાં વ્હાલાં પંચગનીમાં આવ્યા ત્યારેજ હું ત્યાં નહિ. છતાં આટલો તો સંતોષ મેં મેળવ્યો કે ત્રણ વેળા હું પંચગની જઈ શકી. બાકીની વાતો મારાં મિત્રોથી જાણી.

બાપુજી જુલાઈની ૨ જી તારીખે આવી પહોંચ્યા ત્યારથી તે ઑગસ્ટની ૧ લી તારીખે પાછા નીચે ઉતર્યા તેટલા અરસામાં ભાગ્યેજ આઠ દીન તડકાવાળા ગયા હશે. બાકી બધા જ દિવસે વરસાદ કહે "મારું કામ" અને જે દિવસે ગાંધીજીએ મુકામ ઊઠાવ્યો તે દિવસે તો વરસાદે ગજબજ કર્યો. આગલી રાતથી જે પડવા માંડયો તે બીજી બપોરે ૪ વાગ્યા સુધી ચાલુ રહ્યો, પણ જેવી એમની મોટર વાઈ ગામ છોડી ગઈ કે વરસાદ બંધ પડયો.

તા. ૨ જી જુલાઈને દિવસે સહવારે દશને સુમારે ગાંધીજીની મોટર વાઈ ગામમાં આવી પહોંચી. મારા પિતાજી, મારી બે પારસી મિત્રો અને હું પંચગનીના રસ્તા ઉપર જઈ ઉભાં રહ્યાં. ત્યાં વાઈની નિશાળોના છોકરાઓની તેમજ બીજા લોકોની ઠીક મેદની ભરાયલી. અમે અમારી સાથે એક ટોપલી ભરી ગુલમોહરનાં લાલ પાંખડાં તેમજ ગુલમોહરના બે હાર લઇ ગયાં હતાં. નિશાળનાં છોકરાં રસ્તાની બે પડખે ઉભા હતાં તેઓને અમારાં ફુલનાં પાંખડાં વ્હેંચી આપ્યાં ને કહી રાખ્યું કે જેવી ગાંધીજીની ગાડી આવે કે તેની ઉપર ફુલ વેરવાં. મારા પિતા અમારાથી છુટા પડી આગળ આગળ ચાલ્યા કીધા એવા વિચારે કે લોકોની ભીડમાં સપડાઇ ન જવું. આખરે જ્યારે ગાંધીજીની મોટર આવી લાગી ત્યારે રસ્તાની બાજુએ ઉભેલાં લોકો મોટરની સાથે સાથે દોડવા લાગ્યાં અને કેટલાક જવાનીયાઓ એ બાઇસીકલનો "બોડીગાર્ડ" બનાવ્યો અને રસ્તાની વચ્ચો વચ ગાડીની વેગે પોતાની સાઇકલ ચલાવી જેથી ગાંધીજીની મોટરને ધીમી થઈ જવાની ફરજ પડી. આપણો મિત્ર ભાઈ ફરામ પોચા ગાંધીજીની મોટર હંકારતો હોવાથી અમને જોઈ એણે ગાડી ઉભી કરી-ફક્ત બે ચાર પળ માટે-અને એટલા જ અરસામાં અમે અમારાં હાર ગાંધીજીને હાથોહાથ આપી શકયાં. ત્યાર બાદ ગાડી પાછી ધીમી ધીમી આગળ ચાલી અને લોકો તેની સાથે સાથે દોડયાં, કોઈક છોકરાઓ તો ફુટબોર્ડ ઉપર ચઢી ગયા. આ રીતે લોકોનું ટોળું થોડીક વારમાં મારા પિતાજી હતા ત્યાં જઈ પુગ્યું અને એમને એટલા ધક્કા લાગ્યા કે સહેજમાં બીચારા મોંયે પડી જાત. ફરામભાઈએ એમને આમ જોખમમાં જોઈ મોટર ઝડપથી ચલાવવા માંડી કે જેથી લોકો પાછળ રહી ગયા અને મારા પિતા બચી ગયા. ફરામને ખુલ્લો માર્ગ મળ્યો પછી એણે પાછળ ફરી ગાંધીજીને પુછયું, "બાપુ, આ બુઢ્ઢાજીને આપ ઓળખો છો કે?" તો તુરત ગાંધીજીએ જવાબ આપ્યો, "હા કાંઇ ધ્યાનમાં આવે છે ખરા, એ સુરતમાં કલેકટર હતા?"

તું જાણે છે કે મારા પિતાને સુરત છોડી "રીટાયર" થવાને આજે ૨૨) વર્ષ થઇ ગયાં ને ત્યાં એક કે બેજ વાર એમને ગાંધીજી સાથે મેળાપ થયલો, છતાં ગાંધીજીએ એમને ચાલતી ગાડીએ અને આટલી ભીડમાંથી પણ ઓળખી કંઢયા! આ ખરે જ અજાયબી પમાડનારો દાખલો છે ને હું માનું છું કે ગાંધીજી એક મહાન વ્યક્તિ હશે ત્યારે જ આવી સ્મરણ શક્તિ ધરાવે છે.

"બાપુ" પંચગની પુગ્યા ત્યારે એમનું દર્શન મેળવનાર સૌથી પહેલા આપણી પારસી સ્કુલના છોકરાઓ અને માસ્તરો. તેઓ બધા રસ્તા ઉપર દોડી આવી બે હારમાં ઉભા હતા.

ત્યાર પછી મોટર થોડીક આગળ ગઈ તો આપણી

માં મુંબઈમાં દાન માટે એક જલસો થવસો તેમાં કાબરાજી બહેનોએ ગાયલું."

દરરોજ સાંજની પ્રાર્થના બાહ્ય સ્કુલમાં થતી અને પારસી બાળાઓ જરથોસ્તી ધર્મના ભજન અને ગાથાની લીટીઓ ગાઈ પ્રાર્થનાની શરૂઆત કરતી. આ ભજનો ગાંધીજીને ઘણાં પસંદ પડતાં. એક દીન ઘરે જતાં, ગાંધીજી શાળાની ગાયન શિક્ષક આગળ આવી કહેવા લાગ્યા કે, "દરરોજ નવાં નવાં ભજનો શીખવાડતાં તમને મહેનત પડતી હશે" શિક્ષકે જવાબ દીધો," નાજી અમારી છોડીઓને ઘણાં ખરાં બધાં જ પહેલેથી આવડતાં હતાં "એટલામાં હીરાબાઈ બાટા પોતે બોલી ઊઠયાં કે "અમારાં બચ્ચાંઓ દિવસમાં છ વાર પ્રાર્થના કરે છે ને ભજનો ગાય છે. સહવારે ઊઠતાંની વાર પહેલી પ્રાર્થના અને રાત્રે શયનગૃહ (ડારમોટરી) માં સુવા જાય ત્યારે છેલ્લી કરે. ત્યાર પછી દરેક જણ મૌન પાળે જેથી સુવાના ઓરડામાં કોઈ Distlird નહિ થાય." આ સાંભળી ગાંધીજી રમુજ કરવા લાગ્યા કે "એ તો તમે કહો છો કે છોકરાં મૌન પાળે પણ એક દિવસ હું છાનો માનો અંદર ઘુસી જઈને નજરે જોઉં નહિં ત્યાં સુધી હું શી રીતે માની શકું ? પણ આ રીતે તો તમે છોકરીઓને કચડી નાખો છો......" વગેરે ખુબ હસી હસીને વાતો કરી.

આ પછી ગાંધીજીને મેં પૂછ્યું કે પ્રાર્થનામાં ખ્રીસ્તી ધર્મના ભજનો ગવડાવવાની એમની ઈચ્છા હોય તો અમે તે માટે તજવીજ કરીએ. બાપુ બોલ્યા "હા મને કાંઈ વાંધો નથી પણ "wuen I surve the wondrous cross" ગવડાવજો.

બીજે દિવસે રવિવાર હતો એટલે એ ભક્તિ ગીતં થોડાંક પારસી મિત્રો અને એક અમેરીકન ગૃહસ્થ અને તેમના સ્વીસ પત્નીએ ભેગાં થઈ ગાયું. આ દંપતિ દરરોજ શુદ્ધ ખાદી પહેરી ઉઘાડે પગે પ્રાર્થનામા આવતા. આ ભજનના શબ્દો લખેલો કાગળ ગાંધીજીને આપ્યો હતો તે એણે ધ્યાનથી વાંચ્યો અને છેલ્લી બે કડીઓ ગવાતી હતી ત્યારે ગાંધીજી સાથે સાથે ગાતા હોય એમ એમના હાલતા હાથ ઉપરથી અમને લાગ્યું. (અપૂર્ણ)

ચાલુ]

☆

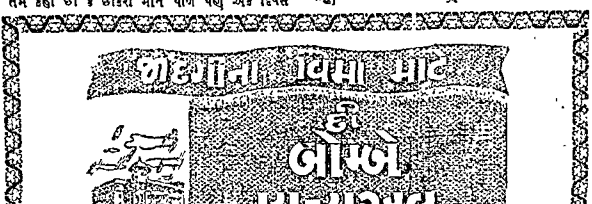

માનવ સ્વભાવનું ચિત્ર દોરતી નવલિકા

કોઈનું છોકરું

લે : ભગવાનદાસ સાહિત્યવિલાસી

ચૈત્ર મહિનાનો તડકો તપતો હતો, શનિવાર હોવાથી મનોહરલાલ ઑફિસમાંથી વહેલા રજા મેળવી ઘેર જતા હતા. રસ્તામાં માણસોનું શોરબકોર મચાવી રહેલું એક ટોળું તેમની નજરે પડ્યું. મનોહરલાલ આગળ વધતાં અટકી ગયા.

માણસોની ભીડ દૂર કરીને એક ઘરડો માણસ એક નાના છોકરાને બગલમાં ઉંચકી માર્ગ કરતો જણાયો. મનોહરલાલે આ દૃશ્ય જોયું. તેને લાગ્યું કે છોકરો ગાડી-ઘોડાના અકસ્માતમાં આવી ગયો હશે, અથવા કંઈક એવું જ બન્યું હશે.

'શું થયું?' મનોહરલાલે પેલા વૃદ્ધને પૂછ્યું

'આ નાના છોકરાને તેમાં મા-બાપ ભૂલી ગયાં લાગે છે: કોણ જાણે મા-બાપ પણ કેવાં હોય છે કે આમ છોકરાંને જાળવી શકતાં નથી!' વૃદ્ધે છોકરાંઓના મા-બાપની બેદરકારી વર્ણવી.

'આ તો નસીબદાર છોકરું લાગે છે.' બીજો એક રાહદારી બોલ્યો-'જરાક વાર લાગી હોત તો મોટરમાં કચડાઈ જાત; પણ ડ્રાઇવર સારો કે એણે બ્રેક મારીને ગાડી રોકી લીધી.

મનોહરલાલે જોયું, નાના બાળકના ચહેરા પર નિર્દોષ હાસ્ય વેરાઈ રહ્યું હતું, એનું વદન બાલપણના નિશ્ચિંત ભાવોથી ચમકી રહ્યું હતું. થોડીવાર પહેલાં બની ગયેલા બનાવની કે આજુબાજુ એકઠાં થયેલાં માણસોની જાણે એને કંઈ પડી જ ન હોય, તેમ વૃદ્ધના હાથપર તે રમી રહ્યું હતું.

'કાકા, લાવો એ છોકરાને હું જ લઈ જાઉં!' મનોહરલાલથી બોલી જવાયું. છોકરો તેની સામે જોઈ રહ્યો હતો. મનોહરલાલે હાથ લંબાવ્યો અને છોકરો તેના હાથમાં સરી પડવા તૈયાર થયો.

'કોને ખબર! એનાં મા-બાપ કોણ હશે! આવાં સુંદર છોકરાંને આમ તે છોડી જવાતાં હશે!' મનોહરલાલે બાળકને હાથમાં લીધું.

'ભાઈ, એનાં મા-બાપ તપાસ કરશોને!' વૃદ્ધે જીજ્ઞાસાવૃત્તિથી પૂછ્યું.

'કંઈ ફિકર નહિ; એનાં મા-બાપ મળી આવશે ત્યારે હું બાળક સોંપી દઈશ.'

આટલું કહી મનોહરલાલ ચાલવા લાગ્યા.

×

યમુના પોતાના પતિની રાહ જોતી ઘરની બારીએ બેઠી હતી. અચાનક તેના પતિએ ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો.

'આ શું! કોને લઈ આવ્યા?'

મનોહરલાલના પ્રવેશ સાથે જ એકાએક યમુના બોલી ઊઠી, મનોહરલાલના હાથમાં એક નાનું બાળક જોઈને તેના અચંબાનો પાર રહ્યો નહિ.

'તને પુત્ર જોઈએ છે ને! લે આ મળી આવ્યો છે.' યમુના પાસે આવતાં મનોહરલાલે સંદિગ્ધ શબ્દોમાં જવાબ આપ્યો.

કંઈ વિશેષ વાર્તાલાપની તક બન્નેને મળે તે પહેલાં જ બાળક મનોહરલાલના હાથમાંથી ઊછળીને 'મા, મા,' કરતું યમુના સમીપ જવા ઊછળવા લાગ્યું. જાણે યમુના જ તેની વિખૂટી પડેલી માતા ન હોય!

યમુના બાળકને ગોદમાં લઈ રમાડવા લાગી; જેમ એક માતા પોતાનાં જૂદાં પડેલાં બાળકને જોતાં જ વહાલથી રમાડે છે તેમ.

'પ્રભુએ આપણા પર દયા કરી લાગે છે' મનોહરલાલ બોલવા લાગ્યા: 'મંદિર પાસેથી ઘેર આવતો હતો; ત્યાં આ બાળક મળી આવ્યું. ભીડમાં તેનાં મા-બાપ ખોવાઈ ગયાં હોવાથી હું અહીં લેતો આવ્યો. મને લાગે છે કે એનાં મા-બાપ શોધ કરતાં હશે; અહીં આવશે ત્યારે આપણે પાછું આપી દેશું.'

'એના મા-બાપ શોધ કરતાં હશે, આ શબ્દો યમુનાને કર્કશ, તેના સુખરૂપ ઉદ્યાનમાં દુષ્કાળની આગાહી આપનારા લાગ્યા. તેણે તે દુઃખભાવ છુપાવી

અચાનક પ્રાપ્ત થયેલા આનંદથી બાળકના મુખ પર ચૂમી ભરવા માંડી.

ઘણા સમય પહેલાંની–આઠ દસ વર્ષ આગળની વાત છે.

મનોહરલાલ અને યમુનાનું લગ્ન થયું, ત્યારે કેવી કેવી આશાઓ બન્નેના હૃદયમાં ઉછાળા મારતી હતી, મનોહરલાલ વીમા કંપનીના એક કલાર્ક હતા. સાહેબની તેના પર કૃપા હતી લગ્નની પહેલી જ રાત અને, સાહેબે મનોહરલાલના પગારમાં વધારો કરી આપ્યો હતો. મનોહરલાલ એ મંગલ ખબર સંભળાવવા કેટલા આનંદ અને ઉત્સુકતા સાથે ઘેર પહોંચ્યા હતા.

—અને યમુના! નવોઢા તરુણી–લજ્જીત બનીને પોતાના મનોભાવ છૂપાવવા યત્ન કરતી અને છતાં તેના મુખમાંથી શબ્દો નીકળી ગયા હતા—'કેમ આવ્યા? હવથી એમ કરશો!'

આવું તો ઘણી વાર બનવા લાગ્યું.

મનોહરલાલ જવાબમાં સ્મિત કરતો. વચન આપતો, અને આનંદમગ્ન જોડું સંસારના અનેક પરિતાપને થોડી કલાક–થોડા દિવસ ભૂલી જતું.

પણ આ બધા સુખની વચ્ચે ધીમે ધીમે સમય વીતતા એક ઝાંખું, ન સમજાય તેવું દુઃખ બન્નેની ચિંતાનું કારણ બનવા લાગ્યું. લગ્ન પછીનાં ચાર–ચાર વર્ષ વીતી જવા છતાં બન્નેને કંઈ સંતાન નહોતું. યમુનાના ચહેરા પર સ્પષ્ટ રીતે આ દુઃખ નજરે પડતું; અને એવા પ્રસંગે ભાવનાશીલ હોવા છતાં સહજ સુલભ પુરુષ હૃદય ધરાવતો મનોહરલાલ માવાનું એ દુઃખ વિસ્મૃત કરાવવા પ્રયત્ન કરતો.

ક્યારેક યમુના કહેતી: 'વંધ્યા હોવું એ શાસ્ત્રની નજરે પાપ છે. સાધુ-સંતોને સંતુષ્ટ કરવાથી અને ભૂખ્યાઓને અનાજ આપવાથી એ પાપનું નિવારણ થાય છે?

મનોહરલાલ તેની આ વાત સાંભળી લેતો, તે શાસ્ત્રને નામે વહેમ વધારનારી વાતોમાં મુદ્દલ માનતો નહોતો. ઘણી વાર તે કહેતો કે સંતાન મેળવવું આપણા હાથની વાત નથી; એ તો ઈશ્વરેચ્છા છે: એમાં પાપ–પુણ્યને કંઈ લેવા દેવા નથી.

અને આ બધું છતાં તે વહેમોને ઉત્તેજન આપતો. પત્નીનું સાંત્વન કરવા ખાતર તેના કહેવા પ્રમાણે ગરીબોને જમાડતો–સાધુ–ભિક્ષુકોને કંઈ ને કંઈ આપી છુટતો. તેમ મનમાં તે સંતોષ લેતો કે –આવાં દાન–ધર્મથી કંઈ ફાયદો નથી; તો નુકસાન પણ શું છે?

પુરાણોમાં કહેવાતા ઋષિ–મુનિઓ અને તપસ્વીઓના વરદાન–આશિર્વાદની વાતોની જેમ આ યુગના ભિક્ષુકો અને સંતપ્ત હૃદયના માનવોની આશિષ જ ફળી હોય તેમ તે અરસામાં જ યમુનાને ગર્ભ રહ્યો અને યોગ્ય સમયે એક સુંદર પુત્ર અવતર્યો.

પતિ–પત્નીના આનંદનો પાર નહોતો જીવનના એકાંત ખૂણામાં–હૃદયની ઊંડી ખીણમાં જે ઝીણો ઉચ્છ્વાસ ઉભળતો હતો તે શાંત પડી ગયો. કોઈ વરસો ભૂખ્યાં માનવને રસપૂર્ણ ભોજન મળે અને જે આવેગ સાથે તે આહાર કરે, તેવા જ આવેગ સાથે યમુના બાલપુત્રની સંભાળ લેવા લાગી.

પરંતુ આનંદ કે શોક: મોહ કે ક્રોધ: એ ક્યાં સ્થાયી ભાવો છે?

એક વર્ષની વયનો થતાં જ યમુનાનો બાળ પુત્ર જગત છોડી ગયો.

ઘણાં દંપતિઓ માટે વંધ્યત્વનું દુઃખ લાગી આવે તેવું અસહ્ય હોય છે; પરંતુ એક વાર સંતાન પ્રાપ્તિ થયા પછી સંતાન વિહીન બનવું, એ સ્થિતિનું દુઃખ અનેકગણું વધારે અસહ્ય હોય છે. યમુનાની સ્થિતિ પણ લગભગ આવી જ હતી.

આ સ્થિતિમાં એક નવું બાળક મળી આવ્યું ત્યારે યમુનાની સ્થિતિ કંઈક સ્વસ્થ થઈ. જીવનમાં એક નવો પ્રકાશ તેની નજરે પડવા લાગ્યો.

×

મનોહરલાલના હાથમાંથી બાળકને લઈ લીધા પછી અચાનક યમુનાના મનમાં વિચાર સ્ફૂર્યો; 'કુદરતનો આ કેવો વિચિત્ર ક્રમ છે! જેને પોતાનું ગણવાનો અધિકાર મળ્યો હતો, તેને હૃદયની ભૂખ શાંત થવા પહેલાં જ કુદરતે લઈ લીધો; પછી આ બીજાને ખોળે શા માટે મોકલ્યો હશે!"

વારંવાર વિચારો આવતા અને વિસરાતા એ રીતે દિવસો વિતવા લાગ્યા અને યમુનાએ પાળક પુત્રને પોતાનો જ પુત્ર માની મન વાળવા માંડ્યું. વળી આ બાળક તરફ તેનો માતૃપ્રેમ છલકાવવાનું એક બીજું પણ કારણ હતું. તેને ઘણી વાર વિચાર થતો કે આ બાળક મારું ન હોત, તો મારે બદલે બીજા પાસે જાત નહિ!-મનમાં તે નિશ્ચય પણ કરી લેતી કે હવે કોઈ બાળકને પાછું માગવા આવશે તો નહિ આપું.

'એનાં મા-બાપ શોધતા આવશે, ત્યારે આપી દેશું-આપી દેવું પડશે.' મનોહરલાલે કહેલા આ શબ્દો પણ યમુનાને અરુચિકર જણાવા લાગ્યા હતા, તેનું કારણ તેની બાળક પ્રત્યેની મમતા જ હતી.

–અને ધીમે ધીમે યમુનાનો સ્નેહ નવા બાળક પર એટલો બધો દૃઢ બન્યો કે મનોહરલાલનું આગમન થતાં જ તે મનોહરલાલ તરફ શાસંક નજરે જોવા લાગતી. રખેને મનોહરલાલનાં આગમન સાથે જ-'તેનાં મા-બાપ આવ્યાં છે' એ વાત પોતાને સાંભળવી ન પડે તે ખાતર યમુના રાત દિવસ બાળકનાં મા-બાપ ન આવે એવું ઈચ્છતી રહી.

×

કલ્પનામય આખરે ખરો પડ્યો.

એક દિવસ મનોહરલાલ ઑફિસેથી આવી સીધા યમુના પાસે ગયા બોલ્યા :

'બાળકના મા-બાપની ભાળ મળી ગઈ–તેના પિતા તેને લઈ જવા માટે નીચે ઉભા છે.

કેવા ભયાનક શબ્દો!

આ બાળકને પણ આપી દેવું પડશે. પોતાના હાથમાંથી ચાલ્યું જશે, એ વાત ... ભૂલી ગઈ હતી. આજે ફરીથી એ વાત ... તાજી થઈ!

યમુનાની ઈચ્છા નહોતી; તો પણ મનોહરલાલની ખૂબ સમજાવટ પછી યમુના તેના હાથમાં બાળક આપવા તૈયાર થઈ. તેણે બાળક આપવા માટે હાથ લંબાવ્યો. કે તરત જ બાળકે રડવા માંડ્યું- 'મા, મા!'

યમુનાની આંખમાંથી આંસુ વહેવા લાગ્યાં. છાતી વજ્રસમી રાખી તેણે પતિના હાથમાં બાળક આપી પોતાનું મોં ફેરવી લીધું.

થોડો વધુ સમય પસાર થયો. અંતરિક્ષમાંથી પોતાને કોઈ 'મા' કહી સંબોધતું હોય એવો અવાજ યમુનાને કાને અથડાયો. તેનાથી ન રહેવાયું. તેણે પાછું મોં ફેરવીને જોયું. પણ મનોહરલાલ બાળકને લઈ ક્યારના નીચે ઉતરી ગયા હતા.+

× સૂચિત

☆

સ્ત્રી ઉપયોગી પુસ્તકો

મારું ઘર [ઉત્તમ પુસ્તક]	૬-૦
સ્ત્રી કેળવણીનો ખરો ઉપયોગ	૨-૦
સુન્દરીઓનો શણગાર (ભા. ૨ જો)	૨-૦
નિરંજના [નિરૂપમા દેવી]	૩-૦
અચલા [શરદ શૈલી]	૩-૮
સુશિક્ષિત સ્ત્રી	૨-૦
સત્યભામા	૨-૦
સીતા	૧-૦
સુભદ્રા	૧-૦

લખો :

"સ્ત્રીબોધ" :: અમદાવાદ

...તાની યાદ

અચાનક પ્રાપ્ત ...
ચૂમી ભર... : શ્રીમતી કમળા રાવ

" જાનાથા જો ડુકરા કે યું,
ફીર મુજકો પાસ બુલાયા કયું. "

યુવાનીનાં રંગબેરંગી દિવસોમાં કોઈના ઉપર પોતાનું સર્વસ્વ ન્યોછાવર કરવાની અથવા કોઈના પર મરી ફીટવાની કલ્પના કેટલી પ્યારી અને સુખદ લાગે છે ? દુનિયામાં લોકો એને ઘેલછા સમજે છે, પણ કોણ એવું છે જેણે પોતાનાં જીવનમાં એકવાર એનો અનુભવ ન કર્યો હોય !

એક દિવસ એવો પણ હતો જ્યારે રમેશે કહ્યું હતું......' લતા ! આ જીવનમાં શું હું તારા પ્યારનું મૂલ્ય ચુકવી શકીશ ? સંસાર આપણને જોઈને હસે છે. ભલે તે હસે-સમાજ આ બધુ નહિ સાંખી ... ? ગમે તેમ તો પણ તું મારી છે, અને હું ... વિશ્વની કોઈપણ શક્તિ આપણો સંબંધ છોડાવી શકે. "

પ્રેમઘેલી લતાએ કહ્યું, " મને તમારો વિશ્વાસ છે. "

આમને આમ સુખમય દિવસ વિતવા લાગ્યા. કોઈને કોઈના તરફ ભેદભાવ નહોતો, એક દિવસ સંધ્યા સમયે રમેશ અને લતા ફરવા નિકળ્યાં. ફરતાં ફરતાં બહુ દૂર નિકળી ગયાં. એક ઊંચી ટેકરી ઉપર ચઢીને રમેશે કહ્યું, " લતા ! અહીંથી કોઈ પડે તો હાડકાનો પણ પત્તો ન લાગે. "

લતાએ ગભરાઈને કહ્યું, હા, એ તો એવું જ. "

પ્રેમના આવેશમાં રમેશે કહ્યું, " જો આપણે બંને એક બીજાને ભેટીને કુદી પડીએ તો..."

લતા નિરૂત્તર જ રહી.

" લતા ! ચૂપ કેમ ઊભી છે ? ખોટું લાગ્યું ? "

" તમારી સાથે મરવામાં પણ મને આનંદ આવશે. તમે મારી પરીક્ષા તો નથી કરતા ને ? "

" ના, લતા ! મને પોતાને જ મારા મનની દઢતા ઉપર વિશ્વાસ નથી. "

રમેશ લતા તરફ જોઈ રહ્યો. ક્ષણ ભરને માટે તે સમયે મૃત્યુની કલ્પના પણ બહુ પ્યારી લાગી. બંને ઘર તરફ પાછાં ફર્યાં. આકાશનાં રંગીન ચિત્રોને હટાવીને સુંદરી સંધ્યા પણ ચાલી ગઈ.

+

વર્ષો પછી વર્ષો આવ્યાં ને ગયાં.

સુખ વિલાસ અને ઐશ્વર્યથી ભરપૂર સંસારને કોઈ ધૃણાની નજરે શા માટે જુએ છે ? પાગલ આંખો જેને જોવા માટે તલસે છે...અને તેને તેજ આંખો ......એક દિવસ એવો આવે છે ત્યારે આંખો બંધ કરી એનાથી દૂર ભાગવાની ચેષ્ટા કરે છે.

વિશ્વની કોઈ પણ શક્તિ જે બંધનને ન તોડાવી શકે એમ હતું, તે બંધનને રમેશે જાતે જ તોડી નાંખ્યું લતાની જે વાતો પર મુગ્ધ હતો, એનાથી જ તે ગભરાઈ ગયો. કાયર માણસ પોતાના ઉપર જવાબદારીનો ભાર નથી ઊઠાવી શકતો. તે પોતાની નિશ્ચય ઉપર દઢ નથી રહેતો. તે કલ્પનાઓનો દાસ છે. રમેશ પણ આમાંનો જ એક હતો.

×

શરાબની બેહોશીમાંથી ઊઠીને કોઈ રાતની વિતેલી વાતોનો વિચાર કરે, એવી જ દશા લતાની હતી ઓહ ! સુખ કેટલું મોઘું થઈ પડ્યું હતું !

દુનિયાએ એને ઠોકર મારી હતી. સમસ્ત જગતમાં એનું કોઈ નહોતું. સંસારમાં કોણ કોનું થાય છે ? પરંતુ લતાને એટલી ફુરસદ કયાં હતી કે તે એના ઉપર વિચાર કરી શકે ? એના પ્રેમની કુંજમાં આગ સળગી ઊઠી હતી. અવિશ્વાસની ઊંડી ખાઈમાં લતાને એકલી ત્યજીને રમેશ ચાલ્યો ગયો.

બહુ વર્ષો વીતી ગયાં હતાં. રમેશ જો જીવતો હશે, તો પણ એની યુવાની તો જરૂર ચાલી ગઈ હશે. ત્યારથી અત્યાર સુધીમાં કેટલુંયે પરિવર્તન થઈ ગયું હતું ? લતાના સરિતાના ઘાટ ઉપર બેસીને ભીખ માગી રહી હતી, અને પોતાની ગત યુવાનીની વાતોનું સ્મરણ કરી રહી હતી. એ સ્મરણો અત્યારે શા માટે યાદ કરી રહી હશે ? એનું પણ એક કારણ હતું. પોતાના સુખી દિવસોમાં રમેશની ગોદમાં માથું જ મુકીને ઉપર જોઈ એના નયનો સાથે નયનો મેળવીને વારંવાર તે ગાયા કરતી હતી કે......

"પ્યારે પ્યારે સપને હમારે !

જનમ જનમ તક સંગ રહે હમ કભી ન હો ન્યારે !"

આજે પેટને ખાતર અન્ન મેળવવા માટે એજ ગીત ઘાટ ઉપર બેસીને તે ગાઈ રહી હતી. ગાતાં ગાતાં રોકાઈને તે પોતાના ભૂતકાળના વિલાસપૂર્ણ સ્વપ્નો પર નજર દોડાવી રહી. સામેજ એના ફાટેલા કપડાના ટુકડા ઉપર થોડા ચોખા અને પૈસા પણ પડયા હતા.

હાથમાં સુંદર ફુલની માળા અને ચાંદીની થાળી અને લોટી લઈ એક આધેડ ભક્ત પુરુષ નર્મદા સ્નાન કરીને મંદિરમાં દર્શન કરવાને જઈ રહ્યો હતો એટલામાં ઉપલું ગીત સાંભળીને એ ખમચાઈને ઉભો રહ્યો; અને કંઈ વિચારવા લાગ્યો.

પ્રભુની માયા, મમતા વિષે ગીતમાં કંઈ ન હતું, તો પણ આ ભક્તની આંખો કોણ જાણે કેમ ભરાઈ આવી ! ચુપચાપ એક સિક્કો એ ફાટેલા લુગડા ઉપર નાખી જલ્દીથી આગળ ચાલ્યો ગયો. કદાચ કોઈ જૂની વાતનું સ્મરણ તેને થયું હશે !

નવા ગ્રન્થો

૪. આધુનિક વ્યાપારી મિત્ર : (ભાગ ૧-૨-૩ વિચાર કરો, ઉદ્યોગપતિઓ માટે, દરેક પ્રકારના પીક ઉપરની રેલ્વેમાર્કેટસની સર્વ વિગત ને દરેક ચહેરો નહોતો જોઈ ર.

જોયું તે કહેવા જતી હતી ર ૯-૦-૦ ભલું કરે." પણ એણે કોઈ ભૂલાયેલા ન. થયું. આશિષ ન આપતાં તેને મોઢું ફેરવી લીધું. તેનો અવાજ વાતાવરણમાં ઘૂમરીઓ ખાઈ રહ્યો:

પ્યારે પ્યારે, સપને હમારે ?
જનમ જનમ તક સંગ રહે હમ,
કભી ન હો ન્યારે ?

પ્યારે પ્યારે, સપને હમારે !
એક હમારા રાજમહલ હો, જમુના કિનારે !
હમ વહાંપર બૈઠ રહે જૈસે ગગન કે તારે !
પ્યારે પ્યારે--

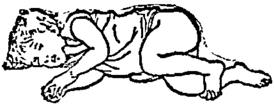

કેટલું સુંદર બાળક ! કેવી સરસ નીંદ્રા લે છે ?

કારણ કે

"સીરા ટીથીંગ નેકલેસ" એના ગળામાં છે.

મા ચિંતામાં રહેતા, માંડે છે; કારણ કે એના પ્રિય બાળકને દાંત આવવા માંડયા છે—એ દાંત આવવાના સમયે બાળકને કેટલાયે ગંભીર દર્દો થઈ જવાનો સંભવ હોય છે—'સીરા ટીથીંગ નેકલેસ' બાળકને પહેરાવવાની દરેક માતા ભલામણ કરે છે—કારણ કે "સીરા ટીથીંગ નેકલેસ' સીવાય કોઈપણ દવા કે વસ્તુ અસરકારક નથી. ટુંક સમયમાં એ સારીયે દુનીયામાં લોકપ્રીયતા પામી છે.

બાળક માટે ચમત્કારીક **સીરા ટીથીંગ નેકલેસ.**

તમામ દુકાનદારો પાસે મળશે.

સોલ એજન્ટસઃ—**ટી. એસ. ઠાકોરની કું.** ૪૩, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

...નો ચાદ

અચાનક પ્રાપ્ત ...
ચૂંટી ભરનાર : શ્રીમતી કમળા રાવ

"જનાયા જો ટુકરા કે શું, ...
ફીર મુજકો પાસ બુલા...

... તે સમાચાર

યુવાનીનાં રંગબેરંગી હિ. ૧૧ પોતાનું સર્વસ્વ ન્યોછાવર દંપતીએ પર મરી, હજાર અને સેન્દ્રલ બેંક રૂ. ૧૦) હજાર ભર્યા છે.

*

પાટણ—અત્રે એક વકીલ મોઢ ન્યાતીની વિધવા યુવતીબાઈ એકાએક અહીંયાથી ગુમ થવાથી ભારે સનસનાટી ફેલાણી છે. કોઈ કહે છે કે તેણે મુંબઈ નજીક ક્યાંક એક યુવાન સાથે ફરી લગ્ન કર્યું છે.

*

કોંગ્રેસના જુના કાર્યકર શ્રી. કિશોરલાલ મશરૂવાળાને પોતાની માંદગીને કારણ મધ્ય પ્રાંતની સરકારે છુટકારો કર્યો છે.

*

ગુજરાત પ્રાંતીક સમીતીના ઉપપ્રમુખ ડૉ. ચંદુલાલ દેસાઈ અને એજ જીલ્લાના આગેવાન કાર્યકર્તા દરબારશ્રી ગોપાળદાસનો નાસીક જેલમાંથી બીનશરતી છુટકારો થયાના સમાચાર મળ્યા છે.

*

શ્રીનગરમાં એક ખુબસુરત બ્રાહ્મણ યુવતી આવી છે. તેની સાથે પરણવા કેટલાક યુવાનો તૈયાર થતાં એ યુવતીએ કહ્યું છે ... યુવાન મારી સાથે ... કરી મને ચીત કરે તેની સાથે હું પરણીશ.

*

બાબરા—એક વિધવા સોનારણ બાઈનો પુત્ર બે દિવસના તાવમાં મરી જતાં એની પાછળ માતાએ ગળે ફાંસો ખાઈ આપઘાત કર્યો.

*

મહિલા વિદ્યાલયના મકાનનું પાયાનું ખાતમુહૂર્ત ભાવનગરનાં મહારાણી સાહેબના વરદ હસ્તે કરવામાં આવેલ છે.

*

કાશ્મીર યુવક પરીષદનાં પ્રમુખપદેથી શ્રી કમળાદેવી ચટોપાધ્યાયે આપેલા ભાષણમાં કહ્યું કે, "આ યુદ્ધ જીતાયેલા દેશોની મુક્તિ માટે લડાતું હોવાનો દાવો કરવામાં આવે છે. પણ હિંદ તો મોટામાં મોટો જીતાએલો દેશ છે. જો યુરોપના પદદલિત રાષ્ટ્રો માટે આ યુદ્ધ ચાલતું હોય તો હિંદની મુક્તિ માટે પણ તે લડાવું જોઈએ."

*

વડોદરાના શ્રીમંત ગાયકવાડ જેઓ હાલ ન્યુ દિલ્હી ગયેલા છે તેમની મુલાકાતનો એક હેતુ સફળ થયાનું જાણવા મળે છે. એમ જણાય છે કે તેઓ વાઈસરોયને મળ્યા હતા અને તાજેતરમાં પોતે જેને પરણેલા છે તે પીથાપુરમના મહારાજાની પુત્રી સીતાદેવીનો જુનીયર મહારાણી તરીકે સ્વીકાર કરવામાં સફળ થયાં છે.

*

જીનીવાની અદાલતમાં છુટાછેડાનું હુકમનામુ મેળવનાર આગાખાન ફરી લગ્ન કરનાર છે એમ લંડન ટાઈમ્સનો જીનીવાનો ખબરપત્રી જણાવે છે. એમની ભાવી પત્ની એક ફ્રેંચ લલના નામે મેડમ વીવેટ બ્લાન્શેલાબ્રા ઉર્ફે છે અને તે મૂળ સેવોની વતની છે ને હાલ જીનીવામાં રહે છે.

*

લુણાવાડા સ્ટેટના કોકલાવ ગામની એક બ્રાહ્મણ યુવતી તેના બે બાળકોને પોતાના પતિને સોંપી એકાએક ગુમ થયાની બાતમી બહાર આવી છે. એ સ્ત્રી પોતાના ઘેરથી રૂ. એક હજારના દાગીના પણ લઈ ગયાની બીના ચર્ચાઈ રહી છે. આની પાછળ ભેદી કારણ મનાય છે.

*

શ્રી. વિજયાલક્ષ્મી પંડિત અને તેમનાં પુત્રી હીરા પંડિત ગઈ તા. ૧૭ મીએ કલકત્તાથી પાછાં ફર્યાં છે. તેઓ તરતમાં જ પરદેશના પ્રવાસે જવાનાં છે એવી વિગતનો તેમણે ઇન્કાર કર્યો હતો, તેમણે જણાવ્યું કે 'મેં પાસપોર્ટ માગ્યો છે. પણ હજુ સુધી જવાબ નથી મળ્યો.' તેઓ થોડો સમય રોકાયા બાદ મલબારને પ્રવાસે જવાનો ઈરાદો રાખે છે.

*

શ્રી ગૃહસંસ્કાર ગ્રંથાવલિ

૧. બુદ્ધિધન બિરબલ : ભાગ ૧-૨ આમ્રપાલીના મશહૂર કર્તા શ્રી. રામચંદ્ર ઠાકુરની તદ્દન નવી નવલકથા તેર ત્રિરંગી ચિત્રો સાથે, તદ્દન નવીન પ્રકારના મનોહર રૂપરંગમાં.

(વી. પી. ખર્ચ આઠ આના) રૂ. ૬-૧૨-૦

૨. ગૃહિણી મિત્ર : આજ તથા આવતીકાલની સ્ત્રીઓ માટેનું પુસ્તક, જેમાં ગૃહ-ઉપયોગી પુષ્કળ માહિતી આપવામાં આવી છે.

(વી. પી. ખર્ચ આઠ આના) રૂ. ૫-૦-૦

૩. ભગવાન બુદ્ધ : ગૌતમબુદ્ધની સળંગ નવલકથા-તેના ઉપદેશ સાથે.

(વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૨-૮-૦

૪. વિક્રમની વાતો : સમ્રાટ વિક્રમનાં સાહસો વર્ણવતી રસ, આનંદ અને રંગભરી છવ્વીસ જ્ઞાનભરી રસકથાઓ વિક્રમના જીવનની જાહોજલાલી સાથે.

(વી. પી. ખર્ચ ૮ આના) રૂ. ૪-૮-૦

૫. બુદ્ધિવિલાસ : સમસ્યાઓ, કોયડાઓ, ઉખાણાં, વ્રતો, પ્રશ્ન વિલાસ અને જ્ઞાન તથા બુદ્ધિને કસનારા અનેક પ્રશ્નો, જવાબો. નાના મોટા સર્વને આનંદ આપનારું પુસ્તક જરૂર વાંચો.

(વી. પી. ખર્ચ આઠ આના) રૂ. ૫-૦-૦

૬. જવાહર-કમલા : પંડિત જવાહરલાલ નેહરુ અને કમલા નેહરુ તથા નેહરુ કુટુંબની રાષ્ટ્રપ્રેમથી નીતરતી સ્વાર્પણની કથા. પ્રેરક જબાનમાં.

(વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૩-૦-૦

રૂ. ૨૬-૧૨-૦ નાં ચિત્રમય પુસ્તકોનો આખો સેટ શ્રી ગૃહસંસ્કાર ગ્રંથાવલિના ગ્રાહક બની માત્ર રૂ. પચીસમાં મંગાવી લ્યો. સાથે મંગાવવાથી ખર્ચમાં ફાયદો થશે.

વ્યાપારી આલમને ઉપયોગી

નવા ગ્રન્થો

૧. આધુનિક વ્યાપારી મિત્ર : (ભાગ ૧-૨-૩ સાથે) વ્યાપારીઓ, ઉદ્યોગપતિઓ માટે દરેક પ્રકારના વ્યાપારી કાયદા ને ઇનકમટેક્સની સર્વ વિગત ને દરેક આંટીઘૂંટી સમજાવતું પુસ્તક.

(વી. પી. ખર્ચ ૧૦ આના) રૂ. ૯-૦-૦

૨. કમાણીની કળા : કમાણીની ખરી કળા શીખવી તે દ્વારા પૈસા પ્રાપ્ત કરવાના અનુભવસિદ્ધ માર્ગો દર્શાવતું તદ્દન નવું જ પુસ્તક.

(વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૩-૦-૦

૩. એક કદમ આગે : એક પગલું આગળ ભરવાથી શું ફાયદા મળે છે તે ઉન્નતિ ઇચ્છનારા દરેકે જાણવું જોઈએ.

(વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૩-૦-૦

૪. પૈસા તમારા છે યાને વેચાણકળા : જો તમે ખરેખરી વેચાણકળા જાણતા હો તો ગ્રાહકના ખીસામાં પડેલા પૈસા તમારા જ થઈ જાય છે. વેચાણકળાનો પ્રથમ અમૂલ્ય ગ્રન્થ.

(વી. પી. ખર્ચ ૮ આના) રૂ. ૫-૧૨-૦

૫. બિઝનેસ ગાઈડ યાને વેપારી ભોમિયો : અંગ્રેજી-ગુજરાતી પત્રવ્યવહાર ઉપરાંત દરેક ધંધાદારીને કાયમી ઉપયોગી એવી પુષ્કળ માહિતીવાળો કીંમતી ગ્રન્થ.

(વી. પી. ખર્ચ ૮ આના) રૂ. ૪-૪-૦

૬. વ્યાપારી ભવિષ્ય યાને ભાગ્યોદય : રૂ, સોનું ચાંદી, શેર, અળસી, બિયાં, વ. અનેક બજારોની તેજી મંદીની સાચી માહિતી ઉપરાંત વ્યાપાર-ધંધામાં ઉપયોગી અનુભવસિદ્ધ જ્યોતિષ રૂ. ૫-૦-૦

૭. હુન્નરરત્નાકર રૂ. ૧-૪-૦

ઉપરનો રૂ ૩૧-૪-૦ રૂ. સવા એકત્રીસનો આ સેટ તરતજ મંગાવી લ્યો. સેટ સાથે મંગાવતાં ટપાલખર્ચમાં ફાયદો થશે.

ઘર બેઠાં જ્યોતિષ શીખવતા ગ્રંથો

૧. મારું ભવિષ્ય : ભાગ ૧-૨-૩-૪ બે ગ્રન્થોમાં જેમાં રાશિફળ, સંખ્યા-શાસ્ત્ર, હસ્તરેખા, શુકન-અપશુકન અને જ્યોતિષવિદ્યાના અનેક વિષયો પુષ્કળ ચિત્રો સાથે આપવામાં આવ્યા છે.

(વી. પી. ખર્ચ ૧૨ આના) રૂ. ૮-૪-૦

૨. ભવિષ્યવાણી : ભાગ ૧-૨-૩-૪ જીવનના ગુપ્ત ભેદો જાણવા, સુખી સરળ ને આનંદી જીવન જીવવા માટેનું, જન્મતારીખ ઉપરથી ખરું ભવિષ્ય ભાખતું સચિત્ર લોકપ્રિય પુસ્તક.

(વી. પી. ખર્ચ ૧૦ આના) રૂ. ૩-૦-૦

૩. શરીર સામુદ્રીક : શરીર પરનાં જુદાં જુદાં ચિન્હો પરથી ભવિષ્ય જાણવાનું પુસ્તક.

(વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૩-૦-૦

૪. હાથની ભાષા : તમારી હથેળીમાં શું છુપાયું છે તે આ પુસ્તક વાંચી જાણી લ્યો.

(વી. પી. ખર્ચ ૮ આના) રૂ. ૫-૦-૦

રૂ. ત્રેવીસનો આખો સેટ યા મનપસંદ મંગાવી લ્યો. સેટ સાથે મંગાવતાં ટપાલખર્ચમાં ફાયદો થશે.

ધાર્મિક સાહિત્ય

	રૂ.આ.પા.
શ્રીમદ્‌ભગવદ્‌ગીતા અને મુક્તિમાર્ગ	૬—૦-૦
શ્રી રામચરિતમાનસ	૫—૦-૦
ભક્તિમાર્ગ	૧—૮-૦
મુક્તિમાર્ગ	૨—૦-૦
તત્ત્વચિંતામણી	૧—૮-૦
જ્ઞાનસત્રગીતા	૨—૪-૦
શ્રી લક્ષ્મીસાધના	૧—૪-૦
શ્રી શક્તિમહિમા	૧—૮-૦
પ્રયાગરાજનો કુંભમેળો	૧—૪-૦
ઉપનિષદનાં ૧૪ રત્નો	૦-૧૨-૦
જીવનમુક્તિના માર્ગો	૧—૪-૦
વૈષ્ણવવાણી	૦—૬-૦
ચુડાલા (મહાસતી)	૦—૪-૦

સ્ત્રીઓ માટેનાં ગૃહ-ઉપયોગી

પ્રખ્યાત પુસ્તકો

૧. સંસ્કારલક્ષ્મી : ભાગ ૧-૨ સાથે : ગૃહ-જીવનમાં ઉપયોગી એવા ૭૫૦ વિષયોનું ૬૫૦ પાનાંનું ૧૨૫ ચિત્રોવાળું ત્રિરંગી સોનેરી બોક્સ સાથે ભેટ આપી શકાય તેવું સંસ્કારી પુસ્તક (વી. પી. ખર્ચ ૧૨ આના) રૂ. ૬-૧૨-૦

૨. ઘરની રાણી : ભાગ ૧-૨-૩-૪-૫ ત્રિ બોક્સ સાથે રૂપ, ગુણ, કલાથી ઓપતાં આ પુસ્ત સ્ત્રીએ ઘરની રાણી બની કેમ સુખી સંસાર ચલા તે ૨૫૧ ચિત્રો સાથે પુષ્કળ માહિતી દ્વારા દર્શાવાયું (વી. પી. ખર્ચ ૧૨ આના) રૂ. ૬-૧૨-૦

૩. જીવનસખી : ભાગ ૧-૨-૩ ત્રિરંગી બો દામ્પત્ય-જીવનની આ અપૂર્વ રસકથા અનેક કલા ચિત્રો સાથે અપાઈ છે.

(વી. પી. ખર્ચ ૮ આના) રૂ. ૪-૪-૦

૪. વીસમી સદીનું પાકશાસ્ત્ર : શ્રીમતી સુ નાગરદાસ પટેલના સ્વાનુભવથી લખાયેલા આ ગ્રં પાકશાસ્ત્રના અનેક પ્રકારો આરોગ્યની દૃષ્ટિએ સ્વરૂપે ચિત્રો સહિત આપવામાં આવ્યાં છે.

(વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૨-૮-૦

૫. ભાતભાતનું ભરતકામ : શ્રીમતી (દેસાઈના ત્રિરંગી કવરચિત્રો સાથે ભરતકામના પ્રકા

(વી. પી ખર્ચ પાંચ આના) રૂ. ૧-૦-૦

૬ વનિતાવિનોદ : લેડી વિદ્યાગૌરી, નાનાલ કવિ, ગોવર્ધનરામ ત્રિપાઠી વ. કર્તાનો સ્ત્રી-ઉપયો અપૂર્વ સંગ્રહ (વી. પી. ખર્ચ ૮ આના) રૂ. ૩-૮-

૭ વ્રતોત્સવ : વ્રતકથાઓની વિધિ સાથેનો ગ

(વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૩-૧૨-૦

૮ આધુનિક ગુંથણકળા : ભાગ ૧-૨ રૂ.૧-૪

૯ સીવણ તથા વેતરકામ : કળાનો સોમિ રૂ. ૧-૦-૦

૧૦ હસ્તમેળાપ : દામ્પત્યજીવનના સોનેરી પ્ર લગ્ન ને તેની ભાવના. શ્રી. કનુ દેસાઈનાં ચિત્રો સ

(વી. પી. ખર્ચ ૮ આના) રૂ. ૪-૦-૦

વાર્તા ને નવલકથાનું નવીન સાહિત્ય

૧ ચિત્રલેખા	રૂ. ૩-૮-
૨ ઈશરદાન	૩-૦-
૩ નર્તકી	૫-૮-
૪ આમ્રપાલી ભાગ ૧-૨	૬-૦-
૫ ભારતી	૨-૮-
૬ બલૂન-પ્રવાસ	૩-૦-
૭ માનવહૈયાં	૧-૮-
૮ એને ચરણે	૧-૪-
૯ પ્રભાનો ભાઇ	૩-૦-
૧૦ મોક્ષદા	૩-૦-

૧૧ આશ્રિત — ૨-૮-૦
૧૨ લગ્ને લગ્ને કુંવારા — ૨-૮-૦
૧૩ પ્રભુતામાં પગલાં — ૩-૮-૦
૧૪ કેવડાનાં કાંટા — ૩-૦-૦
૧૫ ખાલી ખોળો — ૨-૮-૦
૧૬ ચિત્રા — ૩-૮-૦
૧૭ રતની ને બીજી વાતો — ૧-૪-૦
૧૮ અભિમાન — ૩-૦-૦
૧૯ ચાંદમુખ — ૨-૮-૦
૨૦ વિવાહિતા — ૩-૮-૦
૨૧ જયશ્રી — ૩-૮-૦
૨૨ કમલિની — ૩-૦-૦
૨૩ ફુળવતી — ૨-૮-૦
૨૪ રૂપમાધુરી — ૩-૦-૦
૨૫ શ્રીમતી સીતા — ૩-૮-૦
૨૬ મિલન — ૩-૦-૦
૨૭ વારસદાર — ૩-૦-૦
૨૮ શ્યામલી — ૩-૮-૦
૨૯ નગરલક્ષ્મી ટાગોર — ૩-૮-૦
૩૦ વિભાવરી ,, — ૨-૮-૦
૩૧ આનંદી ,, — ૨-૮-૦
૩૨ ભાઈબહેન ,, — ૩-૮-૦
૩૩ ભાભી ,, — ૩-૮-૦
૩૪ બાતાસી — ૨-૮-૦
૩૫ રોહિણી — ૩-૦-૦
૩૬ બરફનું રણ (સાહસકથા) — ૨-૦-૦
૩૭ સંગ્રામ — ૨-૮-૦
૩૮ સોનલ ભાગ ૧-૨ (કનૈયાલાલ મુ.ની પ્રસ્તાવના સાથે) — ૪-૪-૦

હાસ્યરસના ગ્રન્થો

૩૯ અંકલના ખાં — ૨-૮-૦
૪૦ હાસ્ય મંઝીલ — ૩-૦-૦
૪૧ સનમની શોધમાં — ૩-૦-૦
૪૨ હું રાજા હોઉં તો — ૨-૮-૦
૪૩ રમનારામ — ૨-૮-૦
૪૪ દોઢડહાપણ સાગર — ૧-૮-૦
૪૫ મારાં આસીબા — ૩-૮-૦
૪૬ હાસ્યગંગા ૧-૨ — ૦-૧૨-૦
૪૭ મારી નોંધપોથી — ૨-૮-૦

ચરિત્રો અને ચિંતનમાં ગ્રન્થો

૧. ગાંધીજીના જીવનપ્રસંગો : શ્રી ચંદ્ર[illegible] શુક્લ અનુવાદિત. આ તદ્દન નવા ગ્રન્થમાં ગાંધી[illegible] આત્મકથામાં ન આવેલાં એવા પુષ્કળ પ્રસંગો [illegible]વામાં આવ્યા છે.

(વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૨-૪-૦

૨ ગાંધીજીને જગવંદના : સ્વામી આન[illegible] પ્રસ્તાવનાવાળા આ ગ્રન્થમાં જગતની મહાન વિભૂ[illegible] ગાંધીજીને વંદના કરે છે. રાધાકૃષ્ણન સર્વપલ્લીના ગ્રન્થને શ્રી ચંદ્રશંકર શુક્લે ગુજરાતીમાં ઉતારેલ તુરત જ વસાવો.

(વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૩-૦-૦

૩ ભારતજનની કસ્તુરબા : બા અને બા[illegible] ૭ તસ્વીરો તથા કનુ દેસાઈનાં બાપુનાં મનોમ[illegible] દર્શાવતાં ચિત્રો સાથેના આ પુસ્તકમાં બાનું સં[illegible] ચરિત્ર આપવામાં આવ્યું છે.

(વી. પી. ખર્ચ ૫ આના) રૂ. ૧-૮-૦

૪ ચાણક્ય : ભારતના મહાન મુત્સદ્દીની [illegible] ઝરમર શ્રી. રમણલાલ સોની દ્વારા તૈયાર થઈ છે

(વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૨-૦-૦

૫ નાના ફડનવીસ — ૧-[illegible]
૬ મારું જીવન ને કાર્યક્ષેત્ર — ૧-[illegible]
૭ જર્મનીની આત્મકથા — ૪-[illegible]
૮ તારામતી — ૧-[illegible]
૯ પ્રલ્હાદનો સત્યાગ્રહ — ૧-[illegible]
૧૦ તે કોણ યાને ભક્તિપ્રભા — ૩-[illegible]

૧૧ શરદવંદના : શરદ—સાહિત્યમાંથી ચ[illegible] વિચારરત્નો — ૨-[illegible]

૧૨ શરદવાણી : શરદબાબુનું નવું પુસ્તક — ૨-[illegible]

૧૩ ધર્મોનું મિલન : — ૫-[illegible]
સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણનનો આ ગ્રંથ શ્રી ચંદ્રશંકર [illegible] અનુવાદિત કરેલ છે.

૧૪ હિન્દુ ધર્મ : — ૪-[illegible]
સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણન અનુવાદક ચંદ્રશંકર શુક[illegible]

હિંદુ ધર્મના જીવ, જગત ને ઈશ્વર વિષેના [illegible]નિક સિદ્ધાંતો, ઉપાસનાના વિવિધ માર્ગો, [illegible] આશ્રમ અને ઇતર ધર્મો સાથેના સંબંધો, સંસ્કા[illegible] શ્રી રાધાકૃષ્ણનની રસિક શૈલીમાં લખેલ નિબંધે[illegible] અનુવાદકે સમર્થન કરે એવાં સંસ્કૃત વચનો ફૂટન[illegible] આપ્યાં છે. હિંદુ ધર્મનું આ અજોડ પુસ્તક

૧૫ પુણ્યશ્લોક બાપી : (ગાંધીજી વિષે નવો અજોડ ગ્રન્થ) શ્રી. ચંદ્રશંકર શુક્લ સંપાદિત ગાંધીજીને વિશ્વવિખ્યાત અને હિંદી મહાન પુરુષોની અંજલિ તથા પ્રશસ્તિસંગ્રહ સપ્ટે.ની આખરે બહાર પડશે...૪-૪-૦

બાળકો માટેનું નવું બાલસાહિત્ય

૧ બીરબલની ચિત્રમય બાલવાતો : બુદ્ધિચાતુરી ને હાજરજવાબી શીખવતી ૪૩ ચિત્રો સાથેની વાર્તાઓ (વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૩-૦-૦

૨ પટેલપટલાણી અને બીજી વાતો : શ્રી રમણલાલ સોનીની આ વાર્તાઓ જ્ઞાન, સંસ્કાર ને ચરિત્રનું ઘડતર કરે છે ૨૫ ચિત્રો સાથે :
(વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૨-૦-૦

૩ જાદુઈ ચક્રી : જાદુભરી દિલચસ્પ ૨૫ ચિત્રોવાળી બાલવાર્તાઓ
(વી. પી ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૩-૦-૦

૪ નાનકડો કનુ : બહાદુર હંસા : બચુકડો ઉંદર : વિનુભાઇ : પાનેપાને ચિત્રો ને મોટા અક્ષરનાં આ ચાર પુસ્તકમાં વિમળાબહેન સેતલવાડે સંસ્કારી બાળવાર્તાઓ આપી છે.
(વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૦-૧૧-૬

૫ પ્રભુના પ્યારા ૧-૪-૦

૬ આદર્શ ભક્તો ૦-૧૨-૦

૭ ભક્તપંચરત્ન ૦-૧૦-૦

૮ હનુમાન ૦-૮-૦

૯ ઇસપનીતિકથાઓ : ભાગ ૧ થી સાત. વાર્તા દ્વારા નીતિ અને બુદ્ધિ વધારી જ્ઞાન આપતા ચિત્રમય ગ્રન્થો રૂ. ૪-૬-૦
વી. પી. ખર્ચ ૧૦ આના

૧૦ બાલજીવન ક્રમિક : વાર્તામાળા સેટ ૧ પુસ્તક નંગ ૭ રૂ. ૩-૩-૦
વી. પી. ખર્ચ ૯ આના.

૧૧ કિશોર સાહિત્યમાળા : પુસ્તક ૬ સેટ ૧ રૂ. ૩-૦-૦ વી. પી. ખર્ચ ૯ આના

નવા આરોગ્ય-ગ્રન્થો

૧. આરોગ્ય તનનું, મનનું, અને દેશનું ડૉ. હરિપ્રસાદ દેસાઈનું નવું પુસ્તક (વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) ૩-૪-૦

૨ શક્તિવર્ધક આસનો : ઘેર બેઠાં કરી શકાય તેવાં ચિત્રોવાળા આસનો (વી. પી. ખ. ૭ આના) રૂ. ૩-૦-૦

૩ તમે તમારા ડાક્ટર બનો : આરોગ્યસાચવણીમાટેનું નવું પુસ્તક (વી. પી. ખ. ૭ આ.) ૩-૦-૦

ખાસ સૂચના:-કોઇ પણ પુસ્તક ખલાસ થતાં મોકલી શકાશે નહિ, તેમજ સરકારી કાગળ-નિયમન અંગે આગળની માફક છાપી શકાશે નહિ, માટે તમારે મનપસંદ જોઈતાં પુસ્તકો છુટક યા સેટ હમણાં જ મંગાવી લ્યો, જ્યાં જ્યાં વી. પી, ખર્ચ નથી લખ્યું તે દરેક પુસ્તકનું વી. પી. ખર્ચ જુદું સમજવું. પુસ્તકો એકી સાથે મંગાવવાથી ટપાલખર્ચમાં ફાયદો થશે, ગુજરાતી સાહિત્યનાં બહાર પડેલાં સર્વોત્તમ પુસ્તકોની પસંદગી કરી ઉપર યાદી આપવામાં આવી છે. એક સુંદર ગૃહલાયબ્રેરી વસાવી ઉપરનાં પુસ્તકોથી જ્ઞાનની વૃદ્ધિ અને પ્રચાર કરી સંસ્કારોનું સીંચન કરો. પૈસા આજે છે અને કાલે નથી માટે પૈસાને બદલે પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરો-ભેટ આપો-વાંચો અને વંચાવો. <u>બધા ગ્રાહકો પુસ્તકોની કીંમતો હજુ વધુ વધે તે પહેલાં આ તકનો તુરત જ લાભ લ્યે એવી અમારી આગ્રહભરી ભલામણ છે. તમારા લાભને ખાતર આ જાહેરખબરનું કટીંગ ફાડીને જુદું રાખો. ને મિત્રો-સ્નેહીઓમાં વંચાવો ને જ્ઞાનપ્રચારમાં મદદ કરવા જોઈતા પુસ્તકો મંગાવો.</u>

આ મુદ્રાના વેચાણ માટે ગામેગામ મહેનતુ એજન્ટો જોઈએ છે

એન. એમ. ઠક્કરની કં.

બુકસેલર્સ-પબ્લિશર્સ, ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઇ—૨

ઘર ઘર દીવડા પ્રગટાવો
ઘર ઘર તોરણીયાં બંધાવો
માના નોરતા આવ્યા

ઉપરાંત :—

માતાજીના

ગરબાઓની

રેકર્ડો—

ડી. એ. ૫૭૬૧
ડી. એ. ૫૭૬
ડી. એ. ૫૭૭૧
ડી. એ. ૫૯૦૪
ડી. એ. ૬૫૧૦
ડી. એ. ૬૫૧૧
ડી. એ. ૬૫૧૩
ડી. એ. ૬૫૧૬
ડી. એ. ૬૫૧૭
ડી. એ. ૬૫૧૨

ડી. એ. ૧૧૪૫૭
રેકર્ડ ઉપર

શ્રીમતી જ્યોત્સ્ના મહેતા

અવિનાશ વ્યાસ

કૃત

બે સુંદર ગરબા

રજુ કરે છે.

યંગ ઇન્ડીયા

ના સંચાલકો

ગરબે ઘુમતી ગુજરાતણો

માટે

સત્વરે **નવરાત્રમાં**

વસાવો.

વિગત માટે લખો :—

ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ મેન્યુફેક્ચરીંગ કંપની લિ૦

૧૧૦, મેડોઝ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૧

૧૫ પુણ્યશ્લોક બાપી: (ગાંધીજી વિષે નવો અજોડ ગ્રન્થ) શ્રી. ચંદ્રશંકર શુક્લ સંપાદિત ગાંધીજીને વિશ્વવિખ્યાત અને હિંદી મહાન પુરુષોની અંજલિ તથા પ્રશસ્તિસંગ્રહ સપ્ટે.ની આખરે બહાર પડશે...૪-૪-૦

બાળકો માટેનું નવું બાલસાહિત્ય

૧ બીરબલની ચિત્રમય બાલવાર્તા: બુદ્ધિચાતુરી ને હાજરજવાબી શીખવતી ૪૩ ચિત્રો સાથેની વાર્તાઓ (વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૩-૦-૦

૨ પટેલપટલાણી અને બીજી વાતો: શ્રી રમણલાલ સોનીની આ વાર્તાઓ જ્ઞાન, સંસ્કાર ને ચરિત્રનું ઘડતર કરે છે ૨૫ ચિત્રો સાથે:
(વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૨-૦-૦

૩ જાદુઈ ચક્કી: જાદુભરી દિલચસ્પ ૨૫ ચિત્રોવાળી બાલવાર્તાઓ
(વી. પી ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૩-૦-૦

૪ નાનકડો કનુ: બહાદુર હંસા: બચુકડો ઉંદર: વિનુભાઇ: પાનેપાને ચિત્રો ને મોટા અક્ષરનાં આ ચાર પુસ્તકમાં વિમળાબહેન સેતલવાડે સંસ્કારી બાળવાર્તાઓ આપી છે.
(વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) રૂ. ૦-૧૨-૬

પ્રભુના પ્યારા ૧-૪-૦

૬ આદર્શ ભક્તો ૦-૧૨-૦

૭ ભક્તપંચરત્ન ૦-૧૦-૦

૮ હનુમાન ૦-૮-૦

૯ ઈસપનીતિકથાઓ: ભાગ ૧ થી સાત. વાર્તા દ્વારા નીતિ અને બુદ્ધિ વધારી જ્ઞાન આપતા ચિત્રમય ગ્રન્થો રૂ. ૪-૬-૦
વી. પી. ખર્ચ ૧૦ આના

૧૦ બાલજીવન ક્રમિક: વાર્તામાળા સેટ ૧ પુસ્તક નંગ ૭ રૂ. ૩-૩-૦
વી. પી. ખર્ચ ૯ આના.

૧૧ કિશોર સાહિત્યમાળા: પુસ્તક ૬ સેટ ૧ રૂ. ૩-૦-૦ વી. પી. ખર્ચ ૯ આના

નવા આરોગ્ય-ગ્રન્થો

૧. આરોગ્ય તનનું, મનનું, અને દેશનું ડૉ. હરિપ્રસાદ દેસાઈનું નવું પુસ્તક (વી. પી. ખર્ચ ૭ આના) ૩-૪-૦

૨ શક્તિવર્ધક આસનો: ઘેર બેઠાં કરી શકાય તેવાં ચિત્રોવાળા આસનો (વી. પી. ખ. ૭ આના) રૂ. ૩-૦-૦

૩ તમે તમારા ડાક્ટર બનો: આરોગ્યસાચવણીમાટેનું નવું પુસ્તક (વી. પી. ખ. ૭ આ.) ૩-૦-૦

ખાસ સૂચના:-કોઇ પણ પુસ્તક ખલાસ થતાં મોકલી શકાશે નહિ, તેમજ સરકારી કાગળ-નિયમન અંગે આગળની માફક છાપી શકાશે નહિ, માટે તમારે મનપસંદ જોઈતાં પુસ્તકો છુટક યા સેટ હમણાં જ મંગાવી લ્યો, જ્યાં જ્યાં વી. પી, ખર્ચ નથી લખ્યું તે દરેક પુસ્તકનું વી. પી. ખર્ચ જુદું સમજવું. પુસ્તકો એકી સાથે મંગાવવાથી ટપાલખર્ચમાં ફાયદો થશે, ગુજરાતી સાહિત્યનાં બહાર પડેલાં સર્વોત્તમ પુસ્તકોની પસંદગી કરી ઉપર યાદી આપવામાં આવી છે. એક સુંદર ગૃહલાયબ્રેરી વસાવી ઉપરનાં પુસ્તકોથી જ્ઞાનની વૃદ્ધિ અને પ્રચાર કરી સંસ્કારોનું સીંચન કરો. પૈસા આજે છે અને કાલે નથી માટે પૈસાને બદલે પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરો-ભેટ આપો-વાંચો અને વંચાવો. બધા ગ્રાહકો પુસ્તકોની કીંમતો હજુ વધુ વધે તે પહેલાં આ તકનો તુરત જ લાભ લ્યે એવી અમારી આગ્રહભરી ભલામણ છે. તમારા લાભને ખાતર આ જાહેરખબરનું કટીંગ ફાડીને જુદું રાખો. ને મિત્રો-સ્નેહીઓમાં વંચાવો ને જ્ઞાનપ્રચારમાં મદદ કરવા જોઈતા પુસ્તકો મંગાવો.

આ મુદ્રાના વેચાણ માટે ગામેગામ મહેનતુ એજન્ટો જોઈએ છે

એન. એમ. ઠક્કરની કં.

બુકસેલર્સ – પબ્લિશર્સ, ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઇ—૨

વર્ષ ૮૮ :: ડીસેમ્બર ૧૯૪૪ :: અંક ૧૨

ચન્દ્રમા! શાને છૂપ્યો રે ?

(ઢાળ: આશા ભર્યાં અમે આવિયાં......)

છાઈ અનંતથી વાદળી,
  મારે જોવા આકાશના રંગ રે,
    ચન્દ્રમા! શાને છૂપ્યો રે !
આશાભરી તને ઢુંઢતી,
  હું તો થાકી, માંડયા શા ઢંગ રે,
    ચન્દ્રમા! શાને છૂપ્યો રે ?
ઉરમાં ભરી ઘણી ઊમિઓ,
  મારે ગરબા રમવાની હોંસ રે,
    ચન્દ્રમા! શાને છૂપ્યો રે ?
જોબન ખીલ્યું મારું ચૂકતું,
  ખીલી તારી નહિ કયાં ચાંદની,
    ચન્દ્રમા! શાને છૂપ્યો રે !
આકાશે ઝંખતી ઉગતો,
  કંઈ જોતી પ્રીતમની વાટ રે,
    ચન્દ્રમા! શાને છૂપ્યો રે ?
પૂર્ણ પૂર્ણિમાને દિવસે,
  મારા ઉરમાં ભર્યો કંઈ ઘાટ રે,
    ચન્દ્રમા! શાને છૂપ્યો રે !

રતિલાલ એમ. ચાંપાનેરી.

" પૂજનિયું "

(અભિનય ગીત)

છાનું છાનું પૂજનિયું કરતી કરતી ક-ર-તી.
ભીનાં ભીનાં પુષ્પોની ભેટ ધરતી ધ-ર-તી.
સૂને મંદિરીયે સૂતી છે ભાવના,
હરદિન, હરદિન અંતરમાં થાતી એ ઝંખના,
આત્માની જ્યોત કાંન જલતી જલતી
જ-લ-તી.

સૂજે નહિ રાહ ભક્તિના પંથનો,
અટવાતી, અટવાતી એકલી ધકાતાં મંથનો,
સેવાની સોડય કાંન ગમતી ગમતી
ગ-મ-તી

મૃગ જળ રૂપી આ અવનિમાં આથડું,
શરણું, શરણું રહ્યું હે ઈશ તારા હાથનું,
હૈયામાં આશ એક ધરતી ધરતી.
ધ-ર-તી.

છોટાલાલ ના. દેશી.

પ્રકાશક: જીવનલાલ અમરશી મહેતા. અમદાવાદ.

FOR PRIVATE CIRULATION ONLY.

આ ઉત્તમ ગ્રંથ બહાર પડી ગયો છે. દરેકે ગ્રાહક થઈ ગ્રંથ મંગાવી લેવો: ગ્રાહક થવા ઓર્ડર સાથે પત્ર લ

ગુજરાતનો નાથ : કનૈયાલાલ મુનશી રચિત : કિં. રૂ. પાંચ. માટે લખો :–

જીવનલાલ અમરશી મહેતા પીરમશા રોડ, અમદાવાદ.	**જીવનલાલ એન્ડ સન્સ.** લજપતરાય રોડ, વીલાપારલા. (વેસ્ટ)

સ્ત્રીબોધ

બાળક સાથે

વર્ષ ૮૮ | ડીસેમ્બર | અંક ૧૨ મો

તંત્રી :
જરબાનુ કાબરાજી
કેશવપ્રસાદ દેસાઈ

છુટક નકલ
૬)
આના

મંત્રી :
ચંદ્રકાન્ત છ. મહેતા
પીરમશારોડ, અમદાવાદ

માનવંત ગ્રાહકો

ચાલુ સાલનો આ છેલ્લો અંક આપને મળેથી આપનું લવાજમ પુરું થાય છે. અને નવા વરસનો પહેલો અંક જાન્યુઆરી ૧૯૪૫ નો સારો સુંદર બહાર પાડવા અમો મહેનત કરી રહ્યા છીએ, વધારાનો પેપર મેળવવા માટે અમારા પ્રયાસો ચાલુ છે. તે માટે રા. કેશવપ્રસાદભાઈએ 'ચાલુ બનાવોની માહીતી'માં ખુલાસો કર્યો છે. તેથી અહીં તેનો ખુલાસો વધુ કરવાનો રહેતો નથી.

નવા વરસનું લવાજમ રૂ. પાંચ દરેક ગ્રાહક ભાઈ-બ્હેનોએ વિના વિલંબે મોકલી આપવું. અને જેમનું લવાજમ બાકી હશે તેમને પહેલો અંક હરવખતની માફક વી. પી. થી મોકલીશું તે સ્વીકારી લેવા વિનંતી છે.

અનાવીલ ગ્રાહક બ્હેનોએ તેમનું લવાજમ તુરત રૂ. અઢી મોકલી આપવા. ઘણાખરા ગ્રાહકો-ઘણુંજ મોડું લવાજમ મોકલે છે. તેમને અમારે ન છુટકે ના પાડવી પડે છે. માટે તેઓએ લવાજમ આ અંક મળતા તુરત મોકલવું.

હજુસુધી જે ગ્રાહકોને ભેટ પુસ્તક નથી મળ્યું કે નથી મંગાવ્યું તેમને સાદા બુકપોસ્ટથી ભેટ પુસ્તક રવાના કરવામાં આવશે. તે કદાચ ગ્રાહકોને ન મળે તો તે માટે કાર્યાલય જવાબદાર ગણાશે નહિ. જેમને રજીસ્ટર્ડથી મંગાવવું હોય તેમણે રજીસ્ટર્ડ ખર્ચના ત્રણ આના મોકલી આપવા.

વાર્ષિક લવાજમમાં વધારો કે ઘટાડો કરવામાં આવ્યો નથી.

—મંત્રી

સ્ત્રીઓ અને બાળકો માટે જુનામાં જુનું એકજ માસિકપત્ર ૮૯ માં વર્ષમાં પ્રવેશ કરશે.

ચાલુ બનાવોની માહિતી

શ્રી. કેશવપ્રસાદ છોટાલાલ દેસાઈ.

સ્ત્રીબોધના ગ્રાહકોને !

આ અંક સાથે 'સ્ત્રીબોધ'નું વર્ષ પુરું થાય છે. આ વર્ષ 'સ્ત્રીબોધ' માટે મુશ્કેલીનું હતું. યુદ્ધને લીધે કાગળોની તાણ છે. કાગળના ભાવ ઘણા જ વધી ગયા છે. જોઈતા કાગળો મેળવવાની મુશ્કેલી છે. તેમાં વળી સરકારી જાહેરાતનો હુકમ આવ્યો. આગલા વર્ષ કરતાં ફક્ત ત્રીજા ભાગના કાગળો હવે મળશે એવો સરકારે નિર્ણય કર્યો. તેને લીધે અન્ય માસિકો સાથે 'સ્ત્રીબોધ'ના રૂપરંગ બેહાલ બન્યા. આ સ્થિતિનો ઉકેલ કરવાના અમારા પ્રયત્નો ચાલુ છે. ઘણુંખરું તો થોડા વધારે કાગળો 'સ્ત્રીબોધ'ને મળશે. તે દરમિયાન ગ્રાહકોને વિનંતિ કરવાની કે જરા ધીરજ રાખજો. અન્ય મુશ્કેલીઓ સાથે આ અગવડ પણ થોડો સમય ચલાવી લેશો. દરમિયાન અમે થોડી જગામાં પણ ઉપયોગી અને આનંદજનક લેખો આપીશું. લેખકોને આગ્રહ કરવાનો કે ટૂંકાણમાં ઉત્તમતા જળવાય તેવા પ્રયત્ન તેમણે કરવાનો આ વખત છે. બહુજ ટુંકા સંપૂર્ણ લેખો અને અતિ ટુંકી વાર્તાઓ મેળવવા અમે પ્રયત્ન કરીશું. જેમ અત્યારે ખોરાક સાચવીને વાપરવાનો છે, તેમ કાગળ અને પરિણામે શબ્દો પણ સાચવીને વાપરવાના છે.

લગ્નસરા

લગ્નની ઋતુ પાછી આવી છે. છેલ્લા પચીસ વર્ષમાં લગ્નની બાબતમાં ઘણા ફેરફારો થયા છે તેની ના નથી. છતાંયે હજી પણ આ વિષયમાં ઘણા વિચારો થવાની જરૂર છે. હજી ગુજરાતમાં લગ્ન વિષયમાં તો જ્ઞાતિ-વ્યવસ્થાની પ્રબળતા છે. હજીયે વર અને કન્યાની શોધ માટે સ્વજ્ઞાતિ અને પોતાનીજ પેટાજ્ઞાતિ અને કુંડાળાનો આશ્રય લેવાય છે. હજીયે અસંખ્ય જ્ઞાતિઓમાંથી કુળ અને વર વિક્રય તેમજ કન્યા વિક્રયનો નાશ થયો નથી. પ્રેમ લગ્ન કે સ્વપસંદગીનાં લગ્ન હજી પણ બહુજ ઓછાં છે. લગ્ન પહેલાં શારીરિક યોગ્યતા તપાસવાનો પ્રશ્ન તો હજી વિચાર પ્રદેશમાં પણ નથી આવ્યો આ સર્વ બાબતો ફરી ફરી વિચારવી જોઈએ, ચર્ચવી જોઈએ, અને શિક્ષિતોએ તે સંબંધી લોકમત કેળવવો જોઈએ. અત્યારે સામાજિક બાબતોમાં લોકપ્રવાહને વાળવાનો યોજનાપૂર્વક યત્ન થતો નથી તે શોચનીય છે. શિક્ષણ વધે છે, સામાન્યજ્ઞાન પણ વધે છે, તેને પરિણામે થોડા ઘણા સુધારા થાય છે. પરંતુ આ સંબંધમાં યોગ્ય આદર્શો પ્રજા સમક્ષ મૂકીને તે પ્રત્યે પ્રજાને દોરવાના તીવ્ર પ્રયત્નો થવાની જરૂર છે. દરમિયાન લગ્નમાં આ કાળમાં સાદાઈ આણીને વાજાં, વરઘોડા, અને જમણવાર તો કમી કરવાંજ જોઈયે. સંસ્કાર દર્શન સાદાઈમાં થઈ શકે છે. પૈસાના પ્રદર્શનમાં સંસ્કાર નથી જણાતા. ધનવાનોએ ગરીબોનું સ્વમાન સાચવવા માટે પણ પોતે દાખલો બેસાડવો જોઈયે.

વીરમગામ—વીરમગામ સ્ટેશને થઈને જેઓએ કાઠીયાવાડમાં આવજાવ કરી છે તેઓને ત્યાંના જકાતખાતાનો કડવો અનુભવ થયો હશે, અત્યારની ત્યાંની રીત પ્રમાણે ઉતારુઓ કેદીની અવસ્થામાં મૂકાઈ જાય છે. પેટીઓ, બીસ્તરા, ભાતાના ડબ્બા, અને સ્ત્રી પુરુષના અંગો સુદ્ધાની ઝડતી લેવાય છે. ત્યાં કોઈ પ્રકારની સભ્યતા બતાવાતી નથી, અને ઉતારુઓને અમાપ હેરાનગતી થાય છે. આ લાઈનદોરી સદંતર કહાડી નાંખવા માટે પ્રજાએ ઉગ્ર ચળવળ ચલાવવી જોઈયે.

યુદ્ધ અને સાહિત્ય

યુદ્ધકાળમાં અનેક વિટંબણાઓ ઉભી થાય, તેવે વખતે સાહિત્યનો વિકાસ પણ રૂંધાય તે સ્વાભાવિક છે. તે ઉપરાંત કાગળ, છપાઈ, પુસ્તકની બાંધણી, અને ટપાલનું ખર્ચ પણ વધે, લેખકો યુદ્ધને લગતા વ્યવસાયોમાં રોકાય. આ સર્વ મુશ્કેલી સાથે પણ શિક્ષણ અને સાહિત્યનું કાર્ય પાછું પડવું જોઈયે નહિ એમ સમાજના આગેવાનો ભાર દઈને જણાવે છે. અને પશ્ચિમના શિક્ષણશાસ્ત્રીઓએ ખાસ ધ્યાન રાખ્યું છે કે ઉગતી પ્રજાના બુદ્ધિ વિકાસમાં અંત-

[વધુ માટે જુઓ ટા. પાનું ૩ જું]

પ્રકાશકઃ—ચંદ્રકાન્ત જીવનલાલ મહેતા, 'સ્ત્રીબોધ' કાર્યાલય, પીરમશા રોડ—અમદાવાદ
મુદ્રકઃ—મણિલાલ છગનલાલ શાહ, નવપ્રભાત પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ, ઘીકાંટા રોડ—અમદાવાદ

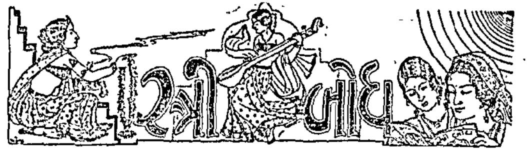

વર્ષ ૮૮ :: ડીસેમ્બર ૧૯૪૪ :: અંક ૧૨

ચન્દ્રમા! શાને છૂપ્યો રે?

(ઢાળઃ આશા ભર્યાં અમે આવિયાં......)

છાઈ અનંતથી વાદળી,
મારે જોવા આકાશના રંગ રે,
ચન્દ્રમા! શાને છૂપ્યો રે!
આશાભરી તને ઢુંઢતી,
હું તો થાકી, માંડયા શા ઢંગ રે,
ચન્દ્રમા! શાને છૂપ્યો રે!
ઉરમાં ભરી ઘણી ઊર્મિઓ,
મારે ગરબા રમવાની હોંસ રે,
ચન્દ્રમા! શાને છૂપ્યો રે!
જોબન ખીલ્યું મારું ઝૂકતું,
ખીલી તારી નહિ કયાં ચાંદની,
ચન્દ્રમા! શાને છૂપ્યો રે!
આકાશે ઝંખતી ઉગતો,
કંઈ જોતી પ્રીતમની વાટ રે,
ચન્દ્રમા! શાને છૂપ્યો રે!
પૂજું પૂર્ણિમાને દિવસે,
મારા ઉરમાં ભર્યાં કંઈ ઘાટ રે,
ચન્દ્રમા! શાને છૂપ્યો રે!

રતિલાલ એમ. ચાંપાનેરી.

"પૂજનિયું"

(અભિનય ગીત)

છાનું છાનું પૂજનિયું કરતી કરતી ક-ર-તી.
ભીનાં ભીનાં પુષ્પોની ભેટ ધરતી ધ-ર-તી.
સૂને મંદિરીયે સૂની છે ભાવના,
હરદિન, હરદિન અંતરમાં થાતી એ ઝંખના,
આત્માની જ્યોત કાંન જલતી જલતી

જ-લ-તી.

સૂઝે નહિ રાહ ભક્તિના પંથનો,
અટવાતી, અટવાતી એકલી ઘડાતાં મંથનો,
સેવાની સોડય કાંન ગમતી ગમતી

ગ-મ-તી

મૃગ જળ રૂપી આ અવનિમાં આથડું,
શરણું, શરણું રહ્યું હે ઈશ તારા હાથનું.
હૈયામાં આશ એક ધરતી ધરતી.

ધ-ર-તી.

છોટાલાલ ના. દોશી.

ધેનાકાકા

શ્રી. ધર્મેન્દ્ર માસ્તર
' મધુરમ '

(ગતાંકથી ચાલુ)

હીરાલાલ ધનસુખલાલની જ્ઞાતિનો એક બહુ ગરીબ માણસ હતો. તેના કુટુંબની સ્થિતિ કોઈને પણ દયા ઉપજાવે તેવી હતી. તેના શરીરપરના દેદાર જોતાં તેની સ્થિતિનો આબેહૂબ ખ્યાલ તેનો જણાઈ આવતો હતો.

પાંચ છ હાથનું ધોતીયું, આજુબાજુથી તેય વળી ઝરી ગયેલું ને ખભા ઉપરથી ફાટી ગયેલું એવું જ ખમીસ, તેના ઉપર રંગીન બંડી અને માથે મેલખાઉ તપખીરીઆ રંગની ટોપી એ એમનો પંચરંગી જ પોશાક.

હીરાલાલ જોડા ધસડતા ધસડતા ઘેર આવી પહોંચ્યા ને બહારથીજ બૂમ પાડી.

'અરે, સાંભળે છે કે'

અંદરથી કંઈ જવાબ આવ્યો નહિ. ને બધું શાંત હતું.

'અરે, એઈ કનકની બા' વળી બીજી બૂમપડી.

બારણું ખુલ્યું અને હીરાલાલ અંદર પેઠા. પોતાંની પત્નીને ધીમેથી કહ્યું.

"અરે એઈ, આપણી કનકનું મેં ધનસુખલાલ સાથે નક્કી કર્યું છે. કેમ ? પૈસાદાર માણસ છે એટલે આપણને અને કનકને તો ફાવશેજ ને ? કેમ ઠીક છે ને ?"

'અરે આ શું કરી આવ્યા ? ક્યાં આપણી કનક...ને ક્યા એ ડગરો ? બુદ્ધિ ફરી ગઈ છે કે શું ? એના પૈસા આપણી પાસે કંઈ થોડાજ આવવાના છે ? અને એ વાણીયો એમ કાચો ક્યાં છે ?"

'અરે ! પણ સાંભળને.' હીરાલાલ પાછી જતી પોતાની પત્નીનો છટાથી હાથ પકડી અધ્રં:પૂર્વક બોલી ઊઠ્યા 'એમની બધી મિલ્કત આપણી ને આપણી કન્યારૂપી મિલ્કત એમની...'

'હેં...' તેમની પત્ની આશ્ચર્યથી બોલી ઊઠી. તેના આનંદનો પાર ન રહ્યો. આનંદના ઉછાળમાં તે વધુ બોલી શકી નહિ.

પત્ની સમજી ગઈ એટલે હીરાલાલના માથાનો મોટો ભાર ઉતરી જવાથી તેમને નીરાંત વળી અને તે પોતાના વિજયરૂપી ગર્વમાં મહાલવા લાગ્યા.

*

કનકદેવીને આ વાતની ગંધ આવી. તેને આ વાત પ્રત્યે તિરસ્કાર ઉપજ્યો અને રાતના તેણે પોતાની માતાને પૂછી જોયું ત્યારે તેને સ્પષ્ટ ખબર મળી કે તેના પિતાએ ધનના લોભથી તેને વેચવાનો એક અઘટિત પ્રયાસ કર્યો છે પણ તેણે તો પોતાની માને સાફ સાફ જણાવી દીધું...

'મા, હું આ વાતને માન્ય રાખતી નથી.મારો આ પ્રત્યે સખ્ત વિરોધ છે. તમને મારા કરતાં પૈસા વહાલા છે તો મને એ લગ્ન કરતાં મોત વહાલું છે. તમે તમારી ધનલોલુપતાને કારણે આપણા કૂળની આબરૂને ધોકો પહોંચાડો છો તે શરમ ભરેલું છે. પૈસા એ હાથનો મેલ છે. આજે હશે તો કાલે તે નષ્ટ થશે માટે હું તમને કહી નાંખુ છું કે "હું તે ડોસાની સાથે કોઈ કાળેય લગન કરનાર નથી. વળી તમે ભારતમાં રહો છો તો ભારતની આબરૂ રાખતા શીખો, ગુમાવતાં નહિ. હિંદુ સંસ્કૃતિ જો તમને વહાલી ન હોય તો તમે હિંદુ નામને લાયક નથી, ધર્મને લાયક નથી. ભારતીય સંસ્કૃતિ દીપાવતા ન આવડે તો કંઈ નહિ પણ તેને લાંછન લગાડવા તૈયાર ન થાઓ. મારી જાતને પ્યારા દેશની સંસ્કારિતાના યજ્ઞમાં હોમવા તૈયાર છું પણ એ લગ્ન તો હમેશાં અશક્ય જ બનશે."

કનકદેવી ધૂંધવાઈ ઊઠી. તેની સંસ્કારિતા તેની વાણીમાં પ્રસરવા લાગી. શિક્ષણ અને જીવનનો આદર્શ તેના જીવનકવનમાં વણસાવા લાગ્યો. તેનું જ સ્વમાન ઘવાયું અને ઘવાયલા સ્વમાને અવાજ કર્યો અને કનકદેવી બોલી. તેની એકવડી કાઠી તેના ગુસ્સાના પ્રવાહમાં દીપવા લાગી.

કનકદેવી એક આદર્શ નવયુવતી હતી. તે જાતે વિનીત થયેલી હતી અને આગળ પડતા વિચાર ધરાવનાર વ્યક્તિ હતી. સ્ત્રીઓની પરાધિનતા અને સમાનતાના રસદાયક પ્રશ્નોમાં તે ખૂબ રસ લેતી હતી. નિર્માલ્ય ગણાતી દેશની સ્ત્રીશક્તિ માટે તેને દુઃખ થતું અને સહાનુભૂતિની લાગણી ઉપજી આવતી. સ્ત્રીશક્તિની જાગૃતિ માટે તે અવિરત પ્રયત્નો કર્યે જતી હતી. તે સ્વમાનશીલ યુવતી હતી. સમાજના રૂઢિગત અનિષ્ટો તેને પસંદ ન હતા, તેની વ્યવસ્થામાં તે ક્રાંતિ ઇચ્છતી હતી, ફેરફાર માગતી હતી. તેની શક્તિ ગજબ હતી. તે સ્ત્રીમંડળની મંત્રી હતી. તેનો ત્યાગ અદ્ભુત હતો. તેની પ્રતિભા આંજી નાંખે તેવી હતી. તે ગરીબ હતી છતાં ગરીબાઈમાં સુખ માનતી હતી. તે સમજતી કે ગરીબોના કોઈ સાથી નથી પણ તે ગરીબોને આશ્વાસનરૂપ હતી. તેનું આશ્વાસન તે પોતેજ હતી.

તેણે આ વાતને કોઈ પણ જાતના સંકોચવગર જાહેર કરી દીધી સમાજમાં થતા અનિષ્ટ બનાવો અટકાવવા સમસ્ત યુવાન વર્ગનો સાથ માગ્યો. તેણે પ્રત્યેક જ્ઞાતિજનને ઘેર જઈને સમજાવવા પ્રયત્ન કર્યો અને લગ્ન અટકાવવા આગ્રહ કર્યો. તે ખુદ ધનસુખલાલને ઘેર જઈ આવી અને એ શેઠને સાફ સાફ સંભળાવી દીધું.

" અરે ઓ પાશવી વૃત્તિથી સભર માનવી, તને શરમ નથી આવતી, એક કુમળી કળીનો ભવ બગાડતાં. અરે ઓ ક્રૂર મને તારે માટે માન હતું પણ હવે તો તિરસ્કાર છૂટે છે. તને માનવ ગણવાને હવે તો મારું દિલ ના બોલે છે. તારામાં માણસાઈ નથી, સંસ્કારિતા નથી, પવિત્ર જીવન નથી. રે ! અસંસ્કારી, જગતને તારા જેવું જ અસંસ્કારી ગણે છે? બધાને તારા જેવા ગણે છે? તને ધર્મનું ભાન નથી, જાતનું અભિમાન નથી, કુટુંબનું બહુ માન નથી. દેશની સંસ્કૃતિનું જ્ઞાન નથી…નહિ તો આવું કાર્ય કરવા તૈયાર ન થાય…જોઉં છું, કેવી રીતે બતાવે છે તારી નીચતા."

કનકદેવીનો આ વાણી પ્રવાહ અને ચાતુર્ય જોઈ શેઠ ખુશ ખુશ થઈ ગયા અને ગળગળા થઈ ગયા પણ કંઈ બોલી શક્યા નહિ. કનકદેવીના રૂપમાં શેઠ અંજાઈ ગયા, તેની સંસ્કારિતાથી શેઠ ઝંખાઈ ગયા પણ શેઠની શેઠવૃત્તિ ન તો પીગળી કે ન તો ઉકળી ઊઠી…તે તો ઉલટી વધુ તિવ્ર બની…

ત્યાર પછી કનકદેવીએ ભારતીય યુવક પરિષદ્‌ના મંત્રીને પત્ર લખી મદદની યાચના કરી. તેમને સર્વ હકીકતથી વાકેફ કર્યા અને વધુમાં જણાવ્યું કે " આ કાર્ય સફળ થાય તો ભારતીય યુવાનોનું નાક જાય, હિંદુત્વનું સ્વમાન હણાય, ધર્મની ભાવના ભૂંસાય, ભારત માતાની અમર અને અદ્વિતીય સંસ્કૃતિની અવહેલના થાય માટે આ કાર્યની નિષ્ફળતામાં જ આપણી સફળતા સમાયલી છે, આ કાર્યની સફળતા એટલે માનવની મહામૂલી મહામાનવતાની હાર અને માનવીની અસહાયતાનું કંગાળ પ્રદર્શન…"

બીજે દિવસે જવાબ આવ્યો અને તેમાં મંત્રીએ પોતાને એ હકીકત જણાવવા માટે શ્રીમતી કનકદેવીનો આભાર માન્યો અને મદદ કરવાની પોતાની તત્પરતા સુંદર શબ્દોમાં આલેખી. આ પ્રત્યુત્તરથી કનકદેવીમાં હિંમત આવી ને સંતોષ થયો.

અખિલ ભારતીય યુવક પરિષદના મંત્રી તરફથી એક દિવસે એકાદ અખબારમાં નીચે મુજબનું નિવેદન પ્રકટ થયું. " હિંદુ ધર્મમાં અનેક રૂઢીઓ હાલ પ્રચલિત છે જે સનાતન કાળથી અવિરત રીતે ચાલી આવી છે. તેને બાદ કરતાં પણ હિંદુ ધર્મમાં લગ્ન પ્રકરણમાં બાળલગ્ન અને કન્યાવિક્રય ધર્મની ભાવનાને વિસરાવી દે છે અને એને લીધે ધર્મના તત્વને ઝાંખપ લાગે છે. સમાજની રૂઢી માત્ર જનતાને સતાવે છે, સમાજમાં સડો દાખલ કરે છે અને તે જનાર્દનના પરમ માર્ગે પરવરતી પરોપકારી જનતાને, એ પથવિમુખ કરી મૂકે છે અને એવી નજીવી બાબતોને અંગે સારાય ધર્મના નામને કલંક લાગે છે. કોઇ સજીવ માનવને તેની મરજી વિરૂદ્ધ ગમે ત્યાંજ પરણાવીને પોતાની જાતની સફળતા માને છે તેવા માણસો સમાજની ભારે કુસેવા કરી રહ્યા છે અને એવા લગ્નમાં નથી તો લગ્નનો હેતુ ફળતો કે નથી

એવા લગ્નથી જોડાયલા દંપતિના જીવનસંસાર ફળતા. દેહનું લીલામ એ માનવતાની પરિસીમા છે. એવા લગ્નના પ્રતિનિધિ સમા કન્યાવિક્રય અને બાળલગ્ન અટકે એમાં માનવ ધર્મનું હિત છે–સમાજનું કલ્યાણ છે...વિ. વિ." લખીને તેમાં બનાવનું ઝાંખું આલેખન કરે છે.

અને મુંબઈના યુવક વર્ગની મદદની આશા રાખે છે.

...આ બધા વિરોધ છતાં કન્યાપક્ષ અને વર પક્ષ બન્ને મક્કમ છે. તેમણે લગ્નતીથિ પણ નક્કી કરી નાંખી છે. આવતા શનિવારને રોજ મુંબઈમાં માધવબાગમાં લગ્ન થનાર છે. દિવસો પાસે આવે છે તેમ મામલો તંગ બને છે અને બંને પક્ષો વધુ ને વધુ મક્કમ બનતા જાય છે. કનકદેવીના પિતાનો દૃઢ નિશ્ચય છે કે ગમે તેમ થાય પણ આ તક તો ગુમાવવીજ નહિ. આવો અવસર ફરી મળશે નહિ માટે એને ઝડપી લેવા કનકદેવીની માનો પણ આગ્રહ હતો. 'વે કનકદેવીએ યુવક પરિષદના મંત્રીને, મુલાકાત !ને; અંગત વાતો કરે છે અને તેમને કાયદાની મદદ લેવાની સલાહ આપે છે. આ વાત ઉભયને યોગ્ય લાગતાં તરતજ પોલિસ અધિકારી પાસે જાય છે અને એ બનાવથી માહિતગાર કરે છે. અધિકારી આનંદ પામે છે અને એ પ્રકરણમાં રસ લેતો થઈ જાય છે, સાથે સાથે એ બાબતમાં મદદ કરવાની પોતાની તૈયારી બતાવે છે અને બનતું કરી છૂટવાની ખાત્રી આપે છે, પોતાના કાર્યમાં સફળતા લાધવાથી બંનેને આશા આવે છે અને વિજયના ગર્વમાં મહાલતા અદાથી ચાલતા ચાલતા તેઓ સમિતિની કચેરીમાં જાય છે.

આમ આ પ્રસંગને કારણે યુવક પરિષદના મંત્રી પરિમલ પ્રકાશને અને કનકદેવીને વારંવાર મળવાનું થાય છે. તેમને બંનેને એક બીજા માટે સદ્‌ભાવની લાગણી જન્મે છે. પ્રત્યેક એક બીજા માટે ત્યાગ કરવાની તમન્ના સેવે છે. આ ત્યાગની ભાવના જ તેમની વચ્ચે પ્રેમનું કારણ બને છે. જેમ જેમ મિત્રતા નિકટ ને નિકટ સંપર્કમાં આવતી જાય છે તેમ તેમ તેમની વચ્ચેની સ્નેહની સાંકળ વધારે દૃઢ બને છે.

પરિમલ એક સંસ્કારી યુવાન છે તેનું ગોરું વદન ચંદ્રની યાદ આપે છે. તેનું મ્લાન મુખ શૌર્યની મૂર્તિસમું ભાસે છે. તેની કાળી આંખોમાં ધર્મ પ્રત્યેનું માન અને સંસ્કૃતિનો ગર્વ ઝરે છે. તેની ચાલવાની અદામાં આધુનિક યુગની ઝડપ છે, સંસ્કારિતાની છાયા છે, તેના પોશાકમાં પરાધિનતાનો પ્રકાશ ન હતો. તેનું સફેદ મુખ ચાંદનીની રાતને સરીતાના નીરમાં પડતા ચંદ્રના પ્રતિબિંબ સમું હતું.

બન્ને જેમ નજિક આવતા ગયા તેમ તેમની બન્નેની વચમાં આકર્ષણને કારણ મળતું ગયું.

લગ્નને બે દિવસની વાર હતી અને એક દિને સાંજના બે આકૃતિઓ સંધ્યાના સુરમ્ય પ્રકાશમાં આનંદ મેળવતી હતી. એ બે હતાં, પરિમલ અને કનકદેવી. બન્ને એટલા નજીક બેઠા હતાં કે કોઈ અજાણ્યો આવીને જુએ તો તેમને માટે કંઈ જુદું જ અનુમાન બાંધે તો તેને દોષ ન દઈ શકાય. તેમના વાર્તાલાપનું વસ્તુ આગામી લગ્ન હતું.

'માબાપો કન્યાને વેચે છે તે એમનામાં દયાનો છાંટોય છે કે નહિ?' કનકદેવીએ પ્રશ્ન કર્યો.

'અરે તમે તો દયાના છાંટાની વાત કરો છો પણ હું તો એટલે સુધી કહેવા તૈયાર છું કે તેમનામાં હૃદય જ નથી અને છતાં તેઓ જીવે છે એજ ગહ્ન પ્રશ્ન છે.'

'ધનલોલુપતા એવાઓના જીવનમાં વિશેષ પ્રમાણમાં છે.'

'અરે, જીવનમાં કંઈ નવિનતા જ નહિ...હેતુ જ નહિ સિવાય કે ધનલોલુપતા' પરિમલે ચોખવટ કરી.

વાતનો વિષય બદલતાં પરિમલે પૂછ્યું કે:" જો તમારું આ પ્રકારનું લગ્ન બંધ રાખવામાં આવે અને તમારો સ્વયંવર યોજાય તો તમે એ ડગરાને વરમાળ આરોપો...કે પછી..." અચાનક આવો હુમલો થતાં કનકદેવી શરમાઈ ગઈ પણ પછી પરિમલ પ્રત્યે વેધકભરી ઉદ્દેશવાળી દૃષ્ટિ ફેંકી હસી ગઈ...એ હાસ્યમાં કુદરતનો નિવાસ હતો, એમાં કૃત્રિમતાની કરામતને સ્થાન ન હતું, આધુનિક પક-

દાનું અનુકરણ ન હતું...ત્યારે તેમાં શું હતું?... તેમાં હતો સંસ્કૃતિનો વાસ, પ્રણયપુષ્પની પરાગ, માનવતા સમસ્તની સાક્ષાત પ્રતિકૃતિ હતી. પરિમલ આ હાસ્યથી મુગ્ધ થયો. ઘડી ભર તેનું હૃદય ઝાલ્યું રહ્યું નહિ મન મનાવવા જતાંય માન્યું નહિ. સંયમની માત્રા છૂટી ગઈ. શરીરમાં તનમનાટ થઈ રહ્યો. ઘડી ભર ગેલ કરવાનું એને મન થયું...પણ...

'શો વિચાર કરો છો?' કનકદેવીએ પૂછ્યું.

'કંઈ નહિ' લાગણીભાવ છૂપાવતાં પરિમલે જવાબ વાળ્યો.

'ચાલો હવે આપણે જઈશું? બંને સહસા સહસા બોલી ઊઠયા, ઉભા થયા ને ચાલવા લાગ્યા...એટલામાં કનકદેવીનું લુગડું કાંધમાં ભરાઇ ગયું...તે કાઢીને પાછળ પડી જવાથી, ઝડપે ચાલવા જતાં તેનો લપસણો કાદવમાં લપસી પડતા તે બૂમ પાડી ઊઠી 'પરિમલ...' પરિમલે સહસા તેનો હાથ પકડી લીધો. સહેજ દબાવ્યો.ને પંપાળવા લાગ્યો. બન્નેના શરીરમાં વિજળી ફરી વળી. ઘડી ભર ઝણઝણાટ થઇ રહ્યો...હૃદય થનગન નાચી ઊઠયું. બન્નેએ આનંદ અનુભવ્યો.

કનકદેવીના કપડાં બગડયા હતા તે ધોઈ નાંખી સાફ કર્યાં ને કોટને કાંગરે બેઠા. કનકદેવીએ પહેલી જ વાર એક વચન વાપરવાની હિંમત કરી...'પરિમલ'...પરિમલે અનુકરણ કર્યું અને સામેથી અવાજ આવ્યો...'કનક'...કનકે પરિમલનો હાથ પોતાના હાથમાં લીધો ને પંપાળવા લાગી....

એવામાં ધનસુખલાલ શેઠની ગાડી નજદીકમાં થઈને પસાર થઇ...શેઠની દૃષ્ટિ ઉભય ઉપર પડી. પરિમલે કનકદેવીનું ધ્યાન ખેંચવા તેનો હાથ દબાવ્યો ...કનકદેવી હસી પડી અને ગાડી પળવારમાં પસાર થઇ ગઈ...

ચોપાટીનો દરિયો તોફાને ચડયો હતો...માનવ સમુદાય સાગર તટે સહેલ કરતો હતો. દરિયાનાં તોફાન જોઈ તેમના હૃદયમાં મસ્તી સ્ફુરી નીકળતી હતી. દરિયા માઝા મૂકે તેમ ઉભયના હૃદયમાં આજે માઝા વટાવી ચૂક્યા હતા. દૂર દૂર ક્ષિતિજમાં થોડાં નાના નાના ટપકાંઓ વહાણોની ઝાંખી કરાવતા હતા. કનક અને પરિમલ વિચારઝોળે ચડયા હતા. સહસા બન્ને ઊઠયા, ચાલવા માંડયા ને ઘર આવતાં સુધી બન્ને મૂંગા રહ્યા...કંઈ વિષય જડયો નહિ, મળ્યો નહિ. ઘર આવતાં બન્ને છૂટા પડયા. સહસા પરિમલથી હાથ લંબાવાઈ ગયો...કનકદેવી શરમાઇ ગઈ તેણે જવાબમાં પોતાનો હાથ આપ્યો. બન્ને હાથમાં થઇ વિજળી શરીરમાં પહોંચી. શરીરે થનગનાટ થયો, કનકને કંપારી છૂટી. પરિમલ બોલ્યો, "ગુટ નાઈટ" સામેથી તેવો જ મધુરો અવાજ આવ્યો. "ગુટ નાઈટ" અને બન્ને હાથ પાછા ખેંચાયા. કનક નીચું નિહાળી ચાલી ગઇ. પરિમલ સમિતિની કચેરીમાં ગયો.

*

આજના અખબારોના પાને નવિન સમાચાર લખાયા હતા. મુંબઇના પ્રતિષ્ઠિત, શેર બજારના આગેવાન વ્યાપારી અને મીલમાલિક શ્રી. ધનસુખલાલનાં લગ્ન માટેની હકીકત સર્વને માટે ચોંકાવનારી નીવડી હતી...તેને માટે ધનસુખલાલે સર્વને જાહેર આમંત્રણ આપ્યું હતું. એ તો જાણે ઠીક. પરંતુ આજના 'ભારત'થી ભારે ખળભળાટ થયો હતો. જનતાના લોકપ્રિય દૈનિક પત્ર 'ભારતે' કન્યાવિક્રયની અઘટિત પ્રથા પરત્વે લોખંડી પ્રહારો કરી સખ્ત ટીકાવચન ઉચ્ચાર્યાં હતા અને યુવક પરિષદ તરફથી તે અંગે લેવાનીય અટકાયત પગલાં માટે અભિનંદન આપ્યા હતા વળી પોલિસદળની દરમ્યાનગીરીની વાત પણ એમાં દર્શાવાઈ હતી જેથી સર્વ વિચારમાં પડી ગયા હતા વળી એની સાથે તેણે જનતાની સહાય પણ યાચી હતી.

ધનસુખલાલ દિવાનખાનામાં બેઠા છે. સવારનો સોનેરી સમય છે. નિત્યનિયમ મુજબ તેમના હાથમાં "ભારત" દૈનિક નજરે પડે છે, શેઠની આંખ ભારત પર ફરી વળી એવામાં શેઠ ઉછળ્યા, વાંચીને ભારે ગુસ્સામાં ગરકી ગયા. 'એ તંત્રી ફાટયો લાગે છે' તે બબડી ઊઠયા. પાછળ જોયું તો તંત્રીનું નામ મળ્યું, 'પરિમલ પ્રકાશ–મંત્રી, ભા. યુ. પરિષદ'... પણ આગળ વાંચતાં અચાનક પોલિસ શબ્દ નામ સાંભળતા, વાંચતાં તે ગભરાઈ ગયા. તેમના પગ ઢીલા

થયા. તેમનું હૃદય પોચું થયું અને જમીન પર ઢગલો થઈ પડયા.

*

વરઘોડો નીકળી ચૂક્યો છે. ગમે તેમ કરીને ધનસુખલાલ શેઠ ઘોડા પર બેઠા છે. વાજાં પડઘમ વાગે છે. વરઘોડો કન્યાને ઘર પહોંચે છે. મંડપ લોકોના ટોળાથી ઉભરાઈ ગયો છે, તેમાંના મોટા ભાગના માણસો તમાસો જોવાને જ જાણે આવ્યા છે. જબરો કોલાહલ મંડપમાં મચી રહ્યો છે. યુવક પરિષદના સ્વયંસેવકો આમતેમ દોડાદોડ કરી રહ્યા છે.

...એટલામાં હસ્તમેળાપનો સમય થયો. લોકવૃંદ ઉંચું ઉંચું થઈ પોલિસદળની રાહ જુએ છે જ્યારે હીરાલાલ ઝડપથી કામ પતાવવાના ઉદ્યમમાં ઉતરી પડયા છે.

...એક પાટલા પર શેઠ બેઠેલા દેખાય છે. સામેના પાટલા પર કનકદેવી બેઠી છે. આસપાસ સંસ્કૃત શ્લોકોનું ઉચ્ચારણ થઈ રહ્યું છે. એવામાં અગ્નિ પ્રકટાવવામાં આવ્યો. હસ્તમેળાપનો સમય પાસે આવતો જાય છે.

શેઠ બેઠા છે. સામે અગ્નિ ઝળહળે છે. શેઠને સત્યદેવીના અગ્નિસંસ્કાર સમયનો ભયંકર અગ્નિ યાદ આવે છે. બે અગ્નિમાં કેટલો ફેર એક ભયંકર ને બીજો પવિત્ર, સુંદર. એકમાં શોકાગ્નિનું ક્રંદન ત્યારે બીજામાં હર્ષાગ્નિનું મહામંથન. વાસ્તવમાં સમાન દેહધારી ઉભય અગ્નિમાં કેટલો તફાવત, દેવ ને દાનવ જેવડો.

શેઠ વિચાર ઝોલે ચડયા છે. ભૂત ઇતિહાસની પાછળ જાણે ભૂત થઈ ફરવા માંડયા છે. સામે ઝળહળતા અગ્નિમાં જાણે તેમણે સત્યદેવીની સુરમ્ય મૂર્તિ નિહાળી જાણે એ બોલતી હોય, "આવું જ ને તમારું વચન, આજ ને તમારી ધર્મ ભાવના અને આજને તમારી સંસ્કારિતા ? અને તમારી મહામૂલી માનવતા પણ આજ કે ? તમે માનવ કે માનવ મહાદૈત્ય ?" શેઠ મંથન અનુભવવા લાગ્યા. તેમને વચન યાદ આવ્યું. "જા હું એમ' તો નહિ જ કરું". અને આંખમાં પાણી ઉભરાઈ આવ્યા. પોતાની નબળાઈ જાણે એ પાણીથી ધોવા લાગ્યા, પોતાનામાં રહેલા પાપોનું જાણે એ અશ્રુજળથી પ્રક્ષાલન કરી પુનિત પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા અને બબડી ઊઠયા. "નહિ, નહિ, કદી નહિ. એ નહિ થાય, એમ નહિ જ થાય. સત્યદેવી એમ કદાપિ નહિ જ થાય."

'દેવી' શબ્દ સાંભળતાની વારમાં જ કનકદેવી ચમકી ઊઠી અને આજુબાજુ જોવા લાગી જાણે એને એમ થયું કે, પરિમલ એને પોકારી રહ્યો છે પણ પરિમલ નજરે ન પડતાં તે નિરાશ થઈ ગઈ.

ધનસુખલાલ વધુ વિચારે ચાયા અને ઉચ્ચ આદર્શમાં વિહરવા લાગ્યા. તેમની નજર આગળ ગાડીમાંથી દીઠેલું દૃશ્ય રમી રહ્યું જાણે ઉભય મૂર્તિઓ કહેતી હોય, અમારા આનંદમાં ભંગ પાડશો ? શેઠ ગળગળા થઈ ગયા. તેમનાથી 'હા' પાડી શકવાની હિંમત ન ધરાઈ.

આસપાસની માનવમેદની પોલિસદળની આતુરતાથી રાહ જોતી હતી પણ તેને સ્થાને માત્ર યુવક પરિષદના સ્વયંસેવકોની વધતી જતી દોડધામ જ નજરે પડતી હતી...એટલામાં થાળીના ગડગડાટનો મધુર રણકો થયો. અને શેઠ વિચાર તંદ્રામાંથી જાગી ઊઠયા. એ મધુર રણકો એમને ભીષણ લાગ્યો... જાણે શેઠ મીઠી ઉંઘમાંથી જાગી પડયા. તેમને પોતાની પરિસ્થિતિનું ભાન થયું, જ્ઞાન થયું. જાણે તેઓ નવા યુગ પ્રદેશમાં આવી બેઠા હોય એવી શાન તેમને થઈ આવી પણ દેહે સ્વસ્થતા ધારણ કરી.

પુરોહિત શેઠનો હાથ પકડવા આવ્યો. શેઠે છણકો કરી હાથ છટાથી છટકાવી લીધો. પુરોહિત મુંઝવણમાં પડી ગયો. એવામાં શેઠનો આત્મા ઉચ્ચર્યો જાણે એક જ મહામંત્રનું જાપ જપતો હોય, "એમ નહિ જ થાય. ના, કદી નહિ" અને એકદમ શેઠ ઉભા થયા અને બોલ્યા, "એમ નહિ જ થાય'. ચારે દિશાઓએ સામો પડઘો પાડયો, એમ નહિ જ થાય' દર્શકવૃંદ ભારે આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયું અને કંઈ બોલવાકરવા જાય છે ત્યાં તો શેઠ લગ્નવેદીમાંથી ભાગ્યા અને પરિમલ પાસે આવ્યા અને બરાડી ઊઠયા, 'એમ જ નહિ થાય' પરિમલ ગભરાઈ ગયો તે સહે જ પાછો હઠયો પણ શેઠે

તેનો હાથ ખેંચી લીધો અને તેને વેદી પાસે લઈ ગયા, અને પાટલા પર બેસાડી દીધો અને ઉભયનો હસ્ત મેળાપ પોતે જાતે જ કરાવી આપ્યો.

આ બધાય સમય દરમ્યાન હીરાલાલ તો બાઘાની માફક જોઈ જ રહ્યા પણ શેઠની ધૂન અને જુસ્સો જોઈને તે કંઈ બોલી શકયા જ નહિ. જાણે તેમણે જોવામાં જ ડહાપણ માન્યું.

જ્યાં હૃદયથી હૃદય બંધાયાં છે ત્યાં લગનના શાં કામ ? જ્યાં બન્ને પ્રેમથી જીવે છે ત્યાં લગનના શાં પ્રયોજન ? પણ સમાજના ચાલી આવતા અવિરત નિયમને કાળ કે માનવ માટે અવગણવા કઠણ છે. એવી જ કોઈ મંગળ મહાપળે કનક–પરિમલ જોડાયાં, જાણે સોનામાં સુગંધ ભળી. સોના એ સુગંધની માંગણી કરી, સુગંધે સોનાને આવકાર્યું. બન્નેના હાથ જોડાયાં. ઉભય આંખો એક થઈ. શરીરે ઉન્માદ અનુભવ્યો. ચારે દિશાએ વિજયગાન ગાયાં. માનવ-વૃંદે આનંદ સમારંભો યોજ્યા. માનવ મહા દિલમાં એક પરિવર્તન થયું. હૃદયમાં ઉગી નીકળ્યું. "કન્યા-વિક્રય એ પાપ છે. માનવતા નથી, પશુતા છે."

યુવાન વર્ગ એ જ મંગળ પળે વિજયનો ઉન્માદ અનુભવ્યો અને પોલિસ અધિકારી મુંઝવણમાં ગરકાવ થઈ ગયા, શરમમાં પડી જઈ પોલિસદળે પીછેહઠ કરી. મંડપમાં મહાધ્વનિ પ્રસરી ગયો અને મહા કોલાહલ મચી ઊઠયો. તે બધાય અવાજને વટાવીને એક મહાન અવાજ વારે વારે સંભળાતો હતો, "એમ નહિ જ થાય..." "એમ નહિ જ થાય, ના કદી નહિ."

શેઠ તો જાણે મસ્તીએ ચડયા, આખાય નગરમાં શેઠ ફરી વળ્યા, શેઠ ફરી વળે તે પહેલાં તો તેમનો જાપ પ્રથમપહેલો જ મહા નગરીના નગરજનોમાં ઘુંટાવા લાગ્યો. છતાંય શેઠ તો નગરમાં દોડયા અને પોતાનો જાપ સારાય જન સમાજને સંભળાવવા લાગ્યા, "ના કદી નહિ, એમ નહિ જ થાય..." 'ના. ના. નહિ જ થાય, કદાપિ નહિ" જાણે શેઠને

[વધુ માટે જુઓ પાનું ૨૨૨]

કેટલું સુંદર બાળક! કેવી સરસ નીંદ્રા લે છે?

કારણ કે

"મીરા ટીથીંગ નેકલેસ" એના ગળામાં છે.

મા ચિંતામાં રહેવા માંડે છે; કારણ કે એના પ્રિય બાળકને દાંત આવવા માંડયા છે–એ દાંત આવવાના સમયે બાળકને કેટલાયે ગંભીર દર્દો થઈ જવાનો સંભવ હોય છે–'મીરા ટીથીંગ નેકલેસ' બાળકને પહેરાવવાની દરેક માતા ભલામણ કરે છે–કારણ કે "મીરા ટીથીંગ નેકલેસ" સીવાય કોઈપણ દવા કે વસ્તુ અસરકારક નથી. ટુંક સમયમાં એ સારીયે દુનીયામાં લોકપ્રીયતા પામી છે.

બાળક માટે ચમત્કારીક **મીરા ટીથીંગ નેકલેસ.**

તમામ દુકાનદારો પાસે મળશે.

સોલ એજન્ટસઃ—**ટી. એમ. ઠાકોરની કું.** ૪૩, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

પંચગનીમાં મહાત્માજી

શ્રી. જરબાનુ કાબરાજી.

[ગતાંકથી ચાલુ]

પ્રાર્થના પુરી થયે ગાંધીજીએ Rock of Ages નામનું બીજું ખ્રીસ્તી ભજન રવિવારે ગવડાવવાની ઈચ્છા દર્શાવી અને ત્યાર પછીના રવિવારે Lead Kindly Light ની પસંદગી એમણે જ કરી. આ ત્રણે ભજનો ગાંધીજીનાં માનીતાં હોઈ "આશ્રમ ભજનાવળી" માં સમાયેલાં છે. એક સાંજે પેલા ખાદીમાં સજ થયલા અમેરીકન ભાઇએ વાયોલીન ઉપર એક ભજન વગાડયું જે સાથે સાથે એમના પત્નિએ ઘણા જ સુંદર સરોદે ફ્રેંચ ભાષામાં ગાયું. વળી છેલ્લે દિવસે એક પારસી બહેને ગીતાના શ્લોક અને ભજનો ગાઇ પ્રાર્થના કરાવી. આવી રીતે પંચગનીમાં ગાંધીજીની જાહેર પ્રાર્થના સર્વકોમ અને ધર્મની થતી તે જોઈ મને ઘણો આનંદ થતો પણ એકજ વાત મને નોહતી ગમતી. બાહેરના લોકો આવતાં તેઓ ફક્ત મહાત્માજીના દર્શનાર્થે આવતાં હોય તેવું દેખાતું. એક બાજુએ ઇશ્વર ભક્તિ ચાલતી ત્યારે બીજી બાજુએ કેટલાંક વાતો કરતાં યા રડતાં બાળકોને શાંત કરતાં યા આમ તેમ ડોળા ફેરવીને જોતાં મને લાગે છે કે આ અટકાવવાનો ઉપાય એ છે કે મહાત્માજી ખાસ ઉંચી બેઠક ઉપર બેસવાને બદલે જો નીચે ભોંય ઉપર ભજનકર્તાઓની સાથે ભેળાઈને બેસે તો પછી જેઓ ખરા મનથી ભક્તિ કરવા માગતા હોય તેઓજ પ્રાર્થનામાં આવે અને ફક્ત દર્શનાર્થે આવનારાઓ આવતા બંધ થાય, અને મુંબઇમાં થાય છે તેમ ગરદી અને ધક્કાધુક્કી થાય નહિ.

ગુરુવાર તા. ૨૭ મી જુલાઈને દીને પંચગનીના રહેવાશીઓને ગાંધીજી સાથે ભેગી મુલાકાત કરાવવાની યોજના થઈ. ગાંધીજીના "દીલખુશ" નામના બંગલામાં પચાસેક આગેવાન શહેરીઓનો જલસો ભરાયો. તેમાં યુરોપીઅન છોડીઓની નિશાળની પ્રિન્સીપલ, અને તેના હાથ નીચે કામ કરતી મદદનીશ કોનવેન્ટ સ્કુલની વડી, અને એક બીજી સીસ્ટર યુરોપીઅન છોકરાઓની નિશાળના વડા માસ્તર અને તેમના હાથ હેઠળના એક માસ્તર, તેમજ બીજી બધી દેશી નિશાળોના વડા, તેમજ પંચગનીનાં ડોકટરો, પોસ્ટ માસ્તર, ધંધાદારીઓ વગેરે હતાં. યુરોપીઅન બાઈઓએ ઓરડામાં દાખલ થતાં જોડા નોહતા ઉતાર્યા પણ બે જણ સિવાય બધાનેજ બીચારાંને ભોંય ઉપર તો બેસવું પડ્યું; અને બધાંએ આ એક વેળાના બળવાખોર બંદીવાનને બન્ને હાથ જોડીને નમસ્તે કર્યું તે બહુ અસાધારણ લાગ્યું!

આ ભેગી મુલાકાતની ગોઠવણ કરનાર, પંચગની મ્યુનીસિપાલીટીના પ્રમુખ વાઇના નવાબ હતા. નવાબ સાહેબે ગાંધીજીના જમણા હાથ ઉપર બેસી કેટલીક બેનો અને ગૃહસ્થોની ઓળખાણ કરાવી અને પોતે ગાંધીજીના ખુબ વખાણ ગાયાં. બાપુજીને કાંઈક આનંદ થયો હશે કે એક મુસ્લિમ ભાઇએ એમની તરફ આટલી બધી સહાનુભુતિ દાખવી. પહેલે બધી વાતચીત ગાંધીજીએ હિન્દીમાંજ ચલાવી. મને લાગ્યું કે હાજર રહેલાં યુરોપીઅનોને ગાંધીજીની વાતનો કશો લાભ મળતો નથી એટલા માટે મારી પાસે બેઠેલા ડૉ૦ જીવરાજ મહેતાને મેં પુછ્યું કે, "ગાંધીજી થોડીક વાત અંગ્રેજીમાં ના કરે?" જીવરાજભાઇ બોલી ઊઠયા, "શા માટે? એ લોકો આટલાં વર્ષો થયા આપણા દેશમાં વસે છે તો આપણી ભાષા કેમ નથી શીખી ગયા?" ત્યારે મને ખ્યાલ આવ્યો કે જ્યારે ગાંધીજી વિલાયત ગયેલા ત્યારે એમને ખાતર ક્યાં હિંદીમાં વાદવિવાદ ચાલેલો?

મી. પર્સી નામના એક ધોળાવાળ વાળા માસ્તરે ગાંધીજીને કહ્યું, "મેં તમને ૧૯૦૫ કે ૧૯૦૬માં આફ્રીકામાં જોયા હતા." પૂછ્યું "દક્ષિણ આફ્રીકા?" તો તેણે ઉત્તર વાળ્યો, "હા, ચાર્લ્સટાઉનમાં એ શહેર મને યાદ છે?" ત્યારે ગાંધીજી બોલ્યાઃ "હું કેમ તે ભુલું! ત્યાં તો મને સખ્ત હેરાનગતી થઈ

હતી" બધાં જણાં હસી પડયાં અને સીસ્ટર સુપીરીયરે પુછ્યું, "કોણે તમને 'હેરાન કર્યા હતા?" "કેટલાએક માથાળુ અંગ્રેજ મિત્રોએ." બાપુએ જવાબ દીધો, ત્યારે બધા વધારે જ હસવા લાગ્યાં.

બાપુજીએ પંચગનીના પોસ્ટ માસ્તરનો ખાસ આભાર માન્યો કેમકે એણે રાત દિવસ મહેનત કરવી પડી હતી. કોઈ દીન પંચગનીની નાની સરખી ટપાલ ઓફીસ અને તાર ઓફીસમાં આટલી ધમાલ પડી નહિ હશે! ઉપરાંત બાપુજીએ એ બધા પંચગની વાસીઓનો આભાર માન્યો. પછી એક ભાઇએ પુછ્યું કે "આપ ફરીથી પંચગનીને પાવન કરવા આવશો કે?" ત્યારે બાપુજી બોલ્યા "એ તો ઈશ્વરના હાથમાં છે." તેટલામાં જીવરાજભાઈ બોલ્યા, "તમે અહિંયાં એક સારી જેવી સેનીટરીયમ બાંધો તો ગાંધીજી આવે." બાકા શેઠે કહ્યું કે, "સેનીટરીયમો તો અહિંયાં ઘણી છે. દરેક કોમની એક છે પણ આપને આવી Communil સેનીટરીયમ ગમે નહિ!" ત્યારે બાપુજીએ સમજાવ્યું કે "ના હું તેવી નથી માંગતો પણ જ્યાં ગરીબ લોકો રહી શકે તેવી કહું છું. પંચગની હાલ તો ફક્ત ધનીક લોકોને માટે છે પણ હું એવું ઈચ્છું છું કે ગરીબ લોકો એની હવાનો લાભ લઈ શકે." આ પછી કેટલાક જણ ગાંધીજીની ખુબ તારીફ કરવા લાગ્યા ત્યારે કંટાળી ગયા અને નવાબસાહેબને કહેવા લાગ્યા કે "આ તો હું તારીફમાં ફસી ગયો. તમે લોકો જો મારા વખાણ કરવાનું શરૂ કરવાના હોય તો આ મુલાકાત ખતમ કરો." કહી એકાએક ઊઠીને ઉભા થયા અને બધાને નમીને માહે ચાલી ગયા.

થોડા દીન બાદ નવાબસાહેબની વર્ષગાંઠની પાર્ટી હતી ત્યાં આવવાનું બાપુજીને આમંત્રણ મળ્યું. નવાબ ઉપર બાપુજી ખુશ જ હતા, એટલે સાંજની પ્રાર્થના પુરી થયા પછી એકાએક નવાબને ત્યાં જઈ ચઢીયા. ત્યાં તો R. A. F. ના છોકરાએ અને પંચગની નિશાળોની એંગ્લોઈંડીયન શિક્ષિકાઓ નાચ કરી રહી હતી. "હશ-હશ" કરી વાજીંત્રો અને નાચ બંધ કરાવી નવાબ સાહેબે કસબનો હાર પહેરાવ્યો. એક દીવસ ગાંધીજીને મળવા માટે એમને મકાને વીસેક ગોરા સૈનિકો આવ્યા હતા અને થોડીક વાતચીત કરી. તે લોકે ગાંધીજીને કહ્યું, "તમારી અને અમારી લડતનો એકજ હેતુ છે કે કચડાયલી પ્રજાઓને મુક્તિ મેળવી આપવી અને લોકરાજ્ય સ્થાપવું."

અમો કેટલાંક મિત્રોએ વિચાર કર્યો કે ગાંધીજીની પધરામણીની યાદગારી દાખલ એમનાંજ હાથે પંચગનીના જાહેર બાગમાં એક ઝાડ રોપાવીયે. આ વિચાર અમે ગાંધીજીને જણાવ્યો પણ એ બોલ્યા "હું તો મારા ડાકટરોના હાથમાં કેદી છું." માટે અમે ડૉ૰ જીવરાજ મહેતાની પરવાનગી પુછી. પણ એમણે ના પાડી એટલે અમે બહુ નાસીપાસ થયાં.

ભાઇ દીનશાહ મહેતાની એક વારની દર્દી શીરીન × × હાલ પંચગનીમાં એના માબાપ સાથે રહેલી છે. તે બીચારી લાંબા વખતથી પથારી-વશ થઈ છે. તેને વિષે દીનશાહભાઈએ એક દીન બાપુજીને વાત કરી હતી. બાપુજી કહે, "હું જરૂર એક દિવસ એને મળી આવીશ." આ વાત જાણી શીરીન ખુબ ઉલટમાં આવી ગઈ અને દરરોજ બાપુની વાટ જોતી. પણ બાપુ તો આવેજ નહિ, તેને બદલે દરરોજની ધીરજ ખૂટી અને એણે બાપુ ઉપર અંગ્રેજીમાં એક પત્ર લખી ફુલ અને ફળને માટે આભાર દર્શાવ્યો અને એમને યાદ આપ્યું કે મળવા આવવાનું ભુલવું નહિ. આ પત્રનો બાપુજીએ પોતાને હાથે ઉત્તર વાળ્યો કે "બેટી શીરીન, તેં મારી ઉપર અંગ્રેજીમાં શા માટે કાગળ લખ્યો?... ...હું તને જરૂર એક દીન મળવા આવીશ......

આપણા દેશીઓ પોતાનું સ્વમાન ગુમાવી એક બીજા સાથે અંગ્રેજી ભાષામાં પત્રવ્યવહાર અથવા વાતચીત કરે તેનો ગાંધીજીને કેટલો અણગમો છે તે આપણે જાણીયે છીએ. જે પ્રજા આપણને ગુલામગીરીમાં રાખે છે તેનીજ ભાષા આપણે વાપરીયે એ તો ખરેજ મુર્ખાઈ અને ગુલામગીરીની હદ થઇ, છતાં મી૰ જીનાહ જેવા શીખેલ માણસ જાહેરમાં બોલતા અચકાતા નથી કે હું તો ફક્ત અંગ્રેજીમાંજ માંજ શુદ્ધ લખી શકું! અને બાપુજીએ એમના

ઉપર પોતાની માતૃભાષા (ગુજરાતી) માં પત્ર લખી સાથે તેનો ઉર્દુમાં તરજુમો બીડયો તેની મી. જીનાહએ જાહેરમાં આટલી બધી મશ્કરી કરી! પણ એમાં ગાંધીજીએ ખોટું શું કર્યું?

પણ હવે હું પાછી શીરીન બેનની વાત ઉપર આવું. આખરે શીરીનનાં નસીબ ઊઘડ્યાં, અને બાપુજી ૧ લી ઑગસ્ટને દીને વિદાય થનાર હતા તેની બે સાંજ અગાઉ શીરીનને ઘેર વગર કહેવડાવ્યે આવી પુગ્યા. એને સમજાવ્યું કે, "હું તને મળવા ખાસ છેલ્લે દિવસે આવ્યો તેનું એ કારણ કે જો પહેલે આવત તો બધાં જ મને કહેવા માગત કે અમે માંદા છીએ, અમારે ત્યાં પણ આવો"

શીરીન સાથે થોડીક વાત કરી ઊઠ્યા, ત્યારે શીરીનના પિતાએ બાપુજીને એક માગણી કરી કે ફક્ત બે મિનિટ સારું અમારા બાગમાં ઉતરી આ ઝાડ રોપો. ધીમો વરસાદ પડતો હતો છતાં બાપુજી તુરત ઊઠ્યા અને તૈયાર રાખેલ ખાડામાં એક ગુલમહોરનું ઝાડ રોપી તેની ઉપર પાવડા વડે માટી નાંખી.આખરે એમના સ્મરણાર્થે એક ઝાડ તો રોપાયું!

ઑગસ્ટની ૧ લી તારીખે બપોરે ૩ ને સુમારે ગાંધીજીએ પંચગનીથી મુકામ ઊઠાવ્યો. ૩-૩૦ પછી વાઈ આવી પુગ્યા, અહિં એ ઠેકાણે એમને થોભાડવાનો કાર્યક્રમ હતો. અહિંની મીશન હોસ્પીટલનો અમેરીકન ડૉકટર, ડૉ૦ હયુમ, અમને પોતાની મોટરમાં અત્રેની ગૌશાળા પર લઈ ગયો જ્યાં ગાંધીજીને માનપત્ર આપવાનું હતું. આખો દિન તો વરસાદ વર્સ્યો હતો અને ત્રણ વાગ્યા પછી તો ઓરજ જોરમાં પડવા લાગ્યો. ગૌશાળાના આંગણામાં ઘૂંટી સુધીનું કીચડ થયેલો છતાંએ લોકો એટલી સંખ્યામાં એકઠાં થયલાં કે ક્યાંએ ઉભા રહેવાની જગ્યા નહિ. અમોને ખુદ મકાનમાં બહુ સરસ બેઠકો આપી, જ્યાં થોડાં બીજાં આગેવાન શહેરીઓ પણ હાજર હતાં. બધા શ્રોતાજનોની જેમ અમે પણ ડોકા તાણીને બહાર જોતાં રહ્યાં. આખરે ગાંધીજીની મોટર આવી; તે લગભગ સીડી સુધી આવી પુગી પણ......થોડીજ વારમાં માંહે બેઠેલાઓમાં ખબર પ્રસરી ગઈ કે ગાંધીજી અંદર આવતા નથી. કેટલાક ઊઠીને બહાર ધસ્યા, તેમને જોઈ બીજા ઉળટયા અને ગાંધીજીની મોટર લોકોની ભીડમાં એવી તો ફસી ગઈ કે એમણે ઉતરવાની સાફ સાફ ના પાડી. અમે વાટ જોતાં એક બીજાનાં મોઢાં ટીકતાં અમારી "સરસ" બેઠકોમાં રહી ગયાં. મોટર પાછી જવાનો અવાજ આવ્યો અને ડાચાં ઉઘાડી અમે બેઠીજ રહ્યાં. બાપુ એમના એમ ચાલી ગયા. બીજું માન પત્ર થીએટર પર અપાવાનું હતું અમે ચાહત તો ત્યાં જાત પણ હિંમત હાર્યાં. ધાર્યું કે ત્યાં પણ આવીજ ભીડ અને કીચડમાં ફસી જઈશું. નાસીપાસ થઈ ઘરે આવ્યાં.

અમે ઘેર પુગ્યાં ને વરસાદ ધીમો થવા માંડ્યો. સાંજ પડતાં તો સુરજે દેખાવ પણ દીધો, અને જાણે ચોમાસાનો દિવસ હોયજ નહિ તેમ આકાશ ખુલી ગયું. સામેની ટેકરીઓ મારી સાડી જેટલી નીલ રંગની થઈ ગઈ. મેં સાંભળ્યું કે પંચગનીમાં પણ લગભગ આમજ થયું.

બાપુજી આવી ગયા પછી મને પાછો કાંતવાનો ઉત્સાહ આવ્યો છે પણ ઘરની રોકાણોને લીધે નિયમિત થતું નથી.

ચાલ હવે વધારે લંબાણ નહિ કરું. તારા કાગળની રાહ જોઈએ. લી. શુભેચ્છક

[પૃષ્ટ ૨૧૯ થી ચાલુ]

ગાંડપણ લાગી ગયું પણ લોકોને ન તો એમાં ગાંડપણ લાગ્યું, કે ન તો ડહાપણ લાગ્યું. મહાનગરીના એ મહાજનોને તો એ સાચે જ ઘેલછા ભાસી.

......પછી શેઠનું કે શેઠની ઘેલછાનું શું થયું તેની ખબર ન પડી. હીરાલાલે શેઠનો માલમલિદો પચાવી પાડ્યો અને આનંદ મઝા કરવા લાગ્યા, ઉડાવવા લાગ્યા......

...એકાદ દિવસે એક ફેરિયાની બૂમ સંભળાઈ;
'એક વખતના જાણીતા મીલમાલિકનું અવસાન'
બીજાએ વળી એ સાદમાં પૂર્તિ કરી:

'એમ નહિ જ થાય.' મંત્ર જાપના જોગીનું અકાળે અવસાન'... વાતાવરણમાં જાણે 'એમ નહિ જ થાય'નો મંગળ મંત્ર પળ ભર ગુંજી રહ્યો જનતા મુદ થઈ ગઈ. હીરાલાલ, કનક, ને પરિમલનો ત્રિપુટી ત્રિકોણ આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ ગયો, ગરકી ગયો.

કોઈએ વળી ધીરો નિશ્વાસ નાંખ્યો...
બીચારા ધનાકાકા!!!

મધરાતનો ચોર

લે—'સુ'

'જીરા, બરાસ અને કળશ્યો તૈયાર કરાવજો,' દંતધાવન અને મુખ પ્રક્ષાલનના અભંગ પ્રાતઃકાર્ય માટે ભાણાભાઈએ પથારીમાંથી ઊઠીને, કાછડી સમારતાં સમારતાં પછવાડે જતી વખતે કીકાની બાને આજ્ઞા આપી.

કાછડી કાંઈ પથારીમાંથી ઊઠ્યા એટલેજ સમારતા હતા એવું કાંઈ નથી.

જમીને પાટલા પરથી ઊઠતી વખતે, દાદરપર ચડતા, ઉતરતા, ટ્રામમાંથી ઊઠતી વેળાએ, ખાસ વાઈટવે લેધલોની દુકાન આગળ અથવા તો શેરબજારના સફેદ ટોળામાં પગની હલક આપીને કાછડી સમારતા ભાણાભાઈ ઘણાને માલમ પડી આવતા.

કાછડી મારવાની પણ કલા હોય છે.

મરાઠાઓની મજબૂત અને બંગાળીઓની બે હદ ઢીલી, આ બે અંબરખના પડ જેની સપાટ પાટલી વચ્ચે સુરતી મધ્યમ કાછડીનું મહત્વ.

પાટલીસાઈ કાછડીનો અપભ્રંશ કરવામાં કોલેજીયનોએ પાછી પાની કરી નથી. કાછડીના છેડાને વારે ઘડીએ હાથની ટપલી મારતા કોલેજીયનોને કયાં શોધવા જવા પડે એમ છે?

કાછડીની કડાકૂટમાંથી હંમેશા પર રહેલા મદ્રાસીઓને આપણે જેટલા ધન્યવાદ આપીએ એટલા ઓછા છે અને બદલે એનાથીએ વધુ ધન્યવાદ તો આપણા જીવનના અનેક અંગમાં પગ પેસારો કરી ચૂકેલા ગાંધીજીને ડબલ કાછડીની જૂની પ્રથાને નવું સ્વરૂપ આપવા માટે આપવા જોઈએ. ભાણાભાઈ ડબલની કડાકૂટમાં ન પડતાં સીંગલ મારીને જ સંતોષ પામતા.

એમના પાંચ વારીયા પંચિયાની ટુંકાઇ તો ગાંધીજીના કચ્છાને પણ અચ્છી રીતે ટપી જાય એવી હતી!

+

એક બાજુ ખાંડની બરણીમાં હાથ નાંખતાં કીકાને ઠપકો આપતાં અને બીજી બાજુ દૂધ ઉભરાઇ નહિ જાય તેની કાળજી રાખતાં ઉજમબેનથી ઉપરની આજ્ઞા સંભળાઇ નહિ.

છતાં પણ દરરોજના નિયમ પ્રમાણે વાંદરાછાપ કાળો પાવડર, છ આનાવાળું સ્વસ્તિક બરાસ અને મુંબઈગરાના ઘરમાં ઘર કરી રહેલું, દેખાવું ચાંદીનું પણ ખરી રીતે જર્મન બનાવટનું ઓલિયું ઉજમબેને તો કયારનુંયે ચોકડી આગળ તૈયાર રાખ્યું હતું.

પણ દરરોજ દેખાતો ઉમંગ અને ઉત્સાહ આજે ઉજમબેનમાં હતો નહિ. દરરોજનો 'તમે ઉઠયા કે' નો વ્હાલભર્યો ટહુકો આજે ભાણાભાઈને સાંભળવાનો મલ્યો નહિ.

ખરેખર આજે ઉજમબેનનો મિજાજ હાથમાં હતો નહિ.

સામેનું ગરમ થતું દૂધ જેમ તપેલીની બહાર નીકળવાના અફળ ફાંફાં મારતું હતું તેમજ ઉજમબેનનો મિજાજ પણ હૈયામાંથી બહાર નીકળવા અફળ ફાંફાં મારતો હતો.

કીકાને એક ધોલ તો કયારનીયે પડી ગઈ હતી.

ફક્ત બાકી હતા પતિદેવ.

×

'હવે આ ચહા થઈ. મોંઢામાંથી દાતણનો ગોટો કાઢવો છે કે નહિ', ઉજમબેને શરુઆત કરી.

પંચિયાએ મ્હોડું લૂછતાં લુછતાં ભાણાભાઈ તો રસોડામાં આવ્યા.

'પંચિયાએ મ્હોડું લુછો છો તે નેપકીન કયાં બળી ગયા?

તમારૂં જોઈને આ કીકો તમારા જેવુંજ શીખેને!

ઉજમબેનના કીકાને પંચિયું તો બાજુ રહ્યુંપણ

સેંથો પહેરવાની પણ બાધા હતી. પછી એ ચિરંજીવી પંચિયાએ મ્હોડું લુછવાની કુટેવ કેવી રીતે શીખશે એ ભાણાભાઈથી સમજી શકાયું નહિ.

'ચાહમાં ખાંડ ઓછી લાગે છે. જો કે તેં નાંખી તો બરાબરજ હશે. આ સાળુ મ્હોડું ફિક્કાશ મારી ગયું છે,' ભાણાભાઇએ કપમાં આંગળી બોળીને ચહા ચાખી જોઈ.

ચાખવાની કુટેવ ભાણાભાઇને વંશ પરંપરાથી વરેલી હતી. ઘી લેવા જાય ત્યાં ડબ્બામાં આંગળું બોસીને અધોળેક ઘી તો તેમને ચાખવામાંજ જોઈતું. તેલ લેવા જાય ત્યાં શીંગનું છે કે તલનું તેની ખાત્રી માટે આંગળી બોળીને સૂંઘી જોતા અને તેલ ચટાય નહિ તોયે માથામાં આંગળી લુછીને પણ સંતોષ પામતા.

ચોખા, ઘઉં અને કઠોળ વગેરેમાં તો શેર નમૂનો લાવીને રાંધી જોયા પછી જ બારે માસનો દાણો ભરતા હતા.

કાપડ લેવા જાય ત્યાં દસેક તાકામાંથી કપડાના સેંપલ લઈને ઉંચટ સગડીની કાકડીમાં વાપરવાનું પણ તે ચૂકતા નહિ. ઘર ચલાવવામાં કાબેલ ભાણાભાઈ જમાનાના ખાધેલા હતા. તેમને જો આખી દુનિયામાં કોઈની પણ બીક લાગતી તો બે જણની. રાતના ચોરની અને દિવસનાં ઉજમબેનની. ઉજમબેન ચહામાં ખાંડ નાંખવાનું સમૂળગુંજ ભૂલી ગયાં હતાં. પણ ભાણાભાઈથી ઉજમબેનનો વાંક કદાચ એમ હતુંજ નહિ. 'જરાક ઓછી પડી છે' કહીને તેમણે બધો વાંક પોતાની જીભ્હા ઉપરજ ઢોળી દીધો.

ચહા જો પીવાય એવી હતે તો તો એ મહાશય બધી બોલ્યા ચાલ્યા વગરજ પી જતે. પણ ખાંડ વગરની ચહા કે મીઠા વગરની કઢી પી જાય એટલી હદ સુધીના બાવલા તો નજ હતા.

*

'આખું ઘર લુંટાવી દેવું છે અને ખાંડ માગતાં શરમાતા નથી ? કરમ થશે ત્યારે મ્હારો વાંક કાઢશો' ઉજમબેન ઉકળ્યાં.

'પણ કોણે કહ્યું કે લુંટાવી દેવું છે ? શું બધું ઘરમાં વસાવ્યું તે મફત આવ્યું. કે લોક સેંપલ તરીકે મૂકી ગયા ?' ભાણાભાઈએ દલીલ ફેંકી.

'રાતના પછવાડે જાવ છો ત્યારે રસોડાનું બારણું સજ્જડ બંધ કરતા થાય છે શું ? પછી પેસી જ જાયને', ઉજમબેને ઠપકો આપ્યો.

'પણ કોણ પેસી ગયું તે તો કહે. હું તો દરરોજ ઠાળજીથી અસ્ટાપરી, અલ, નકૂચો બધુંએ ચોક્કસ રીતે બંધ કરૂં છું', ભાણાભાઇ ફિકરમાં પડયા.

'કોણ શું, તમારો સણીજો રતો'. ઉજમબેને મધરાતના ચોર પર થોડો પ્રકાશ પાડયો.

'ભલા, બારણું તો મેં ચોક્કસ બંધ કર્યું હતું પછી મ્હારો રહાળો પેઠો કેવી રીતે', ભાણાભાઈ વિચારમાં પડયા.

'આ ઉપરનું વોલંટીયર દેખાતું નથી ? એ બંધ કરવાનું કોઈ દિ' સુઝયું છે ?' ઉજમબેને વેન્ટીલેટરપર નજર નાંખતાં કહ્યું.

'ચાલ હવે હશે. બોગ આપણા. પણ ત્હારે મ્હને ઉઠાડવો તો હતો', અડધી ચાહનો કપ બાજુ રાખીને ભાણાભાઈ ઉભા થઇ ગયા.

'તમને ઉઠાડવાની શક્તિ મ્હારામાં જોઇએને. આટલો આટલો અવાજ મેં સાંભળ્યો અને તમને વિભિષણીયાને ઘોરવા સિવાયનું બીજું આવડે છે શું ? તપેલી નીચે પડવાના અવાજ; દાબડા ઉઘડવાના અવાજ, આમતેમ કૂદાકૂદના પડઘા, એ બધું સાંભળીને હું તો ધ્રુજતીજ સૂઇ રહી. એ તો ઠીક છે કે હીકો પેશાબ કરવાનો થયો. ઘડીયાળમાં જોયું તો છ વાગ્યા હતા. અમે મા, દીકરો ઉઠીને રસોડામાં આવ્યાં,' આટલું કહીને ઉજમબેન ચા પીવામાં ગૂંથાયાં.

'આ સાળી ઉંઘનું મ્હને એવું દરદ છે. પછી બા તેં શું જોયું ?'

ભાણાભાઈની સામે કોઈ ઉચાડો ચપ્પુ લઈને

ઊભો રહે અને જે સ્થિતિ થાય તે સ્થિતિમાંજ કીકાની બાને પૂરો અહેવાલ કહેવા ફરમાવ્યું.

+

થોડી પળમાં તો ભાણુભાઈના મગજમાં અનેક તર્કવિતર્ક આવ્યા. ચોરના હાથમાં પિસ્તોલ હશે કે ધારિયું, મુસલમાન હશે કે કામાટી. એક હશે કે બે, રસોડામાંથી સેવ પાડવાનો સંચો લઈ ગયા હશે કે નવું આણેલું ટિફિન બૉક્સ વગેરે અનેક વિચાર-તરંગોની માળા જપવામાં પોતે ગૂંથાઈ ગયા.

"પછી શું વળી. જોયું તો તપેલી ધૂમચા-પાટિયા પરથી નીચે પડેલા. લોટના દાબડા અને ખાંડની બરણી ઉઘાડી પડેલી. રેશમી અબોટિયામાં કાણાં પડેલાં, કીકાની પાંચ પૂરી પીંજરામાં હતી તેમાંથી બે થોડી નીચેથી મળી અને એક ચોકડીમાં હતી. બીજી બેનો તો પત્તોજ નથી.' ઉજમબેને સવિસ્તાર અહેવાલ આપ્યો.

'મ્હારા હાળાઓ આપના ઘરમાં જાણે જમવા જ બેઠા. હારૂં થયું કે ચહા મુકીને પીધી નહિ,' ચોરોએ બહુ નુકશાન કર્યું નથી જાણી ભાણુભાઈમાં જરા હોશકોશ પાછા આવ્યા.

'સાળો જો દેખાતે તો તો લાકડી લાકડીએ ઘુંદી નાંખતે. તમને કેટલા દિવસથી કહું છું કે એ મામાઓ બહુ વધી પડ્યા છે, કાંઈ કરો. પણ તમને ફુરસદ ક્યાં છે', ઉજમબેને પાછો ઠપકો આપ્યો.

'પણ ચોરનો કારભાર તો પોલીસ લોકના હાથમાં હોય. એમાં આપણે શું કરી શકીએ. બાકી ત્હારી વાત તો ખરી કે શહેરમાં ચોરોનો ત્રાસ બહુ વધી પડ્યો છે. ભાણુભાઈએ ટેકો આપ્યો.

'શહેરમાં શું, આ બાજુવાળા રેવાકારબેન પણ કહેતાં હતાં કે રસોડામાં એક પણ ચીજ મુકાતી નથી. તમને તો આઠ આના ખરચવા પડે તો છાતીએ લાગે', ઉજમબેને સાક્ષી પુરાવો રજુ કર્યો.

'ભલા, પોલીસના હાથમાં આઠ આના મુકવાનો સવાલજ ક્યાં છે. આ તો ખરેખર ચોરી થઈ છે અને મારબાવડી માં ખબર આપીએ એટલે બધું જ યોગ્ય થશે', મારબાવડી પોલીસ ચોકીમાં એક પીળી પાઘડી ભાણુભાઈને ઓળખતી હતી એટલે રૂઆબમાં આવીને ભાણુભાઈએ દરખાસ્ત મુકી.

'તમને તો આટલે ઉમરે મશ્કરી જ સુઝે છે. ઉંદરનું પાંજરૂં લાવવાનું તેમાં પોલીસ ચોકીમાં શું દોડવા જવાના', ઉજમબેન પતિદેવની મુર્ખાઈ પર હસ્યા.

'હેં'! શું આ બધું ઉંદરનું કારસ્તાન? અને એમાં તું આટલી બધી ઉકળી ગઈ. તેં તો મ્હને ગભરાવી મૂક્યો. પાંજરૂં જોઈતું હતું તો સીધીરીતે કહેતે ને', ભાણુભાઈનો શ્વાસ નીચે બેઠો.

ભાણુભાઈ કોટ પહેરીને પાંજરૂં લેવા મારબાવડીને બદલે નળબજાર તરફ જવાને રવાના થયા.

×

રસ્તામાં 'સમાચાર' લીધું અને મુખપૃષ્ઠ પર વાંચ્યું.

'સુરતની મ્યુનિસિપાલિટીએ ઉંદરોના ત્રાસથી બચવા, વીસ હજાર' પાંજરાં ખરીદવાનો કરેલો નિર્ણય!'

'આ સુરત કરે છે એટલું જો આપણી મનિસ-પાલટી કરે તો આઠ આના આજે બચી જાય', ભાણુભાઈથી બોલી જવાયું.

●

સંદેશ-કસોટી અગર જન્મભૂમિની હરીફાઈ માટે લગભગ ૪૨૦૦૦ હજાર શબ્દોનો કોષ ખરીદો

ગુજરાતી

શબ્દાર્થ ચિંતામણી

આ કોષમાં ૪૨૦૦૦ શબ્દો છે. અર્થો, વ્યુત્પત્તિ અને રૂઢ કહેવતો વગેરેની સમજુતી સાથે.

પૃષ્ઠ ૧૫૦૦

કિં. રૂ. ૮-૦-૦ ટ. ખ. તેર આના.

લખો :—

જીવનલાલ અમરશી મહેતા

પીરમશા રોડ, મેટ્રોક્ષ સામે-અમદાવાદ

નિશાળે જતો બાળક

લેખક: કુ. જરબાનુ કાબરાજી.

ધારો કે આપણે એક મોટાં શહેરમાં આવેલી એક નિશાળના દરવાજા આગળ ઉભા છીએ. સહવારે નિશાળ શરૂ થવાનો સમય થયો છે, દરેક દિશામાંથી બાળકો નિશાળે આવતાં દેખાય છે. એક તરફ એક મોટી બેન તેના નાના ભાઈનો હાથ પકડી તેને સંભાળથી તેડી લાવતી નજરે પડે છે. બીજી બાજુથી ત્રણ ચાર મોટા છોકરાઓ હસતા રમતા, વાતો કરતા આવે છે. તેમની પાછળ એક છોડી ચિંતાતુર ચહેરે ઉતાવળે પગલે આવે છે. તેનું ઘેરથી લખી લાવવાનું પુરું થયું નથી. આપણે તેને જોતાં ઉભાં છીએ તેટલાં એક ફાંકડી મોટરમાં બે બાળકો આવી પુગે છે. તેમની સાથે મોટર હંકારનાર ઉપરાંત બીજો નોકર છે નોકર ઉતરી મોટરનું બારણું ઉઘાડે છે અને બાળકોને બહાર કાઢે છે.

જરા છેટે, ચાર રસ્તાના જોડાણ ઉપર, એક છ કે સાત વર્ષનો બાળક એકલો દેખાય છે. એને રસ્તો ઓળંગવો છે. તે આમ તેમ ફરીને જુએ છે. મોટરોની હાર પુરી થવાની તે વાટ જુએ છે. નિશાળનો ઘંટ તેના કાન પર પડે છે અને તેના મનમાં પળવાર ગભરાટ છૂટે છે પણ ઉતાવળ શી રીતે કરાય! મોટરો હજી આવ્યે જ જાય છે, ને પોલીસ સીપાઈનો હાથ ભણી જોઈ રહ્યો છે કે ક્યારે તે મને રસ્તો ઓળંગવાની નિશાની આપશે? આપણને તેની દયા આવે છે ને એવું થાય છે કે દોડી જઈ તેને મદદ કરીએ. તેટલાં તેની પાસેથી એક લાંબી ભપકાદાર મોટર પસાર થઈ જાય છે. તેમાં તેના જ ધોરણનાં બે છોકરાં તેની નજરે પડે છે. પણ આ પગે ચાલતા નાના નિશાળીયાને એવું નથી લાગતું કે તે લોકો કેવાં નસીબવાળાં ને હું કેવો કમનસીબ. ઉલટું તેને મનથી તો પોતે જ વધારે નસીબદાર છે. એની માતાએ એને ધોરી રસ્તા ઉપર એકલો ફરવાની પરવાનગી આપી છે. માતાને પોતાના દીકરામાં વિશ્વાસ હશે ત્યારે જ ને? અને માતાનો વિશ્વાસ જીતવો એ કાંઈ નાની વાત છે? એ માટે તે મનથી કેટલો મગરૂર છે. આખરે મોટરોની હાર પુરી થાય છે. અને એક ઝટકામાં આપણો નાનો બહાદુર બાળક રસ્તાને પેલે પાર દોડી જાય છે. તેણે કેટલું મહાભારત કામ કર્યું હોય અને કેવુંક જોખમ ખેડ્યું હોય તેમ તેનું હૃદય ખુશાલી અને ઉલ્લાસથી ધબક છે! તે ખુશી થતો નિશાળની સીડી ચઢી જાય છે.

બીજો ઘંટ વાગે છે. પૈસાદાર માબાપોનાં લાડકાં છોકરાં હજી મોટરોમાં આવ્યાં કરે છે. તેઓનાં મનમાં ફીકર, ચિંતા કશી નથી. તે લોકો જાણે છે કે મોડું થયું હોય તો "ડ્રાઇવર" મોટરને ઝડપથી હંકારશે અને કોઈપણ રીતે તેમને વેળાસર જ પુગાડશે. પોતાની ચોપડીઓના થેલા વતીક તેઓ હાથે નથી ઉતારતાં. તેમની આયાઓ અથવા નોકરો કોથળા ઉપાડી તેમની પુઠે સીડી પર ચઢે છે. તેમને "Home-work" પુરું કરવાની ફીકર નથી, મોટા પગારના ખાનગી શિક્ષકો એ ઘરે આવી તેમને નિશાળનું બધું "લેસન" કરાવી આપ્યું છે. આવી રીતે એક પછી મોટરો નિશાળના દરવાજા સામે ઉભી રહે છે. કોઈમાંથી એકજ બાળક ઉતરે છે, કોઈમાંથી બે ત્રણ ઉતરે છે. તેઓનાં પૈસાદાર માબાપો મનમાં મલકાય છે કે "આપણે આપણાં બચ્ચાંઓને કેટલાં સુખ સગવડ આપીએ છીએ, કેટલા જોખમ અને ચિંતામાંથી બચાવીએ છીએ; આપણી પોતાની સગવડ અને પૈસાનો કેટલો ભોગ આપીએ છીએ." પણ એ બચારાં માબાપો જાણતાં નથી કે તેઓ આ રીતે પોતાના બાળકોને શારીરિક તેમજ માનસિક નુકશાન કેટલું બધું કરે છે. તે લોકો જો આ બાબત ઉપર વિચાર કરે, પોતાની ભૂલ જુએ, તો કોઇ દિવસ પોતાનાં બચ્ચાં ને મોટર

કે ગાડીઓમાં નિશાળે મોકલે નહિ. તેઓને કોઈ સમજાવે કે તેઓ પોતાનાં ઉછરતાં બાળકોની કેળવણીને કેટલી હાની પુગાડે છે, તો તેઓ પોતાની ફુકડી, મોંઘીદાટ મોટરો અને ગાડીઓ દરીયામાં ડુબાડી દે !

બાળક ને નિશાળે જવા માટે મોટર કે ગાડીની સગવડ કરી આપવી કે નહિ તેવી નજીવી બાબત ઉપર કેટલું લાંબું દાસ્તાન! પણ આ કેટલી ગંભીર બિના છે તેનો કોઇને જ ખ્યાલ હશે ઉપર દર્શાવેલા બન્ને પ્રકારનાં બાળકો એટલે ગરીબ માબાપનાં અને તવંગર માબાપનાં-એ બન્ને પ્રકારનાં બાળકો ભવિષ્યના શહેરીઓ છે, એટલે તે લોકો પગે ચાલીને નિશાળે જાય છે કે ગાડીમાં બેસી એશઆરામમાં નિશાળે જાય છે તેમાં ઘણો જ તફાવત રહેલો છે, જે આપણને સાધારણ નજરે માલમ ન પડે. પણ માનસશાસ્ત્રીઓ આને બહુ અગત્યનો સવાલ ગણે છે. તેઓ કહે છે, કે આ દરરોજ ચાલતો નિશાળે જવાની બાલકની ટેવ તેની આખી જિંદગીને ઘડે છે. તે એકના એક રસ્તા એ નિશાળે જતાં કંટાળતો નથી. તે જો પગે ચાલીને જાય છે તો તેને દરરોજ કાંઇ ને કાંઇ નવું જોવાનુ અને શીખવાનું નોંધવાનુ મળે છે! શહેરમાં રહેનારું બાળક એક પ્રકારની મજાહ અને અનુભવ મેળવે છે. ગામડાંમાં રહેનારું બાળક બીજી પ્રકારની મજાહ સાથે અનુભવ મેળવે છે. શહેરમાં રહેનારા બાળકને રસ્તામાં મોટી મોટી મોટરો દેખાય છે, લશ્કરી ત્રોસીઓ દેખાય છે, પોલીસમેન વાહનોની આવજા ને કેવી રીતે દોરવે છે તે જોવાનું મળે છે. કોઈ દીન વાજાં સાથે સૈનિકોની ટૂકડી ને કુચ કરતી જોવે છે તો કોઇ દિન આગનો બંબો ઝપાટાબંધ રસ્તામાંથી પસાર થઇ જાય છે તે. જોવાને મળે છે. વગેરે. ગામડાંના બાળકને કુદરતની અજાયબીઓનું અવલોકન

સ્ત્રીઓના પ્રદર, લોહીવા, ઋતુદોષ, ગર્ભાશયના રોગો, વંધ્યત્વ વગેરે માટે

અકસીર છે. કિંમત—બાટલી એકનો રૂ. ૧-૪-૦

દવાના વેપારીઓ વેચે છે. ન મળે તો લખોઃ—

ઊંઝા આયુર્વેદિક ફાર્મસી; ઊંઝા (ઉ. ગુજરાત)

સોલ એજન્ટઃ—મેસર્સ એસ. રમણ એન્ડ કું. ગાંધીરોડ; અમદાવાદ.

કામ ચાલ્યા જ કરે. સામાન્ય પુસ્તકો સામાન્ય જનતાના અનેકવિધ વિકાસ માટે ઉપયોગી છે. એ પુસ્તકોનું પ્રકાશન પણ અટકી પડવું જોઈયે નહિ. લોકશિક્ષણમાં અને સામાન્ય બુદ્ધિ વિકાસમાં માસિકો પણ ઉપયોગી ભાગ ભજવે છે. ઇંગ્લેંડમાં ચીજો મળવામાં અનેક મુશ્કેલી છે, ત્યાં કટોકટીનો મામલો છે; તોપણ ત્યાંનું સાહિત્ય પ્રકાશન ચાલુ જ રહ્યું છે. તે મુજબ આપણા ગુજરાતમાં પણ સાહિત્ય અને શિક્ષણના પ્રકાશનને આંચ આવવી જોઈયે નહિ. આપણા છાપાખાનાંઓને બીબાં અને શાહી મેળવવામાં વાંધો આવવો જોઈયે નહિ. વર્તમાનપત્રો અને માસિકોને કાગળ મળવા જ જોઈયે. ટપાલખાતા તરફથી પણ તેમને નકામી અડચણો પડવી જોઈયે નહિ. નેશનલ વૉરફ્રંટના પ્રસિધ્ધ કાર્યમાં જથાબંધ સાહિત્ય છપાય છે. હમેશાં તે ડહાપણભર્યું અને ઉપયોગી હોતું પણ નથી. આ પ્રસિદ્ધ કાર્ય ચાલુ સામયિકો અને માસિકો મારફતે થઈ શકે તો ઘણા કાગળોનો અને મહેનતનો બચાવ થાય. અનેક માર્ગો વિચારીને પણ સાહિત્ય અને શિક્ષણકાર્યને અડચણ ના પડે તે સત્તાવાળાઓએ જોવું જોઈયે.

સહશિક્ષણ સંબંધી આપણા દેશમાં હજી મતભેદ ચાલ્યા કરે છે. દરમિયાન રશિયાના સહશિક્ષણ વાંચી એક નવું દૃષ્ટિબિંદુ જાણવા મળે છે, આપણે ત્યાં જાતીય કારણોથી—નીતિના દૃષ્ટિબિંદુથી સહશિક્ષણનો વિરોધ થાય છે. પરંતુ રશીયામાં બીજાજ કારણોને લીધે સહશિક્ષણ બંધ થયું છે. છતાંયે ત્યાં સ્ત્રી અને પુરુષ વિદ્યાર્થીઓ વચ્ચે સહવાસ રાખવાના દરેક પ્રયત્નો થાય છે. આપણે ત્યાંની સ્ત્રી પુરુષ માટેની જુદી સંસ્થાઓ આ વાત ધ્યાનમાં રાખે તે ઇષ્ટ છે.

રશિયાના કેળવણી ખાતાને સુપરત કરવામાં આવેલા અહેવાલમાં એક નોંધપાત્ર હકીકત તરફ લક્ષ ખેંચવામાં આવ્યું છે કે કિશોર વય દરમ્યાન છોકરાઓ અને છોકરીઓ વચ્ચે વિશિષ્ટ પ્રકારનો તફાવત રહે છે. દસ અને ચૌદ વર્ષ વચ્ચેના છોકરાઓ તાકાતવાન બનતા જાય છે, પરંતુ તેમનો શારીરિક વિકાસ કંઈક મંદ પડતો જાય છે, બીજા હાથે એજ વર્ષો દરમ્યાન છોકરીઓનો શારીરિક વિકાસ ઝડપથી થતો જાય છે અને ઉંચાઈમાં અને વજનમાં તેઓ છોકરાઓ કરતાં આગળ રહે છે. 'ચૌદ અને સત્તર વર્ષની વય દરમ્યાન તેથી ઉલટું બને છે. છોકરીઓ માન વિકાસને લીધે પાછો સમજવાની શક્તિમાં અસમાનતા રહે છે અને આ રીતે છોકરાઓ અને છોકરીઓની પ્રગતિ એક સરખી થતી નથી.

પરંતુ સહશિક્ષણની વિરૂદ્ધ જનારો આ એકજ મુદ્દો નથી. છોકરાઓ અને છોકરીઓ તેમના વિકાસના જુદા જુદા તબક્કાઓમાં હોય ત્યારે તેમને આપવાના શિક્ષણ અંગેનું દૃષ્ટિબિંદુ પણ બદલાતું રહે તે આવશ્યક છે. છોકરાઓ અને છોકરીઓને જુદા જુદા પ્રકારનું કાર્ય સોંપાવું જોઈએ, વસ્તુતઃ કાર્ય અને શિક્ષણપદ્ધતિ એ બન્ને ભિન્ન પ્રકારનાં હોવાં જોઈએ. જો છોકરાઓ અને છોકરીઓ એક જ વર્ગમાં હોય તો એ ન બની શકે.

આ કારણથી રશિયાએ છોકરાઓ અને છોકરીઓ માટે જુદા જુદા શિક્ષણક્રમો દાખલ કર્યા છે. પરંતુ ભિન્ન શિક્ષણ દ્વારા રશિયાએ જાતીભેદ પર ભાર મૂકયો હોય તેમ નથી જ. શાળાઓમાં હાજરી આપવાના કલાકો સિવાયના બાકીના સમયમાં છોકરાઓ અને છોકરીઓ 'પરસ્પર આદરભાવ અને સમાનતા'ના વાતાવરણમાં ઉછરે તેવી રીતે તેમની વચ્ચેની અનેક પ્રવૃત્તિઓ યોજવામાં આવે.

આપણે આ ઉપરથી સહશિક્ષણના વિરોધી થવાની જરૂર નથી. ચારિત્ર્ય કે નીતિને તેથી વાંધો આવે છે એવો અનુભવ રશીયાનો નથી. આપણે ધ્યાનમાં રાખવાની વાત એ છે કે અમુક ઉંમરે કુમારી અને કીશોરના શારીરિક અને માનસિક વિકાસમાં ફરક છે, અને તેથી તેમના અભ્યાસક્રમમાં ફરક હોવો જોઈએ. આ સિવાય તો કીશોર કીશોરી વચ્ચે પરિચય સાધવો રશીયામાં ઇષ્ટ ગણાયો છે. આપણે ત્યાં મહિલા વિદ્યાપીઠ કન્યાઓ માટે જુદો ક્રમ ચલાવે છે તે રશીયાના અનુભવે ઇષ્ટ ગણાય. પરંતુ મહિલા વિદ્યાપીઠની બાળાઓ કુમાર વિદ્યાર્થીઓથી કેવળ નિરાળી પડી ના જાય તે માટે વિચારણા થવી જોઈએ. જો અન્ય કૉલેજો સાથે ચર્ચા મંડળોમાં તથા રમતગમતમાં કે પર્યટણોમાં સહકાર સધાય તો સ્ત્રી અને પુરુષ વિદ્યાર્થી વચ્ચે અમુક સંપર્ક સધાય અને ભિન્ન શિક્ષણના અમુક ગેરલાભ ઓછા થાય—આપણી કન્યા શિક્ષણ સંસ્થાઓ આ વાત ધ્યાનમાં રાખે તો તો જરૂર લાભ થાય.

કચકડાની કલા
ના
નિષ્ણાત
વી. શાન્તારામે
જેનું
દિગ્દર્શન કરેલ છે
તે
રાજકમલ
કલામંદિર
ચિત્ર

પર્વત પે અપના ડેરા

ફીલ્મનાં ગાયનોની રેકર્ડઝ
આર. કે. પી. ૧૬૮-૧૭૧
૪ રેકર્ડઝનો સેટ

યંગ ઇન્ડીયા રેકર્ડઝ

ના સંચાલકો રજુ કરે છે

આ ઉપરાંત
શકુન્તલા
માલી
મનોરમા
ફીલ્મના ગાયનોની રેકર્ડઝ
'યંગ ઇન્ડીયા'
પર સાંભળો.

લખો:—
ધી નેશનલ ગ્રામોફોન રેકર્ડ
મેન્યુ. કં. લિમિટેડ.
૧૧૦, મેડોઝ સ્ટ્રીટ, મુંબઇ-૧